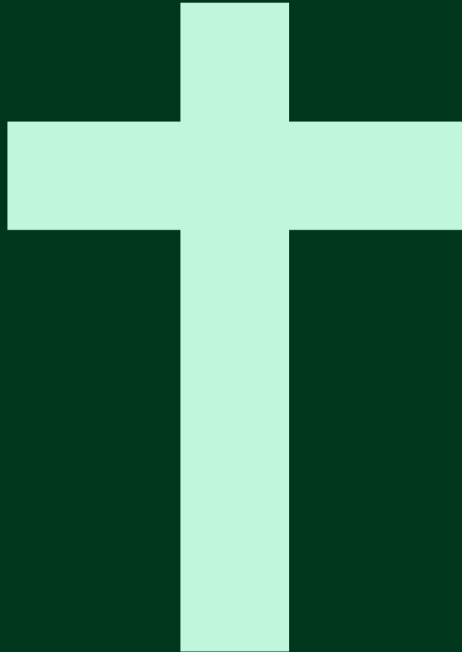

Uwumbər aagbaŋ

Bible without Deuterocanon in Konkomba

Uwumbor aagban
Bible without Deuterocanon in Konkomba

copyright © 2014 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Konkomba

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The Bible without Deuterocanon

in Konkomba

© 2014, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-03-17

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 29 Jan 2022

c7765cba-ce13-51c8-80b3-68facb5fdf4a

Contents

MATIU	1
MAK	44
LUK	71
JÖNN	115
LITULN	147
ROM YAAB	191
1 KORINT YAAB	209
2 KORINT YAAB	226
GALASIA YAAB	237
EFESUS YAAB	244
FILIFI YAAB	250
KOLOSE YAAB	254
1 TESALONIKA YAAB	258
2 TESALONIKA YAAB	262
1 TIMOTI	264
2 TIMOTI	269
TAITUS	273
FILEMONN	275
HIIBRU YAAB	276
JEMS	290
1 PIITA	295
2 PIITA	300
1 JÖNN	303
2 JÖNN	308
3 JÖNN	309
JUUD	310
TIBÖKPIIRKAAN	312

Tibɔnyaan ti MATIU ŋmee ti na

*Yesu Kristo aayaajatiib ponn ni aayimbil
(Luk 3.23-38)*

¹ Yesu Kristo aamaal ponn ni aayimbil le bi kigban kee ponn ni. U nan ye Ubɔr David aayaabil la. David mu nan ye Abraham aayaabil.

² Abraham le nan ma Aisak, Aisak mu ma Jakob,
Jakob mu ma Juda ni unaabitiib.

³ Juda mu ma Peres ni Sera. Bina aayimbil le nan ye Tamar.

Peres mu ma Hesronn, Hesronn mu ma Ram,

⁴ Ram mu ma Aminadab, Aminadab mu ma Nasonn,

Nasonn mu ma Salmonn,

⁵ Salmonn mu ma Boas. Una aayimbil nan ye Rahab la.

Boas mu ma Obed. Una aayimbil nan ye Ruf la.

Obed mu ma Jese,

⁶ Jese mu ma Ubɔr David.

David mu ma Solomonn. Una nan ye Yuraya aapuu la, le David kpan u.

⁷ Solomonn mu ma Rehoboam, Rehoboam mu ma Abija,

Abija mu ma Asa,

⁸ Asa mu ma Jehosafat, Jehosafat mu ma Joram,

Joram mu ma Usia,

⁹ Usia mu ma Jotam, Jotam mu ma Ahas, Ahas mu ma Heskia,

¹⁰ Heskia mu ma Manase, Manase mu ma Amonn,

Amonn mu ma Josia,

¹¹ Josia mu ma Jekonia ni unaabitiib buyoonn baadim nan faa bi butɔb ki chuu bi buen Babilon na.

¹² Baah chuu bi ki di buen Babilon ni na, nee aapuwɔb le

Jekonia ma Sealtiel, Sealtiel mu ma Serubabel,

¹³ Serubabel mu ma Abiud, Abiud mu ma Eliakim,

Eliakim mu ma Asor,

¹⁴ Asor mu ma Sadok, Sadok mu ma Akim,

Akim mu ma Eliud,

¹⁵ Eliud mu ma Eleasar, Eleasar mu ma Matann,

Matann mu ma Jakob,

¹⁶ Jakob mu ma Josef, u ye Mari aachal na.

Mari mu ma Yesu u bi yin u ke Kristo u ga gaa binib lii na.

¹⁷ Abraham yoonn ki yoor kina ki ti saa Ubɔr David yoonn na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la. David yoonn ki yoor ki ti saa buyoonn baadim chuu bi ki di buen Babilon aatin ni na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la. Buyoonn baadim chuu bi ki di buen Babilon ni na ki yoor ki ti saa Kristo yoonn na nan ye yaajatiib kipiik ni binaa la.

Baah ma Yesu Kristo pu na

(Luk 2.1-7)

¹⁸ Baah ga nan ma Yesu Kristo na, le bi nan puu ke bi ga di una Mari ki di tii Josef. Baa nan kee kunn u, le bi kan ke u kpa lipuul Uwumbɔr Aafuur Nyaan pu.

¹⁹ Uchal Josef aah ye uninyaan na, le waa ban ke u jinn u inimɔɔn. U ŋa nlandak ke u loon ki yii u.

²⁰ Waah dakl tibɔr ngbaan kina na, le u kan Uwumbɔr aatuun ubaa tidan ponn ni. Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “Josef, Ubɔr David aayaabil, taa yii ke saan joo Mari u li ye aapuu; ba pu? Uwumbɔr Aafuur Nyaan le tii u lipuul ngbaan.

²¹ U ga maa ubijabo, le aa ga yin u ke Yesu,* ba pu? uma le ga nyan waanib baatunwanbir ni.”

²² Nimina mɔmɔk nan ŋa ke ni gbiin Uwumbɔr aah nan cha waabɔnabr len pu na ke,

²³ “Usapɔɔn u kaa nyi uja na ga nan dek lipuul ki maa ubijabo, bi ga li yin u ke Imanuel.”† (Immanuel aatataa le ye ke “Uwumbɔr bi ti chee”.)

²⁴ Le Josef finn ki fii le ki nan ŋa Uwumbɔr aatuun aah tuk u ke u ŋa pu na, le ki yoor Mari di ŋa upuu.

²⁵ Waa nan doon u chee le u nin ma waajan aabijabo. Le Josef yin u ke Yesu.

* **1:21** : Yesu aatataa le ye ke “Uwumbɔr gaa timi lii”. † **1:23** : Lik Aisaya 7.14.

2

Bilankpalb bi nyan ni liwipuul wəb na

¹ Bi nan ma Yesu, Betlehem aatiŋ ponn ni la, ki bi Judea aatiŋ ni na, n-yoonn mu Herod ye ubər na. Baah ma Yesu na, le bilankpalb bibaa nyan ni liwipuul wəb ki dan Jerusalem,

² ki nan baa ke, “Baah ma ubo u ye Juu yaab* aabər na, u bi la chee? Ti kan waanmabil liwipuul wəb, le ti dan ke ti nan doon u.”

³ Ubər Herod, ni Jerusalem aatiŋ aanib məmək aah ŋun tibər ngbaan na, le ti muk bi.

⁴ Le u yin Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal aaməmək b məmək, le ki nan baa bi, “Bi ga maa Kristo u ga gaa binib lii na la chee?”

⁵ Le bi tuk u, “Betlehem aatiŋ, ki bi Judea aatiŋ ni na; ba pu? Uwumbər aabənabr aah nan ŋmee pu na sɔ:

⁶ ‘Sin Betlehem aatiŋ, ki bi Judea aatiŋ ni na, saa ye kitiwaatiir Judea aatim ponn ni; ba pu? uyidaan ga nyan aa ponn ni, ki ga li ye Uwumbər aanib Israel yaab aayidaan.’ †

⁷ Le Herod yin bilankpalb ngbaan libɔɔl ni, le ki baa bi, “Liŋmabil ngbaan nan nyan ni bayoonn?” Le bi tuk u.

⁸ Le u tun bi ke bi buen Betlehem, ki tuk bi, “Li cha man ki ti bee ubo ngbaan aabər mbaməm. Ni yaa ti kan u kan, ni gir ni man ki nan tuk mi, aan m mu buen ti doon u.”

⁹ Waah len kina doo na, le bi siir ki cha. Baah siir ki cha na, le bi kan liŋmabil li bi nan kan liwipuul wəb na loln bi pu nsan, ki ti fuu ubo ngbaan aah bi nin chee na, le ki sil nima chee paacham.

¹⁰ Baah kan liŋmabil ngbaan na, le bi kpa mpopiin sakpen ki mɔɔni.

¹¹ Le bi koo lidichal ngbaan ni, ki ti kan ubo ngbaan ni una Mari. Bi nan gbaan kitiŋ ki doon ubo ngbaan, le ki chuu piir baataakər ki tii u ipiin. Bi nan tii u salmaa, ni tulalee u bi yin u ke frankinsense, ni tulalee u bi yin u ke mir na.

* 2:2 : Bi nan ki yin Israel yaab ke Juu yaab la. † 2:6 : Lik Maika 5.2. ‡ 2:15 : Lik Hosea 11.1. § 2:18 : Lik Jeremia 31.15.

¹² Le Uwumbər nan tuk bi tidan ponn ni ke bi taa ki gir buen ubər Herod chee. Nima pu na, bi nan dii nsan yayan le ki kun.

Josef aah yoor Yesu ki di san buen Ijpt aatiŋ ni pu na

¹³ Baah nan chaa kun na, Josef nan kan Uwumbər aatuun tidan ponn ni. Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Fiin ki yoor ubo ngbaan ni una ki san buen Ijpt aatiŋ ni, ki ti li bi nima ki kiir bundaln m ga nan tuk si ke aa nya nima na. Ubər Herod ga li ban ubo ngbaan ke u ku u.”

¹⁴ N-yaayoonn ngbaan le Josef fii le ki yoor ubo ngbaan ni una kinyeek, ki nyan nima ki buen Ijpt,

¹⁵ ki ti bi nima le Herod ti kpo.

Nimina nan ŋa kina ke ni gbiin Uwumbər aah nan cha waabənabr len pu na, ke Uwumbər bui ke, “M yin Maabo ke u nyan ni Ijpt aatiŋ ni.” ‡

Ubər Herod aah ku mbim pu na

¹⁶ Le Herod bee ke bilankpalb ngbaan ŋmann u la. Le u gee liŋuul sakpen, ki cha waajab ku mbijabim bi məmək ye ŋibin ŋilee aabim, ni bi mu kaa fuu kina na, ki bi Betlehem, ni Betlehem aatingbaan ni na. U nan baa bilankpalb ngbaan ke bi kan liŋmabil ngbaan bayoonn. Nima le cha u bee Yesu aabin aah saa pu na.

¹⁷ Waah ku mbim ngbaan pu na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Jeremia aah nan len pu na ke,

¹⁸ “Bi ŋun kifook Rama aatiŋ ni, ki ye ikpowiil aafuuk la.

Rachel le wii waabim pu, bi məmək kpo a,

le ubaa aan ŋmaa sɔŋ usui.” §

Josef aah di Yesu nyan ni Ijpt aatiŋ ni pu na

¹⁹ Ni bi cha le Herod ti kpo. Waah kpo na, le Josef, u nan bi Ijpt aatiŋ ni na, kan Uwumbər aatuun tidan ni.

²⁰ Le Uwumbər aatuun ngbaan bui u, “Fii ki yoor ubo ngbaan ni una ki gir buen Juu yaab aatiŋ ni. Binib bi nan ban bi ku ubo ngbaan na kpo a.”

²¹ Le u fii ki yoor ubo ngbaan ni una, ki ti fuu Juu yaab aatiŋ ni.

²² Le u ŋun ke Ubər Herod aabo Akelaus jin ute aanaan Judea aatiŋ ni. Nima pu na, Josef nan san ijawaan, kaa ban u buen nima. Le Uwumbər tuk u tidanŋ ni waah ga li cha nin chee na.

²³ Le u buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Nasaref, ki bi Galilee aatiŋ ni na. Waah ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr aah nan len pu na, ke bi ga yin Yesu ke Nasaref aatiŋ aanii la.

3

Jənn u muini binib nnyun ni na aah moon Uwumbər aabər pu na

(Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jənn 1.19-28)

¹ N-yoonn ngbaan le Jənn u muini binib nnyun ni na bi nteersakpiin ni, Judea aatiŋ ni,

² le ki mooni, “Kpeln nimi aabimbin man. Uwumbər aanaan peen ni a.”

³ Uwumbər aabənabr Aisaya nan len Jənn aabər ke,

“Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke:

‘Toor Uwumbər aasan man,
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.’ ”*

⁴ Jənn nan pee kikpalk ki bi nan di laakumii aakor luu ki na, ki di ligbapapaln buu uchaŋ ni. Waajikaar nan ye itoon ni tisiir la.

⁵ Le binib nyan ni Jerusalem, ni Judea aatim məmək ni, ni Jəddann aaməəl aatingbaan ni, ki dan u chee,

⁶ le ki nan kpiir baatunwanbir tuk Uwumbər. Le Jənn muin bi nnyun ni, Jəddann aaməəl ni.

⁷ Le Jənn kan Farisii yaab ni Sajusii yaab† pam dan u chee ke u muin bi nnyun ni. Le u baa bi, “Nimi ijagen aabim, ŋma sur nimi ke ni nya ntafadaan mu choo na ni?”

⁸ Ni li tun lituln li ga mək ke ni sil kpeln nimi aabimbin na,

⁹ ki taa bui ke niyaaja aah ye Abraham na, nima le ga cha ni nyan ntafadaan ni. M tuk nimi la, Uwumbər ga ŋmaa di ŋitakpal ŋimina kpaln Abraham aayaabitiib,

* **3:3** : Lik Aisaya 40.3. † **3:7** : Farisii yaab ni Sajusii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanibil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbaməm. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln. ‡ **3:17** : Lik Aisaya 42.1.

¹⁰ hali dandana wee Uwumbər toor kichək ke u ti gaa isui. Isui imək kaa lu ŋisubil ŋi ŋan na, u ga gaa i, ki di ŋa mmii ni.

¹¹ Mma muini nimi nnyun ni la, ki mək ke ni kpeln nimi aabimbin. Unii u paa ni m pu na jer mi. Maa ŋeer m chuu takl waanaatak tii u. Uma le ga nan muin nimi Uwumbər Aafuur Nyaan, ni mmii ni.

¹² U joo waayikpimbik uŋaal ni, u ti chaar waajikaar, ki ga di njikaabim ŋa lipil ni, ki di tigbengbir see mmii mu kaan junn na ni.”

Waah muin Yesu nnyun ni pu na (Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ N-yoonn ngbaan le Yesu nyan ni Galilee, ki dan Jənn chee, Jəddann aaməəl ni, ki ban ke Jənn muin u nnyun ni.

¹⁴ Le Jənn aa kii, le ki len ke, “Ni ŋan si le muin mi nnyun ni, le aa ban ke m muin si.”

¹⁵ Le Yesu bui u ke, “Kii kina n-yoonn mue. Ni ŋan ke ti ŋa Uwumbər aah ban pu na məmək.”

Le Jənn kii ki muin u nnyun ni.

¹⁶ Waah muin u doo na, libuul ngbaan ni le Yesu nyan ni nnyun ni. Le kitaapaak chuu piir. Le u kan Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni ki naahn linanjel, ki nan tən u pu.

¹⁷ Le u ŋun nneel len paacham ke, “Njapəon u m gee u na sə. Nnibil gbiin u.”‡

4

Kinimbəŋ aah tən Yesu pu na (Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ N-yoonn ngbaan le Uwumbər Aafuur Nyaan cha Yesu buen nteersakpiin ni ke kinimbəŋ ti tən u.

² Yesu nan lul buməb nwiin pu ni kinyeek iwiin imonko ilee. Iwiin imonko ilee ngbaan aah jer na, le nkon chuu u.

³ Le kinimbəŋ u tənŋi binib na dan u chee, le ki nan bui u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapəon kan, bui ŋitakpal ŋimina aan ŋi kpaln tijikaar.”

⁴ Le Yesu bui ki ke, “Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, ‘Tijikaar baanja aan ŋmaa

tii unii limɔfal. Limɔboln limɔk nyan ni Uwumbɔr aamɔb ni na le ga tii unii limɔfal.’ ”*

⁵ Le kinimbɔŋ di Yesu buen Jerusalem, le ki ti di u tɔŋ Uwumbɔr Aadichal paab,

⁶ le ki bui u, “Aa yaa ye Uwumbɔr Aajapɔn kan, lir ni kitiŋ. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke,

‘U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si, le bi ga li joo si biŋaal ni, aataal taa gbeer litakpal.’ ”†

⁷ Le Yesu bui ki ke, “Ni ki ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, ‘Taa tɔŋ Aadindaan Uwumbɔr.’ ”‡

⁸ Le kinimbɔŋ ki yoor u buen lijoon li fɔk sakpen na paab, le ki ti mɔk u dulnyaa aanaan mɔmɔk, ni mu aanyaan,

⁹ le ki bui u, “Aa yaa gbaan kitiŋ ki pak mi kan, m ga di nimina mɔmɔk di tii si.”

¹⁰ Le Yesu bui ki ke, “Kinimbɔŋ, li cha. Ni ŋmee Uwumbɔr Aagbaŋ ni ke, ‘Li pak Aadindaan Uwumbɔr ki dii uma baanja.’ ”§

¹¹ Le kinimbɔŋ siir cha u. Le Uwumbɔr aatuuntiib dan nan ter u.

Yesu aah piin waatuln Galilee aatiŋ ni pu na
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Yesu nan ŋun ke bi chuu Jɔnn ki di ŋa kiyondiik ni. Nima le u nan nyan nima ki gir buen Galilee.

¹³ U nan cha Nasaref le ki buen ti kal Kapenaum, kitiŋ ki bi nnyusakpem chee na ni. Ki ye Sebulunn aanib ni Naftali aanib aatiŋ la.

¹⁴ Waah kal nima na, le ni gbiin Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya aah nan len pu na ke,

¹⁵ “Sebulunn aanib ni Naftali aanib aatiŋ ki bi Jɔdanni aamɔdapuul, nnyusakpem wɔb,

aan bi yin ki ke Galilee aatiŋ, ŋinibol mɔmɔk aabɔŋ aah ŋmal tɔb ponn ni nin chee na,

¹⁶ nima aanib bi bi mbɔmbɔn ni na kan nwiihn sakpiin.

Binib bi bi mbɔmbɔn ni, ki san nkun ijawaan na, nwiihn woln bi pu.”*

¹⁷ N-yoonn ngbaan ki joo cha le Yesu piin ki mooni binib ke, “Kpeln nimi aabimbin man. Uwumbɔr aanaan peen ni a.”

Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Yesu nan chuun kpak Galilee Aanyusakpem aagbaan le ki ti kan naabitiib bilee, bi yin ubaa ke Simonn ki dulni u ke Piita, le ki yin unaal ke Andru. Bi nan bi mae kipɔk nnyun ni. Bi nan ye bijanbam la.

¹⁹ Le Yesu bui bi, “Dii mi man, aan m cha ni ban binib ki nan tii Uwumbɔr.”

²⁰ Waah len kina na, libuul ngbaan ni le bi siir cha baapɔr le ki dii u.

²¹ Le u foor siib kpee, le ki ki kan naabitiib bilee, Jems ni unaal Jɔnn, bi ye Sebedee aajapɔtiib na. Bi ni bite Sebedee nan bi buŋɔb ni, ki bi leŋni baapɔr. Le Yesu yin bi.

²² Libuul ngbaan ni le bi siir cha buŋɔb ngbaan ni bite le ki dii u.

Yesu aah mooni Uwumbɔr aabɔr ki cha bibum pɔk pu na
(Luk 6.17-19)

²³ Le Yesu bɔ dii Galilee aatim mɔmɔk ni, ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr ki mooni Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee, le ki cha bibum bi kpa iween aabɔŋ mɔmɔk na, ni binib bimɔk kaa pɔɔ na pɔk.

²⁴ Le waayimbil moon Siria aatim mɔmɔk ni. Le bi joo ni bibum mɔmɔk u chee, binib bi iween aabɔŋ joo bi na, ni binib bi tiyayaar joo bi na, ni binib bi ŋibimbik joo bi na, ni binib bi aawon faan na. Le u cha bi mɔmɔk pɔk.

²⁵ Le kinipaak nyan ni Galilee aatingbaan ni, ni kitiŋ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, ni Jerusalem aatiŋ ni, ni Judea aatingbaan ni, ni Jɔdanni aamɔdapuul, ki dii u.

5

Binib aah ga ŋa pu ki kan Uwumbɔr aanyoor na
(Luk 6.20-23)

* 4:4 : Lik Ikaal 8.3. † 4:6 : Lik Iahn 91.11-12. ‡ 4:7 : Lik Ikaal 6.16. § 4:10 : Lik Ikaal 6.13. * 4:16 : Lik Aisaya 9.1-2.

¹ Yesu aah kan kinipaak ngbaan na, le u jon ligongoln paab, le ki kal. Le waadidiliib kuun u chee.

² Le u waar uməb ki bui bi ke:

³ Binib bi nyi ke bi ye bigiim Uwumbər wəb na,
waanyoor bi bi pu. Bima le yeh Uwumbər aanaan.

⁴ Binib bi kpa mpombiin baatunwanbir pu na,
Uwumbər aanyoor bi bi pu; u ga səŋ bisui.

⁵ Binib bi sunn bibaa taab na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.
Bima le ga li yeh dulnyaa wee.

⁶ Binib bi aanimbil man ke bi li ye bininyaam na,
Uwumbər aanyoor bi bi pu. Binimbil ga gbiin.

⁷ Binib bi kpa linimbaasaln na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.
U mu ga san bi kinimbaak.

⁸ Binib bi dii Uwumbər ni bisui məmək na,
waanyoor bi bi pu.
Bima le ga kan uma Uwumbər.

⁹ Binib bi par kijaak na, Uwumbər aanyoor bi bi pu.
U ga len ke bi ye waabim.

¹⁰ Binib bi ji falaa Uwumbər aasan aadiim pu na,
waanyoor bi bi pu.
Bima le yeh uma Uwumbər aanaan.

¹¹ “Binib yaa sii nimi ki ŋa nimi falaa ki məlŋ inyamən məmək aabəŋ ki paan nimi, ki bii nimi, min Yesu pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu.

¹² Ni li kpa mpopiin sakpen, ba pu? ni ga nan kan tinyoor sakpen paacham. Kina le bi nan ŋa Uwumbər aabənabtiib bi nan bi n-yaayoonn na falaa.”

Uwumbər aanib aah naahn n-yaan ni nwiihn pu na

(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ “Nimi maadidiliib le ye dulnyaa wee ni aayaan. N-yaan yaa bii, ki yaa kaa ki mək kan, nibaa aa bi ki ga ki ŋmaa ŋa mu aan mu mək. Mu aa ki bi tibər tibaa ni. Bi ga di mu kpir la. Le binib ga taa mu pu ki jer.

¹⁴ “Nimi le ye dulnyaa wee ni aawiihn, ni woln binib aanimbil. Kitisakpen ki bi ligongoln paab na aan ŋmaa bər.

¹⁵ Unii yaa see karyaa kan, waan di lisambil chin u pu. U ga di u təŋ tiwan paab la, le u woln kidiik məmək ponn ni nwiihn.

¹⁶ Ni li bi kina man. Cha binib məmək kan nimi aawiihn aah wiin pu na, aan bi kan nimi aatunyaan aan ki pak Nite Uwumbər u bi paacham na.”

Uwumbər aakaal aaməkm

¹⁷ “Ni taa dak ke m dan m nan kuln Uwumbər aakaal ni Waabənabr aabər. Maa dan ke m nan kuln ti. M dan ke m nan ŋa taah len pu na məmək chub la.

¹⁸ M tuk nimi mbamən la, nkaal ngbaan mubaa aan jer, see mu aah len pu na məmək ŋa. Buyoonn paacham ni dulnyaa ga li bi na, nkaal ngbaan məmək ga li beenin bi.

¹⁹ Nima pu na, unii umək yii nkaal ngbaan ponn ni siib na, ki mək binib kina na, u ga li ye uwaatiir Uwumbər aanaan ni. Unii umək kii nkaal ngbaan, ki mək binib kina na, u ga li ye unikpaan Uwumbər aanaan ni.

²⁰ M tuk nimi la, nimi aabimbin yaa kaa ŋan ki jer Uwumbər aakaal aaməmək b ni Farisii yaab* aabimbin kan, naan koo ni Uwumbər aanaan ni.”

Binib taa li gee liŋuul

²¹ “Ni ŋun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Taa ku unii, ke unii ubaa yaa ku uken kan, bi ga ji u tibər.’†

²² Min le tuk nimi ke unii umək gee liŋuul una aabo pu na, bi ga ji u tibər. Unii umək tuk una aabo, ‘Saa bi tibər tibaa ni,’ bibəjirb aaninkpiib ga ji u tibər. Unii umək tuk una aabo ke, ‘Si ujər’ na, u ŋeer u koo mmii mu kaan junn na ni.

²³ Aa yaa bi Uwumbər Aadichal ni ki ban aa tii Uwumbər ipiin, ki teer ke aa koo aana aabo ubaa aataani ni kan,

²⁴ di saapiin di bil nima, ki buen ti chuu utaal waahr, aan ki nin gir ni ki nan tii Uwumbər ipiin ngbaan.

²⁵ “Aa ni unii yaa kpa tibər, u ban u di ti buen kooti ni kan, chuu utaal mala aan

* 5:20 : Farisii yaab nan ye Juu yaab bibaa bi aanimbil man ke binib li dii Moses aakaal na. Bi mu aa nan dii nkaal ngbaan mbamən. Bi nan kpa kigaak la, kaa nan kpa linimbaasaln. † 5:21 : Lik Nnyam 20.13; Ikaal 5.17.

ni taa kee fuu nima, u taa di si ɲa ubəjir aanaal ni, ubəjir mu taa di si ɲa kiyondiik aaninkpel aanaal ni, ke u di si ɲa kiyondiik ni.

²⁶ M tuk si mbamən la, saan nyan nima ki nan saa buyoonn aa ga pa kooti ni aamombil məmək doo na.”

Kidagook aabər

²⁷ “Ni ɲun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Taa gər kidagook.’‡

²⁸ Min le tuk nimi ke unii umək kan upii aan usui koo u ni kan, u kpaan gər kidagook usui ni la.

²⁹ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbigiil pu na kan, tiwan ngbaan yaa tən si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa bee yəli kan, ni soor ni tiwon məmək koo mmii mu kaan junna na ni.

³⁰ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanaangii pu na kan, tiwan ngbaan yaa tən si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Saawan nibaa yaa bee yəli kan, ni soor ni tiwon məmək koo mmii mu kaan junna na ni.”

Uja taa jenn upuu

(Matiu 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

³¹ “N-yaayoonn na aanib nan ki len ke ‘Uja yaa jenn upuu lii kan, u ɲmee kigban, ki di tii u ki mək ke u jenn u.’§

³² Min le tuk nimi ke upii yaa kaa gər kidagook kan, uchal yaa jenn u lii kan, u ɲa u upiidagoor le na. Uja u yoor baah jenn upii u lii na mu ye udagoor la.”

Naah ga puu tipuur pu na

³³ “Ni ɲun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib ke, ‘Taa puu Uwumbər nnyamən pu, ke aa yaa puu Uwumbər kan, ɲa saah len pu na.’

³⁴ Min le tuk nimi: ni taa puu Uwumbər. Ni taa puu paacham mu; ba pu? paacham ye Uwumbər aabərjal la.

³⁵ Ni taa puu kitiɲ mu; ba pu? kitiɲ ye Uwumbər aataa aajal la. Ni taa puu Jerusalem mu; ba pu? Jerusalem ye Uwumbər u ye Ubər kpaan na aatiɲ la.

³⁶ Taa puu aayil; ba pu? saan ɲmaa kpeln kiyikpirk kibaa, ki li ye kiyikpipiin, kaan ɲmaa kpeln kibaa ki li ye kiyikpibəɲ.

³⁷ Ni po len ke ‘Een’, bee ‘Aayii’. Ni yaa ki kpee nibaa kan, naa ɲan.”

Naah ga ɲa binib bi ɲa nimi bakaa na pu na

(Luk 6.29-30)

³⁸ “Ni ɲun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Unii yaa chuu lokr aanimbil kan, bi chuu lokr u mu yaal. Unii yaa gbaa fenn aanyin kan, bi chuu fenn u mu yaan.’*

³⁹ Min le tuk nimi: unii yaa ɲa si bakaa kan, taa giin u waah ɲa si pu na. Unii yaa faa si aanaangii aataapak kan, aa cha u faa aanaangan aataapak mu.

⁴⁰ Unii yaa ban u di si buen bibəjirb chee ke u ti gaa saabəkul kan, tiin u saakekeln mu.

⁴¹ Uja yaa muk si ke aa cheen u mal ubaa kan, cheen u mal bilee.

⁴² Unii yaa mee si tiwan kan, tiin u. Unii yaa ban ke aa pinn u tiwan kan, taa yii.”

Naah ga ɲa nimi aadim pu na

(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Ni ɲun ke bi nan tuk n-yaayoonn na aanib, ‘Li gee aana aabo ki nan saadin.’†

⁴⁴ Min le tuk nimi: ni li gee nimi aadim man, [ki bui binib bi seei nimi na ke, ‘Uwumbər ɲa tinyoor ɲa ni pu;’ ki ɲa binib bi nan nimi na tiɲann,] ki mee Uwumbər ki tii binib bi ɲani nimi falaa ki muk nimi na.

⁴⁵ Ni yaa ɲani kina kan, ni ga li ye Nite Uwumbər u bi paacham na aabim; uma le cha waawiin puur ki woln tiniwanbir ni bininyaam pu, ki cha utaal nu ki tii binib bi ɲan na, ni binib bi kaa ɲan na.

⁴⁶ Ni yaa gee binib bi gee nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbər chee ee? Bilampoogaab mu gee binib bi gee bi na la.

⁴⁷ Ni yaa dooni ninaabitiib baanja kan, ni ɲan ki jer biken aa? Aayii. Binib bi kaa dii Uwumbər aasan na mu ɲani kina la.

⁴⁸ Nima pu na, ni li bi mbaməm, ke Nite Uwumbər u bi paacham na aah bi pu na.”

6

Naah ga tii bigiim ipiin pu na

¹ “Ni li nyi man, ki taa tun nimi aatunyaan binib aanimbil ni, ke bi kan aan ki pak nimi. Ni yaa ɲani kina kan, naan kan

‡ 5:27 : Lik Nnyam 20.14; Ikaal 5.18. § 5:31 : Lik Ikaal 24.1-4. * 5:38 : Lik Nnyam 21.24; Liifai Yaab 24.20; Ikaal 19.21. † 5:43 : Lik Liifai Yaab 19.18.

tinyoor Nite Uwumbər u bi paacham na chee.

²“Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa joo kilon gbaa ke biŋmaŋmannim aah ɲani pu mmeen aadir ni, ni kitiŋ ponn ni, ke binib pak bi na. M tuk nimi mbamən la, bi kan baapal le na.

³ Aa yaa tii ugiin tiwan kan, taa cha aanɲangan li nyi aanɲangii aah ɲa pu na.

⁴ Tii u libɔl ni. Le Aate Uwumbər u kan saah ɲa pu libɔl ni na ga pa si binib aanimbil ni.”

*Naah ga mee Uwumbər pu na
(Luk 11.2-4)*

⁵ “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa mee u ke biŋmaŋmannim na aah mee u pu na. Bi gee ke bi sil mmeen aadir ni, ni kitiŋ ponn ni ki mee Uwumbər, aan binib kan bi. M tuk nimi mbamən la, bi kan baapal le na.

⁶ Sin ma kan, aa yaa mee Uwumbər kan, koo saadiik ni, ki di jaalen piin, ki mee Aate Uwumbər u bi libɔl ni na. Le Aate Uwumbər u kan saah ɲani pu libɔl ni na ga tii si tinyoor.

⁷ “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni taa len yɔl yɔl aabər ke binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aah len pu na. Bi dak ke bi yaa len sakpen kan, nima le ga cha Uwumbər ɲun.

⁸ Ni taa ɲani ke baah ɲani pu na; Nite Uwumbər nyi naah ban tiwan ni na, naa kee mee u.

⁹ Ni yaa mee Uwumbər kan, bui ke, “Tite Uwumbər u bi paacham na, cha binib li san saayimbil.

¹⁰ Saanaan dan.

Bi li ɲani saageehn dulnyaa wee ni ke baah ɲani paacham pu na.

¹¹ Tiin timi din aawiin aajikaar.

¹² Cha timi aataani ki pinn timi, ke ti mu aah di cha pinn binib bi koo timi aataani ni pu na.

¹³ Taa cha ti kan ntəŋ.

Nyan timi kinimbəŋ aanɲaal ni. [Si le yeh nnaan, ni mpɔən, ni mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.]

¹⁴ “Ni yaa di cha pinn binib baataani kan, Nite Uwumbər u bi paacham na mu ga di cha pinn nimi.

¹⁵ Ni yaa kaa di cha pinn binib baataani kan, Nite Uwumbər mu aan di cha pinn nimi aatunwanbir.”

Naah ga lul buməb pu na

¹⁶ “Ni yaa lul buməb kan, ni taa bii ninimbil wəb ke biŋmaŋmannim aah ɲani pu na; bi bii binimbil wəb ke binib bee ke bi lul buməb. M tuk nimi mbamən la, bi kan baapal la.

¹⁷ Sin ma kan, aa yaa lul buməb kan, finn aanimbil wəb, ki di nkpan ɲmir aayil,

¹⁸ aan binib taa bee ke aa lul buməb. Aate Uwumbər u bi libɔl ni na le ga bee. Le Aate Uwumbər u kan saah ɲa pu libɔl ni na ga tii si tinyoor.”

*Paacham aawankpal
(Luk 12.33-34)*

¹⁹ “Ni taa kuun liwankpal bil dulnyaa wee ni. Idundur ni ɲipulaaleen ga bii ni. Binaayukb mu ga loon koo ni ki nan sun ni.

²⁰ Ni di liwankpal bil Uwumbər do. Idundur ni ɲipulaaleen aan bii li nima. Binaayukb mu aan koo ni nima ki nan sun li.

²¹ Saawankpal aah bi nin chee na, aasui mu bi nima la.”

*Tiwon aawiihn
(Luk 11.34-36)*

²² “Linimbil ye tiwon aakaryaa la. Aanimbil yaa wiin kan, saabimbin məmək ga li gbii nwiin la.

²³ Aanimbil yaa jəb kan, saabimbin məmək ga li gbii mbəmbəən la. Aanimbil li tii si nwiin na yaa bəən kan, aa bi mbəmbəən sakpiin ni la.”

*Uwumbər ni liwangol
(Luk 16.13; 12.22-31)*

²⁴ “Unii ubaa aan ɲmaa li ye dindatiib bilee aanaagbiija; u ga li nan ubaa, le ki gee uken; u ga li si ubaa aachan ni, le ki lik uken fam. Naan ɲmaa dii Uwumbər ni liwankpal mu.

²⁵ “Nima le m tuk nimi ke ni taa cha nimi aalandak muk nimi tiwon aawan pu, ki taa li dak: ‘Ti ga ji ba? Ti ga nyu ba? Ti ga peen ba?’ Liməfal bi tijikaar baanja pu la aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan baanja pu la aa?

²⁶ Lik inyoon i laani paacham na aah bi pu na. Yaa ko tijikaar ki mu aa chee, ki mu aa faa njikaabim fuu ɲipil ni. Nite

Uwumbər u bi paacham na le kpiini i. Naa jer i ii?

²⁷ Ni ponn ni ubaa ga ηmaa muk waalandak aan ki yunn jer Uwumbər aah siin pu na aa?*

²⁸ “Ba pu ni cha ilandak muk nimi tiwanpeenkaan pu? Dakl lik mmopuun aah bi pu na man. Mu aa tun lituln, ki mu aa fik tikokonn.

²⁹ M tuk nimi la, Ubər Solomonn u nan peeni tiwanpeenkaan nyaan na aawanpeenkaan aa nan ηjan ke mmopuun aah ηjan pu na.

³⁰ Timoor bi din ki ga fe wu mmii fen, le Uwumbər ηa ti mmopuun mu ηjan na. Waan tii nimi tiwanpeenkaan aa? Naa gaa Uwumbər ki kii mbaməm la. U ga tii nimi.

³¹ “Nima pu na, ni taa cha ilandak muk nimi, ki taa li dak: ‘Ti ga ji ba? Ti ga nyu ba? Ti ga peen ba?’

³² Tiwan ngbaan məmək pu le binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aanimbil man. Nite Uwumbər u bi paacham na nyi ke ni ban tiwan ngbaan məmək.

³³ Ni li ban Uwumbər aanaan, ni waasanyaan le waahr; le u ga di tiwan ngbaan məmək kpee nimi.

³⁴ Nima pu na, ni taa cha fen u choo na aabər muk nimi. Fen le ni ga fe dak fen aabər. Ni yaa dakl din aabər din kan, ni ηeer kina la.”

7

Ni taa galni binib (Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Ni taa galn binib, aan Uwumbər mu taa galn nimi.

² Naah galni binib pu na, Uwumbər mu ga galn nimi kina la. Naah tii binib pu na, Uwumbər mu ga giin kina le ki tii nimi.

³ Ba ηa aa lik ki waa lidəchəl li bi aana aabo aanimbil ni na, kaa tee waa jaatəlk u bi aayaan ni na?

⁴ Aa tee ηa kinye ki bui aana aabo, ‘Cha m nyan lidəchəl li bi aanimbil ni na,’ ka jaatəlk bi aayaan ni?

⁵ Sin unmanmann umina, chuu nyan jaatəlk ngbaan aanimbil ni waahr, aan ki li

waa mbaməm, aan ki nan nyan aana aabo yaan ni lidəchəl.

⁶ “Ni taa di tiwan ni bi chain na di tii ibə. I ga gir nan junn nimi. Ni taa di nleenyaaan di tii igbeer. I ga taa taa mu pu.”

Naah ga li mee Uwumbər pu na (Luk 11.9-13)

⁷ “Ni li mee Uwumbər man, le u ga tii nimi. Ni li ban Uwumbər chee man, le ni ga kan. Ni li kpaar jaalen man, le u ga piir tii nimi.

⁸ Unii umək mee Uwumbər na, u ga tii u. Unii umək ban na, u ga kan. Unii umək kpaar jaalen na, u ga piir tii u.

⁹ Tə, ubo ubaa yaa mee ute maab kan, u ga di litakpal tii u uu?

¹⁰ U yaa mee u ujan kan, u ga di ukuub tii u uu?

¹¹ Nimi titunwanbirdam yaa tee nyi ipiin i ηjan na ki tii nimi aabim kan, ηmaninkabaa Nite Uwumbər u bi paacham na le aan di tiwan ni ηjan na ki di tii binib bi mee u na aa?

¹² “Nima pu na, naah ban ke binib li ηani nimi pu na məmək, ni mu li ηani bi kina. Uwumbər aakaal ni waabənbr aabər le mək kina.”

Naah ga dii pu na (Luk 13.24)

¹³ “Ni li dii mbisaməb mu kaa waa na. Nsan mu cha mmii mu kaan junn na ni na waa la. Nsan ngbaan aabisaməb mu waa la. Binib bi dii mu na, bi wiir la.

¹⁴ Nsan mu cha liməfal li kaa kpa ndoon na ni na aa waa. Nsan ngbaan aabisaməb mu aa waa. Binib bi dii mu na aa wiir.”

Naah ga ηa pu ki bee binib aabimbin na (Luk 6.43-44)

¹⁵ “Ni li nyi binyaməndam bi ηmanni ke bi ye Uwumbər aabənbr na. Bi ηmanni ke bi ye ipiih, le ki tee ye ηisapol ηi ga bii nimi na.

¹⁶ Baatuln pu le ga cha ni bee bi. Bukokom ga ηmaa lu nkakan aa? Ichakpee-jagar ga ηmaa lu saasaa aa?

¹⁷ Isui imək ηjan na ga lu ηisubil ηi ηjan na la. Isui i kaa ηjan na ga lu ηisubil ηi kaa ηjan na la.

¹⁸ Busub bu ηjan na aan ηmaa lu ηisubil ηi kaa ηjan na. Busub bu kaa ηjan na mu aan ηmaa lu ηisubil ηi ηjan na.

* 6:27 : Bee “...aan ki di lisan libaa kpee waafəfək pu uu?”

19 Busub bumək kaa lu ɲisubil ɲi ɲan na kan, bi ga gaa bu, ki di ɲa mmii ni.

20 Nima pu na, baah ɲa pu na le ga cha ni bee biɲmanɲmannim bi ɲmanni ke bi ye Uwumbər aabənabtiib na.”

*Binib bi ga koo Uwumbər aanaan ni na
(Luk 13.25-27)*

21 “Naa ye binib bimək yin mi ke ‘Dindaan, Dindaan’ na le ga koo Uwumbər aanaan ni. Binib bi ɲani Nte Uwumbər u bi paacham na aah gee pu na le ga koo waanaan ni.

22 Liyaadaal ngbaan le binib pam ga bui mi, ‘Tidindaan, Tidindaan, ti nan nabr Uwumbər aabər saayimbil pu, ki nyan tiyayaar binib ni, saayimbil pu, ki tun lijijir aatun saayimbil pu.’

23 Le m ga tuk bi, ‘Nimi titunwanbirdam, maa nyi nimi. Siir m chee man.’ ”

*Bidimaab bilee aabər
(Luk 6.47-49)*

24 “Nima pu na, unii umək ɲun maabər ngbaan ki ɲani kina na, naahn unii u kpa nlan, ki maa waadiik litakpal pu na.

25 Utaal nun, le nwam nyan, le libuln daar, le ki pee kidiik ngbaan. Kaah si litakpal pu na, le kaa lir.

26 “Unii umək ɲun maabər ngbaan, kaa ɲani kina na, naahn unii u kaa kpa nlan ki maa waadiik litambol pu na la.

27 Utaal nun, le nwam nyan, le libuln daar ki pee kidiik ngbaan; le ki lir. Ki lir kookoo la.”

Yesu aapəən

28 Yesu nan len doo. Waah tuk bi tibər ti na, le ni gar kinipaak ngbaan.

29 U tuk bi ke unii u kpa Uwumbər aapəən na la, kaa tuk bi ke Uwumbər aakaal aaməmək b aah tuk bi pu na.

8

*Yesu aah cha ukəndaan pək pu na
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)*

1 Yesu nan sunn ni ligongoln na taab. Le kinipaak sakpen dii u.

2 Le ukəndaan ubaa dan u chee ki nan gbaan unimbiin ni, le ki doon u ki bui u, “Ndindaan, aa yaa gee kan, aa ga ɲmaa cha m pək.”

3 Le Yesu taln unjaal, ki meeh u, le ki bui u, “M gee. Aa pək a.” Libuul ngbaan ni le u pək.

4 Le Yesu bui u, “Li nyi, ki taa tuk unii ubaa. Li cha Uwumbər aatotoor chee ki ti di aabaa mək u, ki toor kitork tii Uwumbər, Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga mək binib ke aa pək a.”

*Yesu aah cha butəb aajab aaninkpel
aatutunn pək pu na
(Luk 7.1-10)*

5 Yesu nan koo Kapenaum aatiɲ ni. Le butəb aajab nkub aaninkpel ubaa dan u chee ki nan gaɲ u ki bui u,

6 “Ndindaan, maatutunn dɔ linampal. Uwon faan ki wu sakpen a.”

7 Le Yesu bui u, “M ga dan ki nan cha waaween sɔɲ.”

8 Le u bui u, “Ndindaan, maa ɲeer aa dan ndo ki nan koo maadichal ni. Aa yaa po len ke ‘Pək’ kan, maatutunn ngbaan ga pək.

9 Min mbaa kii maaninkpel aaməb, ki mu ye butəb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, ‘Li cha,’ le u buen; ki bui ubaa mu, ‘Dan,’ le u dan; ki bui maanaagbiija, ‘Nja kina,’ le u ɲa.”

10 Yesu aah ɲun waah len pu na, le ni gar u pam. Le u bui binib bi dii u na ke, “M tuk nimi mbamən la, maa kee kan unii ubaa bi Israel yaab ponn ni ki gaa mi ki kii mbaməm kina.

11 M tuk nimi la, binib pam ga nya ni liwipuul wəb, ni liwilir wəb, ki nan kal, ki ji Abraham, ni Aisak, ni Jakob chee tijikaar Uwumbər aanaan ni.

12 Le Juu yaab bi ba ga koo ni na, Uwumbər ga chuu nyan bi lipaal mbəmbəən aah bi nin chee na. Bi ga wii ki ɲmə ɲinyin nima chee.”

13 Tɔ, le u bui butəb aajab aaninkpel ngbaan, “Li dii saasan. Saah gaa mi ki kii mbaməm pu na, ni ɲa kina ki tii si.”

Yesu aah len kina na, libuul ngbaan ni le uninkpel ngbaan aatutunn pək.

*Yesu aah cha bibum pam pək pu na
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)*

14 Yesu nan buen Piita aadichal ni, le ki ti kan Piita aapuu aana bun ki dɔ kidiik ni. Le uwon ton.

15 Le Yesu meeh unjaal. Le uwon sɔɲ. Le u fii, ki chann u tichann.

16 Kijook aah joor na, le binib dan Yesu chee, ki joo ni binib bi tiyayaar joo bi na pam. Yesu nan po len tibər baanja la, le tiyayaar ngbaan nyan bi ni. Le u cha bibum məmək mu pək.

17 U ɲa kina ke ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na ke, “Uma ubaa le nyan ni iween, ni tibunbunn timi aawon ni.”*

*Binib bi nan ban ke bi dii Yesu na
(Luk 9.57-62)*

18 Yesu nan kan ke kinipaak ki dii u na wiir sakpen a. Nima pu le u nan tuk waadidiliib ke u ban u puur nnyusakpem la.

19 Le Uwumbər aakaal aaməməkr ubaa nan dan u chee ki nan bui u, “Uməməkr, m ga dii si, saah cha nin chee na mək.”

20 Le Yesu bui u, “Inək kpa yaah koo ibuu i ponn ni na. Inyoon i laani paacham na mu kpa yaadil. Min Unibən Aabo ma aa kpa maah ga doon nin chee na.”

21 Le waadidiir ubaa mu bui u, “Ndin-daan, m mee si nsan, cha m buen ti sub nte waahr, aan ki nan dii si.”

22 Le Yesu bui u, “Dii mi dandana wee, ki cha bitekpiib sub tɔb.”

*Yesu aah ɲa pu ki cha kibun ɲmin na
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)*

23 Le Yesu koo bunɔb ni. Le waadidiliib mu dii u.

24 Baah chuun nnyun ni cha na le kibun ti fii ki bi daar, le tinyunkpenn fii ti ti biin bunɔb pu. Yesu nan dɔ geen.

25 Le waadidiliib dan ki nan gbaa finn u ki bui u, “Tidindaan, ter timi. Ti ga bee nnyun ni.”

26 Le u bui bi, “Ba ɲa ni san ijawaan? Naa gaa mi ki kii mbaməm.” Le u fii ki kae kibun ni nnyun. Le kibun ni nnyun mək ɲmin chii.

27 Ni nan gar bi pam. Le bi baa tɔb, “Ba aanibol le na? Hali kibun ni nnyun kii waamɔb.”

*Yesu aah cha biwaab bilee pək pu na
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)*

28 Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Gadarene yaab aatin ni. Baah fuu nima na le biwaab bilee nyan ni baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na, ki tooh u nsan

ni. Biwaab ngbaan yaa nan kan unii kan, bi ga gbaa u la. Nima pu na, ubaa aa nan ɲmaa jer nima chee.

29 Baah kan Yesu na, le bi teen ke, “Sin, Uwumbər Aajapɔn, aa ban ba ti chee? Aa dan do ke aa nan ɲa timi falaa n-yoonn aah kaa kee ɲeer buyoonn aa?”

30 Le igbeer i wiir na bi dandar ki chuun ji.

31 Le tiyayaar ti bi bijab ngbaan ni na gan Yesu, “Aa yaa nyan timi binib ngbaan ponn ni kan, cha ti ti koo igbeer ngbaan ni.”

32 Le Yesu bui ti, “Li cha man.” Le ti nyan binib ngbaan ni, le ki ti koo igbeer na ni. Libuul ngbaan ni, le igbeer ngbaan məmək san sunn liməɔgongoln taab, le ki ti koo nnyun ni ki kpo.

33 Le bijab bi kiir igbeer ngbaan na san buen kitiɲ ni, ki ti tuk binib Yesu aah cha biwaab ngbaan pək pu na, ni tibər ngbaan məmək.

34 Kitiɲ ngbaan aanib aah ɲun kina na, le bi məmək dan ki nan tooh Yesu nsan ni. Baah kan u na, le bi gan u ke u nyan baatin ni.

9

*Yesu aah cha uja u aawon faan na pək pu na
(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)*

1 Le u gir koo bunɔb ni, ki ki puur nnyusakpem ki kun udo aatin ni.

2 Le bijab bibaa luln ni uja u aawon faan na likekeln ni Yesu chee. Le Yesu kan baah gaa u ki kii mbaməm pu na, le ki bui uja u aawon faan na, “Maabo, chuu aabaa, m di cha saatunwanbir pinn si.”

3 Waah len kina na, le Uwumbər aakaal aaməmək b bibaa dakl bisui ni ke, “Uja wee sii Uwumbər la.”

4 Le Yesu bee baalandak, le ki baa bi, “Ba ɲa ni dak ilandak i kaa ɲan na nisui ni?”

5 Maah len ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pɔɔ aan m yaa len ke ‘Fii ki li chuun’ le pɔɔ?

6 M ga mək nimi ke min Unibən Aabo kpa mpɔn dulnyaa wee ni ke m di cha pinn titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na ke, “Fiin ki yoor saawandookaan ki li chaa kun.”

* 8:17 : Lik Aisaya 53.4.

⁷ Libuul ngbaan ni le uja ngbaan fii ki chaan kun.

⁸ Kinipaak ngbaan aah kan kina na, le bi san ijawaan, ki nyun Uwumbor u tii unibon mpoon kina na.

*Yesu aah yin Matiu pu na
(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)*

⁹ Le Yesu siir nima ki buen. Waah cha na, le u kan ulampoogaar ubaa bi yin u ke Matiu. U ka baah gaal lampoo nin chee na. Le Yesu bui u, “Li dii mi.”

Le u fii ki dii u.

¹⁰ Le Yesu ni waadidiliib nan kal Matiu do ki jin tijikaar. Le bilampoogaab ni titunwanbirdam bi wiir na dan nan jin bi chee tijikaar.

¹¹ Farisii yaab aah kan kina na, le bi baa waadidiliib, “Ba na nima aamomokr ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee tijikaar?”

¹² Le Yesu nun baah len pu na, le ki bui ke, “Binib bi kpa laafee na aa ban dokta, see binib bi bun na le ban dokta.

¹³ Uwumbor Aagban len ke waa ban ke binib toor kitork baanja ki tii u. U ban ke bi li san tab kinimbaak la.* Li cha ki ti bae tibor ngbaan aatataa. Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin titunwanbirdam [ke bi nan kpeln baabimbin.]”

*Kimolul aabor
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)*

¹⁴ Le Jonn aadidiliib dan Yesu chee, le ki nan bui u, “Ti ni Farisii yaab lul bumob kpakpaayuk la. Ba pu saadidiliib ma aa lulni bumob?”

¹⁵ Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan ji ubandinn aajim na ga nmaa li kpa mpombiin buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. N-yoonn choo, le bi ga nan chuu nyan upiidinn na bi chee mpoon. N-yoonn ngbaan le bi ga lul bumob.”

¹⁶ Yesu nan ki len ke, “Ubaa aan di likekepeln aageln len libokukpokl. U yaa na kina kan, likekepeln aageln na ga kar libokukpokl na. Liboln ngbaan ga jer njan yaan.

¹⁷ Ubaa mu aan di ndawiin ki di na kilookpok ponn ni. U yaa na kina kan, kilook ngbaan ga puu, ki bii. Ndaan mu ga kpir. Bi ga di ndawiin ki di na kiloopon ni la. Le

ndaan aan kpir. Kilook ngbaan mu aan bii.”

*Yesu aah cha upii ubaa pook aan ki fikr upiibo nkun ni pu na
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)*

¹⁸ Yesu aah bi len kina na, le uninkpel ubaa dan nan gbaan unimbiin ni ki doon u, le ki bui u, “Mbisal kpo a. Dan nan di aanjaal paan u pu, le u ga fikr.”

¹⁹ Le Yesu fii ki dii u. Waadidiliib mu dii u.

²⁰ Le upii u fu tipiir njibin kipiik ni njilee taa door na nan bi nima, ki dan Yesu aapuwob, le ki nan meeh waabokul aamajuul;

²¹ ba pu? u nan dak usui ni ke u yaa po meeh Yesu aabokul kan, u ga pook.

²² Le Yesu fenn ki kan u, le ki bui u, “Mbisal, chuu aabaa. Saah gaa mi ki kii mbamom pu na, nima le cha aa pook.” Libuul ngbaan ni le u pook.

²³ Le Yesu fuu uninkpel ngbaan aadichal ni, ki ti koo li ponn ni, ki kan kinipaak nima. Bi nan wii ikpowiil, ki pii njiwul, ki faa kifuu.

²⁴ Le u bui bi, “Nyan lipaal man. Upiibo ngbaan aa kpo. U geen la.”

Le bi laa u sakpen.

²⁵ Baah nyan kinipaak ngbaan lipaal na, le u koo ni upiibo ngbaan aah bi kidiik ki ponn ni na, le ki ti chuu unjaal, le u fii.

²⁶ Le bi mooni tibor ngbaan itingbaan momok ni.

Yesu aah likr bijoom bilee animbil pu na

²⁷ Yesu nan siir nima. Waah cha na le bijoom bilee dii u, ki tar ke, “David Aayaabil, san timi kinimbaak.”

²⁸ Le u ti koo kidiik ni. Le bijoom ngbaan mu koo ni u chee. Le u baa bi, “Ni pak ke m ga nmaa likr ninimbil aa?”

Le bi kii, “Tidindaan, een.”

²⁹ Baah len kina na, le u meeh binimbil, le ki bui bi, “Naah gaa mi ki kii pu na, ni na kina ki tii nima.”

³⁰ Le binimbil likr. Le u sur bi mbamom ke bi taa tuk unii ubaa.

³¹ Le bi buen ki ti joo waayimbil mooni itingbaan momok ni.

Yesu aah cha ubir pook pu na

* 9:13 : Lik Hosea 6.6.

³² Bijoom ngbaan aah nyan ni Yesu chee na, le binib bibaa nan joo ni ubir u tiyayaar joo u na.

³³ Le Yesu nyan tiyayaar u ni. Le u len, kaa ki ye ubir. Le ni gar kinipaak ngbaan pam. Le bi len ke, “Taa kee kan kina timi Israel yaab aatinj ni.”

³⁴ Le Farisii yaab bui ke tiyayaar aayidaan le tii u mpɔɔn ke u nyan tiyayaar binib ni.

Yesu aah san kinipaak ngbaan kinimbaak pu na

³⁵ Yesu nan bɔ dii ntisakpem, ni nti-waatiir ni, le ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr, ki mooni Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee, le ki cha bibum bi kpa iween aabɔnj mɔmɔk na, ni binib bimɔk kaa pɔɔ na pɔɔk.

³⁶ Waah kan kinipaak ngbaan na, le u san bi kinimbaak sakpen; ba pu? bi naahn ipiih i yɔl ki dɔ kitinj, kaa kpa upihkpaal na la.

³⁷ Le u bui waadidiliib, “Idi biir a, ki wiir. Bidicheeliib ma aa wiir.

³⁸ Nima pu na, ni li mee kisaak Aadin-daan man ke u tun ni bidicheeliib bi nan chee waajikaar.”

10

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee

(Mak 3.13-19; Luk 6.12-16)

¹ Yesu nan yin waakpambalb kipiik ni bilee ke bi dan u chee, le ki nan tii bi mpɔɔn ke bi ti nyan tiyayaar binib ni, ki cha bibum bi kpa iween aabɔnj mɔmɔk na, ni binib bimɔk kaa pɔɔ na pɔɔk.

² Waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan aayimbil sɔ: njan, Simonn u bi yin u ke Piita na, ni Andru u ye Simonn aanaal na; Jems u ye Sebedee aajapɔɔn na, ni Jɔnn u ye Jems aanaal na;

³ Filip, ni Batolomiu; Tomas, ni Matiu u nan gaal lampoo na; Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na, ni Tadeus;

⁴ ni Simonn u nan ban u kuln waatinj aadim na, ni Judas Iskariot u ga nan kooh Yesu na.

Yesu aakpambalb kipiik ni bilee aatuln

(Mak 6.7-13; Luk 9.1-6)

⁵ Yesu nan tun waakpambalb kipiik ni bilee ngbaan bi ti moon Uwumbɔr aabɔr ki

bui bi, “Ni taa buen binib bi kaa ye Juu yaab na aatinj ni, ki taa buen Samaria yaab aatinj kibaa ni.

⁶ Li cha man Israel yaab bi yenn Uwumbɔr aasan ni na aatim ni,

⁷ ki ti li mooni Uwumbɔr aabɔr ke waanaan peen ni a,

⁸ ki cha bibum pɔɔk, ki li fikr binib bi kpo na, ki cha bikɔndam pɔɔk, ki nyan tiyayaar ni bipɔnib binib ni. Ni kan mpɔɔn, kaa pan nibaa. Ni mu li tii bibum laafee, ki taa li ban tipar.

⁹ Ni taa li joo njimombil tikpalɔnn ni,

¹⁰ ki taa li tu lituln, ki taa li joo libɔkul ki kpee naah pee li na pu, ki taa li joo njinaatak, ki taa li joo tijaangbar; ba pu? ni njan ke ututunn mɔmɔk ji waatuln pu la.

¹¹ “Ni yaa fuu kitinj kibaa ni kan, ni li ban uninyaan u ga gaa nimi waadiik ni na, ki li bi nima ki ti saa buyoonn ni ga nan nya nima na.

¹² Ni yaa koo lidichal libaa ni kan, ni doon bi ki bui bi ke Uwumbɔr aanyoor bi bi pu.

¹³ Lidichal ngbaan aanib yaa gaa nimi kan, Uwumbɔr aanyoor ga li bi bi pu. Bi yaa kaa gaa nimi kan, waanyoor aan li bi bi pu.

¹⁴ Lidichal libaa aanib, bee kitinj kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa kaa kii nimi aabɔr kan, ni nyan nima ki kpaar nitaa aatatan ki lii nima.

¹⁵ M tuk nimi mbamɔn la, bundaln Uwumbɔr ga nan ji binib tibɔr na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom ni Gomora aatim aanib aatafadaan.”

Binib aah ga njɔ Yesu aanib falaa pu na

(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

¹⁶ “M ga tun nimi, ni ti moon Uwumbɔr aabɔr. Ni ga li bi ke ipiih i bi njisapol aakaasisik ni na la. Ni li kpa nlan ke iwaa aah kpa nlan pu na, ki li bi suuna ke njinanjel aah bi pu na.

¹⁷ Ni li nyi man. Bi ga nan chuu nimi ki ji nimi tibɔr, ki gbaa nimi njinaalab mmeen aadir ni.

¹⁸ M pu, le ntim aaninkpiib ni bibɔrb ga ji nimi tibɔr. Le ni ga tuk Juu yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na tibɔnyaan tee.

¹⁹ Bi yaa chuu nimi kan, ni taa baa nisui ni ke ni ga len kinye; n-yoonn ngbaan yaa

nan fuu ni kan, Uwumbər Aafuur Nyaan le ga tuk nimi naah ga len pu na;

²⁰ naa ye nimi le ga len, Nite Uwumbər Aafuur Nyaan le ga cha ni len.

²¹ “Binib ga di binaabitiib ɲa binib aanaal ni, ke bi ti ku bi. Tetiib mu ga di baabim ɲa binib aanaal ni, ke bi ti ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki cha binib ku bi.

²² Le binib məmək ga li nan nimi m pu. Unii umək jin limər ki dii mi ki ti saa liməfal aadoon na, uma le ga ɲmar.

²³ Bi yaa ɲa nimi falaa kitiɲ kibaa ni kan, ni san buen kitiɲ kiken ni. M tuk nimi mbamən la, buyoonn min Unibən Aabo ga nan gir ni na, naan kee bə dii Israel yaab aatim məmək ni, ki doo.

²⁴ “Unii u bae mbaem na aa jer waaməmək. Unaagbiija ubaa mu aa jer udindaan.

²⁵ Unii u bae mbaem na yaa bi ke waaməmək aah bi pu na kan, cha unimbil gbiin kina. Unaagbiija yaa bi ke udindaan na kan, cha unimbil gbiin kina. Bi yaa yin udichadaan kinimbəɲdaan kan, baan yin waachiln ni aanib mu kinimbəɲdam aa?”

Ni li san Uwumbər baanja

(Luk 12.2-7)

²⁶ “Ni taa san binib ijawaan man. Tibəbərkaan məmək ga kpiir. Tibər timək bəə na, ti ga nyan mpaan pu.

²⁷ Maah tuk nimi tibər ti libəəl ni na, ni li mooni ti binib ni. Maah loon tibər ti nitafal ni na, ni li mooni ti lipaal.

²⁸ Ni taa san binib ijawaan man. Bi ga ɲmaa ku nimi aawon baanja la. Baan ɲmaa ku nimi aawiin. Ni li san Uwumbər u ga ɲmaa bii tiwon ni nwiin məmək mmii mu kaan junn na ponn ni na.

²⁹ Bi kooh iyaar ilee janjan ubaa la. Nite Uwumbər yaa kaa kii kan, uyaar ubaa aan lir ni kitiɲ.

³⁰ Uwumbər nyi nimi aayikpir aakahm.

³¹ Nima pu na, ni taa san ijawaan man. Ni jer iyaar pam.”

Len binib aanimbil ni ke aa ye Yesu yoo la
(Luk 12.8-9)

³² “Unii umək len binib aanimbil ni ke u ye miyoo na, m mu ga len Nte Uwumbər

u bi paacham na aanimbil ni ke udaan ngbaan le ye miyoo.

³³ Unii umək len binib aanimbil ni ke waa ye miyoo na, m mu ga len Nte Uwumbər u bi paacham na aanimbil ni ke udaan ngbaan aa ye miyoo.”

Binib bi dii Yesu na, ni bi kaa dii u na aa kpa kimbəbaan

(Luk 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ “Maah dan dulnyaa wee ni na, ni taa dak ke nima le ga cha binib məmək li kpa kimbəbaan. M pu, le butəb ga li bi.

³⁵ M pu, uja ga kpak ute kinikpakpak, usapəən mu ga kpak una, upii mu ga kpak uchapii.

³⁶ Unii aadim ga li ye waachiln ni aanib la.*

³⁷ “Unii umək gee ute, bee una ki jer mi na, waa ɲeer u le ye maadidiir. Unii umək gee ujaəən, bee ubisal ki jer mi na, u mu aa ɲeer u le ye maadidiir.

³⁸ Unii umək kaan yoor waadəpuinkoo ki dii mi na kan, waa ɲeer u le ye maadidiir.

³⁹ “Unii yaa kaa kii ke u kpo m pu kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii yaa kpo m pu kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”

Uwumbər aah ga pa binib pu na

(Mak 9.41)

⁴⁰ “Unii yaa gaa nimi maanib kan, u gaa mi le na. Unii yaa gaa mi kan, u gaa Uwumbər u tun ni mi na le na.

⁴¹ Unii yaa gaa Uwumbər aabənabr kan, waah ye Uwumbər aabənabr na pu le cha u gaa u, nima na, u ga kan Uwumbər aabənabr aapal. Unii yaa gaa uninyaan kan, waah ye uninyaan na pu le cha u gaa u, nima na, u ga kan uninyaan aapal.

⁴² M tuk nimi mbamən la, unii umək tii maadidiir waatiir ubaa nnyunyunkoo baanja na kan, waah ye maadidiir pu na le cha u tii u, nima na, u ga kan tiyaapar.”

11

Jənn aah tun ni waadidiliib Yesu chee pu na

(Luk 7.18-35)

¹ Yesu aah tuk waadidiliib kina ki ti doo na, le u siir nima, ki buen ti moon Uwumbər aabər itingbaan ni.

* 10:36 : Lik Maika 7.6.

² Le Jønn u muini binib nnyun ni na bi kiyondiik ponn ni ki ηun Yesu Kristo aah tun pu na. Le u tun ni waadidiliib u chee

³ ke bi ti baa u ke u ye unii u Uwumbør aabønabtiib nan len ke u ga dan na aan waa ye? Bi li ban uken aa?

⁴ Le Yesu bui bi, “Gir buen Jønn chee ki ti tuk u naah ηun pu na, ni naah kan pu na:

⁵ ke m likr bijoom aanimbil, ki cha biwəb, ni bikəndam, ni bitafakpaab pəək, ki fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tuk bigiim Uwumbør aabønayaan tee.

⁶ Unii u kaa joo mi beeni na, Uwumbør aanyoor bi u pu.”

⁷ Le Jønn aadidiliib ki gir buen u chee. Baah cha na, le Yesu len kinipaak ngbaan chee Jønn aabør ke, “Naah nan buen Jønn chee nteersakpiin ni na, ni nan buen ni ti kan ba? Lipul li libuln fiini li na aa? Aayii.

⁸ Ni nan buen ni ti kan ba? Uja u pee tiwanyaan na aa? Aayii. Binib bi pee tiwanyaan na bi bibørb aadichal ni la.

⁹ Ni nan buen ni ti kan ba? Uwumbør aabønabr aa? Mbamøn, m tuk nimi la, ni nan kan unii u jer Uwumbør aabønabr na.

¹⁰ Ni ηmee Uwumbør Aagbanj ni ke Uwumbør bui ke, ‘Maatutunn sɔ. M tun ni u ke u loln ni nsan ki nan toor nsan ki siin si.* Jønn le ye ututunn ngbaan.

¹¹ M tuk nimi mbamøn la, baa kee ma unii ubaa u jer Jønn u muini binib nnyun ni na. Le unii u ye uwaatiir Uwumbør aanaan ni na jer Jønn.

¹² Buyoonn Jønn nan fuu ni ki nan saa dandana na, le binib aanimbil man ke bi ti koo Uwumbør aanaan ni, le ki koo mpəən pu.

¹³ Uwumbør aakaal ni waabønabr aaliin nan len Uwumbør aanaan aah ga li bi pu na, ki nan saa Jønn aayoonn.

¹⁴ Ni yaa ban ke ni pak baah nan len pu na kan, ni ga bee ke Jønn ye Uwumbør aabønabr Elaija u bi nan len ke u ga fuu ni na la.

¹⁵ U kpa litafal u ηun na kan, u ηun.

¹⁶ “M ga di ba ηaη dandana aanib ngbaan? Bi bi ke mbim mu ka kinyan ni ki bui binjeen aatətiib,

¹⁷ ‘Ti pii ηiwul tii nimi, le naa saar. Ti wii ikpowiil, le naa kaani.’

* **11:10**: Lik Malakai 3.1.

¹⁸ Dandana aanib ngbaan mu bi kina la; Jønn dan ki nan lulni buməb, kaa nyu ndaan, le bi len ke u kpa kinimbəη.

¹⁹ Min Unibøn Aabo dan le ki ji ki nyu, le bi len ke m ye upusakpiindaan ki ye udanyur, ki jønne bilampoogaab ni titunwanbirdam. Tɔ, nlan aah tun pu na le mək ke mu ηan.”

*Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabør
(Luk 10.13-15)*

²⁰ N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi len ki kae ntim mubaa aanib. U nan tun lijnjiir aatun pam ntim ngbaan ponn ni, le baa kpeln baabimbin. Nima le cha u kae bi.

²¹ U nan len ke, “Korasinn aatiη aanib, tibəbir bi ni pu. Betseda aatiη aanib, tibəbir bi ni mu pu; ba pu? m yaa ba nan tun lijnjiir aatun Taya aatiη ponn ni, ni Saidonn aatiη ponn ni ke maah tun ni ponn ni pu na kan, bi ba ga kpeln baabimbin ni yunn a, ki li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na, ki di nfanan puk biyil, aan ki mək ke bisui bii baatunwanbir pu.

²² M tuk nimi la, bundaln Uwumbør ga ji binib tibør na, nimi aatafadaan ga jer Taya ni Saidonn aatim aanib aatafadaan.

²³ Nimi Kapenaum aatiη aanib, bi ga yoor nimi paacham aa? Aayii. Bi ga sunn nimi kitekpiitiη ni; ba pu? m yaa ba nan tun lijnjiir aatun Sodom aatiη ponn ni ke maah tun ni ponn ni pu na kan, kitiη ngbaan ba ga li bi ki nan saa dandana wee.

²⁴ M tuk nimi la, bundaln Uwumbør ga ji binib tibør na, nimi aatafadaan ga jer Sodom aatiη aanib aatafadaan.”

*Dan Yesu chee man ki kan lifuur
(Luk 10.21-22)*

²⁵ N-yoonn ngbaan le Yesu bui ke, “Nte Uwumbør, u ye paacham ni taab Aadindaan na, aa bər tibør timina bilankpalb ni binimbiwolm, le ki di mək chapəntiib, nima pu le m pak si.

²⁶ Nte, saageehn le na, nima le cha aa ηa kina.

²⁷ “Tɔ, Nte Uwumbør le tii mi tiwan məmək. Ubaa aa nyi min Uwumbør Aajapəən, see Nte Uwumbør. Ubaa mu aa nyi Nte Uwumbør, see min Ujapəən. Binib bi m

ban ke m di Uwumbər mək bi na, bi mu nyi u.

²⁸ “Nimi bimək tun lituln ki ti bak na, dan m chee man, le m ga tii nimi lifuur.

²⁹ Gaa maatuln man, ki bae mbaem m chee; m bi suuna, ki sunn mbaa taab. Ni ga kan lifuur;

³⁰ ba pu? maaməkm aa pəə. Maatuln mu aa nyuun.”

12

Juu yaab aakpaakool daal aabər (Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib bə dii kisaak kibaa ponn ni, Juu yaab aakpaakool daal. Nkon nan joo waadidiliib, le bi piin ki bi chur tijikaar ki geei ki per ki ηmə.

² Le Farisii yaab kan baah ηani pu na, le ki bui Yesu, “Lik saadidiliib aah ηani pu na. Timi aakaal aa kii ke bi ηa kina likpaakool daal.”

³ Le u baa bi, “Naa karn Ubər David aah nan ηa pu na aa? Nkon nan joo u ni waanib.

⁴ Le u koo Uwumbər Aadichal ni. Le u ni bi ηman Uwumbər aaboroboro. Baah ηman boroboro ngbaan na, le bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbər aatotoorb baanja le ga ηmə boroboro ngbaan na.

⁵ Tə, likpaakool daal məmək Uwumbər aatotoorb bi bi waadichal ni na mu bii likpaakool daal aakaal, le ubaa aa galni bi. Naah kee karn kina Nkaal aagban ni ii?

⁶ M tuk nimi la, unii u jer Uwumbər Aadichal na bi do.

⁷ Uwumbər Aagban len ke waa ban ke binib toor kitork baanja ki tii u. U ban ke bi li san təb kinimbaak.* Ni yaa ba nyi iliin ngbaan aatataa kan, naa ba ga galn binib bi kaa kpa taani na.

⁸ Tə, min Unibən Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

Yesu aah cha uja u aənjaal faan na pəək pu na (Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Le u siir nima, ki koo baameen aadiik ni.

¹⁰ Le uja u aənjaal faan na bi nima. Le bi ban ke bi galn Yesu, le ki baa u, “Timi

aakaal kii ke unii li tei bibum likpaakool daal aa?”

¹¹ Le u baa bi, “Ni ponn ni ubaa yaa kpa upiih ubaa aan u yaa lir liboln ni likpaakool daal kan, saan nyan u uu?”

¹² Unibən aa jer upiih ii? Nima le mək ke timi aakaal kii ke ti ηani ni ηan na likpaakool daal.”

¹³ Waah len kina na, le u bui uja u aənjaal faan na, “Taln aənjaal.”

Le u taln unjaal. Le mu naar, ki pəək ke muken na.

¹⁴ Le Farisii yaab nyan lipaal, le ki kpokl baah ga ηa pu ki ku Yesu na.

Ututunn u Uwumbər lee u na aah bi pu na

¹⁵ Yesu nan bee baah kpokl pu na, le ki siir nima. Kinipaak nan dii u, le u cha bibum məmək pəək,

¹⁶ le ki bui bi ke bi taa li joo u mooni.

¹⁷ Waah ηa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na, ke Uwumbər len ke,

¹⁸ “Maatutunn u m lee u na sə.
M gee u, le u gbiin nnimbil.

M ga di Maafuur Nyaan gbiin u.

Le u ga tuk ηinibol məmək maah ga ji binib tibər pu na.

¹⁹ Waan li kpa kinikpapak, kaan li tar,

kaan li kpa kifuuk ntim ni,

²⁰ kaan koo lidabil li boon na, kaan junn karyaa u kaa wiin mbaməm na.

U ga kan linyan, ki tii binib məmək baabamən.

²¹ U pu, le ηinibol aanib məmək ga li kpa limakl.”†

Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur Nyaan pu na

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²² Le binib bibaa joo ni unii u tiyayaar ηa u ujoon ni ubir na Yesu chee. Le Yesu cha u pəək, le u len, unimbil mu likr.

²³ Le ni gar kinipaak ngbaan məmək pam. Le bi bi baa təb, “Uja ngbaan sil ye Ubər David Aayaabil aa?”

²⁴ Farisii yaab aah ηun kina na, le bi len ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le tii u mpəən ke u nyan tiyayaar binib ni.

* 12:7 : Lik Hosea 6.6. † 12:21 : Lik Aisaya 42.1-4.

²⁵ Le Yesu bee baalandakbir ngbaan, le ki bui bi, “Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa tɔb kijaak kan, nnaan ngbaan ga bee yɔli la. Kitin kibaa ni aanib mu yaa jaa tɔb kijaak kan, kitin ngbaan ga bee yɔli. Lidichal libaa ni aanib mu yaa jaa tɔb kijaak kan, lidichal ngbaan ga bee yɔli.

²⁶ Tiyayaar aayidaan yaa nyan tiyayaar binib ni kan, u jan ubaa kijaak la. Waanaan ga ɲa kinye aan ki sil?

²⁷ Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul le tii mi mpɔɔn ke m nyan tiyayaar binib ni kan, ke ɲma tii nimi aanib mu mpɔɔn ke bi nyan tiyayaar binib ni? Nimi aanib aah ɲani pu na le ga mɔk ke ni kpa mbamɔn bee naa kpa.

²⁸ Tɔ, Uwumbɔr Aafuur Nyaan le tii mi mpɔɔn le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mɔk ke Uwumbɔr aanaan fuu ni ni chee.”

Yesu aah nyar mpɔɔndaan kinimbɔɲ ki bii kaawan pu na

²⁹ “Ubaa aan ɲmaa koo mpɔɔndaan aadichal ni ki bii waawan, see u puen buu u le waahr, le ki nin bii waadichal.

³⁰ “Unii umɔk kaa dii mi na, u ye maadin la. Unii umɔk kaa kuuni binib tii mi na, u yaal bi la.

³¹ M tuk nimi la, Uwumbɔr ga di cha pinn binib aatunwanbir ni baasiibil mɔmɔk. Tɔ, unii yaa sii Uwumbɔr Aafuur Nyaan ma kan, Uwumbɔr aan di cha pinn udaan ngbaan.

³² Unii yaa bii min Unibɔn Aabo kan, Uwumbɔr ga di cha pinn u. Unii yaa bii Uwumbɔr Aafuur Nyaan kan, Uwumbɔr aan di cha pinn u dulnyaa wee ni, kaan di cha pinn u paacham mu.”

Naah ga ɲa pu ki bee unii aabimbin aah bi pu na

(Luk 6.43-45)

³³ “Busub yaa ɲan kan, bu aasubil ga li ɲan. Bu yaa kaa ɲan kan, bu aasubil mu aan li ɲan. Bu aasubil pu le aa ga bee bu aah ye busub bu na. Kina le unii aatuln pu le ga cha aa bee ke u ɲan aan waa ɲan.

³⁴ Nimi ikuub aabim, ni ye titunwanbirdam la. Ni ga ɲa kinye ki len iliin i ɲan na? Ilandak i gbii unii aasui ni na, ima le u ga len.

³⁵ Ilandak nyaan bi uninyaan aasui ni, nima le u ga len iliin i ɲan na. Ilandak i kaa ɲan na bi unii u kaa ɲan na aasui ni, nima le u ga len iliin i kaa ɲan na.

³⁶ “M tuk nimi la, bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, liyaadaal ngbaan le bi ga kpiir baah nan len tibɔr yɔl yɔl ti na mɔmɔk ki tuk Uwumbɔr.

³⁷ Saamɔliin le ga nyan si. Saamɔliin mu le ga bii si.”

Baah ban ke Yesu tun lijnjiir aatuln pu na

(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa ni Farisii yaab bibaa bui Yesu, “Umɔmɔkr, ti ban ke aa tun lijnjiir aatuln, aan tinimbil kan, aan ti gaa si ki kii.”

³⁹ Le u bui bi, “Nimi dandana aanib, ni ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr, nima le ni ban lijnjiir aatuln. Uwumbɔr aabɔnabr Jona aah nan bi ujan sakpiin aaponn ni iwiin itaa ni tiner titaa pu na,

⁴⁰ kina le min Unibɔn Aabo mu ga li bi kitin ponn ni iwiin itaa ni tiner titaa. Lijnjiir aatuln limina baanja le ni ga kan.

⁴¹ Jona nan tuk Ninfefa aatin aanib Uwumbɔr aabɔr. Le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na, le tuk nimi Uwumbɔr aabɔr, le naa kpeln nimi aabimbin. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, Ninfefa aatin aanib aah nan kpeln baabimbin pu na, nima le ga mɔk ke nimi aabɔr bii.

⁴² Seba aapiibɔr nan nyan ni dandar ke u nan ɲun Ubɔr Solomonn aalan aaliin. Min u jer Solomonn na bi do la, le naa ɲun maaliin. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, upiibɔr ngbaan aah nan ɲa pu na, nima le ga mɔk ke nimi aabɔr bii.”

Tiyayaar aah ga gir ni pu na

(Luk 11.24-26)

⁴³ “Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li chuun gɔr nnyun aah kaa bi kipɔɔk ki ponn ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na, kaan kan.

⁴⁴ Le ti ga len ke ti ga gir kun taah nyan unii u ponn ni na la. Le ti ga gir ni, le ki nan kan ke bi toor taakookoo yaan ki ɲa mu mbamɔm, nibaa aa bi ni ni.

⁴⁵ Le ti ga buen ki ti joo ni tiyayaar tilole ti bir ki jer ti na. Le ti mɔmɔk ga nan koo unii

ngbaan ponn ni, ki ga li bi u ponn ni, le ki bui u ki jer waah nan bi njan pu na. Kina le ni ga li bi dandana aanib bi kaa njan na chee.”

*Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Yesu aah bi len kinipaak ngbaan chee na, le una ni unaatiib dan nan sil lipaal ki ban ke bi len u chee.

⁴⁷ Le kinipaak ngbaan ponn ni ubaa tuk u, “Aana ni aanaatiib si lipaal ki ban bi len aa chee.”

⁴⁸ Le u baa bi, “Nma ye nna? Bilabi ye nnaatiib?”

⁴⁹ le ki taln unjaal mək waadidiliib, le ki bui ke, “Lik, nna ni nnaatiib sə.

⁵⁰ Ba pu? unii umək nani Nte Uwumbər u bi paacham na aah gee pu na, uma le ye nnaal, ni nninkpan, ni nna.”

13

*Unii u yaa njikaabim na aayatanakl
(Mak 4.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ Liyaadaal ngbaan le Yesu nyan lipaal, le ki buen ki ti kal nnyusakpem aagbaan.

² Le kinipaak sakpen dan u chee, ki wiir. Nima le u koo bunəb ni, nnyun ni, le ki kal bu ponn ni. Kinipaak ngbaan məmək mu si lipaal.

³ Le u tuk bi tibər pam njiyatanak ponn ni, le ki bui ke, “Ukpaal ubaa le nan buen u ti yaa njikaabim.

⁴ Waah yaa na, le mubaa lir nsan ponn ni. Le inyoon dan nan peei jin.

⁵ Le mubaa mu lir ntakpateer paab, titan aah kaa wiir nin chee na. Titan aah kaa wiir na, le mu guu puln mala.

⁶ Le nwiin puu, ki ton, ki see mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbaməm na, le mu yəl.

⁷ Le mubaa mu lir ikokon ponn ni. Le ikokon muun le ki ku mu.

⁸ Le mubaa mu lir kitiŋ ki njan na ponn ni le ki mar. Ngem lun nkub nkub, ngem mu lun imonko itata, ngem mu lun piitaa piitaa.

⁹ “U kpa litafal na kan, u njan.”

*Nitaa nji pu u njan bi njiyatanak na
(Mak 4.10-12; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Le waadidiliib dan nan baa u, “Ba pu aa njan bi njiyatanak?”

¹¹ Le u bui bi, “Nimi le Uwumbər cha ni bee waanaan aabəbərkaan, kaa cha bima bee.

¹² Unii u kpa nlan ki bee Uwumbər aanaan aabər na, Uwumbər ga kpee u, le u li kpa sakpen. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga chuu gaa waah kpa mu pəkaa na.

¹³ Kinipaak ngbaan lik, kaa waa, ki pel kaa njan, kaa bee maaliin aatataa. Nima le cha m njan bi njiyatanak.

¹⁴ Baah bi pu na, le ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na ke, ‘Bi ga pel ki pel,

kaan bee Uwumbər aaliin aatataa. Bi ga lik ki lik kaan li waa.

¹⁵ Ba pu? binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni. Bitafal kpa la.

Bi njan binimbil,

kaa ban ke binimbil woln,

kaa ban ke bitafal njan,

kaa ban ke bisui bee Uwumbər aaliin aatataa,

kaa ban ke bi kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan ke u tii bi laafee.*

¹⁶ “Nimi maadidiliib, Uwumbər aanyoor bi ni pu; ba pu? ninimbil woln, nitafal mu njan.

¹⁷ M tuk nimi mbamən la, Uwumbər aabənabtiib pam ni bininyaam pam nan ban bi kan naah kan tiwan ni na, kaa kan. Bi nan ban bi njan naah njan tibər ti na, kaa njan ti.”

*Liyatanakl ngbaan aatataa aah cha pu na
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Li pel man aan m tuk nimi unii u yaa njikaabim na aayatanakl aatataa.

¹⁹ Binib yaa njan Uwumbər aanaan aabər kaa bee taatataa kan, le kinimbəŋ ga dan nan nyan tibər ti bi bisui ni na. Njikaabim mu lir nsan ponn ni na le na.

²⁰ Njikaabim mu lir ntakpateer pu na mu ye binib bi njan tibər ngbaan, ki gaa ti mala ni mpopiin na.

²¹ Bi mu aa gaa ti mbaməm bisui ni. Bi ga li joo ti ni yunn siib. Bi yaa kan limukl ti pu kan, bee binib yaa njan bi falaa ti pu kan, libuul ngbaan ni, le bi ga di ti lii.

* 13:15 : Lik Aisaya 6.9-10.

²² Binib ngem mu bi ke njikaabim mu lir ikokon ponn ni na la. Bi n̄un tibər ngbaan la. Le bitafal bi baabimbin ni, ni liwankpal ni. Nima le ku tibər ngbaan bisui ni, le taa mar.

²³ Binib bi n̄un tibər ngbaan ki bee taatataa, ki kii ti na, bima le bi ke njikaabim mu lir kitin̄ ki n̄an na ponn ni, ki mar na. Ngem lun nkub nkub, ngem mu lun imonko itata, ngem mu lun piitaa piitaa.”

Timoor ti bi ipui ponn ni na aayatanakl

²⁴ Yesu nan ki n̄akl bi liyatanakl liken ke, “Uwumbər aanaan naahn ukpaal u yaa ipui i n̄an na waakpaab ni na la.

²⁵ Kinyeek kibaa daal, binib aah d̄o geen na, le waadin dan nan di timoor yaa n̄mal ipui ngbaan ponn ni, le ki buen.

²⁶ Ipui aah muun ki mar na le bi kan ke timoor mu bi i ponn ni.

²⁷ Le ukpaal ngbaan aatutum dan nan baa u, ‘Timi aaninkpel, saa nan di ipui i n̄an na le di yaa saakpaab ni ii? Timoor ngbaan mu nyan ni la?’

²⁸ Le u bui bi, ‘Maadin ubaa le n̄a kina.’ Le bi baa u, ‘Aa ban ke ti buen ti n̄oi nyan timoor ngbaan aa?’

²⁹ Le u bui bi, ‘Aayii. Di cha ti man. Ni yaa n̄oi nyan timoor ngbaan kan, nibaakan, ipui ibaa mu ga li kpaan n̄oi ki dii ti.

³⁰ Cha man ipui ngbaan ni timoor ngbaan kpaan muun, aan ki nan biir. Ni yaa nan n̄eer lipuicheel kan, m ga tuk bipuicheeb: Puen n̄oi nyan man timoor ngbaan waahr, aan ki buu ti, ki di see mmii, aan ki nin chee ipui ki di fu maapil ponn ni.’ ”

Tisufar aabil aayatanakl
(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ Yesu nan ki n̄akl bi liyatanakl liken ke, “Uwumbər aanaan naahn linaanyiimbil li uja ubaa nan di bun waakpaab ni na la.

³² Tisufar ngbaan aabil le ye liwaatiir, n̄ibil m̄m̄ək filk jer lima la. Bi yaa di libil ngbaan bun kan, li ga puln ki muun, ki jer tisufar m̄m̄ək, ki ga n̄a busub la. Le inyoon i laani paacham na dan nan ter yaadil bu aabon pu.”

† 13:35 : Lik Ilahn 78.2.

Boroboro aanyək aayatanakl
(Luk 13.20-21)

³³ Yesu nan ki n̄akl bi liyatanakl liken ke, “Uwumbər aanaan naahn boroboro aanyək mu upii nan di n̄a boroboro aayon ponn ni, aan boroboro ngbaan m̄ək duun na la.”

Yesu di n̄iyatanakl n̄meen ki tuk bi
(Mak 4.33-34)

³⁴ Kina le Yesu n̄akl n̄iyatanakl ki tuk kini-paak ngbaan, kaa len tibaa bi chee see n̄iyatanakl n̄meen.

³⁵ Waah n̄a kina na, le ni gbiin Uwumbər aabonabr aah nan len pu na ke, “M ga waar m̄m̄ək ki n̄akl n̄iyatanakl, ki len tibəbərkaan ti nan bər buyoonn Uwumbər nan naan dulnyaa wee ki nan saa dandana wee na.”†

Timoor ti nan bi ipui ponn ni na aayatanakl aatataa

³⁶ Yesu nan siir cha kinipaak ngbaan, ki gir buen kidiik ni. Le waadidiliib dan u chee, ke u tuk bi timoor ti bi ipui ponn ni na aayatanakl aatataa.

³⁷ Le u bui bi, “Ukpaal u yaa ipui i n̄an na le ye min Unibən Aabo.

³⁸ Bukpaab ngbaan le ye dulnyaa wee. Ipui i n̄an na le ye Uwumbər aanaan ni aanib. Timoor ngbaan le ye kinimbəŋ aanib.

³⁹ Ukpaal aadin u yaa timoor ngbaan na le ye kinimbəŋ. Lipuicheel le ye dulnyaa aadoon. Bipuicheeb ngbaan le ye Uwumbər aatuuntiib.

⁴⁰ Baah nan n̄oi timoor ti ki di see mmii ponn ni na, dulnyaa aadoon ga nan li bi kina la.

⁴¹ Min Unibən Aabo ga tun ni maatuuntiib dulnyaa wee ni, bi nan chuu titunwanbirdam, ni bitətəŋ m̄m̄ək, aan ki nyan bi maanaan ni,

⁴² ki di ti n̄a mmii sakpiin ni. Bi ga wii ki n̄m̄ə n̄inyin nima chee.

⁴³ N-yoonn ngbaan le bininyaam ga li bi Bite Uwumbər aanaan ni, ki wiin ke nwiin aah wiin pu na. U kpa litafal na kan, u n̄un.”

Liwankpal li bər na aayatanakl

⁴⁴ “Uwumbər aanaan naahn liwankpal li bəb bukpaab ni, kitin̄ ponn ni na la. Le uja

ti kan liwankpal ngbaan, le ki ki di biin li pu. Le ni mə u ki ti nyan. Le u buen ke u ti kooh waawan məmək, ki gir ti daa bukpaab ngbaan.”

Nleenyaan aayatanakl

⁴⁵ “Uwumbər aanaan naahn uwankooh u chuun ban nleen mam mu ɲan na ke u daa na la,

⁴⁶ le ki ti kan nleenyaan mu kpa kidaak sakpen na, le ki buen ti kooh waawan məmək, ki ti daa nleenyaan ngbaan.”

Kipɔək aayatanakl

⁴⁷ “Uwumbər aanaan naahn kipɔək ki bijanbam di mee nnyun ni ki chuu ijan mək aabɔɲ na la.

⁴⁸ Kaah gbiin ijan na, le bi dar ki nyan lipaal, le ki kal ki gann ijan i ɲan na ki di ɲa tibɔəkur ni, ki cha i kaa ɲan na, ki di mee.

⁴⁹ Dulnyaa aadoon mu ga nan li bi kina la. Uwumbər aatuuntiib ga nan dan dulnyaa ni, ki nan gann titunwanbirdam bininyaam ponn ni,

⁵⁰ ki ti di ɲa mmii sakpiin ni, binib aah wii ki ɲmə ɲinyin nin chee na.”

Tibɔkpoƚr ni tibɔpɔnn

⁵¹ Le Yesu baa bi, “Ni bee tibɔr timina məmək aatataa aa?”

Le bi kii, “Een.”

⁵² Le u bui bi, “Unii u tuk binib Uwumbər aakaal na yaa dii mi kan, u naahn udichadaan u nyan ni waawankpal ponn ni tiwankpoƚr ni tiwapɔnn.”‡

Nasaref aatiɲ aanib aah yii Yesu pu na (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

⁵³ Waah nan ɲakl ɲiyatanak ngbaan ti doo na, le u siir nima,

⁵⁴ le ki gir kun udo aatiɲ Nasaref ni, le ki ti koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbər aabɔr. Waah tuk bi pu na, le ni gar bi. Le bi baa tɔb, “Uja wee kan nlan mue la chee? U kan mpɔɔn mue la chee ki tun lijnɲiir aatun ngbaan?”

⁵⁵ Waa ye kapenta na aabo la aa? Una aa ye Mari la aa? Unaatiib aa ye Jems, ni Josef, ni Simonn, ni Judas la aa?

⁵⁶ Uninkpatiib məmək aa bi do chee na la aa? U kan nlan mue, ni mpɔɔn mue la chee?”

⁵⁷ Bi nan len kina le ki yii u.

Le Yesu bui bi, “Binib pak Uwumbər aabɔnabtiib see bido aatiɲ ni aanib, ni baachiln ni aanib baanja le aa pak bi.”

⁵⁸ Baah kaa gaa u ki kii na, waa nan tun lijnɲiir aatun pam nima chee.

14

Jɔnn u nan muin binib nnyun ni na aakun (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

¹ N-yoonn ngbaan le Ubɔr Herod ɲun Yesu bɔr,

² le ki bui waatutum ke, “Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na le na. U fikr nkun ni la. Nima le cha u kpa mpɔɔn, ki tun lijnɲiir aatun.”

³ Budabu pu Herod len kina na le ye ke u nan chuu Jɔnn ki buu u tikululn ki di u ɲa kiyondiik ni. Taani u cha u nan chuu u na le ye ke Jɔnn nan bui u

⁴ ke waah joo unaal aapuu Herodias na, naa ɲan, ke u bii Uwumbər aakaal la.

⁵ Jɔnn aah nan len kina na, le Herod ban ke u ku u, le ki san Juu yaab ijawaan. Bi nan len ke Jɔnn ye Uwumbər aabɔnabr la.

⁶ Le Herod aamaaldaal aawiin fuu ni. Le u ɲa tijiir ke bi ji. Le Herodias aabisal dan nan waa liwaal, Ubɔr Herod ni waanib aanimbiin ni. Le ni məɔr Herod sakpen.

⁷ Le u puu tipuur ke u ga tii u waah ban pu na.

⁸ Le una bui u ke u bui Ubɔr Herod ke u tii u Jɔnn aayil likusambil ponn ni.

⁹ Usapɔɔn ngbaan aah bui u kina na, le Ubɔr Herod aasui bii. Waah puu tipuur ti bicham aanibil ni na pu, waa ban ke ti bee.

¹⁰ Nima le u tun unii ke u li cha kiyondiik ponn ni ki ti gii ni Jɔnn aayil.

¹¹ Le u ti joo ni uyil likusambil ponn ni ki nan di tii usapɔɔn ngbaan. Le u mu di ti tii una.

¹² Le Jɔnn aadidiliib dan nan yoor linikpol ngbaan ki ti sub, le ki buen ti tuk Yesu.

Yesu aah kpiin binib ɲichur ɲiɲmu pu na (Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jɔnn 6.1-14)

¹³ Yesu aah ɲun kina na, le u koo buɲɔb ni, le ki buen kipɔək ni, binib aah kaa bi

‡ 13:52 : Nibaakan tiwankpoƚr ye Uwumbər aagbakpok, tiwapɔnn mu ye Yesu aaməkm.

nin chee na. Le kinipaak ngbaan n̄un ke u buen, le ki nyan baatim ni, ki chuun kitin̄ ki buen u chee.

¹⁴ Waah nyan bun̄ɔb ni na, le u kan kinipaak sakpen̄, le ki san bi kinimbaak, le ki cha bi ponn ni bi ye bibum na p̄ɔk.

¹⁵ Naah joor na, le waadidiliib dan nan bui u, “Ti bi kip̄ɔk ni la. Ni jer tijikaar aajim yoonn a. Cha kinipaak ngbaan buen itingbaan ni ki ti daa tijikaar ji.”

¹⁶ Le u bui bi, “Taa cha bi buen man. Nimi nibaa tii bi tijikaar bi ji man.”

¹⁷ Le bi bui u, “N̄iboroboro kpin̄ n̄in̄mu ni ijan ilee baan̄ja le bi.”

¹⁸ Le u bui bi, “Li joo ni tii ni mi man,”

¹⁹ le ki bui kinipaak ngbaan, “Kal kitin̄ timos̄onn pu man,” le ki yoor n̄iboroboro kpin̄ n̄in̄mu ni ijan ilee ngbaan, ki waan lik paacham, ki doon Uwumb̄ɔr, le ki gii boroboro ni ijan ngbaan, ki di tii waadidiliib. Le bi yakr siin kinipaak ngbaan m̄ɔk aanimbiin ni.

²⁰ Bi m̄ɔm̄ɔk nan n̄man ki bab. Baah n̄man ki bab ki gur ni na, le Yesu aadidiliib nan yoor tijikaar ti gur na ki gbiin tib̄ɔkur kipiik ni tilee.

²¹ Bijab bi jin tijikaar ngbaan na ga nan li fuu n̄ichur n̄in̄mu. Baa nan kahn b̄ipiib ni mbim kpee.

*Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Mak 6.45-52; J̄onn 6.15-21)*

²² Libuul ngbaan ni le Yesu muk waadidiliib ke bi koo bun̄ɔb ni ki loln u pu nsan ki puur nnyusakpem na. Le u tuk kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun.

²³ Waah tuk bi kina na, le u jon lijool paab ubaa, u ti mee Uwumb̄ɔr. Le ni mue. Le u bi nima chee ubaa.

²⁴ Waadidiliib mu bi bun̄ɔb ni nnyusakpem aakaasisik ni. Libuln nan daar sakpen̄ ki tok bi, tinyunkpenn mu yen̄ni baan̄ɔb.

²⁵ Ikooja aah wii buyoonn na, le u chuun nnyun paab, ki buen bi chee, ki ti n̄an̄ bi.

²⁶ Waadidiliib aah kan u chuun nnyun pu na, le ijawaan chuu bi sakpen̄, le bi len ke ni ye utekpiir aawiin la, le ki faa ikuun t̄on t̄on.

²⁷ Libuul ngbaan ni le Yesu bui bi, “Chuu nibaa man. Min ye. Ni taa san ijawaan man.”

²⁸ Le Piita bui u, “Ndindaan, ni yaa sil ye si kan, bui mi ke m̄ chuun nnyun pu ki dan aa chee.”

²⁹ Le Yesu bui u, “Li chuun choo.” Le Piita nyan bun̄ɔb ni, ki chuun nnyun paab ki cha Yesu chee.

³⁰ Le u kan libuln aah daar ki feeni tinyunkpenn pu na, le ki san ijawaan, le ki piin ki bi muini cha, le ki teen ke, “Ndindaan, nyan mi.”

³¹ Libuul ngbaan ni le Yesu taln un̄aal ki chuu u, le ki bui u, “Saa gaa mi ki kii mbam̄ɔm. Ba n̄a aa joo mi beeni?”

³² Le bi m̄ɔm̄ɔk bilee koo bun̄ɔb ni. Libuul ngbaan ni le libuln n̄min.

³³ Le binib bi bi bun̄ɔb ponn ni na gbaan Yesu aanimbiin ni, ki dooni u, le ki len ke, “Mbam̄ɔn, aa sil ye Uwumb̄ɔr Aajap̄ɔn la.”

*Yesu aah tii bibum laafee Genesaret
aatin̄ ni pu na
(Mak 6.53-56)*

³⁴ Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Genesaret aatin̄ chee, le ki nyan bun̄ɔb ni.

³⁵ Le kitin̄ ngbaan aanib bee u, le ki buen itingbaan m̄ɔm̄ɔk ni, ki ti yoor bibum m̄ɔm̄ɔk, ki joo ni bi Yesu chee,

³⁶ ki nan mee u ke u cha bibum ngbaan meeh waab̄ɔkul aam̄ɔjuul. Binib bim̄ɔk meeh li na p̄ɔk libuul ngbaan ni.

15

*Biyaaajatiib aakaal
(Mak 7.1-13)*

¹ N-yoonn ngbaan le Farisii yaab, ni Uwumb̄ɔr aakaal aam̄ɔm̄ɔkb nyan ni Jerusalem ni ki dan Yesu chee, le ki nan baa u,

² “Ba n̄a saadidiliib bii tiyaaajatiib aakaal, kaa n̄ir bījaal aan ki nin ji tijikaar?”

³ Le Yesu baa bi, “Ba n̄a ni mu bii Uwumb̄ɔr aakaal, nimi aakaal pu?”

⁴ Uwumb̄ɔr len ke, ‘Aa li pak aate ni aana,’* ki ki len ke, ‘Unii yaa len tib̄ɔbir lii ute bee una pu kan, ni ku u.’†

* 15:4 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. † 15:4 : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9.

⁵ Tə, nimi le len ke unii yaa bui ute, bee una, 'Maah ba ga tii si ni na, maan ki nmaa tii si. M di tii Uwumbər a,'

⁶ ki yaa kaa pak ute kan, ni len ke naa kpa taani. Naah len kina na, le ni yii Uwumbər aabər nimi aakaal pu.

⁷ Ni ye biṅmanṅmannim la. Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len nimi aabər pu na, u nan len mbamən la, ke,

⁸ 'Binib ngbaan pak Uwumbər buməb ni la. Bisui daa u chee.

⁹ Bi dooni u yəli la, ki mək binib biyaajatiib aakaal ke ni ye waakaal la.' †

Tiwan ni nani unii titunwanbirdaan na (Mak 7.14-23)

¹⁰ Le Yesu yin kinipaak ngbaan, ki nan bui bi, "Li pel man, aan ki bee man maah ga tuk nimi pu na aatataa.

¹¹ Tijikaar ti koo unii aaməb ni na aan nmaa n̄a u titunwanbirdaan. Tiwan ni nyan uməb ni na, nima le nani u titunwanbirdaan."

¹² Le Yesu aadidiliib dan nan baa u, "Saa nyi ke saah len pu na le cha Farisii yaab gee liṅuul aa?"

¹³ Le u bui bi, "Tisufar timək Nte Uwumbər aa bun ti na, u ga chuu n̄oi ti la.

¹⁴ Taa gar bi man. Bi ye bisanməkbi jəb na la. Ujoon yaa mək ujoon nsan kan, bi məmək bilee ga lir libuul ponn ni la."

¹⁵ Le Piita bui Yesu, "Tuk timi liyatanakl ngbaan aatataa."

¹⁶ Le Yesu baa bi, "Ni mu aa kee bee maaliin aatataa aa?"

¹⁷ Tiwan ni koo unii aaməb ni na koo lipuul ni, le u ti sən̄n. Naa nyi kina aa?"

¹⁸ Tiwan ni nyan unii aaməb ni na, ni nyan usui ni, ki nani u titunwanbirdaan la.

¹⁹ Tiwan ni nyan binib aasui ni na le ye ilandak i kaa n̄an na, ni linikul, ni kidagook aatuln, ni kinaayuk, ni linyaməngee, ni n̄isiibil.

²⁰ Nimina le nani unii titunwanbirdaan. U yaa kaa n̄ir un̄aal ki ji tijikaar kan, nima le aan n̄a u titunwanbirdaan."

Upii aah gaa Yesu ki kii mbaməm pu na (Mak 7.24-30)

† 15:9 : Lik Aisaya 29.13.

²¹ Le Yesu nyan nima, ki buen Taya ni Saidonn aatingbaan ni.

²² Le upii u ye Kanaann aabo na bi nima, le ki dan nan teen ke, "Ndindaan, si u ye Ubər David Aayaabil na, san mi kinimbaak. Tiyayaar le joo mbisal ki muk u sakpen a."

²³ Le Yesu aa len tibaa. Le waadidiliib dan nan gaṅ Yesu ke u jenn u, u paa bi pu ki kpa kifuuk sakpen a.

²⁴ Le Yesu bui bi, "Uwumbər tun ni mi ke m nan ter Israel yaab bi yenn Uwumbər aasan ni na baanja la."

²⁵ Waah len kina na, le upii ngbaan dan ki nan gbaan unimbiin ni ki doon u, le ki bui u, "Ndindaan, ter mi."

²⁶ Le Yesu bui u, "Ti yaa di mbim aajikaar ki di tii ibə kan, naa n̄an."

²⁷ Le u bui u, "Ndindaan, ni ye mbamən la; ibə mu tee ji njikaabol n̄i nyan ni idindaan aateebul pu ki lir ni kitin̄ na."

²⁸ Le Yesu bui u, "Upii, aa gaa mi ki kii mbaməm la. Saah ban pu na, ni n̄a kina ki tii si." Libuul ngbaan ni le ubisal pək, kaa ki bun.

Yesu aah tii bibum pam laafee pu na

²⁹ Yesu nan siir nima ki bə dii Galilee Aanyusakpem ni, le ki ti jon lijoor paab, le ki kal kitin̄.

³⁰ Le kinipaak sakpen joo ni biwəb, ni bijoom, ni bibirb, ni bitaageeb, ni bibum aabən, ki nan di bil Yesu aanimbiin ni. Le u tii bi məmək laafee.

³¹ Le ni gar kinipaak ngbaan pam; bi kan bibirb len tibər, ni bitaagendam pək ki chuun, ni biwəb mu fii chuun, ni bijoom aanimbil likr. Le bi pak Israel yaab Aawumbər.

Yesu aah kpiin binib njichur njinaa pu na (Mak 8.1-10)

³² Yesu nan yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki bui bi, "M san kinipaak ngbaan kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa kpa nibaa bi ji. Maa ban m tuk bi ke bi li chaa kun, kaa puen tii bi tijikaar ke bi ji. Nibaakan, bi ga ti fik nsan ponn ni."

³³ Le waadidiliib bui u, "Ti bi kipək ni la. Ti ga kan tijikaar la chee aan ki tii kinipaak ngbaan aan bi ji bab?"

³⁴ Le u baa bi, “Ni kpa ɲiboroboro kpin ɲiɲa?”

Le bi bui u, “Ti kpa ɲiboroboro kpin ɲilole, ni njanbim siib.”

³⁵ Le u bui kinipaak ngbaan, “Kal kitin man,”

³⁶ le ki yoor ɲiboroboro kpin ɲilole ni njanbim ngbaan, le ki doon Uwumbɔr, ki gii gii, ki di tii waadidiliib, le bi yakr siin kinipaak ngbaan mɔmɔk aanimbiin ni.

³⁷ Le bi mɔmɔk ɲman ki bab. Baah ɲman ki bab na, le waadidiliib yoor tijikaar ti gur na, ki gbiin tibɔkur tilole.

³⁸ Bijab bi nan jin tijikaar ngbaan na nan ye bijab ɲichur ɲinaa la. Baa nan kahn bipiib ni mbim kpee.

³⁹ Le u bui kinipaak ngbaan, “Li chaa kun man,” le ki koo bunɔb ni, ki buen Magadann aatin ni.

16

Baah ban ke Yesu tun lijnjiir aatuln pu na

(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Farisii yaab ni Sajusii yaab bibaa nan dan Yesu chee, ki ban bi tɔɲ u, le ki bui u, “Tun lijnjiir aatuln Uwumbɔr aapɔɔn pu, aan ti kan.”

² Le u bui bi, “Paacham yaa maln kijook kan, le ni bui ke utaal aan nu.

³ Paacham yaa maln ki bɔln kichakpiik ni kan, le ni bui ke utaal ga nu din. Paacham pu, le ni beer ke utaal ga nu aan waan nu. Le naa bee Uwumbɔr aah ɲani pu dandana na.

⁴ Nimi dandana aanib, ni ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr, nima le ni ban lijnjiir aatuln. Uwumbɔr aah nan ɲa lijnjiir aatuln ki ɲa waabɔnabr Jona pu na, lituln limina aaboln le ni ga kan. Maan mɔk nimi lijnjiir aawan niken kpee.”

Waah len kina na, le u siir nima ki cha bi.

Bi li nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab aamɔkm

(Mak 8.14-21)

⁵ Le u ni waadidiliib puur nnyusakpem. Le waadidiliib suln, kaa joo boroboro.

⁶ Le Yesu bui bi, “Ni li nyi man Farisii yaab ni Sajusii yaab aaboroboro aanyɔk bɔr.”

⁷ Le bi bui tɔb, “Taah kaa joo boroboro na, nima le cha u len kina.”

⁸ Le Yesu bee baah len tɔb chee pu na, le ki baa bi, “Ba pu ni len tɔb chee ke naa joo boroboro? Naa gaa mi ki kii mbamɔm.

⁹ Naa kee bee maabimbin aa? Naa teer maah nan di ɲiboroboro kpin ɲiɲmu kpiin bijab ɲichur ɲiɲmu pu na aa? Ni nan yoor tijikaar ti gur na tibɔkur tiɲa?

¹⁰ Naa teer maah nan di ɲiboroboro kpin ɲilole kpiin bijab ɲichur ɲinaa pu na aa? Ni nan yoor tijikaar ti gur na tibɔkur tiɲa?

¹¹ Ba pu naa bee ke maa len boroboro aabɔr? M len ke ni li nyi Farisii yaab ni Sajusii yaab aaboroboro aanyɔk aabɔr la.”

¹² Waah len kina na, le bi bee ke waa len boroboro aabɔr. U len ke bi li nyi ki taa dii Farisii yaab ni Sajusii yaab aamɔkm la.

Piita aah len Yesu aabɔr pu na

(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)

¹³ Le Yesu buen Siisarea Filipi aatingbaan ni. Waah bi nima na, le u baa waadidiliib, “Binib bui ke min Unibɔn Aabo ye ɲma?”

¹⁴ Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na la, le biken mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la, le biken mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Jeremia, bee Uwumbɔr aabɔnabr ubaa la.”

¹⁵ Le u baa bi ke, “Nimi, ni len ke m ye ɲma?”

¹⁶ Le Simonn Piita bui u, “Aa ye Kristo u ga gaa binib lii na. Aa ye Uwumbɔr u fu na Aajapɔɔn la.”

¹⁷ Le Yesu bui u, “Simonn, Jɔnn aajapɔɔn, Uwumbɔr aanyoor bi aa pu la. Naa ye unibɔn le kpiir kina mɔk si. Nte Uwumbɔr u bi paacham na le kpiir kina mɔk si.

¹⁸ Piita, m tuk si la, aa ye litakpal* la. Litakpal limina pu le m ga di maanib siin. Le nkun aapɔɔn aan nyan bi.

¹⁹ M ga tii si mpɔɔn Uwumbɔr aanaan ni. Tiwan ni aa ga buu dulnyaa wee ni na, nima le buu paacham mu. Tiwan ni aa ga buur lii dulnyaa wee ni na, nima le buur lii paacham mu.”

²⁰ Le Yesu sur waadidiliib ke bi taa tuk unii ubaa ke u ye Kristo ngbaan.

* 16:18 : Piita aatataa le ye ke “litakpal”.

Yesu tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu na
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)

²¹ N-yoonn ngbaan le Yesu piin ki bi kpiir tuk waadidiliib, “See m buen Jerusalem ki ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək b ga ɲa mi falaa sakpen, le ki ku mi. Iwiin itaadaal le Uwumbər ga fikr mi nkun ni.”

²² Le Piita di u nyan n-gbaan, le ki ti sur u ke, “Ndindaan, Uwumbər cha ni ɲa libuln ki daa jer. U taa cha ni pii si.”

²³ Le Yesu fenn lik Piita le ki bui u, “Kinimbəɲ, siir foor m chee. Aa ye lisugeln la, le ki lek mi nsa. Aa dak ke unibən aah dak pu na la, kaa dak ke Uwumbər aah dak pu na.”

²⁴ Yesu nan bui waadidiliib, “Unii yaa ban u dii mi kan, cha u yii ubaa, ki yoor waadəpuinkoo aan ki li dii mi.

²⁵ Unii umək kaan ɲmaa kpo m pu na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək ga ɲmaa kpo m pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.

²⁶ Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan məmək ki lann waaməfal kan, ba aanyoor le u kan? Unii tee ga di ba ki daa waaməfal?

²⁷ Min Unibən Aabo ga fuu ni ki ga li kpa Nte Uwumbər aapəən. Le Uwumbər aatuuntiib ga li dii mi. N-yoonn ngbaan le m ga tii binib məmək lipal, baatuln aah ɲeer pu na.

²⁸ M tuk nimi mbamən la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan min Unibən Aabo jin maanaan waahr.”

17

Yesu aawon aah kpeln pu na
(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

¹ Iwiin iloob aah jer na, le u di Piita, ni Jems, ni unaal Jənn, ki jon lijoor fəfək libaa paab, bibaa.

² Le uwon kpeln binimbil ni. Unimbil wəb wiin ke nwiin aah wiin pu na. Le waawanpeenkaan kpaln tiwanpipinn ke nwiihn aah piin pu na.

³ Le bi kan n-yaayoonn na aabənabtiib Moses ni Elaija bi len u chee tibər.

⁴ Le Piita bui u, “Ndindaan, taah bi do na, ni ɲan. Aa yaa gee kan, cha m ɲa ɲiboo ɲitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.”

⁵ Waah beenin bi len kina na, libuul ngbaan ni le ntaalangbapiin dan nan biin bi pu. Le nneel len ntaalangbapiin na ponn ni ke, “Njapəən u m gee u na sə. Nnimbil gbiin u. Li ɲun waah len pu na man.”*

⁶ Waadidiliib aah ɲun nneel ngbaan pu na, le bi san ijawaan sakpen, le ki lir kitin lichichikr.

⁷ Le Yesu dan nan meeh bi, ki bui bi, “Fii man. Taa san ijawaan man.”

⁸ Le bi waan lik paacham, kaa ki kan ubaa see Yesu baanja.

⁹ Le bi gir sunn ni lijoor ngbaan taab. Baah bi sunni na, le Yesu bui bi, “Ni taa tuk ubaa naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min Unibən Aabo ga fikr nkun ni na.”

¹⁰ Le bi baa u, “Ba pu Uwumbər aakaal aaməmək b len ke Elaija le ga puen dan le Kristo† nin fuu ni?”‡

¹¹ Le u bui bi, “Mbamən, see Elaija fuu ni, ki nan toor tiwan məmək.

¹² M tuk nimi la, Elaija puun fuu ni a. Le baa nyi u, ki ɲa u baah ban pu na. Baah ɲa u falaa pu na, kina le bi ga ɲa min Unibən Aabo mu falaa.”

¹³ Yesu aah len Elaija aabər kina na, le waadidiliib bee ke u len Jənn u nan muini binib nnyun ni na aabər la.

Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

¹⁴ Le bi fuu kinipaak ngbaan aah bi nin chee na. Baah fuu ni na, le uja ubaa dan nan gbaan unimbiin ni,

¹⁵ le ki bui u, “Ndindaan, san maabo kinimbaak. Libimbikl le joo u, ki ɲani u falaa sakpen, ki cha u lir mmii ni, ni nnyun ni kpala kpala.

¹⁶ M joo ni u saadidiliib chee, le baa ɲmaa nyan libimbikl na u ni.”

¹⁷ Le Yesu bui ke, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbər ki kii, ki mu aa dii u mbaməm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limər ni pu, aan ni gaa mi ki kii? Li joo ni ubo ngbaan m chee.”

* **17:5** : Lik Aisaya 42.1. † **17:10** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na. ‡ **17:10** : Lik Malakai 4.5.

18 Baah joo ni u na, le Yesu kae libimbikl li joo u na. Le li nyan u ni. Libuul ngbaan ni le u pɔɔk, kaa ki bun.

19 Le Yesu aadidiliib dan u chee bibaa, le ki nan baa u, “Ba pu taa ŋmaa nyan libimbikl ngbaan u ni?”

20 Le u bui bi, “Naa gaa Uwumbɔr ki kii mbamɔm. Nima le naa ŋmaa nyan li. M tuk nimi mbamɔn la, ni yaa gaa Uwumbɔr ki kii siib kina kan, ni ga bui lijool limina ke, ‘Fii nima chee,’ le li ga fii. Nibaa aan li pɔɔ ni chee. [

21 Libimbikl limina aaboln ma kan, ni yaa kaa lul bumɔb ki mee Uwumbɔr kan, naan ŋmaa nyan li.”]

*Yesu aah ki tuk bi waakun aabɔr pu na
(Mak 9.30-32; Luk 9.43-45)*

22 Waadidiliib mɔmɔk aah nan bi Galilee aatiŋ ni na, le u bui bi, “Bi ga di min Unibɔn Aabo ŋa binib aanjaal ni,

23 le bi ku mi. Le iwiin itaadaal Uwumbɔr ga fikr mi nkun ni.”

Le biponn bii sakpen.

Uwumbɔr Aadichal aamombil

24 Yesu ni waadidiliib aah fuu Kapenaum aatiŋ ni na, le binib bi gaal Uwumbɔr Aadichal aamombil na dan nan baa Pi-ita, “Saamɔmɔkr aa pa Uwumbɔr Aadichal aamombil aa?”

25 Le u bui bi ke, “U pa la.”

Piita aah fuu linampal na, le Yesu puen len u chee ke, “Simonn, dulnyaa wee ni aabɔrb gaal baatiŋ aanib chee lampoo aan bicham chee? Aa dak kinye?”

26 Le u bui u, “Bicham chee.”

Le Yesu bui u, “Kina kan, baatiŋ aanib aa pa.

27 Tɔ, taa ban ti koo baataani ni. Li cha nnyusakpem ni ki ti di njapiin lii nnyun ni. Saah ga chuu njan aajan u na, yoor u ki chuu waar umɔb. Aa ga kan limombil umɔb ponn ni. Nyan li ki ti pa tii bi, m ni si pu.”

18

Ulau ye uninyuun?

(Mak 9.33-37; Luk 9.46-48)

1 N-yoonn ngbaan le Yesu aadidiliib dan nan baa u, “Uwumbɔr aanaan ni, ulau tee ye uninyuun?”

2 Le u yin ubo ke u dan u chee, ki di u siin bikaasisik ni,

3 le ki bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, ni yaa kaa kpeln ki bi ke bibilb waatiir aah bi pu na kan, naan koo Uwumbɔr aanaan ni.

4 Unii umɔk sunn ubaa taab ki bi ke ubo waatiir umina aah bi pu na kan, udaan ngbaan le ye uninyuun Uwumbɔr aanaan ni.

5 Unii umɔk gaa ubo umina aaboln maay-imbil pu na, u gaa mi le na.”

*Taa tɔŋ ubo ubaa ke u tun titunwanbir
(Mak 9.42-48; Luk 17.1-2)*

6 “Unii yaa tɔŋ mbim bi gaa mi ki kii na ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir kan, tibɔbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak sakpen ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii nnyusakpem ni, nin chee nyoo na kan, ni ba soor ki tii u, ni u tɔŋ ubo ubaa.

7 Ntɔŋ pu, tibɔbir bi dulnyaa wee ni aanib pu. Tɔ, ntɔŋ ga li bi. Tibɔbir mu bi unii u tɔŋ binib ke bi tun titunwanbir na pu.

8 “Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanjaal, bee aataal pu na kan, tiwan ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann ŋjaal mubaa, bee litaal libaa, ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa iŋaal ilee ni ŋitaa ŋjilee ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni.

9 Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbil pu na kan, tiwan ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa, ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa ŋinimbil ŋjilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni.”

*Kiwakork ki wɔŋ na aayatanjakl
(Luk 15.3-7)*

10 “Li nyi man ki taa lik bibilb ponn ni ubaa fam. M tuk nimi la, baatuuntiib bi paacham Nte Uwumbɔr aanimbiin ni n-yoonn mɔmɔk. [

11 Min Unibɔn Aabo dan dulnyaa wee ni ke binib bi wɔŋ na ŋmar la.]

12 “Unii yaa kpa ipiih nkub, i ponn ni ubaa yaa wɔŋ kan, ni dak ke u ga ŋa kinye? U ga di cha ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae na ligongoln paab, ki buen ti ban upiih u wɔŋ na la.

13 M tuk nimi mbamɔn la, u yaa ti kan u kan, u ga li mɔni upiih ngbaan pu, ki

jer waah ga li mæni ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae i kaa wəŋ na pu na.

¹⁴ Kina le Nite Uwumbər u bi paacham na aa ban ke bibilb waatiib ngbaan ponn ni ubaa wəŋ.”

Saah ga ŋa aana aabo u ŋa si bakaa na pu na

¹⁵ “Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, pəŋ aabaa ki buen ti kan u n-gbaan suuna ki tuk u waataani. U yaa ŋun tii si kan, aa giin u ki siin waabuul ni la.

¹⁶ U yaa yii, kaa kii tii si kan, pəŋ aabaa ki ban unii ubaa, bee bilee, ki ki buen u chee ki ti kan u, aan binib bilee, bee bitaa ngbaan ŋun tibər ngbaan məmək ki li ye saaseeraadam.*

¹⁷ U yaa yii, kaa kii tii bi mu kan, nyan ti mpaan pu ki tuk Uwumbər aanib. U yaa yii, kaa kii tii bi mu kan, ni lik u ke ulampoogaar, bee unii u kaa dii Uwumbər aasan na.

¹⁸ “M tuk nimi mbamən la, tiwan ni, ni ga buu dulnyaa wee ni na, nima le buu paacham. Tiwan ni, ni ga buur lii dulnyaa wee ni na, nima le buur lii paacham mu.

¹⁹ “Cha m moo tuk nimi man, ni ponn ni bilee yaa kpaan kiməbaan dulnyaa wee ni, ki mee Nte Uwumbər u bi paacham na kan, u ga ŋa naah ban pu na ki tii nimi.

²⁰ Binib bilee, bee bitaa, yaa kuun təb chee maayimbil pu kan, m ga li bi bikaa-sisik ni.”

Unii u kaa di cha pinn waatutujeer na

²¹ Le Piita dan nan baa Yesu, “Ndindaan, nna aabo yaa ŋani mi bakaa kan, m ga di cha pinn u nfum muŋa? Nfum mulole ee?”

²² Le Yesu bui u, “Maa tuk si ke nfum mulole. Cha pinn u imonko itaa ni kipiik nfum mulole.

²³ Ba pu? Uwumbər aanaan naahn ubərkaan u nan ban u bee waatutum aah joo waapəln pu na la.

²⁴ Waah piin ki bi lik kina na, le bi joo ni waatutunn ubaa u joo waapəln tikunabr aamombil ŋichur ŋichur kipiik.†

²⁵ Waah kaa kpa ŋimombil ŋibaa ki ga pa lipəln ngbaan na, le udindaan bui ke bi di u ni upuu, ni waabim, ni waah kpa tiwan

ni na məmək, ki di kooh, aan ki di ŋimombil ngbaan pa lipəln ngbaan.

²⁶ Le ututunn ngbaan gbaan udindaan aanimbiin ni, ki gaŋ u ke, ‘Ndindaan, pəŋ aabaa ki ji limər. M ga pa si maah jin saapəln li mək na.’

²⁷ Le udindaan san u kinimbaak, ki di cha pinn u lipəln ngbaan, le ki di u lii.

²⁸ “Le ututunn ngbaan nyan lipaal, ki ti kan waatutujeer u joo waapəln kpakpaln nkub na, le ki chuu u, le ki chuu uneen ni, ki bui u ke, ‘Pa mi saah joo maapəln li na.’

²⁹ Le waatutujeer ngbaan gbaan unimbiin ni, ki gaŋ u ke, ‘Pəŋ aabaa ki ji limər. M ga pa si.’

³⁰ Le waa kii, le ki chuu u ti ŋa kiyondiik ni, u li bi nima ki ti saa buyoonn u ga pa lipəln ngbaan na.

³¹ Waatutujeertiib aah kan kina na, le ni bii bisui sakpen. Le bi dan nan tuk bidindaan waah ŋa pu na məmək.

³² Le bidindaan yin u, ki nan bui u, ‘Aa ye bakadaan la. Saah gaŋ mi na, le m di cha pinn si saapəln məmək.

³³ Aa mu ba ga san saatutujeer kinimbaak ke maah san si pu na la.’

³⁴ Udindaan aah gee liŋuul u pu sakpen pu na, le u cha bi ti ŋani u falaa kiyondiik ni, ki ti saa buyoonn u ga pa lipəln ngbaan məmək doo na.

³⁵ “Tə, unii umək kaa di cha pinn una aabo usui ponn ni na kan, Nte Uwumbər u bi paacham na mu ga daa utafal kina la.”

19

Uja taa jenn upuu

(Mak 10.1-12)

¹ Yesu aah len kina ti doo na, le u nyan Galilee aatiŋ ni, ki buen Judea aatiŋ ki bi Jəɔdann aaməɔdapuul na ni.

² Le kinipaak sakpen dii u. Le u cha bi ponn ni bi ye bibum na pək.

³ Le Farisii yaab bibaa nan dan u chee, ki ban bi təŋ u, le ki baa u, “Uja yaa jenn upuu lii waageehn pu kan, timi aakaal kii kina aa?”

⁴ Le Yesu baa bi, “Naa karn Uwumbər Aagban aah len pu na aa? Ni ŋmee ke

* **18:16** : Lik Ikaal 19.15. † **18:24** : Griik aaliin ni, bi ŋmee ke “talenti ŋichur kipiik.” Ni ga fuu unii aapal ki ti saa ŋibin kipiik ni ŋiŋmu la. * **19:4** : Lik Mpiin 1.27; 5.2.

Uwumbər u naan bi na, u nan naan uja ni upii,*

⁵ Le ki len ke waah naan uja ni upii na, uja yaa yoor upii kan, bi ga nya cha bitetiib ni binatiib, ki kpaan tɔb chee, ki ŋa unibaan.†

⁶ Nima pu na, baa ki ye binib bilee, bi ye unibaan la. Uwumbər aah kpaan bi na, unibən taa yakr bi.”

⁷ Le Farisii yaab ngbaan baa u, “Ni yaa ye kina kan, ba pu Moses nan len ke uja yaa ban u jenn upuu kan, u ŋmee kigban ponn ni ke u jenn u, ki di tii u, ki nin jenn u?”

⁸ Le Yesu bui bi, “Nitafal aah pɔɔ pu na, nima le cha Moses tii nimi nsan ke ni jenn nipuutiib. N-yoonn mu Uwumbər nan naan tiwan məmək ki nan saa dandana wee na, waa tii bi nsan kina.

⁹ M tuk nimi la, upii yaa kaa gər kidagook, aan uchal jenn u lii ki ki yoor upii uken kan, uja ngbaan kpaln udagoor la. [Upii aachal yaa jenn u lii, uja uken yaa yoor upii ngbaan kan, uja ngbaan kpaln udagoor la.”]

¹⁰ Le Yesu aadidiliib bui u, “Uja ni upuu aabər yaa ye kina kan, uja yaa kaa yoor upii kan, ni soor.”

¹¹ Le Yesu bui bi, “Bijab məmək aan ŋmaa gaa naah len pu na ki yii bipiib məmək. Bijab bi Uwumbər tii bi mpɔɔn ke bi yii bipiib na, bima le ga ŋmaa yii bi.

¹² Bibaa bi, baah ma bi na, baa ye bijab. Bibaa mu bi, bi kpa bi la. Bibaa mu bi, ki yii bipiib məmək Uwumbər aanaan aatuln pu. Uja umək ga ŋmaa gaa tibər ngbaan ki yii bipiib məmək na, u gaa ti.”

Yesu aah ŋa Uwumbər aanyoor ki ŋa mbim pu pu na

(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Le binib joo ni mbim ki di dan Yesu chee ke u nan di unjaal paan bi pu, ki mee Uwumbər tii bi. Le waadidiliib kae bi.

¹⁴ Le Yesu bui bi, “Cha mbim ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh Uwumbər aanaan.”

¹⁵ Le u di unjaal paan bi pu, le ki siir nima.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Unachipɔɔn ubaa nan dan Yesu chee le ki nan baa u, “Uməmək, m ga tun litun-yaan bayaar aan ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na?”

¹⁷ Le Yesu baa u, “Ba pu aa baa mi litun-yaan pu? Uwumbər baanja le ŋan. Aa yaa ban limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, kii waakaal.”

¹⁸ Le u ki baa u, “Mulakaal?”

Le Yesu bui u, “Taa ku binib; taa gər kidagook; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamən aaseeraadaan;

¹⁹ li pak aate ni aana;‡ li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.”§

²⁰ Le unachipɔɔn ngbaan bui u, “M joo ikaal imina məmək tibir ni la. Ba gur?”

²¹ Le Yesu bui u, “Aa yaa ban ke aa li bi mbamən kan, buen ti kooh saah kpa tiwan nimək na, ki di ŋimombil ngbaan di tii bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham, aan ki dan nan dii mi.”

²² Unachipɔɔn ngbaan aah ŋun kina na, le ni ŋa u mpombiin; ba pu? u nan kpa liwankpal sakpen a. Le u siir nima.

²³ Le Yesu bui waadidiliib, “M tuk nimi mbamən la, ni pɔɔ uwankpadaan koo Uwumbər aanaan ni.

²⁴ Cha m moo tuk nimi man, uwankpadaan aah ga koo Uwumbər aanaan ni pu na, ni pɔɔ jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”

²⁵ Waadidiliib aah ŋun kina na, le ni gar bi pam. Le bi baa u, “Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?”

²⁶ Le Yesu lik bi le ki bui bi, “Ni pɔɔ binib le chee. Nibaa aa pɔɔ Uwumbər chee.”

²⁷ Le Piita bui u, “Lik, ti nan di timi aawan məmək di lii ki dii si. Ti ga kan ba aanyoor?”

²⁸ Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la, min Unibən Aabo ga kal libərjal pu, ki kan mpakm sakpen dulnyaapɔɔn ponn ni. N-yoonn ngbaan, nimi bi dii mi na mu ga kal ŋibərjal kipiik ni ŋilee pu, ki ga ji Israel yaab aanibol kipiik ni ŋilee tibər.

²⁹ Unii umək di cha waadichal, bee ukpetiib, bee unaatiib, bee uninkpatiib, bee ute, bee una, bee waabim, bee tisar, maayimbil pu na kan, u ga kan kina nfum

† 19:5 : Lik Mpiin 2.24. ‡ 19:19 : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20. § 19:19 : Lik Liifai Yaab 19.18.

nkub, ki ga li kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na.

³⁰ Tɔ, binib bi ye bisalolm na pam ga nan ɲa puwɔb yaab. Binib bi ye puwɔb yaab na pam ga nan ɲa bisalolm.”

20

Ukpaal aah pa paatiib pu na

¹ “Uwumbɔr aanaan naahn ukpaal u nan pue kichakpinaanyeeek ni u ti ban paatiib bi nan tun waasaak ni aatuln na la.

² Waah kan njan yaab bi na, u nan tuk bi, ‘M ga pa nimi tikunabr aamombil libaa nwiin ni mu aalirn.’* Bi nan kii tii waah siin bi pu na. Le u mɔk bi waasaak ponn ni.

³ Le ni saa tikur tiwae yoonn, le u ki buen kinyan ni ki ti mui bijab bibaa si nima, kaa kpa lituln libaa.

⁴ Le u bui bi, ‘Buen maasaak ponn ni ki ti tun man. Naah tun pu na, m ga pa nimi kina la.’

⁵ Le bi buen. Nwiin aah ti saa sisik ni na, le u ki gir buen kinyan ni, le ki ti ki mui bijab bibaa mu si nima. Le u tuk bi mu kina. Nwiin aah ti kpar na, le u ki gir buen kinyan ni, le ki ki ɲa kina.

⁶ Nwiin aah ti taln ɲitaa ki ban mu lir na, le u ki gir buen kinyan ni, le ki ti ki mui bijab bibaa mu si nima. Le u baa bi, ‘Ba pu ni si kina nwimɔn, kaa tun nibaa?’

⁷ Le bi bui u, ‘Taa kan unii u ga tii timi lituln aan ti tun na.’ Le u bui bi, ‘Ni mu li cha maasaak ponn ni, ki ti tun man.’

⁸ “Nwiin aah lir kijoobɔn na, le ukpaal ngbaan tuk bitutum aaninkpel, ‘Yin ni paatiib ngbaan ki nan pa bi baapal. Piin ki pa bijab bi gbiln puwɔb na, aan ki ti pii bisalolm.’

⁹ Le bijab bi gbiln puwɔb na aah dan bi nan gaa baapal na, u pan bi tikunabr aamombil libaaba.

¹⁰ Bisalolm aah dan bi nan gaa baapal na, bi dak ke bi ga kan ki jer puwɔb yaab na, le u pan bi mu tikunabr aamombil libaaba.

¹¹ Baah gaa baapal na, le bi ɲul ukpaal ngbaan pu,

¹² ki len ke, ‘Bijab bi gbiln puwɔb na tun kikir kibaa baanja la. Timi le boo ko

nwimɔn. Ntoton ɲun timi la. Le ti ni baapal ki ɲak.’

¹³ “Le ukpadaan bui bi ponn ni ubaa, ‘Njɔ, maa jin si pem pem. Aa ba kii ke aa ga gaa tikunabr aamombil libaa la. Naa ye kina aa?’

¹⁴ Yoor saamombil ki li chaa kun linampal. M ban m tii puwɔb yaab ke maah tii si pu na la.

¹⁵ Maa kpa nsan ke m di maamombil ɲa maah gee pu na aa? Maah kpa tibulchinn pu na le cha aa kpa lipiipoln aa?’

¹⁶ “Liyatanakl limina aatataa le ye ke puwɔb yaab ga nan ɲa bisalolm. Bisalolm mu ga nan ɲa puwɔb yaab.”

Yesu aah ki len waakun aabɔr taataa pu na

(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)

¹⁷ Yesu ni waadidiliib ni kinipaak nan cha Jerusalem. Waah cha na le u di waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, le ki bui bi,

¹⁸ “Li pel man, ti yaa ti fuu Jerusalem kan, bi ga di min Unibɔn Aabo ɲa Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb aanjaal ni, le bi ji mi tibɔr, ki ga len ke ni ɲeer bi ku mi,

¹⁹ le ki ga di mi ɲa binib bi kaa ye Juu yaab na aanjaal ni ke bi yook mi, ki lue mi ɲinaalab, ki kpaa mi ndɔpuinkoo pu. Le iwiin itaadaal Uwumbɔr ga fikr mi nkun ni.”

Waadidiliib ponn ni bilee aana aah mee u pu na

(Mak 10.35-45)

²⁰ N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapɔtiib bilee na, ni bina, nan dan Yesu chee, le bina nan gbaan unimbiin ni, ki doon u, ki mee u ke u ter u.

²¹ Le u baa u, “Aa ban ba?”

Le u bui u, “Aa yaa jin saanaan kan, cha ɲjapɔtiib bilee ngbaan li ka aa chee, ubaa li ka aanjagii wɔb, uken mu li ka aanjangan wɔb.”

²² Le Yesu bui binachipɔm ngbaan, “Naa nyi naah mee mi pu na aatataa. Ni ga ɲmaa ji falaa ke maah ga ji pu na aa?”

Le bi bui u, “Ti ga ɲman.”

²³ Le u bui bi, “Ni mu ga sil ji falaa ke maah ga ji pu na. Binib bi ga kal ɲjangii ni

* 20:2 : Griik aaliin ni, bi ɲmee ke “denarius ubaa.” Ni nan ye nwiin mubaa aapal la.

ŋŋangan wəb na ma kan, naa ye min le ga lee bi. Nte Uwumbər le leer binib bi ga kal nima chee na.”

²⁴ Le waadidiliib kipiik bi gur na aah ŋun Sebedee aajapətiib aah bui Yesu pu na, bi gee liŋuul bi pu.

²⁵ Le Yesu yin bi məmək ke bi dan u chee, le ki nan bui bi, “Ni nyi ke dulnyaa ni aanib aayidam yoor bibaa paacham la. Binib bi kpa tininkpir na mu joo baanib mpəən pu la.

²⁶ Nima taa li bi kina man. Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye uninyuun kan, u ŋa ubaa ni məmək aatutunn.

²⁷ Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ŋa ubaa ni məmək aanaagbiija,

²⁸ ki li bi ke min Unibən Aabo aah bi pu na; maa dan dulnyaa wee ni ke bi nan tun lituln tii mi, m dan ke m nan tun lituln tii binib, ki kpo ke m gaa binib pam lii la.”

Yesu aah likr bijoom bilee aanibil pu na (Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Yesu ni waadidiliib nan nyan Jeriko aatiŋ ponn ni. Le kinipaak sakpeŋ dii bi.

³⁰ Baah cha na, le bijoom bilee ka nsan aaməgbeln, le ki ŋun ke Yesu ban u jer. Le bi tar ke, “Tidindaan u ye Ubər David Aayaabil na, san timi kinimbaak.”

³¹ Le kinipaak ngbaan kae bi ke bi ŋmin. Le bi moo tar ke, “Tidindaan u ye Ubər David Aayaabil na, san timi kinimbaak.”

³² Le Yesu sil nsan ni, ki yin bi ke bi dan, le ki nan baa bi, “Ni ban ba?”

³³ Le bi bui u, “Tidindaan, ti ban ke aa likr tinimbil tii timi la.”

³⁴ Le kinimbaak chuu Yesu. Le u meeh binimbil. Libuul ngbaan ni le binimbil likr, le bi dii u.

21

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na (Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jənn 12.12-19)

¹ Bi nan peen Jerusalem, ki fuu Befej aatiŋ, ki bi lijool li bi yin li ke Olif aasui aajool na paab. Baah ti fuu nima chee na,

² le Yesu bui waadidiliib ponn ni bilee, “Li cha man naah si gbək kitiŋ ki na ni. Ni yaa koo ki ponn ni kan, libuul ngbaan ni, ni

ga kan ubon si gbin, waabo si u chee. Chuu gbiln ubon ngbaan, ki li joo ni u ni waabo m chee man.

³ Unii ubaa yaa len tibaa kan, ni bui u, “Tidindaan le ban i,’ le u ga cha ni li joo ni i libuul ngbaan ni.”

⁴ Nimina le gbiin Uwumbər aabənabr aah nan len pu na ke,

⁵ “Tuk Sionn aatiŋ aanib,

Lik, nimi aabər kpaan choo ni chee la.

U sunn ubaa taab le ki dik ubon pu,

u dik ubon u laa diin na pu la.”*

⁶ Le Yesu aadidiliib buen ki ti ŋa waah len pu na,

⁷ ki joo ni ubon ngbaan ni waabo, le ki di baakeken paan u pu. Le Yesu diŋ u pu.

⁸ Kinipaak ngbaan nan di baakeken ter nsan ponn ni. Bibaa mu bar tisufar ki di ter nsan ponn ni.

⁹ Le binib bi loln u pu nsan na, ni binib bi paa puwəb na nan bi tar ke, “Hosiana,† pakn Ubər David Aayaabil man. Uwumbər ŋa tinyoor ŋa unii u choo waayimbil ni na pu. Hosiana bi paacham.”‡

¹⁰ Yesu aah fuu Jerusalem ni na, le kitiŋ ngbaan aanib məmək fii ki bi baa təb, “Ŋma ye umina?”

¹¹ Le kinipaak ngbaan bui bi, “U ye Uwumbər aabənabr Yesu u nyan ni Nasaref aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ ponn ni na la.”

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na (Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jənn 2.13-22)

¹² Yesu nan ti koo Uwumbər Aadichal ni, le ki jenn nyan binib bimək kooh tiwan ki daa tiwan li ponn ni na, ki labr bilikpelm aateebul mam chiŋ, le ki labr binib bi kooh ŋinanjel na mu aajal ki di chiŋ,

¹³ le ki bui bi, “Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər len ke, ‘Bi ga yin Maadichal ke Mmeen Aadichal la;’ nimi le ŋani li bifi-firb aakakaa chee.”§

¹⁴ Bijoom ni biwəb nan dan Yesu chee Uwumbər Aadichal ni, le u cha bi pək. Le mbim mu bi Uwumbər Aadichal ni na tar ke, “Hosiana, pakn Ubər David Aayaabil man.”

* **21:5** : Lik Sekaria 9.9. † **21:9** : Hosiana aatataa le ye ke “gaa timi lii.” ‡ **21:9** : Lik Ilahn 118.25, 26. § **21:13** : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.

15 Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal aaməmək b aah ηun kina, ki kan Yesu aah tun lijinjiiir aatun pu na, le bi gee liηuul,

16 le ki baa Yesu ke, “Saa ηun mbim ngbaan aah len pu na aa?”

Le Yesu bui bi ke, “M ηun. Naa kee karn Uwumbər Aagbaη ni ii? ke, ‘Mbim ni mbipəm ga pak Uwumbər mbaməm.’ ”*

17 Yesu aah len kina na, le u siir cha bi, le ki nyan Jerusalem, ki buen Betani aatiη ni, u ti doon nima.

*Yesu aah len tibəbir busub bubaa pu na
(Mak 11.12-14, 20-24)*

18 Naah ki woln kitaak na, le u gir buen Jerusalem. Waah cha na, le nkon joo u.

19 Le u kan likakaln si nsan aaməgbeln, le ki buen bu taab, kaa kan lisubil libaa bu pu, see tifar ηmeen. Le u bui busub ngbaan, “Saan ki lu ηisubil n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.” Libuul ngbaan ni le busub ngbaan məmək kuur.

20 Waadidiliib aah kan kina na, le ni gar bi pam. Le bi baa ke, “Ba pu busub ngbaan kuur mala kina?”

21 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni yaa gaa Uwumbər ki kii, kaa joo beeni kan, ni mu ga ηmaa ηa kina. Naa ye nimina baanja le ni ga ηa. Ni yaa po bui lijool limina ke li fi ki ti lir nnyusakpem ni kan, ni ga ηa kina.

22 Ni yaa mee Uwumbər ki yaa pak ke u ga ηa naah mee u pu na kan, u ga ηa kina tii nimi.”

*Baah baa Yesu waatuln pu pu na
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

23 Yesu nan koo Uwumbər Aadichal ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər. Waah ηani kina na, le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee ki nan baa u, “Aa kpa nsan ke aa ηa saah ηani pu na aa? Nma tii si nsan ngbaan?”

24 Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. Ni yaa ηmaa gar kan, m mu ga tuk nimi maah kpa nsan pu ki ηani maah ηani pu na.

25 Jənn aah nan muin binib nnyun ni na, ηma nan tii u nsan? Uwumbər aan binib?”

Le bi kpokl təb ke, “Ti yaa bui ke Uwumbər le tii u nsan kan, u ga baa timi ke ba ηa taa nan gaa u ki kii.

26 Ti yaa ki len ke binib le tii u nsan kan, ti san kinipaak ngbaan ijawaan baah ga ηa timi pu na la; ba pu? bi məmək len ke Jənn nan ye Uwumbər aabənabr la.”

27 Nima le bi bui Yesu, “Taa nyi.”

Le Yesu bui bi, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ηani maah ηani pu na.”

Binachipəm bilee aayatanakl

28 “Dakl lik man maah ga tuk nimi pu na aatataa. Uja ubaa nan kpa japətiib bilee, le ki dan nan bui u ye upol na, ‘Maabo, buen kisaak ponn ni din ki ti tun.’ Le u bui u,

29 ‘Maan buen.’ Naah kpee siib na, le u jer waalandak ki buen kisaak.

30 Le uja ngbaan buen uwaatiir mu chee le ki bui u, ‘Maabo, buen kisaak ponn ni din ki ti tun.’ Le u bui u, ‘Maaninkpel, m ga buen,’ ki mu aa buen.

31 Mbim bilee ngbaan ponn ni, ulau ηa bite aageehn?”

Le bi bui u, “Njan yoo.”

Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, bilampoogaab ni bipiidagoob koo Uwumbər aanaan ni, ki cha nimi.

32 Ba pu? Jənn nan dan ni chee ki nan tuk nimi nsan mu ηan na. Le naa gaa u ki kii. Bilampoogaab ni bipiidagoob le gaa u ki kii. Ni nan kan baah gaa u ki kii pu na, le naa kpeln nimi aabimbin, kaa gaa u ki kii.”

*Bikpaab bi kaa ηan na aayatanakl
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

33 “Li pel man liyatanakl liken. Udichadaan ubaa le nan bi le ki naan kisaak, le ki ηum isui i lu ηisubil na ki ponn ni, le ki di idə gob kisaak ngbaan, le ki gbii libuul li bi ga di ηisubil ηa li ponn ni na aan ki mueni nyani ηaanyun na, le ki maa libimbifəfəη ke unii li ka li paab ki kiir kisaak ngbaan, le ki yin bikpaab bibaa, le ki di kisaak ngbaan ηa biηaal ni, ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ηisubil kan, bi ker ki tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ηa kina na, le u siir ki buen kitij ki daa na ni.

34 Buyoonn ηisubil nan puir na, le u di waatutum tun bikpaab ngbaan chee, bi ti

* 21:16: Lik Ilahn 8.2.

gaa ni waasubil kisaak ngbaan ponn ni, ki li joo ni.

³⁵ Le bikpaab ngbaan ti chuu waatutum ngbaan, ki gbaa ubaa, ki ku ubaa mu, ki yur ubaa mu njitakpal u ti kpo.

³⁶ Le usadaan ngbaan ki tun bitutum bi wiir ki jer njan yaab na. Le bikpaab ngbaan na bi mu kina.

³⁷ Kookoo yaan le u di ujaɓɓon tun ni bi chee, le ki bui ke 'Bi ga pak uma la.'

³⁸ Bikpaab ngbaan aah kan waabo ngbaan na, le bi bui tɔb, 'Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man aan ki ji waafaal.'

³⁹ Le bi chuu u, ki di nyan n-gbaan, le ki ti ku u.

⁴⁰ "Kina pu na, usadaan yaa nan fuu ni kan, u ga na bikpaab ngbaan kinye?"

⁴¹ Le bitotoorninkpiib ni Juu yaab ngbaan bui ke, "U ga sil ku titunwanbirdam ngbaan, ki di kisaak ngbaan tii bikpaab bi ga li bilni u waasubil njibin mɔmɔk na."

⁴² Le Yesu baa bi, "Naah kee karn Uwumbɔr Aagban aah len pu na aa? ke, 'Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal.

Uwumbɔr le na kina, le ni gar timi pam.'†

⁴³ "M tuk nimi la, Uwumbɔr ga nyan ni chee waanaan, ki di tii linibol li ga dii waah ban pu na. [

⁴⁴ Unii u lir litakpal ngbaan pu na, u ga kool. Unii u litakpal ngbaan lir u pu na, li ga nan u ke ntayon na.]"

⁴⁵ Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab aah nun kina na, le bi bee ke Yesu di liyataɗakl ngbaan na bima la.

⁴⁶ Le bi ban ke bi chuu u, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan; ba pu? kinipaak ngbaan len ke Yesu ye Uwumbɔr aabɔnabr la.

22

Unii u na ubɔndinn aajikaar na aay-ataɗakl

(Luk 14.15-24)

¹ Le Yesu ki ɗakl bi liyataɗakl ke,

² "Uwumbɔr aanaan naahn ubɔrkpaan u na ubɔndinn aajikaar ki tii ujaɓɓon,

† 21:42 : Lik Ilahn 118.22-23.

³ ki tun waatutum ke bi yin binib bi u ban ke bi dan nan ji na. Baah yin bi na, le bi yii, kaa dan.

⁴ Le u ki tun bitutum biken ke bi ti yin bi ki tuk bi, 'Ubɔrkpaan len ke u gor tijikaar mɔmɔk doo a. U kɔr inaaja ni tiwakor ti filk na, ki gor tiwan mɔmɔk doo a,' ke bi dan.

⁵ Le baa gar waatutum. Bi nan beenin tun baatun; ubaa nan buen kisaak, uken mu buen u ti tiir kitiir.

⁶ Bi gur na chuu bitutum ngbaan, ki gbaa bi ki ku bi.

⁷ Le ubɔrkpaan ngbaan gee linjuul sakpen, le ki tun waajab le bi ti ku binikurb ngbaan, le ki see baatiɗ mmii.

⁸ Le u bui waatutum, 'Ubɔndinn aajikaar gor a. Binib bi m yin bi na aa neer bi ji tijikaar ngbaan.

⁹ Li cha kitiɗ ponn ni aasan ni man, ki ti yin ni naah ga kan binib bimɔk na, bi dan ki nan ji ubɔndinn aajikaar ngbaan.'

¹⁰ Le waatutum buen kitiɗ ponn ni aasan ni, ki ti yin ni baah kan bi na mɔmɔk, binib bi na na ni bi kaa na mɔmɔk. Le bi nan gbiin kidiik ki bi ji tijikaar ki ponn ni na.

¹¹ "Le ubɔrkpaan ngbaan koo ni u nan lik binib bi dan bi nan ji tijikaar ngbaan na, le ki kan uja u kaa pee tibɔndinn aawanpeenkaan na.

¹² Le ubɔrkpaan ngbaan baa u, 'Njɔ, aa na kinye ki koo ni do, kaa pee tibɔndinn aawanpeenkaan?' Le u si nmin.

¹³ Le ubɔrkpaan ngbaan bui waatutum ke bi chuu u, ki buu unjaal ni utaa, ki nyan u, ki ti di mee lii lipaal mbɔmbɔɓon ni. U ga wii ki nɔmɔ njinyin nima chee.

¹⁴ "Liyataɗakl ngbaan aatataa le ye ke baah yin bi na wiir, le baa nyan bi na aa wiir."

*Baah pen Yesu nlan pu na
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Le Farisii yaab buen bi ti kpokl baah ga peei Yesu nlan pu aan ki chuu u na.

¹⁶ Le bi tun baadidiliib ni Ubɔr Herod aanib bibaa Yesu chee, le bi ti bui u, "Umɔmɔkr, ti bee ke aa len mbamɔn la, ki mɔk timi Uwumbɔr aasan mbamɔm, kaa san unii ubaa ijawaan, kaa pak ubaa ki jer uken.

17 Tuk timi saah dak pu na. Ni njan ti pa lampoo ki tii Ubarkpaan Siisa aan naa njan?"

18 Le Yesu bee baah bir pu na, le ki baa bi, "Nimi binmanmannim, ba nja ni tɔŋ mi?"

19 Mək mi lampoo aamombil."

Le bi joo ni limombil nan mək u.

20 Le u baa bi, "Nma aanaŋ ni liyimbil bi li pu?"

21 Le bi bui u, "Siisa yaan."

Le u bui bi, "Nima pu na, di ni ye Siisa yaan na, ki di tii u man, ki di ni ye Uwumbər yaan na, ki di tii Uwumbər."

22 Baah njan kina na, le ni gar bi pam. Le bi di cha u ki buen.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na

(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

23 Liyaadaal ngbaan le Sajusii yaab dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun ni.

24 Le bi bui u, "Uməməkr, Moses nan len ke uja yaa kpo, kaa kpa mbim kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki maa mbim tii ukpel.*

25 Naabitiib bilole nan bi ti ponn ni. Le upol din upii, ki kpo, kaa kpa ubo. Le unaal di ukpopii ngbaan kpan,

26 ki mu kpo, kaa kpa ubo. Le u paa u pu na mu nja kina. Le bimək bilole kpan upiibaan, ki kpo doo, kaa kpa ubo.

27 Kookoo yoo, le ukpopii ngbaan mu kpo.

28 Kina pu na, binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye nja aapuu? Bi məmək bilole nan joo u la."

29 Le Yesu bui bi, "Naa bee Uwumbər Aagban aah len pu na, kaa bee Uwumbər aah kpa mpɔɔn pu na. Nima le cha ni yenn nimi aaliin ni.

30 Binib yaa nan fikr nkun ni kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mən bijab. Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aah bi pu na la.

31 Joo cha binib aah ga fikr nkun ni pu na aabər kan, naa karn Uwumbər aah nan len pu na aa?

32 ke uma le ye Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər.† Uwumbər yaa len ke u

ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal."

33 Kinipaak ngbaan aah njan Yesu aah tuk bi pu na, le ni gar bi pam.

Mulakaal ye nkaalkpaan?

(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 Le Farisii yaab njan ke Yesu len tibər ki jin Sajusii yaab. Le bi kuun ki dan Yesu chee.

35 Le bi ponn ni ubaa, u nyi Uwumbər aakaal mbaməm na, ban ke u pen Yesu nlan, le ki baa u,

36 "Uməməkr, Uwumbər aakaal ponn ni, mulakaal jer ikaal məmək?"

37 Le Yesu bui u, "‘Aa li gee Aadindaan Uwumbər aasui məmək ni, ni saawiin məmək, ni saalandak məmək.‡

38 Nkaal mumina le ye nkaalkpaan ki jer ikaal məmək.

39 Leler aakaal naahn nkaal ngbaan la, ‘Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.‡

40 Moses aakaal məmək, ni Uwumbər aabənabr aabər məmək si ikaal ilee yee le pu."

Kristo u ga gaa binib lii na aabər

(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Farisii yaab aah kuun tɔb chee pu na, le Yesu baa bi mbaan mubaa ke,

42 "Kristo u ga gaa binib lii na aabər pu, ni dak kinye? Nma aayaabil ye u?"

Le bi bui u, "David aayaabil ye."

43 Le u baa bi, "Kristo ngbaan yaa ye David aayaabil kan, ba pu Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha David yin u ke Udindaan? David nan len ke,

44 "Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal njan gii wɔb,

ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.*

45 Tɔ, David aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li nmaa ye uyaabil aa?"

46 Yesu aah baa bi kina na, le ubaa aa nmaa gar mbaan ngbaan, ki mu aa ki kaa bi baa u mbaan muken daalbaadaal.

* 22:24 : Lik Ikaal 25.5. † 22:32 : Lik Nnyam 3.6. ‡ 22:37 : Lik Ikaal 6.5. § 22:39 : Lik Liifai Yaab 19.18.

* 22:44 : Lik Ilahn 110.1.

23

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab aabər

(Mak 12.38-39; Luk 11.43, 46; 20.45-46)

¹ Yesu nan bui kinipaak ngbaan ni waa-didiliib,

² “Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab tuk nimi Moses aakaal aatataa.

³ Nima pu na, baah tuk nimi pu na məmək, ni kii kina man, ki li ɲani kina. Ni mu taa ɲakni baah tun pu na.

⁴ Bi mək nimi ni ɲan na la, kaa dii ni. Bi di nkaal mu pɔɔ sakpen na, le ki di kpee Uwumbər aakaal pu, ki tuk binib ke bi li dii kina. Bima bibaa aa ter bi ke bi dii kina.

⁵ Baah tun pu na məmək, bi ban ke binib kan aan ki pak bi. Bi di Uwumbər aabər tam biyigbeer pu, ki ɲa baabəkur aaməgbeln ni fək, ke binib kan aan ki pak bi. ⁶ Bi gee ke bi kal bininyuum aakakaa yaan njim chee, ni mmeen aadir ni,

⁷ ki gee ke binib doon bi mbaməm kinyan ni, ki yin bi ke ‘Uməməkɓ.’

⁸ Nimi, ni taa li ban ke binib yin nimi ke ‘Uməməkɓ;’ ba pu? ni kpa Uməməkɓ ubaa baanja la. Ni məmək ye naabitiib la.

⁹ Ni taa yin ubaa ke ‘Nite’ dulnyaa wee ni; ba pu? ni kpa te ubaa la, le u bi paacham.

¹⁰ Ni taa li ban ke ubaa yin nimi ke Dindaan; ba pu? ni kpa dindaan ubaa la. Uma le ye Kristo u gaa binib lii na.

¹¹ Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u li ye nimi aatutunn.

¹² Unii umək nyun ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn ubaa taab na, Uwumbər ga nyun u.”

Tibəbir ga li bi biɲmanɲmannim pu

(Mak 12.40; Luk 11.39-42, 44, 52; 20.47)

¹³ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmanɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni kiir binib ke bi taa koo Uwumbər aanaan ni. Nimi nibaa aa koo ni, ki mu aa kii ke binib bi ban bi koo ni na koo ni.

[
¹⁴ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmanɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni ji bikpopiib pem pem, le ki mee Uwumbər ni yunni, ni ɲmanni ke ni ye bininyaam. Nima pu na, Uwumbər ga

daa nitafal ki jer waah ga daa biken aatafal pu na.]

¹⁵ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmanɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni puur nnyusakpem ki chuun ntim məmək ni ke ni kan unii ubaa ki ɲa u nimi aadidiir. Ni yaa ti kan u kan, le ni ɲa u titunwanbirdaan ki jer nimi nibaa aah ye pu na.

¹⁶ “Nimi bisanməkɓ bi jəb na, tibəbir bi ni pu; ni len ke ‘Unii yaa puu Uwumbər aadiik pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu ilik i bi ki ni na pu kan, see u gbiin tipuur ngbaan.’

¹⁷ Nimi bijərb bi jəb na, nilani jer niken, ilik ngbaan le aan Uwumbər aadiik ki ɲa ilik ngbaan chain na?

¹⁸ Ni ki len ke ‘Unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln pu kan, naa ye nibaa, ke u yaa puu ipiin i bi li paab na pu kan, see u gbiin tipuur ngbaan.’

¹⁹ Nimi bijoom, nilani jer niken, ipiin ngbaan le aan Uwumbər aatork aabimbiln li ɲa ipiin ngbaan chain na?

²⁰ Nima pu na, unii yaa puu Uwumbər aatork aabimbiln pu kan, u puu tiwan nimək bi li pu na mu la.

²¹ Unii yaa puu Uwumbər aadiik pu kan, u puu Uwumbər u bi ki ni na mu la.

²² Unii yaa puu paacham pu kan, u puu Uwumbər aabərjal, ni Uwumbər u ka li pu na mu la.

²³ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, tibəbir bi ni pu; ni yakr tikpi-far nfum kipiik ki nyan nibaa na ki di tii Uwumbər, ki muk nibaa ke ni joo Uwumbər aakaal mumina, ki yii nkaal mu ye nkaalk-paan na. Ni yii, kaa ɲani ni ɲan na, kaa san binib kinimbaak, kaa dii Uwumbər mbaməm. Ni ɲan ke ni li joo nkaal ngbaan, ki yakr nimi aawan mu ki di tii Uwumbər.

²⁴ Ni ye bisanməkɓ bi jəb na la. Kisibirk waatiir yaa bi tiwanyukaan ni kan, ni yak nyani ki. Laakumii ma yaa bi kan, ni kpaan nyu laakumii ni tiwanyukaan mək la.

²⁵ “Nimi Uwumbər aakaal aaməməkɓ ni Farisii yaab, bi ye biɲmanɲmannim na, tibəbir bi ni pu; ni ɲir tiyir ni ɲisambil aapuwəb mbaməm, kaa ɲir ni ponn ni. Kina le ni ban ke binib bui ke ni ye bininyaam. Le nisui ponn ni gbii kinaayuk aatuln, ni iniman aatuln.

²⁶ Nimi Farisii yaab bi jɔb na, puen nyan kinaayuk aatuln, ni iniman nisui ni waahr, aan lipaal yaan li ɲan.

²⁷ “Nimi Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab, bi ye biɲmanɲmannim na, tibɔbir bi ni pu. Ni naahn ɲikaakul ɲi bi di ikukuun aayon ki piir ɲi na la, le lipaal ɲan, ponn ni mu gbii inikpab, ni tiwan ni bur na, ni tijɔɲ mɔk aabɔɲ.

²⁸ Ni mu bi kina la. Ni ɲmanni ke ni ye bininyaam la, le ni ponn ni gbii inyamɔn, ni titunwanbir.”

Uwumbɔr aah ga daa biɲmanɲmannim aatafal pu na
(Luk 11.47-51)

²⁹ “Nimi Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab, bi ye biɲmanɲmannim na, tibɔbir bi ni pu; ni maa ɲikaakul ki tii Uwumbɔr aabɔnabtiib bi nan bi n-yaayoonn na, ki di ikukuun aayon ki piir bininyaam aakaakul,

³⁰ le ki len ke ni yaa ba nan bi niyaajatiib yoonn ngbaan kan, naa ba ga ɲa baah nan ɲa pu ki ku Uwumbɔr aabɔnabtiib ngbaan na.

³¹ Naah len pu na le mɔk ke ni ye binib bi nan ku Uwumbɔr aabɔnabtiib ngbaan na aayaabitiib la. Nima le nimi aabɔr bii.

³² Niyaajatiib aah nan tun titunwanbir ti na, ni mu ga tun tima la, le ki ti doo.

³³ Nimi iwaa, bi ye ijagen aabim na, ni ga ɲa kinye ki nya ntafadaan mu ga pii nimi, mmii mu kaan junn na ponn ni.

³⁴ Nima pu le m ga tun ni Uwumbɔr aabɔnabtiib ni bilankpalb ni bimɔmɔkb ni chee. Le ni ga ku bibaa, ki kpaab bibaa mu idɔpuinkee pu, ki gbaa bibaa mu ɲinaalab nimi aameen aadir ni, ki ɲa bi falaa ntim mɔmɔk ni.

³⁵ N-yoonn mɔmɔk binib nan ku bininyaam la. Njan bi nan ku Abel u nan ye uninyaan na, le ki ku bininyaam ki joo cha, ki ti pii Barakia aabo Sakaria, u bi nan ku u Uwumbɔr aadiik ni na. Bininyaam ngbaan mɔmɔk aakun pu, le ntafadaan ga pii nimi.

³⁶ M tuk nimi mbamɔn la, ntafadaan ngbaan ga pii nimi dandana aanib la.”

Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na
(Luk 13.34-35)

* 23:39 : Lik Ilahn 118.26.

³⁷ “Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni ku Uwumbɔr aabɔnabtiib, ki yur waatum ɲitakpal ki ku bi. N-yoonn mɔmɔk le m nan ban m kuun nimi ki di kpaan mbaa chee ke ukɔla aah kuuni waakoobi pu ki ɲani ufeen ni na, le naa kii.

³⁸ Lik, Uwumbɔr siir cha nimi.

³⁹ M tuk nimi la, naan ki kan mi ki nan saa bundaln ni ga bui ke ‘Uwumbɔr ɲa tinyoor ɲa unii u choo waayimbil ni na pu.’ ”*

24

Baah ga gbaa wii Uwumbɔr Aadichal pu na
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)

¹ Yesu nan nyan Uwumbɔr Aadichal ni. Waah nyan ki cha na, le waadidiliib dan ki nan mɔk u, “Lik Uwumbɔr Aadichal aah wiir pu na.”

² Le u bui bi, “Ni kan tiwan nimina mɔmɔk aa? M tuk nimi la, bi ga nan gbaa wii lidichal limina mɔmɔk. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu.”

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)

³ Le u buen ti kal Olif aasui aajool paab. Le waadidiliib dan u chee bibaa, ki nan bui u, “Tuk timi, bi ga ɲa kina bayoonn? Ba ga li ye limɔkl ki mɔk timi ke ni ɲeer aa fuu ni, ki ɲeer dulnyaa aadoon?”

⁴ Le u bui bi, “Ni li nyi man, ubaa taa ɲmann nimi.

⁵ Binib pam ga nan dan ki nan pur maayimbil ke bima le ye Kristo u ga gaa binib lii na, ki ɲmann binib pam.

⁶ Ni ga ɲun ke binib to butɔb kɔnkɔni do, ni dandar mu. Ni taa cha ni li muk nimi man. Uwumbɔr le siin ke nimina mɔmɔk ga ɲa. Nima le aan mɔk ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni.

⁷ Linibol libaa ga to linibol liken butɔb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to tɔb butɔb. Nkon ga lir ntim pam ponn ni. Kitiɲ ga den ɲipepel pam.

⁸ Nimina mɔmɔk le ga li ye njan aafalaa.

⁹ “N-yoonn ngbaan bi ga chuu nimi, ki ɲa nimi falaa, ki ga ku nimi. M pu, le ɲinibol mɔmɔk ga li nan nimi.

10 N-yoonn ngbaan le binib pam ga di maasan lii, ki ga kooħ tɔb, ki ga li nan tɔb.

11 Le binib bi ŋmanni ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib na ga li wiir ki ŋmanni binib pam.

12 Le titunwanbir ga li wiir. Nima le binib pam aan ki li gee mi ke baah nan gee mi njan pu na.

13 Unii umɔk ji limɔr ki dii mi ki ti saa limɔfal aadoon na, uma le ga ŋmar.

14 Bi ga moon Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee itingbaan kookoo ni waahr, aan ŋinibol mɔmɔk ŋun, le dulnyaa ga nin doo.”

Tiwan ni kaa ŋan na aabɔr

(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24; Daniel 9.27)

15 “Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimɔk bi chain na si Uwumbɔr Aadichal ni, ke Uwumbɔr aabɔnabr Daniel aah nan len pu na.”* Tɔ, nimi bi karni na, ni li beer nimina aatataa.

16 “N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi Judea aatin ponn ni na, bi san buen ŋjoo paab.

17 Unii yaa bi kidiik paab† kan, u taa ki koo waadiik ni u ti yoor waawan, u san mala.

18 Unii yaa bi kisaak kan, u taa gir kun linampal ke u ti yoor waakekeln.

19 N-yoonn ngbaan, bipiib bi kpa ŋipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa ŋaa libiil na ga li kpa kinimbaak.

20 Mee Uwumbɔr man, aan u taa cha ni san kakab aayoonn, bee likpaakool daal.

21 N-yoonn ngbaan binib ga ji falaa pam. Buyoonn Uwumbɔr nan naan dulnyaa wee ki nan saa dandana wee na, baa kee jin falaa ngbaan aaboln, ki mu aan ki ji falaa kina.

22 Uwumbɔr yaa kaa bar falaa ngbaan aayoonn aawiin kan, ubaa aan ŋmar. Le waanib aanimbaasaln pu u ga bar falaa ngbaan aayoonn aawiin.

23 “N-yoonn ngbaan, unii yaa bui nimi ke ‘Lik, Kristo u gaa binib li na sɔ,’ ki yaa ki bui ke ‘U bi nima chee’ kan, ni taa gaa waah len pu na man.

24 Ba pu? binmanmannim ga li bi. Bibaa ga bui ke bi ye Kristo ngbaan la. Biken mu ga bui ke bi ye Uwumbɔr aabɔnabtiib la. Le bi ga tun lijnjiir aatun pam, ki ŋmann binib. Hali, bi ga pɔɔn bibaa ke bi ti ŋmann binib bi Uwumbɔr nyan bi na.

25 Li pel man, m puen tuk nimi la.

26 “Nima pu na, bi yaa tuk nimi ke Kristo ngbaan bi nteersakpiin ni kan, taa buen ti lik man. Bi yaa ti ki tuk nimi ke u bi kidiik ni kan, taa gaa man.

27 Min Unibɔn Aabo yaa gir ni kan, ni ga li bi ke utaal aah moor liwipuul ki cha liwilir pu na, unii mɔmɔk ga kan.

28 “Liwankpol aah bi nin chee na, nangba mam mu kuuni nima chee la.”

Yesu aah ga gir ni pu na

(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

29 “N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwɔb, le paacham aawan aan ki li bi mbamɔm. Nwiin ga bɔln. Uŋmal mu aan ki li wiin. Inmabi mu ga lir.‡

30 N-yoonn ngbaan le binib ga kan limɔkl li ga li bi paacham ki mɔk bi ke min Unibɔn Aabo choo na. N-yoonn ngbaan le ŋinibol ŋimɔk bi dulnyaa wee ni na ga wii. Bi ga kan min Unibɔn Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki wiin chain, ki joo mpɔɔn.

31 Le kakaan ga wii mpɔɔn pu. Le m ga tun ni maatuuntiib ke bi buen liwipuul, ni liwilir, ni ŋŋangan, ni ŋŋangii, ki ti kuun ni maanib mɔmɔk, ki di dan m chee.”

Bukpasɔm aayatanakl

(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)

32 “Bukpasɔm le ye liyatanakl ki tii nimi. Bu aabon yaa bi ŋani tifar kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, kiseek ga seer.

33 Kina na, ni yaa kan nimina mɔmɔk bi ŋani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, m ga gir ni.

34 M tuk nimi mbamɔn la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina mɔmɔk puen ŋa.

35 Paacham ni taab ga jer. Maamɔbon ma aan jer.”

Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na

(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)

* **24:15** : Lik Daniel 9.27; 11.31; 12.11. † **24:17** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋbimbini le ki taa joi kidiik aapaacham. ‡ **24:29** : Lik Aisaya 13.10, 34.4; Esekiel 32.7-8; Joel 2.10, 31; 3.15; Tibɔkpiirkaan 6.12-13.

³⁶ “Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na. Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aa nyi. Min Uwumbər Aajapəən mu aa nyi. Nte Uwumbər baanja le nyi.

³⁷ Min Unibən Aabo aah ga nan gir ni buyoonn na, ga li bi ke naah nan bi Nowa aayoonn pu na la.

³⁸ Nowa aayoonn ngbaan, buyoonn nnyusakpem aa nan kee jin kitiŋ na, binib nan bi, ki ji, ki nyu, bijab yoor bipiib, bipiib mu mən bijab, ki ti saa bundaln Nowa nan koo buŋəb ni na.

³⁹ Baa nan nyi ke nibaa ga ŋa bi, ki ti saa buyoonn nnyusakpem nan jin kitiŋ məmək na. Le bi məmək nan bee nnyun ni. Buyoonn min Unibən Aabo ga nan gir ni na, ni ga li bi kina la.

⁴⁰ N-yoonn ngbaan bijab bilee ga li boo kisaak ko. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.

⁴¹ Bipiib bilee ga li boo nan idi. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.

⁴² “Ni li nyi man. Naa nyi bundaln min Nidindaan ga gir ni na.

⁴³ Ni li nyi ke udichadaan yaa ba nyi buyoonn unaayuk ga fuu ni na kan, waa ba ga doon geen. U ba ga li ka lik, unaayuk ngbaan taa koo waadichal ni.

⁴⁴ Nima pu na, ni mu li gor man; ba pu? buyoonn naan li dak ke m ga gir ni na, n-yoonn ngbaan le m ga gir ni.”

*Ututunn u ŋan na, ni u kaa ŋan na
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ “Uyidaan ubaa yaa tii waatutunn ubaa tininkpir ke u li lik waachiln ni aanib ki tii bi tijikaar naah ŋeer buyoonn na kan, ututunn ngbaan ga ŋa kinye ki li kpa nlan, ki li tun waatuln mbaməm?

⁴⁶ Udindaan yaa nan fuu ni ki mui waatutunn ŋani uma udindaan aah ban pu na kan, Uwumbər aanyoor ga li bi ututunn ngbaan pu.

⁴⁷ M tuk nimi mbamən la, u ga tii u tininkpir u li lik waawan məmək.

⁴⁸ Tə, ututunn yaa ye titunwanbirdaan kan, u ga dakl usui ni ke udindaan ga yunn,

⁴⁹ ki ga piin ki gbaa ututuŋeen aatətiib, ki ga dii bidagbiib, ki ji, ki nyu ndaan ki gbii.

⁵⁰ Le udindaan ga gir ni buyoonn waan li dak ke u ga gir ni na,

⁵¹ ki ga gbaa u ŋinaalab mbaməm, ki ga di u ŋa biŋmaŋmannim aah bi nin chee na. U ga wii ki ŋmə ŋinyin nima chee.”

25

Bisapəm kipiik aayatanakl

¹ “Uwumbər aanaan naahn bisapəm kipiik bi nan joo baakaryaa mam, bi ti tooh upiidinn nsan ponn ni na la.

² Bi ponn ni biŋmu nan ye bijərb, biŋmu mu nan ye bilankpalb.

³ Bijərb na nan joo baakaryaa mam, kaa joo nkpan.

⁴ Bilankpalb na joo baakaryaa mam, ki joo nkpan mu.

⁵ Le upiidinn ngbaan yunn. Le bi məmək də geen.

⁶ “Kinyetaasiik le bi ŋun bi teen mpəən pu ke, ‘Upiidinn choo. Nya ki tooh u nsan ni man.’

⁷ Le bisapəm kipiik ngbaan məmək fii ke bi toor baakaryaa mam.

⁸ Le bijərb biŋmu na bui bilankpalb biŋmu na, ‘Tii timi nkpan man. Timi aakaryaa mam ban bi junn la.’

⁹ Le bilankpalb ngbaan bui bi, ‘Ni-baakan, timi aakpan ngbaan aan ŋeer ti ni nimi. Li cha man binib bi kooh nkpan na chee ki ti daa ŋa man.’

¹⁰ Baah buen bi ti daa na, le upiidinn fuu ni. Le bilankpalb biŋmu bi gor na dii upiidinn ngbaan, ki koo waadiik ni, bi ti ji upiidinn aajikaar. Le bi laŋ kidiik ngbaan.

¹¹ “Le bijərb ngbaan mu nan fuu ni, le ki bui ke, ‘Tidindaan, Tidindaan, chuu piir tii timi.’

¹² Le u bui bi, ‘M tuk nimi mbamən la, maa nyi nimi.’”

¹³ Tə, Yesu aah ŋakl bi liyatanakl ngbaan doo na, le u bui ke, “Nima pu na, ni li nyi man. Naa nyi bundaln m ga gir ni na.”

*Bitutum bitaa aayatanakl
(Luk 19.11-27)*

¹⁴ “Uwumbər aanaan naahn uja u nan cha nsan, ki yin waatutum ki nan di waawan məmək ŋa biŋaal ni na la.

¹⁵ U nan di salmaa aakur aamombil ŋichur ŋiŋmu ki di tii ubaa, ki di ŋichur ŋilee ki di tii uken, ki di lichur libaa ki di tii uken

mu. U nan tii bi məmək baah ga ηmaa tun pu na, le ki nyan buen.

16 Ututunn u nan joo ηichur ηijmu na, libuul ngbaan ni le u tiir kitiir, ki kan tinyoor ηichur ηijmu ki di kpee.

17 Ututunn u joo ηichur ηilee na mu tiir kitiir ki kan tinyoor ηichur ηilee ki kpee.

18 Ututunn u nan joo lichur libaa na ma nan buen ti gbii libuul, le ki di udindaan aamombil sub nima.

19 “Ni joo cha ki ti yunn, le bitutum ngbaan aadindaan fuu ni, ki ban u lik bimək aah tun pu na.

20 Le ututunn u nan gaa salmaa aakur aamombil ηichur ηijmu na nan joo ηi, ni ηichur ηijmu ki kpee, ki nan bui u, ‘Ndindaan, aa nan tii mi ηichur ηijmu la. M mu tiir kitiir ki kan tinyoor ηichur ηijmu kpee.’

21 Le udindaan bui u, ‘Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln mbaməm. Maah nan tii si tiwan ni siib na, aa joo ni mbaməm. M ga ηa si tiwan sakpenn aaninkpel. Ji maaməən.’

22 “Le ututunn u nan joo ηichur ηilee na mu yoor ηi, le ki nan bui u, ‘Ndindaan, aa nan tii mi ηichur ηilee la. M tiir kitiir ki kan tinyoor ηichur ηilee ki kpee.’

23 Le udindaan bui u, ‘Nfaan, aa ye ututunn la, ki tun lituln mbaməm. Maah nan tii si tiwan ni siib na, aa joo ni mbaməm. M ga ηa si tiwan sakpenn aaninkpel. Ji maaməən.’

24 “Le ututunn u nan joo lichur libaa na yoor li, ki nan bui u, ‘Ndindaan, m nyi aabər, ke aa chur binib mpəən la. Saah kaa bun ni na, aa chee nima la. Saah kaa poo tijikaar ti na, aa faa tima la.

25 Nima le m san ijawaan, ki gbii libuul, ki di saamombil sub. Lik, saamombil sə.’

26 “Le udindaan bui u, ‘Utunwanbirdaan umina, ugbanyakdaan umina, aa bui ke aa nyi mbər ke maah kaa bun ni na, m chee nima la, maah kaa poo ti na, m faa tima la.

27 Saah nyi kina na, ba ηa saa di maamombil ti bil banki ponn ni? Maah fuu ni na, m ba ga kan maamombil ni tinyoor ki kpee,’ le ki bui biken,

28 ‘Chuu gaa lichur libaa li u kpa na man, ki di kpee ututunn u joo ηichur kipiik na.

29 Unii umək kpa na, bi ga kpee u, le u li kpa sakpen. Unii u kaa kpa na, bi ga chuu gaa waah kpa ni pəkaa na.

30 Chuu ututunn u kaa kpa tinyoor ngbaan na, ki nyan u ki ti di u lii lipaal, mbəmbəən ni. U ga wii ki ηmə ηinyin nima chee.’ ”

Yesu Kristo aah ga ji binib tibər pu na

31 “Min Unibən Aabo ni maatuuntiib ga fuu ni. Le m ga li kpa mpəən sakpen ki kal maabərjal pu ke ubərkaan na.

32 Le bi ga kuun ni dulnyaa wee ni aanib məmək nnimbiin ni. Le m ga yakr bi ke upihkpaal aah yakr ipiih ni injoob pu na,

33 ki ga di bininyaam siin ηηangii wəb, ki di tiniwanbir siin ηηangan wəb.

34 Le min, u ye Ubərkaan ngbaan na, ga bui binib bi si ηηangii wəb na, ‘Nimi bi Nte Uwumbər ηa tinyoor ηa ni pu na, dan nan ji nnaan mu u nan toor siin nimi, buyoonn u nan naan dulnyaa wee na.

35 Ba pu? nkon nan joo mi, le ni nan tii mi tijikaar m ji. Nnyunyuu nan joo mi, ni nan tii mi nnyun m nyun. M nan ye uchaan la, le ni nan gaa mi.

36 M nan chuun ηηmeen la, le ni nan tii mi tiwanpeenkaan m peen. M nan bun la, le ni dan nan mann mi. M nan bi kiyondiik ni, le ni dan nan lik mi.’

37 “Le bininyaam ngbaan ga baa mi, ‘Tidindaan, bayoonn ti nan kan si nkon joo si, ti tii si, aa jin? Bayoonn ti nan kan si, nnyunyuu joo si, ti tii si, aa nyun?

38 Bayoonn ti nan kan si, aa ye uchaan, ti gaa si? Bayoonn ti nan kan si, aa chuun aənmeen, ti peen si?

39 Bayoonn ti nan kan si, aa bun, ti dan nan mann si? Bayoonn ti nan kan si, aa bi kiyondiik ni, ti dan nan lik si?’

40 Le min Ubərkaan ngbaan ga bui bi, ‘M tuk nimi mbamən la, naah nan ηa kina ki tii nnaabitiib, biwaatiib bimina na, ni nan ηa tii mi le na.’

41 “Le m ga bui binib bi si ηηangan wəb na, ‘Nimi bi Uwumbər puun lii ni pu na, nya m chee man, ki ti koo mmii mu kaan jun, aan Uwumbər nan tuur siin kinimbəη ni kaawanbir məmək na.

⁴² Ba pu? nkon nan joo mi, naa nan tii mi tijikaar m ji. Nnyunyuu nan joo mi, naa nan tii mi nnyun, m nyun.

⁴³ M nan ye uchaan, naa nan gaa mi. M nan chuun ηηmeen, naa nan peen mi. M nan bun, naa nan dan nan mann mi. M nan bi kiyondiik ni, naa nan dan nan lik mi.’

⁴⁴ “Le bi mu ga baa mi, ‘Tidindaan, bayoonn ti nan kan si, nkon joo si, bee nnyunyuu joo si, bee aa ye uchaan, bee aa chuun aanmeen, bee aa ye ubun, bee aa bi kiyondiik ni, kaa ter si?’

⁴⁵ Le m ga bui bi, ‘M tuk nimi mbamən la, naah kaa nan ter nnaabitiib, biwaatiib bimina na, naa nan ter mi le na.’

⁴⁶ Le bi ga kan ntafadaan n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Le bininyaam ngbaan ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”

26

Bi kpokl baah ga ku Yesu pu na

(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jənn 11.45-53)

¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u bui waadidiliib,

² “Ni nyi ke ni gur iwiin ilee le bi ga ji Lakr-jer aajim.* N-yoonn ngbaan le bi ga di min Unibən Aabo ηa binib aanjaal ni, le bi ti kpaa mi ndəpuinkoo pu.”

³ Tə, n-yoonn ngbaan le Uwumbər aato-toorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib nan kuun Uwumbər aatotoorninkpel Kayafas aachiln ni,

⁴ le ki kpokl ke bi ga loon chuu Yesu ki ku u,

⁵ le ki bui təb, “Ti taa chuu u njim ngbaan aayoonn man. Ti yaa chuu u n-yoonn ngbaan kan, kinipaak ngbaan ga ηma tijar.”

Upii ubaa aah nyuj Yesu pu na

(Mak 14.3-9; Jənn 12.1-8)

⁶ Tə, Yesu nan bi Betani aatiη ni, ki bi Simonn u nan ye ukəndaan na do, ki bi ji tijikaar.

⁷ Waah bi ji tijikaar kina na, le upii ubaa joo ni tulalee u kpa kidaak sakpen na ki nan di kpir Yesu aayil paab. Tulalee ngbaan nan bi kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni la.

⁸ Waadidiliib aah kan kina na, le bi gee liηuul, ki len ke, “Ba ηa u bii tulalee ngbaan kina?”

⁹ Ti ba ga ηmaa di u kooh ki kan ilik sakpen ki di tii bigiim.”

¹⁰ Yesu nan bee baah len pu na, le ki baa bi, “Ba ηa ni muk upii ngbaan kina? U tun lituln li ηan na le ki tii mi.

¹¹ Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək. Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək.

¹² Waah di tulalee ngbaan kpir nwon pu na, u toor mi ke bi ti sub mi la.

¹³ M tuk nimi mbamən la, baah ga moon tibənyaan tee nin chee itingbaan məmək ni na, bi ga len waah ηa pu na ke binib li teer waabər.”

Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na

(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, buen Uwumbər aatotoorninkpiib chee,

¹⁵ le ki ti baa bi, “M yaa di Yesu ηa niηaal ni kan, ni ga tii mi ba?” Le bi kahn tikur aamombil piitaa ki di tii u.

¹⁶ Liyaadaal ngbaan le u piin ki bi ban nsan mu u ga di Yesu ηa biηaal ni na.

Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na

(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jənn 13.21-30)

¹⁷ Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ηmə boroboro u kaa kpa nnyək na aajan aawi-indaal, le Yesu aadidiliib dan nan baa u, “Aa ban ke ti gor njim ngbaan aajikaar la chee ki tii si?”

¹⁸ Le u bui bi, “Ni li cha kitij ngbaan ni, uja ubaa chee man, ki ti bui u, ‘Uməmək bui ke waayoonn fuu a. U ni waadidiliib ga dan nan ji Lakr-jer aajim aado.’”

¹⁹ Le Yesu aadidiliib ηa waah tuk bi pu na, le ki gor njim ngbaan aajikaar.

²⁰ Kijook aah joor na, le Yesu ni waa-didiliib kipiik ni bilee nan kal ke bi ji ti-jikaar ngbaan.

²¹ Baah bi ji na, le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi.”

²² Waah len kina na, le bisui bii sakpen. Le bi məmək baa u ubaabaa ubaabaa, “Ndindaan, ni ye min la aa?”

* **26:2**: Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiη ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

23 Le u bui bi, “M ni unii u kpaani ji lisambil libaa ni na le ga kooh mi.

24 Min Unibɔn Aabo ga kpo ke naah ηmee Uwumbɔr Aagban ponn ni ke m ga kpo pu na. Uja u ga kooh mi na ma kan, tibɔbir ga li bi u pu; bi yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii u.”

25 Le Judas, u ga kooh u na, baa u, “Umɔmɔkr, ni ye min la aa?”

Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na.”

Tidindaan aajim

(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)

26 Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor boroboro, le ki doon Uwumbɔr, ki gii, ki di tii waadidiliib, ki bui bi, “Gaa ki li ηmɔ man. Nwon le na.”

27 U nan yoor kiyinyook mu, le ki doon Uwumbɔr, ki di tii bi, le ki bui bi, “Ni mɔmɔk nyu man.

28 Maasin le na. Maasin pu, le Uwumbɔr puu tipuupɔln ki tii nimi. Maasin ga nya binib pam aatunwanbir pu, aan Uwumbɔr di cha pinn bi.

29 M tuk nimi la, maan ki nyu ηisubil aanyun ngbaan, ki ti saa bundaln m ni nimi ga kpaan nyu mu nsanpɔɔn ni, Nte Uwumbɔr aanaan ni na.”

30 Le bi gaa Uwumbɔr aalahn, ki buen Olif aasui aajool paab.

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na

(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jɔnn 13.36-38)

31 Yesu nan bui bi, “Kinyeek kee, ni mɔmɔk ga san ki cha mi. Ni ηmee Uwumbɔr Aagban ni ke ‘Uwumbɔr ga ku upihdaan, le ipiih yaa.’†

32 Buyoonn Uwumbɔr ga fikr mi nkun ni na, le m ga loln ni pu nsan ki buen Galilee aatiη ni.”

33 Le Piita bui u, “Bi mɔmɔk yaa san ki cha si kan, mma aan san cha si.”

34 Le Yesu bui u, “M tuk si mbamɔn la, kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le ukooja nin wii.”

35 Le Piita bui u, “Bi yaa po ban bi ku m ni si kan, maan len ke maa nyi si.”

Le waadidiliib mɔmɔk mu len kina.

Yesu aah mee Uwumbɔr pu na (Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)

36 U ni waadidiliib nan ti fuu nibaa chee, le bi yin nima chee ke Getsemane. Le u bui bi, “Kal do man, aan m buen nibaa chee ki ti mee Uwumbɔr.”

37 Le u di Piita ni Sebedee aajapɔtiib bilee na buen. Le usui bii sakpen ki ti nyan.

38 Le u bui bi, “Nsui bii ki ti nyan. Ni wu ke nkun aah wu pu na. Kaln do man, ki li lik man.”

39 Le u foor siib, ki doon lichichikr, le ki mee Uwumbɔr, “Nte, aa yaa kii kina kan, nyan mi falaa u choo na ni. Tɔ, ηa saageehn, ki taa ηa maageehn.”

40 Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan chee, ki ti mui bi dɔ geen; le u baa Piita, “Naa ηmaa li ka lik kikiruk kibaa aa?”

41 Ni li ka lik man, aan ki li mee Uwumbɔr, aan ki taa koo ntɔη ni. Nisui ban ke ni li lik, le tiwon aa pɔɔ.”

42 Le u ki foor siib, ki ki mee Uwumbɔr, le ki bui ke, “Nte, ni yaa kaa ye m nyan falaa u choo na ni kan, cha saageehn ηa.”

43 Le u ki gir buen waadidiliib chee, ki ti mui bi ki dɔ geen; ngeen nan joo bi sakpen a.

44 Le u siir cha bi, le ki ki foor siib, ki ki mee Uwumbɔr taataa, ki ki bui u tibɔr tichachaan ngbaan.

45 Le u ki gir buen waadidiliib chee, ki ti baa bi, “Ni beenin fuur, ki dɔ geen la aa? Lik man, n-yoonn fuu a. U kooh min Unibɔn Aabo ki di ηa titunwanbirdam aajaal ni la.

46 Fii, ti li cha man. Lik, uja u kooh mi na peeni a.”

Baah chuu Yesu pu na

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jɔnn 18.3-12)

47 Waah laa bi len kina na, le Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo kijaak aajum ni jagbaali mam. Bi nan nyan ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib chee la.

48 Judas u kooh Yesu na nan bui kinipaak ngbaan ke bi yaa ti kan u moor unii u aatakpiln‡ na kan, uma le na, bi chuu u.

† 26:31 : Lik Sekaria 13.7. ‡ 26:48 : Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mɔk ngeehn.

49 Baah fuu ni Yesu ni waadidiliib aah bi nin chee na, le Judas kpaan buen Yesu chee, le ki ti bui u, “Uməməkr, aa pəə əə?” le ki moor utakpiln.

50 Le Yesu bui u, “Njə, aa chuun kinye?”

Le bi dan nan chuu Yesu mpəən.

51 Le Yesu aadidiliib ponn ni ubaa yoor waajaak aajuk ki gaa per Uwumbər aatotoorninkpel aanaagbiija aatafal.

52 Le Yesu bui u, “Di saajuk ngbaan ki di fu kijuchook ni. Binib bimək yoor kijaak aajuk na, kijaak aajuk le ga ku bi.

53 Saa nyi ke m yaa mee Nte Uwumbər kan, u ga tun ni bituuntiib bi jer njichur kipiik ni njilee na m chee dandana aa?

54 M mu yaa ɲa kina kan, maan gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na ke m ga ji falaa u choo na.”

55 N-yoonn ngbaan le u baa kinipaak ngbaan, “Ni joo kijaak aajum, ni njichakukul ni nan chuu mi ke maah ye ufifiir le na aa? M nan bi Uwumbər Aadichal ni iwiin məmək, ki tuk binib Uwumbər aabər, le naa chuu mi.

56 Tə, nimina məmək ɲa ke ni gbiin Uwumbər aabənabtiib aah nan njmee pu na.”

Le waadidiliib məmək san cha u.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu na

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jənn 18.13-14, 19-24)

57 Binib bi nan chuu Yesu na nan di u buen Uwumbər aatotoorninkpel Kayafas aadichal ni, Uwumbər aakaal aaməməkbi ni Juu yaab aaninkpiib aah kuun nin chee na.

58 Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti fuu Uwumbər aatotoorninkpel aachiln ni, le ki koo ni, ki ti kal butəb aajab chee ke u lik naah ga ti doo pu na.

59 Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni bibəjirb aaninkpiib məmək ban binib bi ga məlɲ inyamən ki paan Yesu na, aan bi kan waataani ki ti ku u na. Le biseeraadam pam dan nan məlɲ inyamən paan u.

60 Bi mu aa kan waataani. Kookoo yaan le binyaməndam bilee dan nan bui bi

61 ke uja ngbaan bui ke u ga njmaa gbaa wii Uwumbər Aadichal, ki ki maa ki iwiin itaa daal.

62 Le Uwumbər aatotoorninkpel fii sil, ki baa Yesu, “Saan len tibaa aa? Binib ngbaan aah bii si pu na, ti gbii aan taa gbii?”

63 Le Yesu si njmin. Le Uwumbər aatotoorninkpel bui u, “Puu Uwumbər u fu na pu, aa ye Uwumbər Aajapəən Kristo u Uwumbər lee u na aan saa ye?”

64 Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na. M tuk nimi la, n-yoonn mu choo na, ni ga kan min Unibən Aabo ka Uwumbər aanjangii wəb, ki ga kan mi ntaalangbam ni paacham ki choo.”

65 Waah len kina na, le Uwumbər aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawan-peenkaan, le ki bui ke, “U di ubaa ɲaɲ Uwumbər la. Taa ki ban seeraadam. Ni njun waah sii Uwumbər pu na.

66 Ni dak kinye?”

Le bi bui ke, “U njeer ti ku u la.”

67 Le bi teei timəotan ɲa unibil wəb, le ki gbaa u. Bibaa mu gbaa u ntapam,

68 ki bui u, “Kristo ngbaan, lem Uwumbər aabənabr aaliin ki tuk timi, ulau faa si.”

Piita aah nee Yesu pu na

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jənn 18.15-18, 25-27)

69 Piita nan ka lichiln ni. Le usapəən u ye ututunn na dan nan bui u, “Aa mu nan bi Yesu u ye Galilee aatiɲ aanii na chee.”

70 Le u nee bi məmək aanimbil ni ki bui u, “Maa nyi saah len pu na aatataa,” le ki buen kikaakpaak ni.

71 Le usapəən uken mu ti kan u, le ki bui binib bi bi nima chee na, “Uja wee mu nan bi Yesu u ye Nasaref aatiɲ aanii na chee.”

72 Le u ki nee ki puu Uwumbər ke waa nyi u.

73 Le ni kpee siib, le binib bi si nima chee na dan nan bui u, “Ni ye mbamən, aa ye waadidiliib ponn ni ubaa la; saaliin ni baaliin kpaan la.”

74 Le u ki puu Uwumbər, le ki bui ke, “Maa nyi uja ngbaan. M yaa mən nnyamən kan, Uwumbər daa ntafal.”

Libuul ngbaan ni le ukooja wii.

75 Le Piita teer Yesu aah ba tuk u pu na ke, “Aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii.” Piita nan nyan lipaal, ki ti wii sakpen.

27

Baah nan di Yesu di buen Pailat aanimbiin ni pu na

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jõnn 18.28-32)

¹ Ki woln kitaak le Uwumbør aatoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib mòmæk kpokl baah ga ña pu ki ku Yesu na.

² Le bi buu u tikululn, ki di u buen kitin ngbaan aaninkpel chee, bi yin u ke Pailat, ki ti di ña unjaal ni.

Judas aah ku ubaa pu na

(Lituln 1.18-19)

³ Tò, Judas u kooh Yesu na aah kan ke bi ga ku Yesu na, le u jer waalandak, le ki ki giin ni tikur aamombil piitaa ngbaan ke u ti di tii Uwumbør aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib,

⁴ le ki bui bi, “M tun titunwanbir la. M kooh unii u kaa kpa taani na ke bi ti ku u.”

Le bi bui u, “Naa ye timi aabør. Ni ye saabør la.”

⁵ Le u di ñimombil ngbaan di lii Uwumbør Aadichal ni, ki siir cha bi, le ki buen ti leen ubaa ñjmin le ki kpo.

⁶ Le Uwumbør aatotoorninkpiib pii ñimombil ngbaan ki bui ke, “Ni ye nsin aamombil la. Timi aakaal aa kii ke ti di kina aamombil ña Uwumbør aamombil ni.”

⁷ Le bi kpokl baah ga ña ñi pu na, le ki di ñi daa Kiyakmaabuuk aapepel ke bi ti li sui bicham nima.

⁸ Nima pu, le bi yin nima chee ke “Nsin aatinj” ki nan saa dandana wee.

⁹⁻¹⁰ Le ni gbiin Uwumbør aabønabr Jeremia aah nan len pu na ke, “Bi di tikur aamombil piitaa le daa kiyakmaabuuk aapepel, Uwumbør aah tuk bi pu na. Ñimombil ngbaan ye unii aadaak, Israel yaab ngem aah len ke bi ga daa u pu na.”*

Pailat aah jin Yesu tibør pu na

(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jõnn 18.33-38)

¹¹ Bi nan di Yesu ti siin kitin ngbaan aaninkpel Pailat aanimbiin ni. Le Pailat baa u, “Aa ye Juu yaab aabør la aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

¹² Le Uwumbør aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib bii Yesu. Le waa len tibaa.

¹³ Le Pailat baa u, “Saa ñun baah bii si sakpen pu na aa?”

¹⁴ Le Yesu si ñmin, kaa len tibaa. Le ni gar Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na

(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jõnn 18.39-19.16)

¹⁵ Njim ngbaan aayoonn yaa nan saa kan, Pailat ga nyan unaagbiija u kinipaak ban u na ki lii.

¹⁶ N-yoonn ngbaan unaagbiija u kpa liyimbil na nan bi kiyondiik ni. Bi nan yin u ke Barabas.

¹⁷ Kinipaak aah kuun na, le Pailat baa bi, “Ni ban m nyan ñma kiyondiik ni? Barabas le aan Yesu u bi yin u ke Kristo ngbaan na?”

¹⁸ Pailat nan bee ke bi kpa lipiipoln Yesu pu, nima le cha bi di u ña unjaal ni.

¹⁹ Buyoonn u bi ji Yesu tibør na, Pailat aapuu nan di unii tun ni, ke u li nyi ki taa ña uja nyaan ngbaan nibaa; ke uja ngbaan pu, u danj tidanj ti muk u sakpen na kinyeek na.

²⁰ Le Uwumbør aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib bui kinipaak ngbaan ke bi tuk Pailat ke u di Barabas lii, ki ku Yesu.

²¹ Tò, le Pailat ki baa bi, “Bijab bilee ngbaan ponn ni, m ga di ulau lii?”

Le bi bui u, “Di Barabas lii.”

²² Le Pailat baa bi, “Yesu u bi yin u ke Kristo ngbaan na, m ga ña u kinye?”

Le bi mòmæk bui u, “Kpaa u ndøpuinkoo pu.”

²³ Le u ki baa bi, “Ba ña? U tun bakaa bayoo?”

Le bi moo tar mpøøn pu ke, “Kpaa u ndøpuinkoo pu,” le ki ban bi ñma tijar.

²⁴ Pailat mu kan ke waan ñmaa ña nibaa, le ki ban nnyun, ki ñj unjaal binimbil ni, ki len ke, “Uja nyaan ngbaan aasin aa bi ñjaal ni. Ni ye nimi aabør la.”

²⁵ Le bi mòmæk bui u, “Cha waasin li bi timi, ni timi aabim aanjaal ni.”

²⁶ Le Pailat nyan Barabas lii, ki cha waa-
jab lue Yesu ñinaalab, le ki di u ña binjaal ni, bi ti kpaa u ndøpuinkoo pu.

Butøb aajab aah yook Yesu pu na

(Mak 15.16-20; Jõnn 19.2-3)

* 27:9-10 : Lik Sekaria 11.12-13.

27 Butəb aajab ngbaan nan di Yesu koo Pailat aadichal ni, le ki kuun ni bijab bi gur na ki nan gob u.

28 Le bi chuu peer waawanpeenkaan, ki di libəkumaln peen u,

29 le ki di ikokon luu kiyikpupuk, ki di chin u, ki di lidabil num unangii ni ke ubər na, le ki gbaan unimbiin ni, ki ɲa u mbənyun, ki bui u, “Juu yaab Aabər, aa pəwəw?”

30 le ki teei timəwtan ləe u, le ki gaa lidabil ngbaan ki di faa uyil paab.

31 Baah ɲa u mbənyun ki ti doo na, le bi chuu peer libəkumaln ngbaan, le ki di waawanpeenkaan peen u, le ki joo u cha, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Baah kpaa u ndəpuinkoo pu pu na

(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jənn 19.17-27)

32 Baah cha na, le bi kan uja ubaa, u ye Sairene aatin aanii, aan bi yin u ke Simonn na. Le bi chuu u mpəon ke u tun Yesu aadəpuinkoo.

33 Le bi ti fuu nibaa chee. Bi yin nima chee ke Golgota. Golgota aatataa le ye ke “Kiyikpan aapepel.” Baah fuu nima chee na,

34 le binib bibaa di ndaan ni nnyək ki di ɲmal təb ponn ni, ki di tii Yesu ke u nyun. Waah lak lik na, le u yii, kaa nyun.

35 Le butəb aajab ngbaan kpaa u ndəpuinkoo pu, ki di waawanpeenkaan ti yakr təb, le ki too inaan ke bi lik bimək aah ga kan ni na,†

36 le ki ka lik u.

37 Bi nan ɲmee kigban budabu cha bi ku u na, ki di tam waadəpuinkoo pu, uyil paab. Kigban ngbaan len ke, “Yesu u ye Juu yaab Aabər na le na.”

38 Le bi di bififiirb bilee mu kpaa idəpuinke pu. Bi nan di ubaa kpaa unangii wəb, ki di uken kpaa unangan wəb.

39 Le binib bi jer nima chee na sii u, ki gbakr biyil,

40 le ki bui u, “Si u len ke aa ga gbaa wii Uwumbər Aadichal ki ki maa li iwiin itaa na, aa yaa ye Uwumbər Aajapəon kan, sunn ni ndəpuinkoo pu, ki ɲmar.”

41 Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək, ni Juu yaab aaninkpiib mu ɲa u mbənyun, ki bui ke,

42 “U nan gaal biken lir, kaan ɲmaa gaa ubaa lii ki ɲmar. U yaa ye Juu yaab Aabər kan, u sunn ni ndəpuinkoo pu, aan ti gaa u ki kii.

43 U gaa Uwumbər ki kii, ki bui ke u ye Uwumbər Aajapəon. Uwumbər yaa ban u kan, cha u gaa u lii dandana.”

44 Le bififiirb bi bi di kpaa u chee idəpuinke pu na mu sii u kina.

Yesu aah kpo pu na

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jənn 19.28-30)

45 Nwiin kaasisik ni le itingbaan məmək bəln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na.

46 Nwiin aah kpar na, le Yesu teen mpəon pu, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Naatataa le ye ke, “Maawumbər, Maawumbər, ba pu aa siir cha mi?”‡

47 Binib bi si nima chee na aah ɲun waah teen pu na, le bibaa bui ke, “Uja ngbaan yin Elaija la.”

48 Libuul ngbaan ni le bi ponn ni ubaa san buen ki ti yoor nkiisuk, ki nan di bən ndaan mu məon na ni, le ki di ɲa lidabil pu ki di ɲa uməb chee ke u moor.

49 Le binib bi gur na bui ke, “Di cha. Cha ti lik ke Elaija ga dan nan gaa u lii aan waan dan.”

50 Le Yesu ki teen mpəon pu, le ki cha waawiin nyan, le ki kpo.

51 N-yoonn ngbaan, le likekeln li yakr Uwumbər aadiik ni nfum mulee na chuu kar paacham ki ti saa kitin. Le kitin den, le ɲitakpasakpiin chuu war. 52 Nikaakul ngem mu chuu piir, le Uwumbər aanib bi nan kpo na pam fikr nkun ni, ki nyan ɲikaakul ngbaan ponn ni.

53 Buyoonn Yesu fikr nkun ni na, le bi koo Jerusalem aatin ni, ki di bibaa mək binib pam.

54 Butəb aajab aaninkpel, ni binib bi bi u chee ki si kii Yesu na aah kan kitin aah den pu na, ki kan tiwan nimək ɲa na, le ijawaan chuu bi sakpen. Le bi bui ke, “Mbamən, u sil ye Uwumbər Aajapəon la.”

† 27:35 : Lik Ilahn 22.18. ‡ 27:46 : Lik Ilahn 22.1.

⁵⁵ Bipiib pam mu nan bi nima, ki si dandar, ki si lik. Bi nan ye bipiib bi nyan ni Galilee aatiŋ ni ki dii Yesu, ki tun lituln ki ter u na.

⁵⁶ Bi ponn ni ubaa ye Mari Magdalene; uken mu ye Mari, u ye Jems ni Josef aana na; uken mu ye Sebedee aajapotiib aana.

Baah sub Yesu pu na

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jɔnn 19.38-42)

⁵⁷ Kijook aah joor na, le uwankpadaan ubaa, u ye Arimatea aatiŋ aanii na fuu ni. Bi yin u ke Josef. U mu nan dii Yesu.

⁵⁸ Le uja ngbaan buen Pailat chee ki ti bui u, “Tiin mi Yesu aawon.” Le Pailat bui waajab ke bi di ti tii u.

⁵⁹ Le Josef yoor Yesu aawon, ki di poo likekenyaan ni,

⁶⁰ ki di ti sub kitakpaluŋ ni. Kitakpaluŋ ngbaan le Josef nan cha bi gbii ki, uma ubaa pu. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni. Waah di Yesu sub na, le u di litakpasakpeln li pee na, ki di leŋ mbisamɔb, le ki buen.

⁶¹ Le Mari Magdalene ni Mari uken mu bi nima chee, ki ka gbɔk kitakpaluŋ ngbaan.

Bikikiirb aah kii Yesu aakaakul pu na

⁶² Le ki woln Juu yaab aakpaakool daal, le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab kuun Pailat chee,

⁶³ le ki bui u, “Timi aaninkpel, ti teer ke unyamɔndaan ngbaan aah nan bi na, u nan bui ke u yaa kpo kan, iwiin itaadaal u ga fikr nkun ni.

⁶⁴ Nima pu na, cha bijab li kii waakaakul, ki ti saa iwiin itaa daal, waadidiliib taa dan nan kur u, ki bui binib ke u fikr nkun ni la. Bi yaa ŋa kina kan, kookoo aanyamɔn mue ga jer njan yoo.”

⁶⁵ Le Pailat bui bi, “Tɔ, yoor bikikiirb, ki li cha man, ki ti cha bi li kii waakaakul naah ban pu na.”

⁶⁶ Le bi buen ki ti dab litakpal li leŋ likaakul aamɔb na, ki cha bikikiirb ka kii li.

28

Yesu aah fikr nkun ni pu na

(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jɔnn 20.1-10)

¹ Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln kitaak na, le Mari Magdalene ni Mari uken na buen ti lik likaakul ngbaan kichakpinaanyeeek ni.

² Le kitinŋ denŋ sakpen; ba pu? Uwumbɔr aatuun ubaa nan nyan ni paacham, le ki nan chuu lekr litakpal ngbaan, le ki kal li pu.

³ U nan moor lak lak ke utaal aah moor pu na. Waawanpeenkaan piin chain ke nkokoyon na.

⁴ Bikikiirb aah kan u na, le ijawaan chuu bi sakpen, le biwon gbaa, le bi lir ki fik.

⁵ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui bipiib ngbaan, “Ni taa san ijawaan man. M nyi ke ni ban Yesu u bi nan kpa u ndɔpuinkoo pu na la.

⁶ Waa bi do. U fikr nkun ni, waah nan len pu na. Dan man ki nan lik waah ba dɔ nin chee na,

⁷ aan ki buen mala ki ti tuk waadidiliib ke u fikr nkun ni a, ki loln bi pu nsan ki cha Galilee aatiŋ ni. Bi ga ti kan u nima. Nimina le m ban m tuk nimi.”

⁸ Bipiib ngbaan nan san ijawaan, ki mu tee kpa mpopiin pam. Le bi siir likaakul chee mala, ki san buen ke bi ti tuk Yesu aadidiliib Uwumbɔr aatuun ngbaan aah tuk bi pu na.

⁹ Baah cha na, le Yesu ton bi nsan ni, le ki doon bi. Le bi gbaan unimbiin ni, ki joo u, le ki dooni u.

¹⁰ Le u bui bi, “Taa san ijawaan man. Li cha ki ti tuk maadidiliib ke bi li cha Galilee. Bi ga ti kan mi nima chee.”

Bikikiirb aah mɔln inyamɔn pu na

¹¹ Bipiib ngbaan aah cha na, le bikikiirb bi nan kii Yesu aakaakul na buen Jerusalem, ki ti tuk Uwumbɔr aatotoorninkpiib tiwan nimɔk ŋa na.

¹² Le Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib kuun tɔb chee, le ki kal ki kpokl, le ki nyan ŋimombil pam, ki di tii bikikiirb ngbaan,

¹³ le ki bui bi, “Li cha man ki ti ŋmann binib ke naah dɔ geen kinyeeek na, le waadidiliib dan ki nan nyan u likaakul ni.

¹⁴ Kitinŋ aaninkpel yaa ŋun ke ni len ke ni dɔ geen, ki yaa jin nimi tibɔr kan, ti ga nyan nimi.”

¹⁵ Le bikikiirb ngbaan gaa ŋimombil ngbaan, le ki buen ti tuk binib ke Yesu aadidiliib dan nan nyan waawon likaakul ni a. Nima pu le Juu yaab beenin len kina ki nan saa din.

*Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na
(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jənn 20.19-23; Lituln 1.6-8)*

¹⁶ Yesu aadidiliib kipiik ni ubaa na nan buen lijoor libaa paab, Galilee aatin ni, Yesu aah nan mək bi nin chee na.

¹⁷ Le Yesu fuu ni bi chee. Baah kan u na, le bi gbaan unimbiin ni ki doon u. Le bibaa mu joo beeni.

¹⁸ Le Yesu bui bi, “Uwumbər tii mi mpəən məmək, paacham ni taab.

¹⁹ Li cha man ŋinibol məmək chee, ki ti ŋa bi maadidiliib, ki muin bi nnyun ni, Nte Uwumbər, ni min Ujapəən, ni Nfuur Nyaan aayimbil pu,

²⁰ ki tuk bi ke bi li keei maah tuk nimi pu na məmək. Teer man ke m bi ni chee n-yoonn məmək, ki nan saa dulnyaa aadoon.”

Tibɔnyaan ti MAK ɲmee ti na

*Jɔnn u nan muin binib nnyun ni na aabɔr
(Matiu 3.1-12; Luk 3.1-18; Jɔnn 1.19-28)*

¹ Tibɔr timina le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu Kristo aabɔnyaan.

² Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan ɲmee waabɔr ngbaan aah ga piin pu na. U nan ɲmee ke Uwumbɔr bui Waabo ke,
“Maatutunn sɔ. M tun ni u ke u loln ni nsan,

ki nan toor nsan ki siin si.”*

³ Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar ke,
“Toor Uwumbɔr aasan man,
ki ɲa waasan mu li tok ki tii u.”†

⁴ Kina le uja ubaa nyan sil nteersakpiin ni, bi yin u ke Jɔnn. U nan muini binib nnyun ni, le ki mooni ke, “Kpeln nimi aabimbin man aan Uwumbɔr di cha nimi aatunwanbir pinn nimi, le m ga muin nimi nnyun ni.”

⁵ Le kinipaak nyan Judea aatim mɔmɔk ni, ni Jerusalem aatin ni, ki dan u chee, ki nan kpiir baatunwanbir tuk Uwumbɔr. Le Jɔnn muin bi nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni.

⁶ Jɔnn nan pee kikipalk ki bi nan di laaku-mii aakor luu ki na. U nan di ligbapapaln buu uchaɲ ni. Waajikaar nan ye itoon ni tisiir la. ⁷ U nan mooni kinipaak ngbaan ke,
“Unii u jer mi na paan ni m pu la. Maa ɲeer ke m gbiln waanaatak aajmin ki tii u.

⁸ Mma muin nimi nnyun ni la. Uma le ga nan di Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin nimi.”

*Waah muin Yesu nnyun ni pu na
(Matiu 3.13-4.11; Luk 3.21-22; 4.1-13)*

⁹ N-yoonn ngbaan le Yesu nyan Nasaref, kitin ki bi Galilee ni na, ki dan Jɔnn chee. Le Jɔnn muin u nnyun ni, Jɔɔdann aamɔɔl ni.

¹⁰ Yesu aah nyan nnyun ni na, le u kan kitaapaak chuu piir, le ki kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan sunn ni ki nan tɔɲ u pu, ki naahn linanjel.

¹¹ Le nneel nyan ni paacham ki len ke,
“Aa ye Njapɔɔn u m gee si na la. Nnimbil gbiin si.”‡

¹² N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur Nyaan di Yesu buen nteersakpiin ni. U nan ti bi nima iwiin imonko ilee la. Le kinimbɔɲ tɔɲni u nima.

¹³ Timoor ni aapeel mu nan bi nima. Le Uwumbɔr aatuuntiib nyan ni paacham ki dan nan ɲa u tinann.

¹⁴ Le binib nan chuu Jɔnn ki di u ɲa kiyondiik ni. Nee aapuwɔb, le Yesu buen Galilee aatin ni, ki ti mooni Uwumbɔr aabɔnyaan,

¹⁵ le ki bui ke, “N-yoonn fuu a. Uwumbɔr aanaan peen ni a. Kpeln nimi aabimbin man, ki gaa tibɔnyaan tee ki kii man.”

*Yesu aah yin bijanbam binaa pu na
(Matiu 4.12-22; Luk 4.14-15; 5.1-11)*

¹⁶ Yesu nan chuun kpak Galilee Aanyusakpem aagbaan, le ki ti kan Simonn ni unaal Andru bi mae kipɔɔk nnyun ni; bi ye bijanbam la.

¹⁷ Le Yesu bui bi, “Dii mi man, aan m cha ni ban binib ki nan tii Uwumbɔr.”

¹⁸ Waah len kina na, libuul ngbaan ni le bi siir cha baapɔr, ki dii u.

¹⁹ Le u foor siib ki kpee, le ki kan Jems ni unaal Jɔnn, bi ye Sebedee aajapɔtiib na. Bi nan bi baanɔb ponn ni, ki bi leɲni baapɔr.

²⁰ Libuul ngbaan ni le Yesu yin bi. Le bi siir cha bite Sebedee ni waatutum buɲɔb ngbaan ponn ni, le ki dii Yesu.

*Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Luk 4.31-37)*

²¹ Le bi ti fuu Kapenaum aatin ni. Juu yaab aakpaakool daal, le Yesu koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr.

²² Waah tuk bi tibɔr ti na, le ni gar bi pam. U tuk bi ke unii u kpa Uwumbɔr aapɔɔn na la, kaa tuk bi ke Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb aah tuk bi pu na.

²³ Le uja u tiyayaar joo u na bi mmeen aadiik ngbaan ni,

²⁴ le ki teen ke, “Sin Yesu u ye Nasaref aatin aanii na, aa ban ba ti chee? Aa dan aa nan ɲa timi fam la aa? M nyi si. Aa ye Uwumbɔr aanii u ye chain na la.”

* **1:2** : Lik Malakai 3.1. † **1:3** : Lik Aisaya 40.3. ‡ **1:11** : Lik Aisaya 42.1.

²⁵ Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke, “N̄mim. Di uja ngbaan lii.”

²⁶ Le tiyayaar ngbaan cha uja ngbaan aawon gbaa, le ki teen mpɔɔn pu, ki di u lii.

²⁷ Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi baa tɔb, “Ba sɔ? Ni ye mmɔkm pɔɔn la aa? U kpa mpɔɔn, le ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii, le ti kii waamɔb.”

²⁸ Nima pu na, Yesu aayimbil nan moon Galilee aatingbaan mɔmɔk ni.

*Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Yesu ni binib bi dii u na nan nyan mmeen aadiik ngbaan ni, le ki buen Simonn ni Andru aadichal ni. Jems ni Jɔnn mu nan dii bi.

³⁰ Le Simonn aapuu aana bun, ki dɔ kidiik ni. Le uwon ton. Le bi tuk Yesu ke u bun la.

³¹ Le Yesu buen u chee, ki ti chuu uɲaal, ki fiin u kaan. Le uwon sɔŋ. Le u chann bi tichann.

³² Liyaadaal aajook, buyoonn nwiin lir na, binib nan dan Yesu chee, le ki joo ni bibum mɔmɔk, ni tiyayaar aah joo binib bi na mɔmɔk.

³³ Kitiŋ ngbaan aanib mɔmɔk nan kuun nima, Simonn ni Andru do linampal.

³⁴ Bibum ngbaan nan wiir pam ki nan kpa iween aabɔŋ aabɔŋ na, le Yesu cha bi pɔɔk, ki nyan tiyayaar aah joo binib bi na mu. Tiyayaar ngbaan aah nan nyi waah ye unii u na, waa nan tii ti nsan ke ti len tibaa.

*Yesu aah tuk binib Uwumbɔr aabɔr
Galilee aatim ni pu na
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Njan aakooja aah wii na, le Yesu fii ki nyan lipaal, ki buen nibaa chee, le ki ti bi nima ubaa ki mee Uwumbɔr.

³⁶ Naah woln kichakpiik ni na, le Simonn ni uɲtiib mu fii ki nyan, ki bi ban u,

³⁷ le ki ti kan u, le ki bui u ke, “Binib mɔmɔk bi ban si la.”

³⁸ Le u bui bi, “Cha ti buen ntim muken ni, aan m ti tuk bi mu Uwumbɔr aabɔr. Nima le cha m nyan ni Uwumbɔr do.”

³⁹ Le u buen Galilee aatim mɔmɔk ni, ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr, le ki nyan tiyayaar binib ponn ni.

*Yesu aah cha ukɔndaan pɔɔk pu na
(Matiu 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Ukɔndaan ubaa nan dan Yesu chee, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki gan u ke u ter u, le ki bui u ke, “Aa yaa gee kan, aa ga ŋmaa cha m pɔɔk.”

⁴¹ Le kinimbaak chuu Yesu. Le u taln uɲaal, ki meeh u, ki bui u, “M gee. Aa pɔɔk.”

⁴² Libuul ngbaan ni le u pɔɔk, kaa ki ye ukɔndaan.

⁴³ Le Yesu bui u ke u li cha, ki sur u mbamɔm ke,

⁴⁴ “Li nyi ki taa tuk unii ubaa. Li cha Uwumbɔr aatotoor chee, ki ti di aabaa mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbɔr ke Moses aakaal aah len pu na. Nima le ga mɔk binib ke aa pɔɔk a.”

⁴⁵ Le uja ngbaan buen, ki joo tibɔr ngbaan tuk binib mɔmɔk. Waah ŋa kina na, le Yesu aa ki ŋmaa koo kitiŋ kibaa ni, binib aanimbil ni. U nan gur bi kipɔɔk ni la. Le binib nya itingbaan mɔmɔk ni, ki chaa u chee.

2

*Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu na
(Matiu 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Iwiin ilee aah jer na, le Yesu ki gir buen Kapenaum aatiŋ ni. Le binib ŋun ke u bi linampal.

² Le kinipaak kuun ni nima chee. Baah wiir pu na, mpaan aa nan ki gur mbisamɔb chee, ubaa ki sil. Le u tuk bi Uwumbɔr aabɔr.

³ Waah bi tuk bi Uwumbɔr aabɔr na, le binib bibaa fuu ni, ki luln ni unii u aawon faan na likekeln ni. Binib binaa le nan luln ni u.

⁴ Kinipaak ngbaan pu, baa nan ŋmaa koo ni Yesu chee. Le bi jon kidiik paab,* ki chee liboln ki tuur waah si nin chee kidiik ponn ni na, le ki di baah luln ni unii u likekeln ni na ŋa liboln ngbaan ponn ni, ki di u bil Yesu aanimbiin ni.

⁵ Le Yesu kan baah gaa u ki kii mbamɔm pu na, le ki bui uja u aawon faan na ke, “Maabo, m di cha pinn saatunwanbir.”

⁶ Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa nan ka nima, le ki bi dak bisui ni ke,

* 2:4 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

⁷ “Ba ɲa uja wee len kina? U sii Uwumbər la. Ubaa aan ɲmaa di cha pinn titunwanbir, see Uwumbər baanja.”

⁸ Le Yesu bee baah dak pu na, le ki baa bi, “Ba ɲa ni dak kina nisui ni?”

⁹ Maah bui uja u aawon faan na ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pɔɔ, aan m yaa bui u ke u fiin ki yoor waawandookaan ki li chuun, le pɔɔ?

¹⁰ M ga mək nimi ke min, Unibən Aabo kpa mpɔɔn dulnyaa wee ni ke m di cha pinn titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na ke,

¹¹ “M bui si la, fiin, ki yoor saawandookaan, ki li chaa kun.”

¹² Libuul ngbaan ni le u fii sil, ki yoor waawandookaan, ki nyan lipaal bi məmək aanimbil ni. Le ni gar bi məmək pam. Le bi nyuɲ Uwumbər ki bui ke, “Taa kee kan kina.”

*Yesu aah yin Liifai pu na
(Matiu 9.9-13; Luk 5.27-32)*

¹³ Yesu nan ki gir buen nnyusakpem ni. Le kinipaak dan u chee. Le u tuk bi Uwumbər aabər.

¹⁴ Waah cha na, le u kan ulampoogaar ubaa u ka baah gaal lampoo nin chee na. Bi yin u ke Liifai, le ute ye Alfeus. Le Yesu bui u, “Li dii mi.” Le u fii, ki dii u.

¹⁵ Nee aapuwəb, le Yesu bi Liifai do, ki bi ji tijikaar. Le bilampoogaab ni titunwanbirdam nan wiir, ki dii Yesu. Le bi ponn ni pam mu ka u ni waadidiliib chee, ki bi ji tijikaar.

¹⁶ Le Uwumbər aakaal aaməmək b bibaa, bi ye Farisii yaab na aah kan ke Yesu bi ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee tijikaar na, le bi baa waadidiliib, “Ba ɲa u ji bilampoogaab ni titunwanbirdam chee tijikaar?”

¹⁷ Le Yesu ɲun baah len pu na, le ki bui bi, “Binib bi kpa laafee na aa ban dəkta, see bi bun na le ban dəkta. Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin titunwanbirdam bi nan kpeln baabimbin la.”

*Kiməlul aabər
(Matiu 9.14-17; Luk 5.33-39)*

¹⁸ Le Jɔnn aadidiliib ni Farisii yaab nan bi lulni buməb. Le binib bibaa dan nan bui Yesu ke, “Jɔnn aadidiliib ni Farisii yaab

aadidiliib lulni buməb la. Ba pu saadidiliib ma aa lulni?”

¹⁹ Le u baa bi, “Bicham bi dan bi nan ji ubəndinn aajim na ga ɲmaa lul buməb buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii. Buyoonn upiidinn bi bi chee na, baan ɲmaa lul buməb.

²⁰ N-yoonn mu choo, le bi ga chuu nyan upiidinn na bi chee mpɔɔn. N-yoonn ngbaan le bi ga lul buməb.

²¹ “Ubaa aan di likekepəl n aageln, ki di len libəkukpokl. U yaa ɲa kina kan, likekepəl n aageln na ga kar libəkukpokl na. Libəl n gbaan ga waar ki jer njan yaan.

²² Ubaa mu aan di ndawiin, ki di ɲa kilookpok ponn ni. U yaa ɲa kina kan, kilookpok na ga puu, ki bii. Ndaan na mu ga kpir. Bi ga di ndawiin ki di ɲa kiloopɔɲ ni la.”

*Juu yaab aakpaakool daal aabər
(Matiu 12.1-8; Luk 6.1-5)*

²³ Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu ni waadidiliib bɔ dii kisaak kibaa ponn ni. Baah chuun ki cha na, le waadidiliib joo tijikaar na geei, bi ti ɲmɔ.

²⁴ Le Farisii yaab nan baa Yesu ke, “Ba ɲa saadidiliib ɲani kina? Timi aakaal aa kii ke bi ɲa kina likpaakool daal.”

²⁵ Le u baa bi, “Naa karn Ubər David aah nan ɲa pu na aa? Nkon nan joo u ni waanib. Baa nan kpa tijikaar.

²⁶ Le u koo Uwumbər Aadichal ni, buyoonn Abiatar nan ye Uwumbər aatotoorninkpel na, le ki di Uwumbər aaboroboro ɲman, ki joo ti tii waanib mu, bi ɲman. Baah ɲa kina na, le bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbər aatotoorb baanja le ga ɲmɔ boroboro ngbaan na.

²⁷ “M tuk nimi la, unibən pu le likpaakool daal bi, naa ye likpaakool daal pu le unibən bi.

²⁸ Min Unibən Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

3

*Yesu aah cha uja u aanjaal faan na pɔək pu na
(Matiu 12.9-14; Luk 6.6-11)*

¹ Le u ki gir buen mmeen aadiik ni. Le uja u aanjaal faan na bi nima.

² Le bi lik Yesu, ke u ga cha uja ngbaan pɔək likpaakool daal aan waan cha u pɔək.

Ba pu? bi ban bi kan nsan aan ki galn u ke u bii likpaakool daal.

³ Le Yesu bui uja u aanjaal faan na ke, “Nan sil tikaasisik ni,”

⁴ Le ki baa bi, “Likpaakool daal kan, ti ga ŋa ni ŋan na aan ni kaa ŋan na? Ti ga tii unii limɔfal aan ti ga ku u? Timi aakaal mɔk timi kinye?”

Le baa len tibaa.

⁵ Le u lik bi mɔmɔk, le ki gee liŋuul bi pu. Bitafal aah pɔɔ pu na, le ni bii usui. Le u bui uja u aanjaal faan na ke, “Taln aanjaal.” Le u taln unjaal. Le mu pɔk.

⁶ Le Farisii yaab ngbaan nyan lipaal, le ki buen Ubər Herod aanib chee, le ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Yesu na.

Kinipaak aah nan kuun nnyusakpem chee pu na

⁷ Yesu ni waadidiliib nan buen Galilee Aanyusakpem ni. Le kinipaak dii u. Bi nyan ni Galilee aatim ni la, ni Judea aatim ni,

⁸ ni Jerusalem, ni Idumea aatim ni, ni ntim mu bi Jɔɔdann aamɔɔdapuul na, ni Taya ni Saidonn aatingbaan ni. Bi nan wiir sakpen a. Bi ŋun Yesu aah tun lijinjiiir aatun pu na. Nima le cha bi dan u chee.

⁹ Le u bui waadidiliib ke bi di bunɔb deen nnyun pu, nnyusakpem aagbaan chee, aan u koo ni, kinipaak ngbaan taa muen u.

¹⁰ U nan tii binib pam laafee. Nima le bibum mɔmɔk tur tɔb, bi ti fuu u chee aan ki di biŋaal meeh u.

¹¹ Tiyayaar ti joo binib na aah kan u na, le ti cha bi gbaan unimbiin ni, le ki teen ke, “Aa ye Uwumbər Aajapɔɔn la.”

¹² Le Yesu kae tiyayaar ngbaan ke, “Taa li joo mi mooni man.”

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee pu na

(Matiu 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Yesu nan jon lijoal paab, le ki yin waah ban binib bi na ke bi dan u chee. Le bi dan u chee.

¹⁴ Le u nyan bijab kipiik ni bilee, bi ti li bi u chee. Le u yin bi ke waakpambalb. U nyan bi ke u tun bi, aan bi ti tuk binib Uwumbər aabər,

¹⁵ ki li kpa mpɔɔn ki nyan tiyayaar binib ni.

¹⁶ Waah nyan bijab kipiik ni bilee bi na aayimbil sɔ: Simonn, le Yesu duln u ke Piita;

¹⁷ Jems ni unaal Jɔnn bi ye Sebedee aajapɔtiib na, le Yesu duln bi ke Boanejes. Boanejes aatataa le ye ke “Binib bi tar ke utaal na”;

¹⁸ ni Andru, ni Filip, ni Batolomiu, ni Matiu, ni Tomas, ni Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na; ni Tadeus; ni Simonn u nan ban u kuln waatiŋ aadim na;

¹⁹ ni Judas Iskariot, u ga nan kooh uma Yesu na.

Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur Nyaan pu na

(Matiu 12.22-32; Luk 11.14-23; 12.10)

²⁰ Le Yesu chaa kun. Le kinipaak ki kuun ni u chee. Nima pu na, u ni waadidiliib aa nan kpa nsan bi ji tijikaar.

²¹ Udoyaab aah ŋun kina na, le bi dan bi nan chuu u; ba pu? bi ŋun binib len ke u waar la.

²² Uwumbər aakaal aamɔmɔkb bi nyan ni Jerusalem na le bui ke kinimbɔŋ, ki bi yin ki ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le joo u ki tii u mpɔɔn ke u nyan tiyayaar binib ni.

²³ Baah len kina na, le Yesu yin bi ke bi dan u chee, le ki ŋak bi ŋiyatanɔk ke, “Kinimbɔŋ ga ŋa kinye ki nyan kima kinimbɔŋ binib ni?”

²⁴ Kitiŋ kibaa ni aanib yaa yakr ki yaa jaa kijaak kan, kitiŋ ngbaan ga bee yɔli.

²⁵ Lidichal libaa ni aanib yaa yakr ki jaa kijaak kan, lidichal ngbaan ga bee yɔli.

²⁶ Kinimbɔŋ aanaan yaab yaa yakr ki jaa kijaak kan, kaan ki ŋmaa sil. Kaanaan ga doo.”

Yesu aah nyan mpɔɔndaan kinimbɔŋ ki bii kaawan pu na

(Matiu 12.29; Luk 11.21-22)

²⁷ “Ubaa aan ŋmaa koo mpɔɔndaan* aadichal ni, ki bii waawan, see u puen buu u le waahr, le ki nin bii waadichal.

²⁸ “M tuk nimi mbamɔn la, Uwumbər ga di cha binib aatunwanbir mɔmɔk ki pinn bi. Bi yaa sii u kan, u ga di cha pinn bi.

* 3:27 : Mpɔɔndaan na ye kinimbɔŋ la. Le Yesu kpa mpɔɔn jer u ki buu u.

²⁹ Uwumbər Aafuur Nyaan ma kan, unii yaa sii muma kan, Uwumbər aan di cha pinn u. U ga li kpa taani n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

³⁰ Binib bibaa nan bui ke tiyayaar le joo Yesu. Nima le cha u len kina.

*Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na
(Matiu 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Le Yesu aana ni unaatiib fuu ni ki si lipaal, le ki tun unii ke u ti yin Yesu.

³² Le kinipaak ka gob Yesu. Le bi tuk u, “Lik, aana ni aanaatiib si lipaal ki ban si la.”

³³ Le u baa bi ke, “Nma ye nna? Bilabi ye nnaatiib?”

³⁴ le ki fenn ton waadidiliib bi ka gob u na, le ki bui ke, “Lik, nna ni nnaatiib so.

³⁵ Ba pu? unii umək nani Uwumbər aah gee pu na, uma le ye nnaal, ni nninkpan, ni nna.”

4

*Unii u yaa njikaabim na aayatanakl
(Matiu 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ Yesu nan ki gir buen Galilee aanyusakpem aagbaan, ki ti tuk binib Uwumbər aabər. Le kinipaak sakpen ki kuun ni u chee. Baah wiir pu na, le u koo kal buɲɔb ni, nnyun ni. Kinipaak ngbaan mu nan si nnyusakpem aagbaan.

² Le u tuk bi tibər pam niyatanakl ponn ni.

³ U nan bui bi ke, “Li pel man, ukpaal ubaa le nan buen u ti yaa njikaabim.

⁴ Waah yaa njikaabim ngbaan na, le mubaa lir nsan ni. Le inyoon dan, ki nan peei jin.

⁵ Le mubaa mu lir ntakpateer paab, titan aah kaa wiir nin chee na. Titan aah kaa wiir na, le mu guu punn mala.

⁶ Le nwiin puu, ki ton, ki see mu. Mu aah kaa kpa inyaan mbaməm na, le mu yəl, ki kpo.

⁷ Le mubaa mu lir ikokon ponn ni. Le ikokon muun, le ki ku mu, le mu aa mar.

⁸ Le mubaa mu lir kitiɲ ki njan na ponn ni, ki punn, le ki muun, ki mar. Ngem lun piitaa piitaa, ngem mu lun imonko itata, ngem mu lun nkub nkub.

⁹ “U kpa litafal na kan, u njan.”

* 4:12 : Lik Aisaya 6.9-10.

*Nitaa ni pu u nak bi niyatanak na
(Matiu 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Yesu aah bi ubaa na, le waadidiliib kipiik ni bilee na, ni binib bi nan bi u chee na nan dan ki nan baa u waayatanak ngbaan aatataa.

¹¹ Le u bui bi ke, “Uwumbər le cha ni bee waanaan aabəbərkaan. Binib bi kaa bi waanaan ni na, u nak bima le niyatanak,

¹² ‘Aan bi lik ki lik, kaa waa, ki pel ki pel, kaa beer naatataa.

Bi yaa njan ki bee naatataa kan, nibaakan bi ga kpeln baabimbin, aan Uwumbər di cha baatunwanbir ki pinn bi.’ ”*

*Unii u yaa njikaabim na aayatanakl
aatataa
(Matiu 13.18-23; Luk 8.11-15)*

¹³ Le Yesu baa bi ke, “Naa bee liyatanakl ngbaan aatataa aa? Ni ga njan kinye ki bee niyatanak niken aatataa?

¹⁴ Liyatanakl ngbaan aatataa le ye ke ukpaal ngbaan le njan unii u tuk binib Uwumbər aabər na.

¹⁵ Ndibim mu lir nsan ni na le njan binib bi njan Uwumbər aabər na. Libuul ngbaan ni le kinimbəɲ dan ki nan nyan ti bisui ni.

¹⁶ Mu lir ntakpateer pu na le njan binib bi njan tibər ngbaan, ki gaa ti mala ni mpopiin na.

¹⁷ Bi mu aa gaa ti bisui ni mbaməm, kaa joo ti ni yunn. Bi yaa kan limukl ti pu kan, bee binib yaa njan bi falaa ti pu kan, libuul ngbaan ni le bi ga di ti lii.

¹⁸ Binib bibaa mu bi ke njikaabim mu lir ikokon ponn ni na la.

¹⁹ Bi njan tibər ngbaan la. Le dulnyaa wee ni aabər, ni liwankpal aakər, ni tiwan aabəɲ aakər mu koo bisui ni, le ki ku tibər ngbaan bisui ni, le taa mar.

²⁰ Mu lir kitiɲ ki njan na ponn ni na le njan binib bi njan tibər ngbaan, ki gaa ti, le ki mar. Ngem mar piitaa piitaa, ngem mu mar imonko itata, ngem mu mar nkub nkub.”

*Karyaa aayatanakl
(Luk 8.16-18)*

²¹ Le u baa bi ke, “Unii yaa see karyaa kan, u ga di lisambil chin u pu uu? U ga di

siin tiwandookaan aataab la aa? Waan di tɔŋ tiwan nibaa pu la aa?

²² Tibɔr timək bəɔ na, ti ga kpiir. Tibɔbərkaan məmək mu ga nyan mpaan pu.

²³ U kpa litafal na kan, u ŋun.

²⁴ “Cha nitafal li bi naah ŋun ti na ni man. Naah tii pu na, Uwumbər mu ga giin kina le ki tii nimi. U ga tii nimi ki jer naah tii pu na.

²⁵ Unii umək kpa na, Uwumbər ga kpee u. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga chuu gaa waah kpa ni pəkkaa na.†

Tijikaar aah ŋa pu na aayataŋakl

²⁶ “Uwumbər aanaan naahn njikaabim mu uja bun waasaak ni na la.

²⁷ U geeni kinyeek, kitaak yaa woln kan, u fii. Le njikaabim ngbaan ga punn, ki muun. Waa nyi mu aah ŋa pu ki punn, aan ki muuni na.

²⁸ Kitij ngbaan le cha tijikaar ŋa. Njan le mu punn, le ki nin muun ki poo, le ki mar.

²⁹ Ti yaa nan biir kan, ni ŋeer lijikaacheel la. Nima pu na, u ga di gərək, ki buen ti chee ti.”

Tisufar aabil aayataŋakl

(Matiu 13.31-32, 34; Luk 13.18-19)

³⁰ Yesu nan baa bi ke, “M ga di ba ki di ŋaŋ Uwumbər aanaan? M ga di liyataŋakl bayaar ki di ŋaŋ mu?

³¹ Mu naahn linaanyiimbil la. Libil ngbaan le ye libil waatiir, ŋibil məmək filk jer lima la.

³² Bi yaa di li bun kan, li ga punn ki muun ki jer tisufar məmək, ki ŋa ibon i filk na. Le inyoon i laani paacham na ga ŋmaa ter yaadil ibon ngbaan pu.”

³³ Kina le Yesu di ŋiyataŋak ŋimina aaboln pam tuk bi Uwumbər aabər. U ŋak bi ŋiyataŋak ki ti ŋeer baah ga ŋmaa pel pu na la.

³⁴ Waa len tibaa bi chee, see ŋiyataŋak ŋmeen. U ni waadidiliib aah bi bibaa na, le u ŋeer ŋiyataŋak ngbaan aatataa tuk bi.

Yesu aah ŋa pu ki cha kibun ŋmin na *(Matiu 8.23-27; Luk 8.22-25)*

³⁵ Nwiin ngbaan daal aajook, le u bui waadidiliib ke, “Cha ti puur nnyusakpem man.”

³⁶ Le bi siir kinipaak ngbaan chee, ki koo u chee bunɔb ni. Inɔi iken mu nan bi nima chee.

³⁷ Baah cha na, le kibun ti fii ki bi daar. Le tinyunkpenn fii yeŋni, ki koo bunɔb ngbaan ponn ni, le bu ban bu liin.

³⁸ Yesu mu dɔ liyikukur pu geen, liŋɔjuul wɔb. Le bi dan nan finn u, le ki bui u ke, “Uməmək, ti yaa bee nnyun ni kan, aatafal aa bi ti ni ii?”

³⁹ Le u fii ki kae kibun ngbaan, le ki bui nnyun ngbaan ke, “Doon suuna.” Libuul ngbaan ni, le kibun ngbaan ŋmin, nnyun mu doon suuna, ni məmək ŋmin chii.

⁴⁰ Le u baa bi, “Ba ŋa ni san ijawaan? Naa kee gaa mi ki kii mbaməm aa?”

⁴¹ Tɔ, ijawaan nan chuu bi sakpen, le bi baa tɔb ke, “Ba aanibol bi na? Kibun ni nnyun mu kpaan kii waamɔb.”

5

Yesu aah cha uwaar pɔɔk pu na *(Matiu 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Gerasiin yaab aatin ni.

² Le uwaar ubaa nan bi nima.

³ Waakookoo yaan nan ye baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na la. Ubaa aa ŋmaa baa u kaan. Bi yaa buu u tikululn kan, u keei ti la.

⁴ Bi nan joo idəribi ni tikululn buu u kpala kpala. Le u keei tikululn ngbaan, ki gbaa wiir idəribi mu. Ubaa aa ŋmaa tin u.

⁵ Nwiin pu ni kinyeek, u po bi ŋikaakul ngbaan ni, ni ŋigongon paab, ki tar, ki joo ŋitakpal geei ubaa.

⁶ Yesu aah nyan bunɔb ni na, le uwaar ngbaan bi dandar, ki kan u, ki san nan tooh u nsan ni, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki doon u.

⁷⁻⁸ Le Yesu bui ke, “Tiyayaar, nyan uja ngbaan ni.” Le u teen ki len mpɔɔn pu ke, “Yesu, si u ye Uwumbər u kaa kpa ŋeen aatɔ na Aajapɔɔn na, aa ban ba m chee? M gaŋ si Uwumbər pu, taa ŋa mi falaa.”

⁹ Le Yesu baa u, “Bi yin si ke ba?”

Le u bui u, “Ti ye tiyayaar ti wiir na la, nima le bi yin mi ke Kipaak,”

† 4:25 : Naatataa le ye ke unii u pel Uwumbər aabər na, Uwumbər ga cha u moo ŋun. Unii u kaa pel na, Uwumbər aan ki cha u ŋun.

10 le ki ganj u sakpen ke u taa jenn nyan ti kitinj kee ni.

11 Igbeer ibaa mu nan bi nima chee, ki wiir, ki chuun ji limɔɔgongoln paab.

12 Le tiyayaar ngbaan ganj Yesu ke, “Cha ti ti koo igbeer ngbaan ni.”

13 Le u kii. Le ti nyan uja ngbaan ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer mɔmɔk san sunn limɔɔgongoln taab, ki ti koo nnyun ni, ki bee nnyun ni. I ga nan li fuu njichur njilee.

14 Le bijab bi kii igbeer ngbaan na san buen kitinj ni, ni itingbaan ni, ki ti tuk binib tibɔr ngbaan. Binib aah njun kina na, le bi dan bi nan lik budabu na na,

15 le ki fuu ni Yesu chee, ki kan uja u tiyayaar ti wiir na nan joo u na ka nima. U cheer, ki pee tiwanpeenkaan, kaa ki chuun unmeen. Le ijawaan chuu bi.

16 Binib bi kan Yesu aah nyan tiyayaar uja ngbaan ni pu na nan tuk bi Yesu aah na pu na, ki tuk bi naah na igbeer ngbaan mu pu na.

17 Le bi ganj Yesu ke u nya baatinj ni.

18 Le u gir ti koo bunɔb na ni. Waah gir u ti koo bunɔb ni na, le uja u tiyayaar nan joo u na ganj u ke u cha u dii u.

19 Le u yii, le ki bui u, “Gir kun, ki ti tuk aadoyaab Uwumbɔr aah san si kinimbaak ki tun litukpaan tii si pu na.”

20 Le u buen, ki di bɔ dii kitinj ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, le ki tuk binib Yesu aah tun litukpaan pu ki tii u na. Le ni gar bi mɔmɔk pam.

Yesu aah cha upii ubaa pɔɔk aan ki fikr upiibo nkun ni pu na

(Matiu 9.18-26; Luk 8.40-56)

21 Yesu nan ki gir puur nnyusakpem aadapuul, bunɔb na ni. Waah ti fuu nima na, le kinipaak sakpenj kuun ni u chee. Le u si nnyun aagbaan.

22 Le uja ubaa dan u chee. U ye mmeen aadiik ni aaninkpel ubaa la. Le bi yin u ke Jairus. Waah kan Yesu na, le u nan gbaan unimbiin ni,

23 ki ganj u sakpen le ki bui u ke, “Ni yaa ki kpee siib na kan, mbisal ga kpo. M ganj si la, dan nan di aanjaal ki di paan u pu, aan u pɔɔk ki taa kpo.”

24 Le Yesu dii u buen. Le kinipaak ngbaan mu dii Yesu, ki mueni u.

25 Le upii u fuu tipiir njibin kipiik ni njilee taa door na, mu bi nima chee.

26 U nan chaa biteteeb chee, ki kan falaa aabɔnj mɔmɔk, ki jin waamombil mɔmɔk doo, le naa soor. U nan moo bunjni la.

27-28 Le u njun Yesu aabɔr, le ki len usui ni ke u yaa po meeh waawanpeenkaan kan, u ga pɔɔk. Le u bɔ kinipaak ngbaan ponn ni, ki paan Yesu aapuwɔb, ki taln unjaal, ki meeh waawanpeenkaan.

29 Libuul ngbaan ni, le u pɔɔk, ki bee uwon ponn ni ke iween ngbaan doo a.

30 Le Yesu bee usui ni ke mpɔɔn ngem nyan u ni a. Le u fenn kinipaak ngbaan ni, ki baa ke, “Njma meeh maawanpeenkaan?”

31 Le waadidiliib bui u, “Aa kan kinipaak ngbaan aah kpei si pu na, le aa baa ke njma meeh si?”

32 Le u fenn, ki lik njipepel mɔmɔk ke u kan udaan u meeh u na.

33 Le upii ngbaan bee tiwan ni na u na. Ijawaan mu chuu u, le uwon gbaa. Le u dan nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki tuk u waabɔr mɔmɔk.

34 Le Yesu bui u, “Mbisal, saah gaa mi ki kii mbamɔm pu na, nima le cha aa pɔɔk. Li cha ni mpopiin. Saaween ngbaan aan ki fii.”

35 Yesu aah len kina na, le binib bibaa nyan ni Jairus do, ki tooh ni bi nsan ni, ki nan bui Jairus ke, “Aabisal kpo a. Taa ki cha Umɔmɔkr ngbaan njani falaa ki cha aado.”

36 Yesu nan njun baah len pu na, le ki bui Jairus, “Tii mi naadii, ki taa san ijawaan.”

37 Yesu aa nan cha ubaa ki dii u ki kpee Piita ni Jems, ni Jems aanaal Jonn pu.

38 Yesu nan fuu Jairus do le ki njun kifuuk pu. Binib bi nima ki wiir, ki wii ikpowiil, ki kaani.

39 Le u koo lidichal ngbaan ni. Waah koo ni na, le u baa bi, “Ba na ni kpa kifuuk kina, ki wii? Ubo ngbaan aa kpo. U geen la.”

40 Le bi laa u sakpen. Le u jenn nyan bi mɔmɔk lipaal,

41 ki di ubo ngbaan aate ni una, ni waadidiliib bitaa na, ki di koo waah bi kidiik ki ponn ni na, le ki ti chuu unjaal, ki bui u ke, “Upiibo, m bui si la, fiin.”

⁴² Libuul ngbaan ni, le u fii sil, ki chuun gonni. U nan ye njibin kipiik ni njilee aabo la. Le ni gar bi ki ti nyan.

⁴³ Le Yesu bui bi ke bi taa tuk unii ubaa, le ki bui bi ke bi tii upiibo ngbaan tijikaar u ji.

6

*Nasaref aatinj aanib aah yii Yesu pu na
(Matiu 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ Yesu nan siir nima chee, ki gir buen udo aatinj ni. Le waadidiliib dii u.

² Likpaakool daal, le u buen mmeen aadiik ni, ki ti tuk binib Uwumbər aabər. Kinipaak ki bi nima na aah njun waaliin na, ni gar bi pam. Le bi baa tɔb ke, “Uja wee kan nimina məmək la chee? U tee kpa ba aalanboln na? Waah tun lijnijiir aatun pu na, u nani kinye ki tun ni?”

³ Waa ye kapenta na aa? Waa ye Mari aajapɔɔn la aa? Waa ye Jems, ni Joses, ni Judas, ni Simonn aakpel la aa? Uninkpatiib aa bi do chee na la aa?” Binib ngbaan nan len kina ki yii u.

⁴ Le u bui bi, “Binib pak Uwumbər aabənabtiib la, see bido aatinj ni aanib, ni baamaal, ni baachiln ni aanib baanja le aan pak bi.”

⁵ Le u di unjaal paan bibum siib pu, ki cha bi pɔɔk, kaa ki njmaa tun lijnijiir aatun liken nima chee; ba pu? baa nan gaa u ki kii.

⁶ Baah kaa gaa u ki kii na, le ni gar u pam.

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na

(Matiu 10.5-15; Luk 9.1-6)

U nan bɔ dii itingbaan ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər.

⁷ Le u yin waadidiliib kipiik ni bilee na ke u tun bi nibaa chee, bilelee, bilelee. U tii bi mpɔɔn ke bi ti nyan tiyayaar binib ni,

⁸ le ki bui bi, “Ni taa tun lisachuln aatun libaa. Ni taa li joo nibaa see kijaangbeek baanja. Ni taa li joo tijikaar, ki taa li joo litaakər, ki taa li joo njimombil tikpalɔnn ni, ki taa li joo libəkul ki kpee naah pee li na pu.

⁹ Ni li tak njinaatak man.

¹⁰ Naah ti koo lidichal li ponn ni na, ni li bi li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga nyan kitinj ngbaan ponn ni na, ki taa ki kpeln lidichal.

¹¹ Kitinj kibaa aanib yaa kaa gaa nimi, ki yaa yii nimi aabər kan, ni nya nima, ki kpaar nitaa aatatan lii nima. Nimina le ga li ye nsurm ki tii bi.”

¹² Waadidiliib ngbaan nan buen, le ki ti bui binib, “Kpeln nimi aabimbin man.”

¹³ Bi nan nyan tiyayaar binib pam ponn ni, ki di nkpan nuk binib pam aayil, le bi pɔɔk.

¹⁴ Yesu aayimbil nan moon njipepel məmək ni. Le Ubər Herod mu ti njun u pu, le ki bui ke Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na le fikr nkun ni, nima le cha u kpa mpɔɔn ki tun lijnijiir aatun ngbaan.

¹⁵ Le biken mu bui ke u ye Uwumbər aabənabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la. Le biken mu bui ke u ye Uwumbər aabənabr ke bibənabtiib bi nan bi n-yaayoonn na la.

*Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na aakun
(Matiu 14.1-12; Luk 9.7-9)*

¹⁶ Tɔ, Ubər Herod aah njun Yesu aabər na, le u bui ke, “U ye Jɔnn, u m nan chuu gii uyil na la. U fikr nkun ni la.”

¹⁷ Budabu pu Ubər Herod len kina na le ye ke u nan tun waajab bi ti chuu Jɔnn, ki buu u tikululn, ki di u njaa kiyondiik ni. Taani u cha u chuu u na, le ye ke Jɔnn nan bui u ke waah njaa pu na, naa njan. Ba pu? Ubər Herod nan kpa naal ubaa, bi yin u ke Filip, le u nan gaa unaal ngbaan aapuu u chee. Bi yin upii ngbaan ke Herodias.

¹⁸ Le Jɔnn bui Ubər Herod ke waah gaa unaal aapuu na, u bii Uwumbər aakaal.

¹⁹ Nima pu le Herodias nan nann Jɔnn, ki ban u ku u, kaa njman;

²⁰ ba pu? Ubər Herod aa nan cha u njaa u nibaa. Herod san Jɔnn ki bee ke u ye uninyaan u bi chain na la. Nima pu na, Herod nan gee u li pel waabər. Waah nan njun waabər ti na nan njaa u ilandak sakpen a.

²¹ Le Ubər Herod aamaal aawiin daal nan fuu. Le u njaa tijikaar pam, ki yin bininyuum, ni waajab aaninkpiib, ni Galilee aatinj aaninkpiib ke bi dan nan ji.

²² Baah bi ji tijikaar ngbaan na, le Herodias aabisal dan nan waa liwaal bi məmək aanimbiin ni. Le ni mɔər Ubər Herod, ni binib bimək nan bi ji u chee tijikaar na. Le

U**̄**bər Herod bui u ke u ga tii u ipiin. U yaa len waah ban pu na kan, nima le u ga tii u.

²³ U nan puu Uwumbər ke u ga tii u waah ban pu na; ni yaa po ye waanaan ligeln kan, u ga tii u.

²⁴ Le usapəən ngbaan buen ti baa una ke, “M ga bui u ke u tii mi ba?”

Le una Herodias kan nsan mu u ga di ku Jənn na, le ki bui waabo ke, “Li cha ti bui u ke aa ban Jənn u muini binib nnyun ni na aayil la.”

²⁵ Le u gir buen U**̄**bər Herod chee mala, ki ti bui u ke, “M ban ke aa di Jənn u muini binib nnyun ni na aayil, ki di ɲa likusambil ponn ni, ki di tii ni mi dandana wee.”

²⁶ Waah len kina na, le ni bii U**̄**bər Herod aasui sakpen. Waah puu tipuur ti bicham aanimbil ni na, nima le waa ban ke ti bee.

²⁷ Libuul ngbaan ni le u tun waajab ponn ni ubaa ke u ti li joo ni Jənn aayil. Le uja ngbaan buen kiyondiik ni, ki ti chuu gii ni Jənn aayil,

²⁸ ki di ɲa likusambil ponn ni, ki joo ni nan di tii usapəən ngbaan. Le u mu di ti tii una.

²⁹ Jənn aadidiliib aah ɲun kina na, bi dan nan yoor linikpol ngbaan, ki ti di sub.

Yesu aah kpiin bijab ɲichur ɲiɲmu pu na (Matiu 14.13-21; Luk 9.10-17; Jənn 6.1-14)

³⁰ Yesu aakpambalb nan ki gir ni u chee, ki nan tuk u baah tuk binib Uwumbər aabər, ki tun lituln məmək pu na.

³¹ Binib mu nan bi nima chee ki wiir, bibaa choo, biken mu gir. Nima pu na, u ni waadidiliib aa nan kpa mpaan bi ji tijikaar. Le u bui bi, “Cha ti buen kipəək ni, binib aah kaa bi nin chee na, ki ti li bi tibaa, ki kal ki fuur.”

³² Le bi koo buɲəb ni, ki kpak nnyusakpem aagbaan, ki ti bi kipəək ni bibaa.

³³ Binib nan kan baah cha pu na. Le bi ponn ni pam bee bi, le ki nyan itingbaan məmək ni, ki san kpak nnyusakpem aagbaan, ki ti puen bi fuu nima.

³⁴ Yesu aah nan ti fuu nima ki nyan buɲəb ni na, u kan kinipaak sakpen. Bi nan bi ke ipiih i chuun kaa kpa upihkpaal na. Nima le u san bi kinimbaak, ki tuk bi Uwumbər aabər pam.

³⁵ Kijook aah joor na, le waadidiliib dan nan bui u ke, “Ti bi kipəək ni la. Kijook mu joor a.

³⁶ Cha binib ngbaan buen itingbaan ni ki ti daa tijikaar ki ji.”

³⁷ Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar bi ji man.”

Le bi baa u, “Ti ga di iwiin ikui ilee aapal ki daa tijikaar ki nan tii bi, bi ji ii?”

³⁸ Le u baa bi, “Ni kpa ɲiboroboro kpin ɲiɲa? Li cha ti lik man.”

Le bi buen ti lik, ki gir ni nan tuk u ke, “Ti kpa ɲiboroboro kpin ɲiɲmu ni ijan ilee.”

³⁹ Le u bui kinipaak ngbaan məmək ke, “Kaln kitij timosənn pu man, ɲikpuk ɲikpuk.”

⁴⁰ Le bi kal nkub nkub, ikuul piiɲmu pu.

⁴¹ Le u yoor ɲiboroboro kpin ɲiɲmu, ni ijan ilee ngbaan, ki waan lik paacham, ki doon Uwumbər, le ki gii gii boroboro ngbaan, ki di tii waadidiliib ke bi yakr siin binib ngbaan aanimbiin ni. Le u yakr ijan ilee ngbaan mu, ki di tii bi məmək.

⁴² Le bi məmək ɲman ki bab.

⁴³ Baah ɲman ki bab na, le waadidiliib kuun boroboro ni ijan i gur na, ki gbiin tibəəkur kipiik ni tilee.

⁴⁴ Bijab bi jin tijikaar ngbaan na nan ye ɲichur ɲiɲmu la.

Yesu aah chuun nnyun pu pu na (Matiu 14.22-33; Jənn 6.15-21)

⁴⁵ Libuul ngbaan ni, le Yesu muk waa-didiliib ke bi gir koo buɲəb na ni, ki loln u pu nsan, ki puur nnyusakpem aadapuul, ki buen Betseda aatiɲ ni. Le u tuk kinipaak ngbaan ke bi li cha kun.

⁴⁶ Waah chəi bi na, le u jon lijuol paab, u ti mee Uwumbər.

⁴⁷ Le ni mue. Le u bi nima, ubaa. Waa-didiliib mu nan bi buɲəb ni, nnyusakpem aakaasisik ni.

⁴⁸ Libuln mu daar ki tok bi sakpen ki muk bi. Le Yesu kan ke ni pəə sakpen baah ga ɲaal buɲəb pu aan bu chuun na. Ikooja aah wii buyoonn na, le u chuun nnyun paab, ki buen bi chee, ki ti ɲan bi. U ba ga nan jer bi pu.

⁴⁹⁻⁵⁰ Le bi məmək kan u chuun nnyun pu. Baah kan u na, le bi dak ke ni ye utekpiir

aawiin la. Le ijawaan chuu bi sakpen. Le bi faa ikuun.

Libuul ngbaan ni le u bui bi, “Chuu nibaa man. Min ye. Ni taa san ijawaan man,”

⁵¹ le ki koo bunɔb ni bi chee. Waah koo bunɔb ni na, le libuln ηmin. Le ni gar bi ki ti nyan;

⁵² ba pu? bitafal aah pɔɔ pu na, nima le baa bee waah fe di boroboro tun lijnjiir aatuln pu na aatataa.

Yesu aah cha bibum pɔɔk Genesaret aatin ni pu na

(Matiu 14.34-36)

⁵³ Le bi fuu nnyusakpem aadapuul, Genesaret aatin chee, le ki nyan bunɔb ni, ki di bu gbin.

⁵⁴ Baah ti nyan bunɔb ni na, libuul ngbaan ni le binib bee Yesu,

⁵⁵ ki san buen itingbaan mɔmɔk ni, ki luln ni bibum ηikeken ni, ki joo ni bi u chee. Bi yaa ηun waah bi nin chee na kan, le bi joo ni bibum u chee.

⁵⁶ U yaa buen ntisakpem ni, bee itingbaan ni kan, bi joo ni bibum, ki nan bilni kinyan ni, le ki mee u ke u cha bibum meeh waabɔkul aamɔjuul. Bimɔk meeh li na, libuul ngbaan ni le bi pɔɔk.

7

Biyaaajatiib aakaal

(Matiu 15.1-9)

¹ Le Farisii yaab ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bibaa nyan Jerusalem, ki dan nan kuun Yesu chee.

² Bi nan kan ke waadidiliib bibaa aah ji tijikaar pu na, bi bii baakaal; ba pu? baa ηir biɲaal.

³ Farisii yaab ni Juu yaab biken dii biyaa-jatiib aakaal la. Bi yaa kaa ηir biɲaal mbamɔm kan, baan ji tijikaar.

⁴ Bi yaa nyan kinyan ni kan, baan ji nibaa see bi puen fu nnyun waahr, le ki dii ikaal aabɔn aabɔn ke nimina na, ki ηir ηisambil, ni ηibuu, ni tiyir, ni tiwandookaan, baakaal aah dii pu na.

⁵ Le Farisii yaab, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ngbaan baa Yesu ke, “Ba ηa saadidiliib aa dii tiyaaajatiib aakaal? Bi ji tijikaar kaa ηir biɲaal.”

⁶ Le u bui bi, “Nimi biɲmanɲmannim, Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya aah nan len nimi aabɔr na, u nan len mbamɔn la ke, ‘Binib ngbaan pak Uwumbɔr bumɔb ni la.

Bisui daa u chee.

⁷ Bi dooni u yɔli la,

ki mɔk binib biyaaajatiib aakaal, ke ni ye waakaal la.’ ”*

⁸ Yesu nan ki tuk bi ke, “Ni di Uwumbɔr aakaal lii, le ki joo binib yaan.

⁹ “Ni tee yii Uwumbɔr aakaal, le ki dii niyaaajatiib aakaal.

¹⁰ Moses nan len ke, ‘Aa li pak aate ni aana,† ki ki len ke, ‘Unii yaa len tibɔbir lii ute, bee una pu kan, ni ku u.’‡

¹¹ Le nima len ke unii yaa bui ute, bee una ke, ‘Maah ba ga tii si ni na, maan ki ηmaa tii si. M di tii Uwumbɔr a,’

¹² ki yaa kaa tii ute ni una nibaa kan, ni kii kina la.

¹³ Nimina ponn ni, ni yii Uwumbɔr aabɔr, le ki dii niyaaajatiib aakaal, ki tuk binib ke bi mu li dii kina. Ni ηani tiwan nimina mɔmɔk aabɔn pam.”

Tiwan ni ηani unii titunwanbirdaan na

(Matiu 15.10-20)

¹⁴ U nan ki yin kinipaak ngbaan, le ki bui bi, “Ni mɔmɔk li pel man, aan ki bee maah ga tuk nimi pu na aatataa.

¹⁵ Tiwan ni unii di ηa umɔb ni u di nab na nibaa aan ηmaa ηa u titunwanbirdaan. Tiwan ni nyani umɔb ni na, nima le ηani u titunwanbirdaan. [

¹⁶ U kpa litafal na kan, u ηun.”]

¹⁷ Le u siir kinipaak ngbaan chee, ki kun. Waah koo kidiik ni na, le waadidiliib baa u waayatanakl ngbaan aatataa.

¹⁸ Le u baa bi, “Ni mu aa kee bee maaliin aatataa aa? Naa nyi ke unii aah ji tiwan ni na aan ηmaa ηa u titunwanbirdaan aa?

¹⁹ Waah ji ni na aa koo usui ni. Ni koo lipuul ni la, le u ti sɔnn.” Yesu aah len kina na, ni mɔk ke tijikaar tibaa aa kɔ.

²⁰ Le u nan ki tuk bi, “Tiwan ni nyan unii aamɔb ni na, nima le ηani u titunwanbirdaan.

²¹ Tiwan ni nyani binib aasui ni na le ye ilandak i kaa ηan na, ni kidagook aatuln, ni kinaayuk, ni linikul,

* 7:7 : Lik Aisaya 29.13. † 7:10 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16. ‡ 7:10 : Lik Nnyam 21.17; Liifai Yaab 20.9.

²² ni iniman, ni mbiin, ni linyaməngee, ni inimpoo, ni lipiipoln, ni n̄sibil, ni kalm-baani, ni kijərək aatuln.

²³ Tiwanbir nimina məmək nyan ni unii aasui ni la, le ki n̄ani u titunwanbirdaan.”

Upii aah gaa Yesu ki kii mbaməm pu na (Matiu 15.21-28)

²⁴ Le Yesu siir nima, ki buen Taya ni Saidonn aatingbaan ni, ki ti koo lidichal libaa ni, kaa gee ke unii ubaa li nyi ke u bi nima. U mu aa n̄maa bər.

²⁵⁻²⁶ Upii ubaa nan bi nima chee. Waa ye juu yaab aanii ponn ni ubaa. Bi nan ma u Fonisia aatiŋ ni, Siria aatingbaan ni la. Le tiyayaar joo ubisal. Le upii ngbaan n̄un Yesu pu, ki dan nan gbaan unimbiin ni, ki gaŋ u ke u nyan tiyayaar ti joo waabo na.

²⁷ Le Yesu bui u, “Cha ti kpiin mbim waahr. Ti yaa di mbim aajikaar ki di tii ibo kan, naa n̄an.”

²⁸ Le u bui u, “Ndindaan, ni ye mbamən la; ibo mu tee dō teebul taab ki ji mbim aajikaabol n̄i lir kitin̄ na.”

²⁹ Le Yesu bui u, “Saah len mbamən pu na, nima le cha m nyan tiyayaar ngbaan saabo ni. Aa ga n̄maa gir kun.”

³⁰ Le u gir kun linampal, ki ti kan ke tiyayaar ngbaan sil nyan waabo ni. U nan dō kidiik ni la.

Yesu aah cha ubir pəək pu na

³¹ Le Yesu ki nyan Taya aatingbaan ni, ki di bən dii Saidonn aatiŋ ni, ki ti bən dii kitin̄ ki bi yin ki ke Ntim Kipiik na ni, ki ti fuu Galilee Aanyusakpem ni.

³² Le binib bibaa joo ni ubir u chee. Utafal mu kpaa. Le bi gaŋ Yesu ke u di un̄aal paan u pu.

³³ Le Yesu di u nyan kinipaak ngbaan ponn ni, ki di buen n-gbaan, ki ti di un̄anbim meeh utafakpaa ngbaan aatafal, ki tii timəotan meeh utafakpaa ngbaan aalambil,

³⁴ le ki waan lik paacham, ki fuur lii uponn ni, le ki bui u ke, “Efata.” Efata aatataa le ye ke “Kpaar.”

³⁵ Libuul ngbaan ni, le u n̄un. Ulambil mu lkr, le u piin ki bi len tibər mbaməm.

³⁶ Yesu nan bui bi ke bi taa tuk ubaa. U yaa bui bi ke bi taa tuk ubaa kan, le bi moo mooni ti.

³⁷ Ni nan gar binib ki ti nyan, le bi len ke, “Waah n̄ani nimək na, ni n̄an. U cha bitafakpaab n̄un, ki cha bibirb mu len.”

8

Yesu aah kpiin binib n̄ichur n̄inaa pu na (Matiu 15.32-39)

¹ N-yoonn ngbaan le kinipaak ngbaan ki kuun ni Yesu chee. Baa nan kpa nibaa bi ji. Le u yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki bui bi ke,

² “M san kinipaak ngbaan kinimbaak la; bi bi m chee iwiin itaa, kaa kpa nibaa bi ji.

³ Bibaa nyan ni dandar la. M yaa kaa tii bi tijikaar, ki bui bi ke bi li chaa kun kan, bi ga ti fik nsan ponn ni.”

⁴ Le waadidiliib bui u, “Ti bi kipəək ni la. Ti ga kan tijiir la chee aan ki di tii binib ngbaan məmək aan bi ji bab?”

⁵ Le u baa bi, “Ni kpa n̄iboroboro kpin n̄ina?”

Le bi bui u ke, “N̄ilole.”

⁶ Le u bui kinipaak ngbaan, “Kaln kitin̄ man.” Le u yoor n̄iboroboro kpin n̄ilole ngbaan, ki doon Uwumbər, ki gii gii, ki di tii waadidiliib ke bi yakr siin kinipaak ngbaan aanimbiin ni. Le bi yakr siin binimbiin ni.

⁷ Bi nan kpa n̄janbim siib mu. Le u yoor ijan ngbaan mu, ki doon Uwumbər, le ki bui bi ke bi di i mu ki di yakr siin binimbiin ni.

⁸ Le bi məmək n̄man ki bab.

⁹ Bi ga nan li fuu n̄ichur n̄inaa. Baah n̄man ki gur na, le waadidiliib peei ki gbiin tibəəkur tilole. Le u bui kinipaak ngbaan ke bi li chaa kun.

¹⁰ Libuul ngbaan ni, le u ni waadidiliib koo bun̄əb ni, ki buen Dalmanuta aatiŋ ni.

Baah ban ke Yesu tun lijn̄jiir aatuln pu na (Matiu 12.38-42; 16.1-4)

¹¹ Le Farisii yaab dan, ki nan kpak Yesu kinikpakpak. Bi nan ban bi tən̄ u la, le ki bui u ke u tun lijn̄jiir aatuln Uwumbər aapəon pu, aan bi kan.

¹² Le Yesu fuur lii uponn ni, ki baa bi, “Nimi dandana aanib, ba n̄a ni ban ke m tun lijn̄jiir aatuln aan ni kan? M tuk nimi mbamən la, maan tun lijn̄jiir aatuln aan ni kan.”

13 Le u siir nima ki cha bi. Le u ni waadidiliib ki gir koo bunjɔb ngbaan ni ke bi puur nnyusakpem.

*Bi li nyi Farisii yaab aamɔkm
(Matiu 16.5-12)*

14 Waadidiliib nan suln kaa joo boroboro. Boroboro kpiln libaa baanja le nan bi baanɔb ni.

15 Le u bui bi, “Ni li nyi man Farisii yaab, ni Ubɔr Herod aaboroboro aanyɔk.”

16 Le bi bui tɔb, “Taah kaa joo boroboro na, nima le cha u len kina.”

17 Le Yesu bee baah len tɔb chee pu na, le ki baa bi, “Ba ɲa ni len tɔb chee ke naa joo boroboro? Naa kee bee maabimbin aa? Naa bee maah len pu na aatataa aa? Nitafal pɔɔ la aa?”

18 Ni kpa ɲinimbil, kaa waa aa? ki kpa ɲitafal, kaa ɲun aa?”

19 Maah nan di ɲiboroboro kpin ɲiɲmu ki gii yakr binib ɲichur ɲiɲmu na, ni nan peei ni gur na tibɔɔkur tiɲa? Naa teer la aa?”

Le bi bui u, “Kipiik ni tilee.”

20 Le u ki gir baa bi, “Maah nan di ɲiboroboro kpin ɲilole ki gii yakr tii binib ɲichur ɲinaa na, ni nan peei ni gur na tibɔɔkur tiɲa?”

Le bi bui u, “Tilole.”

21 Le u ki baa bi, “Naa kee nin bee maah len pu na aatataa aa?”

Yesu aah likr ujoon aanimbil pu na

22 Le bi fuu Betseda aatiɲ ni. Le binib bibaa joo ni ujoon Yesu chee, ki nan ganj u ke u di unjaal meeh u.

23 Le Yesu chuu unjaal, ki dar u ki di nyan kitij ngbaan ni, le ki ti tii timɔɔtan ɲa ujoon ngbaan aanimbil ni, ki di unjaal paan u pu, ki baa u, “Aa waa aa?”

24 Le u lik, le ki bui ke, “M waa binib chuun ki naahn isui la.”

25 Le Yesu ki gir di unjaal paan unimbil pu. Le u lik mbamɔm, ki pɔɔk, ki waa tiwan mɔmɔk chain.

26 Le Yesu bui u ke u li tak nsan chaa kun. U taa bɔ dii kitij ngbaan ni.

*Piita aah len Yesu aabɔr pu na
(Matiu 16.13-20; Luk 9.18-21)*

27 Yesu ni waadidiliib nan siir nima ki di buen Siisarea Filipi aatingbaan ni. Baah cha na, le u baa bi, “Binib bui ke m ye ɲma?”

28 Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na. Biken mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la. Biken mu len ke aa ye n-yaayoonn na aabɔnabtiib ponn ni ubaa la.”

29 Le u ki baa bi, “Nima len ke m ye ɲma?”
Le Piita bui u, “Aa ye Kristo u Uwumbɔr lee u na la.”

30 Le Yesu sur bi ke bi taa tuk unii ubaa.

Yesu aah tuk waadidiliib waah ga ji falaa pu na

(Matiu 16.21-28; Luk 9.22-27)

31 Le u piin ki tuk waadidiliib ke, “Min Unibɔn Aabo ga ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ga yii mi, ki ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

32 U tuk bi tibɔr ngbaan chain la. Le Piita di u nyan n-gbaan, ki ti sur u mbamɔm ke u taa len kina.

33 Le Yesu fenn ki tonj waadidiliib biken, le ki kae Piita, ki bui ke, “Kinimbɔɲ, siir for m chee. Saa dak ke Uwumbɔr aah dak pu na. Aa dak ke binib aah dak pu na la.”

34 Le Yesu yin kinipaak ngbaan ni waadidiliib, le ki bui bi, “Unii yaa ban u dii mi kan, cha u yii ubaa, ki yoor waadɔpuinkoo, aan ki li dii mi.

35 Unii umɔk kaan ɲmaa kpo m pu na kan, waamɔfal ga bee yɔli la. Unii umɔk ga ɲmaa kpo m pu, ni tibɔnyaan tee pu na kan, u ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na.

36 Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan mɔmɔk, ki lann waamɔfal kan, ba aanyoor le u kan?

37 Unii tee ga di ba ki daa waamɔfal?

38 Dandana aanib ye titunwanbirdam la, kaa dii Uwumbɔr. Unii yaa san inimɔɔn m ni maabɔr chee ke u di tuk biken kan, min Unibɔn Aabo ga nan yii udaan ngbaan. M ga gir ni, ki li kpa Nte Uwumbɔr aapɔɔn. Uwumbɔr aatuuntiib bi ye chain na, mu ga dii mi. N-yoonn ngbaan le m ga yii udaan ngbaan.”

9

1 U nan ki tuk bi, “M tuk nimi mbamɔn la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan Uwumbɔr aanaan fuu ni ni mpɔɔn.”

*Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-13; Luk 9.28-36)*

² Iwiin iloob nan jer, le Yesu di Piita, ni Jems, ni Jønn, ki jon lijoöl fəfək paab, bibaa. Le uwon kpeln binimbil ni.

³ Waawanpeenkaan nan kpaln tiwan-pipiln, ki wiin chain. Ubaa aa bi dulnyaa wee ni, ki ga ŋmaa ŋa likekeln li li piin kina.

⁴ Le bi kan n-yaayoonn na aabənabtiib Elaija ni Moses bi len Yesu chee tibər.

⁵⁻⁶ Le ijawaan chuu waadidiliib sakpen. Piita aa nan nyi waah ga len pu na, le ki bui Yesu ke, “Uməməkr, taah bi do na, ni ŋan. Cha ti ŋa ŋiboo ŋitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.”

⁷ Le ntaalangbam dan nan biin bi pu. Le nneel len ntaalangbam ngbaan ni ke, “Njapəən u m gee u na sə. Li ŋun waah len pu na man.”

⁸ Le bi fenn lik mala, kaa kan unii ubaa, see Yesu baanja.

⁹ Le bi gir sunn ni lijoöl ngbaan taab. Baah bi sunni na, le Yesu bui bi, “Ni taa tuk ubaa naah kan pu na, ki nan saa buyoonn min Unibən Aabo ga fikr nkun ni na.”

¹⁰ Le bi kii kina. Bi mu nan baa təb ke, “Waah len ke u ga fikr nkun ni na, naatataa ye kinye?”

¹¹ Le bi baa u, “Ba pu Uwumbər aakaal aaməməkb len ke Elaija le ga puen dan, le Kristo nin fuu ni?”

¹² Le u bui bi, “Mbamən, see Elaija puen fuu ni ki nan toor tiwan məmək. Ni mu ŋmee Uwumbər Aagban ni ke min Unibən Aabo ga ji falaa sakpen. Binib mu ga yook mi.

¹³ M tuk nimi la, Elaija puun fuu ni a. Le binib ŋa u bakaa, baah gee pu na. Bi ŋa u naah ŋmee pu Uwumbər Aagban ni ke bi ga ŋa u pu na.”

*Yesu aah nyan libimbikl ubo ni na
(Matiu 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Le bi fuu waadidiliib biken aah bi nin chee na, ki kan kinipaak sakpen si gob bi. Uwumbər aakaal aaməməkb bibaa mu bi kpak bi kinikpakpak.

¹⁵ Le kinipaak ngbaan kan Yesu. Baah kan u na, le ni gar bi məmək pam. Le bi san buen u chee, ki ti doon u.

¹⁶ Le u baa waadidiliib, “Ni ni bi kpak ba pu?”

¹⁷ Le kinipaak ngbaan ponn ni, uja ubaa bui u ke, “Uməməkr, m joo ni maabo le aa chee. Libimbikl le joo u, ki ŋa u ubir.

¹⁸ Li yaa ti chuu u nin chee na kan, li di u lli kitiŋ la. Le uməb ponn ni puk tipupukr; le u ŋmə ŋinyin. Le uwon chaar ki pəək. Le m gaŋ saadidiliib ke bi nyan libimbikl ngbaan. Bi mu aa ŋmaa nyan li.”

¹⁹ Le Yesu bui bi, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbər ki kii. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limər ni pu, aan ni gaa Uwumbər ki kii. Li joo ni ubo ngbaan m chee.”

²⁰ Le bi joo ni u Yesu chee.

Libimbikl ngbaan aah kan Yesu na, le li cha ubo ngbaan aawon gbaa sakpen. Le u lir kitiŋ, ki binni. Le uməb puk tipupukr.

²¹ Le Yesu baa ute ke, “Libimbikl ngbaan aah chuu saabo ngbaan na, ni yunn kinye?”

Le ute bui u ke, “Li chuu u tibir ni la.

²² Li lir u mmii ni, ni nnyun ni kpala kpala, ki ban li ku u. Aa yaa ga ŋman kan, san timi kinimbaak ki ter timi.”

²³ Le Yesu bui u ke, “Aa len ke m yaa ga ŋman kan. Nibaa aa pəə unii u gaa mi ki kii na chee.”

²⁴ Libuul ngbaan ni le uja ngbaan teen ke, “M gaa si ki kii la. Ter mi aan m gaa si ki kii mbaməm.”

²⁵ Le Yesu kan ke kinipaak ngbaan san choo, ki kuuni, ki goi bi. Le u kae libimbikl ngbaan, le ki bui li ke, “Libimbikl li ŋa u ubir ni utafakpaa na, m bui si la, nyan u ni, ki taa ki chuu u daalbaadaal.”

²⁶ Le libimbikl ngbaan teen, ki cha ubo ngbaan aawon gbaa sakpen, ki nyan u ni. Le u gur də ki naahn linikpol. Bi ponn ni pam nan bui ke u kpo a.

²⁷ Le Yesu chuu unjaal, ki fiin u. Le u fii sil.

²⁸ Le Yesu koo lidichal ni. Waah koo ni na, le waadidiliib nan dan u chee bibaa, ki nan baa u, “Ba pu taa ŋmaa nyan libimbikl ngbaan u ni?”

²⁹ Le u bui bi, “Naan ŋmaa nyan libimbikl limina aaboln, see ni mee Uwumbər [ki lul buməb.]”

*Yesu aah ki tuk bi waakun aabər pu na
(Matiu 17.22-23; Luk 9.43-45)*

³⁰ Le bi siir nima, ki bə dii Galilee aatingbaan ni. Waa ban ke ubaa li nyi waah bi

nin chee na; u ban ke u ni waadidiliib li bi bibaa, aan u tuk bi tibər tibaa.

³¹ U bui bi ke, “Bi ga di min Unibən Aabo, ki di ŋa binib aanaal ni, le bi ku mi. Bi yaa ku mi kan, iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

³² Waadidiliib aa nan bee waah len pu na aatataa, kaa kaa bi baa u.

Ulau ye uninyuun?

(Matiu 18.1-5; Luk 9.46-48)

³³⁻³⁴ Baah chuun nsan ni na, le waa-didiliib kpak tɔb ke, “Ti ponn ni, ulau tee ye uninyuun?” Le bi fuu Kapenaum aatin ni, ki koo lidichal libaa ni. Baah bi kidiik ni na, le u baa bi, “Naah ba chuun nsan ni na, ni ba kpak ba pu?”

Le bi si ŋmin.

³⁵ Le u kal, ki yin waadidiliib kipiik ni bilee ngbaan mɔmɔk, ki bui bi ke, “Unii yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ŋa puwɔb yoo, ki li ye ni mɔmɔk aatutunn.”

³⁶ Le u di ubo siin bikaasisik ni, ki yoor u unjaal ni, ki bui bi,

³⁷ “Unii umək gaa ubo umina aaboln maayimbil pu na, u gaa mi le na. Unii umək gaa mi na, naa ye mi baanja le u gaa, u gaa Uwumbər u tun ni mi na la.”

Taa kiir unii u tun Uwumbər aatuln na

(Luk 9.49-50)

³⁸ Le Jənn bui u ke, “Umɔmɔk, ti kan unii ubaa nyan tiyayaar binib ponn ni saayimbil pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di cha.”

³⁹ Le Yesu bui bi, “Ni taa ki tuk u ke u di cha. Unii yaa tun lijinjiiir aatuln maayimbil pu kan, waan ŋmaa len tibɔbir m pu mala.

⁴⁰ Ba pu? unii u kaa ye timi aadin na si tichaŋ ni la.

⁴¹ M tuk nimi mbamən la, unii yaa tii nimi nnyunyunkoo kan, naah ye maanib pu na le cha u tii nimi, u ga sil kan tiyaa-par.”

Taa tɔŋ ubo ubaa ke u tun titunwanbir

(Matiu 18.6-9; Luk 17.1-2)

⁴² “Unii yaa tɔŋ mbim bi gaa mi ki kii na ponn ni ubaa ke u tun titunwanbir kan, tibɔbir ga li bi u pu. Bi yaa ba tee di kinaak sakpeŋ, ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii

nnyusakpem aabuul li nyoo na ni kan, ni ba soor ki tii u, ni u tɔŋ ubo ubaa.

⁴³ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanaal pu na aan tiwan ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann ŋjaal mbaa, ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa iŋjaal ilee, ki koo mmii mu kaan junn na ni. [

⁴⁴ Nima chee, ‘ŋikpaambil ŋi ŋmɔ biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu aan junn.’]

⁴⁵ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aataal pu na aan tiwan ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann litaal libaa, ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na kan, ni soor ni aa li kpa ŋitaa ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni. [

⁴⁶ Nima chee, ‘ŋikpaambil ŋi ŋmɔ biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu aan junn.’]

⁴⁷ Aa yaa gee tiwan ke saah gee aanimbil pu na aan tiwan ngbaan yaa tɔŋ si ke aa tun titunwanbir kan, di ni lii. Aa yaa lann linimbil libaa ki koo Uwumbər do kan, ni soor ni aa li kpa ŋinimbil ŋilee, ki ti li bi mmii mu kaan junn na ni.

⁴⁸ Nima chee, ‘ŋikpaambil ŋi ŋmɔ biwon na aan kpo daalbaadaal, le mmii mu wu bi na mu aan junn.’*

⁴⁹ “Mmii ga ŋa unii mɔmɔk chain ke n-yaan aah ŋani kitorok aanann chain pu na.

⁵⁰ N-yaan ŋan la. Tɔ, mu yaa bii ki yaa kaa ki mɔ kan, nibaa aa bi ki ga ki ŋmaa ŋa mu aan mu mɔk. Ni li bi ke n-yaan aah mɔ pu na, ki li bi suuna tɔb chee man.”

10

Uja taa jenn upuu

(Matiu 19.1-12; Luk 16.18)

¹ Yesu nan siir nima, ki di buen Judea aapepel, le ki puur Jəɔdann aamɔɔdapuul. Le kinipaak ki kuun ni u chee. Le u tuk bi Uwumbər aabər, waah ŋani pu n-yoonn mɔmɔk na.

² Le Farisii yaab bibaa dan u chee, ki ban bi tɔŋ u, le ki baa u ke, “Uja yaa jenn upuu lii kan, timi aakaal kii kina aa?”

³ Le u baa bi, “Moses nan len kinye?”

* 9:48 : Lik Aisaya 66.24.

4 Le bi bui ke, “Moses nan len ke uja yaa ban u jenn upuu kan, u ga ηmaa ηmee kigban pu ke u jenn u a, ki di tii u, le ki nin jenn u.”

5 Le Yesu bui bi, “Nitafal aah pɔɔ pu na, nima le Moses nan ηmee nkaal mue tii nimi.

6 Uwumbɔr le aa len kina. Buyoonn u nan naan dulnyaa wee na, u nan naan uja ni upii.*

7 Nima pu na, uja yaa yoor upii kan, bi ga nya cha bitetiib ni binatiib, ki kpaan tɔb chee,

8 ki ηa unibaan. Nima pu na, baa ki ye binib bilee, bi ye unibaan la.†

9 Uwumbɔr aah di bi kpaan na, unibɔn taa yakr bi.”

10 Le Yesu ni waadidiliib koo lidichal libaa ni. Baah bi kidiik ni na, le waadidiliib ki baa u tibɔr ngbaan.

11 Le u bui bi, “Uja umɔk jenn upuu lii, ki ki yoor upii uken na, uja ngbaan ye udagoor la.

12 Upii mu yaa yii uchal, ki ki mɔn uja uken kan, upii ngbaan ye udagoor la.”

Yesu aah ηa Uwumbɔr aanyoor ηa mbim pu pu na

(Matiu 19.13-15; Luk 18.15-17)

13 N-yoonn ngbaan le binib bibaa joo ni mbim Yesu chee, ki ban ke u di unjaal paan bi pu. Le waadidiliib kae bi.

14 Waah kan ke bi kae bi na, le u gee linjuul, ki bui waadidiliib ke, “Cha mbim ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh Uwumbɔr aanaan.

15 M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk kaa gaa Uwumbɔr aanaan ke ubo aah gaal tiwan pu na, waan koo mu ni.”

16 Le u yoor mbim ngbaan ηmam, ki di unjaal paan bi pu, ki ηa Uwumbɔr aanyoor ηa bi pu.

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na
(Matiu 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Yesu aah nyan nima chee na, le uja ubaa san choo u chee, le ki nan gbaan unimbiin ni, ki baa u ke, “Umɔmɔkr nyaan, m ga ηa kinye ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na?”

18 Le Yesu baa u ke, “Ba pu aa yin mi ke Umɔmɔkr nyaan? Ubaa aa ηan, see Uwumbɔr baanja.

19 Aa nyi Uwumbɔr aakaal: ‘Taa ku binib; taa gɔr kidagook; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamɔn aaseeraadaan; taa ji binib pem pem; li pak aate ni aana.’”‡

20 Le uja ngbaan bui u ke, “Umɔmɔkr, m joo ikaal imina mɔmɔk tibir ni la.”

21 Le Yesu lik u, ki gee u, le ki bui u ke, “Tiwan nibaa le gur. Buen ti koooh saah kpa tiwan nimɔk na, ki di ηimombil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham, aan ki dan nan li dii mi.”

22 Yesu aah len kina na, le uja ngbaan aanimbil wɔb ηa gbilngbiln. Ni ηa u mpombiin; ba pu? u kpa liwankpal sakpen a. Le u siir nima.

23 Le Yesu fenn lik waadidiliib, ki bui bi ke, “Ni pɔɔ sakpen ke binib bi kpa liwankpal na koo Uwumbɔr aanaan ni.”

24 Waah len kina na, le ni gar waadidiliib pam. Le u ki bui bi, “Maabim, ni pɔɔ sakpen ke binib [bi tii liwankpal naadii na] koo Uwumbɔr aanaan ni.

25 Uwankpadaan aah ga koo Uwumbɔr aanaan ni pu na, ni pɔɔ ki jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”

26 Le ni gar bi ki ti nyan. Le bi baa tɔb ke, “Ni yaa ye kina kan, ηma ga tee ηmar?”

27 Le Yesu lik bi, ki bui bi ke, “Ni pɔɔ binib le chee. Naa pɔɔ Uwumbɔr chee; nibaa aa pɔɔ Uwumbɔr chee.”

28 Le Piita bui u ke, “Tima kan, ti nan di tiwan mɔmɔk di lii, ki dii si la.”

29 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk di cha waadichal, bee ukpetiib, bee unaatiib, bee uninkpatiib, bee una, bee ute, bee waabim, bee waasaak, m pu, ni tibɔnyaan tee pu na,

30 u ga kan ηidichal, ni kpetiib, ni naatiib, ni ninkpatiib, ni natiib, ni mbim, ni tisar, ni mɔmɔk nfum nkub dandana aayoonn. Binib mu ga ηa u falaa, le n-yoonn mu choo na, u ga nan kan limɔfal li kaa kpa ndoon na.

31 Tɔ, binib bi ye bisalolm na pam le ga nan ηa puwɔb yaab. Binib bi ye puwɔb yaab na pam le ga nan ηa bisalolm.”

* 10:6 : Lik Mpiin 1.27, 5.2. † 10:8 : Lik Mpiin 2.24. ‡ 10:19 : Lik Nnyam 20.12-16; Ikaal 5.16-20.

Yesu aah ki len waakun aabər taataa pu na
(*Matiu 20.17-19; Luk 18.31-34*)

³² Yesu ni waadidiliib nan dii nsan ki cha Jerusalem. Le Yesu loln bi pu nsan. Le ni gar waadidiliib. Binib bi dii bi na mu san ijawaan. Le u di waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, ki tuk bi binib aah ga ŋa u pu na.

³³ U nan bui bi, “Li pel man, ti yaa fuu Jerusalem kan, bi ga di min Unibən Aabo ki di ŋa Uwumbər aatotoorninkpiib ni Uwumbər aakaal aaməmək b aanaal ni, le bi ji mi tibər, ki ga len ke ni ŋeer bi ku mi, ki ga di mi ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aanaal ni.

³⁴ Le bi ga yook mi, ki teei timəotan ŋa m pu, ki lue mi ŋinaalab, le ki nin ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

Jems ni Jənn aah ban pu na
(*Matiu 20.20-28*)

³⁵ N-yoonn ngbaan le Sebedee aajapətiib Jems ni Jənn nan dan Yesu chee, ki nan bui u ke, “Uməmək r, ti ban ke aa ŋa taah ga mee si pu na le ki tii timi.”

³⁶ Le u baa bi ke, “Ni ban ke m ŋa ba ki tii nimi?”

³⁷ Le bi bui u, “Aa yaa ji saanaan ki kan mpəon kan, cha ti ponn ni ubaa li ka aanaangii wəb, uken mu li ka aanaangan wəb.”

³⁸ Le u bui bi ke, “Naa nyi naah mee mi pu na aatataa. Ni ga ŋmaa ji falaa ke maah ga ji falaa pu na aa?”

³⁹ Le bi bui u, “Ti ga ŋman.”

Le u bui bi, “Ni ga sil ji falaa ke maah ga ji pu na.

⁴⁰ Tə, binib bi ga kal ŋŋangii, ni ŋŋangan wəb na ma kan, Uwumbər le ga lee bi; naa ye min le ga lee bi.”

⁴¹ Le waadidiliib kipiik bi gur na ŋun Jems ni Jənn aah tuk u pu na. Baah ŋun kina na, le bi gee liŋuul bi pu.

⁴² Le u yin bi məmək ke bi dan u chee, le ki nan bui bi, “Ni nyi ke dulnyaa wee ni aanib aayidam yoor bibaa paacham la. Binib bi kpa tininkpir na mu joo baanib mpəon pu la.

⁴³ Nima taa li bi kina man. Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u li ye uninyuun kan, u ŋa ubaa ni məmək aatutunn.

⁴⁴ Ubaa yaa ban ke u li ye usaloln kan, u ŋa ubaa ni məmək aanaagbiija.

⁴⁵ Min Unibən Aabo aa dan dulnyaa wee ni ke bi nan tun lituln tii mi. M dan ke m nan tun lituln tii binib, ki kpo ke m gaa binib pam lii.”

Yesu aah likr ujoon ubaa aanibil pu na
(*Matiu 20.29-34; Luk 18.35-43*)

⁴⁶ Le Yesu ni waadidiliib fuu Jeriko aatin ni, ki jer cha. Le kinipaak sakpenj dii bi. Baah cha na, le ujoon u ye uwanmeer na, ka nsan aaməgbeln, bi yin u ke Batimeus, u ye Timeus aajapəon na.

⁴⁷ Le u ŋun ke Yesu u ye Nasaref aatin aanii na ban u jer. Le u tar ke, “Yesu, u ye Ubər David aayaabil na, san mi kinimbaak.”

⁴⁸ Le binib pam kae u ke u ŋmin. Le u moo tar ke, “Ubər David aayaabil, san mi kinimbaak.”

⁴⁹ Le Yesu sil nsan ni, ki bui bi, “Yin ni u.”

Le bi yin u ke u dan, le ki bui u, “Li kpa mpopiin, ki fii sil. U yin si la.”

⁵⁰ Le u chuu peer waakekeln, ki fii mala, ki dan Yesu chee.

⁵¹ Le Yesu baa u ke, “Aa ban ba?”

Le u bui u ke, “Uməmək r, m ban ke aa likr nnibil le tii mi.”

⁵² Le Yesu bui u ke, “Saah tii mi naadii na le cha aa likr. Li dii saasan.”

Libuul ngbaan ni le unibil likr, le u dii Yesu nsan ni nima.

11

Jerusalem aanib aah nyuŋ Yesu pu na

(*Matiu 21.1-11; Luk 19.28-40; Jənn 12.12-19*)

¹ Le bi peen Jerusalem, ki fuu Befej ni Betani aatim, mu bi lijool li bi yin li ke Olif aasui aajool na paab.

² Baah ti fuu nima chee na, le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke, “Li cha man naah si gbək kitiŋ ki na ni. Ni yaa koo ki ponn ni kan, libuul ngbaan ni, ni ga kan ubon u laa diin na si gbin. Ubaa aa kee diŋ u pu. Chuu gbiln u, ki li joo ni u m chee man.

³ Unii ubaa yaa baa nimi, ‘Ba ŋa ni chuu gbiln u?’ kan, ni bui u, ‘Tidindaan le ban u. U ga giin ni u dandana wee.’ ”

⁴ Le bi buen ki ti kan ubon u laa diin na gbin lipaal, mbisaməb chee, ki mal nsan. Le bi chuu gbiln u.

⁵ Le binib bi si nima chee na bibaa baa bi ke, “Ba ŋa ni chuu gbiln ubon ngbaan?”

⁶ Le bi tuk bi Yesu aah tuk bi baah ga bui bi pu na. Le binib ngbaan cha bi buen.

⁷ Le bi joo ni ubon ngbaan Yesu chee, ki di baakeken biin u pu. Le Yesu diŋ u pu.

⁸ Le binib pam di baakeken ter nsan ponn ni. Bibaa mu koo timoor ni, ki bar tisufar ki di ter nsan ponn ni.

⁹ Le binib bi loln nsan na, ni bi paan puwəb na nan tar ke, “Hosiana,* Uwumbər ŋa tinyoor ŋa unii u choo waayimbil ni na pu.†

¹⁰ Uwumbər aanyoor bi tiyaaaja David aanaan mu choo na pu. Hosiana bi paacham.”

¹¹ Le Yesu fuu Jerusalem, ki koo Uwumbər Aadichal ni, ki lik tiwan məmək. Le nwiin ban mu lir. Nima pu na, u nan nyan, le u ni waadidiliib buen Betani aatiŋ ni.

*Yesu aah bui busub bubaa pu na
(Matiu 21.18-19)*

¹² Naah woln kitaak na, le bi nyan Betani aatiŋ ni. Baah cha na, le nkon joo u.

¹³ Le u kan likakaln li kpa tifar na si dandar. Le u buen u ti lik ke ŋisubil bi aan ŋaa bi. Waah ti fuu bu taab na, waa kan nibaa see tifar ŋmeen. Naa nan kee ŋeer ŋikakan lu.

¹⁴ Le u bui busub ngbaan ke, “Ubaa aan ki kan lisubil libaa aa pu ki ŋmə n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

Le waadidiliib ŋun waah len pu na.

*Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 21.12-17; Luk 19.45-48; Jənn 2.13-22)*

¹⁵ Le bi fuu Jerusalem. Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki jenn nyan binib bi kooh tiwan ki daa tiwan na li ponn ni, ki labr bilikpelm aateebul mam chin, ki labr binib bi kooh ŋinanjel na mu aajal chin.

¹⁶ Waa nan kii ke unii ubaa ki li tu lituln ki dii Uwumbər Aadichal ponn ni jer.

¹⁷ Le u bui bi ke, “Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər len ke, ‘Maadichal ga li ye mmeen aadichal, nin chee ŋinibol məmək mee mi na la;’ le nimi di li ŋa bififi-irb aakakaa chee.”‡

¹⁸ Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək b ŋun Yesu aah ŋa pu na. Nima le bi kpokl baah ga ŋa pu ki ku u na. Bi nan san u ijawaan, ba pu? waah tuk kinipaak ngbaan Uwumbər aabər pu na, ni gar bi məmək pam.

¹⁹ Nwiin aah ban mu lir na, le Yesu ni waadidiliib ki nyan Jerusalem aatiŋ ni.

*Likakaln ngbaan aaməkm
(Matiu 21.20-22)*

²⁰ Naah woln kitaak kichakpinaanyeeek ni, aan bi chuun nsan ni ki ti jer likakaln ngbaan aah bi nin chee na, le bi mui busub ngbaan kuur ki nan saa taab.

²¹ Le Piita teer Yesu aah fe ŋa pu na, le ki bui u ke, “Uməmək, lik, saah fe puun lii busub bu pu na, bu kuur a.”

²² Le Yesu bui bi, “Tii Uwumbər naadii man.

²³ M tuk nimi mbamən la, unii umək ga bui lijool limina ke li fii ki ti lir nnyusakpem ni na, u yaa pak ke ni ga ŋa waah len pu na, ki yaa kaa joo beeni usui ni kan, ni ga ŋa kina ki tii u.

²⁴ M tuk nimi la, naah ga mee Uwumbər tiwan nimək na, ni tii u naadii ke ni kan ni, le ni ga sil kan.

²⁵ Ni yaa bi mee Uwumbər kan, di cha pinn binib bimək tun nimi taani na. Ni yaa di cha pinn bi kan, Nite Uwumbər u bi paacham na mu ga di cha pinn nimi aatunwanbir. [

²⁶ Ni yaa kaa di cha pinn biken kan, Nite Uwumbər u bi paacham na mu aan di cha pinn nimi aatunwanbir.”]

*Baah baa Yesu waatuln pu pu na
(Matiu 21.23-27; Luk 20.1-8)*

²⁷ Le bi ki fuu Jerusalem. Waah chuun Uwumbər Aadichal ni na, le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək b, ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee,

* 11:9 : Hosiana aataata le ye ke “Gaa timi lii.” † 11:9 : Lik Ilahn 118.25-26. ‡ 11:17 : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.

²⁸ le ki nan baa u ke, “Aa kpa nsan ke aa ŋa saah ŋani pu na aa? Ŋma tii si nsan ngbaan ke aa ŋa kina?”

²⁹ Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan. Ni yaa ŋmaa gar kan, m mu ga tuk nimi maah kpa nsan pu ki ŋa maah ŋani pu na.

³⁰ Jɔnn aah nan muin binib nnyun ni na, ŋma nan tii u nsan? Uwumbɔr aan binib? Tuk mi man.”

³¹ Le bi kpokl tɔb ke, “Ti yaa bui ke Uwumbɔr le tii u nsan kan, u ga baa timi ke ba ŋa taa nan gaa u ki kii.

³² Taah san kinipaak ngbaan ijawaan pu na, taan ŋmaa len ke binib le tii u nsan, ba pu? bi mɔmɔk len ke Jɔnn nan ye Uwumbɔr aabɔnabamɔnn la.”

³³ Nima le bi bui Yesu ke, “Taa nyi.”

Le Yesu bui bi ke, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ŋani maah ŋani pu na.”

12

*Bikpaab bi kaa ŋan na aayatanakl
(Matiu 21.33-46; Luk 20.9-19)*

¹ Le Yesu ki ŋakl bi ŋiyatanak ke, “Uja ubaa le nan naan kisaak, le ki ŋum isui i lu ŋisubil na ki ponn ni, le ki di idɔ gob kisaak ngbaan, le ki gbii libuul li bi ga di ŋisubil ŋa li ponn ni aan ki muen nyan ŋaanyun na, le ki maa libimbifɔŋ ke unii li ka li paab ki kiir kisaak ngbaan, le ki yin bikpaab bibaa, ki di kisaak ngbaan ŋa binjal ni ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ŋisubil kan, bi ker tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ŋa kina na, le u siir ki buen kitinj ki daa na ni.

² Buyoonn ŋisubil ngbaan nan pur na, le u di unaagbiija tun bikpaab ngbaan chee, u ti gaa ni waasubil kisaak ngbaan ponn ni, ki li joo ni.

³ Le bi ti chuu u, ki gbaa u, ki giin ni u, kaa tii u nibaa.

⁴ Le usadaan ngbaan ki di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti gbaa u mu aayil wɔb, ki yook u.

⁵ Le usadaan na ki di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti ku u. Le u ki di binaagbiib pam tun bi chee; le bi gbaa bibaa, ki ku bibaa mu.

⁶ Unii ubaa le ti gur u chee. Ujapɔnbaal u, u gee u na le gur. Kookoo yaan le u di

ujapɔn ngbaan tun bikpaab ngbaan chee, le ki bui ke, ‘Bi ga pak njapɔn ma.’

⁷ Le bikpaab ngbaan kpokl tɔb, ‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man, aan ki ji waafaal.’

⁸ Le bi chuu u, ki ku u, le ki di linikpol ngbaan nyan n-gbaan.

⁹ “Tɔ, usadaan ngbaan ga ŋa kinye? U ga dan nan ku bikpaab ngbaan, ki di kisaak na tii bikpaab biken.

¹⁰ Naa karn Uwumbɔr Aagban aah len pu na aa? ke, ‘Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal.

¹¹ Uwumbɔr le ŋa kina, le ni gar timi pam.’ ”*

¹² Le Juu yaab aaninkpiib bee ke Yesu di liyatanakl ngbaan ŋan bima la. Nima pu le bi nan ban bi chuu u, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan, ki di cha u, ki siir.

Baah pen Yesu nlan pu na

(Matiu 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Le bi di Farisii yaab bibaa, ni Ubɔr Herod aanib bibaa tun Yesu chee bi ti pen u nlan.

¹⁴ Baah fuu ni u chee na, le bi bui u ke, “Umɔmɔkr, ti bee ke aa len mbamɔn la, kaa san ubaa ijawaan, kaa pak ubaa ki jer uken. Aa mɔk timi Uwumbɔr aasan mbamɔm la. Ni ŋan ti pa lampoo tii Ubɔrkpaan Siisa aan naa ŋan? Ti pa aan ti taa pa?”

¹⁵ Le u bee ke bi ban bi pen u nlan la, le ki baa bi, “Ba ŋa ni tɔŋ mi? Li joo ni limombil m lik man.”

¹⁶ Le bi joo ni li. Le u baa bi, “Ŋma aanan ni liyimbil bi li pu?”

Le bi bui u ke, “Siisa yaan.”

¹⁷ Le u bui bi ke, “Di ni ye Siisa yaan na, ki di tii u man, ki di ni ye Uwumbɔr yaan na tii Uwumbɔr.”

Waah len kina na, le ni gar bi pam.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na

(Matiu 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun ni na.

¹⁹ Le bi bui u ke, “Umɔmɔkr, Moses nan ŋmee nkaal ki di tii timi ke, ‘Uja yaa kpo, ki cha upuu, kaa kpa ubo kan, unaal di

* **12:11** : Lik Ilahn 118.22-23. † **12:19** : Lik Ikaal 25.5.

ukpopii ngbaan kpan, ki ma mbim ki tii ukpel.’†

²⁰ Tə, naabitiib bilole nan bi. Upol nan yoor upii, le ki kpo, kaa kpa ubo.

²¹ Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki mu kpo, kaa kpa ubo. Le utatar mu di ukpopii ngbaan kpan ki mu kpo, kaa kpa ubo.

²² Bijab ngbaan məmək bilole mu ɲa kina, ki kpo doo, kaa nan kpa ubo. Kookoo yoo le upii ngbaan mu kpo.

²³ Binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye ɲma aapuu? Bi məmək bilole nan joo u la.”

²⁴ Le Yesu bui bi, “Naa bee Uwumbər Aagbaɲ aah len pu na, kaa bee Uwumbər aah kpa mpɔɔn pu na. Nima le cha ni yenn nimi aaliin ni.

²⁵ Binib yaa nan fikr nkun ni kan, baan yoor bipiib, bipiib mu aan mən bijab. Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aah bi pu na la.

²⁶ Joo cha binib aah ga fikr nkun ni pu na aabər, naa karn Moses aah nan ɲmee busub bu nan gaal mmii na aabər nin chee na aa? Nima chee le ni ɲmee ke Uwumbər nan bui Moses, ‘Min le ye Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər.’‡

²⁷ Uwumbər yaa len ke u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal. Nimi, naah len ke binib aan fikr nkun ni na, ni yenn sakpen a.”

Mulakaal ye nkaal kpaan?

(Matiu 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Le Uwumbər aakaal aaməməkɓ ponn ni ubaa nan bi nima, le ki ɲun baah gbaa tɔb chee tibər pu na, ki bee ke Yesu aah len pu na, u gar bi mbaməm la. Le u dan Yesu chee, ki nan baa u ke, “Mulakaal ye nkaal kpaan?”

²⁹ Le Yesu bui u ke, “Nkaal kpaan le ye ke, ‘Israel yaab, li ɲun man, Tidindaan Uwumbər ye Dindaan baan la.

³⁰ Aa li gee Aadindaan Uwumbər aasui məmək ni, ni saawiin məmək, ni saalandak məmək, ni saapɔɔn məmək.’§

³¹ Nkaal mu paa na le ye ke, ‘Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.’* Nkaal mubaa aa jer ikaal ilee yee.”

³² Le u bui Yesu ke, “Uməməkr, aa len mbamən la. Saah bui ke Uwumbər ye Uwumbər baan na, ti gbii la. Ubaa aa bi ki kpee u pu.

³³ Unii yaa gee Uwumbər usui məmək ni, ni waalandak məmək, ni waapɔɔn məmək, ki gee una aabo ke waah gee ubaa pu na kan, nima le ɲan ki jer u di tiwakor toor kitor ki see mmii ni tii Uwumbər.”

³⁴ Le Yesu bee ke u len nlan aabər la. Le u bui u, “Saa daa Uwumbər aanaan ni.”

Baah len tibər ngbaan doo na, ubaa aa ki kaa u baa Yesu mbaan kpee.

Kristo aabər

(Matiu 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər, ki baa bi, “Uwumbər aakaal aaməməkɓ ɲa kinye pu ki bui ke Kristo u ga gaa binib lii na ga li ye Ubər David aayaabil?

³⁶ Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha Ubər David ubaa len ke,

‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ɲɲangii wɔb ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.’†

³⁷ “Ubər David ubaa aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li ɲmaa ye uyaabil aa?”

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməməkɓ aabər

(Matiu 23.1-36; Luk 20.45-47)

Le kinipaak ngbaan pel Yesu aah len pu na, ki nan kpa mpopiin.

³⁸ Waah tuk bi Uwumbər aabər na, le u bui bi, “Ni li nyi man Uwumbər aakaal aaməməkɓ aabər. Baageehn le ye ke bi li pee ɲibəkul fəfək, ki gee ke binib doon bi mbaməm kinyan ni,

³⁹ ki ban ke bi kal bininyuum aakakaa chee mmeen aadir ni, ni njim chee.

⁴⁰ Bi ji bikpopiib durm la, le ki mee Uwumbər ni yunni ke bi ɲmann ke bi ye bininyaam la. Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa binib biken aatafal pu na.”

‡ 12:26 : Lik Nnyam 3.6. § 12:30 : Lik Ikaal 6.4-5. * 12:31 : Lik Liifai Yaab 19.18. † 12:36 : Lik Ilahn 110.1.

*Ukpooii ubaa aah tii sakpen pu na
(Luk 21.1-4)*

⁴¹ Yesu nan ka mal Uwumbər aapiin aadakaa, ki lik kinipaak ngbaan aah joo njimobil nani daka a ngbaan ponn ni pu na. Le biwankpadam pam nan di njimobil pam na u ponn ni.

⁴² Le ukpooiigiin ubaa mu dan nan di janjan mam bilee, ni ye kpakpaln na, ki di na u ponn ni.

⁴³ Le Yesu yin waadidiliib, ki bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ukpooiigiin wee tii njimobil ki jer bi məmək aah tii pu na.

⁴⁴ Bi məmək tii, ki gur njimobil sakpen a. U ye ugiin la, le ki di waamobil məmək tii, kaa ki gur nibaa.”

13

*Baah ga gbaa wii Uwumbər Aadichal pu na
(Matiu 24.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ Yesu nan nyan Uwumbər Aadichal ngbaan ni. Waah nyan ni na le waadidiliib ponn ni ubaa bui u ke, “Uməmək, lik njitakpal ni bi di maa lidichal lee na aah nan pu na, lik tidir tee aah wiir pu na.”

² Le Yesu bui u, “Aa kan tidir sakpiin tee ee? Bi ga nan gbaa wii lidichal limina məmək. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu.”

*Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Matiu 24.3-14; Luk 21.7-19)*

³ Le u buen ki ti kal Olif aasui aajool li bi tok Uwumbər Aadichal na paab. Le Piita, ni Jems, ni Jənn, ni Andru dan u chee bibaa, ki nan bui u ke,

⁴ “Tuk timi, bi ga na kina bayoonn? Ba ga li ye liməkl ki mək timi ke ni neer bi na kina?”

⁵ Le u bui bi ke, “Ni li nyi man, ubaa taa njmann nimi.

⁶ Binib pam le ga nan dan, ki pur maay-imbil, ke bima le ye min Yesu, ki njmann binib pam.

⁷ Ni ga njun ke binib to butəb kənkəni do, ni dandar mu. Ni taa cha ni li muk nimi man. Uwumbər le siin ke nimina məmək ga na. Nima le aan mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni.

⁸ Linibol libaa ga to linibol liken butəb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to təb butəb. Kitinj ga den njipepel, njipepel. Nkon ga lir ntim pam ponn ni. Nimina məmək le ga li ye njan aafalaa.

⁹ “Nimi nibaa, li nyi man. Bi ga nan chuu nimi, ki di buen bibəjirb chee. Bi ga gbaa nimi mmeen aadir ni. M pu, le ntim aaninkpiib ni bibərb ga ji nimi tibər. Le ni ga tuk bi tibənyaan tee.

¹⁰ Binib ga di tibənyaan tee tuk njinibol məmək waahr, aan dulnyaa wee nin doo.

¹¹ Bi yaa chuu nimi, ki di buen bibəjirb chee kan, ni taa puen dak nisui ni ke ni ga len kinye. N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, ni len Uwumbər aah ga tuk nimi pu na. Naa ye nimi le ga len. Uwumbər Aafuur Nyaan le ga len.

¹² N-yoonn ngbaan le unii ga di una aabo na binib aanaal ni ke bi ti ku u. Tetiib mu ga di baabim na binib aanaal ni ke bi ti ku bi. Binib mu ga yii bitetiib ni binatiib, ki cha binib ku bi.

¹³ M pu, le binib məmək ga li nan nimi. Unii umək jin limər ki dii mi ki ti saa liməfal aadoon na, uma le ga njmar.”

*Tiwan ni kaa nan na aabər
(Matiu 24.15-28; Luk 21.20-24; Daniel 9.27)*

¹⁴ “Ni ga kan tiwanbir ni bii tiwan nimək bi chain na si naah kaa ba ga li si nin chee na.” (Tə, nimi bi karni na, ni li beer nimina aatataa.) “N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi Judea aatinj ponn ni na san buen njjoo paab.

¹⁵ Unii yaa bi kidiik paab* kan, u taa ki koo waadiik ni ke u ti yoor nibaa, u san mala.

¹⁶ Unii yaa bi kisaak kan, u taa ki gir kun linampal ke u ti yoor waakekeln.

¹⁷ N-yoonn ngbaan kan, bipiib bi kpa njpuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa nja libiil na ga li kpa kinimbaak.

¹⁸ Mee Uwumbər man ke u taa cha tibər tee na kakab aayoonn.

¹⁹ N-yoonn ngbaan, binib ga ji falaa sakpen a. Buyoonn Uwumbər nan naan dulnyaa na, ki nan saa dandana wee na,

* **13:15** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa njibimbini le ki taa joi kidiik aapaacham.

baa kee jin falaa ngbaan aaboln, ki mu aan ki ji falaa kina.

²⁰ Uwumbər yaa kaa bar falaa ngbaan aayoonn aawiin pu kan, ubaa aan ɲmar. Le waanigeekaab aanimbaasaln pu na, u ga bar falaa ngbaan aayoonn aawiin pu.

²¹ “N-yoonn ngbaan unii ubaa yaa bui nimi ke, ‘Lik, Kristo u ga gaa binib lii na so,’ ki yaa ki bui ke, ‘U bi nima chee’ kan, ni taa gaa waah len pu na man.

²² Ba pu? biɲmanɲmannim ga li bi. Bibaa ga bui ke bi ye Kristo la. Biken ga bui ke bi ye Uwumbər aabənabtiib la. Bi ga tun lijnɲiir aatun ki ɲmann binib; bi ga pɔɔn bibaa ke bi ɲmann Uwumbər aanib mu.

²³ Ni li nyi man. M puun tuk nimi tibər timina məmək.”

*Yesu aah ga gir ni pu na
(Matiu 24.29-31; Luk 21.25-28)*

²⁴⁻²⁵ “N-yoonn ngbaan aafalaa aapuwɔb, le paacham aawan aan ki li bi mbaməm. Nwiin ga bɔln. Uɲmal mu aan ki li wiin. Inmabi mu ga lir.

²⁶ N-yoonn ngbaan le ni ga kan min Unibən Aabo bi ntaalangbam ni ki choo, ki wiin chain, ki joo mpɔɔn.

²⁷ N-yoonn ngbaan le m ga tun Uwumbər aatuuntiib dulnyaa wee ponn ni məmək, liwipuul, ni liwilir, ni ɲɲangan, ni ɲɲangii wɔb, bi ti kuuni maanib məmək, ki di dan m chee.”

*Bukpasəm aayataɲakl
(Matiu 24.32-35; Luk 21.29-33)*

²⁸ “Bukpasəm le ye liyataɲakl ki tii nimi. Bu aabon yaa bi ɲani tifar kan, ni bee ke ni yaa kpee siib na kan, kiseek ga seer.

²⁹ Kina na, ni yaa kan nimina bi ɲani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib na kan, m ga gir ni.

³⁰ M tuk nimi mbamən la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina məmək puen ɲa.

³¹ Paacham ni taab ga jer. Maaməbon ma aan jer.”

*Ubaa aa nyi bundaln Yesu ga gir ni na
(Matiu 24.36-44)*

³² “Ubaa aa nyi buyoonn m ga gir ni na. Uwumbər aatuuntiib bi bi paacham na aa

nyi. Min Uwumbər Aajapɔɔn mu aa nyi. Nte Uwumbər baanja le nyi.

³³ Ni li nyi man, ki li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər; ba pu? naa nyi buyoonn m ga gir ni na.

³⁴ Ni naahn uja u nan ban u chuun nsan, ki tuk waatutum ke bi li joo waadichal mbaməm, ki mək bi məmək baah ga tun lituln li na, ki tuk ukikiir na ke u li kii, le ki nin buen.

³⁵ Ni mu li nyi man. Naa nyi bundaln min Nidindaan ga gir ni na, nibaakan kijoobəɲ, nibaakan kinyetaasiik, nibaakan ikooja aah wii buyoonn na, nibaakan lichakpitaa-woln.

³⁶ Ni li nyi man, aan m yaa lir nimi ki fuu ni kan, maan nan muin ni dɔ geen.

³⁷ Maah tuk nimi pu na, m tuk binib məmək la, li nyi man.”

14

*Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Luk 22.1-2; Jənn 11.45-53)*

¹ N-yoonn ngbaan, ni nan gur iwiin ilee, bi kuun ki ti ji njim mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.* N-yoonn ngbaan, le bi ɲmɔ boroboro u kaa kpa nnyɔk na. Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkɔb nan kal ki kpokl baah ga ɲa pu ki loon chuu Yesu ki ku u na,

² le ki bui tɔb ke, “Ti taa chuu u njim ngbaan aayoonn man. Ti yaa chuu u n-yoonn ngbaan kan, kinipaak na ga ɲmɔ tijar.”

*Upii ubaa aah nyuɲ Yesu pu na
(Matiu 26.6-13; Jənn 12.1-8)*

³ Tɔ, Yesu nan bi Betani aatiɲ ni, ki bi Simonn u nan ye ukəndaan na do, ki ka ji tijikaar. Waah ka ji tijikaar kina na, le upii ubaa koo ni ki joo ni tulalee u kpa kidaak sakpen na, bi yin mu ke naad, ki bi kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni. Upii ngbaan nan chuu gii kpalba ngbaan aaneen ni, ki di tulalee na məmək kpir Yesu aayil pu.

⁴ Waah ɲa kina na, le bi ponn ni bibaa gee liɲuul, ki baa tɔb ke, “Ba ɲa u bii tulalee ngbaan kina?”

* **14:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiɲ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

⁵ Ti ba ga ηmaa di u kooh ki kan ilik ni jer iwiin ikui itaa aapal na, ki di tii bigiim.” Le bi ηulni u pu.

⁶ Le Yesu bui bi, “Di cha u man. Ba ηa ni muk u kina? U tun lituln li ηan na le ki tii mi.

⁷ Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək. Naah ga li ban ni ter bi buyoonn na kan, ni ga ηmaa ter bi. Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək.

⁸ U ηa waah ga ηmaa ηa pu na la. U di tulalee ngbaan kpir m pu ki puen toor nwon ke bi ti sub mi la.

⁹ M tuk nimi mbamən la, baah ga moon tibənyaan tee nin chee itingbaan məmək ni na, bi ga len waah ηa pu na ke binib li teer waabər.”

*Judas aah ban ke u kooh Yesu pu na
(Matiu 26.14-16; Luk 22.3-6)*

¹⁰ Le Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, buen Uwumbər aatotoorninkpiib chee, ki ti tuk bi ke u ban u di Yesu ηa biηaal ni la.

¹¹ Baah ηun kina na, le ni ηa bi mpopiin. Le bi puu tipuur ke bi ga tii u ηimombil. Le u ban nsan mu u ga di Yesu ηa biηaal ni na.

*Yesu ni waadidiliib aah jin njim ngbaan pu na
(Matiu 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jənn 13.21-30)*

¹² Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ηmō boroboro u kaa kpa nnyək na aajan aawi-indaal, bundaln bi ga kər upihbo na, le Yesu aadidiliib dan nan baa u ke, “Aa ban ke ti gor njim ngbaan aajikaar la chee ki tii si?”

¹³ Le u bui waadidiliib ponn ni bilee ke, “Ni li cha kitin ngbaan ponn ni man. Ni yaa koo ki ponn ni kan, uja u tu nnyun na ga ton nimi nsan ponn ni.

¹⁴ Ni li dii u man, ki ti koo waah ga koo lidichal li ponn ni na, ki bui udichadaan ngbaan, ‘Uməmək bui ke u ni waadidiliib ga ji njim ngbaan aajikaar kiladiik ni?’

¹⁵ Le u ga mək nimi paacham aadisakpenj ki bi puun toor ki na. Ni gor njim ngbaan aajikaar nima chee ki tii timi.”

† 14:27 : Lik Sekaria 13.7.

¹⁶ Le bi siir, ki buen kitin ngbaan ni, ki ti kan Yesu aah tuk bi ke bi ga kan pu na. Le bi gor njim ngbaan aajikaar.

¹⁷ Kijook aah joor na, le Yesu ni waa-didiliib kipiik ni bilee na koo kidiik ngbaan ponn ni, ki kal ke bi ji.

¹⁸ Baah bi ji na, le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi. Nimi bi bi ji m chee na ponn ni ubaa le ga ηa kina.”

¹⁹ Bisui nan bii. Le bi baa u ubaabaa ubaabaa, “Ni ye min la aa?”

²⁰ Le u bui bi, “Nimi kipiik ni bilee bim-ina ponn ni ubaa le ga ηa kina. Ni ye m ni unii u kpaan bi ji lisambil libaa ponn ni na la.

²¹ Min Unibən Aabo ga kpo ke naah ηmee Uwumbər Aagbanj ponn ni ke m ga kpo pu na. Tibəbir mu ga li bi uja u ga kooh mi na pu. Bi yaa kaa ba ma u kan, ni ba soor ki tii u.”

*Tidindaan aajim
(Matiu 26.26-30; Luk 22.14-20; 1 Korint Yaab 11.23-25)*

²² Baah bi ji tijikaar na, le Yesu yoor boroboro, le ki doon Uwumbər, ki gii, ki di tii waadidiliib, le ki bui ke, “Gaa man. Maawon le na.”

²³ Le u yoor kiyinyook, ki doon Uwumbər, ki di tii bi. Le bi məmək nyun.

²⁴ Le u bui bi, “Maasin le na. Maasin pu, le Uwumbər puu tipuupəl n tii nimi. Binib pam aatunwanbir pu le maasin ngbaan ga nya.

²⁵ M tuk nimi mbamən la, maan ki nyu ηisubil aanyun ngbaan ki ti saa bundaln m ga ti nyu ηisubil aanyunpəm Uwumbər aanaan ni na.”

²⁶ Le bi gaa Uwumbər aalahn, ki buen Olif aasui aajool paab.

*Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na
(Matiu 26.31-35; Luk 22.31-34; Jənn 13.36-38)*

²⁷ Le Yesu ti bui bi, “Ni məmək ga san cha mi. Ni ηmee Uwumbər Aagbanj ni ke, ‘Uwumbər ga ku upihdaan, le ipiih yaa.’†

²⁸ Buyoonn Uwumbər ga fikr mi nkun ni na, le m ga loln ni pu nsan, ki buen Galilee.”

²⁹ Le Piita bui u, “Bi məmək yaa san ki cha si kan, mma aan san cha si.”

³⁰ Le Yesu bui u, “M tuk si mbamən la, kinyeek kimina, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le lelee aakooja nin wii.”

³¹ Le Piita po beenin len ke, “Bi yaa po ban bi ku m ni si kan, maan len ke maa nyi si.”

Le waadidiliib məmək mu len kina.

*Yesu aah mee Uwumbər pu na
(Matiu 26.36-46; Luk 22.39-46)*

³² Le bi ti fuu nibaa chee, bi yin nima chee ke Getsemane. Le u bui waadidiliib, “Kal do man, m buen ti mee Uwumbər.”

³³ Le u di Piita, ni Jems, ni Jənn buen. Le usui bii pam. Mpombiin ni nsugar nan muk u sakpen.

³⁴ Le u bui bi, “Nsui bii sakpen, ki ti nyan. Ni wu ke nkun aah wu pu na. Kal do ki li lik man.”

³⁵ Le u foor siib, ki doon kitij lichichikr, ki mee Uwumbər ke ni yaa ga ηmaa ηa aan u taa ji falaa u choo na kan, u taa cha u ji falaa ngbaan,

³⁶ ki bui ke, “Nte, aa ga ηmaa ηa tiwan məmək. Nyan mi falaa u choo na ni. Aa mu tee ηa saageehn, ki taa ηa maageehn.”

³⁷ Le u gir buen waadidiliib bitaa ngbaan chee, ki ti muin bi də geen; le u bui Simonn Piita ke, “Simonn, aa də geen la aa? Saa ηmaa li ka lik kikiru kibaa aa?

³⁸ Ni li ka lik man, aan ki li mee Uwumbər, aan ki taa koo ntəŋ ni. Nisui ban ni li lik, le tiwon aa pəə.”

³⁹ Le u ki foor siib ki ti mee Uwumbər, ki ki bui u tibər tichachaaan ngbaan,

⁴⁰ le ki ki gir buen waadidiliib chee, ki ti muin bi ki də geen la; ngeen nan joo bi sakpen. Le baa nyi baah ga len pu na.

⁴¹ Le u ki buen ti mee Uwumbər, ki ki gir ni taataa, ki ki muin bi də geen; le u baa bi, “Ni beenin fuur ki də geen la aa? Ni ηeer a. N-yoonn fuu a. U kooh min Unibən Aabo, ki di ηa titunwanbirdam aanaal ni la.

⁴² Fii, ti li cha man. Lik, unii u kooh mi na peen ni a.”

Baah chuu Yesu pu na

(Matiu 26.47-56; Luk 22.47-53; Jənn 18.3-12)

⁴³ Waah laa bi len kina na, le Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na

fuu ni. Le kinipaak dii u. Bi nan joo kijaak aajum ni jagbaali mam. Bi nan nyan ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək, ni Juu yaab aaninkpiib chee la.

⁴⁴ Judas u kooh Yesu na, nan bui kinipaak ngbaan ke bi yaa ti kan u moor unii u aatakpiln‡ na kan, uma le na. Bi chuu u mpəən, ki di u buen.

⁴⁵ Judas aah fuu ni na, le u kpaan buen Yesu chee, ki ti bui ke, “Uməmək,” le ki moor utakpiln.

⁴⁶ Le bi chuu Yesu mpəən pu.

⁴⁷ Waadidiliib ponn ni ubaa nan yoor waajaak aajuk ki gaa per Uwumbər aatotoorninkpel aanaagbiija aatafal.

⁴⁸ Le Yesu baa binib bi dan bi nan chuu u na ke, “Ni joo kijaak aajum ni jagbaali mam ke ni nan chuu mi ke maah ye ufifir le na aa?

⁴⁹ Iwiin məmək m nan bi ni chee Uwumbər Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbər aabər, le naa chuu mi. Tə, nimina ηa ke ni gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na la.”

⁵⁰ Le waadidiliib məmək san cha u.

⁵¹ Unachipəən ubaa nan bi nima chee, ki pee likekepiln, ki paani Yesu pu. Le bi laan chuu unachipəən ngbaan aakekeln.

⁵² Le u san cha waakekeln, ki san cha uηmeen.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu na

(Matiu 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jənn 18.13-14, 19-24)

⁵³ Le bi di Yesu buen Uwumbər aatotoorninkpel aadichal ni. Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək mu kuun ni nima chee.

⁵⁴ Le Piita paa Yesu pu, ki bi dandar, le ki ti fuu Uwumbər aatotoorninkpel aachiln ni, ki koo, ki ti kal bikikiirb chee wol mmii.

⁵⁵ Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni bibəjirb aaninkpiib məmək ban biseeraadam bi ga bii Yesu aan bi ku u na.

⁵⁶ Le biseeraadam pam məln inyamən paan u, ki bii u. Baah len pu na, naa kpaan. Nima pu na, baa kan waataani.

⁵⁷ Le bijab bibaa fii sil, ki məln inyamən paan u, le ki bui ke,

‡ 14:44 : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

58 “Ti n̄un u len ke u ga gbaa wii Uwumb̄or Aadichal li binib maa li na, ki ki maa liken li binib aa maa li na, iwiin itaa.”

59 Le bijab bimina mu aah len pu na, naa kpaan.

60 Le Uwumb̄or aatotoorninkpel ngbaan fii sil bi m̄m̄ək aanimbiin ni, le ki baa Yesu, “Saan len tibaa aa? Binib ngbaan aah bii si pu na, ti gbii aan taa gbii?”

61 Le Yesu si n̄min, kaa len tibaa. Le Uwumb̄or aatotoorninkpel ki baa u, “Aa ye Kristo u ga gaa binib lii na aan saa ye? Aa ye Uwumb̄or u ti pak u na Aajap̄ɔn aa?”

62 Le Yesu bui ke, “M ye. Ni ga kan min Unib̄on Aabo ka Uwumb̄or aan̄angii w̄ɔb. Ni ga kan m bi n̄taalangbam ni paacham ki choo.”

63 Waah len kina na, le Uwumb̄or aatotoorninkpel chuu kar ubaa aawan-peenkaan, le ki bui ke, “Taa ki ban seeraadam. U di ubaa n̄an̄ Uwumb̄or la.

64 Ni n̄un waah sii Uwumb̄or pu na. Ni dak kinye?”

Le bi m̄m̄ək bui ke u n̄eer bi ku u la.

65 Le bi ponn ni bibaa piin ki bi teei tim̄ɔtan n̄ani u pu, le ki di likekeln poo unimbil, ki gbaa u, ki baa u ke, “Ulau faa si?” Bikikiirb ngbaan mu nan gaa u ki gbaa u.

Piita aah nee Yesu pu na

(*Matiu 26.69-75; Luk 22.56-62; J̄onn 18.15-18, 25-27*)

66 Piita aah nan bi lichiln ngbaan ni na, le Uwumb̄or aatotoorninkpel aanaagbiipii ubaa dan

67 ki nan kan Piita bi wol mmii. Le u lik u mbam̄m, le ki bui u, “Aa mu nan bi Yesu u ye Nasaref aatiñ aanii na chee.”

68 Le Piita nee, ki bui u, “Maa bee saah len pu na aatataa,” le ki nyan lipaal kikaak-paak ponn ni. N-yoonn ngbaan le ukooja wii.

69 Le unaagbiipii ngbaan ki kan u, le ki bui binib bi si nima chee na ke, “Umina ye Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la.”

70 Le Piita ki nee lelee.

Le ni ki kpee siib, le binib bi si u chee na bui u ke, “Ni ye mbam̄n, aa ye Yesu aadidiliib ponn ni ubaa la; aa mu ye Galilee aatiñ aanii la.”

71 Le Piita puu Uwumb̄or, ki bui ke, “Maa nyi naah len unii u na. M yaa m̄n nnyam̄n kan, Uwumb̄or daa n̄tafal.”

72 Libuul ngbaan ni, le lelee aakooja wii. Le Piita teer ke Yesu ba bui u ke, “Aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le lelee aakooja nin wii.” Piita aah teer kina na, le u wii pam.

15

Pailat aah jin Yesu tib̄or pu na

(*Matiu 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; J̄onn 18.28-38*)

1 Kichakpinaanyeek ni le Uwumb̄or aatotoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumb̄or aakaal aam̄m̄ək, ni bib̄jirb aaninkpiib m̄m̄ək kal ki kpokl baah ga n̄a pu na. Le bi buu Yesu tikululn, ki di u buen kitiñ ngbaan aaninkpel u bi yin u ke Pailat na chee, ki di u n̄a un̄aal ni.

2 Le Pailat baa u, “Aa ye Juu yaab aab̄or la aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

3 Le Uwumb̄or aatotoorninkpiib ngbaan bii u sakpen.

4 Le Pailat ki baa u, “Saan len tibaa aa? Li pel baah bii si sakpen pu na.”

5 Le Yesu aa ki len tibaa. Waah kaa len tibaa na, le ni gar Pailat pam.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na

(*Matiu 27.15-26; Luk 23.13-25; J̄onn 18.39-19.16*)

6 Njim ngbaan aayoonn nan saa kan, Pailat ga nyan unaagbiija u kinipaak ban u na lii.

7 N-yoonn ngbaan, unaagbiija ubaa nan bi kiyondiik ni, bi yin u ke Barabas. U ni bakadam bi nan dii u na nan tukni kitiñ ngbaan aaninkpiib, ki ku binib. Nima pu le bi nan di bi n̄a kiyondiik ni.

8 Le kinipaak ngbaan dan Pailat chee, ki bui u ke u n̄a waah ti n̄ani pu njim ngbaan yoonn m̄m̄ək na, ki nyan unaagbiija ubaa lii.

9 Le u baa bi, “Ni ban m nyan ni Juu yaab aab̄or la aa?”

10 Pailat bee ke Uwumb̄or aatotoorninkpiib kpa lipiipoln Yesu pu, nima le cha bi di u n̄a un̄aal ni.

11 Le Uwumbər aatotoorninkpiib bui kinipaak ngbaan ke bi tuk Pailat ke u nyan Barabas lii, naa ye Yesu.

12 Kinipaak ngbaan aah tuk Pailat kina na, le u ki baa bi, “Kina kan, uja u ni yin u ke Juu yaab aabər na, m ga ŋa u kinye?”

13 Le bi teen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu.”

14 Le Pailat baa bi, “Ba ŋa? U tun bakaa bayoo?”

Le bi moo tar sakpen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu.”

15 Le Pailat ban ke u sən bisui. Kina pu na, u nan nyan Barabas lii, le ki cha waajab lue Yesu ŋinaalab, ki di u ŋa biŋaal ni, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Butəb aajab aah yook Yesu pu na

(Matiu 27.27-31; Jənn 19.2-3)

16 Le butəb aajab ngbaan di u buen Pailat aachiln ni, ki yin bijab biken ke bi kuun ni.

17 Le bi chuu peer waawanpeenkaan, le ki di libəkumaln peen u, ki di ikokon luu kiyikpupuk ki di chin u,

18 le ki doon u ke, “Juu yaab aabər, aa pəə əə?”

19 ki joo lidabil gbaa uyil paab, le ki teei timəətan ləe u, ki gbaan unimbiin ni ki doon u.

20 Baah ŋa u mbənyun ki ti doo na, le bi chuu peer libəkumaln ngbaan, ki di waawanpeenkaan peen u, ki di u nyan, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Baah kpaa u ndəpuinkoo pu pu na

(Matiu 27.32-44; Luk 23.26-43; Jənn 19.17-27)

21 Baah cha na, le bi ton uja ubaa nyan ni, bi yin u ke Simonn, u ye Sairene aatin aanii la. U nyan ni ntingbaan ni, le ki choo Jerusalem. U nan ye Aleksanda ni Rufus aate la. Le bi chuu u mpəən ke u tun Yesu aadəpuinkoo.

22 Le bi di Yesu buen nibaa chee, bi yin nima chee ke Golgota. Golgota aatataa le ye ke “Kiyikpaŋ aapepel.”

23 Baah ti fuu nima chee na, le binib bibaa ban bi tii Yesu ndaan mu nnyək ŋmal mu ponn ni na ke u nyun. Le u yii, kaa nyun.

24 Le butəb aajab ngbaan kpaa u ndəpuinkoo pu, ki di waawanpeenkaan

yakr təb. Bi nan too inaan ke bi lik bimək aah ga kan ni na.

25 Ni nan ye kichakpiik ni, tikur tiwae yoonn la, le bi kpaa u ndəpuinkoo pu.

26 Le bi ŋmee kigbaŋ budabu cha bi ku u na, ki di tam waadəpuinkoo pu, uyil paab. Bi nan ŋmee ke, “Juu yaab aabər.”

27 Bi nan di bififiirb bilee kpaa idəpuinkee pu. Bi di ubaa kpaa uŋangii wəb, ki di uken kpaa uŋangan wəb. [

28 Le ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na ke, “Bi ŋa u ke baah ŋani titunwanbirdam pu na.”*]

29 Waah lee ndəpuinkoo pu na, le binib bi jer nima chee na seei u, ki gbakr biyil, le ki bui u, “Aa mu. Si u len ke aa ga gbaa wii Uwumbər Aadichal ki ki maa li iwiin itaa na,

30 sunn ni ndəpuinkoo ngbaan pu ki ŋmar.”

31 Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməməkb mu ŋa u mbənyun, ki bui təb ke, “U gaal biken le bi ŋmar, kaan ŋmaa gaa ubaa lii.

32 Kristo u ga gaa binib lii ki ye Juu yaab aabər na, u sunn ni ndəpuinkoo pu dan-dana wee, aan ti kan ki gaa u ki kii.”

Le baah di bififiirb bilee bi kpaa u chee idəpuinkee pu na, bi mu sii u.

Yesu aah kpo pu na

(Matiu 27.45-56; Luk 23.44-49; Jənn 19.28-30)

33 Nwiin kaasisik ni, le itingbaan məmək bəln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na.

34 Nwiin aah kpar na, le Yesu teen mpəən pu ke, “Eloi, eloi, lama sabaktani.” Naatataa le ye ke “Maawumbər, Maawumbər, ba pu aa siir cha mi?”†

35 Binib bi nan si nima chee na ŋun waah teen pu na, le bibaa bui ke, “Li pel man, u yin Elaija la.”

36 Le bi ponn ni ubaa san buen ki ti yoor nkiisuk, ki nan di bən ndaan mu məən na ni, le ki di ŋa lidabil pu, ki di ŋa Yesu aaməb chee ke u moor, le ki bui ke, “Di cha man, aan ti lik ke Elaija ga dan ki nan sunn ni u aan waan dan.”

37 Le Yesu ki teen mpəən pu, le ki kpo.

* 15:28 : Lik Aisaya 53.12. † 15:34 : Lik Ilahn 22.1.

³⁸ Le likekeln li yakr Uwumbər aadiik ni nfum mulee na, chuu kar paacham ki ti saa kitij.

³⁹ Le butəb aajab aaninkpel u si ndəpuinkoo ngbaan taab na kan Yesu aah kpo pu na, le ki bui ke, “Mbamən, uja ngbaan sil ye Uwumbər Aajapəən la.”

⁴⁰ Bipiib bibaa mu nan bi nima chee, ki si dandar, ki si lik. Bi ponn ni ubaa ye Mari Magdalene, uken mu ye Salome, uken mu ye Mari u ye Jems waatiir ni Joses aana na.

⁴¹ Yesu aah nan bi Galilee na, le bipiib ngbaan nan dii u, ki tun lituln ter u. Bipiib bi wiir ki nan dii u dan Jerusalem na mu nan bi nima chee.

Baah sub Yesu pu na

(Matiu 27.57-61; Luk 23.50-56; Jənn 19.38-42)

⁴² Kijook aah joor na, le uja ubaa fuu ni, bi yin u ke Josef. U nan ye Arimatea aatin aanii la, ki ye bibəjirb aaninkpiib ponn ni ubaa, ki kpa liyimbil.

⁴³ U mu nan bi kii Uwumbər aanaan aah ga fuu ni buyoonn na. Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na, buyoonn bi gor ke bi ji likpaakool daal na. Le Josef buen Pailat chee ni lipobil, ki ti bui u, “Tii mi Yesu aawon.”

⁴⁴ Pailat aah nən ke u kpo na, le ni gar u. Le u yin ni bijab aaninkpel na, ki nan baa u ke, “Yesu aah kpo na, ni yunn aa?”

⁴⁵ Le u tuk u waah kpo buyoonn na. Pailat aah nən ke u kpo na, le u tii Josef nsan ke u yoor waawon.

⁴⁶ Josef nan daa likekenyaan, ki nyan Yesu aawon ndəpuinkoo pu, ki di u poo likekeln ngbaan ni, ki di u ti sub kitakpalun ni. Bi nan gbii kitakpalun ngbaan litakpasakpeln libaa aasikakl ni la. Le u di litakpapapaln leŋ mbisaməb. ⁴⁷ Le Mari Magdalene, ni Mari u ye Joses aana na, kan baah di Yesu aawon sub nin chee na.

16

Yesu aah fikr nkun ni pu na

(Matiu 28.1-8; Luk 24.1-12; Jənn 20.1-10)

¹ Juu yaab aakpaakool daal aajook, le Mari Magdalene ni Salome, ni Mari u ye Jems aana na, buen ti daa tulalee, bi ti di ŋa Yesu aawon pu.

² Le ki woln kitaak kichakpinaanyeeek ni, nwiin aah laa puu na, le bi buen likaakul ngbaan chee.

³ Tə, litakpal li lek kitakpalun ngbaan aaməb na ye lisakpeln la. Nima pu na, baah cha na, le bi baa təb ke, “Nma ga ti biln litakpal na tii timi?”

⁴ Le bi lik, ki kan ke litakpal na aa ki lek.

⁵ Le bi koo likaakul na ponn ni ki kan unachipəən ubaa ka ŋŋangii wəb ki pee libəkupiln fəfək. Le ni gar bi pam.

⁶ Le u bui bi, “Ni taa cha ni gar nimi man. Ni ban Yesu u ye Nasaref aatin aanii u bi nan kpa u ndəpuinkoo pu na la. U fikr nkun ni a. Waa bi do. Lik man baah nan di u bil nin chee na.

⁷ Ni li cha ki ti tuk Piita ni waadidiliib biken ke u loln bi pu nsan, ki cha Galilee aatin ni. Bi ga ti kan u nima, waah nan tuk bi pu na.”

⁸ Le ni gar bipiib na pam, le biwon gbaa. Le bi nyan likaakul na ni, ki san. Ijawaan aah chuu bi na, le baa tuk unii ubaa.

Yesu aah di ubaa mək binib pu na

(Matiu 28.9-10; Jənn 20.11-18; Luk 24.13-35)

[
⁹ Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na aachakpitaawoln, Yesu aah fikr nkun ni na, le u puen di ubaa mək Mari Magdalene. Mari le ye upii u Yesu nan nyan tiyayaar tilole u ni na.

¹⁰ Le Mari buen binib bi nan dii Yesu na chee. Bi nan kpa mpombiin ki ka wii. Le Mari tuk bi ke u kan Yesu, u fikr nkun ni a.

¹¹ Baah nən kina na, le baa pak ti.

¹² Nimina aapuwəb, le bi ponn ni bilee nan chuun cha ntingbaan ni. Baah cha na, le Yesu nan di ubaa mək bi. Waa nan bi ke waah nan bi pu buyoonn Mari Magdalene kan u na.

¹³ Le bi gir buen biken chee, ki ti tuk bi ke bi kan Yesu. Le baa pak baah len pu na.

Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na

(Matiu 28.16-20; Luk 24.36-49; Jənn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

¹⁴ Nimina aapuwəb, le waadidiliib kipiik ni ubaa ka ji tijikaar. Baah bi ji na, le Yesu di ubaa mək bi, le ki kae bi, ke ba ŋa baa pak binib bi kan u, waah fikr nkun ni aapuwəb

na aah len pu na, ke bitafal le pɔɔ. Baa gaa u ki kii mbamɔm.

¹⁵ Le u ki tuk bi, “Ni li cha dulnyaa mɔmɔk ni, ki di tibɔnyaan tee tuk binib mɔmɔk.

¹⁶ Unii u gaa mi ki kii, ki cha bi muin u nnyun ni na, u ga ŋmar. Unii u kaa gaa mi ki kii na, Uwumbɔr ga bui ke waabɔr bii.

¹⁷ Binib bi gaa mi ki kii na ga tun lijnjiir aatun. Maayimbil pu le bi ga nyan tiyayaar binib ni; bi ga len iliin yayan;

¹⁸ bi ga chuu iwaa, le yaan ŋa bi nibaa. Bi yaa nyu liluul kan, laan ŋa bi nibaa. Bi ga di biŋaal paan bibum pu, le bi ga pɔɔk.”

Uwumbɔr aah di Yesu buen paacham pu na

(Luk 24.50-53; Lituln 1.9-11)

¹⁹ Tidindaan Yesu aah len bi chee tibɔr doo na, le Uwumbɔr di u buen paacham, le u ti kal unŋangii wɔb.

²⁰ Le waadidiliib buen ŋipepel mɔmɔk ni, ki ti tuk binib tibɔnyaan tee. Le Tidindaan ter bi, ki cha bi tun lijnjiir aatun. Baah tun lijnjiir aatun na, nima le mɔk binib ke baah len tibɔnyaan ti na, ti gbii. Amii.]

Tibɔnyaan ti LUK ɲmee ti na

¹ Maaninkpel Teofilus, binib pam nan pɔɔn bibaa ki ɲmee kigban ponn ni tibɔr ti nan ɲa tikaasisik ni na.

² Binib bi kan tibɔr ngbaan aah piin ki ti doo pu na mooni ti, ki tuk timi. Le bi ɲmee baah tuk timi pu na.

³ Min Luk, m mu bee mbamɔm tibɔr ngbaan aah piin pu ki ti doo pu na. Nima le m dak ke ni ɲan m mu ɲmee ti, taah piin ki ti saa pu na, ki tii si,

⁴ aan aa mu bee baah tuk si tibɔr ti na aabamɔn.

Uwumbɔr aatuun aah len ke bi ga maa Jɔnn pu na

⁵ Buyoonn Herod nan ye Judea aatin aabɔr na, le Uwumbɔr aatotoor ubaa nan bi, bi nan yin u ke Sekaria. U nan ye Abija aamaal ponn ni aanii la. Upuu aayimbil nan ye Elisabef. U mu nan ye Uwumbɔr aatotoor Aaronn aamaal ponn ni aanii ubaa la.

⁶ Sekaria ni upuu mɔmɔk nan ye bininyaam Uwumbɔr chee, ki dii waakaal mɔmɔk, ki ɲani waah ban pu na, kaa kpa taani ubaa.

⁷ Baa nan kpa ubo. Elisabef nan ye upiɲoob la. Bi mɔmɔk mu nan por la.

⁸⁻⁹ Uwumbɔr aatotoorb aakaal aah dii pu na, le bi lee Sekaria, u ti koo Uwumbɔr Aadichal ni ki see tulalee aayon. Waayoonn aah fuu ni na, le u koo Uwumbɔr Aadichal ni, u ti tun lituln limina.

¹⁰ Buyoonn u bi seer tulalee aayon ngbaan tii Uwumbɔr na, le kinipaak sakpen bi lipaal, ki mee Uwumbɔr.

¹¹ Le u kan Uwumbɔr aatuun, baah seer tulalee aayon libimbiln li paab na aanjagii wɔb.

¹² Sekaria aah kan u na, le ni muk u, le ijawaan chuu u.

¹³ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “Sekaria, taa san ijawaan. Uwumbɔr ɲun saameen a. Aapuu Elisabef ga maa ubi jabo, ki tii si. Le aa ga yin u ke Jɔnn.

¹⁴ U yaa ma u kan, le aa ga li kpa mpopiin pam. Binib pam mu ga li mɔɔni.

¹⁵ U ga li ye uninyuun Uwumbɔr chee. Waan nyu ɲisubil aadaan, ki mu aan nyu ndaan mubaa. U ga li gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan buyoonn bi ga maa u na, ki li joo cha.

¹⁶ U ga cha nimi Israel yaab pam gir ti dii Bidindaan Uwumbɔr.

¹⁷ U ga li kpa Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ni mpɔɔn, ke Uwumbɔr aabɔnabr Elaija aah nan kpa pu na, ki ga loln ni Tidindaan pu nsan. U ga cha tetiib ni baabim ki kpaan.* U ga cha binib bi kaa kii Uwumbɔr aamɔb na li kpa nlan, aan bi kpeln, ki li dii bininyaam aah dii pu na. U ga toor binib, bi li ye binib bi gor ki kii Uwumbɔr na.”

¹⁸ Le Sekaria bui Uwumbɔr aatuun ngbaan, “M por a, mpuu mu por a; m ga ɲa kinye ki bee ke saah len pu na ga sil ɲa.”

¹⁹ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “M ye Gabriel u si Uwumbɔr aanimbiin ni na la. U tun ni mi ke m nan tuk si tibɔnyaan tee.

²⁰ Ni yaa nan ɲeer kan, maah len pu na ga gbiin. Saah kaa pak maah len pu na, le aa ga ɲa ubir, kaan ki ɲmaa len tibɔr ki ti saa buyoonn tiwan nimina ga ɲa na.”

²¹ Le kinipaak ngbaan si lipaal, ki si kii buyoonn Sekaria ga nya ni Uwumbɔr Aadichal ni na. U nan yunn kaa nyan ni, le ni gar bi pam.

²² Waah nan nyan ni na, waa ɲmaa len bi chee tibɔr. Nima le cha bi bee ke u kan lijinjiir aawan Uwumbɔr Aadichal ni. Le u beenin len libir, kaa ɲmaa len tibɔr.

²³ Waawiin aah ye pu u tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni na aah doo na, le u kun.

²⁴ Ni bi ki cha, le upuu Elisabef dek lipuul, ki di ubaa bɔr inɲmal inɲmu,

²⁵ le ki bui ke, “Uwumbɔr lik maah bi pu na la, le ki ɲa mi tibulchinn kina ki tii mi, ki nyan mi inimɔɔn ni.”

Uwumbɔr aatuun aah bui Mari ke u ga maa Yesu pu na

²⁶ Lipuul aah ɲa inɲmal iloob aapuul na, le Uwumbɔr tun waatuun Gabriel ke u buen Galilee aatin kibaa ni, bi yin ki ke Nasaref,

* **1:17** : Lik Malakai 4.5-6.

27 ke u buen usapɔɔn ubaa chee, bi yin u ke Mari. Waa nyi uja. Bi nan puu ke bi ga tii u tichar. Bi yin uchal Josef, u ye Ubɔr David aamaal ponn ni aanii ubaa la.

28 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan fuu ni Mari chee ki doon u, le ki bui u, “Uwumbɔr ɲa si tibulchinn sakpen a, ki bi aa chee, ki ɲa tinyoor ɲa aa pu ki jer waah ɲa bipiib mɔmɔk pu na.”

29 Waah len kina na, le ni gar Mari sakpen. Le u dakl lik waah len pu na aatataa.

30 Le u ki bui u, “Mari, taa san ijawaan. Uwumbɔr ɲa si tibulchinn la.

31 Aa ga dek lipuul, ki maa ubijabo ki yin u ke Yesu.

32 U ga li ye uninyuun la. Bi ga yin u Uwumbɔr u kaa kpa ɲeen aatɔ na Aajapɔɔn. Tidindaan Uwumbɔr ga tii u uyaaja Ubɔr David aanaan.

33 U ga li ye uyaaja Jakob aayaabitiib† aabɔr n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Waanaan aan doo.”

34 Le Mari baa Uwumbɔr aatuun ngbaan ke, “Maah kaa nyi uja na, m ga ɲa kinye ki maa ubo?”

35 Le u bui u, “Uwumbɔr Aafuur Nyaan ga sunn ni aa pu. Uwumbɔr u kaa kpa ɲeen aatɔ na aapɔɔn ga cha aa dek lipuul. Nima pu na, saah ga maa ubo u na ga li ye chain. Bi ga yin u ke Uwumbɔr Aajapɔɔn la.

36 Lik, aana aabo Elisabef, u por na, u mu pil ubijabo aapuul. Baah nan yin u ke upiɲoob na kpa iɲmal iloob aapuul la;

37 nibaa aa pɔɔ Uwumbɔr chee.”

38 Le Mari bui Uwumbɔr aatuun ngbaan, “M ye Uwumbɔr aanaagbiipii la. Saah len pu na, u cha ni ɲa kina.” Le Uwumbɔr aatuun ngbaan buen.

Mari aah mann Elisabef pu na

39 N-yoonn ngbaan le Mari gor mala ki buen ɲjoo ponn ni, le ki ti buen kitin kibaa ni, ki bi Juda aatin ponn ni,‡

40 le ki koo Sekaria do, ki doon Sekaria aapuu Elisabef.

41 Elisabef aah ɲun idoon pu na, le waabo fii uponn ni. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin Elisabef.

42 Le u len mpɔɔn pu ki bui Mari, “Uwumbɔr ɲa tinyoor ɲa aa pu ki jer waah ɲa bipiib mɔmɔk pu na, ki ɲa tinyoor ɲa ubo u bi aaponn ni na mu la.

43 Ba ɲa Uwumbɔr nyun mi kina ki cha Ndindaan aana dan nan mann mi?

44 Ntafal aah ɲun saadoon na, le maabo fii mponn ni, waah kpa mpopiin pu na.

45 Si u gaa Uwumbɔr ki kii na, u ɲa tinyoor ɲa aa pu la, ki ga ɲa waah nan tuk si ke u ga ɲa pu na.”

Mari aah gaa nlahn ki pak Uwumbɔr pu na

46 Le Mari bui ke,

“M nyunni Uwumbɔr nsui ni la.

47 M kpa mpopiin sakpen, Uwumbɔr u gaa mi lii na pu.

48 U teer mi u ye waanaagbiipiigiin na bɔr. Dandana ki joo cha, binib mɔmɔk ga len ke Uwumbɔr ɲa tinyoor ɲa m pu la,

49 ba pu? Uwumbɔr u kpa mpɔɔn na tun litukpaan ki tii mi.

Waayimbil ye chain la.

50 Binib bi san u na, u san bi kinimbaak, ni biyaabitiib, ni biyaabisɔsɔk ponn ni ki joo cha.

51 U mɔk binib waapɔɔn, ki jenn kalmbaanidam bi dak ke bi ye bininyuum na.

52 U nyan bibɔrkpaam baanaan ni, ki nyun bigiim.

53 Binib bi nkon joo bi na, u tii bi tijikaar nyaan, bi ji bab.

U cha biwankpadam chuun ni iɲaalpeen.

54 Waah nan puu tipuur ti tii tiyaajatiib na, u ɲa kina la, ki ter waatutum Israel yaab.

55 U teer ki san Abraham ni uyaabitiib kinimbaak n-yoonn mu kaa kpa ndoon na la.”

56 Tɔ, Mari nan bi Elisabef do iɲmal itaa, le ki nin gir kun.

Baah ma Jɔnn u muini binib nnyun ni na pu na

57 Le ni ɲeer Elisabef maa ubo. Le u ma ubijabo.

58 Le udoyaab ɲun ke Uwumbɔr san u kinimbaak sakpen. Le u ni bi kpaan ki mɔɔni.

† 1:33 : Jakob aayaabitiib ye Israel yaab la. ‡ 1:39 : Ni nan ye iwiin inaa bee iɲmu aasachuln la.

⁵⁹ Waabo aawiin iniin daal, le bi dan bi nan gii uchakpaln, le ki ban bi yin u ke Sekaria ke baah yin ute pu na.

⁶⁰ Le una aa kii, ki bui ke bi ga yin u ke Jōnn la.

⁶¹ Le bi bui u, “Unii ubaa aa kpa liyimbil limina nimi aamaal ponn ni.”

⁶² Le bi di biṅaal len ute chee, ki baa u ke u ban ke bi yi waabo kinye.

⁶³ Le u bui bi ke bi tii u kigbaṅ. Baah tii u na, le u ḡmee ke, “Waayimbil le ye Jōnn.” Le ni gar bi məmək pam.

⁶⁴ Libuul ngbaan ni le Sekaria aalambil lōkr. Le u piin ki bi len ki pak Uwumbər.

⁶⁵ Le ijawaan chuu bidoyaab məmək. Le Judea aatim mumək bi ḡjoo ponn ni na aanib ḡun tibər ngbaan.

⁶⁶ Ni nan ḡa binib bimək ḡun ti na ilan-dak. Le bi baa ke, “Ubo ngbaan ga li ye ba aanibol?” Ba pu? Uwumbər aanaal nan bi u pu.

Sekaria aah pak Uwumbər pu na

⁶⁷ Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin Sekaria, u ye Jōnn aate na, le ki cha u len Uwumbər aabər:

⁶⁸ “Cha ti pak Tidindaan u ye timi Israel yaab Aawumbər na.

U dan nan ter waanib, ki nyan bi tinaagbiir ni,

⁶⁹ ki tii timi unii u ga gaa timi lii, ki kpa mpəən,

ki ye waatutunn Ubər David aamaal ponn ni aanii ubaa na.

⁷⁰ U nan cha waabənabtiib chain len kina n-yaayoonn na

ki joo cha.

⁷¹ U nan puu tipuur ke u ga nyan timi, timi aadim aanaal ni,

ni bimək nan timi na aanaal ni, aan ti ḡmar.

⁷² U nan len ke u ga san tiyaajatiib kinimbaak,

ki teer waah puu tipuur ti ye chain na bər.

⁷³ U nan puu tipuur tii tiyaaja Abraham,

⁷⁴ ke u ga nyan timi, timi aadim aanaal ni, aan ti dii u ki taa li san ijawaan,

⁷⁵ ki li bi chain, ki li kpa mbimbinyaan u chee n-yoonn məmək.

⁷⁶ Si, maabo, bi ga yin si ke Uwumbər u kaa kpa

ḡeen aatə na aabənabr.

Aa ga loln ni Tidindaan pu nsan, ki toor nsan tii u,

⁷⁷ ki tuk waanib ke u ga di cha baatunwanbir pinn bi,

ki gaa bi lii;

⁷⁸ ba pu? timi Aawumbər kpa tibulchinn, ki san timi kinimbaak.

U yaa gaa timi lii kan,

ni ga li bi ke nwiin aah puu ni pu na.

⁷⁹ Ni ga woln binib bi bi mbəmbəən

ni ki san nkun ijawaan na pu,

ni ga mək timi nsan mu ga tii timi nsuudoon na.”

⁸⁰ Le ubo ngbaan muun, ki dii Uwumbər ni usui məmək, le ki nan bi nteersakpiin ni, ki ti saa buyoonn u piin ki bi tuk Israel yaab Uwumbər aabər na.

2

Baah ma Yesu pu na

(Matiu 1.18-25)

¹ N-yoonn ngbaan le Ubər kpaan Siisa Agustus len ke binib məmək kuun ni ki nan ḡmee baayimbil, u lik baah wiir pu na.

² Baah kahn binib kina njan pu na, Kirinius le nan ye Siria aatiṅ aaninkpel.

³ Le binib məmək buen bido aatiṅ ni, bi ti ḡmee baayimbil.

⁴ Josef nan ye Ubər David aamaal ponn ni aanii ubaa la. Nima pu na, u nan nyan Nasaref, kitiṅ ki bi Galilee aatiṅ ni na, le ki buen Ubər David aatiṅ, ki bi yin ki ke Betlehem, ki bi Judea aatiṅ ni na.

⁵ Le u ni upuu Mari, u kpa lipuul na, buen bi ti ḡmee baayimbil.

⁶ Baah bi Betlehem aatiṅ ni na, le ni ḡeer u maa ubo.

⁷ Le u ma waajan aabijabo, ki di u poo likekeln ni, ki di u di ḡa tiwakor aah ḡmə timoor daka u ponn ni na; mpaan aa nan ki bi bicham aadiik ponn ni ke bi koo.

Uwumbər aatuuntiib aah fuu ni bipihdam chee pu na

⁸ Bipihdam bibaa nan bi nima chee timoor ni, ki kpa baapiih ki lik i kinyeek.

⁹ Le Uwumbər aatuun dan bi chee. Le Uwumbər aawiihn woln bi pu. Le ijawaan chuu bi sakpen.

10 Le Uwumbər aatuun ngbaan bui bi, “Taa san ijawaan man. M joo ni tibənyaan ti ga tii binib məmək mpopiin sakpen na la.

11 Kinyeek kee bi ma unii u ga gaa nimi lii na, Ubər David aatiŋ ni. Uma le ye Tidindaan Kristo.*

12 Ni ga kan ubo ngbaan aah poo ŋikeken ni, ki də tiwakor aah ŋmə timoor daka a u ponn ni na. Nima le ga li ye liməkl ki tii nimi.”

13 Libuul ngbaan ni le Uwumbər aatuun-tiib bi wiir sakpen na fuu ni ntuun ngbaan chee, le ki pak Uwumbər, ki len ke,

14 “Cha ti nyuŋ Uwumbər u bi paacham na. Lifuur ga li bi dulnyaa wee ni. Uwumbər san binib kinimbaak la.”

15 Le Uwumbər aatuun-tiib ngbaan gir buen paacham. Le bipihdam ngbaan bui təb, “Cha ti buen Betlehem aatiŋ ni dandana, ki ti lik Uwumbər aah tuk timi ke tiwan ni ŋa nima na.”

16 Le bi buen mala, ki ti kan Mari, ni Josef, ni ubo ngbaan. Ubo ngbaan də tiwakor aah ŋmə timoor daka a u ponn ni na.

17 Bipihdam ngbaan aah kan u na, le bi tuk binib Uwumbər aatuun ngbaan aah tuk bi ubo ngbaan aabər pu na.

18 Binib bimək ŋun bipihdam ngbaan aah len pu na, le ni gar bi.

19 Mari le teer tibər timina məmək, ki dakl lik taatataa usui ni.

20 Le bipihdam ngbaan gir buen baapiih chee timoor ni. Baah cha na, le bi nyuŋ ni Uwumbər ki pak u, baah kan ki ŋun pu na məmək pu; bi kan ki ŋun Uwumbər aatuun ngbaan aah tuk bi pu na.

Baah yin Yesu liyimbil pu na

21 Ubo ngbaan aawiin iniin daal le ni neer bi gii uchakpaln. Le bi yin u ke Yesu. Buyoonn Mari aa nan kee dek lipuul na, le Uwumbər aatuun ngbaan nan bui u ke bi yin u kina.

Baah di Yesu ki di tii Uwumbər pu na

22 Buyoonn ni neer bi ŋa Mari chain, Moses aakaal aah mək pu na, le bi di ubo ngbaan buen Jerusalem, bi ti di u tii Uwumbər.

23 Ni ŋmee Uwumbər aakaal aagban ni ke bi di njan aabijabo mək ki di tii Uwumbər.

24 Le Josef ni Mari toor kitork ki tii Uwumbər, waakaal aah len pu na. Nkaal ngbaan len ke bi di ŋinanjel ŋilee, bee mbərnanjibim mulee ki di toor kitork ngbaan.

25 Uja ubaa nan bi Jerusalem aatiŋ ni. Bi nan yin u ke Simeonn. U nan ye uninyaan la, ki dii Uwumbər aakaal məmək mbaməm, ki lik bundaln Uwumbər ga nyan Israel yaab baafalaa ni na. Uwumbər Aafuur Nyaan nan bi u chee,

26 ki nan mək u ke waan kpo, see u kan Uwumbər aanii Kristo u ga gaa binib lii na waahr.

27 Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha u koo Uwumbər Aadichal ni, le Yesu aate ni una joo ni Yesu ki di koo ni Uwumbər Aadichal ni, bi ti di u tii Uwumbər. Buyoonn bi di u koo ni na

28 le Simeonn gaa u uŋaal ni, le ki pak Uwumbər, ki bui ke,

29 “Uwumbər, aa ga ŋmaa cha saatutunn nya dulnyaa wee ni, nsuudoon ni;

ba pu? dandana aa ŋa saah nan len pu na, 30 ki cha nnimbil kan Saabo u ga gaa timi lii na.

31 Aa nan len ke aa ga tun ni u dulnyaa wee ni.

Dandana wee u ga nya, aan binib məmək bee waabər.

32 U ye nwiihn ki ga woln binib bi kaa ye Israel yaab na aanimbil. U pu, le binib ga nyuŋ saanib Israel yaab.”

33 Simeonn aah len ubo ngbaan aabər kina na, le ni gar ute ni una.

34 Le Simeonn ŋa Uwumbər aanyoor ŋa bi pu, le ki bui ubo ngbaan aana Mari, “Uwumbər nyan ubo ngbaan ke u sunn timi Israel yaab ponn ni pam taab, ki nyuŋ ti ponn ni pam mu. U ye liməkl li binib pam ga yii li na.

35 Nima le ga kpiir baah dak pu bisui ni na. Aasui mu ga bii sakpen a, ki ga li wu ke unyoohn na.”

36 Le upininkpel ubaa, u ye Uwumbər aabənabpii, aan bi yin u ke Ana na, mu nan bi. U nan ye Fanuel aabisal, ki ye Aser aanibol ponn ni aanii ubaa la. U nan por

* 2:11 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Masiya aatataa le ye ke bi di olif aakpan kpir unii aayil pu ki mək ke u ye Uwumbər yoo.

sakpen a. U nan bi uchal chee njibin njilole, le uchal kpo cha u, le u ye ukpopii.

³⁷ U nan ye njibin imonko inaa ni njinaa aanii la. U nan bi Uwumbər Aadichal ni n-yoonn məmək, ki dooni u nwiin pu ni kinyeek, ki lulni buməb, ki mee u.

³⁸ N-yoonn ngbaan le u mu fuu ni, ki dooni Uwumbər ubo ngbaan pu, le ki di waabər tuk Jerusalem aanib bimək lik buyoonn Uwumbər ga gaa bi lii na.

Baah gir ni Nasaref aatiŋ ni pu na

³⁹ Yesu aate ni una nan ŋa Uwumbər aakaal aah len pu na məmək, le ki gir kun bido aatiŋ Nasaref ki bi Galilee aatiŋ ni na.

⁴⁰ Le ubo ngbaan muun, ki moo kan mpəɔn, ki kpa nlan sakpen. Le Uwumbər aanyoor nan bi u pu.

Yesu aah bi Uwumbər Aadichal ni pu na

⁴¹ Libiln mək, ute ni una nan chaa Jerusalem, buyoonn Juu yaab ji Lakr-jer aajim†

⁴² Yesu aah nan ti saa njibin kipiik ni njilee na, le bi buen Jerusalem bi ti ji njim ngbaan, baah ŋani pu njibin məmək na.

⁴³ Bi nan bi nima ki ti saa buyoonn njim ngbaan aawiin doo na, le ki gir chaa kun. Le Yesu u nan laa ye ubo na gaar Jerusalem ni. Ute ni una mu aa nyi.

⁴⁴ Bi dak ke u bi usachun ŋeen aatətiib ponn ni. Le bi chuun nwimən aasachuln, le ki nin ban u bidoyaab ponn ni, kaa kan u.

⁴⁵ Baah kaa kan u na, le bi gir buen Jerusalem ponn ni, ki ti chuun ban u.

⁴⁶ Iwiin itaa daal le bi ti kan u Uwumbər Aadichal ni. U ka biməməkkninkpiib aakaasisik ni, ki pel baah len pu na, ki mu baa bi mbaan,

⁴⁷ ki kpa nlan ki bee baah len pu na aatataa, ki giin kii bi mbaməm. Nima le ni gar binib bimək ŋun na.

⁴⁸ Ute ni una aah kan u na, le ni gar bi pam. Le una baa u, “Maabo, ba ŋa aa ŋa timi kina? M ni aate ban si ni mpombiin.”

⁴⁹ Le u baa bi, “Ba pu ni ban mi? Naa nyi ke ni ye ke m li bi Nte Uwumbər aatuln ni ii?”

⁵⁰ Le baa bee waah len pu na aatataa.

⁵¹ Le u dii bi ki gir Nasaref aatiŋ ni, le ki kii biməi. Le una joo tibər timina məmək usui ni.

⁵² Yesu nan muun ki moo kan nlan, le ki kan kipak binib ni Uwumbər mu chee.

3

Jənn u muini binib nnyun ni na aah moon Uwumbər aabər pu na (Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Jənn 1.19-28)

¹ Buyoonn Ubərkpaaan Tiberius Siisa nan jin waanaan njibin kipiik ni njim ni, aan Pontius Pailat mu ye Judea aatiŋ aaninkpel, Herod mu ye Galilee aabər, aan unaal Filip mu ye Iturea aatiŋ, ni Trakoni-tis aatiŋ aabər, Lisanius mu ye Abilene aatiŋ aabər,

² aan Anas ni Kayafas mu ye Uwumbər aatotoorninkpiib na, n-yoonn ngbaan le Jənn u ye Sekaria aajapəɔn na nan bi nteersakpiin ni. Le Uwumbər len u chee tibər nima.

³ Le u bə dii Jəɔdann aaməɔl aatingbaan ni, ki mooni ke, “Kpeln nimi aabimbin man, aan m muin nimi nnyun ni, le Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi.”

⁴ Waah ŋa kina na, le ni gbiin Uwumbər aabənaabr Aisaya aah nan ŋmee pu Uwumbər Aagban ni na ke,

“Unii ubaa bi nteersakpiin ni ki tar,
“Toor Uwumbər aasan man
ki ŋa waasan mu li tok ki tii u.

⁵ Bi ga di titan gbiin tifatann məmək,
ki ber njjoo ni njigongon məmək lii taab,
ki naar isan imək gər na,
ki ŋa isan imək kaa joon na, i li joon tii u.

⁶ Binib məmək ga kan Uwumbər aah ga gaa bi lii pu na.’ ”*

⁷ Le kinipaak nan dan Jənn chee, ki ban ke u muin bi nnyun ni. Le u baa bi, “Nimi ijagen aabim, ŋma sur nimi ke ni nya ntafadaan mu choo na ni?”

⁸ Ni li tun lituln li ga mək ke ni sil kpeln nimi aabimbin na, ki taa bui ke niyaaja aah ye Abraham na, nima le ga cha ni nyan ntafadaan ni. M tuk nimi la, Uwumbər

† 2:41 : Bi nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer bundaln Uwumbər aatuun u ku binib na nan lakr bi pu jer na. Lik Nnyam 12.1-27; Ikaal 16.1-8. * 3:6 : Lik Aisaya 40.3-5.

ga nmaa di n̄itakpal n̄imina kpaln Abraham aayaabitiib.

⁹ Dandana wee Uwumbər toor kichək ke u ti gaa isui imək kaa lu n̄isubil n̄i n̄an na, ki di n̄a mmii ni.”

¹⁰ Le kinipaak ngbaan baa u, “Kina kan, ti ga n̄a kinye?”

¹¹ Le u bui bi, “Unii u kpa n̄ibəkul n̄ilee na, u tii unii u kaa kpa libaa na. Unii u mu kpa tijiikaar na, u yakr tii unii u kaa kpa na.”

¹² Bilampoogaab mu nan dan u chee, ki ban ke u muin bi n̄nyun ni, le ki baa u, “Uməmək, ti mu ga n̄a kinye?”

¹³ Le u bui bi, “Ni taa gaa n̄imombil ki jer baah siin n̄imi pu na.”

¹⁴ Le butəb aajab mu baa u, “Ti mu ga n̄a kinye?”

Le u bui bi, “Ni taa gaa unii ubaa aamombil mpəon man, ki taa galn unii u kaa kpa taani na. Cha ninimbil gbiin n̄imi aapal.”

¹⁵ Jənn pu, le binib aalandak fii. Bi məmək baa bisui ni ke, “U ye Kristo u ga gaa timi lii na aan waa ye?”

¹⁶ Le Jənn bui bi məmək, “Mma muin n̄imi n̄nyun ni la. Tə, unii u jer mi na mu choo. Maa n̄eer ke m gbiln waanaatak aən̄min ki tii u. Uma le ga muin n̄imi Uwumbər Aafuur Nyaan, ni mmii ni.

¹⁷ U joo waayikpimbik un̄aal ni, u ti chaar waajikaar, ki di n̄jikaabim n̄a lipil ni, ki di tigbengbir see mmii mu kaan junn na ni.”

¹⁸ Kina le Jənn nan sur binib ngbaan, ki di n̄iməbon aabəŋ kpee ki sur bi, ki mooni tibənyaan ngbaan.

¹⁹ U nan sur Ubər Herod mu. Herod nan gaa unaal aapuu Herodias, ki ki tun titunwanbir sakpen ki kpee. Nima le cha Jənn nan sur u.

²⁰ Le Herod ki tun titunwanbir tiken ki kpee, ki chuu Jənn lan̄ kiyondiik ni.

*Jənn aah muin Yesu n̄nyun ni pu na
(Matiu 3.13-17; Mak 1.9-11)*

²¹ Jənn aah nan muin binib n̄nyun ni na, le u muin Yesu mu n̄nyun ni. Le Yesu mee Uwumbər. Waah bi mee Uwumbər na, le kitaapaak chuu piir.

²² Le Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni, ki nan təŋ u pu, ki naahn linanjel. Le nneel

n̄yan ni paacham ki len, “Aa ye Njapəon u m gee si na la. Nnimbil gbiin si.”†

*Yesu aayaajatiib ponn ni aayimbil
(Matiu 1.1-17)*

²³ Buyoonn Yesu naahn ke waah n̄a n̄ibin piitaa aanii na, le u piin ki tuk binib Uwumbər aabər. Binib nan dak ke u ye Josef aajapəon la.

Josef nan ye Heli aajapəon,

²⁴ Heli mu nan ye Matat aajapəon, Matat mu nan ye Liifai aajapəon,

Liifai mu nan ye Melki aajapəon, Melki mu nan ye Janai aajapəon,

Janai mu nan ye Josef aajapəon,

²⁵ Josef mu nan ye Matatias aajapəon, Matatias mu nan ye Amos aajapəon,

Amos mu nan ye Nahum aajapəon, Nahum mu nan ye Esli aajapəon,

Esli mu nan ye Nagai aajapəon,

²⁶ Nagai mu nan ye Maaf aajapəon, Maaf mu nan ye Matatias aajapəon,

Matatias mu nan ye Semeinn aajapəon, Semeinn mu nan ye Josek aajapəon,

Josek mu nan ye Joda aajapəon,

²⁷ Joda mu nan ye Joanann aajapəon, Joanann mu nan ye Resa aajapəon,

Resa mu nan ye Serubabel aajapəon, Serubabel mu nan ye Sealtiel aajapəon,

Sealtiel mu nan ye Neri aajapəon,

²⁸ Neri mu nan ye Melki aajapəon, Melki mu nan ye Adi aajapəon,

Adi mu nan ye Kosam aajapəon, Kosam mu nan ye Elmadam aajapəon,

Elmadam mu nan ye Er aajapəon,

²⁹ Er mu nan ye Josua aajapəon, Josua mu nan ye Elieser aajapəon,

Elieser mu nan ye Jorim aajapəon, Jorim mu nan ye Matat aajapəon,

Matat mu nan ye Liifai aajapəon,

³⁰ Liifai mu nan ye Simeonn aajapəon, Simeonn mu nan ye Juda aajapəon,

Juda mu nan ye Josef aajapəon, Josef mu nan ye Jonam aajapəon,

Jonam mu nan ye Eliakim aajapəon,

³¹ Eliakim mu nan ye Melea aajapəon, Melea mu nan ye Mena aajapəon,

Mena mu nan ye Matata aajapəon, Matata mu nan ye Natann aajapəon,

† 3:22 : Lik Aisaya 42.1.

Natann mu nan ye Ubər David aajapɔɔn,
³² Ubər David mu nan ye Jese aajapɔɔn,
 Jese mu nan ye Obed aajapɔɔn,
 Obed mu nan ye Boas aajapɔɔn, Boas mu
 nan ye Salmonn aajapɔɔn,
 Salmonn mu nan ye Nasonn aajapɔɔn,
³³ Nasonn mu nan ye Aminadab aa-
 japɔɔn, Aminadab mu nan ye Adminn
 aajapɔɔn,
 Adminn mu nan ye Arni aajapɔɔn, Arni
 mu nan ye Hesronn aajapɔɔn,
 Hesronn mu nan ye Peres aajapɔɔn,
 Peres mu nan ye Juda aajapɔɔn,
³⁴ Juda mu nan ye Jakob aajapɔɔn, Jakob
 mu nan ye Aisak aajapɔɔn,
 Aisak mu nan ye Abraham aajapɔɔn,
 Abraham mu nan ye Tera aajapɔɔn,
 Tera mu nan ye Nahor aajapɔɔn,
³⁵ Nahor mu nan ye Serug aajapɔɔn,
 Serug mu nan ye Reu aajapɔɔn,
 Reu mu nan ye Peleg aajapɔɔn, Peleg mu
 nan ye Eber aajapɔɔn,
 Eber mu nan ye Sela aajapɔɔn,
³⁶ Sela mu nan ye Kainann aajapɔɔn,
 Kainann mu nan ye Afaksad aajapɔɔn,
 Afaksad mu nan ye Sem aajapɔɔn, Sem
 mu nan ye Nowa aajapɔɔn,
 Nowa mu nan ye Lamək aajapɔɔn,
³⁷ Lamək mu nan ye Metusela aajapɔɔn,
 Metusela mu nan ye Enok aajapɔɔn,
 Enok mu nan ye Jared aajapɔɔn, Jared
 mu nan ye Mahalaleel aajapɔɔn,
 Mahalaleel mu nan ye Kenann aajapɔɔn,
³⁸ Kenann mu nan ye Enos aajapɔɔn,
 Enos mu nan ye Sef aajapɔɔn,
 Sef mu nan ye Adam aajapɔɔn, Uwumbər
 le nan naan Adam.

4

*Kinimbəŋ aah təŋ Yesu pu na
 (Matu 4.1-11; Mak 1.12-13)*

¹ Yesu, u nan gbii Uwumbər Aafuur Nyaan na nan nyan Jɔɔdann aamɔɔl chee. Le Uwumbər Aafuur Nyaan cha u buen nteersakpiin ni,

² Le kinimbəŋ ti təŋ u nima, iwiin imonko ilee. Iwiin imonko ilee ngbaan Yesu aa jin nibaa. Le iwiin ngbaan aah jer na, nkon chuu u.

³ Le kinimbəŋ bui u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapɔɔn kan, bui litakpal limina aan li kpaln tijikaar.”

⁴ Le Yesu bui ki ke, “Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, “Tijikaar baanja aan ŋmaa tii unii limɔfal.’”

⁵ Le kinimbəŋ di u buen lijool li fɔk na paab, ki ti mɔk u dulnyaa wee ni aanaan mɔmɔk libuul ngbaan ni,

⁶ le ki bui u, “M ga di mpɔɔn mumina mɔmɔk, ni mu aawangol tii si. Bi nan di ni mɔmɔk tii mi la. M mu ga ŋmaa di ni tii unii u m ban na.

⁷ Aa yaa gbaan nnimbiin ni ki pak mi kan, sin le ga li yeh ni mɔmɔk.”

⁸ Le Yesu bui ki ke, “Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, ‘Li pak Aadindaan Uwumbər ki dii uma baanja.’”

⁹ Le kinimbəŋ di u buen Jerusalem, ki ti di u təŋ Uwumbər Aadichal paab, le ki bui u, “Aa yaa ye Uwumbər Aajapɔɔn kan, lir ni kitiŋ;

¹⁰ ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, ‘U ga tuk waatuuntiib ke bi li lik si.

¹¹ Le bi ga li joo si biŋaal ni, aataal taa gbeer litakpal.’”

¹² Le Yesu bui ki ke, “Uwumbər Aagban len ke, ‘Taa təŋ Aadindaan Uwumbər.’”

¹³ Kinimbəŋ aah təŋ Yesu ntəŋ mɔmɔk ki ti doo na, le ki laa siir cha u.

Yesu aah piin waatuln Galilee aatiŋ ni pu na

(Matu 4.12-17; Mak 1.14-15)

¹⁴ N-yoonn ngbaan le Yesu gir kun Galilee aatiŋ ni. Uwumbər Aafuur Nyaan aapɔɔn mu bi u ni. Le waayimbil moon Galilee aatingbaan mɔmɔk ni.

¹⁵ Le u koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbər aabɔnyaan. Le binib mɔmɔk nyuŋ u.

*Nasaref aatiŋ aanib aah yii Yesu pu na
 (Matu 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Yesu nan ti fuu Nasaref aatiŋ, baah nan kpiin u nin chee na. Juu yaab aak-paakool daal, le u koo mmeen aadiik ni, waah ŋani pu n-yoonn mɔmɔk na. Le u fii sil ke u karn Uwumbər Aagban ni.

¹⁷ Le bi nan di Uwumbər aabɔnabr Aisaya aagban di tii u. Le u kpar kigban ngbaan, ki kan nin chee ŋmee ke,

¹⁸ “Uwumbər Aafuur Nyaan bi m ni;

u nyan mi ke m tuk bigiim tibɔnyaan tee.

U tun ni mi ke m nan sɔŋ binib bi kpa mpombiin na aasui,

ki tuk binaagbiib ke m gaa bi lii la,

ki tuk bijoom ke m likr binimbil,

ki nyan bifalaadam baafalaa ni,

¹⁹ ki tuk binib ke buyoonn Uwumbɔr ga gaa waanib lii na fuu ni.”*

²⁰ Le Yesu ki kpab kigban ngbaan, ki ki giin ki tii mmeen aadiik ni aatotoor ngbaan, le ki kal. Le binib bimɔk bi mmeen aadiik ni na aanimbil kal u pu.

²¹ Le u bui bi, “Naah nɔn Uwumbɔr Aagban ni aabɔr ti din wee na gbiin la.”

²² Le bi mɔmɔk pak u. Waah len iliinyaan pu na, le ni gar bi pam. Le bi baa tɔb, “Waa ye Josef aajapɔn la aa?”

²³ Le u bui bi, “M bee ke ni ga bui mi liyataŋakl limina, ‘Dɔkta, tii aabaa laafee.’ Ni ga ki bui mi, ‘Ti nɔn saah tun lijnjiir aatun Kapenaum aatiŋ ni pu na. Tun kina do chee na, saatiŋ ponn ni.’

²⁴ M tuk nimi mbamɔn la, binib aan nyun Uwumbɔr aabɔnabr ubaa udo aatiŋ ni.

²⁵ “Li pel man, Elaija aayoonn na, utaal aa nan nun nɔbin nɔtaa ni inmal iloob. Le nkon sakpem lir kitiŋ ngbaan ni. N-yoonn ngbaan Israel yaab ponn ni bikpopiib nan bi ki wiir.

²⁶ Uwumbɔr mu aa nan tun Elaija u ti ter bi ponn ni ubaa. U nan tun u Sarefaf aatiŋ, ki bi Saidonn aatiŋ ni na, ke u ti ter ukpopii u bi nima na.

²⁷ Uwumbɔr aabɔnabr Elaisa aayoonn na, bikɔndam nan bi Israel yaab ponn ni ki wiir; le Uwumbɔr aa cha bi ponn ni ubaa pɔk. Naamann, u nan ye Siria aatiŋ aanii na baanja le u nan cha u pɔk.”

²⁸ Yesu aah len kina na, le binib bimɔk bi mmeen aadiik ni na gee liŋuul sakpen,

²⁹ le ki fii, ki chuu nyan u kitiŋ ngbaan ni, ki di u buen baatiŋ aah bi lijool li paab na, bi ti di u lii lijool ngbaan aataab.

³⁰ Le u bɔ dii bikaasisik ni ki buen.

*Yesu aah nyan tiyayaar uja ni pu na
(Mak 1.21-28)*

³¹ U nan fuu Kapenaum, kitiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na. Le Juu yaab aakpaakool

daal u koo mmeen aadiik ni, ki ti tuk binib Uwumbɔr aabɔr.

³² Waah tuk bi tibɔr ti na, le ni gar bi pam. Ba pu? waabɔr nan kpa mpɔn.

³³ Le uja u tiyayaar joo u na bi mmeen aadiik ngbaan ni, le ki teen mpɔn pu ke,

³⁴ “Sin Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na, aa ban ba ti chee? Aa dan aa nan nɔa timi yɔli la aa? M nyi si. Aa ye Uwumbɔr aanii u ye chain na la.”

³⁵ Le Yesu kae tiyayaar ngbaan, ki len ke, “Nɔmim. Di uja ngbaan lii.” Le tiyayaar ngbaan di u lii kitiŋ, ki nyan cha u. Taah lii u kitiŋ na, naa nɔa u nibaa.

³⁶ Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi baa tɔb, “Ba aabɔboln sɔ? U kpa yiko ni mpɔn le ki tuk tiyayaar ke ti di binib lii. Le ti kii waamɔb.”

³⁷ Le Yesu aayimbil moon nɔipepel mɔmɔk, nima chee.

*Yesu aah tii bibum pam laafee pu na
(Matiu 8.14-17; Mak 1.29-34)*

³⁸ Yesu nan nyan mmeen aadiik ni, ki buen Simonn aadichal ni. Le Simonn aapuu aana aawon toŋ sakpen. Le bi mee Yesu ke u ter u.

³⁹ Le Yesu dan nan sil jonn u pu, le ki kae iween i joo u na. Le uwon sɔŋ. Libuul ngbaan ni le u fii, ki chann bi tichann.

⁴⁰ Tɔ, nwiin aah bi lir na, le binib bimɔk kpa bibum bido na joo ni bi Yesu chee. Le iween aabɔŋ aabɔŋ joo bi. Le u di unjaal paan bi mɔmɔk pu, ki cha bi pɔk.

⁴¹ Le tiyayaar mu di binib pam lii, ki teen ke, “Aa ye Uwumbɔr Aajapɔn la.”

Tiyayaar ngbaan bee ke u ye Kristo u gaa binib lii na. Nima pu le u kae ti, kaa cha ti len tibaa.

*Yesu aah tuk binib Uwumbɔr aabɔr Judea aatiŋ ni pu na
(Mak 1.35-39)*

⁴² Naah woln kichakpinaanyeeek ni na, le u nyan nima, ki buen nibaa chee, ki ti bi ubaa. Le kinipaak ngbaan bi ban u. Baah ti kan u na, le bi gan u ke u taa buen cha bi.

⁴³ Le u bui bi, “See m buen ntim muken ponn ni, ki ti tuk bi mu Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan. Nima le cha Uwumbɔr tun ni mi.”

* 4:19 : Lik Aisaya 61.1-2.

44 U nan bɔ dii Juu yaab aatim ni, le ki koo mmeen aadir ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr.

5

*Yesu aah yin njan aadidiliib pu na
(Matiu 4.18-22; Mak 1.16-20)*

1 Daalbaadaal le Yesu nan si Genesaret Aanyusakpem aagbaan,* le kinipaak gob u, ki mueni u, bi nɔn Uwumbɔr aabɔr.

2 Le u kan inɔi ilee nnyusakpem aagbaan. Bijanbam aa bi i ponn ni. Bi nan bi nibaa chee, ki bi finni baapɔr.

3 Le Yesu koo buɔɔb bubaa ponn ni, bu ye Simonn yaab na, le ki bui u ke u foor buen nnyun ponn ni siib. Baah foor siib na, le u kal nima chee buɔɔb na ponn ni, le ki tuk kinipaak ngbaan Uwumbɔr aabɔr.

4 Waah tuk bi ti doo na, le u bui Simonn, “Buen nnyun aah nyoo nin chee na, aan ni ti mee tipɔr ngbaan ki chuu ijan.”

5 Le Simonn bui u, “Ndindaan, ti ban ijan kinyeek na mɔk linimaln, kaa kan nibaa. Tɔ, saah len pu na, m ga mee tipɔr na nnyun ni.”

6 Le bi mee tipɔr, ki chuu ijan pam. Le tipɔr ngbaan ban ti kar.

7 Le bi kab binɔal ki yin binɛen aatɔtiib bi bi buɔɔb buken ponn ni na ke bi dan nan ter bi. Le bi dan, ki nan nyan ijan ki gbiin inɔi ilee ngbaan mɔmɔk. Nima le cha inɔi ngbaan ban i muin.

8 Simonn Piita aah kan kina na, le u gbaan Yesu aanimbiin ni, ki bui u, “Ndindaan, siir m chee. M ye titunwanbirdaan la.”

9 Baah chuu ijan sakpen pu na, le ni gar Simonn ni binib bimɔk bi u chee na,

10 ni Sebedee aajapɔtiib Jems ni Jonn bi nan ye Simonn aatutunɛertiib na. Le Yesu bui Simonn, “Taa san ijawaan. Dandana ki joo cha, aa ga li ban binib tii Uwumbɔr la.”

11 Le bi dar baanɔi cha n-gbaan, ki di cha ni mɔmɔk, ki dii Yesu.

*Yesu aah cha ukɔndaan pɔɔk pu na
(Matiu 8.1-4; Mak 1.40-45)*

12 Yesu nan bi kitiɔ kibaa ni. Ukɔndaan ubaa mu bi nima. Waah kan Yesu na, le u

dan nan gbaan unimbiin ni, ki di unimbil chin kitin, ki gan u, le ki bui u, “Ndindaan, aa yaa gee kan, aa ga nmaa cha m pɔɔk.”

13 Le Yesu taln unɔal ki meeh u, ki bui u, “M gee. Aa pɔɔk.” Libuul ngbaan ni, le u pɔɔk.

14 Le Yesu bui u, “Taa tuk unii ubaa. Li cha Uwumbɔr aatotoor chee, ki ti di aabaa mɔk u, ki toor kitork tii Uwumbɔr ke Moses aakaal aah siin pu na. Nima le ga mɔk binib ke aa pɔɔk a.”

15 Le Yesu aayimbil moo moon nɔipepel mɔmɔk. Le kinipaak sakpen kuun u chee ke bi nɔn waah len pu na, ki ban ke u cha bi ponn ni bi ye bibum na pɔɔk.

16 N-yoonn, n-yoonn kan, le u ti nya bi chee, ki buen kipɔɔk ni, u ti mee Uwumbɔr.

*Yesu aah cha uja u aawon faan na pɔɔk pu na
(Matiu 9.1-8; Mak 2.1-12)*

17 N-yoonn ngbaan le Yesu nan bi tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Le Farisii yaab ni ikaal aamɔmɔkb bi nyan ni Galilee aatingbaan ni, ni Judea aatingbaan ni, ni Jerusalem na, nan ka u chee. Uwumbɔr aapɔɔn nan bi u chee, le u cha bibum pɔɔk.

18 Le bijab bibaa lulu ni uja u aawon faan na likekeln ni, ki ban bi di u koo ni kidiik ni, ki di u bil Yesu aanimbiin ni.

19 Binib aah nan wiir pu na, baa kan mpaan bi koo ni. Le bi jon kidiik ngbaan paab,† le ki chee liboln, ki di u di lulu ni, ki di u bil kidiik ponn ni, Yesu aanimbiin ni.

20 Le Yesu kan baah gaa u ki kii pu na, le ki bui uja u aawon faan na, “Njɔ, m di cha saatunwanbir pinn si.”

21 Waah len kina na, le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab dak bisui ni ke, “U ye nmaa ki sii Uwumbɔr? Ubaa aan nmaa di cha pinn titunwanbir see Uwumbɔr baanja.”

22 Yesu nan bee baah dak pu na, le ki baa bi, “Ba pu ni dak kina nisui ni?”

23 Maah len ke m di cha waatunwanbir pinn u na le pɔɔ aan m yaa len ke ‘Fiin ki li chuun’ le pɔɔ?

24 M ga mɔk nimi ke min Unibɔn Aabo kpa mpɔɔn dulnyaa wee ni ke m di cha pinn

* 5:1 : Genesaret Aanyusakpem: Bi ki yin mu ke Galilee Aanyusakpem la. † 5:19 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa nɔibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

titunwanbir.” Waah len kina na, le u bui uja u aawon faan na, “M bui si la, fii ki yoor saawandookaan ki li chaa kun.”

²⁵ Libuul ngbaan ni le u fii binimbil ni, ki yoor waawandookaan, ki chaa kun, le ki chuun nyuṅni Uwumbɔr.

²⁶ Le ni gar bi mɔmɔk pam. Le bi nyuṅ Uwumbɔr, ki san ijawaan, ki bui ke, “Din, le ti kan lijnjiir aawan.”

*Yesu aah yin Liifai pu na
(Matiu 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷ Nee aapuwɔb, le Yesu nyan nima. Waah cha na le u kan ulampoogaar ubaa, bi nan yin u ke Liifai. U ka baah gaal lampoo nin chee na. Le Yesu bui u, “Li dii mi.”

²⁸ Le u di cha waawan mɔmɔk ki fii, ki dii u.

²⁹ Le Liifai na tijikaar sakpen waadichal ni ki tii Yesu. Le bilampoogaab pam ni binib biken dan nan ka ji bi chee tijikaar.

³⁰ Le Farisii yaab ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb bi mu ye Farisii yaab na bi ṅulni, le ki baa Yesu aadidiliib, “Ba na ni ni bilampoogaab ni titunwanbirdam kpaan ki ji tijikaar ki nyu?”

³¹ Le Yesu bui bi, “Binib bi kpa laafee na aa ban dɔkta, see bi bun na le ban dɔkta.

³² Maa dan ke m nan yin bininyaam. M dan ke m nan yin titunwanbirdam ke bi nan kpeln baabimbin la.”

*Kimɔlul aabɔr
(Matiu 9.14-17; Mak 2.18-22)*

³³ Binib bibaa nan dan ki nan tuk Yesu, “Jɔnn aadidiliib ni Farisii yaab aadidiliib lulni bumɔb kpala kpala, ki mee Uwumbɔr. Le saadidiliib ma ji ki nyu.”

³⁴ Le u baa bi, “Ni ga ṅmaa cha bicham bi dan bi nan ji ubɔndinn aajim na lul bumɔb buyoonn upiidinn bi bi chee na aa? Aayii.

³⁵ N-yoonn choo, le bi ga chuu nyan upiidinn na bi chee mpɔɔn. N-yoonn ngbaan le bi ga lul bumɔb.”

³⁶ Le u ki ṅakl bi liyatɔṅakl ke, “Ubaa aan chuu gii lekr libɔkupɔln aakekengeln ki ti di len libɔkukpokl. U yaa na kina kan, u ga bii lipɔln na. Libɔkupɔln aageln ni libɔkukpokl ngbaan aa ṅak.

³⁷ Ubaa mu aan di ndawiin ki di na kilo-okpok ponn ni. U yaa na kina kan, kilo-okpok ngbaan ga puu ki bii. Ndaan na mu ga kpir.

³⁸ See bi di ndawiin na kilooṅni.

³⁹ Unii mu yaa nyu ndakpaan kan, waan ki ban ndapɔm. U ga len ke mu kpok na le mɔ.”

6

*Juu yaab aakpaakool daal aabɔr
(Matiu 12.1-8; Mak 2.23-28)*

¹ Juu yaab aakpaakool libaa daal, le Yesu ni waadidiliib bɔ dii kisaak kibaa ponn ni. Le waadidiliib geei tijikaar ki per ki ṅmɔ.

² Le Farisii yaab bibaa nan baa bi, “Ba na ni ṅani kina? Timi aakaal aa kii ke ni na kina likpaakool daal.”

³ Le Yesu baa bi, “Naa karn Ubɔr David aah nan na pu na aa? Nkon nan joo u ni waanib.

⁴ Le u koo Uwumbɔr Aadichal ni, ki di Uwumbɔr aaboroboro ṅman, ki joo tii waanib mu, bi ṅman. Baah na kina na, le bi bii Moses aakaal mu len ke Uwumbɔr aatotoorb baanja le ga ṅmɔ boroboro ngbaan na.

⁵ “Tɔ, min Unibɔn Aabo le ye likpaakool daal mu Aadindaan.”

*Yesu aah cha uja u aanaal faan na pɔɔk pu na
(Matiu 12.9-14; Mak 3.1-6)*

⁶ Juu yaab aakpaakool liken daal, le Yesu ki koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr. Le uja u aanaal faan na bi nima.

⁷ Le Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab lik Yesu, ke u ga cha u pɔɔk likpaakool daal aan waan cha u pɔɔk. Bi ban bi kan nsan aan ki galn u, ke u bii likpaakool daal.

⁸ Le Yesu bee baalandak, le ki bui uja u aanaal faan na, “Dan nan sil do binib aanimbiin ni.” Le u fii ti sil nima.

⁹ Le Yesu baa bi, “Likpaakool daal kan, ti na ni ṅan na aan ni kaa ṅan na? Ti tii unii limɔfal aan ti ku u? Timi aakaal mɔk timi kinye?”

¹⁰ Le u lik bi mɔmɔk, le ki bui uja u aanaal faan na, “Taln aanaal.” Le u taln unjaal. Le mu pɔɔk.

11 Le bi gee linjuul Yesu pu pam, le ki kpokl baah ga ŋa u pu na.

Yesu aah nyan waakpambalb kipiik ni bilee pu na

(Matiu 10.1-4; Mak 3.13-19)

12 N-yoonn ngbaan le Yesu jon lijool paab, u ti mee Uwumbər, le ki mee u kinyeek ngbaan ki ti woln kitaak.

13 Naah woln kichakpinaanyeek ni na, le u yin waadidiliib ke bi dan u chee, le ki nyan bi ponn ni bijab kipiik ni bilee, ki yin bi ke waakpambalb.

14 Baayimbil sɔ; Simonn u Yesu duln u ke Piita na, ni unaal Andru; ni Jems, ni Jɔnn, ni Filip, ni Batolomiu,

15 ni Matiu, ni Tomas, ni Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na; ni Simonn u nan ban u kuln waatinj aadim na;

16 ni Judas u ye Jems aajapɔɔn na; ni Judas Iskariot u ga nan kooh Yesu na.

Yesu aah moon Uwumbər aabər ki cha bimum pɔɔk pu na

(Matiu 4.23-25)

17 Le Yesu sunn ni lijool ngbaan paab, ki nan sil nin chee ŋak na. Waakpambalb ngbaan mu bi u chee. Binib bi dii u na mu bi u chee ki wiir. Kinipaak ki nyan ni Judea aatingbaan mɔmɔk ni, ni Jerusalem, ni nnyusakpem aatim Taya ni Saidonn aatingbaan ni na, mu bi nima.

18 Bi dan ke bi nan ŋun waaliin, ki ban ke u tii bi ponn ni bi ye bimum na laafee. Le u cha bi pɔɔk, ki cha binib bi tiyayaar joo bi na mu pɔɔk.

19 Le kinipaak ngbaan mɔmɔk ban ke bi di biŋaal meeh u; ba pu? mpɔɔn nyan u ni, ki cha bi mɔmɔk pɔɔk.

Uwumbər aanyoor ni tibɔbir aabər

(Matiu 5.1-12)

20 Yesu nan lik waadidiliib le ki bui ke: “Nimi bi ye bigiim na,

Uwumbər aanyoor bi ni pu;
nimi le yeh Uwumbər aanaan.

21 Nimi bi nkon joo nimi dandana na,
Uwumbər aanyoor bi ni pu;
ni ga nan ji ki bab.

Nimi bi wii dandana na,
Uwumbər aanyoor bi ni pu;
ni ga nan laa.

22 “Binib yaa nan nimi, ki yakr ni chee, ki sii nimi, ki yin nimi mbiindam, min Unibɔn Aabo pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu.

23 Bi yaa ŋa nimi kina kan, ni li kpa mpopiin sakpen ki li mɔɔni; ba pu? ni ga nan kan tinyoor sakpen paacham. Kina le biyaaajatiib nan ŋa Uwumbər aabɔnabtiib falaa.

24 Nimi biwankpadam, tibɔbir ga li bi ni pu;
ba pu? ni puen kan ni mɔ na la.

25 Nimi bi ji babr dandana na, tibɔbir ga li bi ni pu.

Nkon ga nan chuu nimi.

Nimi bi laa dandana na, tibɔbir ga li bi ni pu.

Ni ga nan li kpa mpombiin ki li wii.

26 “Binib mɔmɔk yaa pak nimi kan, tibɔbir ga li bi ni pu. Kina le biyaaajatiib nan pak biŋmanŋmannim bi nan ŋmanni ke bi ye Uwumbər aabɔnabtiib na.”

Naah ga ŋa nimi aadim pu na

(Matiu 5.38-48; 7.12a)

27 “M tuk nimi bi pel na, ni li gee nimi aadim man, ki ŋa binib bi nan nimi na tinjann,

28 ki ŋa Uwumbər aanyoor ŋa binib bi seei nimi na pu, ki mee Uwumbər tii binib bi ŋa nimi bakaa na.

29 Unii yaa faa si kitapak kibaa kan, cha u faa kiken mu. Unii yaa gaa saakekeln aa chee kan, di saabɔkul mu ki kpee u.

30 Unii umɔk mee si tiwan na kan, tiin u. Unii yaa yoor saawan kan, taa bui u ke u giini ni.

31 Naah ban ke binib li ŋani nimi pu na, ni mu li ŋani bi kina.

32 “Ni yaa gee binib bi gee nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbər chee ee? Titunwanbirdam mu gee binib bi gee bi na la.

33 Ni yaa ter binib bi ter nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbər chee ee? Titunwanbirdam mu ŋani kina la.

34 Ni yaa pinn binib bi ga giin tii nimi na baanja kan, ni kpa tinyoor Uwumbər chee ee? Titunwanbirdam mu pinni titunwanbirdam ke bi ki giin baah pinn bi pu na tii bi.

35 Ni ma kan, ni li gee nimi aadim, ki ŋa bi tinjann, ki pinn binib tiwan, ki taa ki li ban ni. Le Uwumbər ga tii nimi tinyoor sakpen.

Ni ga li ye Uwumbər u kaa kpa ɲeen aato na aabim. Uma le ɲani titunwanbirdam ni binib bi kaa dooni u ɲa tibulchinn.

³⁶ Ni li kpa linimbaasaln ke Nite Uwumbər aah kpa pu na.”

*Ni taa galni binib
(Matiu 7.1-5)*

³⁷ “Ni taa ji binib tibər, le Uwumbər mu aan ji nimi tibər. Ni taa galni binib, le Uwumbər mu aan galn nimi. Ni di cha pinn binib man, le Uwumbər mu ga di cha pinn nimi.

³⁸ Tiin binib man, le Uwumbər mu ga tii nimi. U ga tii nimi sakpen. Mbamən, u ga lee gbii nimi lisambil, le ki yek yek, ki ki lee kpee, le ki nyii nyii ki moo lee kpee aan li ti bar kpir, aan ki di tii nimi. Naah tii binib pu na, Uwumbər mu ga giin kina le ki tii nimi.”

³⁹ Le Yesu ɲakl bi liyatanakl ke, “Ujoon ga ɲmaa mək ujoon nsan aa? Bi məmək bilee aan lir libuul ponn ni ii?

⁴⁰ Unii u bae mbaem na aa jer waaməməkr. Unii umək bae mbaem ki chikr na ga li bi ke waaməməkr aah bi pu na la.

⁴¹ “Ba ɲa aa lik ki waa lidəchəl li bi aana aabo aanimbil ni na, kaa tee waa jaatəlk u bi aayaan ni na?

⁴² Aa yaa kaa waa jaatəlk u bi aabaa aanimbil ni na kan, aa ga tee ɲa kinye ki bui aana aabo ke, ‘Nna aabo, cha m nyan lidəchəl li bi aanimbil ni na?’ Sin unɲmanɲmann, chuu nyan jaatəlk u bi aanimbil ni na waahr, aan ki li waa mbaməm, aan ki nan nyan aana aabo yaan ni lidəchəl.”

*Naah ga ɲa pu ki bee unii aabimbin na
(Matiu 7.16-20; 12.33-35)*

⁴³ “Busub bu ɲan na aan lu ɲisubil ɲi kaa ɲan na. Busub bu kaa ɲan na mu aan lu ɲisubil ɲi ɲan na.

⁴⁴ Busub aasubil pu, le aa ga bee bu aah ye busub bu na. Binib aa ker saasaa bukokom pu, kaa ker nkakan ichakpeeja-gar pu.

⁴⁵ Ilandak nyaan bi uninyaan aasui ni, le ki cha u len ni ɲan na. Ilandakbir bi mbiindaan aasui ni, le ki cha u len ni bir na. Ba pu? ilandak i gbii unii aasui ni na, ima le u ga len.”

*Bidimaab bilee aabər
(Matiu 7.24-27)*

⁴⁶ “Ba pu ni yin mi ke ‘Dindaan, Dindaan,’ kaa ɲani maah tuk nimi ke ni ɲa pu na?

⁴⁷ Unii umək dan m chee, ki ɲun maaliin, ki ɲani kina na, m ga mək nimi waah naahn udaan u na.

⁴⁸ U naahn uja u ban u maa kidiik, ki gbii ni nyoo, ki maa lidinyikl ɲitakpal pu na la. Le nwam nyan, ki puu ki yur kidiik ngbaan, le kaa deɲni; ba pu? u maa ki mbaməm.

⁴⁹ Unii u ɲun maaliin, kaa ɲani kina na naahn uja u maa kidiik kitin pu, kaa puen gbii mbuu ki maa lidinyikl na la. Le nwam nyan ki puu yur ki. Libuul ngbaan ni le ki lir kookoo.”

7

*Yesu aah cha butəb aajab aaninkpel
aanaagbiija pəək pu na
(Matiu 8.5-13)*

¹ Waah len tibər timina binib aatafal ni ki ti doo na, le u buen Kapenaum aatin ni.

² Le butəb aajab nkub aaninkpel ubaa nan kpa unaagbiija ubaa ki gee u sakpen. Le unaagbiija ngbaan bun, ki ban u kpo.

³ Le butəb aajab aaninkpel ngbaan ɲun Yesu aabər, le ki tun ni Juu yaab aaninkpiib u chee, bi nan bui u ke u dan nan cha waanaagbiija pəək.

⁴ Juu yaab aaninkpiib ngbaan aah fuu ni Yesu chee na, le bi gan u ki bui ke, “Butəb aajab aaninkpel ɲeer ke aa ter u.

⁵ U gee timi aanib, ki maa mmeen aadiik tii timi.”

⁶ Le Yesu dii bi buen. Waah ti peen butəb aajab aaninkpel ngbaan aadichal na, le uninkpel ngbaan tun ni ujoon ke bi tooh u nsan ni, ki ti bui u, “Tidindaan, butəb aajab aaninkpel ke: Taa ki ɲani falaa, ke waa ɲeer aa dan udo ki koo waadiik ni.

⁷ U mu aa dak ke u ɲeer u dan aa chee. Aa yaa po sil nsan ni ki len kan, waanaagbiija ga pəək.

⁸ Uma ubaa kii uninkpel aaməb, ki mu ye butəb aajab aaninkpel la, le ki bui ubaa, ‘Li cha,’ le u buen; ki bui ubaa mu, ‘Dan,’ le u dan; le ki bui waanaagbiija, ‘Nja kina,’ le u ɲa.”

⁹ Yesu aah ɲun waah len pu na, le ni gar u pam. Le u fenn ki toɲ kinipaak ki dii u

na, le ki bui bi, “M tuk nimi la, maa kee kan unii u bi Israel yaab ponn ni ki gaa mi ki kii mbaməm kina na.”

¹⁰ Le binib bi tooh Yesu nsan ponn ni na gir kun butəb aajab aaninkpel do, le ki ti mui waanaagbiiija ngbaan pəək a.

Yesu aah fikr ukpopii aajapəən nkun ni pu na

¹¹ Naa yunn le Yesu buen kitin kibaa ni, bi yin ki ke Neenn. Le waadidiliib ni kinipaak pam dii u.

¹² Waah peen kitin ngbaan aagoln aabisaməb na, le u kan uja ubaa kpo, bi tu ni u. Una nan ye ukpopii la. U mu ye uja pənbəal la. Le waatin aanib pam mu dii u ki wiir.

¹³ Tidindaan aah kan ukpopii ngbaan na, le kinimbaak chuu u. Le u bui u, “Taa ki wii,”

¹⁴ le ki too foor duun linikpol na aawan-dookaan chee, ki meeh ni. Le binib bi tu ni u na sil. Le Yesu bui ke, “Unachipəən, m bui si, fiin.”

¹⁵ Le uja u kpo na fii kal, ki piin ki bi len. Le Yesu di u tii una.

¹⁶ Le ijawaan chuu bi məmək. Le bi nyunni Uwumbər, ki bui ke, “Uwumbər aabənbabr kpaan bi tikaasisik ni. Uwumbər dan u nan ter waanib la.”

¹⁷ Le bi mooni tibər timina itingbaan i bi nima chee na ni, ni Judea aatingbaan məmək ni, ki mooni Yesu aayimbil.

Jənn aah tun ni waadidiliib Yesu chee pu na
(*Matiu 11.2-19*)

¹⁸ Jənn aadidiliib nan tuk u Yesu aah nani pu na məmək.

¹⁹ Le u yin bi ponn ni bilee, le ki tun bi ke bi buen Tidindaan chee, ki ti baa u ke u ye unii u Uwumbər aabənbabtiib nan len ke u ga dan na aan waa ye? Bi ga li ban uken aa?

²⁰ Le Jənn aadidiliib ngbaan fuu ni Yesu chee ki nan bui u ke, “Jənn u muini binib nnyun ni na tun ni timi aa chee ti nan baa si ke, ‘Aa ye unii u Uwumbər aabənbabtiib nan len ke u ga dan na aan saa ye, bee ti ga li ban uken la aa?’ ”

²¹ N-yoonn ngbaan le Yesu cha bibum pam pəək, ki nyan tiyayaar binib ni, ki likr bijoom bi wiir na aanimbil;

²² le ki bui Jənn aadidiliib, “Gir buen Jənn chee, ki ti tuk u naah nən pu ki kan pu na, ke m likr bijoom aanimbil, ki cha biwəb, ni bikəndam, ni bitafakpaab pəək, ki fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tuk bigiim Uwumbər aabənyaan tee.

²³ Unii u kaa joo mi beeni na, Uwumbər aanyoor bi u pu.”

²⁴ Le Jənn aadidiliib aah buen na, Yesu len kinipaak ngbaan chee Jənn aabər ke, “Naah nan buen Jənn chee nteersakpiin ni na, ni nan dak ke ni ga kan kinye? Ni nan dak ke ni ga kan lipul li libuln fiini li na la aa?”

²⁵ Ni nan buen ni ti kan uja u pee ti-wanyaan na la aa? Binib bi pee tiwanyaan ki ji mməən na bi bibərb aadichal ni la.

²⁶ Ni nan buen ni ti kan Uwumbər aabənbabr la aa? Mbamən, m tuk nimi la, u jer Uwumbər aabənbabr.

²⁷ Ni nmeə Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər bui ke, ‘Maatutunn sə. M tun ni u ke u loln ni nsan, ki nan toor nsan siin si.* Jənn le ye ututunn ngbaan.

²⁸ M tuk nimi la, baa kee ma unii ubaa u jer Jənn. Le unii u ye uwaatiir Uwumbər aanaan ni na jer Jənn.”

²⁹ Binib məmək ni bilampoogaab nan nən Jənn aaliin, ki cha u muin bi nnyun ni. Nima le mək ke bi kii ki tii Uwumbər aabamən.

³⁰ Farisii yaab ni Uwumbər aakaal aaməməkbaa aa nan cha u muin bi nnyun ni. Nima le mək ke bi yii Uwumbər aaməboln.

³¹ Tə, Yesu nan ki bui kinipaak ngbaan ke, “M ga di ba ki di nan dandana aanib ngbaan? Bi bi ke ba na?”

³² Bi bi ke mbim mu ka kinyan ni ki tuk binjen aatətiib, ‘Ti pii niwul le ki tii nimi, le naa saar. Ti wii ikpowiil, le naa kaani.’

³³ Dandana aanib ngbaan mu bi kina la; Jənn nan dan ki nan lul buməb, kaa nyu ndaan, le bi bui ke u kpa kinimbənj.

³⁴ Min Unibən Aabo dan le ki ji ki nyu, le bi bui ke m ye upusakpiindaan ki ye udanyur, ki jənni bilampoogaab ni titun-wanbirdam la.

³⁵ Tə, binib bimək kpa nlan mbaməm na, bi bee ke Uwumbər aah nani pu na, ni nan.”

Upii ubaa aah nyun Yesu pu na

* 7:27 : Lik Malakai 3.1.

36 Farisii aanii ubaa nan bui Yesu ke u dan nan ji u chee tijikaar. Le u koo waadichal ni, ki kal ki bi ji.

37 Le upii u ye titunwanbirdaan na bi kitiŋ ngbaan ni, ki ŋun ke Yesu ka ji tijikaar Farisii aanii ngbaan do. Le u joo ni nkpan mu nun mɔ na, kpalba nyaan u bi yin u ke alabasta na ponn ni,

38 le ki dan nan sil Yesu aapuwɔb, utaa chee, le ki wii, ki cha tinyunyunn lir Yesu aataa pu, ki finn utaa, le ki joo waayikpir per utaa, ki moor utaa, ki di tulalee ngbaan ŋmir utaa.

39 Farisii aanii ngbaan aah kan kina na, le u dak usui ni ke, “Uja wee yaa sil ye Uwumbɔr aabɔnabr kan, u ba ga bee upii u meeh u na aabimbin aah bi pu na, ke u ye titunwanbirdaan la.”

40 Le Yesu tuk Farisii aanii ngbaan ke, “Simonn, m ban m bui si tibɔr tibaa la.”

Le u bui u, “Umɔmɔkr, lem.”

41 Le Yesu bui u, “Bijab bilee le nan bi, le ki joo uwankpadaan aapɔln. Ubaa joo waapɔln ŋimombil ŋi ŋeer iwiin ikui iŋmu aapal na, ubaa mu joo waapɔln ŋimombil ŋi ŋeer iwiin piŋmu aapal na.

42 Bi mɔmɔk bilee aah kaa kpa nibaa bi giin tii u na, le u di cha pinn bi mɔmɔk. Bijab bilee ngbaan ponn ni, ulau ga li gee u ki jer uken?”

43 Le Simonn bui u, “Waah di cha pinn unii u aapɔln wiir na le ga li gee u ki jer u aapɔln kaa wiir na.”

Le Yesu bui u, “Aa len mbamɔn la,”

44 le ki fenn toŋ upii ngbaan, ki bui Simonn, “Aa kan upii wee ee? M koo ni saadichal ni, le saa tii mi nnyun ke m finn ntaa. Upii wee ma kan, u di tinyunyunn le finn ntaa, ki di waayikpir per ntaa.

45 Saa moor ntakpiln.† Uma le moor ntaa buyoonn m koo ni na ki nan saa dandana.

46 Saa di nkpan ŋmir n-yil. Uma le di tulalee ŋmir ntaa.

47 M tuk si la, m di cha waatunwanbir ti wiir na ki pinn u. Nima le cha u gee mi sakpen. M yaa di cha pinn unii titunwanbir siib na kan, udaan ga li gee mi siib la.”

48 Yesu nan bui Simonn kina, le ki tuk upii ngbaan, “M di cha pinn si saatunwanbir la.”

49 Le binib bi bi ji u chee tijikaar na baa bibaa bisui ni, “U ye ŋma ki di cha pinn titunwanbir?”

50 Le Yesu bui upii ngbaan, “Saah gaa mi ki kii pu na, nima le cha aa ŋmar. Li cha ki li kpa nsuudoon.”

8

Bipiib bi dii Yesu na

1 Naa yunn le Yesu bɔ dii ntisakpem ni ntiwaatiir ni, ki mooni Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan tee. Waakpambalb kipiik ni bilee mu dii u.

2 Bipiib bi u nan cha bi pɔɔk na mu dii u. Iween le nan joo bibaa. Tiyayaar mu nan joo biken. Bi ponn ni ubaa nan ye Mari, u bi yin u ke Magdalene na. Tiyayaar tilole le nan joo u, le Yesu nan jenn nyan ti u ni.

3 Bi ponn ni ubaa mu ye Joana, u ye Ubɔrkpaan Herod aatutunn Chusa aapuu na. Ubaa mu ye Susana. Bipiib biken mu nan bi ki dii u ki wiir. Le bi mɔmɔk di baawan ter u ni waakpambalb.

Unii u yaa njikaabim na aayatanakl (Matiu 13.1-9; Mak 4.1-9)

4 Le binib nyan itingbaan mɔmɔk ni, ki dan Yesu chee, ki ŋa kinipaak sakpen. Le u ŋakl bi liyatanakl:

5 “Ukpaal ubaa nan buen u ti yaa njikaabim. Waah yaa na, le mubaa lir nsan ponn ni. Le binib taa taa mu pu. Le inyoon i laani paacham na dan nan peei jin.

6 Le mubaa mu lir ntakpateer pu. Le mu guu punn mala, ki mu ki yɔl mala; ba pu? nima chee aa soon.

7 Le mubaa mu lir ikokon ponn ni. Le mu ni ikokon kpaan muun. Le ikokon ku mu.

8 Le mubaa mu lir kitiŋ ki ŋan na ponn ni, ki muun, ki mar, ki lu nkub nkub.”

Yesu aah len kina ti doo na, le u teen ke, “U kpa litafal na kan, u ŋun.”

Nitaa ŋi pu u ŋakl bi ŋiyatanak na (Matiu 13.10-17; Mak 4.10-12)

9 Le waadidiliib dan ki nan baa u liyatanakl ngbaan aatataa.

† 7:45 : ...moor ntakpiln: Israel yaab nan doon tɔb kina le ki mɔk ngeehn. * 8:10 : Lik Aisaya 6.9-10.

¹⁰ Le u bui bi, “Uwumbər le cha ni bee waanaan aabəbərkaan. Biken ma kan, u ɲak bi ɲiyatanjak, aan bi lik, kaan li waa, ki pel, kaan bee naatataa.”*

Unii u yaa njikaabim na aayatanjakl aatataa

(Matiu 13.18-23; Mak 4.13-20)

¹¹ “Liyatanjakl ngbaan aatataa le ye ke njikaabim ngbaan le ye Uwumbər aabər.

¹² Mu lir nsan ponn ni na le ye binib bi ɲun Uwumbər aabər na. Le kinimbəɲ dan nan nyan ti bisui ni, bi taa gaa Uwumbər ki kii, ki ɲmar.

¹³ Mu lir ntakpateer pu na le ye binib bi ɲun Uwumbər aabər ki gaa ti ni mpopiin na. Bi mu aa gaa ti bisui ni mbaməm. Bi gaa Uwumbər ki kii ni yunn siib; tɔ, ntəɲ yaa pii bi kan, le bi ga di u lii.

¹⁴ Mu lir ikokon ponn ni na le ye binib bi ɲun Uwumbər aabər aan ki cha bitafal bi liwankpal ni, ni dulnyaa ni aawan ni mɔ na ni, ni baabimbin aabər ni na. Nima le ku tibər ngbaan bisui ni. Le taa mar.

¹⁵ Mu lir kitin ki ɲan na ponn ni na le ye binib bi aasui ɲan ki ye mbamən na, ki ɲun Uwumbər aabər, ki joo ti mbaməm, ki kpa limər, ki dii Uwumbər kaa di cha na.”

Karyaa aayatanjakl

(Mak 4.21-25)

¹⁶ “Unii yaa see karyaa kan, waan di lisambil ki di chin u pu, kaan di siin tiwandookaan aataab. U ga di u tɔɲ tiwan paab la, le u li wiin aan binib bimək koo ni na li waa.

¹⁷ “Tibər timək bɔɔ na, ti ga kpiir. Tibəbərkaan məmək mu ga nyan mpaan pu.

¹⁸ “Cha nitafal li bi naah ɲun pu na ni man. Unii u kpa na, Uwumbər ga kpee u. Unii u kaa kpa na, Uwumbər ga chuu gaa waah dak ke u kpa ti na.”

Binib bi ye Yesu aana ni unaatiib na

(Matiu 12.46-50; Mak 3.31-35)

¹⁹ Yesu aana ni unaatiib nan fuu ni ki ban u. Kinipaak ngbaan pu le baa ɲmaa koo ni u chee.

²⁰ Le bibaa tuk u, “Aana ni aanaatiib si lipaal ki ban si la.”

²¹ Le u bui bi, “Nna ni nnaatiib le ye binib bi ɲun Uwumbər aabər ki ɲani taah len pu na.”

Yesu aah ɲa pu ki cha kibun ɲmin na
(Matiu 8.23-27; Mak 4.35-41)

²² N-yoonn ngbaan le Yesu ni waadidiliib koo bunəb ni. Le u bui bi, “Cha ti puur nnyusakpem man.” Le bi buen.

²³ Bunəb na aah cha na, le u dɔ bu ponn ni geen. Le kibun piin ki daar. Le nnyun feei ki koo bunəb na ni, le bu ban bu gbii. Ni nan ye linimaln la.

²⁴ Le bi dan ki nan finn Yesu ki bui ke, “Tidindaan, Tidindaan, ti ga bee nnyun ni.”

Le u finn, ki kae kibun ni tinyunkpenn. Le kibun ni tinyunkpenn ɲmin chii.

²⁵ Le u baa bi, “Ba pu naa gaa mi ki kii?”

Yesu aah ɲa pu na, le ni gar bi pam. Le ijawaan chuu bi. Le bi baa tɔb, “Ba aanibol bi na, ki kae kibun ni nnyun mu, aan ni kii waaməb.”

Yesu aah cha uwaar pəək pu na

(Matiu 8.28-34; Mak 5.1-20)

²⁶ Bi nan fuu Gerasiin yaab aatin ki bi Galilee Aanyusakpem aadapuul na.

²⁷⁻²⁹ Le uwaar ubaa nan bi nima, ki chuun unmeen ni yunn, ki koo baah sui binib titakpalunn ti ponn ni na, kaa kii u li bi linampal. Tiyayaar chur u kpala kpala. Le udoyaab nan di idəribi ni tikululn buu u ke bi kiir u. Le u nan keei tikululn ni idəribi ngbaan. Tiyayaar ngbaan le di u buen nteersakpiin ni. Le Yesu aah nyan bunəb ni na, uja ngbaan dan nan tooh u nsan pu. Le Yesu tuk tiyayaar ngbaan, “Nyan u ni.” Nima pu na, waah kan Yesu na, le u teen, ki gbaan kitin, unimbiin ni, le ki len mpəɔn pu ke, “Yesu, sin u ye Uwumbər u kaa kpa ɲeen aatɔ na Aajapəɔn na, aa ban ba m chee? M gan si, taa ɲa mi falaa.”

³⁰ Le Yesu baa u, “Bi yin si ke ba?”

Tiyayaar pam aah bi u ni na, nima le u bui ke bi yin u ke Kipaak.

³¹ Le tiyayaar ngbaan gan Yesu ke u taa bui ti ke ti buen libuul li nyoo na ni.

³² Igbeer nan bi nima chee ki wiir, ki chuun ji liməɔgongoln paab. Le tiyayaar ngbaan gan Yesu ke u cha ti koo igbeer ngbaan ni. Le u kii.

³³ Le ti nyan uja ngbaan ni, ki ti koo igbeer na ni. Le igbeer ngbaan məmək san sunn ni liməɔgongoln taab, ki ti koo nnyun ni, ki bee nnyun ni.

34 Tɔ, bijab bi kii igbeer ngbaan na aah kan kina na, le bi san buen kitiŋ ni, ni itingbaan ni, le ki ti tuk binib tibɔr ngbaan.

35 Binib aah ŋun kina na, le bi dan bi nan lik budabu ŋa na, le ki fuu ni Yesu chee, ki kan uja u tiyayaar nyan u ni na ka Yesu chee ki cheer ki pee tiwanpeenkaan, kaa ki chuun unmeen. Le ijawaan chuu bi.

36 Le binib bi kan Yesu aah cha uja ngbaan pɔk pu na, tuk bi waah ŋa pu na.

37 Le Gerasiin aatiŋ aanib, ni itingbaan mɔmɔk aanib san ijawaan pam. Nima le bi gaŋ Yesu ke u nya baatiŋ ni. Le u koo bunɔb ni ke u gir buen nnyusakpem aadapuul.

38 Le uja u tiyayaar nyan u ni na gaŋ Yesu ke u cha u dii u.

Le Yesu aa kii, ki bui u,

39 “Gir kun ki ti tuk binib Uwumbɔr aah tun litukpaan tii si pu na.”

Le u siir, ki bɔ dii waatiŋ ngbaan ni, ŋipepel mɔmɔk, ki tuk binib Yesu aah tun litukpaan pu tii u na.

Yesu aah cha upii ubaa pɔk aan ki fikr upiibo nkun ni pu na

(Matiu 9.18-26; Mak 5.21-43)

40 Yesu aah puur nnyusakpem na, kini-paak nan si kii u nima, ki kpa mpopiin ki gaa u.

41 Le uja ubaa, u ye mmeen aadiik ni aaninkpel, aan bi yin u ke Jairus na, dan nan gbaan kitiŋ Yesu aanimbiin ni, ki gaŋ u ke u dan udo,

42 ke ubisabaan, u ye ŋibin kipiik ni ŋilee na bun, ki ban u kpo. Le Yesu dii u ki buen.

Waah cha na, le kinipaak dii u ki mueni u.

43 Le upii u fu tipiir ŋibin kipiik ni ŋilee taa door na bi nima. U nan chaa biteteeb chee, ki jin waamombil mɔmɔk doo. Bi ponn ni ubaa mu aa ŋmaa cha u pɔk.

44 Le u dan Yesu aapuwɔb, le ki nan meeh waabɔkul aamɔjuul. Libuul ngbaan ni le u pɔk.

45 Le Yesu baa ke, “Ŋma meeh mi?”

Le bi mɔmɔk nee ke baa meeh u. Le Piita ni binib bi bi u chee na bui u, “Ndindaan, kinipaak ngbaan mɔmɔk bi aa chee ki mueni si kina, le aa baa ke ŋma meeh si?”

46 Le Yesu bui ke, “Unii ubaa le meeh mi. M bee ke mpɔɔn nyan m ni.”

47 Le upii ngbaan nan bee ke waa bɔr. Ijawaan nan chuu u, le uwon gbaa. Le u dan nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki tuk u binib mɔmɔk aanimbiil ni, budabu cha u meeh u na, ni waah pɔk libuul ngbaan ni pu na.

48 Le Yesu bui u, “Mbisal, saah gaa mi ki kii na, nima le cha aa pɔk. Li cha ni mpopiin.”

49 Yesu aah len kina na, le unii ubaa nyan ni Jairus do ki tooh Jairus nsan pu, ki nan tuk u ke, “Aabisal kpo a. Taa ki cha Umɔmɔkr ngbaan ŋani falaa ki cha aado.”

50 Le Yesu ŋun waah len pu na, ki bui Jairus, “Taa san ijawaan. Aa yaa ŋa naadii baanja kan, u ga pɔk.”

51 Yesu aah fuu Jairus do na, le waa cha unii ubaa dii u ki koo ni, see Piita, ni Jɔnn, ni Jems, ni upiibo ngbaan aate ni una.

52 Le binib bi mɔmɔk bi lichiln ni na bi wii ikpowiil ki kaani. Le Yesu bui bi, “Taa wii man. Waa kpo. U geen la.”

53 Le bi laa u pam. Bi bee ke u kpo la.

54 Le Yesu chuu unjaal ki bui u, “Upiibo, fiin.”

55-56 Libuul ngbaan ni le waawiin ki gir koo u ni, le u fii. Le ni gar ute ni una pam. Le Yesu bui bi ke bi taa tuk unii ubaa waah ŋa pu na, le ki bui bi ke bi tii ubo ngbaan tijikaar u ji.

9

Yesu aah tun waadidiliib kipiik ni bilee pu na

(Matiu 10.5-15; Mak 6.7-13)

1 Yesu nan yin ni waadidiliib kipiik ni bilee ke bi kuun ni u chee, le ki tii bi mpɔɔn bi ti nyan tiyayaar aabɔŋ mɔmɔk binib ni, ki mu cha bibum pɔk;

2 le ki tun bi, bi ti li tuk binib Uwumbɔr aanaan aabɔr, ki cha bibum pɔk, le ki bui bi,

3 “Ni taa li tu lisachuln aatuln libaa. Ni taa li joo kijaangbeek, ki taa li joo litaakɔr, ki taa li joo tijikaar, ki taa li joo ŋimombil, ki taa li joo ŋibɔkul ŋilee.

4 Naah ti koo lidichal li ponn ni na, ni li bi li ponn ni ki ti saa bundaln ni ga nyan kitiŋ ngbaan ponn ni na.

⁵ Kitiŋ kibaa aanib yaa kaa gaa nimi kan, ni nyan nima ki kpaar nitaa aatatan ki lii nima. Nimina le ga li ye nsurm ki tii bi.”

⁶ Yesu aah tuk waadidiliib kina ki doo na, le bi siir ki bɔ dii ntim ni, ki mooni tibɔnyaan tee. Baah buen nimɔk na, le bi cha bibum pɔɔk.

Uɔɔr Herod aah len pu joo cha Yesu wɔɔb na
(*Matiu 14.1-2; Mak 6.14-29*)

⁷ Uɔɔr Herod nan ŋun Yesu aah ŋa pu na, kaa nyi waah ye udaan u na. Bibaa len ke Jɔnn le fikr nkun ni,

⁸ bibaa mu len ke Elaija, bibaa mu len ke n-yaayoonn na aabɔnabr ubaa le fikr.

⁹ Le Herod bui ke, “M nan chuu gii Jɔnn aayil. Maah ŋun u aabɔr na, u ye ŋma?” le ki ban ke u kan u.

Yesu aah kpiin binib ŋichur ŋiŋmu pu na
(*Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Jɔnn 6.1-14*)

¹⁰ Le Yesu aakpambalb ki gir ni, ki nan tuk u baah ŋa pu na. Le u di bi buen Betseda aatiŋ ni, bima bibaa.

¹¹ Le kinipaak ngbaan ŋun ke u buen nima. Le bi mu paan u pu. Le u gaa bi, ki tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔr, le ki cha bi ponn ni bi ye bibum na pɔɔk.

¹² Nwiin aah ban mu lir na, le waakpambalb kipiik ni bilee na dan nan bui u, “Ti bi kipɔɔk ni la; cha kinipaak ngbaan buen itingbaan ni, ki ti ban tijikaar ni nkookoo yaan.”

¹³ Le u bui bi, “Nimi nibaa tii bi tijikaar man, bi ji.”

Le bi bui u, “Ŋiboroboro kpin ŋiŋmu ni ijan ilee baanja le bi. Aa ban ke ti buen ti daa tijikaar ti ga ŋeer binib ngbaan mɔmɔk na aa?”

¹⁴ Bijab ngbaan ga nan li fuu ŋichur ŋiŋmu.

Le u bui waakpambalb ke bi cha kini-paak ngbaan kal kitiŋ ŋikpuk ŋikpuk, piŋmu piŋmu.

¹⁵ Le waakpambalb ŋa kina, ki cha bi mɔmɔk kal.

¹⁶ Le u yoor ŋiboroboro kpin ŋiŋmu, ni ijan ilee ngbaan, le ki waan lik paacham, ki doon Uwumbɔr, ki gii, le ki di tii waakpambalb ke bi yakr siin kinipaak ngbaan mɔmɔk aanimbiin ni.

¹⁷ Le bi mɔmɔk ŋman ki bab. Baah ŋman ki bab ki gur ni na, le waakpambalb yoor tijikaar ti gur na, ki gbiin tibɔɔkur kipiik ni tilee.

Piita aah len Yesu aabɔr pu na
(*Matiu 16.13-19; Mak 8.27-29*)

¹⁸ Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi mee Uwumbɔr ubaa. Waadidiliib mu bi u chee. Le u baa bi, “Kinipaak ngbaan bui ke m ye ŋma?”

¹⁹ Le bi bui u, “Bibaa len ke aa ye Jɔnn u nan muini binib nnyun ni na, le biken mu len ke aa ye Uwumbɔr aabɔnabr Elaija u nan bi n-yaayoonn na la; biken mu len ke n-yaayoonn na aabɔnabr ubaa le fikr nkun ni.”

²⁰ Le u baa bi, “Nimi nibaa len ke m ye ŋma?”

Le Piita bui u, “Aa ye Uwumbɔr Aanii Kristo u ga gaa timi lii na la.”

Yesu aah tuk bi waah ga ji falaa pu na
(*Matiu 16.20-28; Mak 8.30-9.1*)

²¹ Le u sur bi mbamɔm ke bi taa tuk unii ubaa,

²² le ki bui bi, “Min Unibɔn Aabo ga ji falaa sakpen. Juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ga yii mi, ki ku mi. Iwiin itaa daal le Uwumbɔr ga fikr mi nkun ni.”

²³ Tɔ, u nan bui waadidiliib ni kinipaak ngbaan, “Unii yaa ban u dii mi kan, u yii ubaa, ki yoor waadɔpuinkoo iwiin mɔmɔk aan ki li dii mi.

²⁴ Unii umɔk kaan ŋmaa kpo m pu na kan, waamɔfal ga bee yɔli la. Unii umɔk ga ŋmaa kpo m pu na kan, u ga kan limɔfal li kaa kpa ndoon na.

²⁵ Unii yaa kan dulnyaa wee ni aawan mɔmɔk, ki lann waamɔfal, ki wɔŋ kan, ba aanyoor le u kan?

²⁶ Unii yaa san inimɔɔn m ni maaliin chee u tuk binib biken kan, min Unibɔn Aabo ga nan yii udaan ngbaan. M ga gir ni, ki li kpa m ni Nte Uwumbɔr aapɔɔn. Uwumbɔr aatuuntiib bi ye chain na mu ga nyun mi. N-yoonn ngbaan le m ga yii udaan ngbaan.

²⁷ M tuk nimi mbamɔn la, binib bi si do na ponn ni bibaa aan kpo see bi puen kan Uwumbɔr aanaan waahr.”

*Yesu aawon aah kpeln pu na
(Matiu 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Waah len kina na, ni naahn iwiin iniin aapuwɔb le u di Piita, ni Jɔnn, ni Jems, ki di jon lijoor paab, u ti mee Uwumbɔr.

²⁹ Waah bi mee Uwumbɔr na, le unimbil wɔb kpeln. Le waawanpeenkaan mu kpeln tiwanpipiln ni ga li deer aanimbil na.

³⁰⁻³¹ Le bi kan bijab bilee bi wiin chain na bi len u chee tibɔr. Bi nan ye n-yaayoonn na aabɔnabtiib Moses ni Elaija la. Bi nan len waah ga ŋa Uwumbɔr aageehn ki kpo Jerusalem ponn ni pu na.

³² Le ngeen joo Piita mam. Baah finn na, le bi kan Yesu aah wiin chain pu na, ki kan bijab bilee bi si u chee na.

³³ Bijab bilee ngbaan aah siir cha u na, le Piita bui u, “Ndindaan, taah bi do na, ni ŋan. Cha ti ŋa ŋiboo ŋitaa, ki di libaa tii si, ki di liken tii Moses, ki di liken tii Elaija.” Piita aah len kina na, waa nyi waah len ti cha ni wɔb na.

³⁴ Waah laa bi len kina na, le ntaalangbam dan nan biin bi pu. Mu aah biin bi pu na, le ijawaan chuu Yesu aadidiliib ngbaan.

³⁵ Le nneel len ntaalangbam na ni ke, “Maabo u m lee u na sɔ. Li ŋun waah len pu na man.”*

³⁶ Nneel ngbaan aah len ki ti doo na, bi nan kan Yesu baanja le si. Le bi joo tibɔr ngbaan bima baanja, kaa tuk unii ubaa n-yoonn ngbaan baah kan pu na.

*Yesu aah nyan libimbikl ubo ni pu na
(Matiu 17.14-18; Mak 9.14-27)*

³⁷ Kitaak aah woln na, le bi sunn ni lijoor ngbaan taab. Le kinipaak sakpenj tooh u nsan ni.

³⁸ Le kinipaak ngbaan ponn ni uja ubaa teen ke, “Umɔmɔkr, m ganj si, san njapɔɔn kinimbaak. U ye maabobaal la.

³⁹ Libimbikl le lir u ki cha u tar, ki cha uwon gbaa, le umɔb ponn ni puk tipupukr, ki liin u nsin sakpen, kaa ban li di u lii.

⁴⁰ M ganj saadidiliib ke bi nyan u libimbikl ngbaan. Bi mu aa ŋmaa nyan u.”

⁴¹ Le Yesu bui ke, “Nimi dandana aanib, naa gaa Uwumbɔr ki kii, ki mu aa dii u

mbamɔm. Ni ban ke m yunn ni chee kinye pu, aan ki li kpa limɔr ni pu?” le ki tuk ubo ngbaan aate, “Li joo ni aajapɔɔn ngbaan m chee.”

⁴² Le ubo ngbaan aah choo na, libimbikl lii u kitiŋ, le ki cha uwon gbaa sakpen. Le Yesu kae libimbikl ngbaan, ki cha ubijabo ngbaan pɔɔk, le ki di u giin tii ute.

⁴³ Baah kan Uwumbɔr aah kpa mpɔɔn sakpen pu na, le ni gar kinipaak ngbaan mɔmɔk pam.

Yesu aah ki tuk waadidiliib waakun aabɔr pu na

(Matiu 17.22-23; Mak 9.30-32)

Naah gar binib ngbaan mɔmɔk kina na, le Yesu bui waadidiliib,

⁴⁴ “Bi ga di min Unibɔn Aabo ŋa binib aanaal ni la. Cha tibɔr timina koo nitafal ni man.”

⁴⁵ Le baa bee taatataa. Uwumbɔr le bɔr taatataa ke bi taa bee. Le baa kaa ke bi baa Yesu taatataa.

Ulau ye uninyuun?

(Matiu 18.1-5; Mak 9.33-37)

⁴⁶ Le waadidiliib kpak tɔb kinikpakpak ke ulau ye uninyuun bi ponn ni.

⁴⁷ Le Yesu bee baah dak pu na, le ki di ubo siin ubaa chee,

⁴⁸ le ki tuk bi, “Unii umɔk gaa ubo wee maayimbil pu na kan, u gaa mi le na. Unii umɔk gaa mi na kan, u gaa Uwumbɔr u tun ni mi na le na. Unii u ye uwaatiir ni ponn ni na, uma le ye uninyuun.”

*Taa kiir unii u tun Uwumbɔr aatuln na
(Mak 9.38-40)*

⁴⁹ Le Jɔnn tuk Yesu, “Ndindaan, ti kan unii ubaa nyan tiyayaar binib ponn ni, saayimbil pu. U mu aa dii timi, nima le ti bui u ke u di cha.”

⁵⁰ Le Yesu bui u, “Taa ki tuk u ke u di cha. Unii u kaa ye nimi aadin na si nichan ni la.”

Samaria yaab bibaa aah yii Yesu pu na

⁵¹ Bundaln Yesu ga gir buen paacham na peen ni. Le u pɔɔk ubaa ke u buen Jerusalem,

⁵² le ki tun bitutum ke bi loln u pu nsan. Le bi buen, le ki ti fuu Samaria yaab† aatiŋ kibaa ponn ni, bi ti gor kiir u.

* **9:35** : Lik Aisaya 42.1. † **9:52** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ.

⁵³ Le kitin ngbaan ni aanib kan ke u ban u buen Jerusalem. Nima le bi yii u.

⁵⁴ Waadidiliib Jems ni Jonn aah kan ke bi yii u na, le bi baa u, “Tidindaan, aa ban ke ti mee Uwumbør aan mmii nyan paacham ki gaa bi [ke Elaija aah nan ŋa pu na aa]?”

⁵⁵ Yesu nan fenn ton Jems ni Jonn le ki kae bi, [ki bui bi, “Naa nyi Mfuur Nyaan mu yeh nimi na aah bi pu na.

⁵⁶ Min Unibøn Aabo aa dan m nan ku binib. M dan ke m nan gaa bi lii la.”]

Le bi buen kitin kiken ni.

*Binib bi ban ke bi dii Yesu na
(Matiu 8.19-22)*

⁵⁷ Baah cha na, le uja ubaa dan nan bui Yesu, “M ga dii si saah cha nin chee na mək.”

⁵⁸ Le Yesu bui u, “Inək kpa yaah koo ibuu i ponn ni na. Inyoon i laani paacham na mu kpa yaadil. Min Unibøn Aabo aa kpa maah ga doon nin chee na.”

⁵⁹ Le Yesu tuk uja uken, “Li dii mi.”

Le u bui u, “Ndindaan, m mee si nsan, cha m buen ti sub nte waahr, aan ki nan dii si.”

⁶⁰ Le Yesu bui u, “Cha bitekpiib sub tɔb. Si ma kan, aa li cha ti moon Uwumbør aanaan aabər.”

⁶¹ Le uja uken mu tuk Yesu, “Ndindaan, m ga dii si la. M mu mee si nsan, cha m buen ti chəi maachiln ni aanib waahr, aan ki nan dii si.”

⁶² Le Yesu bui u, “Unii yaa joo unaaja ko kisaak ki lik puwɔb kan, waa ŋeer Uwumbør aanaan ni aatuln.”‡

10

Yesu aah tun waadidiliib imonko itaa ni kipiik pu na

¹ Nee aapuwɔb le Tidindaan nyan bijab imonko itaa ni kipiik ki kpee, le ki tun bi bilelee ke bi loln u pu nsan, ki ti koo waah ga buen ntim mu məmək ni na.

² U bui bi, “Idi biir le ki wiir. Bidicheeb aa wiir. Nima pu na, ni li mee kisaak aadindaan man ke u tun bidicheeb bi ti chee waajikaar.

³ Li cha man. Maah tun nimi na, ni ga li bi ke ipihbi i bi ŋisapol aakaasisik ni na la.

⁴ Ni taa li joo ŋimombil aataakər, ki taa tun ŋitun, ki taa li joo ŋinaatak, ki taa sil nsan ni ki doon unii ubaa.

⁵ Ni yaa koo lidichal ni kan, njan aawan le ye ke ni bui bi, ‘Uwumbør aanyoor bi lidichal lee aanib pu.’

⁶ Uninyaan yaa bi nima chee kan, Uwumbør aanyoor ga li bi u pu. Uninyaan yaa kaa bi kan, Uwumbør aanyoor ga gir ni ni pu.

⁷ Lidichal libaa aanib yaa gaa nimi kan, ni li bi nima ki ti saa buyoonn ni ga nan nya na, ki taa jir lidichal. Ni li ji ki li nyu baah ga tii nimi ni na; ututunn məmək ŋeer waapar.

⁸ Ni yaa koo kitin kibaa ni aan bi gaa nimi kan, ni li ji baah ga tii nimi ni na,

⁹ ki bui bi ke, ‘Uwumbør aanaan peen ni nimi la,’ ki cha bibum bi bi nima na pɔək.

¹⁰ Ni yaa koo kitin kibaa ni, aan baa gaa nimi kan, ni bɔ dii ki ponn ni ki bui ke,

¹¹ ‘Nimi aatin aatatan ti bi titaapɔtan ni na, tima le ti kpaar lii do chee na, ni li ye nsurm ki tii nimi. Ni li nyi ke Uwumbør aanaan peen ni, le ni yii.’

¹² M tuk nimi la, bundaln Uwumbør ga ji binib tibər na, binib ngbaan aatafadaan ga jer Sodom aatin aanib aatafadaan.”

*Binib bi kaa kpeln baabimbin na aabər
(Matiu 11.20-24)*

¹³ “Korasinn aatin aanib, tibəbir bi ni pu. Betseda aatin aanib, tibəbir bi ni mu pu; ba pu? m yaa ba nan tun lijinjiiir aatun Taya ni Saidonn aatim aanib aakaasisik ni ke maah tun lijinjiiir aatun nikaasisik ni pu na kan, bi ba ga kpeln baabimbin ni yunn, ki li pee tiwanpeenkaan ni saak kuub na, ki di nfatan puŋ biyil, aan ki mək ke bisui bii baatunwanbir pu.

¹⁴ Bundaln Uwumbør ga ji binib tibər na, nimi aatafadaan ga jer Taya aatin aanib ni Saidonn aatin aanib aatafadaan.

¹⁵ Nimi Kapenaum aatin aanib ma kan, bi ga yoor nimi paacham aa? Aayii. Bi ga sunn nimi tataab tataab la.”

¹⁶ Yesu nan tuk waadidiliib, “Unii u ŋun nimi aabər na kan, u ŋun maabər le na. Unii u yii nimi na kan, u yii mi le na. Unii u yii mi na kan, u yii Uwumbør u tun ni mi na le na.”

‡ 9:62 : Naatataa le ye ke unii yaa kaa gaa Uwumbør aatuln injaal ilee kan, waa ŋeer u tun li.

Waadidiliib imonko itaa ni kipiik na aah gir ni pu na

17 Le bijab imonko itaa ni kipiik ngbaan gir ni Yesu chee ni mpopiin, ki nan bui u, “Tidindaan, tiyayaar mu kii timi aamɔb, saayimbil pu.”

18 Le u bui bi, “M kan kinimbɔŋ nyan ni paacham ki ŋa yɔli ke utaal aah moor ki lir pu na.

19 Lik man, m tii nimi mpɔɔn, ni ti taa ikuub ni inyoohn pu, ki tii nimi mpɔɔn, ni nyan timi aadin kinimbɔŋ aapɔɔn mɔmɔk, le tiwan nibaa aan ŋmaa ŋa nimi nibaa.

20 Tɔ, tiyayaar aah kii nimi aamɔb na, ni taa cha nima baanja le li ye nimi aapopiin. Nimi aayimbil aah ŋmee paacham na le ye mpopiin mbamɔm.”

Yesu aah kpa mpopiin sakpen pu na (Matiu 11.25-27; 13.16-17)

21 N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha Yesu kpa mpopiin pam, ki bui ke, “Nte Uwumbɔr u ye paacham ni taab Aadindaan na, aa bɔr tibɔr timina bilankpalb ni binimbiwolm, le ki di mɔk chapɔntiib, nima le mpaksi. Nte, saageehn le na, nima le cha aa ŋa kina.

22 “Nte Uwumbɔr le tii mi tiwan mɔmɔk. Ubaa aa nyi min Uwumbɔr Aajapɔɔn aah ye udaan u na, see Nte Uwumbɔr. Ubaa mu aa nyi Nte Uwumbɔr aah ye udaan u na, see min Ujapɔɔn. Binib bi m ban ke m di Uwumbɔr mɔk bi na, bi mu nyi u.”

23 Le u fenn ki tonj waadidiliib, ki bui bi libɔɔl ni, “Uwumbɔr aanyoor bi ni pu, ninimbil aah kan tiwan ni na pu.

24 M tuk nimi la, Uwumbɔr aabɔnabtiib ni bibɔrb bi wiir na nan ban bi kan naah kan tiwan ni na, kaa kan. Bi nan ban bi ŋun naah ŋun tibɔr ti na, kaa ŋun ti.”

Samaria aatiŋ aaninyaan aah ŋa pu na

25 Le uja u nyi Uwumbɔr aakaal mbamɔm na ubaa fii sil ki pen Yesu nlan, ki baa u, “Umɔmɔkr, m ga ŋa kinye ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na?”

26 Le Yesu baa u, “Ni ŋmee kinye Uwumbɔr aakaal ponn ni? Aa karn kinye?”

27 Le u bui u, “Ni ŋmee ke, ‘Aa li gee Aadindaan Uwumbɔr aasui mɔmɔk ni, ni saawiin

mɔmɔk, ni saapɔɔn mɔmɔk, ni saalandak mɔmɔk, ki li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.’ ”

28 Le Yesu bui u, “Aa len mbamɔn la. Li ŋani kina, le aa ga kan limɔfal.”

29 Le u ban ke u li kpa mbamɔn, le ki baa Yesu, “Ŋma ye nna aabo?”

30 Le Yesu bui u, “Uja ubaa nan nyan Jerusalem ki cha Jeriko. Waah cha na, le u ti lir bififiirb aanjaal ni. Le bi chuu peer waawanpeenkaan ki gbaa u, le u ti ban u kpo. Le bi siir cha u.

31 Naah kpee siib na, le Uwumbɔr aatoor ubaa mu jer nima, ki kan u. Waah kan u na, le u gɔln u ki jer.

32 Le Liifai* aanii ubaa mu paan ni, ki nan jer nima, le ki kan u, le ki mu gɔln u ki jer. 33 Le Samaria† aatiŋ aanii ubaa mu cha waasachuln, ki nan fuu nima chee. Waah kan u na, le kinimbaak chuu u.

34 Le u buen u chee, ki di nnyɔk ni nkpan meen ibuun ngbaan, ki di ŋitan poo u, le ki di u diŋ uma ubaa aabon pu, ki di u buen tichaandir ponn ni, ki ti lik u nima.

35 Le ni woln kitaak le u di ŋimombil tii tichaandirdaan, le ki bui u, ‘Lik u tii mi. Aa yaa jin ŋimombil ŋi jer ŋimina kan, m nan gir ni kan, m ga nan pa si.’ ”

36 Le Yesu baa nkaal aamɔmɔkr ngbaan, “Uja u lir bififiirb aanjaal ni na, bijab bitaa ngbaan ponn ni, ulau tee ye una aabo? Aa dak kinye?”

37 Le u bui u, “Unii u san u kinimbaak na le ye una aabo.”

Le Yesu bui u, “Li cha ki mu li ŋani kina.”

Yesu aah mann Mata ni Mari pu na

38 Tɔ, Yesu ni waadidiliib aah chuun lisachuln pu na, le bi ti fuu kitin kibaa ponn ni. Le upii u bi yin u ke Mata na gaa u waadichal ni.

39 Mata nan kpa naal ubaa, bi yin u ke Mari. Le Mari ka Yesu chee, ki pel waah len pu na.

40 Mata le tun tichann aatuln ki bi gonni ki ti bak. Nima le u dan nan bui Yesu, “Ndindaan, nnaal cha mi baanja le channi nimi tichann kaa ter mi. Aatafal aa bi ni ni ii? Bui u ke u ter mi.”

* **10:32** : Liifai yaab nan tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni la. † **10:33** : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mɔ.

41 Le Tidindaan bui u, “Mata, Mata, aa cha tiwan sakpen le muk si ki ŋa si ilandak.

42 Tiwan nibaa baanja le aa lann. Mari aah lee ni na le ŋan. Ubaa aan nyan waah lee ni na u chee.”

11

Yesu tuk bi baah ga mee Uwumbər pu na (Matiu 6.9-13; 7.7-11)

1 Kitaak kibaa daal, le Yesu nan bi nibaa chee ki bi mee Uwumbər. Waah mee u ti doo na, le waadidiliib ponn ni ubaa bui u, “Ndindaan, mək timi taah ga mee Uwumbər pu na, ke Jənn u nan muini binib nnyun ni na aah nan mək waadidiliib pu na.”

2 Le Yesu bui bi, “Ni yaa mee Uwumbər kan, ni bui ke, ‘Tite Uwumbər [u bi paacham na,] cha binib li san saayimbil; cha saanaan dan. [Bi li ŋani saageehn dulnyaa wee ni, ke baah ŋani paacham pu na.]’ ”

3 Tiin timi din aawiin aajikaar.

4 Cha timi aatunwanbir pinn timi; ba pu? ti mu di cha pinn binib bimək koo timi aataani ni na.

Taa cha ti kan ntəŋ.

[Nyan timi tibəbir ni.]’ ”

5 Le Yesu ki bui bi, “Ni ponn ni ubaa yaa buen aajə do kinyetaasiik ki ti sil lipaal ki bui u, ‘Njə, pinn mi ŋiboroboro kpin ŋitaa;

6 njə ubaa chuun fuu ni ndo; m mu aa kpa tijiir tibaa m tii u’ kan,

7 le aajə u bi kidiik ni na ga bui si, ‘Taa muk mi. M ni maabilb doon ki lanj kidiik a. Maan ŋmaa fii ki tii si.’

8 Naa ye kijətiik pu le u ga fii ki tii si. Aa yaa gaŋni u ki gaŋni u ki muk u kan, nima le ga cha u fii ki tii si saah ban pu na məmək.

9 Nima pu na, m tuk nimi la, ni li mee Uwumbər man, le u ga tii nimi. Ni li ban Uwumbər chee man, le ni ga kan. Ni li kpaar jaaleŋ man, le u ga piir tii nimi.

10 Unii umək mee Uwumbər na, u ga tii u. Unii umək ban na, u ga kan. Unii umək kpaar jaaleŋ na, u ga piir tii u.

11 Ni ponn ni ubaa aabo yaa mee si maab kan, aa ga di litakpal tii u uu? U yaa mee si ujan kan, aa ga di uwaa tii u uu?

12 U yaa mee si likoojiln kan, aa ga di unyoohn tii u uu?

13 Nimi titunwanbirdam yaa tee nyi ipiin i ŋan na ki tii nimi aabim kan, ŋmaninkabaa Nite Uwumbər u bi paacham na le aan di Waafuur Nyaan tii binib bi mee u ki ban mu na aa?”

Binib bibaa aah sii Uwumbər Aafuur Nyaan pu na

(Matiu 12.22-30; Mak 3.20-27)

14 Uja u tiyayaar cha u ŋa ubir na nan bi nima chee. Le Yesu nyan tiyayaar ngbaan u ni, le u len, kaa ki ye ubir. Le ni gar kinipaak ngbaan pam.

15 Bi ponn ni bibaa mu bui ke kinimbəŋ ki bi yin ki ke Beelsebul, u ye tiyayaar aayidaan na, le tii u mpəon ke u nyan tiyayaar binib ni.

16 Bibaa mu təŋ u ki ban ke u tun lijinjiir aatuln ki mək bi ke u ye Uwumbər Aanii.

17 Le u bee baah dak pu na, le ki bui bi, “Nnaan mubaa ni aanib yaa jaa təb kijaak kan, nnaan ngbaan ga bee yəli la. Lidichal libaa ni aanib mu yaa jaa təb kijaak kan, bi ga lir la.

18 Ni len ke Beelsebul u ye tiyayaar aayidaan na le tii mi mpəon ke m nyan tiyayaar binib ni. Tiyaar aayidaan kinimbəŋ yaa ŋa kina kan, ki jan kibaa kijaak la. Kaanaan ga ŋa kinye aan ki sil?

19 Ni yaa len ke tiyayaar aayidaan Beelsebul le tii mi mpəon ke m nyan tiyayaar binib ni kan, ŋma tii nimi aanib mu mpəon ke bi nyan tiyayaar binib ni? Nimi aanib aah ŋani pu na le ga mək ke ni kpa mbaməon aan naa kpa.

20 Mma kan, Uwumbər aapəon pu le m nyani tiyayaar binib ni. Nima le mək ke Uwumbər aanaan fuu ni ni chee.

Yesu aah nyan kinimbəŋ ki bii kaawan pu na

(Matiu 12.29; Mak 3.27)

21 “Liwəkl li kpa tijawan sakpen na yaa lik waadichal kan, ubaa aan bii waawan.

22 Le unii u kpa mpəon jer u na yaa lir u pu ki nyan u kan, u ga gaa waajawan ti ter u na məmək, ki ji waawan.

23 “Unii u kaa dii mi na kan, u ye maadin la. Unii u mu kaa kuuni binib tii mi na kan, u yaani bi la.”

*Tiyayaar aah ga gir ni pu na
(Matiu 12.43-45)*

²⁴ “Tiyayaar yaa nyan unii ni kan, ti ga li chuun gər nnyun aah kaa bi kipɔk ki ponn ni na, ki ban taah ga kal nin chee ki fuur na, kaan kan. Le ti ga len ke, ‘M ga gir kun maah nan nyan unii u ponn ni na la.’

²⁵ Le ti ga gir ni ki nan kan ke bi toor taakookoo yaan, le ni njan.

²⁶ Le ti ga buen ki ti joo ni tiyayaar tilole ti bir ki jer ti na. Le ti mɔmɔk ga koo unii ngbaan ponn ni, ki ga li bi u ponn ni, le ki nja u yɔli ki jer waah nan bi njan na pu na.”

Binib bi kpa Uwumbɔr aanyoor mbamɔm na

²⁷ Yesu aah len kina na, le kinipaak ngbaan ponn ni upii ubaa len mpɔɔn pu, “Uwumbɔr aanyoor bi upii u ma si ki tii si libiil na pu.”

²⁸ Le Yesu bui ke, “Binib bi njan Uwumbɔr aabɔr ki kii ti na, Uwumbɔr aanyoor bi bima le pu.”

*Baah ban ke Yesu tun lijnjiir aatuln pu na
(Matiu 12.38-42)*

²⁹ Kinipaak aah kuun ni Yesu chee na, le u bui ke, “Dandana aanib ye binib bi bir na la. Bi ban ke m mɔk bi lijnjiir aawan, aan bi nin gaa mi ki kii. Uwumbɔr aah nan nja lijnjiir aatuln ki nja waabɔnabr Jona pu na, lituln limina aaboln le bi ga kan. Maan mɔk bi lijnjiir aawan niken.

³⁰ Uwumbɔr aah nan nja Jona pu na, ni nan ye limɔkl le ki tii Ninefa aatiŋ aanib. Kina le waah ga nja min Unibɔn Aabo pu na ga li ye limɔkl ki tii dandana aanib ngbaan.

³¹ Seba aatiŋ aapiibɔr nan nyan ni dandar ke u nan njan Ubɔr Solomonn aalan aaliin. Min u jer Solomonn na bi do la, le naa njan maaliin. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na, upiibɔr ngbaan aah nan nja pu na, nima le ga mɔk ke dandana aanib aabɔr bii.

³² Jona nan tuk Ninefa aatiŋ aanib Uwumbɔr aabɔr, le bi kpeln baabimbin. Min, u jer Jona na le tuk dandana aanib Uwumbɔr aabɔr, le baa kpeln baabimbin. Bundaln Uwumbɔr ga ji binib tibɔr na,

Ninefa aatiŋ aanib aah nan kpeln baabimbin pu na, nima le ga mɔk ke dandana aanib aabɔr bii.”

*Tiwon aawiihn
(Matiu 5.15; 6.22-23)*

³³ “Unii yaa see karyaa kan, waan di u di bɔr, kaan di lisambil chiŋ u pu. U ga di u tɔŋ tiwan paab la, le u li wiin binib bimɔk koo ni na chee, bi li waa.

³⁴ Aanibil ye saawon aakaryaa la. Aanibil yaa woln ke aa dii Uwumbɔr aasan kan, saabimbin mɔmɔk gbii nwiihn la. Aanibil yaa kaa woln kan, saabimbin gbii mbɔmbɔɔn la.

³⁵ Li nyi ki taa cha nwiihn mu bi aa ni na li ye mbɔmbɔɔn.

³⁶ Saabimbin mɔmɔk yaa gbii nwiihn, kaa bɔɔn nibaa chee kan, aa ga li bi nwiihn ni mbamɔm. Ni ga li bi ke karyaa u wiin chain na aah ga woln saah bi nin chee na pu na la.”

*Yesu aah galn Farisii yaab ni ikaal aamɔmɔkb pu na
(Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40)*

³⁷ Yesu aah len kina ki ti doo na, le Farisii aanii ubaa bui u ke u dan udo ki nan ji tijikaar. Le u koo waadichal ni, ki kal ki bi ji.

³⁸ Le Farisii aanii ngbaan kan ke Yesu ji kaa njan unjaal. Le ni gar u.

³⁹ Le Tidindaan bui u, “Nimi Farisii yaab, ni njan tiyir ni nisambil aapuwɔb mbamɔm, kaa njan ni ponn ni. Kina le ni ban ke binib bui ke ni ye bininyaam; nisui ponn ni mu gbii kinaayuk aatuln ni titunwanbir.

⁴⁰ Nimi bijɔrb bimina, Uwumbɔr u nan naan tiwon na, uma le naan nisui mu.

⁴¹ Di naah kpa tiwan ni na tii bigiim, ki di nibaa mu tii bi. Ni yaa nja kina kan, tijɔŋ tibaa aan ki li bi ni chee.

⁴² “Nimi Farisii* yaab, tibɔbir bi ni pu; ba pu? ni yakr tikpifar nfum kipiik le ki nyan nibaa le di tii Uwumbɔr, kaa njan ni njan na, kaa gee Uwumbɔr. Ni njan ke ni li njan ni njan na, ki li gee Uwumbɔr, ki yakr nimi aawan mu ki di tii u.

⁴³ “Nimi Farisii yaab, tibɔbir bi ni pu; ba pu? ni gee ke ni kal bininyuum aakakaa

* 11:42 : Farisii yaab nan ye juu yaab bibaa bi aanibil man ke binib li dii Moses aakaal na.

chee mmeen aadir ni, ki gee ke binib doon nimi mbaməm kinyan ni.

⁴⁴ Tibəbir bi ni pu. Ni naahn njikaakul ni bəə na, ni binib chuun taar ni pu, kaa nyi na.”

⁴⁵ Le Uwumbər aakaal aaməmək ubaa bui u, “Uməmək, saah len kina na, aa sii ti mu la.”

⁴⁶ Le Yesu bui ke, “Nimi Uwumbər aakaal aaməmək, tibəbir bi ni mu pu. Ni di nkaal mu pəə sakpen na, le ki di kpee Uwumbər aakaal pu, ki tuk binib ke bi li dii kina. Ni mu aa ter bi ke bi dii kina.

⁴⁷ Tibəbir bi ni pu; ba pu? ni maa njikaakul ki tii Uwumbər aabənabtiib bi nan bi n-yaayoonn na. Niyaajatiib le nan ku bi.

⁴⁸ Ni mu nyi baah nan ku bi pu na, ki mu kii baah nan na pu na. Niyaajatiib le nan ku bi. Ni mu maa njikaakul tii bi.

⁴⁹ Nima pu le Uwumbər aah kpa nlan pu na, u bui ke, ‘M ga tun bibənabr ni bitutum bi chee. Le bi ga ku ngem ki na biken mu falaa.’

⁵⁰ Buyoonn dulnyaa wee nan piin ki joo cha na, binib nan ku Uwumbər aabənabtiib. Linikul ngbaan məmək pu le Uwumbər ga daa dandana aanib aatafal.

⁵¹ Njan, bi nan ku Abel, le ki ku bininyaam ki joo cha, ki ti pii Uwumbər aabənabr Sekaria, u bi nan ku u, kitork aabimbiln ni Uwumbər Aadichal aakaasisik ni na. Mbamən, m tuk nimi la, linikul ngbaan məmək pu le Uwumbər ga daa dandana aanib aatafal.

⁵² “Nimi Uwumbər aakaal aaməmək, tibəbir bi ni pu. Naa mək binib Uwumbər aakaal mbaməm. Nimi nibaa aa dii mu, le ki tee lej binib bi ban bi dii mu na nsan.”

⁵³ Yesu aah nyan nima chee na, le Uwumbər aakaal aaməmək, ni Farisii yaab kpak u kinikpakpak pam, ki baa u mbaan tibər ti wiir na pu,

⁵⁴ ki ban bi pen u nlan ki kan waataani aan ki galn u.

12

Yesu tuk waadidiliib ke bi li nyi binib bi njmann bi na

(Matiu 10.26-27)

¹ Binib churbaka aah nan kuun Yesu chee ki ti taar təb pu pu na, le u bui waadidiliib, “Ni li nyi Farisii yaab aabimbin

aah bi pu na, ki taa li bi kina man. Bi njmanni ke bi ye bininyaam, kaa ye.

² Tibəbərkaan məmək ga kpiir. Tibər timək bəə na, ti ga nyan mpaan pu.

³ Naah loon len tibər ti mbəmbəən ni na, binib ga njun ti nwiihn pu. Naah loon tibər ti binib aatafal ni kidiik ponn ni na, bi ga di ti moon lipaal.”

Ni li san Uwumbər baanja

(Matiu 10.28-31)

⁴ “Nimi bi ye njətiib na, m tuk nimi la, ni taa san binib ijawaan man. Bi ga njmaa ku nimi aawon baanja la. Baan ki njmaa na nimi nibaa.

⁵ M sur nimi naah ga li san u ijawaan na. Ni li san Uwumbər. U yaa ku binib kan, u kpa mpəən ke u di bi na mmii mu kaan junn na ni. Mbamən, m tuk nimi la, ni li san uma.

⁶ “Bi kooh iyaar injmu janjan bilee la. Le Uwumbər aa suln i ponn ni ubaa aabər.

⁷ Ni taa san ijawaan man. Ni jer iyaar pam. Uwumbər nyi nimi aayikpir aakahm.”

Lem binib aanibil ni ke aa ye Kristo yoo la

(Matiu 10.32-33; 12.32; 10.19-20)

⁸ “M tuk nimi la, unii umək len binib aanibil ni ke min le ye Udindaan na, min Unibən Aabo mu ga len Uwumbər aatu-untiib aanibil ni ke udaan ngbaan le ye miyoo.

⁹ Unii umək yii mi binib aanibil ni na, m mu ga yii udaan ngbaan Uwumbər aatu-untiib aanibil ni.

¹⁰ “Unii yaa bii min Unibən Aabo kan, Uwumbər ga njmaa di cha pinn u. Unii yaa sii Uwumbər Aafuur Nyaan kan, Uwumbər aan di cha pinn u.

¹¹ “Bi yaa chuu nimi, ki di na mmeen aadir ni, bee ntim aaninkpiib aanimbiin ni, bi ti ji nimi tibər kan, ni taa baa nisui ni ke ni ga len kinye aan ki nyan nibaa tibər ni.

¹² N-yoonn ngbaan yaa fuu ni kan, Uwumbər Aafuur Nyaan le ga mək nimi naah ga len pu na.”

Uwankpadaan u ye ujər na

¹³ Kinipaak ngbaan ponn ni le uja ubaa tuk Yesu, “Uməmək, bui nkpel ke u yakr tite aafaal ki di min yaan tii mi.”

14 Le Yesu bui u, “Uja, n̄ma tii mi n̄san ke m̄ ji n̄imi tib̄ar ki yakr lifaal tii n̄imi?”

15 le ki tuk kinipaak ngbaan, “Ni li nyi man ki taa li kpa iniman. Unii yaa kpa liwangol li wiir na kan, nima le aan tii u limɔfal.”

16 Yesu nan n̄akl bi liyatan̄akl ke, “Uwankpadaan ubaa aasaak nan n̄a tijikaar ti wiir na.

17 Le u dak usui ni, ‘Maa ki kpa maah ga di maajikaar n̄a tiwan ni ponn ni na. M ga n̄a kinye?’

18 M ga n̄a kina la; m ga gbaa wii maapil m̄m̄ɔk, ki ki maa n̄ipil n̄i filk ki jer n̄imina na. M ga di maajikaar m̄m̄ɔk n̄a n̄i ponn ni.

19 Le m ga bui m̄baa, M kpa tijikaar ti ga fuu mi n̄ibin sakpen na. M ga fuur, ki ji, ki nyu, ki li m̄ɔni.’

20 Tɔ, le Uwumb̄ar bui u, ‘Si uj̄ar wee, kinyeek kee le aa ga kpo. Saah kuun liwangol lim̄ɔk siin na, n̄ma ga li yeh li?’

21 “Kina le unii um̄ɔk di liwangol bil kiir ubaa, kaa kpa liwangol Uwumb̄ar chee na, u mu ye uj̄ar.”

*Gaa Uwumb̄ar ki kii mbam̄ɔm man
(Matiu 6.25-34)*

22 Le Yesu bui waadidiliib, “Nima le m tuk n̄imi, ni taa cha n̄imi aalandak li muk n̄imi tiwon aawan pu, ki taa li dak ke, ‘Ti ga ji ba? Ti ga peen ba?’

23 Limɔfal bi tijikaar baan̄ja pu la aa? Tiwon bi tiwanpeenkaan baan̄ja pu la aa?

24 Dakl lik n̄ikakaa aah bi pu na. N̄aa ko tijikaar, ki mu aa chee ti, kaa kpa n̄ipil, kaa kpa n̄iboo. Uwumb̄ar le kpiini n̄i. Naa jer n̄i sakpen aa?

25 Ni ponn ni ubaa ga n̄maa muk waalandak aan ki yunn ki jer Uwumb̄ar aah siin pu na aa?*

26 Naah kaa n̄maa n̄a tiwan ni kaa p̄ɔɔ na, ba pu ni cha ilandak muk n̄imi ni gur na pu?

27 Dakl lik mmopuun aah bi pu na. Mu aa tun lituln, ki mu aa fik tikokonn. M tuk n̄imi la, Ub̄ar Solomonn u nan pee tiwanpeenkaan nyaan na aawanpeenkaan aa nan n̄an ke mmopuun aah n̄an pu na.

28 Timoor bi din, ki ga fe wu mmii fen,

le Uwumb̄ar n̄a ti mmopuun mu n̄an na. Waan tii n̄imi tiwanpeenkaan aa? Naa gaa Uwumb̄ar ki kii mbam̄ɔm. U ga tii n̄imi.

29 Ni taa cha ninimbil li man tijikaar ni tiwanyukaan pu, ki taa cha ilandak li muk n̄imi.

30 Tiwan ngbaan m̄m̄ɔk pu le dulnyaa wee ni aanib bi kaa dii Uwumb̄ar aasan na aanimbil man. Nite Uwumb̄ar nyi ke ni ban tiwan ngbaan.

31 Ni cha ninimbil li man Uwumb̄ar aanaan pu, le u ga di tiwan ngbaan m̄m̄ɔk kpee n̄imi.”

*Paacham aawankpal
(Matiu 6.19-21)*

32 “Maanib bi bi siib na, ni taa san ijawaan man. Nite Uwumb̄ar le ban ke u tii n̄imi nnaan. Waageehn le na.

33 Ni kooh naah kpa tiwan ni na man, ki di n̄imombil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa n̄imombil n̄i kaan doo na. Ni ga li kpa liwankpal li kaan doo na paacham. Unaayuk ubaa aan buen nima. N̄ikpaambil aan li bi nima ki bii ni.

34 Saawankpal aah bi nin chee na, aasui mu bi nima chee la.”

Bitutum bi si kii na aayatan̄akl

35 “Ni gor nibaa pu man, ki see n̄imi aakaryaa mam,

36 ki li bi ke bitutum bi si kii buyoonn bidindaan ga nya tib̄andinn aajikaar aajim ni, ki fuu ni na. U yaa nan fuu ni ki kpaar jaalen̄ kan, libuul ngbaan ni le bi ga chuu piir tii u.

37 Bitutum bi lik bidindaan aah ga fuu ni pu na, Uwumb̄ar aanyoor bi bi pu. M tuk n̄imi mbam̄ɔn la, u ga cha bi kal, ki ga di tijikaar siin binimbiin ni.

38 U yaa fuu ni kinyetaasiik, bee u yaa fuu ni likoojawiil yoonn, ki kan ke bi gor kan, Uwumb̄ar aanyoor bi bi pu la.

39 Ni nyi ke udichadaan yaa ba nyi buyoonn unaayuk ga fuu ni na kan, waa ba ga doon ki geen, u ba ga li ka lik, unaayuk ngbaan taa koo ni waadichal ni.

40 Ni mu gor man; ba pu? buyoonn naan li dak ke m ga gir ni na, n-yoonn ngbaan le m ga gir ni.”

* 12:25 : Bee “...aan ki di lisan̄ libaa kpee waafɔfɔk pu uu?”

*Ututunn u njan na, ni u kaa njan na
(Matiu 24.45-51)*

⁴¹ Le Piita baa Yesu, “Ndindaan, aa njan liyatañakl ngbaan ki tii timi baanja le aan aa njan ki tii binib məmək la?”

⁴² Le Tidindaan bui u, “Uyidaan ubaa yaa tii waatutunn ubaa tininkpir ke u li lik waachiln ni aanib ki tii bi tijikaar naah njeer buyoonn na kan, ututunn ngbaan ga njan kinye ki li kpa nlan, ki li tun waatuln mbaməm?”

⁴³ Udindaan yaa nan fuu ni ki mui waatutunn njan uma udindaan aah ban pu na kan, Uwumbər aanyoor bi ututunn ngbaan pu.

⁴⁴ M tuk nimi mbamən la, u ga tii u tininkpir u li lik waawan məmək.

⁴⁵ Tə, ututunn ngbaan mu yaa dak usui ni ke udindaan ga yunn, ki yaa piin ki gbaa ututunjeen aatətiib, bijab ni bipiib məmək, ki ji ki nyu ndaan gbii kan,

⁴⁶ udindaan ga gir ni buyoonn waan li dak ke u ga gir ni na, ki ga gbaa u njinaalab mbaməm, ki ga di u njan binib bi yii waaməb na aah bi nin chee na.

⁴⁷ “Ututunn u nyi udindaan aah ban pu na, kaa gor, kaa njan kina na, bi ga gbaa u sakpen.

⁴⁸ Ututunn u kaa nyi udindaan aah ban pu na, ki tun lituln li njeer njinaalab aagbaan na kan, bi ga gbaa u siib la. Uwumbər yaa tii unii nlan sakpen kan, u ga li ban ke u di nlan ngbaan tun litunyaan jer biken. Uwumbər yaa tii unii tininkpir kan, u ga li ban ke udaan ngbaan tun ki jer biken aah tun pu na.”

*Binib aah ga yakr təb chee Yesu pu pu na
(Matiu 10.34-36)*

⁴⁹ “M dan m nan tuur mmii dulnyaa wee ni. Mu yaa puun gaal kan, m ba gee.

⁵⁰ M ga ji falaa ki ti nyan. Nsui aan doon see m jin falaa ngbaan ki ti doo.

⁵¹ Maah dan dulnyaa wee ni na, ni dak ke nima le ga cha binib məmək li kpaan kiməbaan aa? Aayii. M tuk nimi la, m pu le bi ga yakr təb chee.

⁵² Dandana ki joo cha, binib binmu yaa bi lidichal libaa ni kan, bi ga yakr təb chee la. Bitaa ga kpak bilee bi gur na. Bilee ngbaan mu ga kpak bitaa na.

⁵³ Uja ga yakr ujaəən chee; jaəən mu ga yakr ute chee; upii mu ga yakr ubisal chee; bisal mu ga yakr una chee; upii mu ga yakr ubipuu chee; bipuu mu ga yakr uchapii chee.”

*Baa bee Uwumbər aah njan pu na
(Matiu 16.2-3)*

⁵⁴ Le Yesu bui kinipaak ngbaan, “Ni yaa kan utaal yun ki bəln liwilir wəb kan, libuul ngbaan ni le ni ga bui ke, ‘Utaal ga nu la,’ le u nu.

⁵⁵ Libuln yaa nyan ni njangii aasikakl wəb kan, le ni ga bui ke, ‘Kitoton koo a,’ le ki koo.

⁵⁶ Nimi binmanmannim, kitiñ ni paacham pu le cha ni beer naah ga li bi pu na. Ba njan naa bee Uwumbər aah njan pu dandana na?”

*Aa yaa koo unii aataani ni kan, chuu utaal mala
(Matiu 5.25-26)*

⁵⁷ “Ba njan naa njmaa dakl lik ki bee ni njan na?”

⁵⁸ Aa ni unii yaa kpa tibər, u ban u di ti buen bibəjirb chee kan, chuu utaal mala, u taa kee fuu bi chee, ki taa di si njan binjal ni, bi di si njan kiyondiik ni.

⁵⁹ M tuk si la, saan nya nima ki nan saa buyoonn aa ga pa kooti ni aamombil məmək doo na.”

13

Kpeln nimi aabimbin man

¹ N-yoonn ngbaan le binib bibaa dan nan bui Yesu ke Galilee aatiñ aanib aah nan bi toor kitork tii Uwumbər na, Pailat nan ku bi.

² Le Yesu baa bi, “Ni dak ke Galilee aatiñ aanib ngbaan nan ye titunwanbirdam ki jer Galilee yaab biken aa? Nima le cha u ku bi ii?”

³ Aayii. M tuk nimi la, ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni məmək ga kpo kina la.

⁴ Tə, libimbifəfəñ aah nan lir ki ku bijab kipiik ni biniin Siloam aatiñ ni na, ni dak ke bi nan kpa taani ki jer Jerusalem aanib məmək aa?

⁵ Aayii. M tuk nimi la, ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni məmək ga kpo kina la.”

Busub bu kaa lu n̄isubil na

⁶ Le u n̄akl bi liyataŋakl ke, “Uja ubaa nan bun busub bubaa waasaak ponn ni; ki joo cha, le u dan nan lik ke n̄isubil bi aa n̄aa bi, le kaa kan nibaa.

⁷ Le u bui waatutunn, ‘N̄ibin n̄itaa le na, le m choo m nan lik busub bue. Maa kan lisubil libaa. Gaa bu lii. Taa cha bu li si ki gaa kitin yoli.’

⁸ Le ututunn ngbaan bui u, ‘Ndindaan, di cha bu libiln lee, m gbii bu taab, ki ban tinaabin ki bil bu.

⁹ Libiln li choo na, bu yaa lun kan, ni n̄an. Bu yaa kaa lun kan, aa gaa bu lii.’ ”

Yesu aah cha upii u boo gui na p̄æk pu na

¹⁰ Juu yaab aakpaakool daal le Yesu bi mmeen aadiik ni, ki bi tuk binib Uwumb̄ar aab̄ar.

¹¹ Le upii ubaa bi nima. Tiyayaar le joo u ki n̄a u ubun n̄ibin kipiik ni n̄iniin. U boo gui, kaa n̄maa yaar.

¹² Yesu aah kan u na, le u yin u ke u dan u chee, le ki bui u, “Upii, aa kan aabaa saaween chee,”

¹³ le ki di un̄aal paan u pu. Libuul ngbaan ni le u yaar, le ki nyun Uwumb̄ar.

¹⁴ Yesu aah cha upii ngbaan p̄æk likpaakool daal na, nima le cha mmeen aadiik ni aaninkpel gee lijuul Yesu pu, le ki bui kinipaak ngbaan, “Iwiin iloob le bi likpaakool aakaasisik ni, ti li tun lituln, ki cha likpaakool daal. Nima pu na, ni dan iwiin iloob ngbaan aakaasisik ni aan u cha ni p̄æk. Ni taa ki dan nan ban laafee likpaakool daal.”

¹⁵ Le Tidindaan bui u, “Nimi bin̄man̄mannim, likpaakool daal kan, ni ga chuu gbiln nimi aanaaja, bee nimi aabon, ki di u buen nkpen ni ke u ti nyu nnyun.

¹⁶ Upii wee ye Abraham aayaabil la, le kinimb̄əŋ buu u n̄ibin kipiik ni n̄iniin le ki n̄a u u boo gui na. Maah chuu buur u likpaakool daal na, naa n̄an aa?”

¹⁷ Yesu aah len kina na, le inim̄əŋn chuu binib bim̄ək kpak u kinikpakpak na. Waah tun lijn̄jiir aatun pam pu na, le kinipaak ngbaan m̄əm̄ək nan kpa mpopiin pam.

Tisufar aabil aayataŋakl

(Matiu 13.31-32; Mak 4.30-32)

¹⁸ Le Yesu baa bi, “Uwumb̄ar aanaan naahn ba? M ga di ba ki di n̄an mu?”

¹⁹ Mu naahn linaanyiimbil li uja ubaa nan di bun waakpaab ni na la. Le li muun ki n̄a busub. Le inyoon i laani paacham na dan nan ter yaadil bu aabon pu.”

Boroboro aanȳək aayataŋakl

(Matiu 13.33)

²⁰ Yesu nan ki baa bi, “M ga di ba ki di n̄an Uwumb̄ar aanaan?”

²¹ Mu naahn nnȳək mu bi joo n̄ani boroboro ni aan upii ubaa nan di n̄a boroboro aayon ponn ni na, le boroboro ngbaan m̄ək duun.”

Naah ga dii pu na

(Matiu 7.13-14, 21-23)

²² Le Yesu cha Jerusalem. Waah cha na, le u b̄ə dii ntisakpem ni n̄tiwaatiir ni, le ki tuk binib Uwumb̄ar aab̄ar.

²³ Le unii ubaa baa u, “Ndindaan, binib bi n̄mar na le bi siib aa?”

²⁴⁻²⁵ Le Yesu bui bi, “Cha ninimbil li man ni li dii mbisam̄əb mu kaa waa na. M tuk nimi la, buyoonn udichadaan na ga nan fii ki laŋ kidiik na, nee aapuw̄əb le binib pam ga li ban bi koo ni, kaan n̄maa koo ni. Ni ga li si lipaal, ki kpaar jaalen, ki bui ke, ‘Tidindaan, chuu piir tii timi.’ Le u ga bui nimi, ‘Maa nyi nimi. Ni nyan ni la chee?’

²⁶ Le ni ga bui ke, ‘Ti ni si le nan kpaan ji ki nyun. Aa nan tuk binib Uwumb̄ar aab̄ar timi aatin ni la.’

²⁷ Le u ga ki bui nimi, ‘M tuk nimi la, maa nyi nimi. Ni nyan ni la chee? Nimi titunwanbirdam, ni m̄əm̄ək siir m chee man.’

²⁸ Le u ga jenn nimi. Le ni ga li waa Abraham, ni Aisak, ni Jakob, ni Uwumb̄ar aab̄ənab̄tiib m̄əm̄ək Uwumb̄ar aanaan ni. Ni ga li bi lipaal, ki wii ki n̄man n̄inyin nima chee.

²⁹ Binib ga nya liwipuul w̄əb, ni liwilir w̄əb, ni isikakl m̄ək, ki ga li ka ki ji tijikaar Uwumb̄ar aanaan ni.

³⁰ Li pel man, puw̄əb yaab bibaa ga nan n̄a bisalolm. Bisalolm bibaa mu ga nan n̄a puw̄əb yaab.”

Yesu aah gee Jerusalem aanib pu na

(Matiu 23.37-39)

³¹ N-yoonn ngbaan le Farisii yaab bibaa dan Yesu chee, ki nan bui u, “Nya do chee, ki li cha. Ub̄ar Herod ban u ku si la.”

³² Le Yesu bui bi, “Ni li cha ti tuk un̄ək ngbaan, ‘Din ni fen le m ga nyan tiyayaar

binib ni, ki cha bibum pɔɔk. Iwiin itaa daal le maatuln ga doo.'

³³ Nima le m cha Jerusalem din, ni fen, ni daalpu. Baan ku Uwumbɔr aabɔnabr ubaa nibaa chee, see Jerusalem ponn ni.

³⁴ "Jerusalem aanib, nsui bii ni pu la. Ni ku Uwumbɔr aabɔnabtiib, ki yur waatum ntakpal ki ku bi. N-yoonn mɔmɔk le m nan ban m kuun nimi na mbaa chee ke ukɔla aah kuuni waakoobi pu ki nani ufeen ni na, le naa kii.

³⁵ Lik, Uwumbɔr siir cha nimi. M tuk nimi la, naan ki kan mi ki nan saa bundaln ni ga nan bui ke, 'Uwumbɔr aanyoor bi unii u choo uma Uwumbɔr aayimbil ni na pu.' '*

14

Yesu aah cha ubun pɔɔk pu na

¹ Juu yaab aakpaakool daal le Yesu nan buen Farisii yaab aaninkpel ubaa do, u ti ji tijikaar. Le bi lik waah ga na pu na mɔmɔk.

² Le uja u taakpachoo fuukoo nan chuu u na mu bi nima, le ki dan Yesu chee.

³ Le Yesu baa Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb ni Farisii yaab, "Timi aakaal kii ke unii cha bibum pɔɔk likpaakool daal aa?"

⁴ Le baa len tibaa. Le Yesu chuu uja ngbaan ki ti cha waaween doo, ki cha u buen.

⁵ Le u baa bi, "Unii ubaa aabon, bee waanaaja yaa lir nnyunbun ni likpaakool daal kan, waan nyan u likpaakool daal ngbaan aa?"

⁶ Le baa ki nmaa len tibaa.

Binib bi Uwumbɔr ga nyun bi na

⁷ Le Yesu kan ke binib bi dan bi nan ji tijikaar na buen ti kal bininyuum aakakaa chee. Nima le u nak bi liyatanakl:

⁸ "Unii ubaa yaa yin si ke aa dan nan ji u chee tijikaar kan, taa kal bininyuum aakakaa chee. Nibaakan, unii u jer si na ga fuu ni.

⁹ Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui si, 'Cha uja wee kal do chee.' Le inimɔn ga chuu si. Le aa ga fii ki ti kal uwaatiir aakakaa chee.

¹⁰ Unii yaa yin si ke aa dan nan ji u chee tijikaar kan, ti puen kal unii waatiir

aakakaa chee. Le udichadaan ngbaan ga dan nan bui si, 'Njɔ, nan kal nkakaa mu nan na chee.' Le binib bimɔk ji aa chee tijikaar na ga nyun si.

¹¹ Naatataa le ye ke unii umɔk nyun ubaa na, Uwumbɔr ga sunn u taab. Unii umɔk sunn ubaa taab na, Uwumbɔr ga nyun u."

¹² Le Yesu bui Farisii yaab aaninkpel u yin u ke u dan nan ji tijikaar na, "Aa yaa na njim kan, taa yin aajɔtiib, bee saamaal aanib, bee aanaabitiib, bee aanjeen aatɔtiib bi ye biwankpadam na, ke bi dan nan ji; ba pu? bi mu ga ki yin si ke aa nan ji bi chee tijikaar ki teen.

¹³ Aa yaa na njim kan, yin bigiim, ni bitaageeb, ni biwɔb, ni bijoom, ke bi dan nan ji.

¹⁴ Bima le aa kpa nibaa ke bi ki giin tii si. Uwumbɔr le ga na tinyoor na aa pu. Buyoonn bininyaam ga fikr nkun ni na, le Uwumbɔr ga tii si saapal."

Njim sakpem aayatanakl (Matiu 22.1-10)

¹⁵ Binib bi ji u chee tijikaar na ponn ni ubaa nun waah len pu na, le ki bui u, "Binib bi ga ji tijikaar Uwumbɔr aanaan ni na, waanyoor bi bi pu la."

¹⁶ Le Yesu bui u, "Uja ubaa nan bui binib pam ke u ga na tijikaar bi dan nan ji. Le u na tijikaar pam.

¹⁷ Tijikaar aajim yoonn, le u tun waatum u ti bui bi, 'Ni neer a. Dan man.'

¹⁸ Waah bui bi kina na, le bi mɔmɔk kpaan yii. Njan yoo na bui u, 'M daa bukpaab la, ki ban ke m buen ti lik bu aah bi pu na. M na si gafara la.'

¹⁹ Le ubaa mu bui u, 'M daa inaaja i ko kisaak na kipiik la. M cha m ti lik yaah bi pu na la. M na si gafara.'

²⁰ Le ubaa mu bui u, 'M laa kunn upii la, le kaan nmaa dan.'

²¹ "Le ututunn ngbaan gir kun udindaan chee, ki ti tuk u bi mɔmɔk aah len pu na. Le linuul chuu u. Le u bui waatum ngbaan, 'Li cha kinyan ni mala, ki ti yin ni bigiim, ni bitaageeb, ni bijoom, ni biwɔb, ke bi dan nan ji.'

* 13:35 : Lik Ilahn 118.26.

²² Le waatutunn ŋa kina, ki dan nan bui u, ‘Ndindaan, m ŋa saah len pu na. Mpaan gur bi.’

²³ Le udindaan bui u, ‘Li cha isan ni, ki ti gan binib ke bi dan nan ji, aan maadichal gbiin.

²⁴ M tuk nimi la, binib bi m nan puen bui bi ke bi dan nan ji na, bi ponn ni ubaa aan lak maajikaar.’ ”

Unii u kaa ŋmaa yii tiwan məmək na aan ŋmaa dii Yesu

(Matiu 10.37-38)

²⁵ Le kinipaak pam dii Yesu. Le u fenn toŋ bi, ki bui bi,

²⁶ “Unii yaa dan u nan dii mi, ki yaa kaa gee mi ki jer waah gee ute ni una, ni upuu, ni waabim, ni unaatiib, ni ukpetiib, ni uninkpatiib, ni waaməfal pu na kan, waan ŋmaa dii mi.

²⁷ Unii umək kaan yoor waadəpuinkoo ki dii mi na kan, waan ŋmaa li ye maadidiir.

²⁸ “Ni ponn ni ubaa yaa ban ke u maa kidifəfəŋ kan, u ga puen dakl lik ke waamombil ga fuu aan ŋaan fuu.

²⁹ U yaa piin ki bi maa kidiik, kaa puen dakl lik waamombil aah bi pu na kan, nibaakan, waamombil aan fuu. Le waan ŋmaa maa kidiik ngbaan doo. Binib bimək kan na ga laa u, ki bui ke,

³⁰ ‘Uja wee nan piin ki bi maa kidiik, kaan ŋmaa doo.’

³¹ “Tə, ubər u kpa butəb aajab ŋichur kipiik na yaa ban u buen ti to ubər u kpa butəb aajab ŋichur moninko na butəb kan, u ga puen dakl lik ke u ga ŋman aan waan ŋman.

³² U yaa nyi ke waan ŋmaa nyan u kan, waah laa bi ni daa na, u ga tun bitutum bi ti tooh u nsan ni, ki bui u ke u pək ubaa aan bi ti kpokl ki kuln kijaak ngbaan.

³³ Niyatanak ngbaan aatataa le ye ke aa yaa kaa yii saah kpa nimək na kan, saan ŋmaa dii mi.”

N-yaan aayatanakl

(Matiu 5.13; Mak 9.50)

³⁴ “Tə, n-yaan ŋan la. Mu yaa bii, ki yaa kaa ki mək kan, nibaa aa bi ki ga ki ŋmaa ŋa mu aan mu mək.

³⁵ Mu ŋa yəli le na. Mu aan ki li kpa nterm tii nibaa. Bi ga di kpir la. U kpa litafal na kan, u ŋun.”

15

Kiwakork ki wəŋ na aayatanakl
(Matiu 18.12-14)

¹ Bilampoogaab ni titunwanbirdam pam nan bi kuuni Yesu chee ke bi ti pel waah len tibər ti na.

² Le Farisii yaab ni Uwumbər aakaal aaməmək b ŋulni u pu ke, “Uja wee gaal titunwanbirdam ki ji bi chee tijikaar.”

³ Nima pu le Yesu ŋakl bi liyatanakl,

⁴ “Ni ponn ni ubaa yaa kpa ipiih nkub, ubaa yaa wəŋ kan, u ga di cha ipiih imonko inaa ni kipiik ni iwae i gur na timoor ni, ki buen ti ban upiih u wəŋ na, ki ti saa buyoonn u ga kan u na.

⁵ U yaa ti kan u kan, u ga li məəni, ki di u buŋ usil, ki chaa kun.

⁶ U yaa ti fuu linampal kan, le u ga yin ni uŋətiib ni udoyaab, ki nan bui bi, ‘Maapiih u wəŋ na, m kan u. Cha ti li məəni man.’

⁷ Liyatanakl lee aatataa le ye ke titunwanbirdaan ubaa yaa kpeln waabimbin kan, paacham yaab ga li məəni unii u kpeln waabimbin na pu, ki jer baah ga li məəni bininyaam imonko inaa ni kipiik ni biwae bi kaa ban bi kpeln baabimbin na pu.”

Nimombil ŋi wəŋ na aayatanakl

⁸ “Upii ubaa yaa kpa tikunabr aamombil kipiik, libaa yaa wəŋ kan, u ga see karyaa, le ki ŋal lidichal ni, ki lik mbaməm ki ti kan li.

⁹ Tə, u yaa ti kan li kan, u ga yi ni unaakoontiib ni udoyaab, ki nan bui bi, ‘Maamombil li wəŋ na, m kan li. Cha ti li məəni man.’

¹⁰ Liyatanakl lee aatataa le ye ke titunwanbirdaan ubaa yaa kpeln waabimbin kan, u pu le Uwumbər aatuuntiib ga li məəni paacham.”

Japəən u wəŋ na aayatanakl

¹¹ Yesu nan ki bui bi, “Uja ubaa nan bi ki nan kpa japətiib bilee.

¹² Le uwaatiir na bui u ke, ‘Nte, yakr maafaal ki di tii mi dandana.’ Le ute yakr bimək aafaal ki di tii bi.

¹³ Iwiin ilee aah jer na, le uwaatiir na kuun waafaal məmək, ki di buen kitin ki daa na ni. Waah ti bi nima na, le u jin waafaal məmək yəl yəl, le li ti doo.

¹⁴ Waah jin ni məmək ti doo na, le nkon sakpem lir nima chee. Igiin le nan gur joo u.

¹⁵ Le u di ubaa ti kpaan kitin ngbaan ni aanii ubaa chee. Le u tun u igbeer chee timoor ni ke u ti li njan i tijikaar.

¹⁶ Nkon aah joo u sakpen pu na, u ga nmaa nma igbeer ngbaan aajikaar. Unii ubaa mu aa tii u nibaa.

¹⁷ Le u njan le ki bui ke, 'Nte aatutum məmək ji ki gur. Le nkon ban mu ku mi do chee na.

¹⁸ M ga gir kun nte do, ki ti bui u ke, Nte, m koo aa ni Uwumbər mək aataani ni.

¹⁹ Naa ki njan ke aa yin mi aajapəon. Na mi saah njan saatutum pu na.'

²⁰ Le u fii ki cha ute do.

"Waah laa bi ni daa na, le ute waa u, ki san u kinimbaak, le ki san tooh u nsan ni, ki ti di unjaal kpal u, le ki moor utakpiln.*

²¹ Le ujaapəon bui u, 'Nte, m koo aa ni Uwumbər mək aataani ni. Naa ki njan ke aa yin mi aajapəon.'

²² Le ute bui waatutum, 'Li cha mala ki ti yoor ni lininkpebəkul nyaan na, ki nan di peen u, ki di kibəmbik nmaan u, ki di njinaatak tan u,

²³ ki li joo ni unaabo u filk na, ki nan kər u, aan ti ji ki li məoni.

²⁴ M nan nyi ke njapəon umina kpo a, le u bi. U nan wəŋ a, le m ki kan u.' Le bi piin ki bi məoni.

²⁵ "Tə, ujaapəol na nan bi kisaak. Waah nyan ni kisaak ki peen ni linampal na, le u njun bi gbaa tibar ki gaa ilahn.

²⁶ Le u yin bitutum ponn ni ubaa, le ki nan baa u, 'Ni ye kinye?'

²⁷ Le u bui u, 'Aanaal na fuu ni a. Waah fuu ni ni laafee na, le aate cha bi kər unaabo u filk na.'

²⁸ Ukpel aah njun kina na, le u gee linjuul, kaa ban u koo ni. Le ute nyan ni lipaal, ki nan gan u ke u koo ni.

²⁹ Le u bui ute, 'Lik, m tun lituln njibin sakpen le ki tii si, kaa kee yii saaməb. Le

saa po tii mi unjobo ke m ni njətiib ji ki li məoni.

³⁰ Aajapəon umina le nan dii bipiidagoob ki ti bii saawangol məmək doo, le waah fuu ni na, aa kər unaabo u filk na ki tii u.'

³¹ Le ute bui u, 'Maabo, aa bi m chee n-yoonn məmək la. Sin le yeh maah kpa tiwan ni na məmək.

³² Aanaal umina, m nan nyi ke u kpo a, le u bi. U nan wəŋ a, le m ki kan u. Nima le ni njan ke ti li məoni ki li kpa mpopiin.' "

16

Ututunn u kpa nlan na

¹ Tə, Yesu nan bui waadidiliib, "Uwankpadaan ubaa le nan bi ki kpa ututunn u lik waawan məmək na. Le bibaa dan nan bii u udindaan aanimbiin ni ke u joo waawan ji la.

² Le udindaan yin u ki nan baa u, 'Maah njun saabər ti na, ti ye kinye? Mək mi saah njan maawan pu na məmək. Saan ki li ye maatutunn.'

³ Le ututunn ngbaan dak usui ni, 'Ndindaan ga nyan mi waatuln ni. M ga njan kinye? Maan nmaa ko kisaak. M mu yaa kpaln uwanmeer kan, iniməon ga li joo mi.

⁴ M nyi maah ga njan pu na, aan ndindaan yaa nyan mi waatuln ni kan, bibaa gaa mi baadichal ni.'

⁵ Le u buen ti yin ni binib bi joo udindaan aapəln na ke bi dan u chee ubaaba ubaaba, le ki baa njan yoo na, 'Aa joo ndindaan aapəln njan?'

⁶ Le u bui u, 'Nkpan ankəra nkub.' Le u bui u, 'Yoor saapəln aagban ki kal mala ki njmee ankora piijmu.'

⁷ Le u baa uken, 'Si, aa mu joo waapəln njan?' Le u bui u, 'Idi bətə nkub.' Le u bui u, 'Yoor saapəln aagban ki njmee bətə imonko inaa.'

⁸ Tə, ututunn u kaa njan na aadindaan aah njun ni pu na, le u pak u, ke waah njan pu na, u kpa nlan la. Naatataa le ye ke dulnyaa wee aanib kpa nlan baabər ni ki jer Uwumbər aanib aah kpa pu na.

⁹ "M tuk nimi la, ni di dulnyaa wee ni aawankpal ter bigiim, aan ni yaa doo kan, ni ga koo nkookoo yaan mu ga li bi ki cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ni.

* **15:20** : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon təb kina le ki mək ngeehn.

¹⁰ Unii u tun lituwaatiir mbaməm na, u ga tun litusakpeln mu mbaməm. Unii u kaa tun lituwaatiir mbaməm na, waan tun litusakpeln mu mbaməm.

¹¹ Ni yaa kaa joo dulnyaa wee ni aawankpal mbaməm kan, n̄ma ga di Uwumbər aatun n̄a aanaal ni?

¹² Ni yaa kaa n̄a dulnyaa wee ni aawan mbaməm kan, Uwumbər aan tii nimi paacham aawan.

¹³ “Unaagbiija ubaa aan n̄maa tun litun ki tii dindatiib bilee. U ga li nan ubaa, le ki li gee uken. U ga li si ubaa aachan̄ ni, le ki lik uken fam. Naan n̄maa li dii Uwumbər ni liwankpal mu.”

Yesu aah ki len pu na

(Matiu 11.12-13; 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Le Farisii yaab, bi gee n̄imombil sakpen na, n̄un Yesu aah len tibər timina məmək pu na, le ki laa u.

¹⁵ Le u bui bi, “Nimi le ban ke binib li dak ke ni ye bininyaam. Uwumbər le nyi nisui ni aah bi pu na. Binib aah nyun̄ni tiwan ni na ye fam le Uwumbər chee.

¹⁶ “Uwumbər aakaal ni waabənabtiib aaliin nan joo binib ki nan saa Jōnn u nan muini binib nnyun ni na aayoonn. Waayoonn ngbaan ki joo cha, le bi mooni Uwumbər aanaan aabənyaan tee. Le binib mək aabəy koo Uwumbər aanaan ni mpəən.

¹⁷ Uwumbər aakaal mubaa aah ga n̄a yəli pu na, ni pəə ki jer paacham ni taab aah ga jer pu na.

¹⁸ “Uja umək jenn upuu lii ki ki yoor upii uken na, uja ngbaan kpaln udagoor la. Upii aachal yaa jenn u lii aan uja uken ki yoor u kan, uja ngbaan mu kpaln udagoor la.”

Uwankpadaan ni uwanmeer Lasarus aabər

¹⁹ “Tə, uwankpadaan ubaa nan bi, ki peeni tiwanpeenkaan nyaan, ki ji tijikaar ti mə na iwiin məmək.

²⁰ Le uwanmeer ubaa mu nan bi, bi nan yin u ke Lasarus. Le ibusoon joo u. Le bi joo u ti bilni uwankpadaan ngbaan aabisaməb chee.

²¹ Le u ban ke u li peei n̄isaabol n̄i nyan uwankpadaan ngbaan aatebul paab ki lir kitiñ na ji. Le ibə mu choo nan lakr waabuun ngbaan.

²² Naah joo cha na, le uwanmeer ngbaan nan kpo. Le Uwumbər aatuuntiib dan nan yoor u ki di buen paacham, Abraham chee.

²³ Le uwankpadaan ngbaan mu nan kpo. Le binib di u ti sub. Waah kpo na, le u ti bi mmii mu kaan junn na ni, ki ji falaa sakpen, le ki waan lik paacham, ki waa Abraham dandar, ki waa Lasarus mu bi u chee nima.

²⁴ Le u teen, ‘Nte Abraham, m ji falaa sakpen mmii mue ponn ni; san mi kinimbaak, ki tun Lasarus u ti di un̄anbik tu nnyun ki nan di meeh nlambil aan li səy.’

²⁵ “Le Abraham bui u, ‘Maabo, teer ke saah nan bi liməfal ni na, aa nan bi ji saaməən la. Lasarus mu nan bi ji falaa la. Dandana wee Lasarus aasui səy do chee na. Aa mu bi ji falaa la.

²⁶ Libuusakpeln mu bi ti ni saakaasisik ni, aan binib bi ban bi nyan do ki puur buen aa chee na taa n̄maa puur, ubaa mu taa nyan aa chee ki dan do chee na.’

²⁷ Le uwankpadaan ngbaan bui u, ‘Nte, ni yaa ye kina kan, m gan̄ si, tun Lasarus u buen nte do

²⁸ ki ti sur nnaatiib bin̄mu bi gur na, bi taa dan do chee na, ki mu nan ji falaa wee.’

²⁹ “Le Abraham bui u, ‘Bi kpa Uwumbər Aagban̄. Bi li n̄un kigban̄ ngbaan aah len pu na.’

³⁰ Le u bui ke, ‘Nte Abraham, aayii, baan n̄un; unii yaa fikr nkun ni ki buen bi chee kan, nima le bi ga kpel̄n baabimbin.’

³¹ Le Abraham bui u, ‘Bi yaa kaa n̄un Uwumbər Aagban̄ aah len pu na kan, unii yaa fikr nkun ni kan, nima le aan cha bi kpel̄n baabimbin.’ ”

17

Taa təy unii ke u tun titunwanbir
(Matiu 18.6-7, 21-22; Mak 9.42)

¹ Yesu nan bui waadidiliib, “Ntəy ga sil li bi; tibəbir mu bi unii u təy ni binib ke bi tun titunwanbir na pu.

² Bi yaa ba tee di kinaasakpen̄ ki di tul leen uneen ni, ki tur u lii nnyusakpem nin chee nyoo na ni kan, ni ba soor ki tii u, ni u təy maadidiliib ponn ni uwaatiir ubaa u tun titunwanbir.

³ Ni li nyi man.

“Aana aabo yaa ŋa si bakaa kan, sur u. U yaa kpeln waabimbin kan, di cha pinn u.”

⁴ U yaa ŋa si bakaa nfum mulole nwiin mbaa ponn ni, ki yaa dan aa chee nfum mulole ki nan bui si, ‘M ŋa si gafara la,’ kan, aa di cha pinn u.”

Gaa Uwumbər ki kii

⁵ Le waakpambalb bui u, “Tidindaan, too kpee timi aanaadi pu.”

⁶ Le u bui bi, “Ni yaa gaa Uwumbər ki kii siib na kan, ni ga ŋmaa bui busub ngbaan ke bu ŋəb libuul ngbaan ni ki ti ŋum nnyusakpem ponn ni, le bu ga kii nimi aaməb.”

Unaagbija aatuln aah ye pu na

⁷ “Tə, ni ponn ni ubaa yaa kpa unaagbija u ko kisaak, bee u kpa ipiih na kan, u yaa nyan ni kisaak kan, saan bui u libuul ngbaan ni, ‘Nan ji tijikaar.’

⁸ Aa ga bui u, ‘Ŋa tijikaar ki siin mi aan m ji ki nyu. M yaa jin doo kan, aa mu ga ji ki nyu.’

⁹ Saanaagbija yaa ŋa saah ban pu na kan, aa ga doon u ke u ni lituln aa? Aayii.

¹⁰ Ni mu bi ke unaagbija ngbaan aah bi pu na la. Ni yaa ŋa Uwumbər aah tuk nimi ke ni ŋa pu na məmək kan, ni bui ke, ‘Taa ŋeer ubaa pak timi. Ti po ŋa taah ba ga ŋa pu na la.’ ”

Yesu aah cha bikəndam kipiik pəək pu na

¹¹ Yesu aah cha Jerusalem na, le u dii Samaria ni Galilee aatin aanaanmək.

¹² Waah bi koo kitiŋ kibaa ni na, le bikəndam kipiik ton u nsan ni, ki si ni daa siib,

¹³ le ki teen ke, “Tidindaan Yesu, san timi kinimbaak.”

¹⁴ Yesu aah waa bi na, le u bui bi, “Li cha Uwumbər aatotoortiib chee, aan bi ti ŋan nimi.”

Baah cha na, le bi pəək.

¹⁵ Le bi ponn ni ubaa aah kan ke u pəək na, u gir ni, ki nyuŋni Uwumbər mpəən pu,

¹⁶ le ki nan gbaan Yesu aanimbiin ni, ki doon u.

¹⁷ Uja ngbaan nan ye Samaria* aatin aanii la. Le Yesu baa ke, “Maa cha bikəndam kipiik pəək la aa? ke biwae na bi la chee?”

¹⁸ Ubaa aa gir ni u nan nyuŋ Uwumbər see uwəwəŋja ngbaan baanja aa?”

¹⁹ le ki bui u, “Saah gaa mi ki kii na, nima le cha aa pəək. Fiin ki li dii saasan.”

Uwumbər aanaan aah ga fuu ni pu na (Matiu 24.23-28, 37-41)

²⁰ Le Farisii yaab nan baa u, “Uwumbər aanaan ga fuu ni bayoonn?” Le u bui bi, “Uwumbər aanaan aah ga fuu ni pu na, binib aanimbiil aan li waa mu.

²¹ Baan ŋmaa bui ke, ‘Lik, mu bi do,’ kaan ŋmaa bui ke, ‘Mu bi nima la.’ Uwumbər aanaan bi ni ni.”

²² Le u tuk waadidiliib, “N-yoonn choo, le ninimbiil ga li man min Unibən Aabo aah ga gir ni bundaln na, kaan kan.

²³ Le bi ga bui nimi, ‘Lik, u bi nima,’ ki ga ki bui ke, ‘Lik, u bi do.’ Ni taa buen ti lik, ki taa dii bi man.

²⁴ Bundaln min Unibən Aabo ga nan gir ni na, ni ga li bi ke utaal aah moor ki wolni paacham məmək pu na, aan binib məmək ga li waa pu na la.

²⁵ Dandana aanib ga yii mi, le m ga ji falaa sakpen waahr, aan ki nin buen paacham aan ki gir ni.

²⁶ Min Unibən Aabo aah ga gir ni buyoonn na ga li bi ke Nowa aayoonn aah nan bi pu na la.†

²⁷ Bi nan ji ki nyu, bijab nan yoor bipiib, bipiib mu nan mən bijab, ki ti saa bundaln Nowa nan koo buŋəb ni na, le nnyusakpem fuu ni ki nan jin bi məmək.‡

²⁸ Tə, maah ga gir ni bundaln na mu ga li bi ke Lot aayoonn aah nan bi pu na la. Bi nan ji ki nyu, ki daa tiwan ki kooh, ki bu tijikaar, ki maa tidir.

²⁹ Bundaln Lot nyan Sodom aatin ni na, le mmii ni chirbil nyan ni paacham ki lir ni, ki ku bi məmək.§

³⁰ Kina le ni ga li bi bundaln min Unibən Aabo ga nan nya ni mpaan pu na.

* 17:17 : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mə. † 17:26 : Lik Mpiin 6.5-8. ‡ 17:27 : Lik Mpiin 7.6-24.

§ 17:29 : Lik Mpiin 18.20-19.25. * 17:31 : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idə paan puln tidir paab, le ki di titan pər biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

31 “N-yoonn ngbaan, unii yaa bi kidiik paab* kan, u taa koo waadiik ponn ni u ti yoor waawan ni bi ki ponn ni na. Unii u bi kisaak na mu taa gir kun.

32 Teer man tibər ti nan ɲa Lot aapuu na.†

33 Unii umək kaa di ubaa tii Uwumbər na kan, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək di ubaa tii Uwumbər na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.

34 M tuk nimi la, buyoonn m ga gir ni na, binib bilee ga li də kidiik kibaa ponn ni kinyeek. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.

35 Bipiib bilee ga li boo nan idi. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken. [

36 Bijab bilee ga li bi kisaak. M ga nan yoor ubaa ki di buen, ki cha uken.”]

37 Le waadidiliib baa u, “Tidindaan, la chee?”

Le u bui bi, “Liwankpol aah bi nin chee na, nangba mam mu kuuni nima chee la.”

18

Ukpopii ni ubəjir aabər

1 Le Yesu ɲakl bi liyataɲakl, u di mək bi ke ni ɲan bi li mee Uwumbər n-yoonn məmək, ki taa cha bitaakpab yəl.

2 “Ubəjir ubaa nan bi kitiɲ kibaa ni, kaa san Uwumbər, ki mu aa pak binib.

3 Ukpopii ubaa mu nan bi kitiɲ ngbaan ponn ni, le ki choo u chee n-yoonn məmək, ki nan bui u ke u nyan u waadin aɲaɲal ni.

4 N-yoonn məmək le u yiil ni ti yunn. Naah joo cha kina na, le u ti len usui ni, ‘Maa san Uwumbər, ki mu aa pak binib.

5 Tə, ukpopii wee mu aah choo m chee n-yoonn məmək ki nan muk mi sakpen pu na, m ga tii u waabamən, u taa ki beenin choo nan muk mi kina aan nsui ti nyan mbaa ponn ni.’ ”

6 Le Yesu ki bui waadidiliib, “Li ɲun man ubəjir u kaa ɲan na aah len pu na.

7 Waah len ke u ga tii u waabamən pu na, Uwumbər aan tii waanib bi mee u n-yoonn məmək nwiin pu ni kinyeek na baabamən aa? U ga taan aa?

8 M tuk nimi la, u ga tii bi baabamən mala. Min Unibən Aabo mu yaa nan gir ni

kan, m ga kan binib beenin tii mi naadii dulnyaa wee ni ii?”

Farisii aanii ni ulampoogaar aabər

9 Le Yesu ɲakl liyataɲakl tii binib bi dak ke bima le ɲan ki jer unibən məmək, kaa lik pak ubaa na ke,

10 “Bijab bilee nan koo Uwumbər Aadichal ni ke bi ti mee Uwumbər. Ubaa nan ye Farisii aanii la, uken mu nan ye ulampoogaar.

11 Farisii aanii na nan sil ubaa ki mee Uwumbər ki bui ke, ‘Uwumbər, m doon si ke maa bi ke binib məmək aah bi pu na. Maa kpa iniman, kaa tun lituln li kaa ɲan na, kaa gər kidagook, kaa bi ke ulampoogaar umina aah bi pu na.

12 Likpaakool məmək ponn ni, m lulni buməb iwiin ilee la. Maah kan tinyoor timək na, m yakr nfum kipiik ki nyan tibaa tii si.’

13 “Ulampoogaar ngbaan nan sil dandar, kaa kaa u waan lik paacham. U nan po si jik uyil, le ki bui ke, ‘Uwumbər, san mi titunwanbirdaan kinimbaak,’ le ki siir kun.

14 M tuk nimi la, Uwumbər len ke ulampoogaar ngbaan aabər le ɲan, waa len ke Farisii aanii ngbaan aabər ɲan; ba pu? unii umək nyuɲ ubaa na, Uwumbər ga sunn u taab. Unii umək sunn ubaa taab na, Uwumbər ga nyuɲ u.”

Yesu aah ɲa Uwumbər aanyoor ɲa mbim pu pu na

(*Matiu 19.13-15; Mak 10.13-16*)

15 Le binib bibaa joo ni mbipəm, ki di dan Yesu chee, ki ban ke u di uɲaɲal paan bi pu. Waadidiliib aah kan kina na, le bi kae bi.

16 Le Yesu yin mbim ngbaan ke bi dan u chee, le ki bui waadidiliib, “Cha mbim ngbaan dan m chee man. Taa ki jenn bi man. Binib bi aabimbin bi ke mbim aah bi pu na, bima le yeh Uwumbər aanaan.

17 M tuk nimi mbamən la, unii umək kaa gaa Uwumbər aanaan ke ubo aah gaal tiwan pu na aan koo mu ni.”

Yesu aah tuk uwankpadaan ubaa pu na

(*Matiu 19.16-30; Mak 10.17-31*)

18 Uyidaan ubaa nan baa Yesu, “Uməməkr nyaan, m ga ɲa kinye ki kan liməfal li kaa kpa ndoon na?”

† 17:32 : Lot aapuu nan fenn lik upuwəb le ki kpaln n-yaan aatakpal. Lik Mpiin 19.26.

19 Le Yesu baa u, “Ba pu aa yin mi ke Uməməkɾ nyaan? Ubaa aa ŋan, see Uwumbər baanja.

20 Aa nyi Uwumbər aakaal: ‘Taa gər kida-gook; taa ku binib; taa su kinaayuk; taa li ye nnyamən aaseeraadaan; li pak aate ni aana.’”

21 Le u bui u, “M joo nkaal mumina məmək tibir ni la.”

22 Yesu aah ŋun kina na, le u bui u, “Tiwan nibaa le gur. Koo saah kpa tiwan ni na məmək, ki di ŋimobil ngbaan tii bigiim, aan ki li kpa liwangol paacham, aan ki dan nan dii mi.”

23 Waah ŋun kina na, le ni ŋa u mpombiin sakpen; ba pu? u nan kpa liwankpal pam.

24 Yesu aah kan kina na, le u bui ke, “Ni pɔɔ sakpen binib bi kpa liwankpal na koo Uwumbər aanaan ni.

25 Uwankpadaan aah ga koo Uwumbər aanaan ni pu na, ni pɔɔ ki jer laakumii aah ga koo seerkaa aaboln ni pu na.”

26 Le binib bi ŋun kina na bui ke, “Ni yaa ye kina kan, ŋma ga tee ŋmar?”

27 Le Yesu bui ke, “Tiwan ni pɔɔ binib chee na aa pɔɔ Uwumbər chee.”

28 Le Piita bui u, “Tima kan, ti nan di taah kpa nimək na ki di lii, ki dii si la.”

29 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamən la, unii umək di cha waadichal, bee upuu, bee unaabitiib, bee ute, bee una, bee waabim, Uwumbər aanaan pu na kan,

30 u ga kan ki jer waah di cha tiwan nimək na sakpen dandana wee. N-yoonn mu choo na, u ga nan kan limɔfal li kaa kpa ndoon na.”

Yesu aah ki len waakun aabər taataa pu na

(Matiu 20.17-19; Mak 10.32-34)

31 Yesu nan di waadidiliib kipiik ni bilee na nyan n-gbaan, le ki ti bui bi, “Li pel man, ti yaa fuu Jerusalem kan, bi ga ŋa min Unibən Aabo ke Uwumbər aabənabtiib aah nan ŋmee ke bi ga nan ŋa mi pu na məmək.

32 Bi ga di mi ŋa binib bi kaa ye Juu yaab na aanaal ni, bi ti ŋa mi mbənyun, ki yook mi, ki teei timɔtan ŋani m pu,

33 ki lue mi ŋinaalab, ki ga ku mi. Iwiin itaa daal le m ga fikr nkun ni.”

34 Le baa bee iliin imina aatataa. Uwumbər le bər yaatataa. Nima le baa bee waah len pu na aatataa.

Yesu aah likr ujoon aanimbi pu na
(Matiu 20.29-34; Mak 10.46-52)

35 Le Yesu aah peen Jeriko aatin ni na, ujoon ubaa ka nsan aaməgbeln, ki mee binib tiwan.

36 Le u ŋun kinipaak aah choo pu na, ki baa ke, “Ba ŋa?”

37 Le bi bui u, “Yesu u ye Nasaref aatin aanii na le choo.”

38 Le u teen ke, “Yesu, u ye Ubər David aayaabil na, san mi kinimbaak.”

39 Le binib bi loln Yesu pu nsan na kae u ke u ŋmin. Le u moo tar, “Ubər David aayaabil, san mi kinimbaak.”

40 Le Yesu sil nsan ni, le ki bui bi, “Li joo ni u man.” Waah duun ni u na, le Yesu baa u,

41 “Aa ban ba?”

Le u bui u, “Ndindaan, m ban ke aa likr nnimbi le tii mi.”

42 Le u bui u, “Aa likr a. Saah gaa mi ki kii na, nima le cha aanimbi likr.”

43 Libuul ngbaan ni le unimbi likr, le u dii u, le ki nyuŋni Uwumbər. Binib ngbaan məmək aah kan kina na, le bi pak Uwumbər.

19

Yesu aah tuk bilampoogaab aaninkpel pu na

1 Yesu nan koo Jeriko aatin ni, ki bɔ dii ki ponn ni.

2 Uja ubaa nan bi nima, bi nan yin u ke Sakeus, u ye bilampoogaab aaninkpel, ki mu ye uwankpadaan la.

3 Le u ban ke u kan Yesu aah bi pu na, ki mu ye kinigengen. Kinipaak ngbaan pu, waa ŋmaa kan Yesu.

4 Le u san ki loln kinipaak ngbaan pu nsan, le ki ti jon likakaln aasub pu ke u li waa Yesu aah ga jer nima chee pu na.

5 Yesu aah nan fuu ni nima chee na, le u waan lik, ki bui u, “Sakeus, sunn ni mala. Din, m ga doon aado.”

6 Le u sunn ni mala, ki gaa u, ki kpa mpopiin pam.

7 Kinipaak ngbaan aah kan ke u koo Sakeus do na, le bi məmək ŋul u pu, ke u buen titunwanbirdaan do la.

8 Tɔ, Sakeus nan fii sil, ki bui u, “Ndindaan, lik, m ga di maawankpal ligeln tii

bigiim la. Maah nan jin binib bi aawan na, m ga giin kina nfum munaa le ki di tii bi.”

⁹ Le Yesu bui u, “Din le lidichal limina aanib nmar; ba pu? aa mu ye Abraham aayaabil la.

¹⁰ Min Unibən Aabo dan m nan ban binib bi wəŋ na ke bi nmar la.”

Bitutum aah joo bidindaan aapiin pu na (Matiu 25.14-30)

¹¹ Yesu nan nkl binib bi n̄un tibər timina na liyataŋakl, bi taa li dak ke waah peen Jerusalem na Uwumbər aanaan ga fuu ni libuul ngbaan ni.

¹² U nan bui bi, “Uyidaan ubaa nan ban u buen kitin̄ ki daa na ni, u ti ji nnaan ki gir ni.

¹³ Le u yin waatutum kipiik, le ki di salmaa aamombil kipiik, ki di yakr bi ubaaba, le ki bui bi, ‘Li joo tiir kitiir man, ki ti saa buyoonn m ga nan gir ni na,’ le ki buen.

¹⁴ Le waatin̄ ni aanib nan nan u, ki tun binib ke bi paan u pu ki ti bui ubər kpaan na, ‘Taa ban ke uja ngbaan le ye timi aabər.’

¹⁵ “Le u jin nnaan ngbaan, le ki gir kun, ki yin waatutum bi u nan tii bi n̄imombil ngbaan na, ke bi dan u chee, aan u lik bimək aah tiir kitiir ki kan tinyoor pu na.

¹⁶ Le njan yoo dan nan bui u, ‘Ndindaan, saah nan tii mi limombil libaa li na, m kan tinyoor n̄imombil kipiik ki kpee.’

¹⁷ Le u bui u, ‘Nfaan. Aa ye utu-tunn nyaan la. Saah joo tiwan waatiir mbaməm na, m ga n̄a si ntisakpem kipiik ni aaninkpel la.’

¹⁸ Le lelee yoo mu dan nan bui u, ‘Ndindaan, aa nan tii mi limombil libaa la. M kan tinyoor n̄imombil n̄in̄mu le ki kpee.’

¹⁹ Le u bui u mu, ‘M ga n̄a si ntisakpem muŋmu ni aaninkpel la.’

²⁰ “Le uken na mu dan nan bui u, ‘Ndindaan, lik, saamombil le na. M nan di likekegel̄n le poo li, ki di bil.

²¹ Aa ye unii u chur binib mpəən na la. Aa gaal saah kaa yeh tiwan ni na, ki chee saah kaa nan bun tijikaar ti na. Nima le m san si ijawaan.’

²² Le u bui u, ‘Si ututunn u kaa n̄an na, saah len pu na, nima le bii si. Aa bui ke aa nyi ke m ye unii u chur binib mpəən na

ki gaal maah kaa yeh tiwan ni na, ki chee maah kaa nan bun tijikaar ti na.

²³ Saah nyi kina na, ba n̄a saa nan di maamombil ti bil banki ponn ni? Maah fuu ni na, m ba ga kan maamombil ni tinyoor ki kpee.’

²⁴ Le ki bui binib bi si u chee na, ‘Chuu gaa waamombil libaa ngbaan man, ki di kpee ututunn u joo n̄imombil kipiik na.’

²⁵ Le bi bui u, ‘Tidindaan, u kpa n̄imombil kipiik la.’

²⁶ Le u bui bi, ‘M tuk nimi la, unii umək kpa na, bi ga kpee u. U kaa kpa na, bi ga chuu gaa waah kpa ni pəkaa na.

²⁷ Tə, maadim bi kaa nan ban ke m li ye baabər na, li joo ni bi do chee na, ki nan ku bi nnimbiin ni.’ ”

Jerusalem aanib aah nyun̄ Yesu pu na (Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Jənn 12.12-19)

²⁸ Yesu aah nkl bi liyataŋakl ngbaan ti doo na, le u loln bi pu nsan ki cha Jerusalem.

²⁹ Waah nan peen ni Befej ni Betani aatim mu bi lijool li bi yin li ke Olif aasui aajool paab na, ³⁰ le u tuk waadidiliib ponn ni bilee, “Li cha man naah si gbək kitin̄ ki na. Ni yaa koo ki ponn ni kan, ni ga kan ubon u laa diin na si gbin. Ubaa aa kee diŋ u pu. Chuu gbiln u, ki li joo ni u m chee man.

³¹ Unii ubaa yaa baa nimi, ‘Ba n̄a ni chuu gbiln u?’ kan, ni bui u, ‘Tidindaan le ban u.’ ”

³² Yesu aah tun bi pu na, le bi buen, ki ti kan ubon u laa diin na waah tuk bi ke bi ga kan pu na.

³³ Baah bi gbilni u na, le binib bi yeh u na baa bi, “Ba n̄a ni bi gbilni ubon ngbaan?”

³⁴ Le bi bui bi, “Tidindaan le ban u,”

³⁵ le ki joo ni u Yesu chee, ki di baakeken paan u pu, ki di Yesu diŋ u pu.

³⁶ Le waah cha na, kinipaak ngbaan di baakeken ter nsan ponn ni.

³⁷ Le u peen Jerusalem, ki fuu baah sunni Olif aasui aajool nin chee na. Baah fuu nima chee na, le kinipaak kimək dii u na piin ki bi məəni. Baah kan u tun lijinjiiir aatun məmək pu na, le bi pak Uwumbər mpəən pu,

38 ki bui ke, “Uwumbər aanyoor bi Ubərkpaaan u choo waayimbil ni na pu. Lifuur bi paacham. Ni li nyuṅni Uwumbər paacham man.”

39 Le Farisii yaab bi bi kinipaak ngbaan ponn ni na bibaa bui Yesu, “Uməmək, tuk saadidiliib ngbaan ke bi kpa kifuu.”

40 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi la, bi yaa ṅmin kan, ṅitakpal ṅimina ga li tar la.”

Yesu aah wii Jerusalem aanib aafalaa u choo na pu na

41 Yesu aah peen Jerusalem aatiṅ na, le u waa ki, ki wii sakpen ki pu,

42 ki bui ke, “Jerusalem aatiṅ aanib, ni yaa ba nyi nsuudoon aasan din kan, ni ba ga li ṅan ki tii nimi. Dandana wee, mu bər ke ninimbil taa li waa mu.

43 Buyoonn Uwumbər ban u ter nimi na, ni yii a. Nima le nimi aadim ga nan gob nimi aatiṅ, ki yuu lakr kaagoln pu,

44 ki kuln ni məmək, ki gbaa wii nimi aadir məmək. Tidir ngbaan aatakpall ṅilee aan ki li bi ki tok tɔb pu.”

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na (Matiu 21.12-17; Mak 11.15-19; Jənn 2.13-22)

45 Yesu nan koo Uwumbər Aadichal ponn ni, le ki jenn nyan binib bi kooh tiwakor na,

46 le ki tuk bi, “Ni ṅmee Uwumbər Aagbaṅ ni ke Uwumbər len ke, ‘Bi ga yin maadichal ke Mmeen Aadichal,’ tɔ, nimi le ṅa li bififi-irb aakakaa chee.”*

47 Iwiin məmək Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ponn ni, ki tuk binib Uwumbər aabər. Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək, ni Juu yaab aaninkpiib ka ki kpokl baah ga ṅa pu ki ku Yesu na,

48 kaa ṅmaa kan baah ga ku u pu na; ba pu? binib ngbaan məmək aanimbil man ke bi ṅun waah len pu na.

20

Baah baa Yesu waatuln pu pu na (Matiu 21.23-27; Mak 11.27-33)

1 Kitaak kibaa daal, le waah bi Uwumbər Aadichal ni ki tuk binib Uwumbər aaliin, ki mooni tibənyaan tee na, le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal

aaməmək, ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee,

2 le ki nan baa u, “Aa kpa nsan ke aa ṅa saah ṅani pu na aa? ṅma tii si nsan ngbaan? Tuk timi.”

3 Le u bui bi, “M mu ga baa nimi mbaan.

4 Jənn aah nan muini binib nnyun ni na, ṅma nan tii u nsan? Uwumbər aan binib? Tuk mi man.”

5 Le bi kpokl tɔb, “Ti yaa bui ke Uwumbər le nan tii u nsan kan, u ga baa timi ke ba ṅa taa nan gaa u ki kii.

6 Ti yaa ki len ke binib le tii u nsan kan, binib ngbaan məmək ga mae timi ṅitakpal; bi məmək len ke Jənn nan ye Uwumbər aabəṅabr la.”

7 Nima le bi bui Yesu ke baa nyi udaan u tii Jənn nsan na.

8 Le Yesu bui bi, “M mu aan tuk nimi maah kpa nsan pu ki ṅani maah ṅani pu na.”

Bikpaab bi kaa ṅan na aayatanakl (Matiu 21.33-46; Mak 12.1-12)

9 Le u ṅakl binib ngbaan liyatanakl, “Uja ubaa nan naan kisaak, ki ṅum isui i lu ṅisubil na ki ponn ni, le ki yin bikpaab bibaa, ki di kisaak ngbaan ṅa biṅaal ni ke bi li lik ki. Isui ngbaan yaa nan lun ṅisubil kan, bi ker tii u, aan ki ker bibaa mu. Waah ṅa kina na, le u siir ki buen kitiṅ ki daa na ni, ki ti yunn nima.

10 Buyoonn ṅisubil ngbaan nan pur na, le u di unaagbiija ubaa tun bikpaab ngbaan chee ke bi tii ni u kisaak ngbaan ponn ni aasubil. Le bi gbaa u, ki giin ni u, kaa tii u nibaa.

11 Le u ki di unaagbiija uken tun bi chee. Le bi ti gbaa u mu, ki yook u, le ki giin ni u, kaa tii u nibaa.

12 Le u ki tun unaagbiija tatar bi chee. Le bi ti gbaa u mu, ni ti ṅa u iween, le ki jenn nyan u nima.

13 Le usadaan ngbaan bui ke, ‘M ga ṅa kinye? M ga di maabogeehn le tun bi chee. Nibaakan, bi ga pak uma.’

14 Le bikpaab ngbaan aah kan waabo ngbaan choo na, le bi kpokl tɔb, ‘Uma le ye waafaajil. Cha ti ku u man, aan ki ji waafaal.’

* 19:46 : Lik Aisaya 56.7; Jeremia 7.11.

15 Le bi chuu u, ki di nyan n-gbaan, le ki ti ku u.

“Kina pu na, usadaan ngbaan ga ŋa bi kinye?”

16 U ga dan nan ku bikpaab ngbaan, ki di kisaak ngbaan tii bikpaab biken.”

Kinipaak ngbaan aah ŋun kina na, le bi bui ke, “Uwumbər taa cha ni pii bi.”

17 Le Yesu lik bi, ki bui bi, “U yaa kaa ŋa bi kina kan, Uwumbər Aagban aah len pu na aatataa ye kinye? ke,

‘Litakpal li bidimaab yii li na,

lima le ye litakpajal.’*

18 Unii umək lir litakpal ngbaan pu na, u ga kool. Unii u litakpal ngbaan lir u pu na, li ga nan u, u ŋa ke ntayon na.”

Baah pen Yesu nlan pu na

(Matiu 22.15-22; Mak 12.13-17)

19 Uwumbər aakaal aaməmək, ni Uwumbər aatotoorninkpiib nan bee ke Yesu di liyatanakl ngbaan ŋan bima la. Nima pu, le bi nan ban bi chuu u libuul ngbaan ni, ki mu san kinipaak ngbaan ijawaan.

20 Le bi ban nsan mu pu bi ga chuu u na, ki di bipepekb tun u chee, bi ti ŋmann ke bi ye bininyaam la, aan ki pen u nlan, aan ki chuu u, ki di ŋa kitin ngbaan aayidaan aanaal ni.

21 Le bi dan nan bui u, “Uməmək, ti nyi ke aa len mbamən, ki tuk binib Uwumbər aabər mbaməm, kaa pak ubaa ki jer uken. Aa po mək bi Uwumbər aasan mbaməm la.

22 Tuk timi, ni ŋan ti pa lampoo ki di tii Ubər kpaan Siisa aan naa ŋan?”

23 Le Yesu bee ke bi pen u nlan la, le ki bui bi,

24 “Mək mi limombil man.” Baah mək u na le u baa bi, “Ŋma aanan ni liyimbil bi li pu?”

Le bi bui u, “Siisa yaan.”

25 Le u bui bi, “Nima pu na, ni di ni ye Siisa yaan na tii u man, ki di ni ye Uwumbər yaan na tii Uwumbər.”

26 Yesu aah len kina na, le ni gar bi pam. Baa ŋmaa chuu u taani waabolen pu, binib aanimbil ni. Le bi ŋmin.

Binib bi ga fikr nkun ni na aah ga li bi pu na

(Matiu 22.23-33; Mak 12.18-27)

27 Le Sajusii yaab bibaa dan u chee. Bima le len ke binib aan fikr nkun ni na.

28 Le bi bui u, “Uməmək, Moses nan ŋmee nkaal tii timi ke, ‘Uja yaa kpa puu ki yaa kpo, kaa kpa ubo kan, unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki maa mbim tii ukpel.’†

29 Tə, naabitiib bilole nan bi. Upol na nan yoor upii, le ki kpo, kaa kpa ubo.

30 Le unaal di ukpopii ngbaan kpan, ki mu kpo, kaa kpa ubo.

31 Le u paa u pu na mu ŋa kina. Le bijab bilole ngbaan məmək ŋa kina, ki kpo doo, kaa kpa ubo.

32 Kookoo yoo le upii ngbaan mu kpo.

33 Kina pu na, binib yaa nan fikr nkun ni kan, upii ngbaan ga li ye ŋma aapuu? Bi məmək bilole nan joo u la.”

34 Le Yesu bui bi, “Dulnyaa wee ponn ni, bijab yoor bipiib la. Bipiib mu mən bijab la.

35 Binib bi ŋeer ke bi fikr nkun ni ki li bi dulnyaa u choo na ni na aan yoor bipiib. Bipiib mu aan mən bijab.

36 Bi ga li bi ke Uwumbər aatuuntiib aah bi pu na, kaan ki kpo. Baah ga fikr nkun ni na, bi ga li ye Uwumbər aabim la.

37 Tə, Moses mu nan mək timi ke binib bi kpo na ga fikr nkun ni. Buyoonn u nan bi busub bu gaal mmii na chee na, u nan yin Uwumbər ke Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər la.‡

38 Uwumbər yaa len ke u ye binib bi kpo na Aawumbər kan, nima le mək ke bi kpa liməfal. Bi məmək ye binifuub Uwumbər chee la.”

39 Le Uwumbər aakaal aaməmək bibaa bui Yesu, “Uməmək, saah len pu na, ni ŋan la.”

40 Le baa kaa bi ki baa u mbaan.

Kristo u ga gaa binib lii na aabər

(Matiu 22.41-46; Mak 12.35-37)

41 Le Yesu baa bi, “Binib ŋa kinye pu ki bui ke Kristo u ga gaa binib lii na ye Ubər David aayaabil?”

42 David ubaa nan len Uwumbər aalahn aagban ponn ni ke,

* 20:17 : Lik Ilahn 118.22. † 20:28 : Lik Ikaal 25.5. ‡ 20:37 : Lik Nnyam 3.6. § 20:43 : Lik Ilahn 110.1.

‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal n̄ngangii wəb,

⁴³ ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.’S

⁴⁴ David aah nan yin Kristo ngbaan ke Udindaan kina na, Kristo ga li n̄maa ye uyaabil aa?”

Bi li nyi Uwumbər aakaal aaməmək b aabər

(Matiu 23.1-36; Mak 12.38-40)

⁴⁵ Kinipaak ngbaan aah pel Yesu aah len pu na, le u bui waadidiliib,

⁴⁶ “Ni li nyi man Uwumbər aakaal aaməmək b aabər. Baageehn le ye ke bi li pee n̄bəkul fəfək, ki gee ke binib li dooni bi kinyan ni, ki gee ke bi kal bininyuum aakakaa chee mmeen aadir ni, ni njim chee.

⁴⁷ Bi ji bikpopiib durm la, le ki mee Uwumbər ni yunni ke bi n̄mann ke bi ye bininyaam la. Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa binib biken aatafal pu na.”

21

Ukpopii ubaa aah tii sakpen pu na
(Mak 12.41-44)

¹ Yesu nan jaar lik, ki kan biwankpadam joo n̄jimobil pam n̄ani Uwumbər aapiin aadakaa ni,

² ki kan ukpopiigiin ubaa mu di janjan bilee ki di n̄a u ponn ni.

³ Le Yesu bui ke, “M tuk n̄imi mbamən la, ukpopiigiin wee tii n̄jimobil ki jer bi məmək aah tii pu na.

⁴ Bi məmək tii ki gur n̄jimobil sakpen. U ye ugiin la, le ki di waamobil məmək tii, kaa ki gur nibaa.”

Baah ga gbaa wii Uwumbər Aadichal pu na

(Matiu 24.1-2; Mak 13.1-2)

⁵ Tə, binib bibaa nan bi len Uwumbər Aadichal aah n̄an pu na, ki kpa n̄itakpanyaan, ni ipiin i binib tii Uwumbər na.

⁶ Le Yesu bui bi, “N-yoonn choo, bi ga nan gbaa wii lidichal limina məmək. Litakpal libaa aan ki li paa liken pu.”

Falaa aayoonn aah ga li bi pu na
(Matiu 24.3-14; Mak 13.3-13)

⁷ Le Yesu aadidiliib baa u, “Uməmək r, bi ga n̄a kina bayoonn? Ba ga li ye liməkl ki mək timi ke ni n̄eer bi n̄a kina?”

⁸ Le u bui bi, “Ni li nyi man, aan ubaa taa n̄mann n̄imi. Binib pam ga nan dan ki pur maayimbil ke bima le ye min Yesu, ki ga bui ke ni n̄eer a. Ni taa dii bi man.

⁹ Ni yaa n̄un ke n̄tim mubaa aanib to təb butəb, aan n̄tim muken aanib kpa tibər kan, ni taa san ijawaan man. Uwumbər le siin ke nimina məmək ga n̄a. Nima le aan mək ke dulnyaa wee ga doo libuul ngbaan ni.

¹⁰ “Linibol libaa ga to linibol liken butəb. Nnaan mubaa aanib ni nnaan muken aanib ga to təb butəb.

¹¹ Kitiñ ga deñ sakpen n̄ipepel n̄ipepel. Nkon mu ga lir. Iween mu ga lir, ki ku binib pam n̄tim n̄tim ponn ni. Lijinjiir aawan, ni tiwan ni faani binib na mu ga li bi paacham.

¹² “Nimina məmək aa kaa kee n̄a buyoonn na, le bi ga chuu n̄imi, ki n̄a n̄imi falaa, ki di n̄imi n̄a mmeen aadir ni ki ji n̄imi tibər, ki di n̄imi n̄a kiyondiik ponn ni. M pu, le bi ga di n̄imi siin bibərb ni n̄tim aaninkpiib aanimbiin ni ke bi ji n̄imi tibər.

¹³ Nima le ga tii n̄imi nsan le ni tuk bi tibənyaan tee.

¹⁴ Ni di n̄a nisui ni man ke naan puen baa nisui ni ke ni ga len kinye?

¹⁵ M ga tuk n̄imi naah ga len pu na, aan n̄imi aadim ubaa taa ki n̄maa kpak n̄imi, kaan ki n̄maa len tibaa.

¹⁶ Nitetiib, ni ninatiib, ni ninaabitiib, ni nidoyaab, ni nijətiib, ga kooch n̄imi. Le binib ga ku ni ponn ni bibaa.

¹⁷ Binib məmək ga li nan n̄imi m pu.

¹⁸ Ni mu aan bee yəli; n̄imi aayikpirk kibaa le aan bee yəli.

¹⁹ Ni yaa ji limər falaa məmək ponn ni kan, ni ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”

Baah ga bii Jerusalem aatiñ pu na
(Matiu 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Ni yaa kan butəb aajab si gob Jerusalem aatiñ kan, ni li nyi man, naan yunn, le bi ga bii kitiñ ngbaan doo.

²¹ N-yoonn ngbaan yaa nan fuu ni kan, binib bi bi Judea aatiñ ponn ni na san buen njoo paab. Binib bi bi Jerusalem ponn ni

na mu li nya ki ni. Binib bi bi itingbaan ni na, bi taa koo ni Jerusalem aatinj ni.

²² N-yoonn ngbaan le Uwumbor ga daa Jerusalem aatinj aanib aatafal, aan ni gbiin waagban aah nmee pu na mómok.

²³ N-yoonn ngbaan, bipiib bi kpa n̄ipuu na, ni bipiib bi kpa mbim bi laa n̄aa libiil na ga li kpa kinimbaak; ba pu? Uwumbor ga gee linjuul sakpen kitiñ ngbaan aanib pu. Bi ga ji falaa pam.

²⁴ Bi ga di kijaak aajum ku bibaa, ki ga chuu bibaa mu tinaagbiir ki di buen n̄inibol mómok aakaasisik ni. Le binib bi kaa ye juu yaab na ga bii Jerusalem ki ti saa baayoonn aah ga doo pu na.”

*Yesu aah ga gir ni pu na
(Matiu 24.29-31; Mak 13.24-27)*

²⁵ “Lijinjiir aawan ga li bi n̄wiin, ni un̄mal, ni n̄in̄mabil ponn ni. Nnyusakpem ga n̄a tinyunkpenn sakpiin, ki faa kifuuk sakpen, ki n̄a binib ilandak. Baan ki li nyi baah ga n̄a pu na.

²⁶ Paacham aawan aan ki li bi mbamóm. Nima le binib ga lik naah ga li bi pu dulnyaa wee ni na, ki ga san ijawaan ki ti fik.

²⁷ N-yoonn ngbaan le bi ga kan min Unibon Aabo bi n̄taalangbam ni ki choo, ki wiin chain, ki joo mp̄on.

²⁸ Ni yaa kan tiwan nimina mómok bi n̄ani kan, chuu nibaa man, ki p̄ok nitaakpab. Naan yunn le ni ga n̄mar.”

*Isui aayatan̄akl
(Matiu 24.32-35; Mak 13.28-31)*

²⁹ Yesu nan n̄akl bi liyatan̄akl ke, “Ni li lik bukpasom ni isui mómok man.

³⁰ Ni yaa nan kan yaabon bi n̄ani tifar kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, kiseek ga seer.

³¹ Kina na, ni yaa kan nimina bi n̄ani kan, ni bee ke ni yaa kpee siib kan, Uwumbor aanaan ga fuu ni.

³² “M tuk nimi mbamón la, dandana aanib aan jer le tiwan nimina mómok puen n̄a.

³³ Paacham ni taab ga jer. Maamobon ma aan jer.”

Yesu aagirndaal aab̄or

* **22:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbor nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatinj ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

³⁴ “Ni li nyi man, ki taa nyu ndaan gbii ki li kpa ndaan aaween, ki taa cha nimi aabimbin aab̄or gbiin nimi aalandak mómok, aan maagirndaal taa yuk nipobil.

³⁵ Maagirndaal kan, dulnyaa wee ni aanib mómok aapobil ga yuk ke gaawob aah chuu upeel kan, upobil yukr pu na.

³⁶ Li nyi man n-yoonn mómok, ki mee Uwumbor u tii nimi mp̄on ke ni nya falaa umok choo na ni, ki nan sil min Unibon Aabo aanimbiin ni.”

³⁷ Iwiin mómok le Yesu nan bi Uwumbor Aadichal ni, ki tuk binib Uwumbor aab̄or. Tinyer mómok le u buen Olif aasui aajool paab ki ti d̄o geen.

³⁸ Kichakpinaanyeek ni mómok le binib chaa u chee Uwumbor Aadichal ni, bi ti n̄un waah len pu na.

22

*Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na
(Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; J̄onn 11.45-53)*

¹ N-yoonn ngbaan, naa nan ki daa ke bi ji Lakr-jer aajim,* ki n̄m̄o boroboro u kaa kpa nnyok na.

² Le Uwumbor aatotoorninkpiib, ni Uwumbor aakaal aamómokb nan kpokl baah ga n̄a pu ki ku Yesu na. Bi mu nan san binib na ijawaan.

*Judas aah nan ban ke u kooh Yesu pu na
(Matiu 26.14-16; Mak 14.10-11)*

³ Le kinimb̄on koo Judas Iskariot aasui ni. Judas nan ye Yesu aadidiliib kipiik ni bilee na ponn ni ubaa.

⁴ Kinimb̄on aah koo Judas aasui ni na, le u buen Uwumbor aatotoorninkpiib, ni Uwumbor Aadichal aakikiirb aaninkpiib chee, u ti kpokl bi waah ga n̄a pu ki di Yesu n̄a bin̄aal ni na.

⁵ Le bi nan kpa mpopiin, ki puu tipuur ke bi ga tii u n̄imombil.

⁶ Le u kii, ki ban nsan mu u ga di Yesu n̄a bin̄aal ni, buyoonn kinipaak ngbaan aa bi u chee na.

*Baah toor njim ngbaan pu na
(Matiu 26.17-25; Mak 14.12-21; J̄onn 13.21-30)*

⁷ Lakr-jer aajim, buyoonn bi ga ηmɔ boroboro u kaa kpa nnyɔk na aawiin mu daal bi ga kɔr upihbo na,

⁸ le Yesu bui Piita ni Jɔnn, “Li cha ti gor njim ngbaan aajikaar aan ti ji.”

⁹ Le bi baa u, “Aa ban ke ti gor ti la chee?”

¹⁰ Le u bui bi, “Ni yaa koo kitiŋ ngbaan ni kan, uja u tu nnyun na ga ton nimi nsan ponn ni. Ni li dii u man, ki ti koo waah ga koo lidichal li ponn ni na,

¹¹ ki bui udichadaan na, ‘Umɔmɔkr bui ke u ni waadidiliib ga ji njim ngbaan aajikaar kiladiik ni?’

¹² Le u ga mɔk nimi paacham aadisakpen ki bi puen toor ki na. Ni gor njim ngbaan aajikaar nima chee.”

¹³ Le bi buen, ki ti kan Yesu aah tuk bi ke bi ga kan pu na. Le bi gor njim ngbaan aajikaar.

Tidindaan aajim

(Matiu 26.26-30; Mak 14.22-26; 1 Korint Yaab 11.23-25)

¹⁴ Tijikaar aajim yoonn aah fuu ni na, le Yesu ni waadidiliib dan nan kal.

¹⁵ Le u bui bi, “Nnimbil nan man ke m ni nimi kpaan ji njim mue waahr aan m nin ji maafalaa ngbaan.

¹⁶ M tuk nimi la, maan ki ji njim mue ki ti saa buyoonn Uwumbɔr ga nan ηa mu aah mɔk pu na waanaan ni.”

¹⁷ Yesu nan yoor kiyinyook, le ki doon Uwumbɔr, le ki bui bi, “Gaa man ki yakr tɔb.

¹⁸ M tuk nimi la, maan ki nyu ηisubil aanyun ngbaan ki ti saa buyoonn Uwumbɔr aanaan ga fuu ni na.”

¹⁹ Le u yoor boroboro, le ki doon Uwumbɔr, ki gii, ki di tii waadidiliib ki bui bi, “Maawon le na. Nimi aatunwanbir pu le m tii tiwon tee. Ni li ηmɔ kina aan ki li teer mbɔr.”

²⁰ Baah jin tijikaar ngbaan ti doo na, le u yoor kiyinyook, ki doon Uwumbɔr, ki di tii bi, le ki bui bi, “Tiwanyukaan ngbaan ye maasin aamɔkl la. Maasin ga nya nimi aatunwanbir pu la. Maasin pu, le Uwumbɔr puu tipuupɔln tii nimi.

²¹ “Lik, unii u ga kooh mi na, m ni uma le aanaal kpaan bi lisambil ni na.

²² Min Unibɔn Aabo ga sil kpo, Uwumbɔr aah nan len ke m ga kpo pu na. Tibɔbir mu ga li bi uja u ga kooh mi na pu.”

²³ Le waadidiliib baa tɔb, “Ti ponn ni, ulau ga tee ηa kina?”

Ulau ye uninyuun?

²⁴ Tɔ, Yesu aadidiliib nan kpak tɔb kinikpakpak ke ulau tee ye uninyuun bi ponn ni.

²⁵ Le u bui bi, “Dulnyaa wee ni aanibol aabɔrb yoor bibaa paacham la. Binib bi kpa tininkpir na, baanib yin bi baateterb la.

²⁶ Nimi, ni taa li bi kina man. Unii u ye uninyuun ni ponn ni na kan, u ηa ubaa ke uwaatiir na. Unii u ye usaloln na kan, u ηa ubaa ke nimɔk aatutunn na.

²⁷ Unii u ηa tijikaar na, ni unii u ji na, ηma jer uken? Naa ye unii u ji na aa? Mma kan, m bi ke ututunn na le ni ponn ni.

²⁸ “Tɔ, maah bi ntɔŋ ni na, nimi le sil nchan ni.

²⁹ M ga ηa nimi bibɔrb ke Nte Uwumbɔr aah ηa mi ubɔr pu na.

³⁰ Le ni ga ji tijikaar ki nyu nnyun m chee maanaan ni, ki kal ηibɔrjal pu, ki ji Israel yaab aanibol kipiik ni ηilee tibɔr.”

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na

(Matiu 26.31-35; Mak 14.27-31; Jɔnn 13.36-38)

³¹ Le Yesu bui Simonn Piita, “Simonn, Simonn, lik, kinimbɔŋ kan nsan ke ki tɔŋ nimi, aan ni lir.

³² Le m mee Uwumbɔr tii si, aa taa di cha maasan. Aa yaa ki gir ni ki nan dii mi kan, pɔɔn aanaabitiib aataakpab.”

³³ Le Piita bui u, “Ndindaan, m ga ηmaa kpaan aa chee kiyondiik ni. M ni si ga ηmaa kpaan ki kpo.”

³⁴ Le Yesu bui u, “Piita, m tuk si la, din, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii.”

Litaakɔr ni kijaak aajuk aabɔr

³⁵ Tɔ, Yesu nan baa bi, “Maah nan tun nimi ki nan bui nimi ke ni taa li joo ηimombil aataakɔr, ki taa li joo litaakɔr mu, ki taa li joo ηinaatak na, ni nan lann nibaa aa?”

Le bi bui u, “Taa nan lann nibaa.”

³⁶ Le u bui bi, “Dandana wee, naa ki bi ke naah nan bi pu na. Unii u kpa ηimombil aataakɔr na kan, u li joo li. Unii u kpa litaakɔr mu na kan, u li joo li. Unii u kaa

kpa kijaak aajuk na kan, u di waabəkul kooh, ki daa kibaa.

³⁷ M tuk nimi la, ni ηmee Uwumbər Aagban ponn ni ke bi ga ηa mi ke baah ηani titunwanbirdam pu na. Le bi ga sil ηa mi kina. Baah nan ηmee maabər pu na, ni məmək bi gbiini la.”

³⁸ Le bi bui u, “Ndindaan, lik, ti kpa kijaak aajum mulee la.”

Le u bui bi, “Ni ηeer a.”

*Yesu aah mee Uwumbər pu na
(Matiu 26.36-46; Mak 14.32-42)*

³⁹ Le u nyan nima, le ki buen Olif aasui aajool paab, waah chaa nima n-yoonn məmək pu na. Waadidiliib mu dii u.

⁴⁰ Waah ti fuu nima chee na, le u bui bi, “Ni li mee Uwumbər man, aan ki taa koo ntəη ni.”

⁴¹ Le u siir cha bi, ki foor siib, le ki gbaan kitin ki mee Uwumbər ke,

⁴² “Nte, ni yaa ye saageehn kan, nyan mi falaa u choo na ni. Tə, ηa saageehn, ki taa ηa maageehn.”

⁴³ Le Uwumbər aatuun nyan ni paacham ki dan u chee ki nan pək utaakpab.

⁴⁴ Le Yesu aasui ponn ni wu ki ti nyan. Le u ki mee Uwumbər linimaln. Le kitoton naa u, ki ye nsin ki tuu lir kitin.

⁴⁵ Le u mee Uwumbər ti doo, le ki fii, ki gir buen waadidiliib chee, ki ti mui bi də geen, mpombiin pu.

⁴⁶ Le u baa bi, “Ba ηa ni də geen? Fiin, ki li mee Uwumbər man, aan ki taa koo ntəη ni.”

*Baah chuu Yesu pu na
(Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Jənn 18.3-11)*

⁴⁷ Waah laa bi len kina na, le kinipaak fuu ni bi chee. Judas u ye waadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na, loln kinipaak ngbaan pu nsan, le ki buen Yesu chee ke u moor utakpiln.†

⁴⁸ Le Yesu baa u, “Judas, aa moor ntakpiln ke aa kooh min Unibən Aabo oo?”

⁴⁹ Yesu aadidiliib aah kan ke binib ngbaan ban bi chuu u na, le bi baa u, “Tidindaan, ti di kijaak aajum jan bi ii?”

⁵⁰ Le waadidiliib ponn ni ubaa di kijaak aajuk ki gaa per Uwumbər aatoorninkpel aatutunn aatafagiir.

⁵¹ Le Yesu bui bi, “Di cha kina man,” le ki di unjaal meeh utafal le ki cha li pək.

⁵² Le Yesu baa Uwumbər aatoorninkpiib, ni Uwumbər Aadichal ni aakikiirb, ni Juu yaab aaninkpiib bi dan bi nan chuu u na, “Ni joo kijaak aajum ni jagbaali mam ke ni nan chuu mi, ke maah ye ufifiir le na aa?”

⁵³ M nan bi ni chee Uwumbər Aadichal ni iwiin məmək, le naa nan chuu mi. Tə, dandana wee le ye n-yoonn mu Uwumbər siin ki tii nimi ni kinimbəη ki tun mbəmbəən aatuln na.”

*Piita aah nee Yesu pu na
(Matiu 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jənn 18.12-18, 25-27)*

⁵⁴ Le bi chuu Yesu ki di u buen Uwumbər aatotoorninkpel aadichal ni. Le Piita paa u pu ki bi dandar.

⁵⁵ Le bi tuur mmii lichiln ngbaan ni, ki ka gob mu. Piita mu nan ti kal bi chee ki ka bikaasisik ni.

⁵⁶ Mmii aah woln unimbil wəb na, le usapəən u ye ututunn na kan u, ki ka lik u sulm, le ki ti bui ke, “Uja umina mu nan bi Yesu chee.”

⁵⁷ Le u nee, ki bui u, “Upii, maa nyi u.”

⁵⁸ Le ni kpee siib, le unii uken mu kan u, ki mu bui u, “Aa mu ye bi ponn ni ubaa la.” Le Piita bui u, “Uja, maa ye.”

⁵⁹ Le ni ki kpee siib, le uja uken bui ke, “Ni ye mbamən, uja wee mu nan bi u chee. U mu ye Galilee aatin aanii la.”

⁶⁰ Le Piita bui u, “Uja, maa nyi saah len pu na aatataa.”

Waah laa bi len kina na, libuul ngbaan ni, le ukooja wii.

⁶¹ Tidindaan nan fenn ki lik Piita. Le Piita teer Tidindaan aah ba tuk u pu na ke, “Din, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi le ukooja nin wii.”

⁶² Le Piita nyan lipaal, ki ti wii pam.

*Baah yook Yesu ki gbaa u pu na
(Matiu 26.67-68; Mak 14.65)*

⁶³ Le bijab bi joo Yesu na ηa u mbənyun, le ki gbaa u,

† 22:47 : ...moor utakpiln: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mək ngeehn.

⁶⁴ ki di likekeln poo unimbil, le ki baa u, “Uwumbər aabənabr, ulau faa si?”

⁶⁵ le ki seei u n̄siibil pam.

Juu yaab aaninkpiib aah jin Yesu tibər pu na
(*Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Jənn 18.19-24*)

⁶⁶ Ki woln kitaak kichakpiik ni, le juu yaab aaninkpiib, ni Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək kuun ni təb chee, le ki di Yesu siin binimbiin ni,

⁶⁷ le ki baa u, “Aa ye Kristo u ga gaa timi lii na aa? Tuk timi.”

Le u bui bi, “M yaa tuk nimi kan, naan li pak maah len pu na.

⁶⁸ M mu yaa baa nimi mbaan kan, naan giin tii mi, [kaan di mi lii.]

⁶⁹ Dandana ki joo cha, min Unibən Aabo ga kal Uwumbər u yeh mpəən məmək na aənangii wəb.”

⁷⁰ Le bi məmək baa u, “Aa ye Uwumbər Aajapəən la aa?”

Le u bui bi, “Ni ye naah len pu na la.”

⁷¹ Le bi bui ke, “Taa ki ban seeraadam. Timi tibaa n̄un waah len uməb ni pu na.”

23

Pailat aah jin Yesu tibər pu na
(*Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jənn 18.28-38*)

¹ Bi məmək nan fii, le ki di Yesu buen kitiŋ ngbaan aaninkpel chee, bi nan yin u ke Pailat,

² le ki piin ki bi galni u, ki bui ke, “Ti kan uja wee n̄manni timi aanibol la. U tuk bi ke bi taa ki pa lampoo tii Ubər kpaan Siisa, ke uma ubaa le ye Kristo u ga gaa binib lii na, ki ye Ubər.”

³ Le Pailat baa u, “Aa ye juu yaab aabər la aa?”

Le u bui u, “Saah len pu na, ni ye kina.”

⁴ Le Pailat bui Uwumbər aatotoorninkpiib ni kinipaak ngbaan, “Maa kan uja wee aataani ubaa.”

⁵ Le bi moo galni u, ki bui ke, “U tuk binib waaliin la, le bi n̄ma tijar. U nan piin Galilee aatiŋ ni, le ki bə dii Judea aatim məmək ni, ki nan fuu ni kitiŋ kee ni.”

Ubər Herod aah jin Yesu tibər pu na

⁶ Pailat aah n̄un kina na, le u baa bi, “U ye Galilee aatiŋ aanii la aa?”

⁷ Tə, Ubər Herod le nan joo Galilee aatiŋ aanib. Pailat aah n̄un ke Yesu nyan nima na, le u di u tun Herod chee. U mu nan bi Jerusalem aatiŋ ni n-yoonn ngbaan.

⁸ Ubər Herod aah kan Yesu na, le u kpa mpopiin sakpen. U nan n̄un waabər, ki ban u kan u ni yunn, ki mak ke u ga tun lijinjiir aatuln aan u kan.

⁹ Le u baa Yesu mbaan pam. Yesu ma aa len tibaa.

¹⁰ Le Uwumbər aatotoorninkpiib, ni Uwumbər aakaal aaməmək mu si nima ki galni u mpəən pu.

¹¹ Le Ubər Herod ni waatəb aajab lik u fam, ki n̄a u mbənyun, ki di kikipalk nyaan peen u, ki di u giin Pailat chee.

¹² Liyaadaal ngbaan le Herod ni Pailat ki n̄a kijətiik. Bi nan ye təb aadim la.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(*Matiu 27.15-26; Mak 15.6-15; Jənn 18.39-19.16*)

¹³ Pailat nan yin Uwumbər aatotoorninkpiib, ni juu yaab aaninkpiib, ni kinipaak ngbaan,

¹⁴ le ki bui bi, “Ni joo ni uja wee m chee, ki bui ke u n̄manni binib la. Le m jin u tibər ninimbil ni. Nimi aagalm ngbaan ponn ni, maa kan u n̄a tibaa.

¹⁵ Ubər Herod mu aa kan waataani, le u di u giin ni ti chee. Waa n̄a nibaa ni n̄eer u nkun.

¹⁶ M ga cha bi lue u n̄inaalab, le ki di u lii.”

[
¹⁷ Njim ngbaan məmək yoonn kan, see Pailat nyan unaagbiija ubaa lii.]

¹⁸ Le bi məmək kpaan ki teen ke, “Ku uja wee. Di Barabas di lii.”

¹⁹ Barabas nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib, ki ku binib, le bi laŋ u kiyondiik ni.

²⁰ Pailat nan ban u di Yesu lii, nima pu le u ki len kinipaak ngbaan chee.

²¹ Le bi ki teen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu. Kpaa u ndəpuinkoo pu.”

²² Le Pailat baa bi, “Ba n̄a? U tun bakaa bayoo? Maa kan u n̄a nibaa ni n̄eer u nkun. M ga cha bi lue u n̄inaalab, le ki di u lii.”

²³ Le bi beenin tar mpɔɔn pu, “Kpaa u ndɔpuinkoo pu.” Baah tar kina na, le bi nyan Pailat.

²⁴ Le u kii ke u ga na baah ban pu na,

²⁵ le ki di Barabas u nan tukni kitiŋ ngbaan aaninkpiib ki ku binib, ki bi kiyondiik ni na lii, baah ban pu na, le ki di Yesu na binjaal ni, bi ti na u baah ban pu na.

Baah kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu pu na

(*Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Jɔnn 19.17-27*)

²⁶ Le butɔb aajab di Yesu buen. Baah cha na, le bi ton uja u nyan ni ntingbaan ni na nsan ni. Bi nan yin u ke Simonn, u ye Sairene aatiŋ aanii na. Le bi chuu u ke u tun Yesu aadɔpuinkoo ki li paan u pu.

²⁷ Le kinipaak sakpeŋ paa Yesu pu. Bi ponn ni bibaa ye bipiib bi wii ki kaani u pu na.

²⁸ Le Yesu fenn ki ton bi, le ki bui bi, “Jerusalem aatiŋ aapiib, ni taa wii m pu. Ni li wii nimi nibaa ni nimi aabim pu;

²⁹ ba pu? falaa aayoonn choo. N-yoonn ngbaan le bi ga len ke, ‘Bipiinjoob bi kaa ma mbim kaa tii bi libiil na, bima le kpa mpopiin.’

³⁰ N-yoonn ngbaan le bi ga bui nijoo ni nigongon, ‘Lir ti pu, ki biin ti pu.’*

³¹ Bi yaa di ndɔsoon na mmii ni aan mu gaa kan, ndɔkuun ga li bi kinye?†

³² Le bi di bakadam bilee kpee Yesu pu, ki di buen ke bi ti ku bi mu.

³³ Le bi ti fuu nibaa chee, bi yin nima chee “Kiyikpaŋ.” Baah ti fuu nima na, le bi di u kpaa ndɔpuinkoo pu, le ki di bakadam bilee na mu kpaa idɔpuinkee pu. Bi kpaa ubaa unangii wɔb, ki kpaa uken unangan wɔb. ³⁴ Baah bi kpaa Yesu ndɔpuinkoo pu na, le u bui ke, “Nte Uwumbɔr, di cha pinn bi. Baa nyi baah nani pu na.”

Le butɔb aajab ngbaan yoor waawan-peenkaan bi ti yakr tɔb, le ki too inaan ke bi lik bimɔk aah ga kan ni na.

³⁵ Le kinipaak ngbaan si ki lik u. Le Juu yaab aaninkpiib sii u, ki bui ke, “U gaal biken le bi nmar; u yaa ye Kristo u ga gaa timi lii, aan Uwumbɔr nyan u na kan, u gaa ubaa mu lii.”

³⁶ Butɔb aajab ngbaan mu nan na u mbɔnyun, ki di ndaan mu mɔɔn na nyunn u,

³⁷ le ki bui u, “Aa yaa ye Juu yaab aabɔr kan, gaa aabaa lii.”

³⁸ Bi nan nmeee kigban tam waadɔpuinkoo pu, uyil paab. Ni nmeee ke, “Juu yaab Aabɔr le na.”

³⁹ Le baah nan kpaa bakadam bilee bi idɔpuinkee pu na ponn ni ubaa mu sii u, ki baa u, “Saa ye Kristo u ga gaa binib lii na aa? Gaa aabaa lii aan ki gaa ti mu lii.”

⁴⁰ Le bakadaan uken na kae u, le ki bui u, “Saa san Uwumbɔr aa? Aa ni u kpaan kan ntafadaan mubaa la.

⁴¹ Timi le neer ntafadaan ngbaan. Bi na timi, timi aatuln aah neer pu na la. Uma le aa na bakaa ubaa,”

⁴² le ki bui Yesu, “Ndindaan, aa yaa jin saanaan kan, aa teer mbɔr.”

⁴³ Le Yesu bui u, “M tuk si mbamɔn la, din aa ga li bi m chee Paradais ni.”‡

Yesu aah kpo pu na

(*Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Jɔnn 19.28-30*)

⁴⁴ Ni nan ye nwiin kaasisik ni. Le dunya mɔk bɔln, ki ti saa nwiin aah kpar pu na.

⁴⁵ Nwiin aa ki wiin. Le likekeln li yakr Uwumbɔr aadiik ni nfum mulee na chuu kar paacham, ki ti saa kitiŋ.

⁴⁶ Le Yesu teen mpɔɔn pu, le ki bui ke, “Nte Uwumbɔr, m di maawiin na anjaal ni la.” Waah len kina na, le u kpo.

⁴⁷ Tɔ, butɔb aajab aaninkpel aah kan naah na pu na, le u nyun Uwumbɔr, le ki bui ke, “Uja ngbaan sil ye uninyaan la.”

⁴⁸ Le kinipaak kimɔk kuun nima chee ke bi lik na aah kan tiwan ni mɔmɔk na na, bi nan kpa mpombiin ki labr kun.

⁴⁹ Le ujtiiib mɔmɔk, ni bipiib bi nyan ni Galilee aatiŋ ni ki dii u na si dandar, ki waa ni mɔmɔk.

Baah sub Yesu pu na

(*Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Jɔnn 19.38-42*)

⁵⁰⁻⁵¹ Uja ubaa nan bi, bi nan yin u ke Josef, u nyan ni Juu yaab aatiŋ ki bi yin ki ke Arimatea na ni. U nan ye uninyaan

* **23:30** : Lik Hosea 10.8. † **23:31** : Naatataa le ye ke, uninyaan yaa ji falaa kina kan, bibiindam ga li bi kinye?

‡ **23:43** : Paradais ye Uwumbɔr do paacham la.

la, ki kii Uwumbər aanaan aah ga fuu ni buyoonn na. U nan ye bibəjirb aaninkpiib ponn ni ubaa la. Le waa kii baah kpokl pu ki ku Yesu na.

⁵² Le u buen Pailat chee, ki ti bui u, “Di Yesu aawon tii mi.”

⁵³ Le Pailat kii. Le u nyan waawon ndəpuinkoo pu, le ki di u poo likekenyaan ni, ki di u ti sub kitakpaluŋ ni. Bi nan gbii kitakpaluŋ ngbaan litakpasakpeln aasikakl ni la. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni.

⁵⁴ Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na la.

⁵⁵ Le bipiib bi nan nyan Galilee aatiŋ ni ki dii Yesu na paan Josef pu, le ki ti kan kitakpaluŋ ngbaan, ki kan baah di Yesu aawon ki di ŋa ki ponn ni pu na.

⁵⁶ Le bipiib ngbaan gir kun, ki ti ban tulalee ni nkpan mu nun mə na.

Juu yaab aakpaakool daal, le bi fuur, baakaal aah len pu na.

24

*Yesu aah fikr nkun ni pu na
(Matiu 28.1-10; Mak 16.1-8; Jənn 20.1-10)*

¹ Juu yaab aakpaakool aah jin ki woln kitaak na, le bipiib ngbaan yoor tulalee ni nkpan ngbaan bi ti toor Yesu aawon, ki di buen likaakul ngbaan chee kichakpinaanyeeek ni.

² Baah ti fuu nima na, le bi kan ke litakpal li bi nan di leŋ kitakpaluŋ aaməb na, aa ki bi.

³ Le bi koo, le kaa kan Tidindaan Yesu aawon.

⁴ Baa nyi baah ga li dak pu na. Libuul ngbaan ni le bijab bilee bi aawanpeenkaan wiin chain na sil bi chee.

⁵ Le ijawaan chuu bipiib ngbaan, le bi gbaan kitiŋ binimbiin ni. Le bijab ngbaan baa bi, “Ba pu ni ban unifuub bitekpiib ponn ni?”

⁶ Waa bi do. U fikr nkun ni a. Teer man waah nan tuk nimi pu buyoonn u nan laa bi Galilee ni na,

⁷ ke Uwumbər siin ke bi ga di uma Unibən Aabo, ki di ŋa titunwanbirdam aanjaal ni, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu, ke iwiin itaa daal u ga fikr nkun ni.”

⁸ Le bipiib ngbaan teer waabər timina.

⁹ Le bi nyan kitakpaluŋ ngbaan chee, ki gir kun, le ki di tibər timina tuk waakpambalb kipiik ni ubaa na, ni waadidiliib bi gur na məmək.

¹⁰ Bipiib ngbaan aayimbil le nan ye Mari Magdalene, ni Joana, ni Mari u ye Jems aana na. Bi ni bipiib bi nan dii bi na nan di tibər timina tuk waakpambalb.

¹¹ Le waakpambalb aa pak baah len pu na. Bi dak ke ni ye kijərək aaliin la.

¹² Le Piita fii ki san buen kitakpaluŋ ngbaan chee, ki ti boon ki gbuun lik, le ki muin ŋikeken ngbaan baanja le də. Ni nan gar u pam. Le u gir kun.

*Yesu aadidiliib ponn ni bilee aah kan u pu na
(Mak 16.12-13)*

¹³ Liyaadaal ngbaan le bi ponn ni bilee cha kitiŋ ki bi yin ki ke Emaus na ni. Kitiŋ ngbaan ni Jerusalem aah daa təb chee pu na ye mal bilole la.

¹⁴ Baah cha na, le bi gbaa təb chee tibər, le ki len tiwan nimək ŋa na.

¹⁵ Baah gbaa təb chee tibər kina na, le Yesu ubaa pii bi nsan ni, ki dii bi.

¹⁶ Le Uwumbər doŋ binimbil ke bi taa bee u.

¹⁷ Le u baa bi, “Naah chuun gbaa təb chee tibər ti na, ti ye bər bayaar, aan ninimbil wəb bi gbilngbiln kina?”

¹⁸ Le bi ponn ni ubaa, bi nan yin u ke Kleopas, baa u, “Bicham bi bi Jerusalem ponn ni na, si baanja le aa nyi tibər ti ŋa nima chee dandana na aa?”

¹⁹ Le u baa bi, “Tilabər?”

Le bi bui u, “Yesu u nan ye Nasaref aatiŋ aanii na aabər. U nan ye Uwumbər aabənabr la. U nan kpa mpəən ki tun lijinjiir aatun; waaliin mu nan kpa mpəən. U piir Uwumbər ni binib məmək aasui.

²⁰ Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni timi Israel yaab aaninkpiib di u ŋa binib aanjaal ni, ke u ŋeer nkun. Le bi kpaa u ndəpuinkoo pu.

²¹ Ti nan kpa limakl ke uma le ga gaa timi Israel yaab lii. Baah nan ŋa u kina na, din le ye iwiin itaa.

²² Ti ponn ni bipiib bibaa mu tuk timi tibər ti gar timi sakpen na. Bi buen kitakpaluŋ ngbaan chee kichakpinaanyeeek ni,

²³ kaa ti kan waawon, le ki gir ni ki nan tuk timi ke bi kan Uwumbør aatuuntiib bi tuk bi ke u fikr na.

²⁴ Le ti ponn ni bibaa buen kitakpalun ngbaan chee, ki ti kan ni bi ke bipiib ngbaan aah len pu na. Uma le baa kan.”

²⁵ Le Yesu bui bi, “Nimi aalan par la. Naa gaa Uwumbør aabønabtiib aah nan len pu na məmək mala.

²⁶ Uwumbør le nan siin ke Kristo u ga gaa binib lii na ga ji falaa kina, le ki nin kan mpəən.”

²⁷ Le Yesu ñeer waabør ti ñmee Uwumbør Aagban ni na məmək tuk bi. Njan u tuk bi Moses aah nan ñmee ti pu na, le ki nin tuk bi Uwumbør aabønabtiib məmək aah nan ñmee ti pu na.

²⁸ Le bi duun baah cha kitin ki na ni. Le Yesu ña ke waah ga piln jer le na.

²⁹ Le bi gan u, “Doon ti chee. Kijook joor a. Naan yunn le ni ga mue.” Le u koo ni bi chee.

³⁰ Le bi ti kal ke bi ji tijikaar. Waah kal bi chee ke u ji tijikaar na, le u yoor boroboro, ki doon Uwumbør, ki gii, ki di tii bi.

³¹ Le Uwumbør likr binimbil ke bi bee u. Libuul ngbaan ni le baa ki kan u.

³² Le bi bui tɔb, “Waah dii timi nsan ni ki len ti chee ki ñeer Uwumbør Aagban aaliin aatataa tuk timi na, tisui aa ba piin u pu sakpen aa?”

³³ Libuul ngbaan ni, le bi fii, ki gir buen Jerusalem, ki ti kan Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na, ni waadidiliib biken kuun tɔb chee,

³⁴ ki bi len ke, “Tidindaan sil fikr nkun ni. Simonn le kan u.”

³⁵ Le waadidiliib bilee ngbaan mu tuk bi Yesu aah pii bi nsan ni pu na, ni baah bee u buyoonn u gii boroboro na.

Yesu aah di ubaa mək waadidiliib pu na (Matiu 28.16-20; Mak 16.14-18; Jənn 20.19-23; Lituln 1.6-8)

³⁶ Baah len tɔb chee tibør kina na, libuul ngbaan ni le Yesu ubaa sil bikaasisik ni, le ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man.”

³⁷ Le bipobil yuk; ijawaan chuu bi sakpen a. Bi nan dak ke bi kan utekpiir aawiin la.

³⁸ Le u baa bi, “Ba ña ni san ijawaan? Ba ña ni beeni nisui ni?”

³⁹ Lik ñjaal ni ntaa, ki bee ke m sil ye. Taln niñjaal ki di meeh mi ki lik man. Utekpiir aawiin aa kpa tinann ni ñkpaab ke naah kan m kpa pu na.”

⁴⁰ Waah len kina na, le u mək bi baah nan kpaa unjaal ni utaa ponn ni ipiin pu na.

⁴¹ Bi nan kpa mpopiin sakpen, ki mu aa kee gaa kii mbaməm. Ni nan gar bi pam. Le u baa bi, “Tijikaar tibaa bi do oo?”

⁴² Le bi tii u lijangeln li bi pul li mmii ni na.

⁴³ Le u gaa, ki ñman li binimbil ni.

⁴⁴ U nan bui bi, “Maabør timək ñmee Moses aakaal ponn ni, ni Uwumbør aabønabtiib aagbann ni, ni Uwumbør aalahn aagban ni na, Uwumbør le siin ke ni məmək ga gbiin. Maah nan laa bi ni chee na, m nan tuk nimi kina la.”

⁴⁵ Le u woln binimbil ke bi bee Uwumbør Aagban aaliin aatataa,

⁴⁶ le ki bui bi, “Ni ñmee ke Kristo u ga gaa binib lii na ga ji falaa, ki fikr nkun ni, iwiin itaa daal.

⁴⁷ Ni li mooni binib maayimbil pu, ke bi yaa kpeln baabimbin kan, Uwumbør ga di cha baatunwanbir pinn bi. Ni piin ki li mooni Jerusalem aatin aanib ni, aan ki nin moon ñinibol məmək mu ni.

⁴⁸ Nimi le ye maabør məmək aaseer-aadam.

⁴⁹ Nte Uwumbør aah puu tipuur ti ke u ga tii nimi Waafuur Nyaan na, m ga tun ni Nfuur Nyaan ngbaan ni chee. Ni li bi Jerusalem ni ki ti saa bundaln ni ga kan mpəən mu ga nyan ni paacham na.”

Uwumbør aah di Yesu buen paacham pu na

(Mak 16.19-20; Lituln 1.9-11)

⁵⁰ Le Yesu di bi buen Betani aatin chee. Baah ti fuu nima na, le u yoor unjaal paacham, ki ña Uwumbør aanyoor ña bi pu.

⁵¹ Waah laa bi ñani kina na, le u nyan bi chee, Uwumbør di u buen paacham.

⁵² Le bi gbaan kitin ki doon u, ki nin gir buen Jerusalem ni, ki kpa mpopiin sakpen,

⁵³ ki pak Uwumbør, waadichal ponn ni, n-yoonn məmək.

Tibɔnyaan ti JONN ɲmee ti na

Unii u bi yin u ke Limɔboln na aabɔr

¹ Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa na, ubaa nan bi, bi yin u ke Limɔboln. U nan bi Uwumbɔr chee, ki bi ke Uwumbɔr aah bi pu na.

² U nan bi Uwumbɔr chee ki nyan ni mpiin la.

³ Uwumbɔr nan cha u naan tiwan mɔmɔk. Tiwan nibaa aa gur waa naan ni.

⁴ Uma le ye umɔfadaan. Limɔfal ngbaan tii binib nwiihn mu woln binimbil na.

⁵ Nwiihn ngbaan wolni mbɔmbɔɔn ni. Mbɔmbɔɔn aa junn nwiihn ngbaan.

⁶ Uwumbɔr nan tun ni uja ubaa, bi nan yin u ke Jonn.

⁷ U dan ke u nan tuk binib nwiihn ngbaan aabɔr, aan binib mɔmɔk ɲun waah len pu na, aan ki gaa nwiihn ngbaan.

⁸ Jonn aa nan ye nwiihn ngbaan. U dan ke u nan tuk binib nwiihn ngbaan aabɔr la.

⁹ Nwiihn ngbaan le ye nwiihn bamɔnn, le ki dan dulnyaa wee ni ki nan woln binib mɔmɔk aanimbil.

¹⁰ Baah yin u ke Limɔboln na nan naan dulnyaa, ki dan nan bi dulnyaa ni, le dulnyaa aanib aa bee u.

¹¹ U dan udo aatiɲ ni, le udo aatiɲ ni yaab yii u.

¹² Binib bimɔk gaa u na, u tii bi nsan ke bi kpaln Uwumbɔr aabim. Bima le ye binib bi gaa u ki kii na.

¹³ Baah kpaln Uwumbɔr aabim na, naa ye ke binibɔm le ma bi Uwumbɔr aamaal ni, kaa ye binibɔm aageehn pu. Uwumbɔr le ma bi waamaal ponn ni.

¹⁴ Baah yin u ke Limɔboln na nan kpaln unibɔn, ki nan bi tikaasisik ni. U gee binib chob, ki len ibamɔn baanja la. Le ti kan waah kpa mpɔɔn pu na. Waah ye Uwumbɔr Aajapɔnbaal na, u kpa mpɔɔn ke Ute Uwumbɔr aah kpa pu na.

¹⁵ Jonn nan tuk binib waabɔr, ki len ke, “M nan tuk nimi ke unii u ga paan ni

mpuwɔb na jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u nan bi. Uma le na.”

¹⁶ Uwumbɔr aah bi pu na, u mu bi kina le chob. Le ti mɔmɔk gaa waabimbin. U ɲa Uwumbɔr aanyoor ɲa ti pu, ki beenin ɲani timi tinyoor n-yoonn mɔmɔk.

¹⁷ Uwumbɔr nan tuk Moses waakaal ke u di tuk timi. Yesu Kristo dan nan tuk timi Uwumbɔr aah gee timi pu na, ki tuk timi tibɔr ti ye mbamɔn na.

¹⁸ Ubaa aa kee kan Uwumbɔr. Ujapɔnbaal Yesu Kristo, u bi ke Ute Uwumbɔr aah bi pu na, ki bi u chee na, uma le tuk timi Uwumbɔr aah bi pu na.

Jonn u nan muini binib nnyun ni na aah len pu na

(Matiu 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)

¹⁹ Juu yaab bi nan bi Jerusalem aatiɲ ni na nan tun ni Uwumbɔr aatotoorb ni Liifai yaab Jonn chee ke bi ti baa u, “Aa ye ɲma?”

²⁰ Le Jonn tuk bi mbamɔn, kaa gur tibaa. U nan tuk bi mbamɔn, ki len ke, “Maa ye Kristo u ga gaa binib lii na.”

²¹ Le bi ki baa u ke, “Aa ye ɲma? Aa ye Elaija aa?”

Le u bui bi, “Maa ye.”

Bi nan ki baa u ke, “Aa ye Uwumbɔr aabɔnabr u bi bui ke u ga dan aa?”

Le u bui bi, “Aayii.”

²² Nima pu na, bi nan ki baa u ke, “Aa ye ɲma? Tuk timi, aan ti ti tuk binib bi tun ni timi na. Aa ga len saabɔr ngbaan kinye?”

²³ U nan bui ke,

“M ye nneel mu tar nteersakpiin ni na ke:

‘Toor Uwumbɔr aasan man.’ ”*

Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan len kina la.

²⁴ Binib bi nan baa Jonn mbaan ngbaan na nyan ni Farisii yaab chee la.

²⁵ Le bi ki baa u ke, “Saah kaa ye Kristo u ga gaa timi lii na, kaa ye Elaija, kaa ye Uwumbɔr aabɔnabr ngbaan mu na, ba pu aa muini binib nnyun ni?”

²⁶ Le u bui bi, “Mma muini binib nnyun ni la. Ubaa mu bi nikaasisik ni. Nimi le aa nyi u.”

²⁷ U ye unii u paan ni mpuwɔb na. Maa ɲeer ke m chuu gbiln waanaatak aanɲmin tii u.”

* 1:23 : Lik Aisaya 40.3.

28 Bi nan len tɔb chee tibɔr ngbaan Betani aatin, ki bi Jɔddann aamɔɔdapuul, Jɔnn aah muini binib nnyun ni nin chee na ni.

Unii u ye Uwumbɔr Aapihbo na

29 Ki woln kitaak le Jɔnn kan Yesu choo u chee, le u bui ke, “Lik, Uwumbɔr Aapihbo u nyani dulnyaa ni aanib aatunwanbir na.

30 M nan len ke uja ubaa paan ni mpuwɔb ki mu tee jer mi; baah kaa nan kee ma mi na, u nan bi. Uma le na.

31 Min mbaa aa nan nyi u; m muini binib nnyun ni ke nimi Israel yaab bee u la.”

32 Le Jɔnn jin seeraa ki tuk binib, “M kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan nyan ni paacham ki naahn linanjel, ki nan tɔŋ u pu.

33 Min mbaa aa nan nyi u; Uwumbɔr u tun ni mi ke m nan muin binib nnyun ni na, uma le bui mi ke m ga kan Waafuur Nyaan sunn ni ki nan tɔŋ uja ubaa pu, ke uma le ye unii u ga gbiin binib Uwumbɔr Aafuur Nyaan na.

34 Le m kan kina, ki ji seeraa ki tuk binib ke uma le ye Uwumbɔr Aajapɔɔn.”

Binib bi puen ŋa Yesu aadidiliib na

35 Ki woln kitaak le Jɔnn ni waadidiliib bilee nan ki bi nima,

36 ki kan Yesu bi chuun nima. Jɔnn nan lik u, le ki len ke, “Lik, Uwumbɔr Aapihbo.”

37 Jɔnn aadidiliib bilee ngbaan ŋun waah len pu na, le ki di paan Yesu pu.

38 Le Yesu fenn, ki kan bi paan ni u pu. Le u baa bi, “Ni ban ba?”

Le bi baa u, “Umɔmɔkr, aa koo la chee?”

39 Le u bui bi, “Dan ki nan ti lik man.” Le bi dii u ki ti kan waah koo nin chee na. Ni nan ye tikur tinaa aayoonn la, le bi nan doon udo liyaadaal ngbaan.

40 Bijab bilee bi nan ŋun Jɔnn aah len pu aan ki dii Yesu na, bi yin bi ponn ni ubaa ke Andru, u nan ye Simonn Piita aanaal na.

41 Libuul ngbaan ni le u buen ti kan ukpel Simonn, ki tuk u, “Ti kan Masiya u ga gaa timi lii na.” Masiya ni Kristo ye liyimbibaan la.

42 Le u di u dan Yesu chee.

Le Yesu lik Piita, ki bui u, “Bi yin si le ke Simonn, Jɔnn aajapɔɔn. Bi ga li gur yin si ke Siifas la.” Siifas aatataa le ye ke “litakpal.” Siifas ni Piita ye liyimbibaan la.

Yesu aah yin Filip ni Natanael pu na

43 Ki woln kitaak le Yesu ban u buen Galilee aatin ni, ki kan Filip, le ki bui u, “Li dii mi.”

44 Filip do le ye Betseda aatin ni. U ni Andru ni Piita nyan ni kitinbaan ni la.

45 Filip mu nan ti kan Natanael le ki tuk u, “Ti kan unii u Moses ni Uwumbɔr aabɔnabtiib mu nan ŋmee waabɔr Uwumbɔr aakaal aagban ni na. Uma le ye Josef aajapɔɔn Yesu, u ye Nasaref aatin aanii na.”

46 Le Natanael baa u, “Tiwanyaan nibaa ga ŋmaa nyan ni Nasaref aatin ni ii?”

Le Filip bui u, “Dan nan lik.”

47 Yesu nan waa Natanael choo u chee, le ki bui ke, “Lik, Israel aabobamɔnn. Nnyamɔn aa bi u ni.”

48 Le Natanael baa u, “Aa ŋa kinye ki ti nyi mi?”

Le Yesu bui u, “Saah ba bi likakaln taab na, m puen kan si, Filip aa kee yin si.”

49 Le Natanael bui u, “Umɔmɔkr, aa sil ye Uwumbɔr Aajapɔɔn. Aa ye Israel yaab Aabɔrkpaan la.”

50 Le Yesu baa u, “Maah bui ke m kan si likakaln taab na, nima le cha aa gaa mi ki kii ii? Aa ga kan lijnjiir aawan ki jer nimina.

51 M tuk nimi mbamɔn la, ni ga kan kitaapaak chuu piir, ki ga kan Uwumbɔr aatuuntiib cha paacham ki ki sunni, min Unibɔn Aabo pu.”

2

Yesu aah tun lijnjiir aatuln Kana aatin ni pu na

1 Iwiin itaa daal le bi nan ji ubɔndinn aajim Kana aatin ki bi Galilee ni na. Yesu aana mu nan bi nima.

2 Bi nan yin Yesu ni waadidiliib ke bi mu dan nan ji.

3 Ni nan bi cha, le ŋsubil aadaan na ti doo. Le Yesu aana bui u, “Baa ki kpa ndaan.”

4 Le Yesu bui u, “Nna, ni ye maabɔr aa? Maayoonn aa kee fuu.”

5 Le una bui bitutum na, “U yaa tuk nimi pu na kan, ni ŋa kina.”

6 Ikin sakpiin iloob nan si nima. Galon piitaa, bee moninko ga ŋmaa koo mubaa ponn ni. Juu yaab joo ikin ngbaan aanyun le finni bibaa, baakaal aah dii pu na.

7 Le Yesu tuk bitutum ngbaan, “Ban nnyun gbiin ikin ngbaan man.” Le bi ban nnyun gbiin i məmək paapaa.

8 Le u tuk bi ke bi kab ti tii njim aaninkpel. Le bi kab ti tii u.

9 Baah kab nnyun ngbaan ti tii u na, le mu kpaln ndaan. Le u wub lik, kaa nyi mu aah nyan nin chee na. Bitutum bi kab tii u na le nyi. Le u yin uja u din upii na,

10 ki nan bui u, “Binib məmək yaa ban bi tii ndaan kan, bi puen tii mu mə na la. Binib yaa nnyun ti bab kan, le bi nin tii bi ndaan mu kaa mə na. Si ma kan, saah tii bi mu puwəb na le mə ki jer saah puen tii bi mu na.”

11 Nima le ye njan aajinjiir aatuln li Yesu tun na. U nan tun lituln ngbaan Kana aatinj ki bi Galilee ni na ni la. Le binib kan waah kpa Uwumbər aapəon pu na. Le waadidiliib gaa u ki kii.

12 Ubəndinn aajim ngbaan aah doo na, le u ni una ni unaatiib ni waadidiliib buen Kapenaum aatinj ni, ki ti ɲa iwiin ilee nima.

Yesu aah toor Uwumbər Aadichal pu na (Matiu 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)

13 Ni nan gur siib ke Juu yaab ji Lakr-ger aajim.* Le Yesu buen Jerusalem aatinj ni 14 ki ti koo Uwumbər Aadichal ni, le ki kan binib ka nima ki kooh inaaja, ni ipiih, ni ɲinanjel. Binib bi kpelni ɲimombil na mu ka nima.

15 Le u di iɲmin ɲa linaalab, ki di jenn nyan inaaja, ni ipiih ngbaan məmək lipaal, le ki labr binib bi kpelni ɲimombil na aateebul tiib chinj, le ɲimombil yaa təb chee.

16 U nan tuk binib bi kooh ɲinanjel na, “Di ɲinanjel ngbaan nyan lipaal man. Ni taa ki di Nte Uwumbər Aadichal ɲa kinyanj.”

17 Le waadidiliib teer ke ni ɲmee Uwumbər Aagbanj ni ke, “Uwumbər, maah neen saadichal pu na bi ke mmii le aah wu mponn ni na.” Le bi bee ke ni ye Yesu aabər la.

18 Le Juu yaab baa u, “Aa ga ɲa ba aajinjiir aawan ki mək timi ke aa kpa nsan ke aa ɲa saah ɲani pu na?”

* **2:13**: Israel yaab nan ji Lakr-ger aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatinj ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

19 Le u bui bi, “Gbaa wii Uwumbər Aadichal limina, aan m di iwiin itaa ki fiin li.”

20 Le bi bui ke, “Njibin imonko ilee ni ɲilooob le bi nan di maa Uwumbər Aadichal ngbaan. Le aa bui ke aa ga di iwiin itaa fiin li ii?”

21 Tə, u mu aa nan len Uwumbər Aadichal aabər la. Uma ubaa aawon le u nan len.

22 N-yoonn mu u fikr nkun ni na, le waadidiliib teer ke u nan len kina. Le bi pak waah len pu na, ni Uwumbər Aagbanj aah len pu na.

Yesu nyi binib məmək aabimbin

23 Yesu aah bi Jerusalem aatinj ni, njim ngbaan aayoonn na, le kinipaak kan waah tun lijinjiir aatun pu na, le ki gaa u ki kii.

24 Uma aa tee gaa bi ki kii;

25 ba pu? u nyi binib məmək aabimbin. Waa ban ke ubaa nyaa u binib aabər. Uma ubaa nyi binib aasui ni aabər.

3

Yesu aah tuk Nikodemus pu na

1 Uja ubaa mu nan bi nima, bi nan yin u ke Nikodemus, u nan ye Farisii aanii la, ki ye Juu yaab aaninkpel ubaa.

2 Le u buen Yesu chee kinyeek ki nan bui u ke, “Uməməkr, ti nyi ke aa ye Uməməkr u nyan ni Uwumbər chee na la; ba pu? ubaa aan ɲmaa tun lijinjiir aatun ke saah tun pu na, see Uwumbər bi u chee.”

3 Le Yesu bui u, “M tuk si mbamən la, bi yaa kaa ma unii lelee kan, waan ɲmaa koo Uwumbər aanaan ni.”

4 Nikodemus nan baa u, “Unii yaa por kan, bi ga ɲa kinye ki ki ma u lelee? U ga ɲmaa gir koo una aaponn ni aan bi ki ma u uu?”

5 Le Yesu bui u, “M tuk si mbamən la, Uwumbər Aafuur Nyaan yaa kaa ma unii lelee aan bi muin u nnyun ni kan, waan ɲmaa koo Uwumbər aanaan ni.

6 Unibən aah ma u na ye unibən la. Uwumbər Aafuur Nyaan aah ma u na ye Uwumbər Aafuur Nyaan yoo la.

7 M tuk si la, see bi ki ma nimi lelee. Maah tuk si pu na, taa cha ni gar nimi.

⁸ Libuln daar cha laah ban nin chee na, le aa n̄un laah kpa kifuuk pu na, kaa nyi laah nyan ni nin chee na, ki mu aa nyi laah cha nin chee na. Ni bi kina le ki tii unii umək Uwumbər Aafuur Nyaan ma u na.”

⁹ Le Nikodemus baa u, “Ni ga n̄a kinye aan ki n̄a kina?”

¹⁰ Le Yesu baa u, “Aa ye unii u mək Israel yaab Uwumbər aakaal na, le kaa bee maah len pu na aatataa aa?”

¹¹ M tuk si mbam̄n la, ti len taah nyi pu na la, ki tuk binib tinimbil aah kan pu na, le naa gaa taah len pu na.

¹² M tuk nimi dulnyaa wee ni aabər, le naa pak ti, ka m yaa tuk nimi paacham aabər kan, ni ga n̄a kinye ki pak ti?”

¹³ Ubaa aa kee buen paacham see min Unib̄n Aabo u [bi paacham ki] nyan ni paacham na.

¹⁴ “Moses aah nan di uwaa fin nd̄o pu ki di ch̄on paacham nteersakpiin ni pu na, see bi di min Unib̄n Aabo mu ch̄on paacham kina,

¹⁵ aan unii umək gaa mi ki kii na li kpa lim̄fal li kaa kpa ndoon na.”

¹⁶ Uwumbər aah gee dulnyaa aanib sakpen pu na, nima le u di Ujap̄nbaal tii ni ke unii umək gaa u ki kii na taa kpo, u li kpa lim̄fal li kaa kpa ndoon na.

¹⁷ Uwumbər tun ni Ujap̄on dulnyaa ni. Waa tun ni u ke u nan ji dulnyaa wee ni aanib tibər, u tun ni u ke u gaa bi lii la.

¹⁸ Unii umək gaa u ki kii na, Uwumbər aa len ke waabər bii. Unii umək kaa gaa u ki kii na, Uwumbər len ke waabər bii a. Waah kaa gaa Uwumbər Aajap̄nbaal ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke waabər bii.

¹⁹ Uwumbər aah ga ji bi tibər pu na le ye ke nwiihn dan dulnyaa ni, le binib yii mu, le ki gee mb̄mb̄on ni; ba pu? baatuln aa n̄an.

²⁰ Unii umək tun lituln li kaa n̄an na, u nan nwiihn la, kaan dan nwiihn ponn ni, binib taa kan waah tun pu na.

²¹ Unii umək tun lituln li n̄an na kan, u choo nwiihn ponn ni ke unii m̄m̄ək nan kan waah tun pu na, ke u tun Uwumbər aah gee pu na la.

Jonn aah len Yesu aabər pu na

* **3:29** : Uja ni usap̄on ngbaan si Yesu ni waanib aasisii la, Jonn le ye uja.

²² Yesu aah len tibər timina ki ti doo na, le u ni waadidiliib buen Judea aatiñ ni, ki ti bi nima ki muini binib nnyun ni.

²³ Jonn mu nan bi muini binib nnyun ni. U nan bi Enonn aatiñ ni, Salim aatiñ chee, nnyun aah wiir nima chee pu na. Le binib choo u chee, le u muini bi nnyun ni.

²⁴ Baa nan kee chuu u n̄a kiyondiik ni n-yoonn ngbaan.

²⁵ Le Jonn aadidiliib ni Juu aanii ubaa nan kpak t̄b kinikpakpak, baah muini binib nnyun ni pu na pu.

²⁶ Le bi dan Jonn chee ki nan tuk u, “Um̄m̄ək, lik, unii u nan bi aa chee J̄odann aam̄odapuul na, aan aa nan tuk binib waabər na, u mu gur bi muini binib nnyun ni, le binib m̄m̄ək gur chaa u chee.”

²⁷ Le Jonn bui bi, “Ubaa aan n̄maa n̄a nibaa see Uwumbər le tii u.

²⁸ Nimi nibaa n̄un m len ke maa ye Kristo u ga gaa binib lii na; Uwumbər tun ni mi ke m li ye Kristo aasaloln ki toor nsan tii u.

²⁹ Usap̄on yaa kun uchal do kan, uchal le yeh u. Le uchal aaj̄o u si u chee ki n̄un waaneel na kpa mpopiin pam. Nima le cha m mu kpa mpopiin mbam̄m.*

³⁰ Ni n̄an ke uma Kristo li moo kani mp̄on, le m ma gur.”

Unii u nyan ni paacham na aabər

³¹ Uma u nyan ni paacham na le jer binib m̄m̄ək. Unii u nyan ni dulnyaa ni na ye dulnyaa ni aanii la, ki len dulnyaa ni aabər la. Yesu u nyan ni paacham na le jer binib m̄m̄ək.

³² U tuk binib waah kan pu na, ni waah n̄un pu na. Ubaa mu aa gaa waah len pu na.

³³ Unii umək gaa waah len pu na, u kii ke Uwumbər ye mbam̄ndaan la.

³⁴ Yesu u Uwumbər tun ni u na le len uma Uwumbər aabər; ba pu? Uwumbər di Waafuur Nyaan mu kaa kpa n̄an na gbiin u.

³⁵ Uwumbər gee Ujap̄on Yesu ki di mp̄on m̄m̄ək n̄a un̄aal ni.

³⁶ Unii umək gaa Uwumbər Aajap̄on ki kii na le kpa lim̄fal li kaa kpa ndoon na. Unii umək kaa kii Uwumbər Aajap̄on aam̄b na, waan kan lim̄fal li kaa kpa

ndoon na. Uwumbər gee lijuul u pu n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

4

Yesu aah tuk Samaria aatiŋ aapii pu na

¹ Le Farisii yaab ŋun ke Yesu ŋa binib waadidiliib ki muin bi nnyun ni ki jer Jənn aah ŋa pu na.

² Yesu ubaa mu aa muin binib nnyun ni. Waadidiliib na le muini bi.

³ Tə, waah bee ke Farisii yaab ŋun kina na, le u nyan Judea aatiŋ ni, ki ki gir buen Galilee aatiŋ ni.

⁴ Waah cha na, le u neen ke u dii Samaria* aatiŋ ni.

⁵ Le u ti fuu Samaria aatiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Saika. Bukpaab bu Jakob nan di tii ujaɸənn Josef na aa daa nima chee.

⁶ Jakob aanyunbun mu bi nima chee. Le Yesu aah chuun na, u bak a. Nima le u kal nnyunbun ngbaan aaməgbeln pu. Nwiin nan bi kaasisik ni.

⁷ Le Samaria aapii ubaa dan u nan lu nnyun. Le Yesu bui u, “Pu mi nnyun m nyu.”

⁸ Waadidiliib na puun buen kitiŋ ponn ni bi ti daa tijikaar.

⁹ Le upii ngbaan bui u, “Aa ye Juu aanii la, m mu ye Samaria aapii la. Ba pu aa bui mi ke m tii si nnyun?” Juu yaab ni Samaria yaab aa kpaani təb chee, nima le cha u len kina.

¹⁰ Le Yesu bui u, “Aa yaa ba nyi Uwumbər aah tii binib pu na, ki yaa ba nyi unii u mee si nnyun na kan, aa ba ga bui u ke u tii si nnyun mu ye liməfal aanyun na, le u ba ga tii si.”

¹¹ Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, saa kpa goomaa, nnyunbun ngbaan nyoo, aa ga kan liməfal aanyun ngbaan la chee?”

¹² Tiyaaaja Jakob, ni ujaɸətiib, ni waawakor nan nyu nnyunbun ngbaan ni la. Uma le nan tii timi nnyunbun ngbaan. Aa jer uma la aa?”

¹³ Le Yesu bui u, “Unii umək nyu nnyun mue na, nnyunyuu ga ki chuu u.

¹⁴ Unii umək nyun maah ga tii u nnyun mu na, nnyunyuu aan ki chuu u. Maah ga

tii u nnyun mu na, mu ga li ye nnyunbun mu bu u ponn ni kaan foor na, mu ga tii u liməfal li kaa kpa ndoon na.”

¹⁵ Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, tii mi nnyun ngbaan aan nnyunyuu taa ki chuu mi, aan m taa ki dan do nan lu nnyun.”

¹⁶ Le Yesu bui u, “Li cha ki ti yin ni aachal, aan ki gir ni.”

¹⁷ Le u bui u, “Maa kpa chal.”

Le Yesu bui u, “Saah len ke saa kpa chal na, ni ye mbamənn la.

¹⁸ Aa nan kpa chatiib biŋmu la. Saah bi uja u chee dandana na aachal aa ye u. Saah len pu na, aa len mbamənn la.”

¹⁹ Le upii ngbaan bui u, “Maaninkpel, m bee ke aa ye Uwumbər aabənnabr la.

²⁰ Timi Samaria yaab aayaajatiib nan dooni Uwumbər lijuol limina paab la, le nimi Juu yaab ma bui ke ni ŋan ke binib li dooni Uwumbər Jerusalem aatiŋ ni.”

²¹ Le Yesu bui u, “Upii, pakn maah ga len pu na, n-yoonn choo, binib aan nan ki doon Tite Uwumbər lijuol limina paab, ki mu aan ki doon u Jerusalem aatiŋ ni.

²² Nimi Samaria yaab dooni Uwumbər u naa nyi u na. Timi Juu yaab ma dooni Uwumbər u ti nyi u na la. Unii u ga gaa dulnyaa ni aanib lii na nyan ni Juu yaab aakaasisik ni la.

²³ N-yoonn choo, ki mu fuu ni a, le binib bi dooni Tite Uwumbər mbamənn na ga li dooni u bisui ni, Waafuur Nyaan aapənn pu. Uwumbər ban binib kina aaboln le bi li dooni u.

²⁴ Uwumbər ye kifuurk la. Le binib bimək dooni u na li dooni u bisui ni, Waafuur Nyaan aapənn pu.”

²⁵ Le upii ngbaan bui u, “M nyi ke Masiya† u bi yin u ke Kristo na ga dan. U yaa fuu ni kan, u ga nan tuk timi tiwan məmək aah bi pu na.”

²⁶ Le Yesu bui u, “Min u bi len aa chee na, m ye uma.”

²⁷ Libuul ngbaan ni le waadidiliib fuu ni. Baah nan mui u ni upii bi len təb chee tibər na,‡ le ni gar bi pam; ubaa mu aa baa upii

* 4:4 : Samaria yaab ni Juu yaab aakaasisik ni aa nan mə. † 4:25 : Hiibru aaliin ni, bi yin u ke Masiya, le ki yin u ke Kristo, Griik aaliin ni. Naataata le ye ke “Unii u ga gaa binib lii na.” ‡ 4:27 : Juu yaab aabimbin aah nan bi pu na, uja ni upii u kaa ye upuu na aan gbaa təb chee tibər.

ngbaan, “Aa ban ba?” kaa baa Yesu mu, “Ba pu aa len u chee tibər?”

28 Le upii ngbaan di waanyunbuul siin, ki buen kitin ni, ki ti bui binib ke,

29 “Dan nan lik man uja u tuk mi maah nan tun pu na məmək na. Uja ngbaan ga li ye Kristo u ga gaa timi lii na la aa?”

30 Le bi nyan kitin ni ki cha u chee.

31 Upii ngbaan aah gir buen kitin ni na, le Yesu aadidiliib nan bi gan ni u ke, “Uməməkr, ji tijikaar.”

32 Le u bui bi, “M kpa tijikaar ti naa nyi tibər na m ji.”

33 Waah len kina na le waadidiliib baa tob, “Ubaa le taanin joo ni tijikaar nan tii u uu?”

34 Le u bui bi, “Maajikaar le ye ke m ɲa Uwumbər u tun ni mi na aah gee pu na, ki tun waatuln doo.

35 Ni ɲakl liyatanakl ke, ‘Ni gur inmal inaa le ni ɲeer lijikaacheel.’ Tɔ, m tuk nimi la, jaar lik man, tijikaar ɲeer licheel a.

36 Unii u chee na ga kan tipar, ki ga di binib koon Uwumbər aanaan ni, aan bi kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Nima le ga cha unii u bun na, ni unii u chee na məmək li kpa mpopiin.

37 Bi len ke ‘Ubaa bun, le uken chee,’ le ti gbii;

38 ba pu? m tun nimi, ni ti chee tijikaar ti naa tun taatuln na. Biken aatuln pu, le ni jin tinyoor.”

39 Le upii ngbaan tuk Samaria yaab bi bi kitin ngbaan ni na ke Yesu tuk u waah nan tun pu na məmək, nima le cha bi ponn ni pam gaa Yesu ki kii.

40 Le bi dan u chee, ki gan u ke u li bi bi chee. Le u ɲa bi chee iwiin ilee.

41 Le binib bi gaa u ki kii waaliin pu na wiir ki jer binib bi gaa u ki kii upii ngbaan aaliin pu na.

42 Le bi tuk upii ngbaan, “Ti gaa u ki kii la; naa ki ye saaliin pu le ti gaa u ki kii. Timi tibaa ɲun waah len pu na, ki bee ke u sil ye Kristo u ga gaa dulnyaa ni aanib lii na.”

Yesu aah cha uninkpel ubaa aabo pəək pu na

43 Yesu aah bi bi chee iwiin ilee na, le u nyan nima ki buen Galilee aatin ni.

44 Uma ubaa le len ke Uwumbər aabənabr ma kan, udo aatin ni aanib aan nyun u.

45 Waah ti fuu Galilee aatin ni na le bi gaa u; ba pu? bi mu nan buen Jerusalem bi ti ji njim ngbaan, ki kan waah tun lijinjiiir aatun njimək na, njim ngbaan yoonn.

46 Le u ki dan Galilee aatin kibaa ni, bi yin ki ke Kana, waah nan cha nnyun kpaln ndaan nin chee na. Le ubərkpaaan aakpambalb ponn ni ubaa bi Kapenaum aatin ni. Le uja pəən bun.

47 Uninkpel ngbaan nan ɲun ke Yesu nyan ni Judea aatin ni ki bi Galilee aatin ni. Le u buen Yesu chee, le ki ti gan u ke u dan udo, ki nan cha uja pəən u ban u kpo na aaween sɔɲ.

48 Le Yesu bui u, “Ni yaa kaa kan lijinjiiir aatun kan, naan gaa mi ki kii.”

49 Le uninkpel ngbaan bui u, “Ndindaan, dan mala. Aa yaa taan kan, aa ga nan mui maabo kpo a.”

50 Le Yesu bui u, “Li dii saasan. Aajapəən kan liməfal la.”

Le uja ngbaan pak Yesu aah len pu na, ki labr kun.

51 Waah paan ni nsan pu na le waatutum tooh ni u nsan ni ki nan bui u ke waabo na kan liməfal a.

52 Le u baa bi, “Bayoonn ni sɔɲ?” Le bi bui u, “Fen na, nwiin aah kpar buyoonn na, le uwon sɔɲ.”

53 Le uja ngbaan mu bee ke n-yoonn mu Yesu fe bui u ke uja pəən kan liməfal na le na. Kina pu le cha u ni waachiln ni aanib məmək gaa Yesu ki kii.

54 Nimina le nan ɲa lijinjiiir aatuln leler le u tun waah nyan ni Judea aatin ni ki bi Galilee ni na.

5

Yesu aah cha uja pəək nnyunbun chee pu na

1 Nee aapu wəb le Juu yaab aajim mubaa nan bi. Le Yesu buen Jerusalem.

2 Jerusalem ponn ni le nnyunbun mu waa na bi ipiih aabisaməb chee. Juu yaab aaliin ponn ni bi yin nnyunbun ngbaan ke Betsata. Tinaamboln tinmu nan si gob nnyunbun ngbaan.

3 Le bibum wiir ki dɔ tinaamboln ngbaan ponn ni. Bi nan ye bijoom, ni biwəb, ni

binib bi aawon faan na, [ki dɔ kii buyoonn nnyun ga fii yen na;

⁴ ba pu? nwiin nwiin le Uwumbɔr aatuun ubaa sunn ni ki nan koo nnyunbun ni, ki ti kur nnyun. Bundaln u yaa ti dan nan kur nnyun na kan, ubun u puen koo nnyun ni na kan, le u pɔɔk.]

⁵ Le uja ubaa bi nima ki bun njibin piitaa ni njiniin.

⁶ Le Yesu kan u, u dɔ nima, le ki bee ke u bun ni yunn. Le u baa u, “Aa ban aa pɔɔk aa?”

⁷ Le u bui u, “Ndindaan, nnyun yaa fii yen kan, maa kpa unii u ga di mi koon nnyun ni na. M yaa ban m koo nnyun ni kan, le ubaa puen mi ki koo.”

⁸ Le Yesu bui u, “Fiin ki yoor saawandookaan ki li chuun.”

⁹ Libuul ngbaan ni le u pɔɔk, le ki yoor waawandookaan, ki bi chuun.

Liyaadaal ngbaan nan ye Juu yaab aakpaakool daal la.

¹⁰ Nima pu le Juu yaab bui uja u pɔɔk na, “Din ye likpaakool la. Saah yoor saawandookaan na, aa bii timi aakaal.”

¹¹ Le u bui bi, “Uja u tii mi laafee na, uma le bui mi ke m yoor maawandookaan ki li chuun.”

¹² Le bi baa u, “Nma ye u bui si ke aa yoor saawandookaan ki li joo chuun na?”

¹³ Le uja u pɔɔk na aa nyi unii u ye na; ni ba ye kinipaak ni la, le Yesu nyan nima ki buen.

¹⁴ Nee aapuwɔb le Yesu kan u Uwumbɔr Aadichal ni le ki bui u, “Lik, aa pɔɔk a. Aa taa ki tun titunwanbir aan ki taa ki kan falaa u jer saah kan u na.”

¹⁵ Le uja ngbaan buen ti tuk Juu yaab ke Yesu le ye uja u cha u pɔɔk na.

¹⁶ Nima pu le Juu yaab nan muk Yesu, ke ba na u tii ubun laafee likpaakool daal.

¹⁷ Le Yesu bui bi, “Nte Uwumbɔr beenin tun lituln le ki nan saa dandana wee, le m mu bi tun.”

¹⁸ Waah len kina na, le Juu yaab moo ban bi ku u; ba pu? naa ye waah bii likpaakool daal aakoobil na baanja, u yin Uwumbɔr ke Ute. Waah yin u ke Ute na, u di ubaa njan Uwumbɔr la.

Yesu aah kpa tininkpir pu na

¹⁹ Le Yesu bui bi, “M tuk nima mbamɔn la, min Uwumbɔr Aajapɔɔn aa nmaa na nibaa mbaa pu. Maah kan Nte Uwumbɔr aah njani pu na, le m njani; waah njani pu na, le min Ujapɔɔn mu njani kina;

²⁰ ba pu? Nte Uwumbɔr gee mi Ujapɔɔn, ki mɔk mi waah tun pu na mɔmɔk. U ga mɔk mi lituln li jer limina na ke m tun, aan ni moo gar nima.

²¹ Nte Uwumbɔr aah fikr binib bi kpo na nkun ni, ki tii bi limɔfal pu na, kina le min Ujapɔɔn mu tii maah lee bi na limɔfal.

²² Nte Uwumbɔr aa ji unii ubaa tibɔr, u cha min Ujapɔɔn le ji binib mɔmɔk aabɔr,

²³ aan binib mɔmɔk nyun min Ujapɔɔn ke baah nyun Nte Uwumbɔr pu na. Unii umɔk kaa nyun min Uwumbɔr Aajapɔɔn na, waa nyun Uwumbɔr u tun ni mi na le na.

²⁴ “M tuk nima mbamɔn la, unii umɔk njun maaliin ki gaa Uwumbɔr u tun ni mi na ki kii na, u kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbɔr aan ji u tibɔr. U nyan nkun ni, ki kan limɔfal a.

²⁵ M tuk nima mbamɔn la, n-yoonn choo, ki mu fuu ni a, le binib bi kpo na ga njun min Uwumbɔr Aajapɔɔn aaneel pu, le bi njun na ga kan limɔfal.

²⁶ Nte Uwumbɔr ye Umɔfadaan la, le ki njan min Ujapɔɔn mu Umɔfadaan,

²⁷ ki tii mi mpɔɔn ke m ji binib tibɔr; ba pu? m ye Unibɔn Aabo la.

²⁸ Ni taa cha nimina gar nima man. N-yoonn choo, le binib bimɔk bi njikaakul ni na ga njun maaneel pu,

²⁹ ki nyan ni. Binib bi nan tun lituln li njan dulnyaa wee ni na ga fikr ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na. Binib bi nan tun lituln li kaa njan na ga fikr ki kan ntafadaan.”

Tiwan ni mɔk ke Yesu sil nyan ni Uwumbɔr chee na

³⁰ “Maa nmaa na nibaa mbaa pu. M ji binib tibɔr, Uwumbɔr aah tuk mi pu na la. Maah ji bi tibɔr pu na, ni njan; ba pu? maa ban maageehn, m ban Uwumbɔr u tun ni mi na aageehn la.

³¹ “M yaa tuk nima maah ye pu na kan, ni ga len ke taa gbii.

³² Ubaa mu bi ki len maah ye pu na. Uma le ye Uwumbɔr. M nyi ke waah len pu na, ti gbii.

³³ Ni nan tun binib Jønn chee. U mu nan tuk nimi maah ye pu na, ki tuk nimi mbamøn.

³⁴ Naa ye ke m ban unibøn aaseeraa la. M ban ke ni ηmar, nima le cha m teer nimi Jønn aah len pu na.

³⁵ Jønn nan bi ke karyaa u gaal mmii ki wiin na la. Ni nan gee ke ni li bi waawiihn ni, ni yunn siib, ki nan kpa mpopiin.

³⁶ Jønn nan tuk nimi maah ye pu na. Tiwan nibaa mu bi ki ji seeraa ki tii mi, ki jer Jønn aaseeraa. Nte Uwumbør tii mi lituln ke m tun li ki doo. Lima le m tun. Lituln ngbaan le ji seeraa ki tii mi ke Nte Uwumbør tun ni mi dulnyaa wee ni.

³⁷ Nte Uwumbør u tun ni mi na, uma ubaa le ji seeraa ki tii mi. Naa kee ηun waaneel, ki mu aa kee kan unimbil wøb.

³⁸ Waaliin aa bi nisui ni; u tun ni mi ni chee, le naa pak maah len pu na; nima le mək ke waaliin aa bi nisui ni.

³⁹ Ni karni Uwumbør Aagban ke ni bee kaah len pu na; ba pu? ni dak ke ni ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na ki ponn ni. Kigban ngbaan len maabør le na.

⁴⁰ Le naa kii ke ni dan m chee, aan ki kan liməfal.

⁴¹ “U nyuηni mi na aa ye unibøn.

⁴² M nyi nimi ke naa gee Uwumbør.

⁴³ M dan ni chee Nte Uwumbør aayimbil pu, le naa gaa mi. Ubaa mu yaa dan ni chee uma ubaa aayimbil pu kan, ni ga gaa uma.

⁴⁴ Ni nyuηni təb la, kaa ban ke Uwumbør; u ye Uwumbør baan na, li nyuηni nimi. Ni ga ηa kinye aan ki gaa mi ki kii?

⁴⁵ Ni taa dak ke m ga bii nimi Nte Uwumbør chee. Ubaa le bi ki ga bii nimi. Uma le ye Moses. Ni mak ke ni ga ηmar waaməbon pu.

⁴⁶ Tə, ni yaa ba pak waaməbon kan, ni ba ga pak m mu aaliin; ba pu? maabør le u ηmee.

⁴⁷ Ni yaa kaa pak waah ηmee pu na kan, ni ga ηa kinye ki pak maah len pu na?”

6

*Yesu aah kpiin binib ηichur ηijmu pu na
(Matiu 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)*

* **6:4**: Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbør nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiη ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u puur Galilee Aanyusakpem. Bi yin mu ke Galilee, le ki ki yin mu ke Tiberias.

² Kinipaak nan dii u. Bi kan waah tun lijinjiiir aatun ki tii bibum laafee pu na, nima le cha bi dii u.

³ Le u jon lijool paab, le u ni waadidiliib kal kitiη nima.

⁴ Ni nan gur siib Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.*

⁵ Le Yesu yaar lik, le ki kan kinipaak choo u chee. Le u baa Filip, “Ti ga daa tijikaar la chee aan binib ngbaan ji?”

⁶ Uma ubaa nyi waah ga ηa pu na, le ki baa Filip kina ke u lik ke u ga len kinye.

⁷ Le Filip bui u, “Ti yaa di iwiin ikui ilee aapal daa tijikaar kan, taan fuu bi məmək kan siisii ki ji.”

⁸ Le waadidiliib ponn ni ubaa, bi yin u ke Andru aan u ye Simonn Piita aanaal na, bui u ke,

⁹ “Unachipənbə ubaa bi do ki joo ηiboroboro kpin ηijmu ni njanbim mulee; binib ngbaan mu aah wiir pu na, nimina ga ηa bi ba?”

¹⁰ Le Yesu bui bi, “Cha binib ngbaan kal kitiη.” Timosənn nan wiir nima chee. Le bi kal kitiη. Bijab ga nan li fuu ηichur ηijmu.

¹¹ U nan yoor ηiboroboro kpin ηijmu ngbaan, le ki doon Uwumbør, ki geei geei ki tii binib bi ka kitiη na, le ki geei geei njanbim mulee na mu, ki tii bi, bimək aah ban pu na.

¹² Le bi məmək ηman ki ti bab. Baah ηman ki ti bab na, le u bui waadidiliib, “Kuun ni baah ηman gur ni na man, nibaa taa bii.”

¹³ Baah ηman ηiboroboro kpin ηijmu ki ti bab ki gur ni na, bi nan kuun ni gbiin tibəkur kipiik ni tilee la.

¹⁴ Binib ngbaan aah kan Yesu aah tun lijinjiiir aatuln ngbaan pu na, le bi bui ke, “Uja wee sil ye Uwumbør aabənbr u bi nan len ke u ga dan dulnyaa wee ni na la.”

¹⁵ Yesu nan bee ke bi ban bi chuu u mpəən ki di ηa baabør. Nima pu le u nyan bi chee, ki ki buen lijool ngbaan paab ubaa.

*Yesu aah chuun nnyun pu pu na
(Matiu 14.22-33; Mak 6.45-52)*

16 Kijook aah joor na, le waadidiliib buen nnyusakpem ni,

17 ki ti koo bunɔb ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatinj ni. Waa nan kee fuu bi chee, le ni mue.

18 Le libuln daar ki pɔɔ sakpen, le tinyunkpenn feeni.

19 Baah ɲaal bunɔb ki pii mal bitaa, bee binaa na, le bi kan u chuun nnyun pu ki choo, ki duun ni baanɔb chee. Le ijawaan chuu bi.

20 Le u bui bi, “Min ye. Taa san ijawaan man.”

21 Waah len kina na, le bi nan kpa mpopiin ki yoor u ɲa bunɔb na ni. Libuul ngbaan ni le bi fuu baah cha kitinj ki ni na.

Kinipaak ngbaan aah ban Yesu pu na

22 Ki woln kitaak le kinipaak ki gur nnyusakpem aadapuul na kan ke bunɔb bubaa aa ki bi bi chee nima, ki nyi ke bunɔb bubaa baanja le fe bi nima, ki nyi ke Yesu aa fe koo bunɔb ngbaan ni, waadidiliib chee, bi fe buen bibaa la.

23 Le inɔi nyan ni Tiberias aatinj ni, ki duun ni nin chee Yesu fe doon Uwumbɔr ki tii bi tijikaar bi ji na.

24 Kinipaak ngbaan kan ke Yesu ni waa-didiliib aa ki bi. Nima pu le bi koo inɔi ni, ki cha nnyusakpem aadapuul, Kapenaum aatinj ni, bi ti ban Yesu.

Yesu le ye limɔfal aajikaar

25 Le bi ti kan u nnyusakpem aadapuul, le ki baa u ke, “Umɔmɔkr, aa fuu ni do bayoonn?”

26 Le u bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, naah fe jin tijikaar bab na, nima le ni ban mi, naa ye ke ni bee lijnjiir aatun ngbaan aatataa la.

27 Ni taa cha ninimbil li man tijikaar ti ga bii na pu. Ninimbil li man tijikaar ti ga tii nimi limɔfal li kaa kpa ndoon na pu. Min Unibɔn Aabo le ga tii nimi tijikaar ngbaan; ba pu? min Unibɔn Aabo le Nte Uwumbɔr mɔk ke m ye Waanii.”

28 Le bi baa u, “Ti ga ɲa kinye aan ki tun Uwumbɔr aatuln waah ban pu na?”

29 Le Yesu bui bi, “Ni gaa mi, u Uwumbɔr tun ni na, ki kii man. Uwumbɔr aatuln le na.”

30 Le bi baa u, “Aa ga tun lijnjiir aatuln bayaar, aan ti kan ki pak saah len pu na? Aa ga tun bayaar?”

31 Tiyaajatiib nan ji tijikaar ti bi yin ti ke mana na, nteersakpiin ni; ni ɲmee Uwumbɔr Aagbanj ni ke, ‘U tii bi tijikaar ti nyan ni paacham na ke bi ji.’ †

32 Le Yesu bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, naa ye Moses le nan tii bi tijikaar ti nyan ni paacham na. Nte Uwumbɔr le tii nimi tijikaar bamɔnn ti nyan ni paacham na.

33 Tijikaar ti Uwumbɔr tii nimi na le ye tijikaar ti nyan ni paacham ki tii dulnyaa ni aanib limɔfal li kaa kpa ndoon na.”

34 Le bi bui u, “Tidindaan, li tii timi tijikaar ngbaan n-yoonn mɔmɔk.”

35 Le u bui bi, “Min le ye limɔfal aajikaar. Unii umɔk dan m chee na kan, nkon aan ki chuu u. Unii umɔk gaa mi ki kii na, nnyunyu u aan ki chuu u.

36 M nan tuk nimi ke ni kan mi, ki mu aa gaa mi ki kii.

37 Binib bimɔk Uwumbɔr di bi tii mi na, bi ga dan m chee. Unii umɔk dan m chee na, maan yii u, m ga gaa u.

38 M nyan ni paacham ke m nan ɲa Uwumbɔr u tun ni mi na aageehn la. Maa dan m nan ɲa mbaa aageehn.

39 Uwumbɔr aah tii mi binib bimɔk na, u ban ke m taa cha bi ponn ni ubaa wɔɲ. U ban ke m fikr bi mɔmɔk nkun ni, kookoo aataadaal. Waageehn le na.

40 U ban ke unii umɔk bee ke m ye Ujapɔɔn, ki gaa mi ki kii na, u li kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal. Nte Uwumbɔr aageehn le na.”

41 Le Juu yaab ɲul u pu, ke ba ɲa u bui ke u ye tijikaar ti nyan ni paacham na.

42 Le bi baa tɔb ke, “Uja wee aa ye Josef aajapɔɔn Yesu uu? Ti nyi ute ni una. Ba ɲa u len ke u nyan ni paacham?”

43 Le Yesu bui bi, “Ni taa ɲulni tɔb chee man.

44 Unii ubaa aan ɲmaa dan m chee see Nte Uwumbɔr u tun ni mi na daa foor ni u m chee. Unii umɔk dan m chee na le m ga fikr u nkun ni, kookoo aataadaal.

45 Uwumbɔr aabɔnabtiib nan ɲmee ke Uwumbɔr ga mɔk bi mɔmɔk waasan.‡ Unii

† 6:31 : Lik Nnyam 16.4, 15; Ilahn 78.24. ‡ 6:45 : Lik Aisaya 54.13.

umək ɲun Nte Uwumbər aah len pu na, ki bae waakaal na, u ga dan m chee.

⁴⁶ Ubaa aa kee kan Nte Uwumbər. Min u nyan ni u chee na baanja le kan u.

⁴⁷ M tuk nimi mbamən la, unii umək gaa mi ki kii na kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.

⁴⁸ Min le ye liməfal aajikaar.

⁴⁹ Niyaajatiib bi nan jin mana ngbaan nteersakpiin ni na, bi kpo a.

⁵⁰ Unii umək ji tijikaar ti nyan ni paacham na aan kpo.

⁵¹ Min le ye tijikaar ti nyan ni paacham ki tii binib liməfal na. Unii yaa ji tijikaar ngbaan kan, u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Tijikaar ti m ga tii u na, tima le ye maawon. M ga di maawon tii dulnyaa ni aanib, aan bi kan liməfal.”

⁵² Waah len kina na, le Juu yaab kpak təb kinikpakpak, “Uja ngbaan ga ɲa kinye ki tii timi waawon, aan ti ji?”

⁵³ Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni yaa kaa ji min Unibən Aabo aawon, kaa nyu maasin kan, naa kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.

⁵⁴ Unii umək ji maawon ki nyu maasin na, u kpa liməfal li kaa kpa ndoon na, le m ga nan fikr u nkun ni, kookoo aataadaal.

⁵⁵ Maawon ye tijikaar bamənn la. Maasin ye tiwanyukaan bamənn la.

⁵⁶ Unii umək ji maawon ki nyu maasin na, u bi m ni, le m mu bi u ni.

⁵⁷ Nte Uwumbər u ye liməfal daan ki tun ni mi na, u pu le m kpa liməfal. Unii umək ji mi na, m pu le u mu ga li kpa liməfal.

⁵⁸ Timina le ye tijikaar ti nyan ni paacham na. Unii umək ji ti na ga li bi, ki nan saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Tijikaar timina aa bi ke tijikaar ti niyaajatiib nan jin ti na; tijikaar ngbaan aa nan tii bi liməfal li kaa kpa ndoon na.”

⁵⁹ Yesu nan bi mmeen aadiik ni, Kape-naum aatiɲ ni, le ki len kina.

Liməfal li kaa kpa ndoon na aabər

⁶⁰ Binib bi dii u na aah ɲun kina na, le bi ponn ni pam bui ke, “Ti ye tibər ti pəə na la. Ubaa aa ɲmaa pel ti.”

⁶¹ Le u bee usui ni ke bi ɲulni tibər ngbaan pu, le ki baa bi, “Timina le kiir nimi maasan ni ii?”

⁶² Ni yaa ti kan min Unibən Aabo gir buen paacham maah nan bi nin chee na kan, ni ga len kinye?

⁶³ Uwumbər Aafuur Nyaan le tii binib liməfal. Tiwon aa kpa tinyoor tibaa. Tibər ti m len ni chee na le tii nimi Nfuur Nyaan ni liməfal.

⁶⁴ Ni ponn ni bibaa mu aa gaa mi ki kii.” Yesu aah nan piin waatuln buyoonn na, u nan nyi binib bi kaa gaa u ki kii na, ki nyi udaan u ga nan di u kooh waadim pu na.

⁶⁵ Le u ki bui bi, “Nima le cha m tuk nimi ke ubaa aa ɲmaa dan m chee, see Nte Uwumbər cha u dan.”

⁶⁶ Nee aapuwəb le binib bi dii u na ponn ni pam gir puwəb kaa ki dii u.

⁶⁷ Le u baa waadidiliib kipiik ni bilee na, “Ni mu ga buen cha mi ii?”

⁶⁸ Le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, ti ga buen ɲma chee? Sin le kpa liməfal li kaa kpa ndoon na aaliin.

⁶⁹ Ti pak saah len pu na, ki bee ke aa ye Uwumbər Aanii u ye Chain na la.”

⁷⁰ Le u bui bi, “M nyan nimi binib kipiik ni bilee, le ni ponn ni ubaa ye kinimbəɲ aanii.”

⁷¹ U len Judas u ye Simonn Iskariot aajapəən na aabər la; uma Judas mu nan ye waadidiliib kipiik ni bilee na ponn ni ubaa, u ga nan di Yesu kooh waadim pu na.

7

Yesu ni unaatiib aah len təb chee tibər pu na

¹ Nee aapuwəb le Yesu bə dii Galilee aatingbaan ni. Waa gee u bə dii Judea aatingbaan ni; ba pu? Juu yaab bi bi nima na ban ke bi ku u la.

² Ni nan gur siib, Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Tikakar Aajim na.*

³ Le unaatiib bui u, “Siir do, ki li cha Judea aatiɲ ni, aan binib bi dii si na mu ti kan saah tun lijnjiir aatun pu na.

⁴ Unii u ban u li kpa liyimbil na, waan bər waah tun pu na. Aa yaa tun lijnjiir aatun kan, cha binib məmək kan saah tun pu na.”

⁵ Unaatiib mu aa nan gaa u ki kii.

⁶ Le u bui bi, “Maayoonn aa kee fuu. Nimi aayoonn bi n-yoonn məmək la.

* 7:2 : Lik Liifai Yaab 23.34; Ikaal 16.13.

⁷ Dulnyaa aanib aa ηmaa li nan nimi. Bi nan mi la; ba pu? m tuk bi ke baatun aa ηan.

⁸ Ni li cha ti ji njim ngbaan. Maan kee buen; maayoonn aa kee fuu.”

⁹ U nan len bi chee kina, ki gaar Galilee aatinj ni.

Yesu aah jin njim ngbaan pu na

¹⁰ Unaatiib aah buen bi ti ji njim ngbaan na, le u mu paan. Waa dii nsan binib aanimbil ni, ubaa aa nyi ubər.

¹¹ Le Juu yaab aaninkpiib ban u binib bi ji njim na ponn ni, ki baa ke u bi la.

¹² Le kinipaak na looni len waabər təb chee. Bibaa len ke u ye unibamənn la. Biken len ke waa ye, u ηmanni binib la.

¹³ Ubaa mu aa len waabər lipaal; bi san Juu yaab aaninkpiib ijawaan la.

¹⁴ Njim ngbaan aakpaakool aakaasisik ni le Yesu koo Uwumbər Aadichal ni, le ki tuk binib Uwumbər aabər.

¹⁵ Le ni gar Juu yaab aaninkpiib, ke uja ngbaan aa bae mbaem; u ηa kinye ki nyi kigbanj?

¹⁶ Le u bui bi, “Maah mək binib na, naa ye min mbaa aaməkm, ni ye Uwumbər u tun ni mi na aaməkm la.

¹⁷ Unii ubaa yaa ban ke u ηa Uwumbər aageehn kan, u ga bee ke maah mək binib pu na, ni ye Uwumbər aaməkm la, naa ye min mbaa aaməkm.

¹⁸ Unii u len ubaa pu na, u ban ke binib nyunj u la. Unii u ban ke binib nyunj unii u tun ni u na, uma le ye mbaməndaan, kaa ηmanni binib.

¹⁹ Moses nan tii nimi nkaal. Ni ponn ni ubaa aa dii nkaal ngbaan. Ba ηa ni ban ni ku mi?”

²⁰ Le kinipaak ngbaan bui u, “Aa kpa kinimbənj la. Njma ban u ku si?”

²¹ Le u bui bi, “Maah tun lijnjiir aatun libaa likpaakool daal na, le ni gar ni məmək.

²² Moses nan tii nimi nkaal ke ni li geei ηichakpan. Tə, naa ye Moses le puen tii nimi nkaal ngbaan, niyaajatiib le nan puen tii nimi. Likpaakool daal, ubo u ηeer ni gii uchakpaln na kan, ni geei la.

²³ Ni geei ubo aachakpaln likpaakool daal ke ni taa bii Moses aakaal. Le maah

cha ubun aawon məmək pəək likpaakool daal na, ni gee lijnuul m pu uu?

²⁴ Ni taa bii unii, kaa nyi tibər ti bi usui ni na. Puen bee tiwan ni bi usui ni na, aan ki nin len waabər mbaməm.”

Baah len Yesu aabər təb chee pu na

²⁵ Yesu aah len kina na, le Jerusalem yaab bibaa baa ke, “Uja wee le bi ban bi ku u na aa?”

²⁶ Lik waah len binib aanimbil ni pu na, le ubaa aa len tibaa. Ni ye ke timi aaninkpiib sil nyi ke u ye Kristo u ga gaa timi lii na aa?

²⁷ Kristo na yaa fuu ni kan, ubaa aan bee waah nyan nin chee na. Uja wee ma kan, ti məmək nyi waah nyan nin chee na.”

²⁸ Yesu nan bi Uwumbər Aadichal ni, ki bi tuk binib waaliin, le ki len mpəən pu, “Ni sil nyi mi ii? Ni nyi maah nyan nin chee na aa? Maa dan mbaa pu. U tun ni mi na ye mbaməndaan la. Le naa nyi u.

²⁹ Min le nyi u; uma le tun ni mi. M nyan ni u chee la.”

³⁰ Waah len kina na, le bi ban bi chuu u. Ubaa mu aa ηa u nibaa; ba pu? waayoonn aa nan kee fuu.

³¹ Kinipaak ngbaan ponn ni binib pam le gaa u ki kii, le ki bui ke, “Kristo yaa fuu ni kan, waan tun lijnjiir aatun ki jer uja ngbaan aah tun pu na.”

Baah ban ke bi chuu Yesu pu na

³² Farisii yaab nan ηun kinipaak ngbaan looni len Yesu aabər kina. Le bi ni Uwumbər aatotoorninkpiib tun baatutum ke bi ti chuu ni u.

³³ U nan bui kinipaak ngbaan, “M ga li bi ni chee ni yunn siib, le ki nin gir buen u tun ni mi na chee.

³⁴ Ni ga nan ban mi, kaan kan mi. Maah ga ti li bi nin chee na, naan ηmaa buen nima chee.”

³⁵ Juu yaab nan baa təb ke, “Uja ngbaan ga buen la chee, aan taan kan u? U ga buen Juu yaab aah yaa nin chee Griik yaab aatingbaan ni na, ki ti tuk Griik yaab Uwumbər aabər aa?”

³⁶ U len ke ti ga ban u, kaan kan u, kaan ηmaa buen waah ga li bi nin chee na. Waah len pu na aatataa ye kinye?”

Liməfal aanyun aabər

³⁷ Bundaln njim ga doo na, liyaadaal le nan ye njim sakpem. Liyaadaal ngbaan le Yesu sil ki len mpɔɔn pu, “Nnyunyuu yaa chuu u na kan, udaan dan m chee ki nan nyu.

³⁸ Uwumbɔr Aagban len ke, ‘Unii umək gaa mi ki kii na, limɔfal aanyun ga puu nyan ni usui ni.’ ”

³⁹ Waah len pu na aatataa le ye ke binib bi gaa u ki kii na, bi ga gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan. N-yoonn ngbaan Uwumbɔr aa nan kee tii binib Waafuur Nyaan; ba pu? waa nan kee yoor Yesu paacham.

Kinipaak ngbaan aah len Yesu aabɔr tɔb chee pu na

⁴⁰ Kinipaak ngbaan aah n̄un Yesu aah len pu na, le bibaa bui ke, “Uja ngbaan sil ye Uwumbɔr Aabɔnabr na la.”

⁴¹ Bibaa mu bui ke u ye Kristo u ga gaa binib lii na la.

Biken mu bui ke, “Waa ye, ke Kristo aan nyan ni Galilee aatiŋ ni.

⁴² Uwumbɔr Aagban len ke u ga li ye tiyaaja David aayaabil, ki ga nyan ni Betlehem aatiŋ ni, kitiŋ ki ye David do na.”

⁴³ Kinipaak ngbaan mək aamɔi nan bi ibaaba la le Yesu aabɔr pu.

⁴⁴ Bibaa mu nan ban bi chuu u mpɔɔn. Ubaa mu aa ŋa u nibaa.

Juu yaab aaninkpiib aah kaa gaa Yesu ki kii pu na

⁴⁵ Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab aah tun bitutum ke bi ti chuu ni Yesu na, le bitutum ngbaan gir ni bi chee. Le bi baa bi, “Ba ŋa naa chuu ni u?”

⁴⁶ Le bi bui bi, “Unii ubaa aa kee len ke waah len pu na.”

⁴⁷ Le Farisii yaab na baa bi, “U ŋmann ni mu la aa?”

⁴⁸ Timi Farisii yaab ni nimi aaninkpiib ponn ni ubaa gaa u ki kii ii?

⁴⁹ Kinipaak bi kaa nyi Uwumbɔr aakaal na ma kan, tibɔbir bi bi pu la.”

⁵⁰ Nikodemus u nan buen Yesu chee kinyeek na, u mu nan ye Farisii yaab ponn ni ubaa, le ki baa bi,

⁵¹ “Timi aakaal aah dii pu na, ti ga ŋmaa bii unii kaa puen jin u tibɔr ki bee waah tun pu na aa?”

⁵² Le Farisii yaab na baa u, “Aa mu nyan ni Galilee aatiŋ ni la aa? Aa yaa karn Uwumbɔr Aagban ni kan, aa ga bee ke Uwumbɔr aabɔnabr ubaa aa nyan ni nima.”

[
⁵³ Le bi mɔmək kun.

8

Upii u ŋa kidagook na

¹ Yesu nan buen lijool libaa paab, bi yin li ke Olif aasui aajool.

² Le ki woln kitaak kichakpinaanyeek ni, le u gir buen Uwumbɔr Aadichal ni. Le kinipaak kuun u chee, le u kal ki tuk bi Uwumbɔr aabɔr.

³ Le Uwumbɔr aakaal aamɔmək ni Farisii yaab joo ni upii u bi pii u, u bi ŋani kidagook na, le ki di u siin kinipaak ngbaan aanimbiin ni,

⁴ ki bui Yesu, “Umɔmək, upii wee bi ŋani kidagook, le bi pii u.

⁵ Moses aakaal len ke unii yaa ŋa kina kan, bi yur u ŋitakpal ki ku u, tɔ, aa len waabɔr kinye?”

⁶ Baah baa Yesu kina na, bi nan bi tɔŋni u ke bi kan waataani aan ki galn u. Le u boon ki joo unjanbil ŋmee kitiŋ.

⁷ Bi nan beenin baa u, le u yaar ki bui bi, “Ni ponn ni u kaa kpa taani na kan, u puen mee upii wee litakpal,”

⁸ ki ki boon ki joo unjanbil ki ŋmee kitiŋ.

⁹ Baah n̄un u len kina na, le bi mɔmək bolni ubaaba; [ba pu? baalandak galn bi]. U ye uninkpel na puen boln siir, le bi mɔmək bolni ubaaba, ki ti cha upii ngbaan si Yesu aanimbiin ni.

¹⁰ Le Yesu yaar ki baa u, “Upii, bi bi la chee? Ubaa aa galn si ii?”

¹¹ Le u bui u, “Ndindaan, ubaa aa galn mi.”

Le Yesu bui u, “M mu aan galn si. Li cha, ki taa ki tun titunwanbir.”]

Yesu le ye dulnyaa ni aawiihn

¹² Yesu nan ki len kinipaak ngbaan chee ki bui bi, “Min le ye dulnyaa ni aawiihn ki wolni binib aanimbiil. Unii umək dii mi na aan li bi mbɔmbɔɔn ni. U ga li kpa limɔfal, ki ga li bi nwiihn ni.”

¹³ Waah len kina na, le Farisii yaab bui u, “Aa ji seeraa ki tii aabaa la. Saaseeraa aa ye mbamɔn.”

¹⁴ Le u bui bi, “M yaa ji seeraa ki tii mbaa kan, maaseeraa ye mbamɔn; ba pu? m nyi maah nyan ni nin chee na, ki nyi maah cha nin chee na mu. Nimi le aa nyi maah nyan ni nin chee na, kaa nyi maah cha nin chee na mu.”

¹⁵ Nilen maabɔr binibɔm aah len tibɔr pu na la. Maa len unii ubaa aabɔr.

¹⁶ M yaa len binib aabɔr kan, m len mbamɔn la; ba pu? naa ye min baanja le len baabɔr, m ni Uwumbɔr u tun ni mi na le len.

¹⁷ Nimi aakaal ponn ni, ni ηmee ke binib bilee yaa ji seeraa ki len tibɔbaan kan, baaseeraa ye mbamɔn la.

¹⁸ M ji seeraa ki tii mbaa la. Nte u tun ni mi na mu ji seeraa ki tii mi.”

¹⁹ Le bi baa u, “Aate bi la?”

Le u bui bi, “Naa nyi mi, kaa nyi Nte mu. Ni yaa ba nyi mi kan, ni ba ga li nyi Nte mu.”

²⁰ Waah len kina na, u nan bi Uwumbɔr Aadichal ni, baah tii Uwumbɔr ηimombil nin chee na. Le ubaa aa chuu u; ba pu? waayoonn aa kee fuu.

Yesu aah sur Juu yaab pu na

²¹ Le u ki tuk bi, “M ga buen nibaa chee. Ni ga ban mi, kaan kan mi, ki ga nan kpo; le Uwumbɔr aan di cha pinn nimi. Maah cha nin chee na, naan ηmaa buen nima chee.”

²² Le Juu yaab baa tɔb, “U ga ku ubaa la aa? U len ke waah cha nin chee na, taan ηmaa buen nima chee.”

²³ Le u bui bi, “Ni nyan ni taab, le m ma nyan ni paacham. Ni ye kitij pu yaab la. Maa ye kitij pu yoo.

²⁴ Nima le cha m tuk nimi ke ni ga kpo, le Uwumbɔr aan di cha pinn nimi; ba pu? ni yaa kaa gaa mi ki kii ke m ye maah tuk nimi pu na kan, ni ga kpo, le Uwumbɔr aan di cha pinn nimi.”

²⁵ Le bi baa u, “Aa ye ηma?”

Le u bui bi, “Maah tuk nimi n-yoonn mɔmɔk pu na, m ye kina la.

²⁶ M ga ηmaa len tibɔr sakpenn ti ga bii nimi na. U tun ni mi na ye ubamɔndaan la. Le m ηun waah len pu na, ki tuk dulnyaa ni aanib.”

²⁷ Yesu aah len kina na, baa bee ke u len Ute Uwumbɔr aabɔr la.

²⁸ Nima pu le u bui bi, “Ni yaa nan yoor min Unibɔn Aabo kitij paacham kan, ni ga bee ke m ye maah ye u na. Ni ga bee ke maa tun nibaa mbaa pu. M len Nte Uwumbɔr aah tuk mi pu na la.

²⁹ U tun ni mi na bi m chee la. Waa cha m bi mbaa; ba pu? n-yoonn mɔmɔk m tun lituln li piir usui na la.”

³⁰ Yesu aah len kina na, le binib pam gaa u ki kii.

Titunwanbir aah chuu binib tinaagbiir pu na

³¹ Le u tuk Juu yaab bi gaa u ki kii na, “Ni yaa beenin joo maamɔbon kan, ni sil ye maadidiliib la.

³² Le ni ga li beer tibɔbamɔnn. Tibɔbamɔnn tee le ga nya nimi tinaagbiir ni.”

³³ Le bi bui u, “Ti ye Abraham aayaabitiib la. Ubaa aa kee chuu timi tinaagbiir. Ba ηa aa bui ke ti ga nya tinaagbiir ni?”

³⁴ Le u bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk tun titunwanbir na kan, u ye titunwanbir aanaagbiija la.

³⁵ Unaagbiija aan li bi udindaan do n-yoonn mɔmɔk. Udindaan aajapɔɔn ma ga li bi n-yoonn mɔmɔk.

³⁶ Nima pu na, min Uwumbɔr Aajapɔɔn yaa nyan nimi tinaagbiir ni kan, ni ga sil nya tinaagbiir ni.

³⁷ M nyi ke ni ye Abraham aayaabitiib, le ki tee ban ni ku mi. Ni yii maaliin la. Nima le cha ni ban ni ku mi.

³⁸ M tuk nimi maah kan Nte Uwumbɔr chee pu na la. Ni mu ηani naah ηun nite chee pu na la.”

³⁹ Le bi bui u, “Tite le ye Abraham.”

Le u bui bi, “Ni yaa ba ye Abraham aabibamɔm kan, ni ba ga tun waah nan tun pu na.

⁴⁰ M ηun tibɔbamɔnn Uwumbɔr chee, le ki tuk nimi. Le ni ban ni ku mi. Abraham aa nan ηani kina.

⁴¹ Ni ηani ke nite aah ηani pu na la.”

Le bi bui u, “Taa ye mbɔnbim. Tite ye ubaa la. Uma le ye Uwumbɔr.”

⁴² Le u bui bi, “Nite yaa ba sil ye Uwumbɔr kan, ni ba ga li gee mi; ba pu? m nyan ni u chee le ki dan do. Maa dan mbaa pu. Uma le tun ni mi.

⁴³ Ba ɲa naa bee maah len pu na aatataa? Ni ye ke naa gee ke ni ɲun maaliin la.

⁴⁴ Kinimbɔɲ aabim le ye nimi, kima le ye nite. Le ni ban ni li ɲani kaah gee pu na. Dulnyaa aah nan piin buyoonn ki nan saa dandana na, ki ye unikur la. Kaa len ibamɔn. Mbamɔn aa bi ki ni. Ki yaa len inyamɔn kan, ki len tibɔr ti bi ki ni na la. Ki ye unyamɔndaan la. Kima le naan inyamɔn.

⁴⁵ M ma len ibamɔn la. Nima le cha naa pak maaliin.

⁴⁶ Ni ponn ni, ɲma ga ɲmaa mɔk maatunwanbir? M len ibamɔn la. Ba ɲa naa pak maah len pu na?

⁴⁷ Unii umɔk ye Uwumbɔr yoo na kan, uma le ɲun waaliin. Nimi le aa ɲun waaliin. Ba pu? Naa ye waanib. Nima le cha naa ɲun waaliin.”

Unii umɔk kii Yesu aabɔr na aan kpo

⁴⁸ Le bi bui u, “Taah len ke aa ye Samaria aatiɲ aanii ki kpa kinimbɔɲ na, ti len mbamɔn la.”

⁴⁹ Le u bui bi, “Maa kpa kinimbɔɲ. M nyuɲ Nte Uwumbɔr la. Le ni sii mi.

⁵⁰ Min le aa nyuɲni mbaa; Uwumbɔr le nyuɲni mi. Uma le ga ji binib tibɔr.

⁵¹ M tuk nimi mbamɔn la, unii yaa joo maaliin kan, waan kpo.”

⁵² Le bi bui u, “Dandana wee ti bee ke aa kpa kinimbɔɲ la. Tiyaaja Abraham nan kpo. Uwumbɔr aabɔnabtiib mu nan kpo, le aa len ke unii yaa joo saaliin kan, waan kpo.

⁵³ Aa jer tiyaaja Abraham la aa? U nan kpo. Uwumbɔr aabɔnabtiib mu nan kpo. Aa len ke aa ye ɲma?”

⁵⁴ Le u bui bi, “M yaa nyuɲni mbaa kan, ni ye fam la; Nte le nyuɲni mi. Uma le ni len ke u ye nimi Aawumbɔr.

⁵⁵ Le naa nyi u. Min le nyi u. M yaa len ke maa nyi u kan, m ga li ye unyamɔndaan la, ke naah ye binyamɔndam pu na. M sil nyi u, ki joo waaliin.

⁵⁶ Niyaaaja Abraham nan mɔni; ba pu? u ga nan kan buyoonn m ga dan na. Waah sil kan n-yoonn mue na, nima le u nan kpa mpopiin.”

⁵⁷ Le bi baa u, “Saa ye ɲibin piinmu aanii, ki bui ke aa nyi Abraham aa?”

⁵⁸ Le u bui bi, “M tuk nimi mbamɔn la, baah kaa nan kee ma Abraham buyoonn na, m nan bi.”

⁵⁹ Le bi yoor ɲitakpal bi ti mae u. Le u miln ki nyan Uwumbɔr Aadichal ni.

9

Yesu aah likr ujoon aanibil pu na

¹ Waah chuun cha na, le u kan ujoon ubaa. Baah ma u na, u nan ye ujoon la.

² Le Yesu aadidiliib baa u, “Umɔmɔkr, uja ngbaan le tun titunwanbir, aan ute ni una le tun, aan bi ma u ujoon.”

³ Le Yesu bui bi, “Naa ye uja ngbaan aatunwanbir pu, ki mu aa ye ute, bee una aatunwanbir pu. U ye ujoon aan binib kan Uwumbɔr aah ga tun lijinjiiir aatun pu ki tii u na.

⁴ Ni ɲan ke ti tun Uwumbɔr u tun ni mi na aatun nwiihn aah laa bi pu na; mbɔmbɔɔn choo, le ubaa aan ki ɲmaa tun.

⁵ Maah laa bi dulnyaa ni na, m ye dulnyaa ni aawiihn ki wolni binib aanibil la.”

⁶ Waah len kina ki ti doo na, le u tii timɔtan lii kitiɲ, ki di uɲaal lee, le ni ɲa titan, le ki di pɔl ujoon ngbaan aanibil,

⁷ ki bui u, “Li cha ki ti finn aanibil nnyunbun mu bi yin mu ke Siloam na ni.” Siloam aatataa le ye ke “Bi tun u.” Le ujoon ngbaan buen ti finn unibil, le unibil likr, le u gir ni.

⁸ Le udoyaab, ni binib bi nyi ke u ye uwanmeer na baa tɔb, “Naa ye uja wee le nan ka ki mee na aa?”

⁹ Bibaa bui ke u ye. Biken mu bui ke bi naahn la, waa ye.

Le uma ubaa bui ke u ye.

¹⁰ Le bi baa u, “Aa ɲa kinye aan ki likr?”

¹¹ Le u bui bi, “Uja u bi yin u ke Yesu na, uma le nan di titan pɔl nnibil, le ki bui mi ke m li cha Siloam aanyunbun ni ki ti finn nnibil. Le m buen ti finn, le nnibil likr.”

¹² Le bi baa u, “U bi la chee?”

Le u bui bi, “Maa nyi.”

Farisii yaab baa u waah ɲa pu aan ki likr na

¹³ Le bi di u buen Farisii yaab chee.

¹⁴ Bundaln Yesu ɲa titan ki likr unibil na nan ye Juu yaab aakpaakool daal la.

15 Le Farisii yaab baa uja u nan ye ujoon na, “Aa ŋa kinye aan ki ti likr?” Le u bui bi, “U di titan le pəl nnimbil, le m finn, le nnimbil likr.”

16 Le Farisii yaab bibaa bui ke, “Uja ngbaan aa joo likpaakool daal aakaal, nima le mək ke waa nyan ni Uwumbər chee.”

Le biken mu bui ke, “Unii yaa ye utunwanbirdaan kan, u ga ŋa kinye ki tun lijijir aatuln ke waah tun pu na?” Le bi məmək aaməi nan bi ibaabaa.

17 Le bi ki baa uja u nan ye ujoon na, “Waah likr aanimbil na, aa len waabər kinye?”

Le u bui bi, “U ye Uwumbər aabənabr la.”

18 Le baa pak ke u nan ye ujoon le ki likr. Le bi yin ni ute ni una,

19 ki nan baa bi, “Nijapəon le na aa? Naah ma u na, u ye ujoon la aa? tə, u ŋa kinye ki likr dandana wee?”

20 Le ute ni una bui bi, “Ti nyi ke tijapəon ye. Taah nan ma u na, u ye ujoon la.

21 Ti mu aa nyi waah ŋa pu ki likr dandana wee na, ki mu aa nyi udaan u likr unimbil na. U mu aa ki ye ubo. Baa u man. U ga tuk nimi waabər.”

22 Budabu cha bi len kina na le ye ke bi san Juu yaab aaninkpiib ijawaan; ba pu? Juu yaab aaninkpiib nan puun len ke unii yaa bui ke Yesu le ye Kristo u ga gaa binib lii na kan, bi ga nyan udaan mmeen aadiik ni.

23 Nima le ute ni una bui ke, “Waa ki ye ubo. Baa u man.”

24 Le Farisii yaab ki yin uja u nan ye ujoon na, le ki nan bui u, “Nyun Uwumbər. Ti nyi ke uja ngbaan le ye titunwanbirdaan.”

25 Le u bui bi, “Maan ŋmaa bee ke u ye titunwanbirdaan, bee waa ye. Maah nyi ni na le ye ke m nan ye ujoon la. Dandana wee nnimbil likr a.”

26 Le bi baa u, “U ŋa kinye aan ki likr aanimbil?”

27 Le u bui bi, “Dandana wee le m tuk nimi. Le naa gee ke ni ŋun. Ba pu ni ban ke m ki gir tuk nimi? Ni mu ban ke ni ŋa waadidiliib la aa?”

28 Waah len kina na, le bi sii u, ki bui u, “Aa ye waadidiir la. Tima kan, ti ye Moses aadidiliib la.

29 Ti nyi ke Uwumbər nan len Moses chee tibər. Uja ngbaan ma kan, taa nyi waah nyan nin chee na.”

30 Le u bui bi, “U likr nnimbil la. Le naa nyi waah nyan nin chee na. Ni gar mi pam.

31 Ti nyi ke Uwumbər aan ŋun titunwanbirdam aameen. Unii yaa dii Uwumbər ki ŋa Uwumbər aageehn kan, uma le Uwumbər ga ŋun waameen.

32 Dulnyaa aah piin ki nan saa din na, baa kee ŋun ke unii likr unii u bi ma u ijoon ni na aanimbil.

33 Uja ngbaan yaa kaa nyan ni Uwumbər chee kan, waa ba ga ŋmaa ŋa nibaa.”

34 Le bi bui u, “Bi ma si aa ye titunwanbirdaan la. Aa ye ŋma ki mək timi?” le ki jenn nyan u mmeen aadiik ni.

Yesu aah wolni binib aanimbil pu na

35 Yesu nan ŋun ke bi nyan u. Le u ti kan u, le ki baa u, “Aa gaa Uwumbər Aajapəon ki kii ii?”

36 Le u baa u, “Ndindaan, ŋma ye Uwumbər Aajapəon? Tuk mi aan m gaa u ki kii.”

37 Le Yesu bui u, “Aa waa u. Uma le len aa chee tibər na.”

38 Le u bui u, “Ndindaan, m gaa si ki kii,” le ki gbaan unimbiin ni, ki pak u.

39 Le Yesu bui ke, “M dan dulnyaa wee ni, m nan ji binib tibər, ki woln binib bi aanimbil aa woln na aanimbil, ki jəb binib bi aanimbil woln na aanimbil.”

40 Le Farisii yaab bi bi u chee na ŋun waah len pu na, le ki baa u, “Ti mu aanimbil aa woln aa?”

41 Le u bui bi, “Ninimbil yaa kaa ba woln kan, naa ba ga li kpa ngalm. Le ni len ke ninimbil woln, nima pu le ni kpa ngalm.”

10

Ipiih aabəkpun aayatanakl

1 “M tuk nimi mbamən la, unii u loon ki koo ipiuh aabəkpun ni, kaa dii mbisaməb na, u ye unaayuk la, ki ga peel ipiuh mpəon.

2 Unii u dii mbisaməb koo ni na, uma le ye upihdaan.

3 Unii u kii mbisaməb na ga piir tii u. Le ipiuh ŋun waaneel. U yin uma ubaa aapiuh aayimbil, le i nyan ni.

4 U yaa nyan waapiih məmək kan, le u loln nsan, le i paa u pu; ba pu? i nyi waaneel.

5 Yaan dii uniyayan. I ga san u chee; ba pu? yaa nyi waaneel.”

6 Yesu ŋak bi liyataŋakl ngbaan, le baa bee laatataa.

Yesu aah ye upihdaanyaana pu na

7 Baah kaa bee liyataŋakl ngbaan aatataa na, le u ki bui bi, “M tuk nimi mbamən la, min le ye ipiih aabəkpuŋ aabisaməb.

8 Binib bimək puen mi ki dan na, bi nan ye binaayukb la, ki nan ban bi peel ipiih mpəən. Ipii h aa nan pel baaneel.

9 Min le ye Uwumbər aanaan ni aabisaməb. Unii yaa dii mi ki koo ni kan, u ga ŋmar, ki ga koo ki nya ki gir koo, ki ga kan timosoon la.*

10 Unaayuk yaa dan kan, u ban ke u su ipiih, ki ku i, ki bii i la. M dan m nan tii binib liməfal li kaa kpa ndoon na la.

11 “Min le ye upihdaanyaana na. Upihdaanyaana ga ŋmaa kpo waapiih pu.

12 Unii u kpa ipiih ŋimombil pu, kaa ye upihdaan na, u yaa kan lisapol choo kan, u ga san cha i. Lisapol ga chur i, ki cha i yaa.

13 U kpa ipiih ŋimombil pu la. Utafal aa bi i ni. Nima le cha u san cha i.

14 Min le ye upihdaanyaana na, ki nyi maapiih. Le maapiih mu nyi mi,

15 ke Nte Uwumbər aah nyi mi pu na, kina le m mu nyi u. Le m ga kpo maapiih pu; ba pu? m ye upihdaanyaana na la.

16 M kpa ipiih iken i kaa ye kibəkpuŋ kee ponn ni aapiih na. M ga li joo ni i mu. Le i ga ŋun maaneel. I məmək ga ŋa ipihbaan la, ki ga li kpa upihdaan ubaa la.

17 “M ga di maaməfal bil maanib pu, ki ga fikr nkun ni. Nima le cha Nte Uwumbər gee mi.

18 Ubaa aan nyan maaməfal m chee. M ga di li bil maageehn pu la. M kpa mpəən ke m di li bil, ki kpa mpəən ke m ki yoor li. Nte Uwumbər le tuk mi ke m ŋa kina.”

19 Yesu aah len kina ki ti doo na, le Juu yaab aaməi bi ibaabaa.

20 Bi ponn ni pam nan bui ke, “Tiyayaar le joo u. U waar la. Ba ŋa ni pel waah len pu na?”

21 Le biken mu len ke waah len pu na, naa ye unii u tiyayaar joo u na aaliin, ke unii u tiyayaar joo u na aan ŋmaa likr bi-joom aanimbil.

Juu yaab aah yii Yesu pu na

22 N-yoonn ngbaan le Juu yaab ji njim Jerusalem ponn ni, ki teer baah nan toor Uwumbər Aadichal buyoonn na. Ni nan ye kakab aayoonn la.

23 Le Yesu nan bi chuun Solomonn aakaakpaak ki bi Uwumbər Aadichal ni na ni.

24 Le Juu yaab kuun ki si gob u, le ki baa u, “Aa ga cha ti li joo beeni ni yunn aa? Aa yaa ye Kristo u ga gaa timi lii na kan, tuk timi mbamən.”

25 Le u bui bi, “M nan tuk nimi, le naa pak maah len pu na. M tun lituln Nte Uwumbər aayimbil pu. Lituln ngbaan le mək maah ye udaan u na.

26 Nimi, naa ye maanib. Nima le cha naa pak maah len pu na.

27 Maanib ŋun maaneel, le m nyi bi, le bi dii mi.

28 M tii maanib liməfal li kaa kpa ndoon na. Baan kpo, ubaa mu aan ŋmaa nyan bi ŋŋaal ni.

29 Nte Uwumbər u di bi tii mi na aapəən jer mpəən məmək. Ubaa aan ŋmaa nyan bi uma Uwumbər aanaal ni.

30 M ni Nte Uwumbər ye unibaan la.”

31 Waah len kina na, le Juu yaab ki yoor ŋitakpal bi ti mae u.

32 Le u bui bi, “M tun litunyaana pam Nte Uwumbər aapəən pu ninimbil ni. Lilatuln pu ni ban ni mae mi ŋitakpal?”

33 Le Juu yaab bui u, “Naa ye litunyaana pu le cha ti ban ti mae si ŋitakpal. Aa sii Uwumbər la. Aa po ye unibən, le ki len ke aa ye Uwumbər la.”

34 Le u bui bi, “Ni ŋmee nimi aakaal ponn ni ke Uwumbər len ke, ‘Ni ye maabim la.’ Ubaa aan ŋmaa ŋa Uwumbər aaliin yəli.

35 Waah di waaliin ŋa binib bi aanaal ni na, u bui ke bi ye waabim.

36 M ma kan, Uwumbər nyan mi ki tun ni mi dulnyaa wee ni, le maah len ke m ye Ujapəən na, ni bui ke m sii u uu?

* 10:9 : Naatataa le ye ke binib bi dii Yesu na kan lifuur ni liməfal aajikaar.

³⁷ M yaa kaa tun Nte Uwumbər aatuln kan, ni taa pak maah len pu na.

³⁸ Ni yaa kaa pak maah len pu na kan, ni gaa mi ki kii Uwumbər aatuln li m tun na pu, aan ki bee mbaməm ke Nte Uwumbər bi m ni, m mu bi u ni.”

³⁹ Waah len kina na, le bi ki ban bi chuu u mpəən, le u miln bi chee.

⁴⁰ Le u ki puur Jəədann aaməədapuul, le ki ti fuu nin chee Jənn nan muin binib nnyun ni njan na, ki nan bi nima.

⁴¹ Le kinipaak dan u chee, ki nan bui ke, “Jənn aa nan tun lijinjiiir aatuln; tə, u mu aah len uja wee aabər ti na məmək gbii.”

⁴² Le binib gaa u ki kii nima chee, ki wiir.

11

Lasarus aah nan kpo pu na

¹ Tə, uja ubaa nan bi, le ki bun, bi nan yin u ke Lasarus. U ni uninkpatiib Mari ni Mata nan bi kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Betani.

² Mari ngbaan le ye upii u nan di tulalee kpir Tidindaan aataa pu, ki di waayikpir per na. Uma le aaninja Lasarus nan bun.

³ Waah bun na, le uninkpatiib tun unii u ti tuk Yesu, “Tidindaan, unii u aa gee u na bun.”

⁴ Yesu aah ŋun kina na, le u bui ke, “Iween ngbaan aadoon aan li ye nkun. Yaadoon le ga cha binib nyuŋ Uwumbər aan ki nyuŋ min Ujapəən mu.”

⁵ Tə, Yesu nan gee Mata, ni unaal, ni Lasarus.

⁶ Waah ŋun ke u bun na, le u gaar waah bi nin chee na iwiin ilee.

⁷ Iwiin ilee ngbaan aah jer na, le u bui waadidiliib, “Cha ti ki gir buen Judea aatiŋ ni man.”

⁸ Le waadidiliib baa u, “Uməmək, naa ye dandana le Juu yaab ban bi mae si ŋitakpal nima aa? Le aa ki ban aa gir buen nima aa?”

⁹ Le u baa bi, “Nwiin mubaa aa ye tikur kipiik ni tilee ee? Unii yaa chuun nwiin pu kan, waan gbeer ki lir; ba pu? dulnyaa ni aawiihn le cha u waa.

¹⁰ Unii mu yaa chuun kinyeek kan, u ga gbeer ki lir; ba pu? nwiin aa ki bi u chee.”

¹¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u ki len ke, “Tijə Lasarus də geen. M cha m ti finn u la.”

¹² Le waadidiliib bui u, “Tidindaan, u yaa geen le kan, u ga pək.”

¹³ Yesu mu aah len pu na le ye ke u kpo a. Waadidiliib ma nyi ke waah len pu na le ye ke u də geen ngeenbaməm la.

¹⁴ Nima le Yesu nin tuk bi chob chob, “Lasarus kpo a.

¹⁵ Ni ŋa mi mpopiin maah kaa nan bi u chee aan u kpo na; ba pu? nima le ga cha ni moo gaa mi ki kii. Cha ti li cha u chee man.”

¹⁶ Le waadidiliib ponn ni ubaa, u bi yin u ke Tomas ki ki yin u ke Kijaan* na le bui biken, “Cha ti mu dii u man, bi yaa ti ku u kan, ti mu kpo u chee.”

U fikr binib nkun ni na le ye Yesu

¹⁷ Le bi buen. Yesu aah ti fuu Betani aatiŋ ni na, le bi bui u, “Taah sub Lasarus na, iwiin inaa le na.”

¹⁸ Jerusalem ni Betani aa daa təb, naa pii mal bilee.

¹⁹ Juu yaab pam le nan nyan nima, ki dan Mata ni Mari chee, bi nan səŋ bisui, bininja aah kpo pu na.

²⁰ Le Mata ŋun ke Yesu choo, le u tooh u nsan ni. Mari ma beenin ka kidiik ni.

²¹ Le Mata ti bui Yesu, “Ndindaan, aa yaa ba bi do kan, nninja aa ba ga kpo.

²² Dandana wee mu, m nyi ke aa yaa mee Uwumbər tiwan nimək pu na kan, u ga tii si.”

²³ Le Yesu bui u, “Aaninja ga fikr nkun ni.”

²⁴ Le Mata bui u, “M nyi ke u ga nan fikr nkun ni, kookoo aataadaal, bundaln binib məmək ga fikr nkun ni na.”

²⁵ Le Yesu bui u, “U fikr binib nkun ni, ki tii bi liməfal na le ye min. Unii umək gaa mi ki kii na, u yaa kpo kan, u ga li kpa liməfal.

²⁶ Unii umək bi ki gaa mi ki kii na, waan kpo. Aa pak maah len pu na aa?”

²⁷ Le u kii ke, “Een, Ndindaan, m pak ke aa ye Uwumbər Aajapəən. Aa ye Kristo† u bi nan len ke u ga dan dulnyaa ni na.”

Yesu aah wii pu na

* **11:16** : Kijaan: Baaliin ni, bi yin u ke Didimus la. † **11:27** : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na.

²⁸ Mata aah len kina na, le u buen ti loon yin unaal Mari, le ki bui u, “Uməməkr fuu ni, ki yin si.”

²⁹ Mari aah n̄un kina na, le u kpaan fii mala, ki buen u chee;

³⁰ Yesu aa nan kee fuu ni kitiŋ ni, u nan laa bi nsan ni, Mata aah tooh u nin chee na.

³¹ Juu yaab bi nan bi lidichal ni Mari chee ke bi s̄oŋ usui na aah kan ke u kpaan fii nyan lipaal na, le bi mu fii paan u pu. Bi nan nyi ke u cha likaakul chee le u ti wii.

³² Le u ti fuu Yesu aah bi nin chee na. Waah kan u na, le u gbaan unimbiin ni, ki bui u, “Ndindaan, aa yaa ba bi do kan, nninja aa ba ga kpo.”

³³ Le Yesu kan ke u bi wii. Juu yaab bi mu dii u na, mu bi wii. Le usui bii. Le u fuur kaa lii u ponn ni,

³⁴ le ki baa bi, “Ni sub u la chee?”

Le bi bui u, “Ndindaan, dan nan lik.”

³⁵ Le Yesu wii.

³⁶ Le Juu yaab bui ke, “Lik waah gee u sakpen pu na.”

³⁷ Le bibaa mu bui ke, “Uja u likr ujoon aanimbil na, waa ba ga n̄maa cha Lasarus taa kpo oo?”

Yesu aah fikr Lasarus nkun ni pu na

³⁸ Le Yesu ki fuur kaa lii u ponn ni, le ki ti fuu likaakul na chee. Ni nan ye kitakpadandan̄ aakaakul la. Le litakpal lek mbisaməb.

³⁹ Le u bui bi, “Chuu lekr litakpal na man.”

Mata, u ye uja u kpo na aaninkpan na nan bui u, “Ndindaan, waah kpo na, iwiin inaa din. Naah saa pu na, u ga li nuŋ a.”

⁴⁰ Le Yesu baa u, “Maa tuk si ke aa yaa gaa mi ki kii kan, aa ga kan Uwumbər aah kpa mpəon pu na aa?”

⁴¹ Waah len kina na, le bi chuu lekr litakpal na. Le u waan lik paacham ki bui ke, “Nte Uwumbər, maah len aa chee pu na, aa n̄un la. Nima le m dooni si.

⁴² M nyi ke n-yoonn məmək aa n̄un maah len aa chee pu na. Kinipaak ki si do na pu, le m len kina, ke bi pak ke sin le tun ni mi.”

⁴³ Waah len kina na, le u teen mpəon pu, “Lasarus, nya ni.”

⁴⁴ Le utekpiir ngbaan fikr, ki nyan ni likaakul ni. Likekeln beenin poo un̄aal, ni utaa, ni unimbil wəb. Le Yesu bui bi, “Chuu poor likekeln ngbaan man, ki cha u li cha.”

Baah kpokl ke bi ga ku Yesu pu na (Matiu 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Tə, Juu yaab bi dii Mari ki kan Yesu aah tun lijinjiiir aatunl ngbaan pu na, bi ponn ni pam le nan gaa u ki kii.

⁴⁶ Bi ponn ni bibaa mu nan buen Farisii yaab chee ki ti tuk bi waah n̄a pu na.

⁴⁷ Farisii yaab aah n̄un kina na, le bi ni Uwumbər aatotoorninkpiib yin bibəjirb aaninkpiib, le bi kuun ni bi chee. Le bi baa bi, “Ti ga n̄a kinye? Uja ngbaan tun lijinjiiir aatun pam.

⁴⁸ Ti yaa cha u beenin n̄ani kina kan, binib məmək ga gaa u ki kii, le Rom yaab ga dan nan bii timi aatiŋ, ki kuln timi aatimbol aanib məmək.”

⁴⁹ Bi yin bi ponn ni ubaa ke Kayafas; uma le nan ye Uwumbər aatotoorninkpel libiln ngbaan; le u bui biken, “Naa nyi nibaa,

⁵⁰ kaa nyi ke ni n̄an ke uja ubaa kpo binib məmək pu, aan litimbol ngbaan məmək taa kuln.”

⁵¹ Waah len pu na, naa ye ubaa pu le u len. U nan ye Uwumbər aatotoorninkpel le libiln ngbaan. Nima pu na, Uwumbər Aafuur Nyaan nan cha u len ke Yesu ga kpo litimbol ngbaan aanib məmək pu.

⁵² Naa ye litimbol ngbaan baan̄a pu le u ga kpo. U ga kpo ki kuun Uwumbər aanib bi yaa ki bi n̄ipepel məmək ni na, ki kpaan bi ke bi n̄a unibaan.

⁵³ Uwumbər aatotoorninkpel ngbaan aah len kina na, liyaadaal ngbaan ki joo cha, bi nan kpokl baah ga n̄a pu ki ku Yesu na.

⁵⁴ Nima pu le Yesu aa nan ki chuun mpaan pu Juu yaab aatiŋ ni. U nan nyan nima ki buen kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Efraim, le u ni waadidiliib ti bi nima. Kaa daa nteersakpiin chee.

⁵⁵ Tə, ni nan gur siib le Juu yaab ji njim mu bi yin mu ke Lakr-jer aajim na.† Njim aawiin aa nan kee fuu, le kinipaak nyan itingbaan ni ki buen Jerusalem, bi ti n̄a bibaa chain.

† 11:55 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijipt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

⁵⁶ Le bi ban Yesu. Baah si Uwumbər Aadichal ni na, le bi baa tɔb, “Ni dak kinye? U ga tee dan njim mue ni aan waan dan?”

⁵⁷ Le Uwumbər aatotoorninkpiib ni Farisii yaab nan bui bi ke unii ubaa yaa nyi waah bi nin chee na kan, u mək bi, aan bi buen ti chuu u.

12

Upii ubaa aah nyun Yesu pu na (Matiu 26.6-13; Mak 14.3-9)

¹ Tɔ, ni nan gur iwiin iloob le Juu yaab ji Lakr-*jer* aajim ngbaan, le Yesu buen Betani aatin ni. Lasarus, u Yesu nan fikr u nkun ni na, mu nan bi nima.

² Le bi ɲa tijikaar ti ɲan na nima tii Yesu. Mata nan yoor tijikaar ngbaan siin bi. Lasarus nan ye binib bi nan ji Yesu chee tijikaar na ponn ni ubaa.

³ Le Mari yoor tulalee u kpa kidaak sakpen na kpalba ubaa, ki di ɲmir Yesu aataa, ki di uyikpir per utaa. Tulalee ngbaan aah nu mɔ na, waabaam gaa kidiik ni. Bi yin tulalee ngbaan ke naad.

⁴ Le Yesu aadidiliib ponn ni ubaa, bi yin u ke Judas Iskariot, u ga nan kooh Yesu na, baa ke,

⁵ “Ba ɲa baa di tulalee ngbaan kooh ki kan ɲimombil ɲi ɲeer iwiin ikui itaa aapal ki di tii bigiim?”

⁶ Judas aatafal aa nan bi bigiim ni. U nan ye unaayuk la, ki nan ye unii u joo ɲimombil aataakər na, ki su baah di ɲimombil ɲi ɲa li ponn ni na. Nima le cha u len kina.

⁷ Le Yesu bui Judas, “Di cha Mari. U joo tulalee wee u toor mi kiir maasub daal la.

⁸ Bigiim ga li bi ni chee n-yoonn məmək. Mma aan li bi ni chee n-yoonn məmək.”

Baah kpokl ke bi ga ku Lasarus pu na

⁹ Tɔ, Juu yaab pam nan ɲun ke Yesu bi Betani aatin ni, le ki choo u chee. Naa ye Yesu baanja pu le bi dan. Bi nan ban bi kan Lasarus, u Yesu nan fikr u nkun ni na mu.

¹⁰ Nima pu le Uwumbər aatotoorninkpiib kpokl ke bi ga ku Lasarus mu;

¹¹ ba pu? u pu le Juu yaab pam gaa Yesu ki kii, kaa ki dii bima Uwumbər aatotoorninkpiib.

*Jerusalem aanib aah nyun Yesu pu na
(Matiu 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Ki woln kitaak le kinipaak ki bi Jerusalem ke bi ti ji njim na ɲun ke Yesu choo.

¹³ Le bi yoor tibəkpafar ki ti tooh u nsan ni, le ki tar, “Hosiana,* Uwumbər ɲa tinyoor ɲa unii u choo waayimbil ni na pu. Uwumbər ɲa tinyoor ɲa Israel yaab Aabərƙpaan pu.”†

¹⁴ Le Yesu kan ubonsal ki diɲ u pu ke Uwumbər Aagban aah len pu na ke,

¹⁵ “Sionn aatin aanib, taa san ijawaan man. Lik man, nimi Aabərƙpaan choo ki dik ubon u laa diin na pu.”

¹⁶ Kinipaak ngbaan aah tooh Yesu nsan pu kina na, n-yoonn ngbaan le waadidiliib aa bee naatataa. Uwumbər aah yoor Yesu paacham na, n-yoonn ngbaan le bi teer ke ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke bi ga ɲa u kina, le ki teer kinipaak ngbaan aah nan ɲa u pu na.

¹⁷ Kinipaak ki nan bi Yesu chee bundaln u yin Lasarus ke u nyan likaakul ni ki fikr u nkun ni na le nan mooni tibər ngbaan.

¹⁸ Le binib pam ɲun waah tun lijnjiir aatuln ngbaan pu na. Nima le cha bi tooh u nsan ni.

¹⁹ Farisii yaab aah kan kina na, le bi bui tɔb, “Ni kan aa? Taa ki kpa tinyoor tibiaa. Dulnyaa ni aanib məmək dii uma la.”

Griik yaab bibaa aah ban Yesu pu na

²⁰ Binib bi dan Jerusalem bi nan ji njim ngbaan ki doon Uwumbər na, bi ponn ni bibaa nan ye Griik yaab.

²¹ Le bi dan Filip chee. Filip nan ye Betseda aatin ki bi Galilee aatin ni na aanii la. Le bi bui u, “Uninkpel, ti ban ti kan Yesu.”

²² Le Filip buen ti tuk Andru. Le bi məmək bilee buen ti tuk Yesu.

²³ Le u bui bi, “Buyoonn Uwumbər ga yoor min Unibən Aabo paacham na fuu ni a.

²⁴ M tuk nimi mbamən la, bi yaa di lidibil libaa bun kan, li ga kpo le ki nin ɲa tijikaar sakpen; bi yaa kaa di li bun kan, laan kpo, ki mu aan ɲa tijikaar, li ga li ye libil libaa la.

* 12:13 : Hosiana aataataa le ye ke “Gaa timi lii.” † 12:13 : Lik Ilaħn 118.25, 26.

²⁵ Unii umək gee waaməfal ki jer min Yesu na, waaməfal ga bee yəli la. Unii umək gee min ki jer waaməfal dulnyaa wee ni na, u ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na, kaan bee yəli.

²⁶ Unii yaa ban ke u tun lituln tii mi kan, udaan li dii mi. Maah bi nin chee na, maatutunn mu ga li bi nima. Unii yaa tun lituln tii mi kan, Nte Uwumbər ga nyun udaan.”

Yesu aah len waakun aabər pu na

²⁷ “Dandana, nsui bii sakpen a. M ga len kinye? M ga len ke, ‘Nte, nyan mi falaa u choo na ni ii?’ Maan len kina; ba pu? n̄itaa n̄i pu m dan dulnyaa wee ni na le ye ke m ji falaa ngbaan.

²⁸ Nte, cha binib nyun si.”

Waah len kina na, le nneel nyan ni paacham ki len ke, “M cha bi nyun mi, ki ga ki cha bi nyun mi.”

²⁹ Kinipaak ki si u chee ki n̄un nneel ngbaan pu na, bi ponn ni bibaa nan bui ke utaal le gbenni, biken mu bui ke Uwumbər aatuun le len u chee.

³⁰ Le u bui bi, “Nneel ngbaan aa len m chee min baanja pu la. Mu len ni mu pu la.

³¹ Dandana wee, Uwumbər ga ji dulnyaa wee ni aanib tibər, ki ga jenn nyan kinimbəŋ ki ye dulnyaa aanib aayidaan na, ki ŋa ki yəli.

³² Bi yaa yoor mi kitin̄ paacham kan, m ga daa foor binib məmək dan mbaa chee.”

³³ U nan len kina ke bi bee waah ga kpo pu na.

³⁴ Le kinipaak ngbaan bui u, “Ti n̄un Uwumbər Aagban̄ len ke Kristo u ga gaa timi lii na ga li bi n-yoonn məmək. Aa ŋa kinye ki len ke bi ga yoor Unibən Aabo kitin̄ paacham? N̄ma ye Unibən Aabo ngbaan?”

³⁵ Le u bui bi, “Min u ye nwiihn na, maan ki li bi nikaasisik ni, ni yunn. Dii nwiihn mu aah laa bi pu na man, aan mbəmbəən taa pii nimi. Unii umək chuun mbəmbəən ni na kan, waa nyi waah cha niwəb na.

³⁶ Buyoonn min u ye nwiihn na laa bi ni chee na, gaa mi ki kii man, aan ki ŋa nwiihn ni aabim.”

Juu yaab aah kaa gaa Yesu ki kii pu na

‡ 12:38 : Lik Aisaya 53.1. § 12:40 : Lik Aisaya 6.10.

Yesu aah len kina na, le u nyan nima ki bər ke bi taa ki kan u.

³⁷ U nan tun lijnjiir aatun pam binimbil ni. Bi mu aa nan gaa u ki kii.

³⁸ Baa gaa u ki kii, aan ni gbiin Uwumbər aabənabr Aisaya aah nan len pu na ke, “Uwumbər, ŋma pak taah len pu na?

N̄ma bee saah kpa mpəən pu na?”‡

³⁹ Aisaya aah len kina na, le baa ŋmaa gaa Yesu ki kii; Aisaya mu ki len ke,

⁴⁰ “Uwumbər jəb binimbil ke bi taa li waa; ki cha bitafal pəə, bi taa bee waaliin aatataa,

ki taa fenn dan uwəb ke u tii bi laafee.”§

⁴¹ Aisaya nan len kina; ba pu? u nan kan Yesu aah nyuun sakpen pu na, le ki len waabər.

⁴² Tə, Juu yaab aaninkpiib pam nan gaa Yesu ki kii; Farisii yaab pu, le baa len lipaal ke bi gaa u ki kii. Bi yaa len ke bi gaa u ki kii kan, Farisii yaab ngbaan ga nyan bi mmeen aadiik ni.

⁴³ Nima le mək ke Juu yaab aaninkpiib ngbaan gee binib aapak ki jer Uwumbər yaan.

Tibər aajim aah ga li bi pu na

⁴⁴ Le Yesu teen ke, “Unii umək gaa mi ki kii na kan, naa ye min baanja le u gaa ki kii, u gaa u tun ni mi na mu ki kii.

⁴⁵ Unii umək kan mi na kan, u kan Uwumbər u tun ni mi na mu.

⁴⁶ M ye nwiihn le ki dan dulnyaa ni ke m nan woln binib aanimbil, aan unii umək gaa mi ki kii na kan, waan ki li bi mbəmbəən ni.

⁴⁷ Unii yaa n̄un maaliin, ki yaa kaa kii i kan, maan ji u tibər; maa dan ke m nan ji dulnyaa ni aanib tibər, m dan ke m gaa bi lii la.

⁴⁸ Unii umək yii mi, kaa gaa maaliin na kan, tiwan nibaa bi ki ga mək ke waabər bii a. Kookoo aataadaal kan, maaliin le ga mək ke waabər bii,

⁴⁹ ba pu? maa len mbaa pu. Nte Uwumbər u tun ni mi na, uma le tuk mi maah ga len pu na.

⁵⁰ M bee ke unii umək kii waaliin na ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Nima pu na, waah tuk mi pu na, m len kina la.”

13

Yesu aah finn waadidiliib aataa pu na

¹ Ni nan ye kitaak ki ga nan ji aan ki woln Lakr-jer aajim* daal na. Le Yesu nyi ke ni njeer u nya dulnyaa wee ni, ki buen Ute Uwumbər chee. N-yoonn məmək u nan gee waanib bi bi dulnyaa ni na. U gee bi mbaməm ki ti saa ndoon.

² Le ni njeer bi ji kijook aajikaar. Le kinimbəŋ dan nan koo Judas Iskariot u ye Simonn aajarəən na aasui ni ke u kooh Yesu.

³ Yesu nyi ke Ute Uwumbər tii u mpəən məmək, ki nyi ke u nyan ni Uwumbər chee, ki ga ki gir buen u chee la.

⁴ U ni waadidiliib nan kal ke bi ji tijikaar, le u fii sil, ki chuu peer waawanpeenkaan, ki di linaapuul buu uchaŋ ni,

⁵ le ki ban nnyun ŋa lisambil ni, ki piin ki bi finni waadidiliib aataa, ki joo linaapuul li bi uchaŋ ni na per bitaa.

⁶ Waah ti fuu Simonn Piita chee na le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, sin le tee labr finn ntaa aa?”

⁷ Le Yesu bui u, “Dandana, saa bee maah ŋani pu na aatataa. N-yoonn choo le aa ga nan bee.”

⁸ Le Piita bui u, “Saan finn ntaa daal-baadaal.”

Le Yesu bui u, “M yaa kaa finn aataa kan, saan ki li ye maanii.”

⁹ Le Simonn Piita bui u, “Ndindaan, kina kan, taa finn ntaa baanja. Finn ŋjaal ni n-yil mu.”

¹⁰ Le Yesu bui u, “Unii yaa fu nnyun kan, waan ki li ban u finn uwon, see utaa baanja le u ga finn; ba pu? uwon məmək bi chain. Tə, nimi le bi chain; ni mu aa ye ni məmək.”

¹¹ Yesu nyi ke udaan u ga kooh u na bi bi ponn ni, nima le cha u len ke naa ye bi məmək le bi chain.

¹² Waah finn bitaa ti doo, ki ki peen waawanpeenkaan, ki gir kal waakakaa chee na, le u baa bi, “Ni bee maah ŋa pu na aatataa aa?”

¹³ Ni yin mi ke Uməmək, ki ki yin mi ke Nidindaan. Ni len mbamən la; ba pu? m ye kina la.

¹⁴ Tə, min u ye Nidindaan ni nimi Aaməmək na aah finn nitaa pu na, ni ŋan ke ni mu li finni təb aataa kina.

¹⁵ M mək nimi liməkl la, ke ni mu li ŋani təb ke maah ŋa nimi pu na.

¹⁶ M tuk nimi mbamən la, unaagbiija ubaa aa jer udindaan. Unii u bi tun ni u na ubaa aa jer unii u tun u na.

¹⁷ Ni yaa bee maah len pu na aatataa, ki yaa ŋani kina kan, ni ga li kpa mpopiin.

¹⁸ “Maa len ni məmək pu. M nyi maah nyan bi na aasui ni aah bi pu na, ki nyan nimi ke ni gbiin Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na ke, ‘M ni unii u kpaan ni ji lisambil ni na, uma le fii sil m pu.’†

¹⁹ M tuk nimi tiwan ni kaa kee ŋa na aabər dandana, ke ni yaa nan ŋa kan, ni ga pak ke m ye maah ye u na.

²⁰ M tuk nimi mbamən la, unii yaa gaa maah ga tun unii u na, u gaa mi le na. Unii yaa gaa mi kan, u gaa Uwumbər u tun ni mi na le na.”

Yesu aah tuk bi ke bi ponn ni ubaa ga kooh u pu na

(Matiu 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

²¹ Yesu aah len kina na, le usui bii sakpen. Le u bui bi, “M tuk nimi mbamən la, ni ponn ni ubaa ga kooh mi.”

²² Le waadidiliib lik təb, kaa bee waah len u na.

²³ Waadidiliib ponn ni ubaa, u Yesu gee u na nan ka gbək u ki ji tijikaar.

²⁴ Le Simonn Piita di uŋaal mək u ke u baa Yesu ke u len ŋma.

²⁵ Le udidiiir ngbaan foor duun Yesu ki baa u, “Ndindaan, ŋma ye?”

²⁶ Le Yesu bui u, “M yaa war bisaa, ki di ŋa tikpin ni, ki di tii u na kan, uma le na.” Waah len kina na, le u war bisaa ki di ŋa tikpin ni, ki di tii Judas, u ye Simonn Iskariot aajarəən na.

²⁷ Judas aah gaa bisaa ngbaan na, le kinimbəŋ koo usui ni. Le Yesu bui u, “Saah ga ŋa pu na kan, ŋa mala.”

²⁸ Binib bi nan bi ji tijikaar na ponn ni ubaa aa nyi ŋitaa ŋi pu Yesu tuk u kina na.

²⁹ Judas le joo ŋimobil aataakər. Nima pu le bibaa dak ke Yesu tuk u ke u buen

* **13:1** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27. † **13:18** : Lik Ilahn 41.9.

ti daa baah ban njim aajikaar ti na la. Le biken mu dak ke Yesu tuk u ke u buen ti tii bigiim le njimombil.

³⁰ Judas aah gaa bisaa ngbaan na, libuul ngbaan ni le u nyan kidiik ni. Ni nan ye kinyeek la.

Yesu aah tii bi nkaal pɔɔn pu na

³¹ Judas aah nyan na, le Yesu bui bi, “Dandana, Uwumbɔr ga nyuŋ min Unibɔn Aabo. M pu, le binib ga nyuŋ Uwumbɔr.

³² Bi yaa nyuŋ Uwumbɔr m pu kan, Uwumbɔr mu ga nyuŋ mi ubaa chee. U ga nyuŋ mi dandana wee la.

³³ Maabim, m ga li bi ni chee ni yunn siib la. Ni ga li ban mi. Maah nan tuk Juu yaab pu na, kina le m ki tuk ni mu dandana, ke naan ŋmaa buen maah cha nin chee na.

³⁴ M tii nimi nkaal pɔɔn la, ke ni li gee tɔb. Maah gee nimi pu na, ni mu li gee tɔb kina.

³⁵ Ni yaa gee tɔb kan, nima le ga cha binib mɔmɔk bee ke ni ye maadidiliib.”

Yesu aah bui ke Piita ga nee u pu na

(Matu 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34)

³⁶ Le Simonn Piita baa u, “Ndindaan, aa ga buen la chee?”

Le Yesu bui u, “Maah cha nin chee na, saan ŋmaa dii mi dandana. N-yoonn choo, le aa ga nan buen.”

³⁷ Le Piita baa u, “Ndindaan, ba pu maan ŋmaa dii si dandana? M ga ŋmaa kpo aa pu.”

³⁸ Le Yesu baa u, “Aa ga sil ŋmaa kpo m pu uu? M tuk si mbamɔn la, aa ga len nfum mutaa ke saa nyi mi, le ukooja nin wii.”

14

Yesu le ye nsan mu cha Uwumbɔr chee na

¹ “Ni taa cha ilandak li muk nimi. Ni gaa Uwumbɔr ki kii man, ki gaa m mu ki kii man.

² Tidir wiir Nte Uwumbɔr do. Ti yaa kaa ba wiir kan, m ba ga tuk nimi. M cha m ti toor nkookoo yaan ki kiir nimi la.

³ M yaa buen ti toor nkookoo yaan ki kiir nimi kan, m ga gir ni, ki nan yoor nimi buen mbaa chee, ni ti li bi maah ga li bi nin chee na.

⁴ Ni nyi maah cha nin chee na aasan.”

⁵ Le Tomas bui u, “Ndindaan, taa nyi saah cha nin chee na. Ti ga ŋa kinye ki li nyi nsan mu cha nima na?”

⁶ Le Yesu bui u, “Min le ye nsan ngbaan, ni mbamɔn, ni limɔfal. Ubaa aan dan Nte Uwumbɔr chee, see u dii mi.

⁷ Ni yaa ba nyi mi kan, ni ba ga li nyi Nte Uwumbɔr mu. Dandana ni nyi u, ki kan u.”

⁸ Le Filip bui u, “Ndindaan, mɔk timi Aate. Nima le tinimbil ga gbiin.”

⁹ Le Yesu baa u, “Filip, m bi ni chee ni yunn kina, le saa bee mi ii? Unii umɔk kan mi na, u kan Nte Uwumbɔr mu le na. Ba pu aa bui mi ke m mɔk nimi Nte?”

¹⁰ M bi Nte Uwumbɔr ni, Nte Uwumbɔr mu bi m ni. Saa pak kina aa? Maah tuk nimi iliin i na, maa len mbaa pu. Nte Uwumbɔr u bi m ni na le cha m tun waat-uln.

¹¹ “Ni li pak ke m bi Nte Uwumbɔr ni, Nte Uwumbɔr mu bi m ni. Ni yaa kaa pak maah len pu na kan, gaa mi ki kii lituln ngbaan pu man.

¹² M tuk nimi mbamɔn la, unii umɔk gaa mi ki kii na kan, u ga tun lituln ke maah tun pu na. U mu ga tun lituln li jer lituln ngbaan na; ba pu? m cha Nte Uwumbɔr chee la.

¹³ Ni yaa mee Uwumbɔr tiwan nimɔk maayimbil pu na kan, m ga ŋa naah ban pu na tii nimi, aan binib nyuŋ Uwumbɔr, min Ujapɔɔn pu.

¹⁴ Ni yaa mee mi tiwan maayimbil pu kan, m ga ŋa naah ban pu na tii nimi.”

Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah ga fuu ni pu na

¹⁵ “Ni yaa gee mi kan, ni ga kii maamɔb, ¹⁶ le m ga mee Nte Uwumbɔr, le u ga tii nimi Uteter uken, u li bi ni chee n-yoonn mɔmɔk.

¹⁷ Uma le ye Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu ye mbamɔn na. Dulnyaa aanib aa ŋmaa gaa mu; ba pu? baa waa mu, ki mu aa nyi mu. Nimi le nyi mu; ba pu? mu bi ni chee, ki ga li bi ni ni.

¹⁸ “Maan di nimi lii nibaa. M ga gir ni ni chee.

¹⁹ Ni gur siib le dulnyaa aanib aan ki kan mi. Nimi le ga kan mi. Maah kpa limɔfal na, nima pu le ni mu ga li kpa limɔfal.

²⁰ Liyaadaal ngbaan le ni ga bee ke m bi Nte Uwumbər ni, le ni mu bi m ni, le m mu bi ni ni.

²¹ “Unii umək nyi maakaal ki kii mu na, uma le gee mi. Unii yaa gee mi kan, Nte Uwumbər ga li gee udaan ngbaan. M mu ga li gee u, ki ga di mbaa mək u.”

²² Le Judas uken na, naa ye Judas Iskar-iot, baa u, “Ndindaan, ba pu aa ga di aabaa mək timi, kaan di mək dulnyaa ni aanib?”

²³ Le Yesu bui u, “Unii yaa gee mi kan, u ga kii maaliin, le Nte Uwumbər ga li gee u, le ti ga dan u chee, ki ga li bi u chee.

²⁴ Unii yaa kaa gee mi kan, waan kii maaliin. Maah tuk nimi iliin i na aa ye maaliin, i ye Uwumbər u tun ni mi na aaliin la.

²⁵ “Maah laa bi ni chee na, le m tuk nimi tibər timina.

²⁶ Nte Uwumbər ga tun ni Uteter, maayimbil pu. Uteter ngbaan ye Waafuur Nyaan la. Uma le ga mək nimi tibər məmək aatataa, ki ga teer nimi maah tuk nimi tibər timək na.

²⁷ “M tii nimi nsuudoon la. Maah kpa nsuudoon pu na, kina le m tii nimi. Dulnyaa aawan aa ηmaa tii nimi nsuudoon ke maah tii nimi pu na. Ni taa cha ilandak li muk nimi, ki taa san ijawaan man.

²⁸ Ni ηun m len ke m ga buen ki ga ki gir ni, ni chee. Ni yaa gee mi kan, ni ba ga li kpa mpopiin ke m buen Nte Uwumbər chee; ba pu? Nte jer mi.

²⁹ M tuk nimi tiwan ni kaa kee ηa na aabər dandana, ke ni yaa nan ηa kan, ni gaa mi ki kii.

³⁰ Maan ki len ni chee tibər ni yunn; ba pu? dulnyaa wee aayidaan kinimbəŋ le choo. Ki mu aan ηmaa ηa mi nibaa.

³¹ M ban ke dulnyaa ni aanib bee ke m gee Nte Uwumbər, nima le m ηani waah tuk mi pu na məmək.

“Fiin, ti li cha man.”

15

Yesu aah ye lisupuul bamənn pu na

¹ “Min le ye ndaan aasubil aasupuul bamənn na. Nte Uwumbər le ye ukpaal u lik busub ngbaan na.

² Ibon imək bi m pu kaa lu ηisubil na, u ga per i lii. Ibon imək lu ηisubil na, u ga toor i, i moo lu ηisubil.

³ Maah tuk nimi maaliin na, ima le toor nimi aabimbin.

⁴ Ni li kpaan m chee man, m mu kpaan ni chee. Mbon yaa bi mubaa, kaa tuu busub pu kan, mu aan ηmaa lu ηisubil. Kina le ni mu yaa kaa kpaan m chee kan, naan ηmaa li ηani tinyoor tii Uwumbər.

⁵ “Min le ye lisupuul ngbaan. Le ni ye ibon. Unii umək kpaan m chee, m mu kpaan u chee na, udaan ngbaan ηani tinyoor sakpen tii mi; ni mu yaa kaa kpaan m chee kan, naan ηmaa ηa nibaa.

⁶ Unii yaa kaa kpaan m chee kan, u ga ηa yəli ke mbon mu kaa tuu busub pu na aah kuur pu na la. Le Uwumbər ga mee u lii ke binib aah peei ibokuun pu ki joo tuur mmii na. ⁷ Ni yaa kpaan m chee, ki yaa joo maaliin nisui ni kan, mee Uwumbər naah ban pu na man, le u ga ηa kina tii nimi.

⁸ Ni yaa ηani tinyoor sakpen tii Nte Uwumbər kan, nima le ga nyun u, ki ga mək ke ni sil ye maadidiliib.

⁹ Nte Uwumbər aah gee mi pu na, kina le m mu gee nimi. Ni li beenin ye maah gee bi na.

¹⁰ M ηani Nte Uwumbər aah tuk mi pu na, le u beenin gee mi. Ni mu yaa ηani maah tuk nimi pu na kan, m mu ga li beenin gee nimi.

¹¹ “M tuk nimi tibər timina ke ni li kpa mpopiin ke maah kpa pu na. M ban ke ni li kpa mpopiin mbaməm.

¹² Maakaal le ye ke ni li gee təb ke maah gee nimi pu na.

¹³ Unii yaa kpo uətiiib pu kan, ubaa aa ki bi, ki kpa ngeehm ki ti jer kina.

¹⁴ Ni yaa ηani maah tuk nimi pu na kan, ni ye nətiiib la.

¹⁵ Maan ki yin nimi ke bitutum; m yin nimi ke nətiiib la. Ututunn aa nyi udindaan aabər məmək; m tuk nimi tibər timək m ηun Nte Uwumbər chee na.

¹⁶ Nimi le aa nyan mi. Min le nyan nimi, ki siin ke ni li ηani tinyoor ti ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ke ni yaa mee Nte Uwumbər tiwan maayimbil pu kan, u ga tii nimi.

17 Ni li gee tɔb. Maah tii nimi nkaal mu na le na.”

Dulnyaa aanib aah ga li nan Yesu aanib pu na

18 “Dulnyaa aanib yaa nan nimi kan, ni li nyi ke bi puen nan mi la, le ki nin nan ni mu.

19 Ni yaa ba ye dulnyaa yaab kan, dulnyaa yaab ba ga li gee nimi ke baah gee tɔb pu na; ni mu aa ye dulnyaa yaab. M nyan nimi dulnyaa ni aanib aakaasisik ni, nima le cha dulnyaa yaab nan nimi.

20 Teer man maah nan tuk nimi pu na ke, ‘Unaagbiija ubaa aa jer udindaan.’ Bi yaa nan ɲa mi falaa kan, bi ga ɲa ni mu falaa. Bi yaa nan kii maaliin kan, bi ga kii nimi aaliin mu.

21 Baa nyi Uwumbɔr u tun ni mi na. Nima le bi ga ɲa nimi falaa m pu.

22 M yaa kaa ba dan dulnyaa ni ki nan tuk bi maabɔr kan, baa ba ga li kpa taani; naah bi pu na, bi kpa taani; ba pu? maah tuk bi maabɔr na, baan ki ɲmaa len ke baa nyi ti.

23 Unii yaa nan mi kan, naa ye min baanja le u nan, u nan Nte Uwumbɔr mu la.

24 M tun lijnjiir aatun binimbil ni. Ubaa aa ki bi, ki ga ɲmaa tun lijnjiir aatun kina. M yaa kaa ba tun lijnjiir aatun ngbaan binimbil ni kan, baa ba ga li kpa taani; naah bi pu na, bi kpa taani; ba pu? bi kan maah tun pu na, ki nan m ni Nte Uwumbɔr mɔk.

25 Bi nan timi kina ke ni gbiin Uwumbɔr Aagbaɲ aah len pu na ke, ‘Bi po nan mi fam la, naa ye ke m ɲa bi nibaa.’*

26 “Tɔ, Uteter na ga fuu ni. Uma le ye Nte Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu ye mbamɔn, ki nyan ni Uwumbɔr chee na. Min le ga tun ni mu ni chee. Muma le ga nan tuk nimi maabɔr.

27 Ni mu ga tuk binib maabɔr; ba pu? ni nan bi m chee, maah piin maatuln buyoonn ki nan saa dandana na.

16

1 “M tuk nimi binib aah ga nan ɲa nimi falaa pu na, ke ni yaa nan ɲa kan, ni taa gir puwɔb.

* 15:25 : Lik Ilahn 35.19; 69.4.

2 Bi ga nyan nimi mmeen aadir ni; n-yoonn mbaa mu choo, unii yaa ku nimi kan, u ga li dak ke u tun Uwumbɔr aatuln le na.

3 Baa nyi Nte Uwumbɔr, kaa nyi m mu. Nima le ga cha bi ɲa nimi kina.

4 M tuk nimi baah ga ɲa nimi pu na, ke n-yaayoonn yaa nan fuu ni kan, ni ga teer ke m nan tuk nimi kina.”

Uwumbɔr Aafuur Nyaan aatuln

“Maah nan bi ni chee na, nima le cha maa nan puen tuk nimi tibɔr tee.

5 Dandana, m ga ki gir buen u tun ni mi na chee, le ni ponn ni ubaa aa baa mi ke m cha la chee.

6 Maah bui ke m ga buen cha nimi na, nima pu le nisui bii sakpen.

7 M tuk nimi mbamɔn la, m yaa buen kan, ni ɲan ki tii nimi; ba pu? m yaa kaa buen kan, Uteter ngbaan aan dan. M yaa buen kan, m ga tun ni u ni chee.

8 U yaa fuu ni kan, u ga mɔk dulnyaa ni aanib ke bi ye titunwanbirdam, ki ga mɔk bi ke m ye uninyaan la, ki ga mɔk bi ke Uwumbɔr ga ji bi tibɔr.

9 U ga mɔk bi ke bi ye titunwanbirdam; ba pu? baa gaa mi ki kii.

10 U ga mɔk bi ke m ye uninyaan la; ba pu? m ga buen Nte Uwumbɔr chee, le naan ki kan mi.

11 U ga mɔk bi ke Uwumbɔr ga ji bi tibɔr; ba pu? u jin kinimbɔɲ ki ye dulnyaa wee ni aayidaan na tibɔr.

12 “M kpa tibɔr pam ki ga tuk nimi; ti mu ye nnan aabɔr la, naan ɲmaa gaa ti dandana.

13 Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu ye mbamɔn na yaa nan fuu ni kan, mu ga tuk nimi mbamɔn mɔmɔk; mu aan len mubaa pu; mu aah ɲun Uwumbɔr chee ti na, tima le mu ga len, ki ga tuk nimi budabu ga nan ɲa n-yoonn mu choo na na.

14 Mu ga nyun mi; mu ga di maabɔr tuk nimi.

15 Nte Uwumbɔr aabɔr mɔmɔk ye maabɔr la. Nima le cha m bui nimi ke mu ga di maabɔr tuk nimi.”

Mpombiin ni mpopiin pu

16 “Ni yaa kpee siib kan, naan ki kan mi. Le ni ki kpee siib kan, ni ga ki kan mi.”

17 Le waadidiliib bibaa baa tɔb, “Waah len pu na aatataa ye kinye? U bui ke ni yaa kpee siib kan, taan ki kan u, ni ki kpee siib kan, ti ga ki kan u, ki bui ke u ga buen Ute Uwumbɔr chee.

18 ‘Ni kpee siib’ aatataa ye kinye? Taa nyi waah len pu na aatataa.”

19 Le u bee ke bi ban bi baa u tibɔr ngbaan aatataa. Le u bui bi, “M len ke ni yaa kpee siib kan, naan ki kan mi, ni ki kpee siib kan, ni ga ki kan mi. Ni baa tɔb maah len pu na aatataa la aa?

20 M tuk nimi mbamɔn la, nimi le ga li kaani ki wii; dulnyaa aanib ma ga li kpa mpopiin. Ni ga li kpa mpombiin; nimi aapombiin ngbaan mu ga nan kpaln mpopiin.

21 Upii yaa ban u maa ubo kan, u ga li kpa mpombiin waafalaa pu. U ti ma ubo doo kan, waan ki teer falaa ngbaan aabɔr, u ga li kpa mpopiin la; ba pu? unipɔɔn koo ni udo.

22 Ni bi kina le ni mu chee. Dandana, ni kpa mpombiin la. M ni nimi ga nan ki kan tɔb, le ni ga li kpa mpopiin. Ubaa aan nmaa nyan mpopiin ngbaan nisui ni.

23 “Liyaadaal ngbaan, naan ki baa mi tiwan nibaa pu. M tuk nimi mbamɔn la, ni yaa mee Nte Uwumbɔr tiwan nimɔk maayimbil pu na kan, u ga tii nimi.

24 Naa kee mee Uwumbɔr tiwan nibaa maayimbil pu, ki nan saa din. Ni li mee u, le ni ga kan, ki li kpa mpopiin mbamɔm.”

Yesu aah nyan dulnyaa pu na

25 “M nɔkl nɔyataɔak le ki tuk nimi tibɔr timina. N-yoonn choo, maan ki nɔkl nɔyataɔak tuk nimi. M ga di iliin i diin na le tuk nimi Nte Uwumbɔr aabɔr.

26 Liyaadaal ngbaan le ni ga mee Uwumbɔr maayimbil pu. Maa len ke m ga mee Nte Uwumbɔr ki tii nimi;

27 uma ubaa le gee nimi; ba pu? ni gee mi, ki pak ke m nyan ni u chee.

28 Tɔ, m nyan ni Nte Uwumbɔr chee, le ki dan dulnyaa ni. Dandana, m ga nya dulnyaa ni, ki gir buen Nte Uwumbɔr chee.”

29 Le waadidiliib bui u, “Dandana, aa len iliin i diin na. Saa ki nɔkl nɔyataɔak.

30 Dandana ti bee ke aa nyi tiwan mɔmɔk. Binib aa kee baa si, le aa bee baah ban bi

baa si pu na. Nima le cha ti pak ke aa nyan ni Uwumbɔr chee.”

31 Le u baa bi, “Ni sil gaa mi ki kii dandana wee la aa?

32 N-yoonn mbaa choo, ki mu fuu ni a, le ni mɔmɔk ga yaa, ki kun, ki cha mi mbaa; m mu aa bi mbaa, Nte Uwumbɔr bi m chee.

33 M tuk nimi tibɔr timina ke ni li kpa nsuudoon m pu. Ni ga kan falaa dulnyaa ni. Ni li kpa lipobil man; ba pu? m nyan dulnyaa a.”

17

Yesu aah mee Uwumbɔr tii waadidiliib pu na

1 Yesu aah len kina na, le u waan lik paacham, ki bui ke, “Nte Uwumbɔr, n-yoonn fuu ni a. Nyun min Aajapɔɔn, le m mu nyun si Nte;

2 ba pu? aa nɔ mi binib mɔmɔk Aadindaan ke m di limɔfal li kaa kpa ndoon na, ki di tii saah tii mi binib bi na mɔmɔk.

3 Sin baanja le ye Uwumbɔr bamɔnn. Binib bi nyi si, ki nyi mi Yesu Kristo u aa tun ni u na, bima le kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na.

4 M nyun si dulnyaa wee ni; m tun saah tii mi lituln li na ki doo.

5 Nte Uwumbɔr, dulnyaa aah kaa nan kee bi buyoonn na, m nan bi aa chee, le aa nyun mi. Nte, ki nyun mi kina aa chee.

6 “M mɔk bijab bimina saah bi pu na. Aa nyan bi dulnyaa ni aanib ponn ni ki di tii mi la. Bi nan ye saanib la, le aa di bi tii mi, le bi joo saaliin.

7 Dandana bi bee ke saah tii mi tiwan nimɔk na, ni nyan ni aa chee la;

8 ba pu? m tuk bi saah tuk mi tibɔr ti na, le bi gaa ti, ki nyi ke ni ye mbamɔn ke m nyan ni aa chee, ki pak ke si le tun ni mi.

9 “M mee si tii bi. Maa mee si tii dulnyaa aanib. M mee si tii binib bi aa tii mi na la; ba pu? bi ye saanib la.

10 Maanib mɔmɔk ye saanib la. Le saanib mu ye maanib. Le bi nyun mi.

11 Dandana, m choo aa chee la. Maan ki li bi dulnyaa ni; bima le ga li bi dulnyaa ni. Nte Uwumbɔr u ye chain na, aa tii mi saayimbil. Cha liyimbil ngbaan aapɔɔn li lik bi, bi li ye unibaan ke m ni si aah ye unibaan pu na.

¹² Maah bi bi chee buyoonn na, m lik bi saayimbil li aa tii mi na aapɔɔn pu la. M lik bi, le bi ponn ni ubaa aa bee yɔli, see nifam na baanja. Waah bee fam na, ni gbiin Uwumbɔr Aagban aah len pu na.

¹³ Dandana m choo aa chee la. Maah laa bi dulnyaa ni na, nima le m len aa chee tibɔr timina ke bi li kpa mpopiin ke maah kpa pu na.

¹⁴ M tuk bi saaliin. Maah kaa ye dulnyaa yoo na, kina le bi mu aa ye dulnyaa yaab. Nima le cha dulnyaa aanib nan bi.

¹⁵ Maa mee si ke aa nyan bi dulnyaa ni. M mee si ke aa taa cha kinimbɔɔŋ ŋa bi nibaa.

¹⁶ Maah kaa ye dulnyaa yoo na, kina le bi mu aa ye dulnyaa yaab.

¹⁷ Ŋa bi chain. Cha saaliin i ye mbamɔn na ŋa bi chain.

¹⁸ Saah tun ni mi dulnyaa wee ni pu na, kina le m mu tun bi dulnyaa ni.

¹⁹ Bi pu le m di mbaa tii si ke bi mu li ye saanib bi bi chain mbamɔm na.

²⁰ “Maa mee si tii bijab bimina baanja. M mee si tii binib bi ga gaa mi ki kii baaliin pu na la.

²¹ M mee si ke bi mɔmɔk li ye unibaan. Nte Uwumbɔr, aa bi m ni, le m mu bi aa ni. Cha bi mu li bi ti ni, aan dulnyaa ni aanib pak ke aa sil tun ni mi.

²² Saah tii mi saabimbinyaan pu na, kina le m mu tii bi, aan bi li ye unibaan ke m ni si aah ye unibaan pu na.

²³ M bi bi ni, le aa mu bi m ni, ke bi kpaan unibaan mbamɔm, aan dulnyaa ni aanib bee ke aa tun ni mi, ki bee ke aa gee saanib ke saah gee mi pu na.

²⁴ “Nte Uwumbɔr, saah tii mi binib bi na, m ban bi mu li bi maah bi nin chee na, ki kan saah nyuŋ mi pu na; saah kaa nan kee naan dulnyaa buyoonn na, aa nan gee mi.

²⁵ Nte Uwumbɔr u ŋani ni ŋan na, dulnyaa aanib aa nyi si. Min le nyi si. Binib bimina mu bee ke aa tun ni mi la.

²⁶ M mɔk bi saah bi pu na, ki ga li beenin mɔk bi, ke bi mu li gee tɔb ke saah gee mi pu na, aan m mu li bi bi ni.”

18

Baah chuu Yesu pu na

(Matiu 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53)

¹ Yesu aah len kina ki ti doo na, le u ni waadidiliib puur nkpen mu bi yin mu ke Kidronn na. Isui i lu ŋisubil jikee na aasaak kibaa bi nima chee. Le bi koo kisaak ngbaan ni.

² Le Judas, u ga kooh Yesu na, mu nyi nima chee; Yesu ni waadidiliib nan kuuni nima chee kpala kpala.

³ Le Judas nan di butɔb aajab ni bitutum bi nyan ni Uwumbɔr aatotoorninkpiib ni Farisii yaab chee na, ki buen kisaak ngbaan ni bi ti chuu Yesu. Bi nan joo ni karyaa mam, ni tijawan.

⁴ Le Yesu nyi budabu ga ŋa u na. Le u tooh bi nsan ni, le ki ti baa bi, “Ni ban ŋma?”

⁵ Le bi bui u, “Ti ban Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na la.”

Le u bui bi, “Min ye.”

Judas u kooh u na mu nan si butɔb aajab ngbaan chee.

⁶ Yesu aah len ke uma ye na, le bi sur puwɔb, ki lir kitin.

⁷ Nima le u ki baa bi, “Ni ban ŋma?”

Le bi bui ke, “Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na.”

⁸ Le u bui bi, “M tuk nimi ke min ye. Ni yaa ban mi kan, ni cha maadidiliib na li cha.”

⁹ U len kina ke ni gbiin waah len pu na, ke Uwumbɔr aah tii u binib bi na, waa cha bi ponn ni ubaa bee fam.

¹⁰ Le Simonn Piita joo kijaak aajuk, le ki di gaa per Uwumbɔr aatotoorninkpel aanaagbiija aatafagiir. Bi yin unaagbiija ngbaan ke Malkus.

¹¹ Le Yesu bui Piita, “Di saajuk ngbaan fu kijuhook ni. M taa ji falaa u Nte Uwumbɔr siin mi na aa?”

Baah di Yesu buen uninkpel Anas chee pu na

¹² Le butɔb aajab, ni baaninkpel, ni bitutum ngbaan chuu Yesu ki buu uŋaal,

¹³ le ki pue di u buen Anas chee. Anas nan ye Kayafas aachool la. Kayafas nan ye Uwumbɔr aatotoorninkpel le libiln ngbaan,

¹⁴ ki ye uja u nan tuk Juu yaab ke ni ŋan ke unibaan kpo binib mɔmɔk pu na.

Piita aah nee Yesu pu na

(Matiu 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

15 Baah di Yesu buen na, le Simonn Piita ni Yesu aadidiir ubaa paan u pu. Uwumbər aatotoorninkpel nyi Yesu aadidiir ngbaan. Nima le u dii Yesu ki koo ni Uwumbər aatotoorninkpel aachiln ni.

16 Le Piita nan sil mbisaməb chee lipaal. Le Yesu aadidiir u Uwumbər aatotoorninkpel nyi u na buen ti len usapəən u si kii mbisaməb na chee, le ki di Piita koo ni.

17 Le usapəən ngbaan baa Piita, “Aa mu ye uja ngbaan aadidiir ubaa la aa?”

Le u bui u, “Maa ye.”

18 Tiwoor nan bi. Le Uwumbər aatotoorninkpel aatutum, ni Juu yaab aatutum nan di nkoon tuur mmii, ki si wol. Le Piita mu si bi chee, ki si wol mmii.

Uwumbər aatotoorninkpel aah jin Yesu tibər pu na

(*Matiu 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71*)

19 Le Uwumbər aatotoorninkpel baa Yesu waadidiliib aabər, ki baa u waah mək binib pu na aabər.

20 Le Yesu bui u, “N-yoonn məmək, le m len binib məmək aanimbil ni, ki tuk bi Uwumbər aaliin, mmeen aadir ni, ni Uwumbər Aadichal ni, Juu yaab məmək aah kuuni nin chee na. Maa len tibər tibaa libəəl ni.

21 Ba ɲa aa baa mi? Baa binib bi ɲun maah len pu na ke m tuk bi kinye. Bi nyi maah len pu na.”

22 Yesu aah len kina na, le ututunn u si u chee na di uɲaal faa u, le ki baa u, “Uwumbər aatotoorninkpel chee le aa len kina aa?”

23 Le Yesu bui u, “M yaa len tibəbir kan, mək binib ngbaan taah bir pu na. Maah len pu na yaa ɲan kan, ba ɲa aa faa mi?”

24 Le Anas di Yesu tun Kayafas u ye Uwumbər aatotoorninkpel na chee. Tikulun beenin buu uɲaal.

Piita aah ki nee Yesu pu na

(*Matiu 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62*)

25 Simonn Piita aah si wol mmii pu na, le bi baa u, “Aa mu ye waadidiliib ponn ni ubaa la aa?”

Le u nee ki bui ke waa ye.

26 Le Uwumbər aatotoorninkpel aanaagbiib ponn ni ubaa, u ye uja u Piita gaa per utafal na aana aabo ubaa na, baa u, “Maa ba kan si Yesu chee kisaak ngbaan ni ii?”

27 Le Piita ki nee. Libuul ngbaan ni le ukooja wii.

Pailat aah jin Yesu tibər pu na

(*Matiu 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5*)

28 Le bi di Yesu nyan Kayafas aadichal ni, ki di u buen kitin ngbaan aaninkpel aadichal ni, bi yin u ke Pailat. Ni nan ye lichakpitaawoln la. Juu yaab aaninkpiib nan ban ke bi li bi chain ki ji Lakr-jer aajim,* nima le baa nan koo ni lidichal ngbaan ni.

29 Nima pu le Pailat nyan lipaal bi chee, ki ti baa bi, “Ni galn uja ngbaan kinye?”

30 Le bi bui u, “Uja ngbaan yaa kaa ba ye bakadaan kan, taa ba ga chuu u ɲa aɲaal ni.”

31 Le Pailat bui bi, “Nimi nibaa gaa u ki ti ji u tibər, nimi aakaal aah dii pu na.”

Le bi bui u, “Taa kpa nsan ti ku unii.”

32 Baah len kina na, ni gbiin Yesu aah nan len pu ki mək binib waah ga nan kpo pu na.

33 Le Pailat ki labr koo lidichal na ni, le ki yin Yesu, ki nan baa u, “Sin le ye Juu yaab aabər aa?”

34 Le Yesu baa u, “Saah len pu na, aa len aabaa pu le aan binib le tuk si ke m ye Juu yaab aabər.”

35 Le Pailat baa u, “M ye Juu yaab aanii la aa? Sin aabaa aanib ni Uwumbər aatotoorninkpiib le di si ɲa ɲɲaal ni. Aa ɲa ba?”

36 Le Yesu bui u, “Maanaan aa ye dulnyaa wee ni aanaan. Maanaan yaa ba ye dulnyaa wee ni aanaan kan, maadidiliib ba ga jan kijaak, Juu yaab taa ɲmaa chuu mi. Maanaan aa ye dulnyaa wee ni aanaan.”

37 Le Pailat baa u, “Aa sil ye ubər la aa?”

Le Yesu bui u, “Ni ye saah len pu na. M dan dulnyaa wee ni ke m nan tuk binib mbamən la. Nima le cha bi ma mi. Unii umək ban mbamən na kan, u ga kii maah len pu na.”

38 Le Pailat baa u, “Mbamən ye kinye?”

* **18:28** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatin ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

Baah len ke bi ga ku Yesu pu na
(*Matiu 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25*)

Pailat aah len kina na, le u ki nyan lipaal Juu yaab chee, ki ti bui bi, “Maa kan waataani ubaa.

³⁹ Nimi aakaal le ye ke m nyan unaagbi-ija ubaa lii Lakr-jer aajim yoonn. Ni ban ke m di Yesu, u ye Juu yaab Aabər na lii ii?”

⁴⁰ Le bi teen, “Taa di uja ngbaan lii. Di Barabas lii.” Barabas nan ye ufifiir la.

19

¹ Le Pailat di Yesu ɲa waatəb aajab aanjaal ni ke bi lue u ɲinaalab.

² Le bi luu ikokon aayikpupuk ki di chin u, ki di libəkumaln peen u,

³ le ki choo ki nan dooni u, ki bui u, “Juu yaab Aabər, aa doon aa?” le ki joo biɲaal gbaa u.

⁴ Le Pailat ki nyan lipaal, ki ti bui Juu yaab, “M ga di u nyan ni lipaal ni chee, aan ni bee ke maa kan waataani ubaa.”

⁵ Le Yesu nyan ni lipaal, ki beenin chik ikokon aayikpupuk ki pee libəkumaln ngbaan. Le Pailat bui bi, “Lik man, uja ngbaan sɔ.”

⁶ Uwumbər aatotoorninkpiib ni baatum aah kan u na, le bi teen ke, “Kpaa u ndəpuinkoo pu, kpaa u ndəpuinkoo pu.”

Le Pailat bui bi, “Nimi nibaa kpaa u ndəpuinkoo pu man. Maa kan waataani ubaa.”

⁷ Le bi bui u, “Ti kpa nkaal la. Nkaal ngbaan aah dii pu na, u ɲeer nkun; ba pu? u len ke u ye Uwumbər Aajapəɲ na.”

⁸ Pailat aah ɲun ke Yesu bui ke u ye Uwumbər Aajapəɲ na, le ijawaan moo chuu u.

⁹ Le u ki gir koo lidichal ngbaan ni, ki ti baa Yesu, “Aa nyan ni la chee?”

Le Yesu aa len tibaa.

¹⁰ Le Pailat baa u, “Saan gar mi tibaa aa? Li nyi. M kpa mpəɲ, ki ga ɲmaa di si lii, ki kpa mpəɲ ki ga ɲmaa kpaa si ndəpuinkoo pu.”

¹¹ Le Yesu bui u, “Uwumbər yaa kaa tii si mpəɲ kan, saan ɲmaa li kpa mpəɲ ki ɲa mi nibaa. Nima pu na, unii u di mi ɲa aanjaal ni na, waatunwanbir jer siyaan.”

¹² Waah len kina na, nima le Pailat ban ke u di u lii; le Juu yaab teen ke, “Aa yaa di

uja ngbaan lii kan, saa ye Ubər kpaan Siisa aajə; unii umək len ke u ye ubər na, u ye Siisa aadin la.”

¹³ Pailat aah ɲun kina na, le u ki nyan Yesu lipaal ki ti kal ubəjir aajal pu, bi yin nima chee ke “Ntakpateer paab.” Juu yaab aaliin ponn ni, bi yin nima chee ke “Gabata.”

¹⁴ Ni nan ye Lakr-jer aajim yoonn la. Liyaadaal ngbaan nan ye kitaak ki ga ji ki woln Juu yaab aakpaakool daal na la. Ni nan ye kichakpiik ni, ki naahn tikur tiloob yoonn. Le Pailat bui Juu yaab, “Lik man, nimi aabər sɔ.”

¹⁵ Le bi teen, “Nyan u nima, nyan u nima, kpaa u ndəpuinkoo pu.”

Le Pailat baa bi, “M di nimi aabər kpaa ndəpuinkoo pu uu?”

Le Uwumbər aatotoorninkpiib bui u, “Taa ki kpa ubər ubaa ki kpee Siisa pu.”

¹⁶ Baah len kina na, le u di Yesu ɲa biɲaal ni, bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu.

Baah kpaa Yesu ndəpuinkoo pu pu na
(*Matiu 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43*)

Le bi gaa u,

¹⁷ ki cha u yoor waadəpuinkoo, le bi di u nyan kitiɲ ponn ni, ki buen nibaa chee, bi yin nima chee ke “Kiyikpaɲ aapepel.” Juu yaab aaliin ponn ni, bi yin nima chee ke “Golgota.”

¹⁸ Le butəb aajab ngbaan kpaa u ndəpuinkoo pu nima chee, le ki kpaa bijab bilee mu idəpuinke pu. Bi kpaa ubaa unɲangan wəb, ki kpaa uken unɲangii wəb. Le Yesu nan bi bikaasisik ni.

¹⁹ Pailat nan ɲmee ɲɲmeen ke, “Yesu u ye Nasaref aatiɲ aanii, ki ye Juu yaab Aabər na,” le ki di ɲɲmeen ngbaan tam waadəpuinkoo pu.

²⁰ Ni ɲmee Juu yaab aaliin ponn ni, ni Rom yaab aaliin ponn ni, ni Griik yaab aaliin ponn ni. Baah nan kpaa Yesu ndəpuinkoo pu nin chee na aa daa kitiɲ ni, nima pu na, Juu yaab pam le nan karn ɲɲmeen ngbaan.

²¹ Le Juu yaab aatotoorninkpiib bui Pailat, “Taa ɲmee ke u ye Juu yaab Aabər. ɲmeen ke uma le len ke u ye Juu yaab Aabər.”

²² Le Pailat bui bi, “Maah n̄mee pu na, ni n̄mee a.”

²³ Le butəb aajab bi kpa a u ndəpuinkoo pu na yakr waawanpeenkaan nfum mu-naa, bima binib binaa; le ki yoor waakpalk mu. Kikpalk ngbaan nan ye litamuln, kaa kpa baah n̄al nin chee na.

²⁴ Nima pu le bi bui təb, “Taa cha ti kar kikpalk ngbaan. Cha ti too inaan, ki lik ke ulau ga ji ki.” Baah n̄a pu na, ni gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na ke:

“Bi di maawanpeenkaan yakr tii təb,

ki too inaan maakpalk pu.”*

Nima le cha butəb aajab ngbaan n̄a kina.

²⁵ Le Yesu aana, ni unawaa, ni Mari u ye Klopas aapuu na, ni Mari Magdalene, nan si gbək Yesu aadəpuinkoo.

²⁶ Le Yesu kan una ni waadidiir u u gee u na si gbək u. Le u bui una, “Nna, lik, aajapəən sə,”

²⁷ le ki bui waadidiir ngbaan mu, “Lik, aana sə.” Liyaadaal ngbaan, le u didiir ngbaan di Yesu aana koon waachiln ni.

Yesu aah kpo pu na

(*Matiu 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49*)

²⁸ Le Yesu bee ke u tun waatuln doo a. Le u bui ke, “Nnyunyu chuu mi.” Waah len kina na, ni gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na.

²⁹ Le tiwanyukaan ni məən na gbii lisambil ki si nima chee. Le bi di nkisuk bən ni ni, ki di n̄a ndə pu, ki di n̄a uməb ni ke u moor.

³⁰ Waah moor ni na, le u bui ke, “Maatuln doo a,” le ki gaa tiin, ki cha waawiin nyan, le u kpo.

Baah saa Yesu aasikakl pu na

³¹ Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aafuur daal na la. Likpaakool daal ngbaan nan ye nwiin sakpiin daal la. Nima le Juu yaab aa ban ke n̄inikpol li beenin bi idəpuinke pu likpaakool daal. Nima le bi bui Pailat ke u cha waajab ti gbaa kool bitaa, aan bi kpo mala, aan bi chuu nyan bi idəpuinke pu.

³² Le waajab dan nan gbaa kool bijab bi lee idəpuinke pu Yesu chee na aataa. Bi

gbaa kool ubaa aataa, ki ti gbaa koo uken mu aataa.

³³ Baah ti fuu Yesu chee na, bi mui u kpo a, nima le baa gbaa kool utaa.

³⁴ Le butəb aaja ubaa di kigbalk saa Yesu aasikakl. Libuul ngbaan ni, le nsin ni nnyun nyan.

³⁵ Uja u kan kina na tuk binib waah kan pu na, aan ni mu tii naadii. Waah len pu na, ti gbii. U nyi ke u len mbamən la.

³⁶ Bi n̄a Yesu kina ke ni gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na ke, “Waakpab ponn ni libaa aan koo.”†

³⁷ Uwumbər Aagban ki len ke, “Bi ga lik uja u bi saa u na.”‡

Baah sub Yesu pu na

(*Matiu 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

³⁸ Tə, Josef, u nan ye Arimatea aati n̄ aani na, mu nan bi nima. U nan ye unii u dii Yesu na, ki mu san Juu yaab ijawaan, kaa cha binib nyi. Uja ngbaan nan buen ti mee Pailat ke u cha u nyan Yesu aawon ndəpuinkoo pu. Le Pailat kii. Le u buen ti nyan u ndəpuinkoo pu.

³⁹ Nikodemus, u nan dan Yesu chee njan kinyeek na, mu nan fuu ni, ki joo ni tulalee. Ni nan ye tulalee u bi yin u ke mir na, ni tulalee u bi yin u ke alos na, aan bi di n̄mal təb ni la. Tulalee ngbaan aanyunyuun ga pii bətəmən.

⁴⁰ Le bi di likekenyaan ni tulalee ngbaan poo Yesu aawon. Juu yaab yaa ban bi sub linikpol kan, bi n̄ani kina la.

⁴¹ Baah kpa a Yesu nin chee na, n̄isubil aasui aasaak kibaa nan bi nima. Bi nan gbii kitakpalun kibaa nima chee. Baa nan kee sub unii ubaa ki ponn ni.

⁴² Kitakpalun ngbaan aah kaa daa nima chee na, le bi di Yesu aawon ti sub ki ponn ni. Ni nan ye kitaak ki ga woln Juu yaab aakpaakool daal na la.

20

Yesu aa ki bi likaakul na ni

(*Matiu 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na, le Mari Magdalene buen

* 19:24 : Lik Ilahn 22.18. † 19:36 : Lik Nnyam 12.46; Nkahn 9.12; Ilahn 34.20. ‡ 19:37 : Lik Sekaria 12.10.

likaakul ngbaan chee. Ni nan ye lichakpi-taawoln, ki laa bɔɔn. Waah ti fuu likaakul chee na, le u kan ke litakpal li bi nan di len likaakul aamɔb na, aa ki bi.

² Le u san buen Simonn Piita ni Yesu aadidiir uken u Yesu gee u na chee, le ki ti bui bi, “Bi nyan Tidindaan aawon likaakul ni a. Taa nyi baah di ti ɲa nin chee na.”

³ Le Piita ni Yesu aadidiir uken ngbaan fii san buen likaakul ngbaan chee.

⁴ Le Yesu aadidiir uken ngbaan san jer Piita ki puen fuu li chee,

⁵ le ki ti boon ki gbuun lik, ki mui ɲikeken ngbaan le dɔ. Waa koo likaakul na ni.

⁶ Le Simonn Piita, u paan ni puwɔb na mu fuu ni, le ki koo likaakul na ni, ki mui ɲikeken ngbaan dɔ.

⁷ U mui likekeln li bi nan di poo uyil na kɔab, ki dɔ libaa.

⁸ Le Yesu aadidiir u puen fuu ni likaakul chee na mu koo, ki kan, le ki tii naadii.

⁹ Baa nan kee bee Uwumbɔr Aagban aah len pu na aatataa, ke Yesu ga fikr nkun ni.

¹⁰ Le bi gir kun.

Yesu aah di ubaa mɔk Mari Magdalene pu na

(Matiu 28.9-10; Mak 16.9-11)

¹¹ Tɔ, Mari nan beenin si likaakul na chee ki wii. Waah si wii na, le u boon ki gbuun lik li ponn ni,

¹² le ki kan Uwumbɔr aatuuntiib bilee bi pee tiwanpiln na ka Yesu aawon aah ba dɔ nin chee na. Ubaa nan ka uyil aah ba bi ni wɔb na, le uken mu ka utaa aah ba bi ni wɔb na.

¹³ Le bi baa u, “Upii, ba ɲa si aa wii?”

Le u bui bi, “Bi nyan Ndindaan aawon la. Maa nyi baah di ti ɲa nin chee na.”

¹⁴ Waah len kina na, le u fenn lik upuwɔb, ki mui Yesu si, kaa nyi ke Yesu ye.

¹⁵ Le Yesu baa u, “Upii, ba ɲa si aa wii? Aa ban ɲma?”

Mari nan nyi ke uja u kii kisaak na ye. Le u bui u, “Maaninkpel, aa yaa di waawon ɲa nin chee na kan, mɔk mi, m ti yoor.”

¹⁶ Le Yesu bui u ke, “Mari.”

Le u fenn, ki bui u Juu yaab aaliin ni ke, “Raboni.” Naatataa le ye ke “Umɔmɔkr.”

¹⁷ Le Yesu bui u, “Taa meeh mi. Maa kee buen paacham, Nte Uwumbɔr chee. Li cha ki ti tuk nnaabitiib ke m cha paacham, Nte

u ye Maawumbɔr na chee la, u ye ni mu Aate, ki ye ni mu Aawumbɔr na.”

¹⁸ Le Mari Magdalene buen ti tuk bi, “M kan Tidindaan a,” le ki tuk bi Yesu aah tuk u tibɔr ti na.

Yesu aah di ubaa mɔk waadidiliib pu na (Matiu 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Tɔ, Juu yaab aakpaakool daal aah jin ki woln kitaak na aajook le Yesu aadidiliib bi kidiik ni, ki lan; ba pu? bi nan san Juu yaab ijawaan. Le Yesu dan nan sil bikaasisik ni, le ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man.”

²⁰ Waah len kina na, le u taln unjaal ki mɔk bi baah nan kpaa unjaal ponn ni ipiin pu na, le ki mɔk bi baah nan saa usikakl kigbalk pu na. Waadidiliib aah kan u na, le bi kpa mpopiin pam.

²¹ Le u ki bui bi, “Ni li kpa nsuudoon man. Nte Uwumbɔr aah tun ni mi pu na, kina le m mu tun nimi.”

²² Waah len kina na, le u fuur lii bi pu, le ki bui bi, “Gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan man.”

²³ Ni yaa di cha pinn binib baatunwanbir kan, bi ga kan chapinn. Ni yaa kaa di cha pinn bi kan, baan kan chapinn.”

Yesu aah tuk Tomas pu na

²⁴ Tomas, u bi yin u ke Kijaan, aan u ye Yesu aadidiliib kipiik ni bilee ponn ni ubaa na, aa nan bi bikaasisik ni buyoonn Yesu dan na.

²⁵ Le Yesu aadidiliib biken tuk u, “Ti kan Tidindaan a.”

Le u bui bi, “M yaa kaa kan baah nan kpaa unjaal ponn ni ipiin pu na aabue, ki di ɲɲanbik baan ɲibue ngbaan ponn ni, ki di unjaal baan baah nan saa usikakl kigbalk pu na aabuer ponn ni kan, maan pak naah len pu na.”

²⁶ Tɔ, le iwiin iniin jer. Le Yesu aadidiliib nan ki bi kidiik ni. Tomas mu nan bi bi chee. Bi nan lan kidiik a. Le Yesu dan nan sil bikaasisik ni, le ki bui ke, “Ni li kpa nsuudoon man,”

²⁷ le ki bui Tomas, “Di aananbik baan unjaal aabue ponn ni, ki di aanjaal baan nsikakl aabuer mu ponn ni, aan ki gaa mi ki kii, aan ki taa ki beeni.”

²⁸ Tomas nan bui u, “Aa ye Ndindaan ni Maawumbɔr la.”

²⁹ Le Yesu bui u, “Saah kan mi na le aa gaa mi ki kii. Uwumbər aanyoor bi binib bi kaa kan mi aan ki gaa mi ki kii na pu.”

Nitaa ŋi pu bi ŋmee kigban kee na

³⁰ Tə, Yesu nan tun lijnjiir aatun ŋiken pam waadidiliib aanimbil ni. Ni məmək mu aa bi kigban kee ni.

³¹ Bi ŋmee nimina ke ni pak ke Yesu le ye Kristo u gaa timi lii na, ki ye Uwumbər Aajapəən. Ni yaa gaa u ki kii kan, u pu le ni ga li kpa liməfal.

21

Yesu aah ki di ubaa mək waadidiliib pu na

¹ Nee aapuwəb le Yesu di ubaa mək waadidiliib nnyusakpem chee, bi yin mu ke Tiberias (ki ki yin mu ke Galilee). Kina le u nan di ubaa mək bi.

² Simonn Piita ni Tomas u bi yin u ke Kijaan na, ni Natanael u nyan ni Kana aatiŋ ki bi Galilee aatiŋ ni na, ni Sebedee aajapətiib bilee na, ni Yesu aadidiliib bilee biken nan bi təb chee.

³ N-yoonn ngbaan le Simonn Piita bui bi, “M cha m ti chur ijan la.”

Le bi bui u, “Ti mu ga dii si.” Le bi buen ti koo buŋəb ni, ni di ti woln, baa kan nibaa.

⁴ Nwiin aah laa puu ni na, le Yesu sil nnyun aagbaan. Bididiliib ngbaan aa nan nyi ke Yesu ye.

⁵ Le u baa bi, “Binachipəm, naa kan ijan aa?”

Le bi bui u, “Taa kan.”

⁶ Le u bui bi, “Di kipəək ngbaan di mee buŋəb aənangii wəb man, le ni ga kan.” Le bi mee ki chuu ijan pam, le kaa ŋmaa yoor.

⁷ Le Yesu aadidiir u Yesu gee u na bui Piita, “Tidindaan ye.” Baah nan bi ban ijan na, bi nan yii ŋikpatambinn baanja la. Simonn Piita aah ŋun ke Tidindaan ye na, le u yoor waabəkul ki di peen, le ki lir nnyun ni ki cha u chee.

⁸ Waadidiliib bi gur na nan bi buŋəb ngbaan ni ki dar kipəək ki gbii ijan na, ki choo nnyun aagbaan. Nnyun aagbaan aa nan daa. Ni naahn ŋisaŋ ikui ilee la.

⁹ Baah ti fuu nnyun aagbaan ki nyan buŋəb ni na, bi mui nkoon aamii bi, ujan pu mu ni, le boroboro mu bi.

¹⁰ Le Yesu bui bi, “Li joo ni naah chuu ijan i na ngem.”

¹¹ Le Simonn Piita ki koo buŋəb na ni ki ti gbiln kipəək na, ki joo dar cha n-gbaan. Kipəək ngbaan nan gbii ijan sakpiin. Ijan ngbaan nan ye nkub ni piinmu ni itaa. Yaah po wiir kina na, kipəək ngbaan aa nan kar.

¹² Le Yesu bui bi, “Dan nan ji man.” Waadidiir ubaa aa nan kaa u baa u, “Si ŋma ye?” ba pu? bi nyi ke Tidindaan ye.

¹³ Le Yesu dan nan yoor boroboro ni ijan ki di tii bi.

¹⁴ Yesu aah nan fikr nkun ni ki joo ubaa mək waadidiliib na, nimina le nan ŋa taataa.

Yesu aah tuk Piita pu na

¹⁵ Baah jin tijikaar ngbaan doo na, le Yesu baa Simonn Piita, “Simonn, Jənn aajapəən, aa gee mi ki jer tiwan nimina aa?”

Le u bui u, “Ndindaan, een, aa nyi ke m gee si.”

Le Yesu bui u, “Kpiin maapihbi,”

¹⁶ le ki ki baa u lelee, “Simonn, Jənn aajapəən, aa gee mi ii?”

Le u ki bui u, “Ndindaan, een, aa nyi ke m gee si la.”

Le Yesu bui u, “Li kii maapiih,”

¹⁷ le ki ki baa u taataa, “Simonn, Jənn aajapəən, aa gee mi ii?”

Le Simonn Piita aasui bii; ba pu? u nan baa u nfum mutaa mək, “Aa gee mi ii?” Le u bui u, “Ndindaan, aa nyi tiwan məmək. Aa nyi ke m gee si.”

Le Yesu bui u, “Kpiin maapiih.

¹⁸ M tuk si mbamən la, saah nan ye unachipəən na, aa nan peeni saawan-peenkaan, ki chaa saah gee nin chee na. Aa yaa ti por kan, aa ga taln aənjaal, unii ubaa le ga peen si, ki yoor si buen saah kaa gee nin chee na.”

¹⁹ U nan bui Piita kina ke u mək u, uma Piita aah ga kpo ki nyun Uwumbər pu na. Waah len kina na, le u bui u, “Li dii mi.”

²⁰ Le Piita fenn upuwəb, ki kan Yesu aah gee waadidiir u na paa ni bi pu. Waadidiir ngbaan ye unii u nan foor duun Yesu, baah nan bi ji tjiir buyoonn na, ki nan baa u ke, “Ndindaan, ŋma ga kooh si?” na.

²¹ Piita aah kan u paani bipuwəb na, le u baa Yesu, “Ndindaan, ba ga ŋa uja wee?”

²² Le Yesu bui u, “M yaa gee ke u li bi ki nan saa buyoonn m ga nan gir ni na kan, ti ye saabɔr aa? Li dii mi.”

²³ Nima le Yesu aanib bui ke waadidiir ngbaan aan kpo. Yesu ma aa bui ke waan kpo, u po bui le ke, “M yaa gee ke u li bi ki nan saa buyoonn m ga nan gir ni na kan, ti ye saabɔr aa?”

²⁴ Waadidiir ngbaan le ye unii u tuk binib tibɔr tee, ki ηmee ti kigban kee ni na. Ti bee ke waah len pu na gbii.

²⁵ Tiwan pam aabɔη le Yesu ηa, bi mu aa ηmee ni mɔmɔk. Bi yaa ba ηmee ni mɔmɔk kan, maa dak ke bi ba ga kan mpaan dularyaa ni ki bil baah ηmee tigbann ti na.

Yesu Aakpambalb aah tun LITULN pu na

¹ Njɔ Teofilus, min Luk nan n̄mee njan aagbaŋ ke m tuk si Yesu aah nan ŋa pu na m̄m̄m̄k, ni waah m̄k binib pu na m̄m̄m̄k, n-yoonn mu u nan piin waatuln

² ki ti saa n-yoonn mu Uwumbɔr di u buen paacham na. Waah nan bi dulnyaa wee ni na, le u lee waakpambalb. Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu le u nan tuk waakpambalb ngbaan baah ga ŋa pu na, le Uwumbɔr nin di u buen paacham.

³ Waah kpo ki fikr nkun ni na, le u di ubaa m̄k bi n-yoonn n-yoonn, le ki ti saa iwiin imonko ilee, ki m̄k bi chain ke u sil kpa limɔfal. Binimbil nan kan u. Le u len bi chee, ki tuk bi Uwumbɔr aanaan aah bi pu na.

⁴ Waah nan laa bi bi chee na, le u bui bi, “Ni taa nya Jerusalem ni. Ni li bi nima, ki ti saa bundaln Nte Uwumbɔr ga tii nimi Waafuur Nyaan, waah nan puu tipuur ti na. Ni nan n̄un tipuur ngbaan pu m chee la.

⁵ Mbam̄n, Jɔnn nan muin binib nnyun ni. Naan ki yunn, le m ga di Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin nimi.”

Uwumbɔr aah di Yesu buen paacham pu na

⁶ Yesu aakpambalb aah kuun u chee na, le bi baa u, “Tidindaan, dandana wee, aa ga nyan timi Israel yaab timi aadim aanjaal ni, ki ki giin timi aanaan tii timi ii?”

⁷ Le Yesu tuk bi, “Bundaln Nte Uwumbɔr ga ŋa waah ban pu na, aa ye nimi aabɔr. Ti bi u chee la.

⁸ Waafuur Nyaan yaa nan gbiin nimi kan, ni ga li kpa waapɔɔn, ki ga li ye maaseeraadam Jerusalem ponn ni, ni Judea aatim m̄m̄m̄k ni, ni Samaria aatim ni, ni dulnyaa aanaan m̄m̄m̄k ni.”

⁹ Waah len kina na, le Uwumbɔr di u buen paacham, binimbil ni. Le ntaalangbam biin u pu. Baa ki waa u.

¹⁰ Le bi beenin si lik waah cha paacham pu na. Libuul ngbaan ni, le bijab bilee nan sil bi chee,* ki pee n̄ikekepisiin,

¹¹ ki baa bi, “Galilee aanib, ba pu ni si lik paacham kina? Yesu, u Uwumbɔr nyan u ni chee buen paacham na, u ga gir ni. Ni kan waah buen pu na. Kina, le u ga nan ki gir ni.”

Baah nyan unii ke u len Judas aalelen pu na

¹² N-yoonn ngbaan, Yesu aakpambalb nan bi lijool libaa paab, bi yin li ke Olif aasui aajool. Naa daa Jerusalem. Ni naahn limalgeln la. Le bi nyan nima, ki gir buen Jerusalem.

¹³ Baah ti fuu Jerusalem na, le bi koo baah koo kidiik ki ponn ni na. Kidiik ngbaan nan ye paacham aadiik la. Le Piita, ni Jɔnn, ni Jems, ni Andru, ni Filip, ni Tomas, ni Batolomiu, ni Matiu, ni Jems u ye Alfeus aajapɔɔn na, ni Simonn u nan ban u kuln waatiŋ aadim na, ni Judas u ye Jems aajapɔɔn na, m̄m̄m̄k nan bi kidiik ngbaan ni.

¹⁴ Le bi ni Mari u ye Yesu aana na, ni bipiib bibaa, ni Yesu aanaatiib, m̄m̄m̄k kuuni tɔb chee, ki kpaani kimɔbaan, ki mee Uwumbɔr n-yoonn m̄m̄m̄k.

¹⁵ N-yoonn ngbaan, le binib bi dii Yesu na nan kuun tɔb chee. Bi ga nan li fuu binib nkub ni moninko. Le Piita fii sil bikaasisik ni, ki bui bi,

¹⁶ “Nnaabitiib, n-yaayoonn na, Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan cha Ubɔr David len Judas aabɔr. Ni n̄mee Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni. Naah n̄mee pu Uwumbɔr Aagbaŋ ponn ni na, see ni ŋa kina. Judas le nan m̄k binib Yesu aah bi nin chee na, le bi ti chuu u.

¹⁷ Judas nan ye timi Yesu aakpambalb ponn ni ubaa la. Yesu nan nyan u, ke u tun Uwumbɔr aatuln ti chee.”

¹⁸ U ŋa tiwan ni kaa ŋan na, le ki kan n̄imombil, ki daa bukpaab. Le u lir kitin bukpaab ngbaan ponn ni, ki kpo. Upuul nan puu, le tineer m̄m̄m̄k nyan.

¹⁹ Binib bim̄k bi Jerusalem na nan n̄un waabɔr. Nima pu na, baaliin ponn ni, bi yin bukpaab ngbaan ke Akeldama aakpaab. Naatataa le ye ke “Nsin aakpaab.”

* 1:10 : Bijab bilee ngbaan nan ye Uwumbɔr aatuuntiib la.

²⁰ “N-yaayoonn na, Ubər David nan n̄mee Judas aabər, Uwumbər aalahn aagban ponn ni ke,

‘Taa cha tiwan nibaa ki li bi waadichal ni.

Taa cha unii ubaa ki li bi li ponn ni.’†

U nan ki n̄mee Judas aabər ke,

‘Cha unii uken leŋ waaleleŋ.’ ‡

²¹⁻²² Piita nan ki len ke, “Nima pu na, ni n̄eer ke unii ubaa ki kpee ti pu, ki li ye seeraadaan, ki tuk binib ke Tidindaan Yesu fikr nkun ni. Ti ban unii u nan chuun n̄isachun ti ni Tidindaan Yesu chee, n-yoonn mu Jōnn nan muin Yesu n̄nyun ni na, ki ti saa bundaln Uwumbər nyan Yesu ti chee ki di u buen paacham na.”

²³ Piita aah len kina na, le bi nyan bijab bilee. Bi yin ubaa ke Josef Basabas Justus ki yin uken ke Matias.

²⁴⁻²⁵ Le bi mee Uwumbər ke, “Tidindaan, aa nyi binib m̄m̄ək aasui ni aah bi pu na. M̄ək timi unii u aa lee u na bijab bilee ngbaan ponn ni aan u li ye saakpambal ki gaa lituln li Judas nan di cha ki buen nin chee n̄eer u na.”

²⁶ Baah mee Uwumbər doo na, le bi di n̄itakpabil tii bi, ke bi lik baah ga lee uja u na. Nimina nan m̄ək bi ke bi ga lee Matias la. Le bi di u kpee Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na pu.

2

Uwumbər Aafuur Nyaan aah nan fuu ni pu na

¹ Juu yaab aawinyaan mubaa nan saa. Bi yin mu ke Pentekost daal. Le binib bi dii Yesu na m̄m̄ək bi kidiik kibaa ni.

² Libuul ngbaan ni, le bi n̄un kifuuk nyan ni kitaapaak. Ni nan bi ke libuln p̄p̄əəl aah kpa kifuuk pu na, ki nan gbiin lidichal li bi ka li ponn ni na.

³ Le bi kan tiwan nibaa, ni bi ke imiigaal na, ki nan t̄əŋ bi m̄m̄ək aayil paab.

⁴ Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin bi m̄m̄ək. Le bi len iliin yayan, Uwumbər Aafuur Nyaan aah cha bi len pu na.

⁵ N-yoonn ngbaan le Juu yaab nan bi Jerusalem ni. Bi nan ye binib bi pak Uwumbər na, ki nyan ni n̄inibol m̄m̄ək ponn ni dulnyaa wee ponn ni.

⁶ Le bi n̄un Yesu aanib len iliin yayan. Le bi kuun ni nima, ki wiir. Le bi m̄m̄ək n̄un bi len baaliin ibaabaa. Le ni muk bi nima chee, ki gar bi pam.

⁷ Le bi bui ke, “Bijab bi len kina na m̄m̄ək ye Galilee aatiŋ aanib la.

⁸ Bi n̄a kinye aan ki len timi aaliin aabəŋ kina? Ti n̄un bi len ti m̄m̄ək aaliin ibaabaa la.

⁹ Timi bibaa nyan ni Patia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Media aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Elam aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Mesopotamia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Judea aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Kapadusia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Pontus aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Asia aatiŋ ni,

¹⁰ bibaa mu nyan ni Frijiia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Pamfilia aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Ijpt aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Libia aatim mu bi Sairene aatiŋ chee na, bibaa nan ye Juu yaab, ni Biniyayam bi kpeln bibaa ki dii Juu yaab aasan na, ki nyan ni Rom aatiŋ ni na,

¹¹ bibaa mu nyan ni Krete aatiŋ ni, bibaa mu nyan ni Arabia aatiŋ ni. Ti m̄m̄ək n̄un bi len timi aaliin ki mooni Uwumbər aah tun lijiniir aatun pu na.”

¹² Le ni gar bi m̄m̄ək, ki cha bilan n̄mal. Le bi baa t̄əb, “Naatataa ye kinye?”

¹³ Le bibaa mu n̄ani bi mb̄nyun ki bui ke bi nyun ndaan le ki gbii.

Piita aah tuk bi Uwumbər aaliin pu na

¹⁴ Le Piita ni Yesu aakpambalb kipiik ni ubaa na fii sil. Le Piita len mp̄əon pu, ki tuk kinipaak ngbaan, “Nnaabitiib, Juu yaab, ni nimi bim̄ək bi Jerusalem ni na, ni li pel mbam̄m, ki n̄un maah ga len pu na.

¹⁵ Ni dak ke binib ngbaan nyun ndaan gbii la. Baa nyun. Dandana, ni ye tikur tiwae kichakpiik ni la. Nima pu na, baa nyun ndaan.

¹⁶ Baah len iliin yayan pu na, ni ye Uwumbər aabənbr Joel aah nan len pu na la. Joel nan len ke Uwumbər len ke:

¹⁷ ‘N-yoonn mu choo na,

m ga di Maafuur Nyaan n̄a binib m̄m̄ək pu.

Nijap̄otiib ni nibisatiib ga nabr min Uwumbər aah len pu na.

† 1:20 : Lik Ilahn 69.25. ‡ 1:20 : Lik Ilahn 109.8.

Nimi aanachipəm ga kan lijinjiir aawan.
 Nimi aaninkpiib ga dan tidan.
 18 N-yoonn ngbaan, m ga nan di Maafuur Nyaan
 ɲa maanaagbiijab ni maanaagbiipiib mu pu,
 le bi ga nabr maah len pu na.
 19 M ga ɲa lijinjiir aatun kitaapaak ni, ni kitin pu;
 nsin, ni mmii, ni inmanyuu ga li bi;
 20 nwiin ga bəln, le unmal mann ke nsin na, waahr aan Uwumbər aawiin daal nin fuu ni.
 Mu ga li ye nwiin sakpiin mu kpa liyimbil na.
 21 Liyaadaal ngbaan, unii umək mee Uwumbər na le ga ɲmar.’ ”*
 22 Tə, Piita ki len ke, “Israel yaab, li pel man. Uwumbər ban ke u mək binib ke uma le tun ni Yesu, u ye Nasaref aatin aanii na. Nima pu le u cha u ɲani lijinjiir aatun, ni lituln li kpa liyimbil na, nimi ponn ni. Nimi nibaa nyi kina.
 23 Uwumbər aageehn pu le bi nan di Yesu ɲa niɲaal ni. Uwumbər nan nyi ke bi ga ɲa kina. Le ni di u ɲa mbiindam aanaal ni ke bi ti kpaa u ndəpuinkoo pu, ki ku u. Nima pu na, nimi le ku u.
 24 Uwumbər le fikr u nkun ni ki bii nkun aapəən, kaa cha nkun joo u.
 25 Ubər David nan len Yesu aabər ke, ‘M nan kani Tidindaan m chee n-yoonn məmək.
 U bi ɲangii wəb, ki biin m pu,
 ke tiwan nibaa taa muk mi.
 26 Nima pu na, m kpa mpopiin, ki len mpopiin aaliin,
 27 le ki kpa limakl ke saan cha maawiin bee kitekpiitin ni.
 M ye saabo u ye chain na, le saan cha maawon bur.
 Nima le m bi dulnyaa wee ni ki kpa nsuudoon.
 28 Aa nan mək mi liməfal aasan.
 Saah bi m chee pu na, le m kpa mpopiin pam.’ ”†
 29 Le Piita ki len ke, “Nnaabitiib, m ban m tuk nimi tiyaaja David aabər chain la. U nan kpo, le bi sub u. Din pu na, waakaakul bi do.

30 U nan ye Uwumbər aabənbr ubaa la, ki nyi ke Uwumbər puu tipuur ke u ga ɲa uma David uyaabil ubaa ubər, ke uma David aah ye ubər pu na.

31 David nan nyi Uwumbər aah ga ɲa pu na. Nima pu na, u nan len ke Uwumbər ga nan fikr Kristo u gaa timi lii na nkun ni, kaan cha u bee kitekpiitin ni. Waawon aabur.

32 Uwumbər fikr Yesu nkun ni. Tinimbil kan u, le ti tuk binib.

33 Uwumbər nyun Yesu, ki di u kaan unangii wəb. U gaa Nfuur Nyaan Ute Uwumbər chee, uma Uwumbər aah nan puu tipuur ti ke u ga tii u na. Naah kan pu na, ni naah ɲun pu dandana wee na, ye Uwumbər Aafuur Nyaan le u di ɲa ti ni.

34 David aa nan buen paacham. U mu nan len ke,
 ‘Uwumbər bui Ndindaan ke: Kal ɲangii wəb,

35 ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.’ ”‡

36 Le Piita ki len ke, “Israel yaab məmək, m ban ke ni sil bee ke ni ye Yesu aabər le m len. Nimi le kpaa u ndəpuinkoo pu. Uwumbər le mək ke uma Yesu le ye Kristo u gaa timi lii na, ki ye Tidindaan.”

37 Kinipaak ngbaan aah ɲun Piita aah len pu na, le ni muk bi sakpen. Le bi baa Piita ni Yesu aakpambalb biken na, “Tinaabitiib, ti ga ɲa kinye?”

38 Le Piita bui bi, “Ni məmək kpeln nimi aabimbin, ki cha ti muin nimi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu. Le Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi, ki tii nimi ipiin i ye Waafuur Nyaan na.

39 Tidindaan Uwumbər nan puu tipuur ke u ga di Waafuur Nyaan tii nimi, ni nimi aabim, ni binib bi bi ni daa na: u ga tii binib bi u ga yin bi na məmək.”

40 Le Piita di tibər ti wiir na tuk bi Yesu aabər, le ki sur bi ki bui bi, “Pəən nibaa man ki ɲmar, ki nya ntafadaan mu ga pii titunwanbirdam ngbaan na ni.”

41 Le bi muin binib bi gaa Piita aah len pu na nnyun ni. Liyaadaal ngbaan le binib ɲichur ɲitaa ɲmar, ki kpee bi pu.

42 Binimbil nan man ke bi bae Yesu aabər, waakpambalb chee. Bi məmək nan kpaan

* 2:21 : Lik Joel 2.28-32. † 2:28 : Lik Ilahn 16.8-11. ‡ 2:35 : Lik Ilahn 110.1.

kimɔbaan, ki ji tɔb chee tijikaar, ki kpaani tɔb chee ki mee Uwumbɔr.

Yesu aanib aabimbin aah nan bi pu na

⁴³ Uwumbɔr nan cha Yesu aakpambalb tun lijinjiir aatun pam. Nima pu na, binib mɔmɔk nan san Uwumbɔr.

⁴⁴ Le binib bimɔk gaa Yesu ki kii na kpaan tɔb chee, ki di baawan yakr tɔb.

⁴⁵ Binib nan kooh baah kpa tiwan ni na, ki di ŋimombil ngbaan yakr tɔb, baah ban pu na.

⁴⁶⁻⁴⁷ Idaa mɔmɔk bi nan kuuni Uwumbɔr Aadichal ni, ki kpaani bido ki ji tijikaar, ki pak Uwumbɔr, ki kpa mpopiin, ni tibulchinn. Le binib mɔmɔk pak bi. Tidindaan nan joo binib bi ŋmar na kpaewaaniib pu idaa mɔmɔk la.

3

Baah cha uwɔb pɔɔk pu na

¹ Daalbaadaal, tikur titaa yoonn, Piita ni Jɔnn nan buen Uwumbɔr Aadichal ni. Ni nan ye limeel yoonn la.

² Uja ubaa nan bi nima ki ye uwɔb. Baah nan ma u na, u nan ye uwɔb la. Bi nan yoor u kaani Uwumbɔr Aadichal aabisamɔb chee idaa mɔmɔk. Bi yin mbisamɔb ngbaan ke “Mbisamɔb Nyaan.” Bi nan joo u kaani nima chee ke u li mee binib bi koo ni Uwumbɔr Aadichal ni na, ke bi tii u ŋimombil.

³ Le u kan Piita ni Jɔnn bi koo Uwumbɔr Aadichal ni. Waah kan bi na, le u mee bi ke bi tii u tiwan.

⁴ Le Piita ni Jɔnn lik u. Le Piita bui u, “Lik timi.”

⁵ Le u lik bi, ki dak ke bi ga tii u tiwan la.

⁶ Le Piita bui u, “Maa kpa ŋimombil. M ga tii si maah kpa ni na la. Yesu Kristo u ye Nasaref aatinj aanii na aayimbil pu, m tuk si la, fii chuun.”

⁷ Le Piita chuu uŋangii, ki fiin u. Le u fii sil. Libuul ngbaan ni, le utaagben pɔɔk.

⁸ Le u fii yuk, ki sil utaa pu, ki piin ki chuun gonni, le ki dii bi, ki koo Uwumbɔr Aadichal ni, ki bi chuun, ki yukr, ki pak Uwumbɔr.

⁹ Le kinipaak mɔmɔk kan u bi chuun ki pak Uwumbɔr.

¹⁰ Le bi bee ke u ye uwanmeer u nan ka Uwumbɔr Aadichal aabisamɔb nyaan chee na. Waah pɔɔk na, le ni gar bi pam.

Piita aah tuk binib Uwumbɔr Aadichal ni pu na

¹¹ Uja ngbaan aah laa joo Piita ni Jɔnn na, le binib ngbaan mɔmɔk san buen bi chee kikaakpaak kibaa ni, bi yin ki ke “Solomonn aakaakpaak.” Ni nan gar bi pam.

¹² Tɔ, Piita aah kan bi na, le u baa bi, “Israel yaab, ba pu ni gar nimi? Ba pu ni lik timi kina? Ni dak ke ni ye tibaa aapɔɔn le cha uja wee pɔɔk aa? Ni dak ke ni ye timi aabimbin mu bi chain na pu uu? Ni mu aa ye kina.

¹³ Uwumbɔr le cha u pɔɔk. Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbɔr, u ye tiyaajatiib Aawumbɔr na, nyuŋ Waabo Yesu la. Nimi le nan di Yesu kooh, le ki yii u Pailat chee. Pailat nan ban u di u lii, le naa kii.

¹⁴ Yesu le ye unii u Uwumbɔr nyan u aan u ye uninyaan na. Le ni yii u, ki bui Pailat ke u di unukur lii.

¹⁵ Ni ku Yesu u tii timi limɔfal na. Le Uwumbɔr fikr u nkun ni. Timi le ye waaseeraadam ke u fikr nkun ni a.

¹⁶ Ni kan uja wee, ki bee u. Yesu aayimbil le kpa mpɔɔn, le ki cha u pɔɔk. Waah ŋa Yesu aayimbil naadii pu na, nima le cha u pɔɔk. U gaa Yesu ki kii, le uma Yesu tii u laafee ninimbil ni.

¹⁷ “Nnaabitiib, m nyi ke ni ni nimi aaninkpiib aah ku Yesu pu na, naa nyi naah tun lituln li na.

¹⁸ N-yaayoonn na, Uwumbɔr nan cha waabɔnabtiib mɔmɔk len ke Waanii Kristo* ga nan ji falaa. Baah len pu na, le Uwumbɔr cha ni ŋa kina.

¹⁹ Nima pu na, kpeln nimi aabimbin man, ki dii Uwumbɔr aasan. Ni yaa ŋa kina kan, Uwumbɔr ga di cha pinn nimi aatunwanbir, ki tii nimi lifuur,

²⁰ ki ki tun ni Yesu ni chee, aan ni ŋmar. Uma le ye Kristo, u Uwumbɔr nan puu tipuur ke u ga tii nimi na.

²¹ Uma Yesu le ga li bi Uwumbɔr do ki ti saa n-yoonn mu Uwumbɔr ga toor tiwan mɔmɔk na. N-yaayoonn na, Uwumbɔr

* 3:18 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na.

aabɔnabtiib bi bi chain na nan len tibɔr timina.

²²Uwumbɔr aabɔnabr Moses nan len ke, ‘Nidindaan Uwumbɔr ga tun ni ubɔnabr ubaa ni chee, ke waah tun ni mi pu na. U mu ga li ye ninaabitiib ponn ni ubaa la. Li keei waah ga len tibɔr ti na mɔmɔk man.

²³Unii umɔk kaa kii ubɔnabr ngbaan aah ga len pu na, Uwumbɔr ga yakr u, ki nyan ni u waanib ponn ni, ki ku u.’†

²⁴Uwumbɔr aabɔnabtiib bimɔk nan len tibɔr na, Samuel ni bibɔnabr bi mu nan paan ni u pu na, mu nan len tibɔr timina.

²⁵Nimi le ye bibɔnabtiib ngbaan aayaabitiib. Uwumbɔr nan puu tipuur tii niyaajatiib. Nimi le yeh tipuur ngbaan. Uwumbɔr nan tuk Abraham ke u ga ɲa tinyoor ɲa ɲinibol ɲimɔk bi dulnyaa wee ni na pu, uma Abraham aayaabil pu.‡

²⁶Nima pu na, Uwumbɔr nan nyan Waabo, ki nan tun ni u ni chee njan, ke u nan ɲa nimi tinyoor; u cha ni di cha nimi aatunwanbir; tinyoor ngbaan le na.”

4

Juu yaab aaninkpiib aah jin Piita ni Jɔnn tibɔr pu na

¹⁻²Piita ni Jɔnn nan laa beenin len tibɔr kinipaak ngbaan chee, ki tuk bi ke Yesu fikr nkun ni a, ke waah fikr nkun ni na, binib bi kpo na mu ga nan fikr nkun ni. Le Uwumbɔr aatotoortiib, ni Uwumbɔr Aadichal aakikiirb aaninkpel, ni Sajusii yaab mu fuu ni nima, kaa gee Piita ni Jɔnn aah tuk kinipaak ngbaan pu na,

³le ki gee liɲuul bi pu, ki chuu bi, ki di ɲa kiyondiik ni. Naah ye kijook na, le bi cha bi bi kiyondiik ni, ki ti woln kitaak.

⁴Binib bi ɲun Piita ni Jɔnn aah len pu na, bi ponn ni pam nan gaa Yesu ki kii. Bijab bi gaa u ki kii na ga nan li fuu ɲichur ɲinmu.

⁵Naah woln kitaak na, le Juu yaab aayidam, ni bibɔjirb aaninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb nan kuun Jerusalem ponn ni.

⁶Bi ni Uwumbɔr aatotoorninkpel u bi yin u ke Anas na, ni Kayafas, ni Jɔnn, ni Aleksanda, ni utotoorninkpel do yaab biken, nan kuun tɔb chee.

⁷Le bi cha Piita ni Jɔnn sil binimbiin ni, le ki baa bi, “Ni ɲa kinye aan ki cha uwɔb ngbaan pɔɔk? Ni kpa ba aapɔɔn? Ni di ɲma aayimbil ki tii u laafee?”

⁸Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan fir Piita pu. Le u bui bi, “Juu yaab aayidam, ni bibɔjirb aaninkpiib,

⁹taah ter uwɔb ngbaan na, le ni ji timi tibɔr din, ki baa timi ke ti ɲa kinye ki cha u pɔɔk.

¹⁰M ban ke nimi ni Juu yaab biken mɔmɔk bee ke Yesu Kristo, u ye Nasaref aatiɲ aanii na, waayimbil aapɔɔn le cha uja wee pɔɔk. Uma Yesu pu, le u kpa laafee mbamɔm, ki si ninimbiin ni. Nimi le kpa Yesu ndɔpuinkoo pu, le Uwumbɔr fikr u nkun ni.

¹¹Yesu aabɔr ɲmee Uwumbɔr Aagban ni ke,

‘Litakpal li bidimaab yii li na,

lima le ye litakpajal.’*

¹²Uma Yesu pu, le ti ga ɲmar. Uwumbɔr di Yesu aayimbil tii timi, ke ti ɲmar. Ubaa aa bi dulnyaa wee ni ki ga ɲmaa gaa timi lii, see Yesu baanja. Uma baanja pu, le ti ga ɲmar.”

¹³Bininkpiib ngbaan nan bee ke Piita ni Jɔnn aa ye binib bi nyuun na, kaa bae mbaem, le ki kpa lipobil ki len. Baah kpa lipobil pu na, le ni gar bininkpiib ngbaan. Bi bee ke bi nan ye Yesu aajɔtiib la.

¹⁴Bi kan uja u Piita ni Jɔnn cha u pɔɔk na si bi chee. Nima pu na, baa nan ki ɲmaa kpak bi.

¹⁵Le bi tuk bi ke bi nya kidiik ngbaan ni. Baah nyan kidiik ngbaan ni na, le bininkpiib ngbaan kpokl tɔb baah ga ɲa pu na,

¹⁶ki baa tɔb, “Ti ga ɲa bijab ngbaan kinye? Binib bimɔk bi Jerusalem ni na nyi ke bi tun lijinjiir aatuln li kpa liyimbil na. Taan ɲmaa nee.

¹⁷Ti mu aa ban ke tibɔr ngbaan ki moon. Nima pu na, cha ti faan bijab ngbaan aan bi taa ki tuk binib Yesu aabɔr, ki taa ki pur waayimbil.”

¹⁸Le bi yin bi ke bi gir koo ni, le ki nan kpa bi pu ke bi taa ki tuk binib Yesu aabɔr, ki taa ki pur waayimbil.

† 3:23 : Lik Ikaal 18.15, 18, 19. ‡ 3:25 : Lik Mpiin 22.18; 26.4. * 4:11 : Lik Ilahn 118.22.

19 Le Piita ni Jønn bui bi, “Ti yaa kii nimi aaməb, bee ti yaa kii Uwumbər aaməb le kan, nilani ŋan Uwumbər chee? Ni dakl ki lik.

20 Ti ga li beenin tuk binib taah kan pu na, ni taah ŋun pu na. Taan ŋmaa yii.”

21 Baah len kina na, le bininkpiib ngbaan ki faan bi, le ki di bi lii. Kinipaak ngbaan pu le baa ŋmaa daa bitafal. Kinipaak ngbaan məmək nan bi nyuŋni Uwumbər, lijnjiir aatun ngbaan pu.

22 Uja u bi cha u pək na nan jer ŋibin imonko ilee aanii. Nima pu le ni gar kini-paak ngbaan məmək.

Yesu aanib aah mee Uwumbər ke u tii bi lipobil pu na

23 Baah di Piita ni Jønn lii na, le bi gir buen bijətiib chee, ki ti tuk bi Uwumbər aatotoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib aah tuk bi pu na məmək.

24 Baah ŋun kina na, le bi məmək kpaan kiməbaan, ki mee Uwumbər, ki len ke, “Mpənsakpiindaan, sin le nan naan paacham, ni kitin, ni nnyusakpem, ni tiwan nimək bi ni məmək ponn ni na.

25 N-yaayoonn na, aa nan cha tiyaaja Ubər David len saabər. U nan ye saatutunn la. Saafuur Nyaan aapəon pu le u nan len ke,

‘Binib bi kaa ye Juu yaab na gee lijuul fam la.

Ŋinibol mu dakl ilandak i kaa kpa tiny-oor na.

26 Dulnyaa wee ni aabərb gor bibaa, binib aayidam kuun təb chee, bi ti jan Uwumbər ni Waanii Kristo kijaak.’†

27 Tə, David aah nan len pu na, ni ye mbamən la. Ubər Herod, ni Pontius Pailat, ni Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na nan kuun kitin kee ponn ni, ke bi nan ku Saatutunn Yesu u ye chain na. Uma le aa nyan ke u gaa timi lii.

28 Bi nan kuun bi ti ŋa saah nan len ke bi ga ŋa pu na. Saapəon, ni saageehn pu, le aa nan siin ke bi ga ŋa kina.

29 Uwumbər, lik baah faani timi nfaan pu na. Ter timi saatutum, ki tii timi lipobil, aan ti di tuk binib saabər.

30 Di saapəon tii bibum laafee. Cha ti tun lijnjiir aatun, ki mək binib ke Saabo Yesu u ye chain na aayimbil kpa mpəon.”

31 Baah mee Uwumbər doo na, le baah bi kidiik ki ponn ni na deŋ. Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin bi məmək. Le bi kan lipobil, le ki tuk binib Uwumbər aabər.

Yesu aanib aah di baawan yakr təb pu na

32 Binib bimək nan gaa Yesu ki kii na nan kpaan kiməbaan, ni nlandakbaan. Ubaa aa len ke waawan nibaa le ye uyaan. Le bi məmək yakr baawan məmək, ki di tii təb.

33 Le Yesu aakpambalb kpa mpəon ki jin seeraa ke Tidindaan Yesu sil fikr nkun ni. Le Uwumbər ter bi məmək sakpen.

34-35 Binib nan kooh baah kpa tisar ni ŋidichal ŋi na, ki joo ni ŋimombil ŋi bi kan na, ki nan di tii Yesu aakpambalb. Le bi yakr tii bimək aah ban pu na. Ubaa aa ki bi bi ponn ni ki lann nibaa.

36 Uja ubaa nan bi bi ponn ni, bi yin u ke Josef, le Yesu aakpambalb duln u ke Banabas. Naatataa le ye ke, “U səŋni binib aasui na”. U nan ye Liifai yaab aanii ubaa la. Bi nan ma u Saiprus aatin ni la.

37 U nan kpa kisaak, ki kooh, ki di ŋimombil ŋi u kan na, ki nan tii Yesu aakpambalb.

5

Ananias ni upuu Safaira aah ŋa pu na

1 Uja uken nan bi nima, bi nan yin u ke Ananias, ki yin upuu ke Safaira. U nan kpa kisaak, ki kooh ki, ki kan ŋimombil,

2 ki di ngem nan tii Yesu aakpambalb, ki gur ubaa mu ngem. Upuu mu nan nyi waah ŋa pu na.

3 Le Piita baa u, “Ananias, ba ŋa aa cha kinimbəŋ koo aasui ni, ki cha aa ban ke aa ŋmann Uwumbər Aafuur Nyaan, ki gur aabaa ŋimombil ngem?”

4 Kisaak ngbaan aah nan bi aa chee na, ki nan ye siyaan la. Saah kooh ki na, ŋimombil ngbaan mu ye siyee la. Ba ŋa aa dak aasui ni ke aa ga ŋa kina? Saa mən nnyamən ki tuk binib baanja. Uwumbər le aa mən nnyamən tuk u.”

† 4:26 : Lik Ilahn 2.1-2.

⁵ Ananias aah n̄un waah len pu na, le u kpo ki lir kitin̄. Le ijawaan chuu binib bimək n̄un tibər ngbaan na.

⁶ Le binachipəm nan di likekeln poo u, ki yoor u nyan lipaal, ki ti di sub.

⁷ Ni nan kpee siib, le upuu mu koo ni, kaa nyi tibər ngbaan.

⁸ Le Piita baa u, “Naah kooh kisaak ngbaan na, n̄imombil ngbaan məmək le na aa?”

Le u kii ke, “Een, n̄ima le na.”

⁹ Le Piita baa u, “Ba n̄a aa ni aachal məmək kpaan kiməbaan ke ni ga t̄n̄j Uwumbər Aafuur Nyaan? Lik, binachipəm bi sub aachal na fuu ni mbisaməb. Le bi ga yoor aa mu ki nya lipaal.”

¹⁰ Libuul ngbaan ni, le u mu kpo, ki lir kitin̄, unimbiin ni. Le binachipəm ngbaan koo ni ki kan u kpo a. Le bi yoor u mu, ki ti di sub uchal chee.

¹¹ Le Yesu aanib məmək, ni binib bimək n̄un tibər ngbaan na san ijawaan sakpen.

Yesu aakpambalb aah tun lijinjiiir aatun pu na

¹² Yesu aakpambalb nan tun lijinjiiir aatun pam. Lijinjiiir aatun ngbaan le mək binib ke Uwumbər bi bi chee. Le binib bimək gaa Yesu ki kii na kuun t̄b chee, Solomon aakaakpaak ni, Uwumbər Aadichal ni.

¹³ Binib bi kaa gaa Yesu ki kii na aa nan kaar ke bi li kpaani bi chee. Binib məmək mu nan pak bi.

¹⁴ Binib pam nan gaa Tidindaan ki kii, ki kpaen-yoonn məmək, ki kpaani bi chee. Bi nan ye bijab ni bipiib mu, ki wiir.

¹⁵ Yesu aakpambalb aah tun lijinjiiir aatun pu na, le binib yoor bibum paan ikan pu, ni tiwandookaan pu, ki di kaan nsan ni, ki ban ke Piita yaa chuun jer kan, waajunjun pinn jer bi pu, ki cha bi p̄ək.

¹⁶ Le kinipaak mu nyan ni Jerusalem aatingbaan ni, ki joo ni bibum, ni binib bi tiyayaar joo bi na. Le Yesu aakpambalb cha bi məmək p̄ək.

Baah n̄a Yesu aakpambalb falaa pu na

¹⁷ Le Uwumbər aatotoorninkpel, ni binib bimək dii u ki nan ye Sajusii yaab na, nan kpa lipiipoln Yesu aakpambalb pu,

¹⁸ le ki dan nan chuu bi, ki di lan̄ kiyondiik ni.

¹⁹ Kinyeek ngbaan le Uwumbər aatuun dan nan chuu piir kiyondiik aajaalen̄, le ki nyan bi, ki bui bi,

²⁰ “Li cha ti sil Uwumbər Aadichal ni, ki tuk binib liməfal ngbaan aabər məmək.”

²¹ Le bi kii Uwumbər aatuun ngbaan aaməb. Kichakpinaanyeek ni, le bi koo ni Uwumbər Aadichal ni, ki nan tuk binib liməfal aabər na.

Le Uwumbər aatotoorninkpel, ni binib bi dii u na dan nan yin bibəjirb aaninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib məmək, le ki tun bikikiirb, ke bi buen kiyondiik ni ki ti li joo ni Yesu aakpambalb.

²² Baah ti fuu nima kaa kan bi na, le bi labr ki nan tuk bibəjirb aaninkpiib,

²³ “Ti fuu kiyondiik ni, ki kan ni lak mbaməm. Bikikiirb mu si kii jaalen̄ mam chee. Le ti chuu piir kidiik, kaa kan unii ubaa ni ni.”

²⁴ Uwumbər Aadichal aakikiirb aaninkpel, ni Uwumbər aatotoorninkpiib aah n̄un kina na, le ni muk bi pam. Baa ki nyi baah ga n̄a pu na.

²⁵ N-yoonn ngbaan le unii ubaa koo ni, ki nan bui bi, “Lik, bijab bi ni di n̄a kiyondiik ni na bi Uwumbər Aadichal ni, ki bi tuk binib Yesu aabər.”

²⁶ Le Uwumbər Aadichal aakikiirb ni baaninkpel buen ti joo ni Yesu aakpambalb ngbaan. Bi nan joo ni bi suuna, kaa chuu bi mp̄əən; ba pu? bi san ijawaan ke kinipaak na ga mae bi n̄itakpal.

²⁷ Baah joo ni Yesu aakpambalb kidiik ponn ni na, le bi di bi siin bibəjirb aaninkpiib aanimbiin ni. Le Uwumbər aatotoorninkpel bui bi,

²⁸ “Ti tuk nimi ke ni taa ki tuk binib Yesu aabər, ki taa ki pur waayimbil. Le ni beenin mooni waabər Jerusalem məmək ni, ki len ke waasin bi tin̄aal ni la.”

²⁹ Le Piita ni Yesu aakpambalb biken na bui bi, “Ni ye ke ti kii Uwumbər aaməb la, naa ye binib aaməb.

³⁰ Nimi le kpaen Yesu ndəpuinkoo pu, ki ku u. Le tiyaajatiib Aawumbər fikr u nkun ni,

³¹ ki nyun̄ u, ki di u kaan un̄angii wəb, u li ye timi Aayidaan u gaal timi lir, ki tii timi Israel yaab nsan ke ti kpeln̄ timi aabimbin

na, aan Uwumbør di cha timi aatunwanbir pinn timi.

³² Timi ni Uwumbør Aafuur Nyaan le ye Yesu aaseeraadam ki tuk binib tibør ngbaan. U di Waafuur Nyaan tii binib bi kii waamøb na.”

³³ Bibøjirb aaninkpiib aah njon baah len pu na, le bi gee linjuul sakpen, ki ban bi ku bi.

³⁴ Le bibøjirb aaninkpiib ponn ni ubaa fii sil binimbiin ni. Bi nan yin u ke Gamaliel. U nan ye Farisii yaab aanii ubaa la, ki mu ye Uwumbør aakaal aamømækb aaninkpel, ki kpa liyimbil Juu yaab mømæk chee. Le u tuk bi ke bi di Yesu aakpambalb ngbaan nyan lipaal siib.

³⁵ Baah nyan lipaal na, le u bui bi, “Israel yaab, ni li nyi naah ga ña bijab ngbaan pu na.

³⁶ N-yaayoonn na, uja ubaa nan bi, bi yin u ke Tudas. U nan yoor ubaa ke uma le ye uninyuun, le bijab ikui inaa nan dii u. Binib nan ku u, le bijab bimæk dii u na nan yaa, ki bee fam.

³⁷ Uja umina aayoonn aah jer na, le Galilee aatiñ aanii ubaa nan yoor ubaa paacham, bi yin u ke Judas. U nan bi buyoonn bi nan chuun kahn binib na. Kিনি-paak nan dii u. Le bijab ku u mu. Waadidiliib bimæk dii u na mu yaa.

³⁸ Nima le m tuk nimi, nyan niñaal bijab ngbaan aabør ni, ki taa ña bi nibaa. Baah kpokl pu na, ni baah tun lituln pu na, yaa ye binibøm aatuln kan, li ga bee yøli.

³⁹ Ni yaa ye Uwumbør aatuln kan, naan nmaa nyan bi. Ni yaa jan bi kijaak kan, ni li nyi man, nibaakan, ni ga kan ke ni jan Uwumbør le kijaak.”

Bi nan kii Gamaliel aah len pu na.

⁴⁰ Le bi yin Yesu aakpambalb ngbaan, ke bi gir koo ni, le ki gbaa bi, ki tuk bi ke bi taa ki tuk binib Yesu aabør daalbaadaal, ki taa ki pur waayimbil, le ki di bi lii.

⁴¹ Le Yesu aakpambalb ngbaan siir bi chee, ki nan kpa mpopiin; ba pu? Uwumbør pak bi ke bi ye binib bi ga nmaa ji inimøon Yesu aayimbil pu na.

⁴² Idaa mømæk le bi chaa Uwumbør Aadichal ni, ni binib do, ki ti tuk binib Uwumbør aabør ki mooni tibønnyaan tee, ke Yesu le ye Kristo u gaa binib lir na.

6

Baah nyan biteterb bilole pu na

¹ Binib nan gaal Yesu ki keei idaa mømæk ki kpa waadidiliib pu. N-yoonn ngbaan le Juu yaab bi len Griik aaliin na nulin Juu yaab bi len Juu aaliin na pu, le ki bui ke baah yakr tijikaar idaa mømæk na, bi sulni baakpopiib bør.

² Le Yesu aakpambalb kipiik ni bilee na yin Yesu aadidiliib mømæk, ki nan bui bi, “Naa ñan ti li yakr tijikaar ki di cha Uwumbør aaliin.

³ Nnaabitiib, nima pu na, ni nyan ni ponn ni bijab bilole bi gbiin Uwumbør Aafuur Nyaan, ki kpa nlan mbamøm, ki kpa liyimbil na, ki cha bi li ye lituln ngbaan aaninkpiib.

⁴ Tima aanimbil ga li man limeel, ni Uwumbør aabør aamoon pu la.”

⁵ Yesu aakpambalb aah len pu na, le ni piir bi mømæk aasui. Le bi nyan uja ubaa, bi yin u ke Stiifen, u gaa Yesu ki kii mbamøm ki gbii Uwumbør Aafuur Nyaan na. Bi nan nyan Filip, ni Prokorus, ni Nikanor, ni Timonn, ni Pamenas, ni Nikolas, u nan ye Antiok aatiñ aanii na mu. Nikolas aa nan ye Juu aanii. U nan kpeln le ki dii Juu yaab aasan.

⁶ Le bi nyan bijab bilole bimina, ki cha bi sil Yesu aakpambalb aanimbiin ni. Le bi mee Uwumbør tii bi, ki di biñaal paan bi pu.

⁷ Le Uwumbør aabør nan mooni nipepel mømæk. Le binib moo gaal Yesu ki keei, ki kpa waadidiliib pu ki wiir, Jerusalem ponn ni. Uwumbør aatotoorb pam mu nan gaa Yesu aabønnyaan tee ki kii.

Baah chuu Stiifen mpøon pu na

⁸ Uwumbør nan ter Stiifen mbamøm, ki tii u mpøon sakpen, ki cha u tun lijinjiir aatun Juu yaab aakaasisik ni.

⁹ Le Juu yaab bibaa fii ki kpak u. N-yoonn mubaa, Juu yaab ngbaan nan ye binaagbiib, ki nan gaa bibaa. Bi nyan ni Sairene aatiñ ni, ni Aleksandria aatiñ ni, ni Silisia aatiñ ni, ni Asia aatiñ ni. Bijab ngbaan le kpak Stiifen kinikpakpak.

¹⁰ Uwumbør Aafuur Nyaan aah tii Stiifen nlan sakpen pu na, baa nmaa len ki nyan u.

¹¹ Nima pu le bi tii bijab bibaa ñimombil ke bi mɔln inyamɔn paan u. Le bijab ngbaan len ke bi ñun u sii Moses ni Uwumbɔr.

¹² Baah len pu na, le Juu yaab, ni baaninkpiib, ni Uwumbɔr aakaal aamɔmɔkb gee liñuul Stiifen pu. Bi dan nan chuu u mpɔɔn, ki di u siin bibɔjirb aaninkpiib aanimbiin ni,

¹³ le ki joo ni binib bi ga mɔln inyamɔn paan u na. Le bi len ke, “N-yoonn mɔmɔk uja wee bii Moses aakaal, ki seei Uwumbɔr Aadichal.

¹⁴ Ti ñun u len ke Yesu, u ye Nasaref aatin aanii na, ga gbaa wii Uwumbɔr Aadichal ngbaan, ki kpeln Moses aah nan tii timi ikaal i mɔmɔk na.”

¹⁵ Le bibɔjirb aaninkpiib mɔmɔk lik Stiifen ki kan ke unimbil wɔb wiin chain ke Uwumbɔr aatuun aanimbil wɔb na.

7

Stiifen aah len pu na

¹ Uwumbɔr aatotoorninkpel nan baa Stiifen, “Baah len pu na, ti gbii ii?”

² Le Stiifen bui ke, “Ntetiib ni nnaabitiib, ni li pel man. Uwumbɔr u nyuun na nan dan tiyaaja Abraham chee. Waah nan dan u chee na, u nan laa bi Mesopotamia aatin ni, kaa kee buen Harann aatin ni, ke u ti kal nima.

³ Le Uwumbɔr bui u, ‘Nya aado yaab aatin ni, ni saanib chee, ki li cha maah ga mɔk si kitiñ ki na ponn ni.’*

⁴ Nima pu le u fii Kaldii yaab aatin ni, ki buen Harann aatin ni, ki nan ti bi nima. Waah bi nima na, le ute kpo. Ute aah kpo na, le Uwumbɔr nyan u nima chee, ki di u dan taah bi kitiñ ki ponn ni dandana wee na.

⁵ N-yoonn ngbaan, Uwumbɔr aa nan tii u kitiñ kibaa do chee na. Waa nan po tii u lisañ libaa. U nan puu tipuur tii u ke u ga di kitiñ kee tii u ni uyaabitiib. N-yoonn mu Uwumbɔr nan puu tipuur tee tii u na, Abraham aa nan kee kpa ubo.

⁶ Le Uwumbɔr bui u, ‘Aayaabitiib ga li ye bicham kitiyayan ponn ni. Kitiñ ngbaan aanib ga di bi ña binaagbiib, ki ña bi bakaa ñibin ikui inaa.

⁷ Kitiñ ngbaan aanib aah ga di bi ña binaagbiib na, le m ga daa bitafal. N-yoonn ngbaan le aayaabitiib ga nya kitiñ ngbaan ni, ki dan kitiñ kee ponn ni, ki nan li dooni mi do chee na.’†

⁸ Le Uwumbɔr puu tipuur tii Abraham, ki tii u nkaal, ke u ni uyaabitiib mɔmɔk gii ñichakpan, aan ni mɔk ke bi kii uma Uwumbɔr aah puu tipuur ti na. Le Abraham ma ubijabo, ki yin u ke Aisak, le ki gii uchakpaln, u nan laa ye iwiin iniin aabo la. Le Aisak ma waabo Jakob. Jakob mu ma japɔtiib kipiik ni bilee bi ye tiyaajaninkpiib na. Le bi mɔmɔk gii ñichakpan.

⁹ “Le Jakob aajapɔtiib nan kpa lipiipoln binaal Josef pu, ki di u kooh binib pu, u li ye unaagbiija kitiñ kibaa ponn ni, bi yin ki ke Ijpt. Le Uwumbɔr mu nan bi u chee,

¹⁰ ki ter u, ki nyan u waafalaa mɔmɔk ponn ni. N-yoonn ngbaan Faro nan ye Ijpt aatin aabɔr. Le Uwumbɔr tii Josef nlan, ki cha Faro gee waabɔr. Le Faro di u ña kitiñ ngbaan aayidaan, ni waachiln aayidaan.

¹¹ N-yoonn ngbaan le nkon lir Ijpt aatin ni, ni Kanaann aatin ni. Binib nan kan falaa sakpen. Tiyaajatiib nan bi Kanaann aatin ni. Baa nan kan tijikaar.

¹² Le bite Jakob ñun ke tijikaar bi Ijpt aatin ni. Nima pu na, u nan cha ujaapɔtiib buen nima chee bi ti daa tijikaar. Le bi buen ti daa, ki gir ni, ki ki buen lelee.

¹³ Baah buen lelee na, le Josef ti di ubaa mɔk bi, le ki di waamaal mu mɔk Ubɔr Faro,

¹⁴ le ki tun bi ute Jakob chee, ke bi ti yin ni u ni waamaal mɔmɔk, bi dan u chee Ijpt aatin ni. Bi nan ye binib imonko itaa ni kipiik ni biñmu la.

¹⁵ Le bi mɔmɔk buen u chee Ijpt aatin ni, ki nan bi nima kina ki ti kpo.

¹⁶ Baah kpo na, le bi yoor bi ki di dan Sekem aatin ki bi do chee na ni, ki ti di bi sub. Bi nan sub bi nfal mu Abraham nan di ñimombil daa Hamor yaab chee na ponn ni la.

¹⁷ “Tɔ, Uwumbɔr nan puu tipuur tii Abraham. Le n-yoonn mu u ga ña waah puu tipuur ti na peen ni. N-yoonn ngbaan le Israel yaab too pɔr kpee Ijpt aatin ni.

* 7:3 : Lik Mpiin 12.1. † 7:7 : Lik Mpiin 12.7; 15.13-14; 17.8; Nnyam 3.12.

18 Ni nan yunn pam, le ubər kpaan u kaa nan nyi Josef aabər na jin nnaan Ijpt aatiŋ ni.

19 Le u nan ŋmanni tiyaajatiib ki ŋani bi bakaa, le ki tuk waanib ke bi di tiyaajatiib aabim mee timoor ni aan bi kpo.

20 N-yoonn ngbaan le bi ma Moses, u nan ye ubo u ŋan sakpen na la. Le bi kpiin u ute do inmal itaa.

21 Waah ŋa inmal itaa aabo na, le bi di u bil timoor ni. Le Faro aabisal ti kan u, ki yoor u, ki kpiin u, ki di u ŋa waabo.

22 Le bi mək u Ijpt yaab aalan aabəŋ aabəŋ. Le u kpaln unii u nyi tibər na, ki tun lituln li kpa liyimbil na.

23 “Waah ŋa ŋibin imonko ilee aaja na, u nan ban ke u mann unaabitiib Israel yaab.

24 Le u mann bi, ki kan Ijpt aanii ubaa ŋa Israel aanii ubaa bakaa. Le u buen ti ter Israel yaab aanii ngbaan, ki gbaa Ijpt aanii ngbaan teen ki ku u.

25 U nan dakl ke unaabitiib ga bee ke Uwumbər ga cha u nyan bi baadim aanaal ni. Le baa bee.

26 Le ni woln le u ti kan Israel yaab bilee bi jaa. U nan ban ke u par bi, le ki bui bi, ‘Njotiib, ni ye naabitiib la. Ba ŋa ni ŋani təb bakaa?’

27 Le unii u ŋa unjeen aatə bakaa na nan tur Moses foor bibaa chee, ki bui u, ‘Ŋma ŋa si timi aayidaan ni ubəjir?’

28 Aa ban ke aa ku mi ke saah fe ku Ijpt aaja na pu na la aa?’‡

29 Waah len kina na, le Moses san nyan Ijpt aatiŋ ni, ki buen Midiann aatiŋ ni, ki nan ti ye uchaan nima. Le upuu ma mbijabim bilee nima.

30 “Nibin imonko ilee aah jer na, le Uwumbər aatuun di ubaa mək Moses. N-yoonn ngbaan le Moses nan bi nteersakpiin ni, lijool li bi yin li ke Sainai na chee. Uwumbər aatuun ngbaan nan bi mmii ponn ni, busub bu bi ke bu aah gaal mmii le na pu.

31 Moses aah kan ni na, le ni gar u pam. Le u foor mal mmii ngbaan u ti lik. Waah foor mal mu na, le u ŋun Uwumbər aaneel len ke,

32 ‘Min le ye aayaajatiib Abraham, ni Aisak, ni Jakob Aawumbər.’ Ijwaan chuu Moses, le uwon gbaa. Waa ki kaa u ki lik. §

33 Le Uwumbər bui u, ‘Saah si nin chee na ye kitiŋ ki bi chain na la. Chuu takl saanaatak ngbaan.

34 M kan maanib Israel yaab aah bi ji falaa sakpen Ijpt aatiŋ yaab aanaal ponn ni pu na, ki ŋun baah wii pu na, le m sunn ni ke m nan gaa bi lii. Li pel, m ga tun si Ijpt aatiŋ ni, aa ti nyan bi nima chee.’*

35 “Tə, Moses le ye unii u Israel yaab nan yii u, ki bui u ke, ‘Ŋma ŋa si timi aayidaan ni ubəjir?’ Uma le Uwumbər nan tun waatuun u chee, busub bu bi ke bu aah gaal mmii le na pu, u ti tuk u ke u buen ti nyan ni waanib tinaagbiir ni, ki li joo ni bi.

36 Uma Moses le nyan bi Ijpt aatiŋ ni, ki tun lijnjiir aatun nima chee, ni Liməkal Aanyusakpem† ni, le ki ti nin tun lijnjiir aatun timoor ni, ŋibin imonko ilee.

37 Uma Moses le tuk Israel yaab,‡ ‘Uwumbər ga tun ni ubənabr ubaa ni chee, ke waah tun ni mi pu na. U mu ga li ye ninaabitiib ponn ni ubaa la.’

38 Uma Moses, ni tiyaajatiib, ni Uwumbər aatuun nan bi nteersakpiin ni, Sainai aajool chee, le Uwumbər aatuun len u chee tibər lijool ngbaan paab, ki tuk u liməfal aabər ke u nan tuk timi.

39 “Le tiyaajatiib aa gee ke bi kii waaməb. Bi yii u, ki ban ke bi ki labr buen Ijpt aatiŋ ni,

40 le ki bui Moses aanaal Aaronn, ‘Maa ŋiwaa tii timi, ti li dii ŋi. Moses u nyan ni timi Ijpt aatiŋ ni na, taa ki nyi waah bi niwəb na.’ §

41 N-yoonn ngbaan le bi di salmaa məə unaabo, le ki toor kitork tii u. Baah məə unaabo ngbaan na, le bi jin njim ki məəni sakpen.

42 Le Uwumbər daak bi chee, le ki siir cha bi, le bi dooni ŋiŋmabil ŋi bi kitaapaak na. Uwumbər aabənabr nan ŋmee tibər ngbaan Uwumbər Aagban ponn ni, ke Uwumbər len ke,

‘Israel yaab, ni nan kər tiwakor

‡ 7:28 : Lik Nnyam 2.14. § 7:32 : Lik Nnyam 3.6. Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la.

* 7:34 : Lik Nnyam 3.1-10. † 7:36 : Liməkaal ‡ 7:37 : Lik Ikaal 18.15, 18. § 7:40 : Lik Nnyam 32.1.

ki toor kitork ɲibin imonko ilee timoor ni.
Naah toor kitork na, ni toor tii min aa? Aayii.

⁴³ Ni nan yoor liwaal li bi yin li ke Molek na aabool,
ni liwaal Refann* li ye liɲmabil aanan na.
Ni nan mɔɔ ɲiwaa ɲimina, ke ni li dooni ɲi.
Nima pu na, m ga di nimi buen tinaagbiiri ni,
kitiɲ ki bi Babilonɲ aatiɲ aapuwɔb na ni.†

⁴⁴ “Tɔ, tiyaajatiib nan joo ngban aabool timoor ni. Uwumbɔr nan joo ubaa mɔk bi libool ngbaan ponn ni la. U nan tuk Moses waah ga ɲa pu ki ɲa libool ngbaan na. Le Moses ɲa li Uwumbɔr aah mɔk u pu na.

⁴⁵ Tiyaajatiib nan di libool ngbaan tii baabim. Baabim ni baayidaan Josua mu nan yoor libool ngbaan, le ki buen bi ti gaa kitin ki Uwumbɔr jenn binib nima na. Le libool ngbaan nan bi nima, ki ti saa Ubɔr David aayoonn.

⁴⁶ Uwumbɔr nan gee Ubɔr David. Le David nan ban ke u maa lidichal tii Uwumbɔr, u nan ye uyaaja Jakob Aawumbɔr na. David mu aa nan maa lidichal tii Uwumbɔr.

⁴⁷ Ujapɔɔn Solomonn le nan maa lidichal tii Uwumbɔr.

⁴⁸ “Tɔ, Uwumbɔr u kaa kpa ɲeen aatɔ na aa bi binib aah maa ɲidichal ɲi na ponn ni baanja. Uwumbɔr aabɔnabr nan len ke Uwumbɔr len ke,

⁴⁹ ‘Kitaapaak le ye maabɔrjal,
le kitin ye ntaa aah taa ni pu na:
ni ga maa ba aadichal aaboln ki tii mi?
Ba aapaan ni ga kan tii mi aan m li koo nima?’

⁵⁰ Min mbaa le nan naan tiwan nimina mɔmɔk.’”‡

⁵¹ Tɔ, Stiifen nan ki len ke, “Nitafal pɔɔ, naa dii Uwumbɔr aasan nisui ni, kaa pel waaliin. N-yoonn mɔmɔk ni ban ni yii Uwumbɔr Aafuur Nyaan, ke niyaajatiib aah nan yii mu pu na.

⁵² Niyaajatiib nan muk Uwumbɔr aabɔnabtiib mɔmɔk, le ki ku binib bi tuk

bi ke Uwumbɔr Aatutunyaan ga dan na. U fuu ni, le ni koo u, ki ku u.

⁵³ Uwumbɔr nan tun ni waatuuntiib bi nan tii nimi waakaal. Le ni yii, kaa kii nkaal ngbaan.”

Baah mae Stiifen ɲitakpal ki ku u pu na

⁵⁴ Stiifen aah len kina na, le liɲuul chuu binib ngbaan, le bi ɲmɔ ɲinyin.

⁵⁵ Le Stiifen u Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbii u na, waan lik paacham, le ki kan Uwumbɔr aah wiin chain pu na, le ki kan Yesu si unɲangii wɔb.

⁵⁶ Le u bui ke, “Lik, m kan kitaapaak chuu piir, ki kan Unibɔn Aabo na si Uwumbɔr aɲangii wɔb.”

⁵⁷ Waah len kina na, le bi teen mpɔɔn pu, ki di biɲaal ɲeeb bitafal, le ki kpaan ber bi ti chuu u,

⁵⁸ ki nyan u kitin ponn ni, ki di buen n-gbaan, ki ti mae u ɲitakpal. Le biseer-aadam ngbaan chuu peer baabɔkul, ki di bil unachipɔɔn ubaa chee, bi yin u ke Sɔɔl.

⁵⁹ Le bi mae Stiifen ɲitakpal u ti kpo. Baah bi mae u ɲitakpal na, le u mee Tidindaan ke, “Tidindaan Yesu, gaa maawiin,”

⁶⁰ le ki gbaan utaaɲaayil pu, le ki teen mpɔɔn pu, “Tidindaan, taa teen bi baah ɲa bakaa u na.” Waah len kina na, le u kpo.

8

Sɔɔl aah ɲa Yesu aanib falaa pu na

¹ Baah ku u pu na, le Sɔɔl kii. Liyaadaal ngbaan le bi piin ki bi muk Yesu aanib bi bi Jerusalem ni na, ki ɲa bi falaa sakpen. Nima pu na, bi mɔmɔk nan yaa, ki buen Judea ni Samaria aatim mɔmɔk ponn ni. Yesu aakpambalb baanja le nan gur Jerusalem ponn ni, kaa yaa.

² Le bijab bi san Uwumbɔr na sub Stiifen ki wii mpɔɔn pu.

³ Le Sɔɔl pɔɔn ubaa, u ti bii Yesu aanib ki ɲa bi fam. U nan koo ɲidichal ɲidichal ponn ni ki ban bi, ki chuu nyan bijab ni bipiib mpɔɔn, ki ti di ɲa kiyondiik ni.

Filip aah buen Samaria aatiɲ ni pu na

⁴ Tɔ, binib bi dii Yesu na nan yaa koo ntim mɔmɔk ni, le ki tuk binib waabɔnyaan.

* **7:43** : Refann nan ye n-yaayoonn na aawaal li bi nan len ke lima le joo liɲmabil li bi yin li ke Saturin na. Binib bi kaa dii Uwumbɔr na nan dooni liwaal ngbaan. † **7:43** : Lik Amos 5.25-27. ‡ **7:50** : Lik Aisaya 66.1-2.

⁵ Le Filip buen Samaria aatiŋ ni ki ti tuk binib Kristo u gaa binib lii na aabɔr,

⁶ ki tun lijnjiir aatun. Baah kan lijnjiir aatun ngbaan ki ŋun waah len pu na, le kinipaak pel waabɔr ngbaan mbamɔm.

⁷ U nan nyan tiyayaar binib pam ponn ni, le ti teen mpɔɔn pu, ki nyan biwon ni. Le binib bi aawon faan na, ni biwɔb mu pam kan laafee.

⁸ Nima pu le Samaria aatiŋ aanib nan kpa mpopiin sakpen.

⁹ Le uja ubaa nan bi nima bi nan yin u ke Simonn; u nan ye ubɔɔ la, ki tun lijnjiir aatun ŋi gar Samaria aatiŋ aanib na pam, le ki yoor ubaa ke uma le ye uninyuun.

¹⁰ Le binib mɔmɔk, bigiim ni bipɔɔndam kii tii u, ki len ke u kpa Uwumbɔr aapɔɔn, ki yin u ke Mpɔɔn Sakpiindaan.

¹¹ U nan tun inyɔk aatun ni yunn, ki cha ni gar binib pam. Nima pu na, bi nan kii tii u.

¹² Le Filip dan nan tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔnyaan, ni Yesu Kristo aabɔnyaan ngbaan. Le bi kii waah len pu na. Baah kii waah len pu na, le u muin bi nnyun ni, bijab ni bipiib mɔk.

¹³ Le Simonn, u ye ubɔɔ ngbaan na, mu kii Filip aah len pu na. Le Filip muin u nnyun ni. Le u dii Filip idaa mɔmɔk, ki kan u tun lijnjiir aatun pam. Le ni gar u ki ti nyan.

¹⁴ Le Yesu aakpambalb bi bi Jerusalem ni na ŋun ke Samaria aatiŋ aanib gaa Uwumbɔr aaliin. Baah ŋun kina na, le bi cha Piita ni Jɔnn buen bi chee.

¹⁵ Le Piita ni Jɔnn ti fuu nima, ki mee Uwumbɔr tii binib bi gaa Uwumbɔr aaliin na, ke u tii bi Waafuur Nyaan.

¹⁶ Waafuur Nyaan aa nan kee sunn ni bi ponn ni ubaa pu. Filip nan muin bi nnyun ni baanja, Tidindaan Yesu aayimbil pu la.

¹⁷ Nima pu na, Piita ni Jɔnn nan mee Uwumbɔr tii bi, le ki di biŋaal paan bi pu. Baah ŋa kina na, le Uwumbɔr Aafuur Nyaan gbiin binib ngbaan.

¹⁸ Le Simonn kan ke Yesu aakpambalb aah di biŋaal paan binib pu na, Uwumbɔr tii binib ngbaan Waafuur Nyaan. Waah kan kina na, le u ban ke u pa bi ŋimombil,

¹⁹ bi tii u mpɔɔn mumina, ke u yaa di uŋaal paan binib pu kan, bi ga kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan.

²⁰ Le Piita baa u, “Aa dak ke aa ga ŋmaa di ŋimombil daa Uwumbɔr aapiin aa? Saah dak pu na, naa ŋan. Aa ni saamombil bee fam.

²¹ Aasui aa ŋan Uwumbɔr chee. Aanjaal aa bi waabɔnyaan ni.

²² Kpelɔn aapobil, ki di cha saatunwanbir ngbaan, ki mee Uwumbɔr ke u di cha saalandakbir pinn si.

²³ M kan ke aasui to sakpen a. Titunwanbir le joo si.”

²⁴ Le Simonn bui Piita ni Jɔnn, “Mee Uwumbɔr tii mi, aan saah len tibɔr ti na, ti taa pii mi.”

²⁵ Tɔ, Piita ni Jɔnn nan tuk Samaria aatiŋ aanib Tidindaan aabɔr, ki sur bi mbamɔm, le ki nin gir buen Jerusalem. Baah chuun ki cha na, le bi bɔ dii Samaria aatim pam ponn ni, ki tuk binib Yesu aabɔnyaan.

Itiopia aatiŋ aaninkpel aah gaa Yesu ki kii pu na

²⁶ N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aatuun tuk Filip ke u gor ki dii ŋŋangii wɔb, ki dii timoor ni aasan mu nyan Jerusalem ki cha Gasa aatiŋ ni na. Dandana wee, nsan ngbaan ŋa nsankpok a.

²⁷⁻²⁸ Le Filip fii ki cha. Uja ubaa nan ka itaan aah dar tɔroku sakpiin u na ponn ni, nsan ni. U nan ye Itiopia aatiŋ aanii la, ki mu ye unii u bi lee nyan ŋikookpimbil na, ki mu ye uninyuun la. Uma le nan lik Itiopia aatiŋ aamombil mɔmɔk, ki kpa mpɔɔn sakpen, ki tun lituln tii Itiopia aabɔrpii, u bi yin u ke Kandake na. Uja ngbaan nan dan Jerusalem u nan doon Uwumbɔr, ki labr cha, ki laa beenin bi nsan ni. Filip aah kan u na, u nan bi waatɔroku sakpiin ponn ni, ki karni kigban ki Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan ŋmee ki na.

²⁹ Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan tuk Filip ke u li cha tɔroku ngbaan chee.

³⁰ Le Filip san buen u chee ki ti ŋun u bi karni kigban ki Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya nan ŋmee ki na. Le Filip baa u, “Saah bi karni kigban ki na, aa bee naatataa aa?”

³¹ Le u bui ke, “Unii yaa kaa mək mi kan, m ga ŋa kinye ki bee?” le ki tuk Filip ke u koo ni u chee ki nan kal tərōku na ponn ni.

³² Tɔ, waah bi karni Uwumbər Aagban ponn ni nin chee na ŋmee ke,

“Bi yaa chuu upiih bi ti kər u kan, waa wii.

Bi yaa chee upihbo aakokor pu kan, u mu aa wii.

U mu bi kina la.

Baah chuu u mpɔɔn pu na,

waa len tibaa ke u nyan ubaa tibər ngbaan ni.

³³ Bi nan di u ŋa bibɔjirb chee, ki mɔln inyamɔn paan u, ki jinn u inimɔn.

Bi nan ku u, le unii ubaa aan ŋmaa len uyaabitiib pu.”*

³⁴ Tɔ, le uja ngbaan baa Filip, “Uwumbər aabɔnabr aah nan len pu na, u len ŋmaa aabər? U len ubaa aabər le aan u len uken aabər la?”

³⁵ Le Filip tuk u ŋŋmeen ngbaan aatataa, ke ni ye Yesu aabər la, le ki tuk u tibɔnyaan na.

³⁶ Baah bi tərōku na ponn ni ki cha na, le bi ti fuu nkpen mubaa ni, le ki kan nnyun dɔ. Le uja ngbaan bui Filip, “Lik, nnyun sɔ. Aa ga ŋmaa muin mi nnyun ni dandana wee ee?”

[

³⁷ Le Filip bui u, “Aa yaa gaa Yesu ki kii mbamɔm kan, m ga ŋmaa muin si nnyun ni.”

Le u bui u, “M pak ke Yesu Kristo ye Uwumbər Aajapɔɔn la.”]

³⁸ Le u cha waatərōku sil. Le u ni Filip mɔmɔk bilee sunn sil ni kitin, ki koo nnyun ni. Le Filip muin u nnyun ngbaan ni.

³⁹ Le bi nyan ni nnyun ni. Baah nyan ni nnyun ni na, le Uwumbər Aafuur Nyaan yoor Filip, ki di u buen. Uja ngbaan aa ki kan u. Le u ki koo waatərōku ponn ni, ki cha, ki nan kpa mpopiin pam.

⁴⁰ Binib nan kan Filip kitin kibaa ni, bi yin ki ke Asotus. Le u bɔ dii ntim mɔmɔk ni, nima chee, ki tuk binib Yesu aabɔnyaan, le ki ti fuu Siisarea aatin ni.

* **8:33** : Lik Aisaya 53.7-8.

9

*Sɔl aah gaa Yesu ki kii pu na
(Lituln 22.6-16; 26.12-18)*

¹⁻² Sɔl ma nan beenin kpa linjuul Tidindaan aadidiliib pu, ki ban ke u chuu bi ki ku bi. U nan ban ke u buen Damaskus aatin ni, ki ti ban bi, bijab ni bipiib mɔmɔk, ki chuu bi mpɔɔn, ki di tikululn buu bi, ki di gir dan Jerusalem. Le u buen Uwumbər aatotoorninkpel chee, ke u ŋmee kigban tii u. U yaa ti fuu Damaskus aatin ni kan, u ga di kigban ngbaan mək mmeen aadir aaninkpiib, ke bi cha u chuu binib bi dii Yesu aasan na.

³ Tɔ, le u siir ki cha. Waah laa bi nsan ni ki ti peen Damaskus aatin ni na, libuul ngbaan ni le nwiihn nyan ni paacham, ki woln ki mann gonn u.

⁴ Le u lir kitin, ki ŋun nneel len ke, “Sɔl, Sɔl, ba ŋa aa ŋani mi falaa?”

⁵ Le Sɔl baa u, “Ndindaan, ŋma ye?”

Le u bui u, “Min le ye Yesu, u aa ŋa u falaa na.

⁶ Fii sil, ki li cha kitin ngbaan ni. Aa yaa ti fuu kan, bi ga tuk si saah ga ŋa pu na.”

⁷ Binib bi nan dii Sɔl na si ŋmin, kaa ŋmaa len tibaa. Bi ŋun nneel len, kaa waa unii.

⁸ Le Sɔl fii sil, ki likr unimbil, kaa ki waa. Le bi chuu unjaal, ki dar u cha Damaskus aatin ni.

⁹ Waa nan waa ki ti saa iwiin itaa, kaa ki ji, kaa ki nyu mu.

¹⁰ Le Yesu aadidiir ubaa nan bi Damaskus aatin ni, bi nan yin u ke Ananias. Le Tidindaan len u chee tidan ponn ni, ki bui u, “Ananias.”

Le u bui ke, “Ndindaan, m sɔ.”

¹¹ Le Tidindaan bui u, “Fiin, ki li cha nsan mu bi yin mu ke Nsan Mu Tok na ni, ki li cha Judas do, ki li ban uja u bi yin u ke Sɔl, aan u ye Tasus aatin aanii na. U bi mee Uwumbər,

¹² le ki dan tidan ki kan uja u bi yin u ke Ananias na koo ni u chee, ki nan di unjaal paan u pu, ke unimbil ki likr.”

¹³ Le Ananias bui ke, “Ndindaan, binib pam tuk mi uja ngbaan aabər, ke u ŋani saanib bakaa sakpen Jerusalem ponn ni.

14 U fuu ni do, ki kpa nsan mu Uwumbər aatotoorninkpiib tii u ke u chuu saanib məmək, ki buu bi tikululn na.”

15 Le Tidindaan bui u, “Li cha u chee. M nyan u la, u ti li joo maabər tuk bibərb, ni Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ki cha bi bee mbər.

16 Min mbaa ga mək u waah ga ji falaa u məmək maayimbil pu na.”*

17 Le Ananias fii ki buen Judas do, ki ti koo Səəl chee, ki di unjaal paan u pu, le ki bui u, “Nna aabo Səəl, Tidindaan le tun ni mi aa chee. Yesu u di ubaa mək si, saah bi nsan ponn ni ki choo na, uma le tun ni mi, ke m cha aa ki likr, ki gbiin Uwumbər Aafuur Nyaan.”

18 Waah len kina na, libuul ngbaan ni le tiwan ni naahn tjanpəkr na nyan Səəl aanimbil ni. Le unimbil ki likr, le u fii sil. Le bi muin u nnyun ni.

19 Le u jin tijikaar, ki ki kan mpəən.

Səəl aah moon Uwumbər aabər Damaskus aatiŋ ni pu na

Səəl nan laa bi Yesu aadidiliib chee iwiin ilee, Damaskus aatiŋ ni.

20 Libuul ngbaan ni le u koo mmeen aadir ni, ki ti tuk binib Yesu aabər, ke u ye Uwumbər Aajapəən la.

21 Le ni gar binib bimək ŋun waah len pu na. Le bi baa təb, “Naa ye uja ngbaan le nan ŋa Yesu aanib falaa Jerusalem ponn ni ii? U dan do, ke u nan chuu bi, ki di tikululn buu bi, ki di bi buen Jerusalem, ki ti di bi ŋa Uwumbər aatotoorninkpiib aajaal ni.”

22 Səəl nan moo kani mpəən u di tuk binib Yesu aabər, le ki len ki nyan Juu yaab bi bi Damaskus aatiŋ ni na, ki mək bi ke Yesu sil ye Kristo u gaa binib lii na.

23 Ni nan ŋa iwiin ilee, le Juu yaab kuun təb, ki kpokl baah ga ŋa pu ki ku Səəl na.

24 Idaa məmək, kinyeek ni nwiin pu, le bi ka kii kitiŋ ngbaan aagoln aabisaməb chee, ke Səəl yaa nan nyan ni kan, bi chuu u ki ti ku u. Le Səəl ŋun baah kpokl pu na.

25 Kitiŋ ngbaan aagoln nan kpa takolu mam. Le Səəl aadidiliib yoor u ŋa kibəəkuuk sakpeŋ ponn ni, ki di u dii takolu nyan.

Baah nan muk Səəl Jerusalem ni pu na

* 9:16 : Lik Kolose Yaab 1.24.

26 Le Səəl buen Jerusalem. Waah ti fuu nima na, le u ban u kpaan Yesu aadidiliib chee. Le bi san u ijawaan, kaa pak ke u ye Yesu aadidiir ubaa.

27 Le Banabas dan nan di u buen Yesu aakpambalb chee, ki ti tuk bi ke Səəl nan kan Tidindaan nsan ni, ke Tidindaan nan len u chee, ke Səəl nan kpa lipobil ki di Yesu aabər tuk binib bi bi Damaskus aatiŋ ni na.

28 Banabas aah tuk bi kina na, le bi cha Səəl kpaan bi chee. Le u dii bi baah cha nin chee na Jerusalem ponn ni, ki kpa lipobil u tuk binib Tidindaan aabər.

29 N-yoonn, n-yoonn le u ni Juu yaab bi len Griik aaliin na kpak təb kinikpakpak, le bi ban bi ku u.

30 Le Yesu aanib ŋun ke bi ban bi ku u. Baah ŋun kina na, le bi yoor u buen Siisarea aatiŋ ni, ki cha u kun Tasus aatiŋ ni.

31 Nima pu na, Yesu aanib bi nan bi Judea aatim ni, ni Galilee aatim ni, ni Samaria aatim ni na nan gaa bibaa. Unii ubaa aa ki muk bi. Le bi moo bae Tidindaan aaliin n-yoonn məmək, ki pak u. Le Uwumbər Aafuur Nyaan ter bi, ki cha binib moo kpee bi pu.

Piita aah tun lijinjiir aatun pu na

32 Tə, Piita nan bə dii ntim məmək ponn ni nima chee. U nan buen Lida aatiŋ mu ni, ki mann Uwumbər aanib bi bi nima na.

33 Waah bi nima na, le u kan uja ubaa, bi yin u ke Eneas, u nan ye uja u aawon faan na la. Njibin ŋiniin u po də kidiik ni la, kaa ŋmaa fii.

34 Le Piita bui u, “Eneas, Yesu Kristo tii si laafee dandana wee. Fii sil, ki kpab saawandookaan.” Libuul ngbaan ni, le u kpaan fii sil.

35 Le binib bimək bi Lida aatiŋ ni, ni Saronn aatiŋ ni na kan u, ki kpeln baabimbin, ki dii Tidindaan aasan.

36 Kitiŋ kibaa mu bi, ki bi gbək nima chee, bi yin ki ke Jəpa. Upii u dii Yesu aasan na nan bi nima, bi yin u ke Tabita. Griik aaliin ponn ni, bi yin u ke Dokas. Waayimbil aatataa le ye ke upeeyun. U nan ye litunyaandaan la.

37 N-yoonn ngbaan le u buŋ, ki kpo. Le bi fu linikpol ngbaan nnyun, ki di u ti bil paacham aadiik ni.

³⁸ Jɔpa aatiŋ, ni Lida aatiŋ aa daa tɔb. Le Yesu aadidiliib bi bi Jɔpa aatiŋ ni na ŋun ke Piita bi Lida aatiŋ ni. Le bi tun bijab bilee, ke bi ti yin ni Piita, ke u pɔɔn ubaa ki dan mala.

³⁹ Le Piita fii dii bi. Waah ti fuu ni nima na, le bi di u buen paacham aadiik ngbaan ni. Le bikpopiib kuun nima, ki si Piita chee, ki wii, le ki mɔk u ŋibɔkul ŋi Dokas nan ŋa tii bi, waah nan bi na.

⁴⁰ Le Piita jenn nyan bi mɔmɔk kidiik ngbaan ni, le ki gbaan utaaŋaayil pu, ki mee Uwumbɔr, le ki lik linikpol ngbaan ki len ke, “Tabita, fii sil.” Le u likr unimbil. Waah kan Piita na, le u fii kal.

⁴¹ Le Piita chuu uŋaal, ki ter u, u fii sil, le ki yin Uwumbɔr aanib ni bikpopiib ngbaan, ki di u mɔk bi, ke u fikr a.

⁴² Le binib bimɔk bi Jɔpa aatiŋ ni na ŋun tibɔr ngbaan. Nima pu na, binib pam nan gaa Tidindaan ki kii.

⁴³ Piita nan bi Jɔpa aatiŋ ni, ki yunn. U nan koo uja u bi yin u ke Simonn, aan u ye ugbanjab na do la.

10

Uninkpel Konelius aah yin Piita pu na

¹ Tɔ, uja ubaa nan bi Siisarea aatiŋ ni, bi nan yin u ke Konelius. U nan ye butɔb aajab nkub aaninkpel la. Bi yin butɔb aajab ngbaan ke “Itali aatiŋ aajab.”

² Konelius nan ye uninyaan la. U ni waachiln ni aanib mɔmɔk pak Uwumbɔr. U nan ŋani Juu yaab aagiim tiŋann sakpen, ki mee Uwumbɔr idaa mɔmɔk la.

³ Le kijook wɔb, tikur titaa aayoonn, u daŋ tidaŋ ki kan Uwumbɔr aatuun koo ni u chee ki nan bui ke, “Konelius.”

⁴ Waah kan Uwumbɔr aatuun ngbaan na, le u san ijawaan, ki baa u, “Maaninkpel, aa ban ba?”

Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui u, “Uwumbɔr ŋun saameen, ki nyi saah ter bigiim pu na, ki teer aa bɔr.

⁵ U ban ke aa cha bijab bibaa buen Jɔpa aatiŋ ni, ki ti yin ni uja ubaa, bi yin u ke Simonn Piita.

⁶ U koo ugbanjab ubaa aadichal ni, bi yin u ke Simonn. Waadichal bi nnyusakpem na aagbaan.”

⁷ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan ki gir buen. Waah buen na, le Konelius yin waatutum ponn ni bilee, ni butɔb aaja u ye uninyaan ki bi u chee idaa mɔmɔk ki tun lituln tii u na.

⁸ Konelius nan tuk bi waah kan pu na mɔmɔk, le ki tun bi, ke bi buen Jɔpa aatiŋ ni.

⁹ Naah woln kitaak na, le bi bi nyan ni, ki peen Jɔpa aatiŋ ni. Nwiin kaasisik ni, le Piita jon kidiik paab* u ti mee Uwumbɔr.

¹⁰ Le nkon chuu u, le u ban u ji tijikaar. Baah bi mɔn bisaa ke bi tii u na,

¹¹ le u daŋ tidaŋ ki kan kitaapaak chuu piir, ki kan tiwan nibaa sunn ni kitiŋ. Ni nan naahn likekeln ki pee. Le bi joo ikekefeen inaa pu, ki sunn ni kitiŋ.

¹² Ipeel, ni iwaa, ni tiwan nimɔk baar kitiŋ na, ni inyoon mɔmɔk aabɔŋ nan bi likekeln ngbaan pu.

¹³ Le nneel len ke, “Piita, fii, ki ku ki ŋmɔ.”

¹⁴ Le Piita bui ke, “Ndindaan, aayii. Maa kee ŋman tiwan ni kɔ ke nee na.”

¹⁵ Le nneel ngbaan ki len ke, “Uwumbɔr yaa len ke aa ga ŋmaa ji tiwan ni na kan, aa taa bui ke ni kɔ.”

¹⁶ Le ni ŋa kina nfum mutaa. Le tiwan ngbaan gir buen paacham.

¹⁷ Le Piita dakl lik ke u bee lijnjiir aawan ngbaan aatataa. Ni nan ŋa u ilandak. N-yoonn ngbaan binib bi nyan ni Konelius do na baa binib, ki bee Simonn do, ki si mbisamɔb chee,

¹⁸ le ki teen ke, “Simonn Piita bi do oo?”

¹⁹ Le Piita laa beenin bi kidiik paab, ki bi dak lijnjiir aawan ngbaan aatataa. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan bui u, “Lik, bijab bitaa fuu ni do, ki ban si. Min le tun ni bi.

²⁰ Fii ki sunn ni, ki dii bi, ki taa joo beeni.”

²¹ Le Piita sunn ni kitiŋ, ki bui bijab ngbaan, “Min le ye unii u ni ban na. Ni chuun kinye?”

²² Le bi bui u, “Konelius, u ye butɔb aajab nkub aaninkpel na le tun ni timi. U ye unibamɔnn u pak Uwumbɔr na. Juu yaab mɔmɔk pak u sakpen. Le Uwumbɔr aatuun

* **10:9** : Bi yaa maa kidiik kan, baa di timoor pinn ki, kaa maa lidikokoln. Bi nan di idɔ paan puln tidir paab, le ki di titan pɔr biin. Bi nan maa ŋibimbin le ki taa joi kidiik aapaacham.

mubaa tuk u ke u yin si, ke aa dan udo, u nan pel saah ga len pu na.”

²³ Le Piita bui bi ke bi koo ni, le ki chann bi tichann. Le bi doon udo.

Naah woln kitaak na, le u gor ki dii bi. Le Yesu aanib bi nan bi Jopa aatinj ni na bibaa mu dii u.

²⁴ Ki woln kitaak, le bi fuu Siisarea aatinj ni. Le Konelius nan yin waamaal, ni ujotiib dan udo, ki nan ka kii Piita. Le Piita ti fuu ki koo bi chee.

²⁵ Waah koo ni na, le Konelius dan nan gbaan unimbiin ni, ki doon u.

²⁶ Le Piita fiin u, ki bui u, “Fii sil. M po ye unibon la.”

²⁷ Piita nan beenin bi len u chee le ki ti koo kidiik ni, ki kan binib pam kuun nima chee.

²⁸ Le Piita bui bi, “Ni nyi ke timi Juu yaab aakaal aa kii ke ti mann binib bi kaa ye Juu yaab na, kaa kii ke ti kpaan bi chee. Le Uwumbor mu mak mi ke m taa li dak ke unii ubaa ko.”

²⁹ Nima pu na, naah yin mi pu na, le m dan, kaa yii. Ni yin mi ba pu?”

³⁰ Le Konelius bui u, “Daanab na, tikur titaa kijook wab, kinakokoona, le m nan bi maadiik ni, ki bi mee Uwumbor. Maah bi mee Uwumbor na, le m kan uja u pee likekeln li wiin chain na si nnimbiin ni

³¹ ki bui ke, ‘Konelius, Uwumbor nun saameel, ki teer saah ter bigiim pu na.

³² U ban ke aa cha binib buen Jopa aatinj ni, bi ti yin ni uja u bi nima aan bi yin u ke Simonn Piita na, ke u koo ugbanjab ubaa do, bi yin u ke Simonn na. Waadichal bi nnyusakpem na aagbaan.’

³³ Waah tuk mi kina na, libuul ngbaan ni le m tun binib bi ti yin si. Saah dan pu na, ni nan. Dandana wee, ti mamak bi do, Uwumbor aanimbiin ni. Ti ban ti nun tibor ti Tidindaan tuk si ke aa tuk timi na.”

Piita aah tuk Konelius mam Uwumbor aabor pu na

³⁴ Le Piita bui bi, “M bee ke ni ye mbamon ke Uwumbor aa pak ubaa ki jer uken. U po pak ti mamak la.

³⁵ Ninibol mamak ponn ni, unii yaa bi, ki pak Uwumbor ki tun lituln li nan na kan, u piir Uwumbor aasui.

³⁶ Ni nyi ke Uwumbor tuk Israel yaab tibonyaan. Tibonyaan tee le ye ke

Uwumbor ga tii bi nsuudoon Yesu Kristo pu. Uma le ye ti mamak Aadindaan.

³⁷ Jonn nan tuk binib ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga muin bi nnyun ni. N-yoonn ngbaan aah jer na, le Yesu u ye Nasaref aatinj aanii na piin ki bi tun waat-uln Galilee aatim ni, ki bo dii Judea aatim mamak ni.

³⁸ Ni nyi waabor. Uwumbor nan nyan u, ki di Waafuur Nyaan gbiin u ki tii u mpoon, ki nan bi u chee. Uwumbor aah bi u chee na, le u buen nipepel mamak, ki tun lituln li nan na, ki cha binib bimak nan bi kinimbora aanaal ni na pook.

³⁹ Ti kan waah nani tiwan nimak Jerusalem ni Juu yaab aatim mamak ponn ni na. Le bi kpaan u ndapuinkoo pu, ki ku u.

⁴⁰ Iwiin itaa daal, le Uwumbor fikr u nkun ni, ki cha binib kan u.

⁴¹ Naa ye binib mamak le kan u. Uwumbor nyan timi le ke ti kan u, ki li ye waaseeraadam. Waah fikr nkun ni na, ti ni u kpaan jin tijikaar, ki kpaan ki nyu nnyun.

⁴² U tuk timi ke ti buen nipepel mamak, ki ti tuk binib waabor, ki ji seeraa ke Uwumbor nyan u, u ti ji binifuub ni bitekpiib tibor.

⁴³ N-yaayoonn na, Uwumbor aabonabtiib mamak nan len Yesu aabor, ke unii umak gaa u ki kii na, Uwumbor ga di cha pinn u, uma Yesu aayimbil pu.”

⁴⁴ To, Piita aah laa bi len kina na, le Uwumbor Aafuur Nyaan sunn ni ki nan gbiin binib bimak nun waah len pu na.

⁴⁵ Yesu aanib bi nyan Jopa ki dii Piita na nan ye Juu yaab, le ni gar bi pam, ba pu? Uwumbor di Waafuur Nyaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu,

⁴⁶ le bi nun bi len iliin yayan ki nyunni Uwumbor.

⁴⁷ To, Piita bui ke, “Uwumbor di Waafuur Nyaan tii binib bimina, ke waah tii timi pu na. Ubaa ga nmaa len ke ti taa muin bi nnyun ni ii?”

⁴⁸ Waah len kina na, le u bui bi ke bi muin bi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu. To, Konelius mam nan ganj Piita ke u na bi chee iwiin ilee.

11

Piita aah tuk Yesu aanib tibor ngbaan pu

na

¹ Yesu aakpambalb ni Judea aatiŋ aanib bi nan gaa Yesu ki kii na, nan ŋun ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu gaa Uwumbɔr aabɔr.

² Le Juu yaab bibaa len ke binib bi kaa ye Juu yaab na yaa gaa Uwumbɔr aabɔr kan, ni ŋan ke bi gii ŋichakpan. Le Piita ki gir buen Jerusalem. Waah ti fuu nima na, le Juu yaab ngbaan kpak u kinikpakpak,

³ ke ba ŋa u mann binib bi kaa ye Juu yaab na, ki jin bi chee tijiir, Juu yaab aah kɔ pu na.

⁴ Le Piita ŋeer tibɔr mɔmɔk aah piin ki ti saa pu na, ki tuk bi:

⁵ “M nan bi Jɔpa aatiŋ ni, ki bi mee Uwumbɔr, le ni ŋa mi ke tidan pu na, le m kan tiwan nibaa nyan ni paacham. Ni naahn likekeln, ki pee. Le bi joo ikekefeen inaa pu, ki sunn ni kitiŋ m chee.

⁶ Le m lik ni mbamɔm, ki kan tiwakor, ni ipeel, ni iwaa, ni tiwan nimɔk baar kitiŋ na, ni inyoon, ni pu.

⁷ Le m ŋun nneel len ke, ‘Piita, fii, ki ku ki ŋmɔ.’

⁸ Le m len ke, ‘Ndindaan, aayii. Maa kee ŋman tiwan ni kɔ ke nee na.’

⁹ Le nneel ngbaan ki len paacham ke, ‘Uwumbɔr yaa len ke aa ga ŋmaa ji tiwan ni na kan, aa taa bui ke ni kɔ.’

¹⁰ Le ni ŋa kina nfum mutaa. Le tiwan ngbaan ki gir buen paacham.

¹¹ Libuul ngbaan ni le bijab bitaa fuu ni maah bi lidichal li ni na aabisamɔb chee. Bi nan nyan ni Siisarea aatiŋ ni la. Konelius le tun ni bi, ke bi nan yin mi.

¹² Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan bui mi, ‘Dii bi, ki taa joo beeni.’ Le m dii bi. Le Yesu aanib biloob bimina mu dii mi, le ti buen Siisarea aatiŋ ni, ki ti fuu ki koo Konelius do.

¹³ Le Konelius tuk timi ke u nan kan Uwumbɔr aatuun si udo ki tuk u ke u cha binib buen Jɔpa aatiŋ ni, ki ti yin uja ubaa, bi yin u ke Simonn Piita,

¹⁴ u ga tuk u tibɔr ti ga cha u ni waachiln ponn ni aanib mɔmɔk ŋmar na.

¹⁵ Le m piin ki bi tuk bi Yesu aabɔr. Maah laa bi tuk bi na, le Uwumbɔr Aafuur Nyaan sunn ni bi pu, ke mu aah nan sunn ni ti pu njan pu na.

¹⁶ Le m teer ke Tidindaan nan tuk timi ke, ‘Jɔnn nan muin binib nnyun ni. Mma ga gbiiin nimi Uwumbɔr Aafuur Nyaan.’

¹⁷ Tɔ, Uwumbɔr di Waafuur Nyaan tii timi bi gaa Tidindaan Yesu Kristo ki kii na, le ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ke waah tii timi pu na. M mu ye ŋma ki ga ŋmaa yii Uwumbɔr?”

¹⁸ Juu yaab ngbaan aah ŋun Piita aah len pu na, le baa ki kpak u. Bi nan nyun Uwumbɔr, le ki bui ke, “Kina pu na, Uwumbɔr cha binib bi kaa ye Juu yaab na mu kpeln baabimbin ki kan limɔfal.”

Binib aah gaa Yesu ki kii Antiok aatiŋ ni pu na

¹⁹ Tɔ, binib bi ku Stiifen na nan muk Yesu aanib ki ŋani bi falaa. Le bi yaa, ki buen ntim mɔmɔk ni, ki ti saa Fonisia aatiŋ ni, ni Saiprus aatiŋ ni, ni Antiok aatiŋ ni, ki joo Yesu aabɔr tuk Juu yaab baanja.

²⁰ Le Yesu aanib bibaa, bi nyan ni Saiprus aatiŋ ni, ni Sairene aatiŋ ni na mu buen Antiok aatiŋ ni, ki ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na mu Tidindaan Yesu aabɔnyaan.

²¹ Tidindaan aapɔn nan bi bi chee, le binib pam gaa Tidindaan ki kii, ki kpeln baabimbin, ki dii waasan.

²² Yesu aanib bi nan bi Jerusalem na ŋun bi pu. Nima pu le bi tun Banabas ke u buen Antiok aatiŋ ni.

²³⁻²⁴ U nan ye unibamɔnn, ki gaa Yesu ki kii mbamɔm, ki gbii Uwumbɔr Aafuur Nyaan. Le u di ti fuu nima. Waah ti fuu nima, ki kan Uwumbɔr aah san binib ngbaan kinimbaak pu pu na, le ni ŋa u mpopiin. Le u sur bi mɔmɔk ke bi cha binimbil li man bi dii Tidindaan aasan mbamɔm. Le binib pam gaa Tidindaan ki kii ki kpee waanib pu.

²⁵ Le Banabas buen Tasus aatiŋ ni, u ti ban Sɔɔl,

²⁶ le ki ti kan u, ki di u dan Antiok aatiŋ ni. Libimɔln le Banabas, ni Sɔɔl, ni Yesu aanib nan kuuni nima chee; le bi tuk binib pam Uwumbɔr aabɔr, Antiok aatiŋ ni, le bi naan Yesu aadidiliib liyimbil lee, ke Kristo Yaab.

²⁷ N-yoonn ngbaan le Uwumbɔr aabɔnabtiib bibaa nyan ni Jerusalem, ki dan Antiok aatiŋ ni.

²⁸ Bi yin ubaa ke Agabus. Le Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha u len ke nkon sakpem

ga lir dulnyaa wee ponn ni. Ubər kpaan Klədius aayoonn le mu nan lir.

²⁹ Agabus aah len kina na, le Yesu aadidiliib len ke bi məmək ga tii n̄imombil, baah ga n̄maa tii pu na, ki di tii Yesu aanib bi bi Judea aatiŋ ni na.

³⁰ Le bi məmək tii kina. Le Banabas ni Səəl di n̄imombil ngbaan buen Judea, ti di tii Yesu aanib aaninkpiib.

12

Ubər Herod aah n̄a Yesu aanib falaa pu na

¹ N-yoonn ngbaan le Ubər Herod piin ki bi n̄ani Yesu aanib bibaa falaa.

² U cha binib di kijaak aajuk ku Jems u ye Jənn aakpel na.

³ Waah n̄a kina na, le ni piir Juu yaab aasui. Nima pu le u cha binib chuu Piita mu. Ni nan ye n-yoonn mu Juu yaab ji Lakr-jer aajim* ki n̄mə boroboro u kaa kpa n̄nyək na.

⁴ Baah chuu Piita na, le bi di u n̄a kiyondiik ni. Le butəb aajab kipiik ni biloob si kii u. Binaa yaa kiir ki ti saa tikur titaa kan, le binaa mu nan gaa. Ubər Herod nan len ke Lakr-jer aajim ngbaan yoonn yaa jer kan, u ga nyan Piita kiyondiik ni, ki di u siin Juu yaab aanimbiin ni, ki ji u tibər.

⁵ Piita aah laa bi kiyondiik ni na, le Yesu aanib mu nan bi mee Uwumbər linimaln, ki tii u.

Uwumbər aatuun aah nyan Piita kiyondiik ni pu na

⁶ Kinyeek ngbaan yaa woln kan, Ubər Herod ga nyan Piita ki ji u tibər. Le Piita də geen bikikiirb bilee aakaasisik ni. Bi nan di tikululn buu un̄aal məmək ilee, ki di tibaa gbin dar ukikiir wee, ki di tiken gbin dar uken. Le bikikiirb biken si kii mbisaməb chee.

⁷ Kinyeek ngbaan, le Tidindaan aatuun dan ki nan sil u chee. Le nwiihn woln kidiik ponn ni. Le u gbaa finn Piita, ki bui u ke, “Fii sil mala mala.” Waah len kina na, le tikululn ngbaan chuu leer lir.

⁸ Le Tidindaan aatuun ngbaan bui u, “Di saagbapapaln buu aachan, ki di saanaatak tan.” Le Piita n̄a kina. Le u ki bui u, “Di saakekeln peen, ki dii mi.”

* **12:3** : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

⁹ Le Piita dii u ki buen, ki dak ke ni ye tidan la. Waa dak ke ni sil ye ibamən.

¹⁰ Baah cha na, le bi jer ukikiir ubaa, ki ki foor, le ki ki jer uken, ki ti fuu tikur aajaalen u lek lipaal aabisaməb na. Le jaalen ngbaan piir ubaa pu. Le bi nyan, ki bə dii nsan mubaa. Libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun ngbaan buen, ki cha Piita.

¹¹ Le Piita aanimbil woln. Le u len ke, “M bee ke ni sil n̄a kina. Tidindaan tun ni waatuun ke u nan nyan mi Ubər Herod aanaal ni, ki nyan mi Juu yaab aah ban bi n̄a mi pu na ni.”

¹² Tə, Piita nan bee waabər aah bi pu na, le ki buen Mari, u ye Jənn Mak aana na do. Kinipaak nan bi nima, ki bi mee Uwumbər.

¹³ Le Piita kpaar lipaal aajaalen. Le utu-tunn u ye upii aan bi yin u ke Roda na, dan nan lik udaan u kpaar jaalen na,

¹⁴ le ki bee Piita aaneel. Le ni n̄a u mpopiin sakpen. Le u gir buen biken chee, kaa piir jaalen, ki ti tuk bi ke Piita si lipaal.

¹⁵ Le bi tuk u ke u waar la. Le u beenin len ke ni ye mbamən. Le bi bui u ke ni ga li ye Piita aawiin la.

¹⁶ Le Piita beenin si kpaar jaalen. Le bi piir jaalen, ki kan u. Baah kan u na, le ni gar bi sakpen.

¹⁷ Le Piita yoor un̄aal ki nyii bi pu, ke bi n̄min, le ki tuk bi Tidindaan aah n̄a pu ki nyan u kiyondiik ni na, ki bui bi ke bi tuk Jems ni Yesu aanib biken. Piita aah len kina na, le u siir buen nibaa chee.

¹⁸ Kitaak aah woln na, le bikikiirb ngbaan aapobil yuk. Le bi baa təb budabu n̄a Piita na.

¹⁹ Le Ubər Herod bui bi ke bi ban u. Le bi ban u, kaa kan u. Le Herod yin bikikiirb ngbaan, ki nan baa bi tibər ngbaan, le ki len ke baabər bii, ki ku bi.

Tə, Herod nan nyan Judea aatiŋ ni, ki buen Siisarea aatiŋ ni, ki ti yunn nima siib.

Ubər Herod aah kpo pu na

²⁰ Herod nan gee lin̄uul ki n̄a Taya aatiŋ aanib, ni Saidonn aatiŋ aanib pu. Le bi məmək kuun ki buen u chee. Bi nan puen buen uja ubaa chee la. Bi yin u ke Blastus, u ye Herod aatutum aaninkpel la. Le Taya

aanib ni Saidonn aanib buen u chee bi ti jonn u kijotiik, le ki nin buen Ubər Herod chee, ki ti mee u ke u taa cha bi li kpa kijaak. Bi gaal baajikaar Ubər Herod aatiñ ni la. Nima pu na, baa ban ke bi li kpa kijaak.

²¹ Le Herod siin nwiin mundaln bi ga kuun tob na. Liyaadaal le u di waabərkekeln peen, ki kal waabərjal pu, le ki len bi chee tibər.

²² Waah len tibər pu na, le bi məmək tar ke, “Ni ye Uwumbər aaneel la, naa ye unibəñ.”

²³ Tə, libuul ngbaan ni le Tidindaan aatuun cha iween chuu u; ba pu? waa tii Uwumbər lisil. Le njkpaambil njman u, le u kpo.

²⁴ Tə, Uwumbər aabər nan moo mooni njipepel məmək. Le binib too kpaē ki gaal i.

²⁵ Banabas ni Səəl ma kan, baah nan di njimobil tii Yesu aanib aaninkpiib na, le bi di Jonn Mak nyan Jerusalem ni, ki labr buen Antiok aatiñ ni.

13

Uwumbər Aafuur Nyaan aah nyan Banabas ni Səəl pu na

¹ Yesu aanib bibaa nan bi Antiok aatiñ ni. Bi ponn ni bibaa nan ye Uwumbər aabənabtiib, bibaa mu nan ye Yesu aabər aaməmək. Bi yin ubaa ke Banabas, ki yin uken ke Simeonn, ki ki yin u ke Unibəmbəñ,* ki yin uken ke Lusius, u nan ye Sairene aatiñ aanii na, ki yin uken ke Manaenn u Ubər Herod aate nan kpiin u na, ki yin uken ke Səəl.

² Le bi məmək dooni Uwumbər ki lul buməb. Baah njani kina na, le Uwumbər Aafuur Nyaan tuk bi ke bi nya Banabas ni Səəl bi ti tun waah siin bi lituln li na.

³ Le Yesu aanib lul buməb, ki mee Uwumbər, ki di binjaal paan bi pu, le ki cha bi buen.

Banabas ni Səəl aah nj pu Saiprus aatiñ ni na

⁴ Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan aah tun Banabas ni Səəl pu na, le bi buen, ki ti fuu kitiñ kibaa ni, bi yin ki ke Selusia, le ki koo buñəb ni, ki puur ki ti fuu lidikl pu, bi yin lidikl ngbaan ke Saiprus,

⁵ le ki fuu kitiñ ki bi lidikl ngbaan paab na, bi yin ki ke Salamis. Baah fuu nima na, le bi koo Juu yaab aameen aadir ni, ki tuk binib Uwumbər aabər. Jonn Mak mu nan dii bi, ki ter bi.

⁶ Le bi ki buen lidikl ngbaan aapepel liken wəb, ki ti fuu kitiñ kibaa ni, bi yin ki ke Pafos. Baah ti fuu nima na, le bi kan ubəə ubaa, bi yin u ke Bariyesu. U nan ye Juu yaab aanii le ki njmann ke u ye Uwumbər aabənabr la.

⁷ Lidikl ngbaan aatim aaninkpel mu nan bi nima, bi yin u ke Sejius Pəəl. U nan ye unii u kpa nlan na la. Ubəə ngbaan aajə le nan bi na. Le uninkpel ngbaan yin Banabas ni Səəl ke bi dan u chee, ki ban u njun Uwumbər aabər.

⁸ Ubəə ngbaan aayimbil leler nan ye Elimas la. Elimas aatataa le ye ke ubəə. Le u kpak Banabas ni Səəl kinikpakpak, ki pəəni ubaa ke uninkpel ngbaan taa gaa Yesu ki kii.

⁹ Le Uwumbər Aafuur Nyaan fir Səəl, u bi duln u ke Pəəl na pu, le u lik Elimas mbaməm,

¹⁰ le ki bui u, “Sin u ye kinimbəñ aajapəəñ na, aa ye litunyaan məmək aadin la, ki njmanni binib n-yoonn məmək, ki kpa mbiin sakpen, ki ban aa bii Tidindaan aasan mu tok na.

¹¹ Uwumbər ga daa aatafal, ki cha aa jəb, kaan ki li waa, ki ti saa n-yoonn mu Uwumbər gee na.”

Libuul ngbaan ni le likpakpal bəmbəln biin unibil pu, le u jəb, ki chuun mann gonni ki ban unii u ga chuu unjaal ki dar u na.

¹² Uninkpel ngbaan aah kan kina, ki bae Tidindaan aah bi pu na, le ni gar u pam. Le u gaa Yesu ki kii.

Pəəl aah moon Uwumbər aabər Antiok aatiñ ni pu na

¹³ Pəəl mam nan nyan Pafos aatiñ ni, le ki koo buñəb ni, ki ti puur, ki ti fuu kitiñ kibaa ni, bi yin ki ke Pega, ki bi Pamfilia aapepel ni la. Baah ti fuu nima na, le Jonn Mak gir buen Jerusalem ki cha bi.

¹⁴ Le bi nyan Pega aatiñ ni, ki buen ti fuu Antiok aatiñ ki bi Pisidia aapepel ni na. Juu

* 13:1 : Baaliin ni, bi yin Unibəmbəñ ke Niger.

yaab aakpaakool daal, le bi koo kal mmeen aadiik ni.

¹⁵ Le unii ubaa karn Uwumbər Aagban ponn ni. U karn Moses ni Uwumbər aabənabtiib aah nan ηmee pu na. Waah karn doo na, le mmeen aadiik aaninkpiib tun unii bi chee, ke u ti tuk bi ke bi yaa ban bi tuk binib tibər ti ga pəək bitaakpab na kan, bi tuk bi.

¹⁶ Le Pəəl fii sil ki yoor unaal ki len ke, “Israel yaab, ni nimi bi kaa ye Israel yaab ki pak Uwumbər na, li pel man:

¹⁷ Timi Israel yaab Aawumbər nan nyan tiyaajatiib. Bi nan ye bicham le Ijpt aatiη ni. Baah bi nima na, le Uwumbər ter bi, ki cha bi pər. Le Uwumbər nyan bi Ijpt aatiη ni, ki mək Ijpt aatiη aanib waapəən sakpiin.

¹⁸ Njibin imonko ilee le Uwumbər kpiin tiyaajatiib timoor ni,

¹⁹ le ki nin jenn nyan ηnibol ηilole Kanaann aatiη ni, ki di kitiη ngbaan yakr ke lifaal na tii bi. Buyoonn bi nan koo Ijpt aatiη ni na, ki ti saa bundaln bi nan gaa Kanaann aatiη na, nan ye ηjibin ikui inaa ni piinmu la.

²⁰ “N-yoonn ngbaan le u tii bi bibəjirb, bi li joo bi, ki ti saa waabənabr Samuel aayoonn.

²¹ N-yoonn ngbaan le bi len ke bi ban ubər, u li joo bi. Baah len kina na, le Uwumbər nyan Səəl, u nan ye Kis aajapəən na, u li ye baabər. U nan ye Benjaminn aanibol ponn ni aanii, ki nan joo bi ηjibin imonko ilee la.

²² Nee aapuwəb le Uwumbər nyan u bi chee, ki di David ηa baabər, ki len ke, ‘David u ye Jese aajapəən na bi maah gee pu na. U ga li ηani maah gee pu na məmək.’

²³ Tə, Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tun unii Israel yaab chee, ke u gaa bi lii. Yesu le u tun ni u bi chee, ke u gaa bi lii. Uma le ye Ubər David aayaabil ubaa.

²⁴ Jənn u nan muini binib nnyun ni na nan loln nsan ki fuu ni, le Yesu nin paan ni. Yesu aah kaa nan kee piin waatuln na, le Jənn tuk Israel yaab ke bi yaa kpeln baabimbin kan, u ga muin bi nnyun ni.

²⁵ Jənn aah kaa nan kee tun waatuln doo na, le u baa bi, ‘Ni dak ke m ye ηma? Maa ye Kristo u ga gaa binib lii na. Uma le paan ni mpuwəb. Maa ηeer m chuu gbiln waanaatak aajmin.’”

²⁶ Tə, Pəəl nan ki bui bi, “Nnaabitiib, Abraham aayaabitiib, ni binib bi kaa ye Juu yaab ki pak Uwumbər na, timi chee le Uwumbər nan tun ni tibənyaan ke u ga gaa timi lii.

²⁷ Binib bi bi Jerusalem ni na, ni baaninkpiib aa nyi ke Yesu le ga gaa bi lii. Likpaakool məmək daal, bi karni Uwumbər Aagban ponn ni, Uwumbər aabənabtiib aah nan len pu na, kaa bee naatataa. Le bi jin Yesu tibər ki len ke waabər bii. Uwumbər aabənabtiib nan len ke bi ga ηa kina.

²⁸ Juu yaab nan mee Pailat nsan ke bi ku Yesu. Bi mu aa kan waataani ki ga ηmaa len ke u ηeer bi ku u.

²⁹ Ni ηmee Uwumbər Aagban ponn ni baah ga nan ηa Yesu pu ki ku u na. Le bi nan ηani naah ηmee pu na məmək, le ki nyan u ndəpuinkoo pu, ki di u sub kitakpaluη ni.

³⁰ Le Uwumbər fikr u nkun ni.

³¹ Le u di ubaa mək binib bi nan dii u Galilee ki nan saa Jerusalem na. Le bi kan u iwiin pam. Dandana wee, bima le ye waaseeraadam, ki tuk Juu yaab waabər.

³²⁻³³ Timi le joo ni tibənyaan ngbaan nan tuk nimi. Uwumbər nan puu tipuur tii tiyaajatiib. Timi le ye tiyaajatiib aayaabitiib. Waah puu tipuur ti tii tiyaajatiib na, u gbiin tipuur ngbaan dandana wee tii timi, ki fikr Yesu nkun ni. Uwumbər aalahn aagban ponn ni, ηjiil ηilee, le Uwumbər len Yesu chee ke, ‘Sin le ye Maabo, din wee le m ma si.’†

³⁴⁻³⁵ Tə, Uwumbər ki bui ke:

‘M ga sil ηa tinyoor ti bi chain na ηa ni pu, ke maah puu tipuur tii Ubər David pu na.’‡

Uwumbər ki len kigban kibaa ponn ni: ‘Maan cha maabo u ye chain na aawon bur.’ §

Tə, Pəəl nan ki len ke, “Uwumbər aah len pu na, naatataa le ye ke u fikr Yesu nkun ni. Waan ki kpo. Waawon aan bur.

† 13:32-33 : Lik Ilahn 2.7. ‡ 13:34-35 : Lik Aisaya 55.3.

§ 13:34-35 : Lik Ilahn 16.10.

³⁶ Ubər David aah nan bi na, u nan tun Uwumbər aatuln, le ki ti kpo. Le bi sub u uyaajatiib chee, le u bur.

³⁷ Yesu u Uwumbər fikr u nkun ni na, uma aawon aa bur.

³⁸⁻³⁹ Tijətiib, ti tuk nimi ke Uwumbər ga di cha nimi aatunwanbir pinn nimi Yesu pu. Binib bimək gaa Yesu ki kii na, Uwumbər ga di cha pinn bi, ki nyan bi baatunwanbir ni. Moses aakaal aa ηmaa di cha pinn binib, kaa ηmaa nyan bi baatunwanbir ni. Ti ban ke ni li nyi tibər timina mbaməm.

⁴⁰⁻⁴¹ Uwumbər aabənabtiib nan len ke Uwumbər len ke:

‘Mbənyundam, lik, m bi tun lituln libaa nimi aayoonn.

Unii yaa tuk nimi ke m tun lituln limina kan,
naan tii naadii la.

Cha ni gar nimi man, aan ki bee yəli.’ ”*

Tə, Pəəl nan ki tuk bi, “Ni li nyi aan Uwumbər aabənabtiib aah len pu na, ni taa ηa nimi.”

⁴² Pəəl aah len doo na, le u ni Banabas nyan ni mmeen aadiik ni. Baah nyan ni na, le binib bui bi ke likpaakool li choo na daal bi ki gir ni, ki nan ki tuk bi tibər ngbaan.

⁴³ Binib məmək aah nyan mmeen aadiik ni na, le Juu yaab, ni binib bi nan kpeln ki dii Juu yaab aasan na pam nan dii Pəəl ni Banabas. Le Pəəl ni Banabas len bi chee ki tuk bi ke Uwumbər aah san bi kinimbaak pu na, bi li beenin dii waasan.

⁴⁴ Tə, likpaakool li paan ni na daal, le binib bimək bi kitiη ngbaan ni na nan kuun ni bi nan ηun Tidindaan aabər. Ubaabaa baanja le nan gur linampal.

⁴⁵ Juu yaab aah kan kinipaak ngbaan kuun kina na, le bi kpa lipiipoln sakpen, ki kprak Pəəl kinikpakpak, ki seei u.

⁴⁶ Le Pəəl ni Banabas kpa lipobil ki bui Juu yaab ngbaan, “Ni ηan ke ti puen tuk nimi Uwumbər aabər. Le ni yii, kaa kii, kaa dak ke ni ηeer ni kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Kina pu na, ti ga di cha nimi, ki tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Uwumbər aabər.

⁴⁷ Uwumbər tuk timi waagban ponn ni ke ti ηa kina. U nan len ke,

‘M nyan si la, ke aa woln binib bi kaa ye Juu yaab na aanimbil,
ki tii dulnyaa wee ni aanib məmək nsan ke bi ηmar.’ ”†

⁴⁸ Tə, binib bi kaa ye Juu yaab na aah ηun baah len pu na, le bi kpa mpopiin sakpen, le ki bui ke Uwumbər aabər ηan sakpen a. Le binib bi Uwumbər nyan bi ke bi kan liməfal li kaa kpa ndoon na gaa Yesu ki kii.

⁴⁹ Le Uwumbər aabər moon itingbaan məmək ni.

⁵⁰ Le bipiib bi kpa mpəən ki pak Uwumbər na bi kitiη ngbaan ponn ni. Kitiη ngbaan aaninkpiib mu nan bi. Le Juu yaab ηa, ki cha bi ηma tijar Pəəl ni Banabas pu, ki ηa bi falaa, ki nyan bi baatiη ni.

⁵¹ Le Pəəl ni Banabas kpaar bitaa aatatan lii nima, ni ye nsurm le ki tii bi, ki nyan ni nima, ki buen kitiη kibaa ni, bi yin ki ke Ikonium.

⁵² Le Uwumbər Aafuur Nyaan gbiin binib bi gaa Yesu ki kii Antiok aatiη ni na. Le bi nan kpa mpopiin pam.

14

Pəəl mam aah buen Ikonium aatiη ni pu na

¹ Pəəl ni Banabas nan ti fuu Ikonium aatiη ni, ki koo mmeen aadiik ni, ki kpa mpəən ki tuk binib Uwumbər aabər. Nima pu na, binib pam nan gaa Yesu ki kii, bi ye Juu yaab, ni bi kaa ye Juu yaab na mu.

² Le Juu yaab bibaa yii Uwumbər aabər, ki bii Yesu aanib, ki cha binib bi kaa ye Juu yaab na bibaa gee liηuul bi pu.

³ Le Pəəl ni Banabas nan bi nima ki yunn, ki nan kpa lipobil ki tuk binib Tidindaan aabər, ke u gee bi. Le Tidindaan cha bi tun liηinjiir aatun, ki mək ke baah len pu na, ti gbii.

⁴ Le kitiη ngbaan aanib aa kpa kiməbaan. Bibaa nan si Juu yaab aapuwb, biken mu si Yesu aakpambalb aapuwb.

⁵ Le Juu yaab ni baaninkpiib, ni binib bi kaa ye Juu yaab na bibaa kpokl ke bi ga ηa Yesu aakpambalb bakaa ki mae bi ηitakpal.

⁶ Le Yesu aakpambalb ηun baah ban bi ηa bi pu na, ki san ηmar, ki buen Listra aatiη ni, ni Debe aatiη ni, ni itingbaan i bi nima

* 13:40-41 : Lik Habakuk 1.5. † 13:47 : Lik Aisaya 49.6.

na. Lистра aatiņ, ni Debe aatiņ māmək bi Likonia aapepel ni la.

⁷ Le bi tuk nima chee aanib tibōnyaan ngbaan.

Baah mae Pōal ņitakpal Lистра aatiņ ni pu na

⁸ Uja ubaa nan bi Lистра aatiņ ni, le utaa-far faan. Una aah nan ma u na, u nan ye uwōb la. Waa nan chuun.

⁹ U nan ka pel Pōal aah len pu na, le Pōal bee ke u gaa Yesu ki kii, nima le u ga ņmaa tii u laafee. Le Pōal lik u sulm,

¹⁰ ki len mpōon pu, “Fii sil aataa pu.” Le uja ngbaan fii yuk sil, le ki chuun gonni.

¹¹ Le kinipaak ngbaan kan Pōal aah ņa pu na. Le bi teen Likonia aatiņ aanib aaliin ponn ni, “ņiwaa le kpaln binib ki dan ti chee do.”

¹² Le bi yin Banabas ke Seus.* Pōal nan len tibər jer Banabas. Nima pu le bi yin u ke Hemes.†

¹³ Liwaal Seus aadichal nan bi kitiņ ngbaan aagoln aabisamōb chee la. Le unii u toor kitork tii liwaal ngbaan na joo ni inaaja ni nsupuun ki di dan kitiņ ngbaan aagoln aabisamōb chee. U ni kinipaak ngbaan nan ban ke bi toor kitork tii Uwumbər aakpambalb Banabas ni Pōal la.

¹⁴ Le Banabas ni Pōal ņun baah ban bi ņa pu na. Baah ņun kina na, le bi chuu kar baabəkur, le ki san koo kinipaak ngbaan aakaasisik ni, ki tar ke,

¹⁵ “ņjōtiib, ba pu ni ņani kina? Ti po ye binibəm ke naah ye pu na la. Ti dan ti nan tuk nimi tibōnyaan la. Di cha man, ki taa ki dii ņiwaa man. ņi ye fam la. Ni li dii Uwumbər u fu na. Uma le nan naan paacham ni kitiņ, ni nnyusakpem, ni tiwan māmək.

¹⁶ N-yaayoonn na, u nan cha ņinibol māmək ņani baah gee pu na.

¹⁷ N-yoonn māmək u mu ņani nimi tiņann, ki tii nimi utaal, ki cha tijikaar ņani, ki kpiini nimi, ki cha ni kpa mpopiin, u mək nimi ke u bi.”

¹⁸ Le Pōal ni Banabas len kina ki pōoni bibaa ke bi taa cha kinipaak ngbaan toor kitork ngbaan tii bi, le baa ki toor ki tii bi.

¹⁹ Le Juu yaab bibaa nyan ni Antiok aatiņ ni, ni Ikonium aatiņ ni, ki dan Lистра aatiņ

ni, bi nan bii Pōal ni Banabas ki cha binib gee liņuul bi pu. Le bi mae Pōal ņitakpal, ki dar fuul u nyan kitiņ ni, ki ti di bil, ki dak ke u kpo, le ki siir cha u.

²⁰ Le Yesu aadidiliib dan nan sil gob u. Baah sil gob u na, le u fii sil, ki labr buen kitiņ ngbaan ni.

Pōal mam aah labr buen Antiok aatiņ ni pu na

Kitaak aah woln na, le Pōal ni Banabas siir buen Debe aatiņ ni,

²¹ ki ti tuk nima chee aanib tibōnyaan ngbaan. Le binib pam gaa ti, ki dii Yesu aasan. Le Pōal ni Banabas nyan nima ki ki labr buen Lистра aatiņ ni, ni Ikonium aatiņ ni, ni Antiok aatiņ ki bi Pisidia aapepel ni na.

²² Baah dii ntim ngbaan ni na, le bi pōək Yesu aanib aataakpab, ki toor tuk bi Uwumbər aabər, le ki tuk bi ke bi sil Yesu aachan ni, ke binib yaa ban bi koo Uwumbər aanaan ni kan, bi ga ji falaa sakpen le ki nin koo ni.

²³ Ntim māmək ni, bi nan leer Yesu aanib ponn ni bininkpiib ke bi li joo bi, le ki lul bumōb, ki mee Uwumbər tii bi. Baah gaa Tidindaan ki kii na, le bi di bi ņa uņaal ponn ni, ke u li lik bi.

²⁴ Le bi bō dii Pisidia aatim ponn ni, ki ti ki fuu Pamfilia aapepel ni,

²⁵ le ki ti fuu Pega aatiņ ni, ki tuk binib Yesu aabər, le ki buen Atalia aatiņ ni.

²⁶ Baah ti fuu nima na, le bi koo buņōb ni, ki puur nnyusakpem ki gir buen Antiok aatiņ ni, kitiņ ki bi nan nyan ni ki ni na. Baah nan ban bi nyan kitiņ ngbaan ponn ni na, Yesu aanib nan mee Uwumbər tii bi, ki di bi ņa uņaal ni, ke u ter bi waatuln ponn ni. Baah ti tun lituln ngbaan doo na, le bi ki gir ni nima.

²⁷ Baah fuu ni na, le bi yin Yesu aanib ke bi kuun ni, le ki tuk bi tiwan nimək Uwumbər cha bi ņa na, ki tuk bi waah ņa pu ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na nsan ke bi gaa Yesu ki kii na.

²⁸ Pōal ni Banabas nan ti bi nima, Yesu aadidiliib chee, ki yunn.

* **14:12** : Seus nan ye liwaal sakpeln libaa la. † **14:12** : Hemes nan ye liwaal li bi bui ke li len tibər sakpen na la.

15

Baah kuun Jerusalem ponn ni pu na

¹ Tə, bijab bibaa nan nyan ni Judea aatin ni, ki dan Antiok aatin ni, le ki nan tuk Yesu aanib ke bi yaa kaa gii njichakpan, Moses aakaal aah mək pu na kan, baan ηmar.

² Le bijab ngbaan kpak Banabas ni Pəol kinikpakpak sakpen tibər ngbaan pu. Nima pu na, bi məmək nan kii ke bi ga tun Pəol ni Banabas ni binib bibaa aan bi buen Jerusalem, ki ti baa Yesu aakpambalb ni Yesu aanib aaninkpiib bi bi nima na, ki lik.

³ Yesu aanib nan ter bi, le bi gor ki buen. Baah cha na, le bi bə dii Fonisia aatim ni, ni Samaria aatim ni, ke bi ti mann Yesu aanib, ki tuk bi ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu gaa Yesu ki kii. Le ni tii bi məmək mpopiin sakpen.

⁴ Le Pəol ni Banabas ti fuu Jerusalem. Baah ti fuu nima na, le Yesu aanib ni baaninkpiib ni Yesu aakpambalb doon bi ni mpopiin. Le Pəol ni Banabas tuk bi tiwan nimək Uwumbər cha bi ηa na, ki tuk bi waah ter bi pu na.

⁵ Le Farisii yaab bibaa, bi dii Yesu na, fii sil, le ki len ke binib bi kaa ye Juu yaab na yaa dii Yesu kan, ni ηan ke bi gii njichakpan, ki kii Moses aakaal.

⁶ Le Yesu aakpambalb ni Yesu aanib aaninkpiib kuun təb chee, ke bi kpokl tibər ngbaan.

⁷ Baah kpokl ki ti yunn na, le Piita fii sil ki bui ke, “Nnaabitiib, ni nyi ke n-yoonn mu jer na Uwumbər nan lee mi ni ponn ni, ke m buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti tuk bi tibənyaan ngbaan, aan bi ηun ki gaa Yesu ki kii.

⁸ Uwumbər u nyi binib məmək aasui ni aah bi pu na nan di Waafuur Nyaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na, ke waah tii timi pu na.

⁹ Waah ηa kina na, u mək ke u pak binib bi kaa ye Juu yaab na mu. Waa yakr timi. U po dak ke binib məmək ye tiwanbaan la. Baah gaa u ki kii na, le u finn bisui ni titunwanbir.

¹⁰ Nima pu na, ba pu ni muk bi, ki təηni Uwumbər? Timi ni tiyaajatiib aah nan ban ti dii Moses aakaal na, ni nan pəə ti chee. Taa ηmaa dii. Ni bi ke lituln li nyuun na la.

* 15:18 : Lik Amos 9.11-12.

Ba pu ni ban ke Yesu aadidiliib ngbaan dii kina?

¹¹ Binib bi kaa ye Juu yaab na yaa gaa Tidindaan Yesu ki kii kan, waanimbaasaln pu le u ga gaa bi lii. Kina le u ga gaa ti mu lii.”

¹² Piita aah len kina na, le bi məmək ηmin, ki pel Banabas ni Pəol aah len pu na. Le bi tuk bi Uwumbər aah ηa pu ki cha bi tun lijinjiir aatun binib bi kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni na.

¹³ Banabas ni Pəol aah len ti doo na, le Jems bui ke, “Nnaabitiib, li pel man.

¹⁴ Dandana wee, Simonn Piita tuk timi Uwumbər aah ηa pu njan na, ki mək ke utafal bi binib bi kaa ye Juu yaab na ni, ki lee bi ponn ni binib bibaa, ke bi li ye waanib.

¹⁵ Uwumbər aabənabitiib nan len ke u ga ηa kina. Ni ηmee Uwumbər Aagban ponn ni ke

¹⁶ ‘Uwumbər len ke: Ubər David aanaan aah lir na, m ga gir ni aan ki nan fiin waanaan ngbaan.

M ga ηa mu nnaanpəm, ki cha mu sil mbaməm.

¹⁷ Nima pu na, binib bi gur na ga li ban min Uwumbər.

Ninibol ηimək ye maanib na ga li ban mi.

¹⁸ Uwumbər le len kina. N-yaayoonn na ki joo cha,

u nan tuk binib tibər timina.’ ”*

¹⁹ Jems nan ki bui ke, “M dak ke ti taa ki muk binib bi kaa ye Juu yaab ki kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan na.

²⁰ Cha ti ηmee kigban tii bi, ki tuk bi ke bi taa ki ηmə kitorok aanann, ki taa ki gər kidagook, ki taa ki ηmə tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki ηmə nsin.

²¹ Tiyaajatiib yoonn ki di nan saa din, bi tuk binib Moses aakaal ntim məmək ponn ni. Likpaakool daal məmək bi po karni Moses aakaal mmeen aadir ni.”

Baah ηmee kigban ngbaan pu na

²² Jems aah len ti doo na, le Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib məmək, ni baaninkpiib kpokl ke bi ga nya bi ponn ni bijab bibaa, ki di kpee Pəol ni Banabas pu, ki tun bi Antiok aatin ni, bi ti di kigban ngbaan tii bi. Le

bi nyan bijab bilee. Bi yin ubaa ke Judas Basabas, ki yin uken ke Sailas. Bijab bilee ngbaan nan ye biyidam le Yesu aanib ponn ni.

²³ Le bi ηmee kigbanj ki di tun bi, bi di buen ti tii binib bi kaa ye Juu yaab na. Bi ηmee ke:

“Tinaabitiib bi kaa ye Juu yaab ki bi Antiok aatiη ni, ni Siria aatiη ni, ni Silisia aatiη ni na, ti dooni nimi. Timi Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib aaninkpiib dooni nimi.

²⁴ Ti ηun ke bijab bibaa nyan ti ponn ni, ki dan ni chee, ki ti tuk nimi tibor ti muk nimi ki ηa nimi ilandak na. Taa nan tuk bi ke bi tuk nimi kina.

²⁵ Nima pu na, ti kuun tɔb ki kpaan kimɔbaan, ki nyan ti ponn ni bijab bilee, ke ti tun ni bi ni chee. Bi ni tijotiib Banabas ni Pɔɔl, bi ti gee bi na, le ti ga tun ni bi ni chee.

²⁶ Banabas ni Pɔɔl nan di baamɔfal paan talmaa Tidindaan Yesu Kristo pu.

²⁷ Bijab bi ti nyan bi na le ye Judas ni Sailas. Bi mu ga tuk nimi tibor ngbaan aah ηmee pu na.

²⁸ Ti ni Uwumbor Aafuur Nyaan kpaan kimɔbaan, kaa ban ti di nkaal mu pɔɔ na kpee nimi.

²⁹ Ni ηan ke ni taa ki ηmɔ kitork aanann, ki taa ki ηmɔ nsin, ki taa ki ηmɔ tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki gɔr kidagook. Ni yaa kii kina kan, nima le ηan. Uwumbor ter nimi.”

³⁰ Le bi di kigbanj ngbaan tii Banabas mam, ke bi di buen Antiok aatiη ni. Baah ti fuu nima na, bi nan kuun ni Yesu aanib mɔmɔk, ki di kigbanj ngbaan tii bi.

³¹ Baah karn kigbanj ngbaan ponn ni na, le ni ηa bi mpopiin. Ni nan ye tibor ti pɔɔk bitaakpab na la.

³² Le Judas ni Sailas, bi ye Uwumbor aabɔnabtiib na, tuk bi Uwumbor aabɔr pam ki pɔɔk bitaakpab, ki ter bi, bi li dii mbamɔm.

³³ Bi nan yunn nima siib. Baah nan yunn nima siib na, le bi chɔi bi, ki gir buen Yesu aakpambalb chee. [

³⁴ Sailas ma nan gaar Antiok aatiη ni.]

³⁵ Pɔɔl ni Banabas nan ti bi Antiok aatiη ni, ni yunn siib. Le bi ni binib pam tuk binib Tidindaan aabɔnyaan, ki mɔk bi baah ga dii u mbamɔm pu na.

Pɔɔl ni Banabas aah yakr tɔb chee pu na

³⁶ Naah yunn siib na, le Pɔɔl bui Banabas, “Cha ti gir buen taah nan tuk binib Tidindaan aabɔr ntim mu mɔmɔk ni na, ki ti mann Yesu aanib ki lik ke bi joo Yesu aabɔr kinye?”

³⁷ Le Banabas ban ke Jɔnn Mak dii bi.

³⁸ Le Pɔɔl aa kii; ba pu? baah nan bi Pamfilia aatiη ni na, Jɔnn Mak nan labr kun ki cha bi, kaa ki ter bi lituln na ponn ni. Nima pu na, Pɔɔl aa nan kii ke u ki dii bi.

³⁹ Le Pɔɔl ni Banabas kpak kinikpakpak ki yakr tɔb chee, kaa ki dii tɔb. Le Banabas ni Jɔnn Mak koo buηɔb ni, ki buen lidikl libaa pu, bi yin li ke Saiprus.

⁴⁰ Le Pɔɔl nyan Sailas ke u dii u. Le Yesu aanib mee Uwumbor tii bi, ki di bi ηa Uwumbor aajaal ni, u ter bi. Le bi buen,

⁴¹ ki bɔ dii Siria aatim ni, ni Silisia aatim ni, ki pɔɔk Yesu aanib aataakpab, ki toor tuk bi Uwumbor aaliin.

16

Timoti aah dii Pɔɔl ni Sailas pu na

¹ Pɔɔl mam nan ti fuu Debe aatiη ni, ni Listra aatiη ni. Le Yesu aadidiir ubaa nan bi nima. Bi yin u ke Timoti. Una nan ye Juu yaab aabo la, ki mu gaa Yesu ki kii. Ute nan ye Griik aanii la.

² Yesu aanib bimɔk bi Listra aatiη ni, ni Ikonium aatiη ni na mɔmɔk nan pak Timoti.

³ Le Pɔɔl ban ke Timoti li dii u. Juu yaab bimɔk bi nima na nan nyi ke Timoti aate ye Griik aanii la. Nima pu na, Pɔɔl nan gii Timoti aachakpaln ke Juu yaab aah geei pu na, le ki cha u dii bi.

⁴ Le bi bɔ dii ntim ngbaan ponn ni, ki mann Yesu aanib. Pɔɔl mam aah nan bi Jerusalem ni na, le Yesu aakpambalb, ni Yesu aanib aaninkpiib bi nan bi nima na nan kpokl, binib bi kaa ye Juu yaab ki dii Yesu na aah ga ηa pu na. Le Pɔɔl tuk bi baah nan kpokl ki len pu na, ke bi kii kina.

⁵ Nima pu na, Yesu aanib aataakpab nan pɔɔk waasan ni. Idaa mɔmɔk le binib biken mu gaal u ki kii, ki kpaee waanib pu.

Pɔɔl aah dan tidan Troas aatiη ni pu na

⁶ Uwumbor Aafuur Nyaan aa nan kii ke Pɔɔl mam buen Asia aatiη ni ki ti tuk binib

Yesu aabər. Le bi bə dii Frijia aatim ni, ni Galasia aatim ni,

⁷ki ti fuu Misia aatiŋ mək, ki ban bi buen Bitinia aatim ni. Le Yesu Aafuur Nyaan aa kii.

⁸Le bi bə dii Misia aatim ni, ki ti fuu Troas aatiŋ ni.

⁹Kinyeek ngbaan le Pəəl danŋ tidanŋ ki kan Masedonia aatiŋ aanii ubaa si u chee ki ganŋi u ke u dan Masedonia aatim ni ki nan ter bi.

¹⁰Pəəl aah danŋ tidanŋ ngbaan kina na, le min Luk ni Pəəl mam gor ke ti buen Masedonia aatim ni. Ti nan bee ke Uwumbər le yin timi ke ti buen ki ti tuk kitiŋ ngbaan aanib tibənyaan na.

Upii Lidia aah gaa Yesu ki kii pu na

¹¹Ti nan koo buŋəb, Troas aatiŋ ni, ki puur nnyusakpem na ki ti jer lidikl libaa, bi yin li ke Samotres. Naah woln kitaak na, le ti fuu Neapolis aatiŋ ni.

¹²Le ti nyan buŋəb ni, ki chuun kitiŋ ki ti fuu Filipi aatiŋ ni. Ki ye Masedonia aatiŋ kibaa, ki ye kitisakpen. Rom yaab nan bi nima, ki joo kitiŋ ngbaan. Ti nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni, ki pii iwiin ilee.

¹³Juu yaab aakpaakool daal, le ti nyan kitiŋ ngbaan ponn ni, ki buen liməəl aagbaan. Ti nan dak ke likpaakool daal məmək Juu yaab kuuni nima ke bi mee Uwumbər. Le ti kan bipiib kuun nima. Le ti kal ki tuk bi Uwumbər aaliin.

¹⁴Upii ubaa nan bi nima ki ŋun taah len pu na. Bi nan yin u ke Lidia. U nan ye Tiataira aatiŋ aapii la, ki chuun kooh ŋitanyaan aakeken ŋi kpa kidaak na. U nan ye upii u pak Uwumbər na la. Le Tidindaan piir usui ke u pel mbaməm, ki gaa Pəəl aah len pu na.

¹⁵Le bi muiin u ni waachiln ni aanib nnyun ni. Le u tuk timi, “Ni yaa dak ke m sil gaa Tidindaan ki kii kan, ni dan nan mann mi, ki li bi ndo.” Le u ganŋ timi, le ti buen.

Baah di Pəəl mam ŋa kiyondiik ni pu na

¹⁶Ti nan ki buen baah mee Uwumbər nin chee na. Taah cha na, le usapəən ubaa ton timi nsan ni. U nan ye unaagbiibo la. Bininkpiib nan dii u, ki cha u tuk binib tiwan ni choo ki ga nan ŋa na aabər. Waah ŋani kina na, le u kan ŋimombil pam ki tii udindatiib.

¹⁷Le u paan ni ti ni Pəəl aapuwəb, ki tar ke, “Bijab bimina le ye Uwumbər u kaa kpa ŋeen aatə na aanaagbiib. Bi tuk nimi naah ga ŋa pu ki ŋmar na.”

¹⁸Usapəən ngbaan nan ŋani kina iwiin məmək. Waah ŋani kina na, le Pəəl gee liŋuul, ki fenn lik u, ki tuk bininkpiib bi dii u na, “M tuk nimi Yesu Kristo aayimbil pu, nya u ni man.” Libuul ngbaan ni le bininkpiib ngbaan nyan u ni.

¹⁹Tə, bininkpiib ngbaan aah nyan u ni na, le udindatiib gee liŋuul. Bi bee ke waan ki kan ŋimombil tii bi. Le bi chuu Pəəl ni Sailas ki dar bi mpəən, ki di buen kitiŋ ngbaan aabəjirb aanimbiin ni,

²⁰ki ti len ke, “Bijab bimina ye Juu yaab, ki muk do aanib,

²¹ki tuk bi nkaal mubaa. Taah ye Rom yaab na, naa ŋan ke ti gaa nkaal mue ki dii mu.”

²²Baah len kina na, le kinipaak ngbaan mu gee liŋuul Pəəl ni Sailas pu.

Le bibəjirb ngbaan chuu peer baawan, ki tuk baatutum ke bi di ŋidabil gbaa bi.

²³Le bi gbaa bi pam, ki tur bi ti ŋa kiyondiik ni, ki tuk kiyondiik aaninkpel ke u li kii bi mbaməm.

²⁴Baah tuk u kina na, le u tur bi ŋa ponn ni aadiik ni, kiyondiik ni, ki baa bi ŋibaa.

²⁵Kinyetaasiik le Pəəl ni Sailas bi mee Uwumbər, ki gaa ilahn ki pak u. Le binaagbiib biken ka pel.

²⁶Libuul ngbaan ni le kitiŋ denŋ sakpen, ki cha kiyondiik aadinyikl mu denŋ. Libuul ngbaan ni le kiyondiik aajaalenŋ mam məmək chuu piir. Le binaagbiib məmək aakululn chuu gbiln lir.

²⁷Le kiyondiik aaninkpel finn, ki kan ke jaalenŋ mam məmək piir a. U nan dak ke binaagbiib məmək nyan a. Le u yoor waajaak aajuk ke u ku ubaa.

²⁸Le Pəəl teen ke, “Taa ku aabaa. Ti məmək bi do.”

²⁹Le kiyondiik aaninkpel teen ke, “Li joo ni karyaa,” ki san koo ni, le ki nan gbaan Pəəl ni Sailas aanimbiin ni, le uwon gbaa.

³⁰Le u nyan bi lipaal, ki baa bi, “Ndin-datiib, m ga ŋa kinye aan ki ŋmar?”

³¹Le bi bui u, “Aa yaa gaa Tidindaan Yesu ki kii kan, aa ga ŋmar, le saachiln ponn ni aanib mu ga ŋmar.”

³² Le bi tuk u ni waachiln ni aanib məmək Tidindaan aabər.

³³ N-yoonn ngbaan le u di nnyun char baabuun ngbaan, baah fe gbaa lakr bi pu na. Le bi muin u ni waachiln ni aanib məmək nnyun ni.

³⁴ Le u di Pəəl ni Sailas buen waadichal ni, ki ti tii bi tijikaar ke bi ji. U ni waachiln ni aanib aah nan gaa Uwumbər ki kii na, ni ŋa bi mpopiin pam.

³⁵ Naah woln kitaak na, le bibəjirb ngbaan tun baatutum ke bi buen ti tuk kiyondiik ni aaninkpel ke u di bijab na lii aan bi li cha.

³⁶ Le kiyondiik aaninkpel tuk Pəəl, “Bibəjirb ngbaan len ke m di aa ni Sailas lii, ni li cha. Ni nya suuna ki li cha.”

³⁷ Le Pəəl aa kii kina. U nan bui bitutum ngbaan, “Bibəjirb ngbaan aah ŋa pu na, naa ŋan. Timi tibaa mu po ye Rom yaab la. Baa jin timi tibər, kaa kan timi aataani, le ki gbaa timi binib aanimbil ni, ki di timi laŋ kiyondiik ni. Baah ŋa timi Rom yaab kina na, naa ŋan. Dandana wee, bi ban ke ti li cha, ubaa taa li nyi. Taan kii kina. Cha bibəjirb ngbaan bibaa dan nan nyan timi.”

³⁸ Le bitutum ngbaan buen ti tuk bibəjirb ngbaan Pəəl aah len pu na. Baah ŋun ke Pəəl ni Sailas ye Rom yaab na, le ijawaan chuu bi.

³⁹ Le bi buen Pəəl ni Sailas chee ki ti səŋ bisui, ki nyan bi kiyondiik ni, le ki gaŋ bi ke bi nya kitiŋ ngbaan ni.

⁴⁰ Le Pəəl ni Sailas siir nima chee, ki buen Lidia aadichal ni, ki ti doon Yesu aanib, ki len bi chee ki pək bitaakpab, le ki nin siir nima.

17

Binib aah ŋma tijar Tesalonika aatiŋ ni pu na

¹ Baah siir nima na, le bi bə dii Amfipolis aatiŋ ni, ni Apolonia aatiŋ ni, le ki ti fuu Tesalonika aatiŋ ni. Juu yaab aameen aadiik nan bi nima.

² Le Pəəl ti koo mmeen aadiik ngbaan ni, waah ti ŋani pu ŋikpaakoo məmək na. U nan di ŋikpaakoo ŋitaa le tuk bi Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na aatataa,

³ ki mək bi ke ni ye Kristo u gaa binib lii na aabər, ke Uwumbər Aagbaŋ len ke see Kristo na jin falaa, ki kpo, ki fikr nkun ni, le

ki len ke waah tuk bi Yesu u aabər na, uma le ye Kristo ngbaan.

⁴ Le Juu yaab bibaa, ni Griik yaab bi pak Uwumbər na ponn ni pam, ni bipiib bi ye mpəəndam na kii tii Pəəl aah len pu na, ki kpaan u ni Sailas chee.

⁵ Le Juu yaab bi kaa kii tii u na nan kpa lipiipoln u pu, ki kuun ni binib bi kaa ŋan, kaa bi tibər tibaa ni na, ki cha kitiŋ ngbaan aanib məmək gee liŋuul, ki kpa kifuk, ki ŋma tijar, le ki buen uja u bi yin u ke Jasonn na do, ki ban bi koo ni. Le waa kii. Le bi koo mpəən, ki ti bi ban Pəəl ni Sailas, ke bi nyan bi buen kinipaak ngbaan chee,

⁶ le kaa kan bi. Baah kaa kan bi na, le bi chuu Jasonn ni Yesu aanib bibaa mpəən, ki di buen kitiŋ ngbaan aaninkpiib chee, le ki ti teen ke, “Pəəl mam bi muk binib ntim məmək ponn ni na dan do mu,

⁷ le Jasonn cha bi bi udo. Bi bii Ubərkaan Siisa aakaal məmək ki len ke ubər uken bi, bi yin u ke Yesu.”

⁸ Juu yaab aah len kina na, le kinipaak, ni kitiŋ ngbaan aaninkpiib gee liŋuul Pəəl ni Sailas pu.

⁹ Le bi cha Jasonn mam pan ŋimombil ke bi di bi lii. Le bi pan, le bi di bi lii.

Berea aatiŋ aanib aah gaa Yesu aabər pu na

¹⁰ Kinyeek ngbaan le Yesu aanib cha Pəəl ni Sailas siir buen Berea aatiŋ ni. Baah ti fuu na, le bi buen Juu yaab aameen aadiik ni.

¹¹ Le binib bi bi nima na pel Pəəl aah len pu na. Binib ngbaan ye binib ki jer Tesalonika aatiŋ ni yaab. Le binimbil man Pəəl aah len pu na pu. Idaa məmək bi nan kpar Uwumbər Aagbaŋ ponn ni, ki karni ke bi lik ke ti gbii aan taa gbii.

¹² Nima pu na, bi ponn ni pam nan gaa Yesu ki kii. Griik yaab bi nan ye bininyuum na, bijab ni bipiib, mu gaa u ki kii ki wiir.

¹³ Le Juu yaab bi bi Tesalonika aatiŋ ni na ŋun ke Pəəl bi Berea aatiŋ ni ki bi tuk binib Uwumbər aabər. Le bi mu buen nima ki ti cha kinipaak na ŋma tijar Pəəl pu.

¹⁴ Libuul ngbaan ni, le Yesu aanib cha Pəəl siir buen ki dii nsan mu cha nnyusakpem aagbaan na. Sailas ni Timoti ma nan bee Berea aatiŋ ni.

15 Le Yesu aanib bi cheen Pɔɔl na nan cheen u ti saa Atens aatiŋ ni. Le Pɔɔl tuk bi ke bi ti tuk Sailas ni Timoti ke bi chuun mala ki dan u chee. Waah tuk bi kina na, le binib bi cheen u na gir buen Berea aatiŋ ni.

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Atens aatiŋ ni pu na

16 Le Pɔɔl ti bi Atens aatiŋ ni, ki ka kii Sailas ni Timoti. Waah bi nima na, le u kan ŋiwaa pam kitiŋ ngbaan ponn ni. Le ni bii usui sakpen.

17 Likpaakool daal le u koo mmeen aadiik ni, ki tuk Juu yaab, ni binib bi pak Uwumbɔr na Yesu aabɔr. Le bi gbaa tɔb chee tibɔr ngbaan. Idaa mɔmɔk u nan chaa kinyan ni, ki ti tuk binib bi bi nima na Yesu aabɔr. Le u ni bi gbaa tɔb chee tibɔr ngbaan.

18 Binib bibaa mu nan bi kitiŋ ngbaan ponn ni. Bi yin bibaa ke Epikurus* aanib, ki yin bibaa mu ke Stoik† aanib. Baah ŋun Pɔɔl aah len pu na, le bibaa baa tɔb, “Ulambidaan ngbaan len kinye?”

Le bibaa mu bui ke bi dak ke u len ŋiwaa yayan ŋibaa aabɔr la. Pɔɔl ma nan bi len Yesu aabɔnyaan, ke u fikr nkun ni.

19 Bi nan yin kitiŋ ngbaan aaninkpiib ke Areopagus‡ aanib. Le bi di Pɔɔl buen bininkpiib ngbaan chee, le ki ti bui u ke waah tuk binib tibɔchann ti na, bi ban ke u tuk bi mu, bi bee,

20 ke waah len pu na, ni gar bi, bi ban ke u tuk bi mu taataa.

21 Atens aatiŋ aanib, ni bicham bi nan bi nima na, nan gee ke bi li kuun ni ki gbaa tɔb chee tibɔchann n-yoonn mɔmɔk. Nima pu le bi ban bi ŋun Pɔɔl yaar mu.

22 Le Pɔɔl sil bikaasisik ni, ki len ke, “Atens aatiŋ aanib, m bee ke nitafal bi ŋiwaa aabɔr ni pam.

23 M chuun nimi aatiŋ ponn ni ki kan naah dooni ŋiwaa pu na, le ki kan bi nan ŋmee ŋŋmeen naah toor kitork nin chee na. Bi ŋmee ke, “Taah kaa nyi Uwumbɔr u na.” Ni dooni Uwumbɔr, ki mu aa nyi u. Waabɔr le m ban m tuk nimi dandana wee.

24 Uwumbɔr nan naan dulnyaa wee, ni tiwan nimɔk bi ni ponn ni na. Uma le ye paacham ni taab Aadindaan. Waa bi liwaaal aadiik ni.

25 Uma ubaa le tii binib mɔmɔk limɔfal, ni libuln li ti fuur na, ni tiwan mɔmɔk. Waah ban pu na, u kpa. Unii yaa tun lituln tii uma Uwumbɔr kan, naa kpaee Uwumbɔr nibaa.

26 Njan u nan naan uja ubaa, uma le ye ŋinibol mɔmɔk aayaaja. Uma Uwumbɔr le cha ŋinibol mɔmɔk bi dulnyaa wee mɔmɔk ponn ni. U nan siin n-yoonn mu binib mɔmɔk ga li bi na, ki siin nin chee bi mɔmɔk ga li bi na.

27 Waah nan naan binib na, u ban ke bi li ban u. U dak ke nibaakan bi ga baa ki ban u, ki kan u. Waa daa unii ubaa chee. U po mal timi la.

28 Uma pu le ti fu, ki chuun, ki bi. N-yaayoonn na, nimi aalankpalb bibaa nan len ke,

“Ti ye Uwumbɔr aabim la.”

Baah len pu na, ti gbii.

29 Taah ye Uwumbɔr aabim na, taa cha ti li dak ke Uwumbɔr aabimbin bi ke ŋiwaa na. Ŋiwaa po ye ŋitakpal le bi kpai ni, bee salmaa, bee tikunabr le bi di mɔɔ ŋi.

30 Binib aah kaa nan kee nyi Uwumbɔr aasan buyoonn na, waa nan gar baah ŋani pu na. Dandana wee le u len ke u ban ke binib bimɔk bi dulnyaa wee mɔmɔk ponn ni na kpeln baabimbin ki dii waasan.

31 Ba pu? u siin nwiin bundaln u ga ji binib mɔmɔk tibɔr na, ki ti saa baah ŋa ki ŋeer pu na. U nyan uja u ga ji binib tibɔr na. U nan fikr uja ngbaan nkun ni, nima le ye limɔkl tii binib mɔmɔk.”

32 Binib ngbaan aah ŋun Pɔɔl len ke Uwumbɔr fikr unii nkun ni na, le bibaa ŋani u mbɔnyun. Le bibaa mu len ke bi ban bi ki ŋun tibɔr ngbaan.

33 Le Pɔɔl siir nima ki buen.

34 Le bijab bibaa gaa Yesu ki kii, ki kpaan Pɔɔl chee. Bi yin ubaa ke Dionisius, u nan ye Areopagus aanii ubaa na. Uken mu nan

* **17:18** : Epikurus yaab nan ye binib bi dii Griik aalandaan ubaa aamɔkm na la. Uma le nan mɔk ke mpopiin ye limɔfal aawanyaan kpaan la. † **17:18** : Stoik aanib nan dii Griik yaab aalandaan u nan bi n-yaayoonn na aamɔkm na la. U nan mɔk ke aa yaa ban mpopiin kan, aatafal taa li bi mmɔɔn, ni iween ni. ‡ **17:19** : Areopagus ye ligongoln libaa, le ki bi Atens aatiŋ ni. Nima chee le kitiŋ ngbaan ni aaninkpiib nan kaa ki ŋani baakuun. Kina pu na, bi nan yin bininkpiib ngbaan ke Areopagus aanib la.

ye upii u bi yin u ke Damaris na. Binib biken mu nan gaa Yesu ki kii.

18

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Korint aatiŋ ni pu na

¹ Pɔɔl nan siir Atens aatiŋ ni, ki di buen Korint aatiŋ ni.

² Waah bi nima na, le u kan Juu yaab aaja ubaa, bi yin u ke Akuila. Bi nan ma u Pontus aatiŋ ni la. Bi yin upuu ke Prisila. Bi nan bi Itali aatisakpeŋ Rom ni. Le Ubɔrkpaan Klɔdius nan siin nkaal ke Juu yaab mɔmɔk nya Rom aatiŋ ponn ni. Nima pu le Akuila ni Prisila nan nyan nima, ki dan Korint aatiŋ ni. Bi nan fuu ni naa yunn, le Pɔɔl nan ti kan bi.

³ Uja ngbaan ni upuu nan jab igban le ki gaal ŋiboo. Baatuln le nan bi na. Pɔɔl aatuln ni baatuln kpaa la. Nima pu le u nan ti bi bido. Le bi tun lituln ngbaan tɔb chee.

⁴ Likpaakool daal mɔmɔk kan, Pɔɔl nan chaa mmeen aadiik ni. Juu yaab ni Griik yaab mu nan bi nima. Le u ni bi gbaa tɔb chee Yesu aabɔr. Le u pɔɔni ubaa ki ban ke bi gaa Yesu ki kii.

⁵ Sailas ni Timoti nan nyan ni Masedonia aatim ni, ki fuu ni Pɔɔl chee. Baah fuu ni na, le Pɔɔl mooni Yesu aabɔr linimaln, kaa ki tun lituln liken. U nan ŋeer tuk Juu yaab ke Yesu le ye Kristo u gaa binib lii na.

⁶ Le bi kpak u kinikpakpak, ki seei u. Baah ŋa kina na, le Pɔɔl chuu waakekeln gbuk ki nyan kitangbaak, ni ye nsurm le ki tii bi, le ki bui bi, “Ni yaa kaa ŋmar kan, nimi aasin ga li bi nimi nibaa aajaal ni la, naa ye maataani. M ga di cha nimi, ki tuk binib bi kaa ye Juu yaab na le Yesu aabɔr.”

⁷ Le u siir cha bi, ki buen unii ubaa do, bi yin u ke Titius Justus, u nan ye unii u pak Uwumbɔr na. Udo ni mmeen aadiik si gbɔk tɔb la.

⁸ Mmeen aadiik aaninkpel u bi yin u ke Krispus na, ni waachiln ni aanib mɔmɔk gaa Tidindaan ki kii. Le Korint aatiŋ aanib pam mu ŋun Yesu aabɔr, ki gaa u ki kii. Le bi muin bi nnyun ni.

⁹ Kinyeek kibaa daal, le Pɔɔl dan tidan, le Tidindaan bui u, “Taa ki san ijawaan. Aa li beenin tuk binib tibɔnyaan ngbaan. Taa di cha.

¹⁰ M bi aa chee. Ubaa aan ŋmaa ŋa si nibaa. Kitiŋ kee ponn ni, binib pam ye maanib la.”

¹¹ Kina pu na, Pɔɔl nan bi nima ki ti saa libiln libaa ni ligeln, ki tuk binib Uwumbɔr aabɔr.

¹² Korint aatiŋ nan bi Akaya aapepel ni la. Akaya ngbaan mɔmɔk aaninkpel nan ye uja u bi yin u ke Galio na. Waayoonn ngbaan le Juu yaab kuun ki nan chuu Pɔɔl, ki di u buen uma Galio aanimbiin ni,

¹³ ki len ke Pɔɔl tuk bi baah ga ŋa pu ki doon Uwumbɔr na, kaa tuk bi mbamɔm, ke u bii baatiŋ aakaal la.

¹⁴ Pɔɔl aah ban ke u len na, le Galio tuk Juu yaab, “U yaa ba ŋa bakaa ni kinimbɔŋ kibaa kan, m ba ga ji u tibɔr. U mu aa ŋa nibaa.

¹⁵ Nimi Juu yaab, ni kpak tɔb iliin pu, ni binib aabɔr pu, ni nimi aakaal pu la. Ni bi ni chee la, naa ye maabɔr. Maan ji tibɔr ngbaan.”

¹⁶ Le u jenn nyan bi bibɔjirb aadiik ni.

¹⁷ Le bi mɔmɔk chuu mmeen aadiik aaninkpel u bi yin u ke Sosenes na, le ki gbaa u libɔjil aadiik chee. Le Galio aatafal aa nan bi ni ponn ni.

Pɔɔl mam aah gir buen Antiok aatiŋ ni pu na

¹⁸ Pɔɔl nan bi Korint aatiŋ ni ki yunn. Waah bi nima ki yunn na, le u chɔi Yesu aanib. Le u ni Prisila ni Akuila buen Senkrea aatiŋ ni. Pɔɔl aah ti bi nima na, le u kuu uyikpir lii. Ni mɔk ke waah nan puu tipuur ti tii Uwumbɔr na le na. Le bi nan ti koo buŋɔb ni, ke bi puur nnyusakpem na ki buen Siria aatim ponn ni.

¹⁹ Le bi ti fuu Efesus aatiŋ ni, ki nyan buŋɔb na ni. Le Pɔɔl buen mmeen aadiik ni. Le u ni Juu yaab ti gbaa tɔb chee Yesu aabɔr.

²⁰ Le bi ban ke u yunn bi chee. Le waa kii,

²¹ le ki chɔi bi, ki tuk bi ke Uwumbɔr yaa kii kan, u ga ki gir ni bi chee. Le u ki labr ti koo buŋɔb ni, ki cha Prisila ni Akuila nima, ki buen, ki ti fuu Siisarea aatiŋ ni.

²² Waah ti fuu nima na, le u nyan buŋɔb na ni, ki buen Jerusalem, ki ti doon Yesu aanib bi nan bi nima na, le ki nyan buen Antiok aatiŋ ni,

²³ ki ti yunn nima siib, le ki bə dii Galasia aatim ni, ni Frijia aatim ni, ki mann Yesu aanib, ki pɔək bitaakpab.

Uja u bi yin u ke Apolos na aabər

²⁴ Juu yaab aanii ubaa nan bi, bi yin u ke Apolos. Bi nan ma u Aleksandria aatiŋ ni la. Le u dan Efesus aatiŋ ni. U nan ye unii u nyi tibər aalem na, ki nyi tibər ti ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni na mbaməm.

²⁵ Binib nan tuk u Tidindaan Yesu aasan aabər, le unimbil man tibər ngbaan pu. U nan len binib chee, ki tuk bi Yesu aabər mbaməm. U mu aa nyi Yesu aah gbiini binib Uwumbər Aafuur Nyaan pu na. U po nyi Jənn aah nan muini binib nnyun ni pu na la.

²⁶ Le Apolos koo mmeen aadiik ni, ki tuk binib Yesu aabər ni lipobil. Le Prisila ni Akuila ŋun waah tuk bi pu na. Baah ŋun na, le bi di u di buen bido, ki ti toor tuk u Uwumbər aasan aabər mbaməm.

²⁷⁻²⁸ Tɔ, Apolos nan ban ke u buen Akaya aatim ni. Le Yesu aanib bi bi Efesus aatiŋ ni na ter u, ke u buen, le ki ŋmee kigbaŋ tii u ke u ti tii Yesu aanib bi bi Akaya aatim ni na, ke bi chann u tichann. Waah ti fuu nima na, le Juu yaab bi bi nima na nan kpak u kinikpapak. Le u len tibər nyan bi, ki mək bi binib aanimbil ni ke Uwumbər Aagbaŋ len ke Yesu sil ye Kristo u gaa binib lii na. Apolos aah ŋa kina na, u nan ter binib bi kan Uwumbər aanimbaasaln ki gaa Yesu ki kii na.

19

Pɔəl aah moon Yesu aabər Efesus aatiŋ ni pu na

¹ N-yoonn mu Apolos nan laa bi Korint aatiŋ ni na, le Pɔəl bə dii ŋjoo aatiŋ ni, ki ti fuu Efesus aatiŋ ni. Waah ti fuu nima na, le u kan Yesu aanib bibaa.

² Le u baa bi, “Naah gaa Yesu ki kii na, ni gbii Uwumbər Aafuur Nyaan aa?”

Le bi bui u, “Taa kan, ki mu aa ŋun ke Uwumbər Aafuur Nyaan bi.”

³ Le Pɔəl baa bi, “Ni yaa ye kina kan, bi muin nimi nnyun ni kinye?”

Le bi bui u, “Bi muin timi nnyun ni ke Jənn aah nan ŋani pu na la.”

⁴ Le Pɔəl bui bi, “Jənn nan muin binib bi kpeln baabimbin na nnyun ni, ki tuk bi ke

bi gaa unii u ga paan ni upuwəb na ki kii. Uma le bi yin u ke Yesu.”

⁵ Pɔəl aah tuk bi kina na, le bi cha u muin bi nnyun ni, Tidindaan Yesu aayimbil pu.

⁶ Le u di uŋaal paan bi pu. Le Uwumbər Aafuur Nyaan sunn ni bi pu. Le bi len iliin yayan, le ki nabr Uwumbər aah len pu na.

⁷ Bi ga nan li fuu bijab kipiik ni bilee.

⁸ Likpaakool məmək daal kan, Pɔəl nan chaa mmeen aadiik ni, ki ti saa inmal itaa, ki len binib chee ni lipobil, le ki tuk bi Uwumbər aanaan aabər. Le bi ni Pɔəl gbaa tɔb chee tibər ngbaan. Pɔəl nan pɔəni ubaa ke u mək bi ke waah len ti na gbii.

⁹ Le bi ponn ni bibaa aatafal pɔə. Baa kii tii waaliin, le ki len tibər ti kaa ŋan na Tidindaan aasan pu, kinipaak aanimbil ni. Kina pu le Pɔəl siir cha bi, ki di binib bi dii Yesu aasan na buen uja u bi yin u ke Tiranus na aadisakpeŋ ki ponn ni binib ŋmaa kuun ni na. Idaa məmək le u ni binib gbaa tɔb chee Yesu aabər nima.

¹⁰ U nan ŋani kina ki ti saa ŋibin ŋilee. Waah ŋa kina ŋibin ŋilee ngbaan pu na, le Asia aatiŋ aanib məmək, bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək ŋun Tidindaan aabər.

Skefa aajapətiib aabər

¹¹ Uwumbər nan cha Pɔəl tun lijinjiir aatun ki ti nyan. Binib aa nan kee kan kina.

¹² Le bi yoor Pɔəl aakekengen ŋi u joo per unimbil wəb na, ni ŋikeken ŋi u joo biini unimbiin ni na, ki ti di paan bibum pu, ni tiyayaar aah joo bi na mu pu. Baah ŋani kina na, libuul ngbaan ni le bi pɔək.

¹³⁻¹⁴ Tɔ, Juu yaab aanii ubaa mu nan bi nima. Bi yin u ke Skefa. U nan ye Uwumbər aatotoorninkpel ubaa la, ki nan kpa japətiib bilole. Ujapətiib nan chuun chaa ntim ntim ponn ni, ki nyani tiyayaar binib ni. Le bi ban ke bi di Tidindaan Yesu aayimbil nyan tiyayaar uja ubaa ni, le ki bui tiyayaar ngbaan, “M tuk nimi Yesu u Pɔəl mooni waabər na aayimbil pu, nya li cha man.”

¹⁵ Le tiyayaar ngbaan bui bi, “M nyi Yesu, ki nyi Pɔəl. Nimi ma kan, ŋma ye nimi?”

¹⁶ Le uja u tiyayaar joo u na nan chuu bi, ki gbaa lakr bi, ki gaa baawanpeenkaan ki

nyanj bi. Le bi məmək san binjmeen ki nyan udo.

¹⁷ Le Efesus aatinj aanib bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na məmək njun tibər ngbaan. Le ijawaan chuu bi məmək. Le bi nyunj Tidindaan Yesu.

¹⁸⁻¹⁹ Le binib bi gaa Yesu ki kii na pam nan dan Pəəl chee, ki nan kpiir ki tuk u binib aanimbil ni, baah nan njani inyək pu na. Bi ponn ni pam nan kpa inyək aagbann. Le bi di inyək aagbann ngbaan see mmii ni, binib məmək aanimbil ni. Le bi kahn inyək aagbann ngbaan aadaak, le ni ye iwiin njichur piinjmu aapal.

²⁰ Le Tidindaan aaliin moo moon njipepel məmək, ki moo kan mpəən.

Binib aah njma tijar Efesus aatinj ni pu na

²¹ Nee aapuwəb, le Pəəl nan ban ke u bə dii Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim ni, ki nin buen Jerusalem. Le u njalandak ke u yaa buen Jerusalem aatinj ni kan, u ga ti buen Rom aatinj mu ni.

²² Le u nyan binib bi ter u na ponn ni bilee, bi yin ubaa ke Timoti, ki yin uken ke Erastus, le ki cha bi loln u pu nsan ki cha Masedonia aatinj ni. Uma Pəəl nan laa beenin bi Asia aatinj ni, ki yunn siib.

²³ N-yoonn ngbaan, le Efesus aatinj aanib njma tijar Tidindaan aasan pu.

²⁴ Unii ubaa nan bi nima, bi yin u ke Demetrius. U nan di tikunabr le məə njidichal waatiir nj bi ke liwaal li bi yin li ke Artemis na aadichal na, aan ki joo kooh binib pu. Le binib pam mu tun lituln ngbaan, ki kan tinyoor pam.

²⁵ Le Demetrius kuun binib bimək tun lituln ngbaan na, ki bui bi ke, “Njətiib, ni nyi ke timi aatuln kpa tinyoor pam.

²⁶ Pəəl mu bi bii timi aatuln la. Ni kan aa? Ni njun waah len pu na. U len ke njiwaa nj binib məə nj na aa ye nibaa. Binib bi bi Efesus aatinj ni do, ni Asia aapepel məmək ponn ni na pam pak waah len pu na, kaa ki dii njiwaa.

²⁷ U yaa beenin njani kina kan, u ga bii timi aatuln. Artemis, li ye liwaal səkpehn na aadichal ga bee fam. Artemis li Asia aatim aanib, ni dulnyaa ni aanib məmək dooni li na, mu ga nj fam, kaan ki li bi tibər tibaa ni.”

²⁸ Binib ngbaan aah njun kina na, le bi gee linjuul səkpen, ki tar ke, “Atemis li ye Efesus aatinj aanib aawaal na ye liwaal səkpehn la.”

²⁹ Le kitiinj ngbaan aanib məmək kpa kifuk ki njma tijar, le ki chuu Pəəl aajətiib bilee, Gayus ni Aristakus, ki di san mala buen binib aah kuuni nin chee na, mpaan səkpiin ni. Gayus ni Aristakus nan ye Masedonia aatinj aanib bilee bi dii Pəəl waasachuln ponn ni na la.

³⁰ Le Pəəl ubaa nan ban ke u buen kinipaak na aah kuun nin chee na, u ti len bi chee. Le Yesu aanib aa cha u buen.

³¹ Kitiinj ngbaan aaninkpiib ponn ni bibaa nan ye Pəəl aajətiib la. Bi mu nan tun unii Pəəl chee ke u ti tuk u ke u taa buen kinipaak ngbaan aah kuun nin chee na.

³² Kinipaak ngbaan nan kpa kifuk səkpen; bibaa nan tar ki len tibaa, bibaa mu nan tar ki len tiken. Baa nyi budabu pu bi kuun ni nima chee na.

³³ Le Juu yaab bi nan bi nima na nan nyan uja ubaa bi yin u ke Aleksanda, ke u sil kinipaak ngbaan aanimbiin ni. Nima pu na, binib bibaa mu nan dak ke ni ye uma Aleksanda aabər la. Le u yoor unjaal ki nyii bi pu, ki ban ke u tuk bi ke naa ye Juu yaab aabər.

³⁴ Kinipaak ngbaan aah bee ke u ye Juu yaab aanii na, le bi kpaan ki teen nfumbaa ke, “Atemis li ye Efesus aatinj aanib aawaal na ye liwaal səkpehn la.” Bi nan tar kina ki ti saa tikur tilee.

³⁵ Le kitiinj ngbaan aaninkpel ubaa dan nan nyii bi pu, ke bi di cha kifuk. Baah di cha na, le u len ke, “Efesus yaab, binib məmək nyi ke nimi Efesus yaab lik Artemis ni laadichal pu la, ki nyi ke Artemis ye liwaal səkpehn li nyan ni kitaapaak ki sunn ni kitiinj na.

³⁶ Ubaa aan njmaa nee ke taa gbii. Sənj nisui man, ki taa tun lituln fam.

³⁷ Nimi le joo ni bijab ngbaan do chee na. Baa sun tiwan liwaal aadichal ponn ni, kaa sii timi aawaal.

³⁸ Demetrius mam ni unii ubaa yaa kpa tibər kan, bibəjirb bi, libəjil daal mu bi. Cha bi buen nima ki ti len.

³⁹ Nimi aaninkpiib mu yin binib ki kuun bi, ke bi nan ji tibər. Ni yaa kpa tibər kpee kan, bi ga len ti mu.

40 Ni kpa kifuuk ki ŋma tijar din. Ni-baakan, timi aatiŋ aaninkpiib ga ji timi tibər kifuuk ngbaan pu. Nibaa aa bi ni ponn ni, ni po kpa kifuuk fam la. Bi yaa baa timi kifuuk ngbaan pu kan, taa nyi taah ga len pu na.”

41 Waah len kina na, le u cha bi məmək siir.

20

Pɔɔl aah buen Masedonia ni Griis aape-pel ni pu na

1 Kifuuk ngbaan aah ti ŋmin na, le Pɔɔl yin Yesu aanib ke bi dan u chee, ki nan len bi chee tibər, ki pɔɔk bitaakpab, ki chɔi bi, le ki buen Masedonia aatiŋ ni.

2 Le u bɔ dii ntim mu bi nima na ni, ki mann Yesu aanib bi bi nima na, ki len bi chee tibər pam, ki pɔɔk bitaakpab, ki ti fuu Griis aatiŋ ni,

3 ki nan bi nima ki pii iŋmal itaa, le ki ban u koo buŋɔb ni, ki buen Siria aatiŋ ni. Le u ŋun ke Juu yaab kpokl ke u yaa koo buŋɔb na ni kan, bi ga ku u. Waah ŋun kina na, le waa buen, ki len ke u ga labr jer Masedonia aatim.

4 Le binib bibaa nan dii u. Binib bi nan dii u na aayimbil nan ye Sopata, u nan ye Berea aatiŋ aanii, ki nan ye Pirus aajapɔɔn na; ni Aristakus, ni Sekundus, bi nan ye Tesalonika aatiŋ aanib na; ni Gayus, u nan ye Debe aatiŋ aanii na; ni Tikikus, ni Trofimius, bi nan ye Asia aatiŋ aanib na; ni Timoti.

5 Le bi məmək loln nsan ki buen Troas aatiŋ ni, ki ti kii timi nima.

6 Le ti nan bi Filipi aatiŋ ni, ki ti saa bundaln Juu yaab ji njim ki ŋmɔ boroboro u kaa kpa nnyɔk na. Liyaadaal ngbaan aah jer na, le ti koo buŋɔb ni ki buen. Ti di iwiin iŋmu le fuu Troas aatiŋ ni, ki ti pii tijɔtiib nima. Le ti nan bi nima ki ti saa iwiin ilole.

Pɔɔl aah buen Troas aatiŋ ni kookoo yaan pu na

7 Likpaakool ponn ni, njan aawiin daal, le ti kuun tɔb chee ke ti nan ji Tidindaan aajikaar. Le Pɔɔl len bi chee Uwumbər aabər le kitaak ti siir. U nan ban ke kitaak yaa woln kan, u buen cha bi. Nima le cha u len bi chee tibər kitaak ti siir.

8 Taah kuun paacham aadiik ni na, karyaam mam nan wiir ki ponn ni.

9 Unachipɔɔn ubaa nan bi nima, bi yin u ke Yutikus. U nan ka kiditatar aatakolu pu, le ngeen chuu u. Pɔɔl aah bi len tibər ki yunn na, le u geen, ki ker lir kitiŋ. Le bi məmək nyan ni, ki sunn ti yoor u. U mu kpo a.

10 Le Pɔɔl mu nyan ni, ki sunn buen bi chee, ki ti doon paan u pu, le ki di unjaal kpal u, le ki bui bi, “Chuu nibaa man. Waa kpo. U bi.”

11 Le Pɔɔl gir koo paacham aadiik ngbaan ni, ki ti jin bi chee tijikaar, ki ki len bi chee tibər ki yunn, hali ki ti woln kitaak. Naah woln na, le u buen cha bi.

12 Le bi yoor unachipɔɔn ngbaan di buen udo. Waah fikr na, le bisui sɔŋ mbaməm.

Taah buen Miletus aatiŋ ni pu na

13 Le ti loln nsan ki koo buŋɔb ni, ki puur buen Asos aatiŋ ni. Pɔɔl ma nan chuun kitiŋ, ki mu buen nima, le ti ti keln tɔb. Pɔɔl nan tuk timi ke u mu ga koo buŋɔb na ni nima.

14 Waah ti pii timi Asos aatiŋ ni na, le ti yoor u ŋa buŋɔb na ni, le ti di buen Mitilene aatiŋ ni.

15 Ti nan nyan nima ki nabr buen. Naah woln kitaak na, le ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kios, ki ki woln kitaak, le ti fuu lidikl liken chee, bi yin li ke Samos, ki ki woln kitaak le ti nan fuu Miletus aatiŋ ni.

16 Le Pɔɔl ban u fuu Jerusalem mala. U nan ban ke u pɔɔn ubaa ki fuu nima Pentekost aawiindaal. Nima pu na, waa nan ban ke u yunn Asia aatiŋ ni. Le u bui ke u ga gɔln Efesus aatiŋ, waan dii nima.

Pɔɔl aah chɔi Yesu aanib aaninkpiib pu na

17 Le Pɔɔl tun unii ke u buen Efesus aatiŋ ni ki ti yin ni Yesu aanib aaninkpiib, ke bi dan u chee Miletus aatiŋ ni.

18 Baah fuu ni u chee na, le u bui bi, “Maah nan fuu Asia aatiŋ ni, ki nan bi ni chee na, ni nan bee maabimbin aah nan bi pu n-yoonn ngbaan məmək na.

19 Ni nan bee ke m sunn mbaa taab, ki tun Tidindaan aatuln ni tinyunyunn, ki kan falaa Juu yaab chee, baah kpokl n-yoonn məmək ke bi ŋa mi bakaa pu na.

20 M buen binib aah kuuni nin chee na, ki buen nido mu, ki tuk nimi Yesu aabər. M

tuk nimi tibər timək ga ter nimi na, kaa gur tibaa.

²¹ M sur Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ke bi kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan ki gaa Tidindaan Yesu ki kii.

²² Dandana wee m kii Uwumbər Aafuur Nyaan aaməb le ki cha Jerusalem ni, kaa nyi baah ga ti ɲa mi nima chee pu na.

²³ M po nyi ke ntim məmək ponn ni, Uwumbər Aafuur Nyaan sur mi ke bi ga di mi ɲa kiyondiik ni, ki ɲa mi falaa.

²⁴ Tɔ, m yaa kpo, bee m yaa bi kan, ntafal aa bi ni ni. Tidindaan Yesu tii mi lituln, ke m tuk binib tibənyaan ngbaan, ke Uwumbər gee bi. Ntafal bi lituln ngbaan ponn ni, ke m tun li ti doo.

²⁵ “Maah nan bi ni chee na, m nan chuun tuk nimi Uwumbər aanaan aabər. M nyi ke ni ponn ni ubaa aan ki kan mi.

²⁶ Din, m tuk nimi mbamən la, unii ubaa ni ponn ni yaa kaa kan liməfal li kaa kpa ndoon na kan, naa ye maataani.

²⁷ M tuk nimi Uwumbər aabər məmək, kaa gur tibaa.

²⁸ Ni li nyi man, ki taa cha unii ubaa ɲmann nimi. Ni li ter Yesu aanib, ki taa cha unii ubaa ɲmann bi mu. Uwumbər Aafuur Nyaan nan ɲa nimi waanib aaninkpiib. Ni li joo waanib ngbaan mbaməm. Waabo nan dan nan kpo bi pu, ke bi kpaln waanib la.

²⁹ M nyi ke m yaa kaa ki bi ni chee kan, binib ga dan nan bii nimi, ke ɲisapol aah chuun chur ipiih pu na.

³⁰ Binib bibaa mu bi ni ponn ni, ki ga bii Uwumbər aaliin ke bi ɲmann Yesu aanib, bi taa ki li dii waasan. Bi ga li ban ke bi dii bima la.

³¹ Nima pu na, ni li nyi man, ki li teer ke ɲibin ɲitaa le na, m nan bi ni chee ki sur nimi ni tinyunyunn, nwiin pu ni kinyeek.

³² “Nnaabitiib, m di nimi ɲa Uwumbər aajaal ni, ke u li lik nimi. M tuk nimi waaliin i mək timi waah gee timi pu na. Waaliin ngbaan ga ter nimi, ke ni dii waasan mbaməm. U ga di lifaal tii nimi, ni binib bimək bi chain na.

³³ Maah nan bi ni chee na, maa nan ban unii ubaa aaməmbil, kaa ban unii ubaa

aawanpeenkaan.

³⁴ M ni njetiib yaa nan ban tiwan ni na kan, min mbaa le nan tun lituln, le ki kan taah ban tiwan ni na. Nimi nibaa nyi kina.

³⁵ Maah tun lituln kina na, m mək nimi ke ni mu li tun kina, ki ter bibum, ki li teer ke Tidindaan Yesu ubaa nan len ke, ‘Uwumbər aanyoor bi unii u tii na pu ki jer u gaa na pu.’ ”

³⁶ Pɔal aah len doo na, le bi məmək gbaan bitaɲaayil pu, ki mee Uwumbər.

³⁷ Le bi məmək ubaaba chaa ki ti joo biɲaal kpalni Pɔal, ki joo buməb moor utakpilm,* ki wii.

³⁸ Waah tuk bi ke baan ki kan u na, le ni bii bisui sakpen. Le bi cheen u buen u ti gir koo buɲəb ngbaan ni.

21

Pɔal aah buen Jerusalem pu na

¹ Tɔ, ti nan chəi bi, le ki koo buɲəb ngbaan ni, le ki puur ki ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kəs; ki woln kitaak, le ti fuu Rodes aatiɲ ni, ki nyan nima, ki buen Patara aatiɲ ni,

² le ki ti kan buɲəb bu ga buen Fonisia aatiɲ ni na. Le ti nyan ti koo bu ponn ni, ki cha.

³ Taah cha na, le ti jer lidikl libaa bi yin li ke Saiprus, li bi ɲɲangan wəb na, le ki ti fuu Taya, kitiɲ ki bi Siria aatiɲ ni na. Taah ti fuu nima na, le bi ban bi bi nima ni yunn siib, bi ti nyan ɲitun. ⁴ Le ti nyan buɲəb na ni, ki buen kitiɲ ponn ni, ti ti ban Yesu aanib. Ti nan ti kan bi, ki nan bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Taah bi bi chee na, le Uwumbər Aafuur Nyaan cha bi tuk Pɔal ke u taa buen Jerusalem.

⁵ Iwiin ilole ngbaan aah jer na, le ni ɲeer ti gir koo buɲəb na ni. Taah gir cha ti ti koo buɲəb ni na, le bi məmək, ni bipuutiib, ni baabim cheen timi, ki nyan ni kitiɲ ngbaan ni. Le ti məmək gbaan nnyusakpem na aagbaan, ki mee Uwumbər,

⁶ ki chəi təb. Le bi gir kun.

Le ti mu koo buɲəb na ni,

⁷ ki ti nyan Taya aatiɲ ni, ki puur buen Tolemais aatiɲ ni. Taah ti fuu nima na, le ti nyan buɲəb na ni, ki buen ti doon Yesu

* 20:37 : Bi moor utakpilm: Israel yaab nan doon binaabitiib kina le ki mək ngeehn.

aanib bi bi nima na, ki nan bi bi chee nwiin mubaa.

⁸ Naah woln kitaak na, le ti nyan kitin ngbaan ni, ki ti fuu Siisarea aatin ni. Taah ti fuu nima na, ti nan buen Filip do, ki ti koo udo. U nan ye unii u tuk binib Yesu aabanyaana na la. Baah nan nyan bijab bilole bi Jerusalem ponn ni, ke bi li yakr tijikaar tii Yesu aanib na, u nan ye bijab bilole ngbaan ponn ni ubaa.

⁹ Ubsatiib nan ye binaa, kaa kpa chatiib. Le Uwumbər Aafuur Nyaan cha bi nabr Uwumbər aah len pu na.

¹⁰ Ti nan bi nima ki yunn siib. Le Uwumbər aabənabr ubaa nyan ni Judea ki fuu ni ti chee nima, bi yin u ke Agabus.

¹¹ Le u gaa Pəəl aagbapapaln, ki di buu ubaa aataa ni unjaal, ki tuk Pəəl ke Uwumbər Aafuur Nyaan bui ke Juu yaab bi bi Jerusalem na ga nan di udaan u yeh ligbapapaln ngbaan na buu utaa ni unjaal kina, ki di u na binib bi kaa ye Juu yaab na aanjaal ni.

¹² Taah nun kina na, le ti ni binib bi bi nima na nan gan Pəəl ke u taa buen Jerusalem.

¹³ Le Pəəl baa bi, “Ni nani ba kina, ki wii, ki bii nsui? Bi yaa ga ti buu mi Jerusalem ni, bee bi yaa ga ti ku mi nima Tidindaan Yesu pu kan, m ga buen. Maan di cha.”

¹⁴ Taa nan nmaa chuu u ke u taa buen, le ki len ke, “Cha Tidindaan na waah gee pu na,” le ki nmin, kaa ki len tibaa.

¹⁵ Ti nan bi nima ki yunn siib, le ki gor ke ti buen Jerusalem.

¹⁶ Le Yesu aanib bi nyan ni Siisarea aatin ni na bibaa mu dii timi, ki di buen Jerusalem, uja ubaa do, ki ti koo nima. Bi nan yin u ke Menasonn, u ye Saiprus aatin aanii, ki nan dii Yesu ni yunn.

Pəəl aah buen ti mann Jems pu na

¹⁷ Taah ti fuu Jerusalem na, Yesu aanib nan gaa timi ki nan kpa mpopiin.

¹⁸ Naah woln kitaak na, ti ni Pəəl nan buen ti ti doon Jems. Yesu aanib aaninkpiib məmək mu nan bi nima.

¹⁹ Le Pəəl doon bi, ki neer tuk bi Uwumbər aah na tiwan nimək na, binib bi kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni, uma Pəəl aatuln pu.

²⁰ Baah nun kina na, le bi məmək nyun Uwumbər, ki bui Pəəl, “Tina aabo, aa nyi ke Juu yaab nichur pam le gaa Yesu ki kii. Bi məmək aanibil man Moses aakaal pu.

²¹ Le bi nun ke aa mək Juu yaab bimək bi Biniyayam aatim ni na ke bi taa ki dii Moses aakaal, ki taa ki geei baabim aachakpan, ki taa ki dii Juu yaab aakaal.

²² Bi ga nun ke aa fuu ni. Ti ga na kinye?

²³ Ti ga tuk si saah ga na pu na. Bijab binaa bibaa bi do. Bi nan puu tipuur tii Uwumbər.

²⁴ Bi ga buen Uwumbər Aadichal ni, bi ti na bibaa chain. Aa mu li dii bi cha, ki mu ti na aabaa chain, ki tii bi nımombil, aan bi ti daa tiwan ki nan toor kitork tii Uwumbər, ki kuu baayikpir. Aa yaa na kina kan, binib məmək ga bee ke aa mu dii Moses aakaal. Bi ga bee ke binib bi len ke saa dii Moses aakaal na aa len mbamən.

²⁵ Tə, binib bi kaa ye Juu yaab ki gaa Yesu ki kii na ma kan, ti nan nınee kigban tii bi, ki tuk bi taah kpokl pu na, ke bi taa ki nımo kitork aanann, ki taa ki nımo nsin, ki taa ki nımo tiwan ni bi tab ku ni na, ki taa ki gər kidagook.”

²⁶ Tə, Pəəl nan kii baah tuk u pu na. Ki woln kitaak le u yoor bijab binaa ngbaan, le u ni bi ti na bibaa chain. Le u koo Uwumbər Aadichal ni, ki ti tuk Uwumbər aatotoor bundaln bi ga na chain doo aan ki toor kitork tii Uwumbər na. Iwiin ilole daal, le bi ga na chain doo.

Binib aah chuu Pəəl Uwumbər Aadichal ni pu na

²⁷ Tə, iwiin ilole ngbaan aa nan kee fuu, le Juu yaab bibaa, bi nyan ni Asia aatim ni na, kan Pəəl Uwumbər Aadichal ni. Le bi cha kinipaak nıma tijar Pəəl pu, ki chuu u mpəən, ki tar ke,

²⁸ “Israel yaab, ter timi man. Uja wee ye unii u buen nıpepel məmək na, ki tuk binib məmək ke bi taa li pak timi Juu yaab, ki taa li pak Moses aakaal, ki taa li pak Uwumbər Aadichal. U mu joo ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ki di bi koo ni Uwumbər Aadichal li ye chain na ni, ki bii li.”

²⁹ Bi nan kan Pəəl ni Trofimus, u ye Efesus aatin aanii na chuun dii kitin ngbaan ponn ni. Le bi dak ke Pəəl di u koo ni Uwumbər Aadichal ni. Nima pu le bi len ke

u joo ni binib bi kaa ye Juu yaab na koo ni Uwumbər Aadichal ni.

³⁰ Le kitiŋ ngbaan aanib məmək ŋma ti- jar, ki san kuuni təb chee, ki chuu Pəəl ki dar nyan ni u Uwumbər Aadichal ni. Libuul ngbaan ni le Uwumbər Aadichal aakikiirb piin jaalen mam.

³¹ Le kinipaak na pəən bibaa bi gbaa ku Pəəl. Le unii ubaa buen Rom aatəb aajab aapol chee, le ki tuk u ke Jerusalem aanib məmək bi ŋmə tijar la.

³² Libuul ngbaan ni le upol ngbaan di butəb aajab bibaa ni baaninkpiib, ki san buen kinipaak ngbaan chee. Baah kan butəb aajab ngbaan ni baapol na, le bi di cha Pəəl, kaa ki gbaa u.

³³ Le upol ngbaan buen Pəəl chee, ki ti chuu u, ki tuk waajab ke bi di tikululn tilee buu u, le ki baa ke, “Ŋma ye uja wee? U ŋa kinye?”

³⁴ Le bibaa tar baah gee pu na, le biken mu tar baah gee pu na. Kifuuk ngbaan pu, le upol ngbaan aa ŋmaa bee budabu ŋa na. Le u tuk waajab ke bi di Pəəl buen butəb aajab aadichal ni.

³⁵ Le bi di u buen ti fuu ŋibimbini ŋi bi maa tam lidichal ngbaan na. Baah joo u cha na, le kinipaak ngbaan naa naa ke bi ti chuu nyan u. Nima pu na, baah ti fuu ŋibimbini taab na, le butəb aajab ngbaan yoor u paacham, le binib aa ki pii u.

³⁶ Le bi məmək paa bipuwəb ki tar, “Ku u man.”

Pəəl aah len waabamən pu na

³⁷ Le bi ti fuu lidichal ngbaan aabisaməb chee, ki ban bi koo. Le Pəəl bui upol ngbaan Griik aaliin ponn ni, “Cha m tuk si tibər tibaa.”

Le upol ngbaan baa u, “Aa ŋun Griik aaliin aa?”

³⁸ M nyi ke aa ye Ijpt aatiŋ aanii u nan cha kinipaak tukni timi aatiŋ aaninkpiib, ki di binikurb ŋichur ŋinaa buen nteer- sakpiin ni na la.”

³⁹ Le Pəəl bui u, “M ye Juu yaab aanii la. Bi nan ma mi Tasus aatiŋ ki bi Silisia aatiŋ ni na; ki ye kitiŋ ki kpa liyimbil na la. Pəək aabaa ki cha m len kinipaak ngbaan chee.”

⁴⁰ Le u kii ke u len. Le Pəəl sil ŋibimbini paab, ki di uŋaal nyii bi pu. Baah ŋmin na, le u len bi chee bima Juu yaab aaliin ponn ni.*

22

¹ U nan len ke, “Ntetiib ni nnaabitiib, li pel man, ki cha m tuk nimi maabamən.”

² Baah ŋun ke u len bima bibaa aaliin na, le bi sil chii.

Le Pəəl len ke,

³ “M ye Juu yaab aanii la. Bi nan ma mi Tasus aatiŋ ki bi Silisia aatiŋ ponn ni na la. M nan bae mbaem Jerusalem ni, do chee na la. Gamaliel le nan mək mi. M nan bae tiyaajatiib aakaal mbaməm. Nnimbil nan man Uwumbər aatuln pu, ke ni məmək aah bi pu dandana wee na.

⁴ M nan ŋa binib bi dii Yesu aasan na falaa, ki ban m ku bi. M nan chuu bijab ni bipiib mpəən, ki di tikululn buu bi, ki di bi ŋa tiyondir ni.

⁵ Uwumbər aatotoorninkpel ni Juu yaab aaninkpiib ga ŋmaa tuk nimi ke m len mbamən la. Bi nan ŋmee kigban tii Juu yaab bi bi Damaskus aatiŋ ni na, ke bi tii mi nsan m ti chuu Yesu aanib bi bi nima na, ki di tikululn buu bi, ki di bi dan Jerusalem, ke m nan daa bitafal. Le m nan buen.”

Pəəl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii pu na

(Lituln 9.1-19; 26.12-18)

⁶ “M nan bi nsan ni ki ti peen Damaskus aatiŋ. Nwiin kaasisik ni, le nwiin nyan ni paacham, ki nan woln ki mann gonn mi, ki wiin chain.

⁷ Le m lir kitiŋ, ki ŋun nneel len ke, ‘Səəl, Səəl, ba ŋa aa ŋa mi falaa?’

⁸ Le m baa u, ‘Ndindaan, ŋma ye?’ Le u bui mi, ‘Min le ye Yesu u ye Nasaref aatiŋ aanii na. Aa ŋani mi le falaa.’

⁹ Bijab bi nan si m chee na nan kan nwiin ngbaan, kaa ŋun udaan u len m chee na aaneel.

¹⁰ Le m baa u, ‘Ndindaan, m ga ŋa kinye?’ Le u bui mi, ‘Fii sil ki li cha Damaskus aatiŋ ni. Unii ubaa bi nima, ki ga ti tuk si tiwan nimək Uwumbər ban ke aa ŋa na.’

* **21:40** : Juu yaab aaliin ye Hiibru aaliin la.

11 Nwiihn ngbaan aah nan deer nnimbil na, le m job, kaa ki waa. Le binib bi dii mi na dar mi di buen Damaskus aatin ni.

12 “Uja ubaa nan bi nima, bi nan yin u ke Ananias. U dii Uwumbor aasan mbamom, ki kii timi aakaal. Juu yaab bimok bi nima na pak u.

13 Le u dan nan sil m chee ki bui mi, ‘Nna aabo Soal, likr.’ Libuul ngbaan ni, le nnimbil kpaan likr, le m kan u, kaa ki ye ujoon.

14 Le u bui mi, ‘Tiyajatiib Aawumbor nyan si, ke aa bee waageehn, ki kan Waabonyaan, ki nun waaneel len aa chee.

15 Aa ga li ye waaseeraadaan, ki tuk binib momok saah kan pu na, ni saah nun pu na.

16 Taa taan. Fiin, ki yin waayimbiil ki mee u, ki cha m muin si nnyun ni, ki finn aapobil saatunwanbir pu.’ ”

17 “Nimina aah jer na, le m nan gir buen Jerusalem, ki ti koo Uwumbor Aadichal ni, ki mee Uwumbor. Maah mee Uwumbor na,

18 le m kan lijnjiir aawan; m kan Tidindaan, ki nun u bui mi ke, ‘Fiin, ki nya Jerusalem ni mala. Aa yaa tuk do chee na aanib maabor kan, bi ga yii, kaan gaa ti.’

19 Le m bui u, ‘Ndindaan, bi nyi ke m nan buen mmeen aadir ni, ki chur binib bi gaa si ki kii na, ki gbaa bi.

20 Binib aah nan ku saaseeraadaan Stifen na, m mu nan bi nima, ki kii ke ni nan, ki joo binib bi ku u na aabokul.’

21 Le Tidindaan bui mi, ‘Li cha. M ga tun si ni daa na, binib bi kaa ye Juu yaab na chee.’ ”

22 Poul aah len kina na, le kinipaak ngbaan aa ki pel. Le bi momok teen mpoun pu, “Ku u man. Naa nan ke u ki li bi dulnyaa wee ni.”

23 Le bi momok tar, ki joo baabokul feeni paacham, ki leer titan mae paacham, le kitangbaak feei.

24 Le butob aajab aapol ngbaan tuk waa- jab ke bi di Poul koon ni kidiik ponn ni, ki ti gbaa u njinaalab, aan ki nin baa u waah na budabu na, ke bi bee budabu na aan Juu yaab nma tijar u pu na.

25 Le bi di tikululn buu u, bi ti gbaa u njinaalab. Le Poul bui butob aajab aaninkpel

u si u chee na, “Naah ban ni gbaa mi na, nkaal kii kina aa? Naa jin mi tibor, ki mu aa kan maataani. M ye Rom aanii la.”*

26 Uninkpel ngbaan aah nun kina na, le u buen upol ngbaan chee, ki ti bui u, “Li nyi saah ga na pu na. Uja ngbaan ye Rom aanii la.”

27 Le upol ngbaan buen Poul chee, ki ti baa u, “Aa ye Rom aanii la aa?”

Le Poul kii ke u ye.

28 Le upol ngbaan bui u, “M nan pan njimombil pam, le ki kpaln Rom aanii.”

Le Poul bui u, “M ye Rom aabo la.”

29 Poul aah len kina na, le bijab bi ban bi gbaa u na aa ki kaa u, le ki sur bipuwob. Upol ngbaan aah bee ke Poul ye Rom aanii na, le u mu san ijawaan. U bee ke waah di tikululn buu u na, naa nan.

Baah jin Poul tibor pu na

30 To, upol ngbaan nan ban u bee mbamom Juu yaab aah len Poul aah na pu na. Ki woln kitaak, le u chuu buur tikululn ti bi di buu Poul na, le ki tuk Uwumbor aatotoorninkpiib, ni bibojirb aaninkpiib momok ke bi kuun ni, le ki di Poul nan siin binimbiin ni.

23

1 Le Poul lik bi, ki len ke, “Nnaabitiib, m bee nsui ni ke maabimbin le nan Uwumbor chee ki nan saa din.”

2 Waah len kina na, le Uwumbor aatotoorninkpel Ananias tuk binib bi si Poul chee na ke bi faa umob.

3 Le Poul bui u, “Uwumbor ga faa si. Aa bi ke ligoln li kaa nan, aan bi di pente pipiin pente li na la. Aa ka do, ke aa ji mi tibor, nkaal aah dii pu na. Saah tuk binib ke bi faa mi na, sin le bii nkaal ngbaan.”

4 Le binib bi si Poul chee na baa u, “Aa sii Uwumbor aatotoorninkpel la aa?”

5 Le Poul len ke, “Nnaabitiib, maa nyi ke u ye Uwumbor aatotoorninkpel. M yaa ba nyi kan, maa ba ga len kina; ba pu? ni nmee Uwumbor Aagban ni ke, ‘Taa len saanib aaninkpel tibobir.’ ”*

6 To, Poul nan bee ke bi ponn ni bibaa ye binib bi dii Sajusii yaab aamokm na, bibaa mu ye binib bi dii Farisii yaab aamokm na.

* 22:25 : Unii yaa ye Rom aanii kan, baakaal aa kii ke bi daa utafal see bi puen jin u tibor ki kan waataani. * 23:5 : Lik Nnyam 22.28.

Le u teen ke, “Nnaabitiib, m ye unii u dii Farisii yaab aaməkm na la. Nte mu nan ye unii u dii Farisii yaab aaməkm na la. M kpa limakl ke binib bi kpo na ga fikr nkun ni. Limakl ngbaan pu, le bi ji mi tibər.”

⁷ Waah len kina na, le binib bi dii Farisii yaab aaməkm na, ni binib bi dii Sajusii yaab aaməkm na yakr təb chee, ki kpak təb kinikpakpak.

⁸ Sajusii yaab len ke binib aan fikr nkun ni, ke Uwumbər aatuuntiib aa bi, ke unii aawiin mu aa bi. Farisii yaab mu len ke binib ga fikr nkun ni, Uwumbər aatuuntiib bi, unii aawiin mu bi.

⁹ Le bi kpak təb kinikpakpak, ki tar mpəən pu, ki kpa kifujuk. Le Uwumbər aakaal aaməməkb ponn ni bibaa, bi ye Farisii yaab na fii sil, ki kpak sakpen, le ki len ke, “Taa kan uja wee aataani. Ni-baakan, Uwumbər aatuun, bee unii aawiin le sil len u chee.”

¹⁰ Le Farisii yaab ni Sajusii yaab kpak təb kinikpakpak sakpen, ki nma tijar. Le butəb aajab aapol ngbaan dak ke bi ga chuu daa par Pəəl. Le u tuk waajab ke bi buen ti gaa ni Pəəl, ki nyan u bi chee, ki nan di u nja baadichal ni.

¹¹ Kinyeek ngbaan, le Tidindaan dan nan sil Pəəl chee, ki nan bui u, “Chuu aabaa, ki taa san ijawaan. Saah tuk binib maabər Jerusalem ponn ni pu na, kina le aa ga tuk bi maabər Rom aatiŋ mu ni.”

Juu yaab aah kpokl ke bi ga ku Pəəl pu na

¹² Naah woln kitaak kichakpiik ni na, le juu yaab bibaa kuun təb chee, ki kpokl, le ki puu ke baan ji tijikaar, kaan nyu nnyun mu see bi ku Pəəl.

¹³ Binib bi nan kpokl kina na jer bijab imonko ilee.

¹⁴ Bi nan buen Uwumbər aato-toorninkpiib ni juu yaab aaninkpiib chee, ki ti bui bi, “Ti puu ke taan ji nibaa see ti ku Pəəl.

¹⁵ Ti ban ke ni ni bibəjirb aaninkpiib tun unii ke u buen butəb aajab aaninkpel chee, ki ti tuk u ke u li joo ni Pəəl ni chee, ke ni ban ni nan ki baa u tibər tiken kpee la. Bi yaa joo u choo kan, waan fuu ni do. Ti ga ku u nsan ponn ni.”

¹⁶ Le Pəəl aaninkpan aajapəən njon baah kpokl pu na. Le u koo butəb aajab aadichal ni, ki ti tuk Pəəl.

¹⁷ Le Pəəl yin butəb aajab aaninkpel ubaa, ki tuk u ke u di unachipəən na buen butəb aajab aapol chee, aan u ti tuk u tibər tibaa.

¹⁸ Le uninkpel ngbaan di u buen butəb aajab aapol chee, ki ti bui u, “Unaagbiija Pəəl le yin mi, ke m dan u chee, le ki ti tuk mi ke m di unachipəən wee dan aa chee, u nan tuk si tibər tibaa.”

¹⁹ Le upol ngbaan chuu unjaal ki dar u buen n-gbaan, ki ti baa u, “Aa ban aa tuk mi bayaar?”

²⁰ Le u bui u, “Juu yaab na kpokl ke bi ga tuk si ke aa fe li joo ni Pəəl bibəjirb aaninkpiib chee, ke bi nan baa u tibər tiken kpee.

²¹ Bi yaa bui si kina kan, aa taa kii. Bijab bi jer imonko ilee na ga bər ki kiir Pəəl bi nan ku u. Bi məmək puu ke baan ji tijikaar kaan nyu nnyun mu, see bi ku u. Dandana wee bi gor ke bi ku u, ki kiir ke bi njon saah ga len pu na.”

²² Le butəb aajab aapol bui unachipəən ngbaan, “Taa ki tuk unii ke aa tuk mi tibər ngbaan,” le ki cha u buen.

Baah di Pəəl buen Ubər Feliks chee pu na

²³ Le upol ngbaan yin waajab aaninkpiib ponn ni bilee, ke bi dan u chee, le ki nan tuk bi ke bi ban butəb aajab ikui ilee, ni bitandam imonko itaa ni kipiik, ni butəb aajab bi joo tikpaatunn na ikui ilee, aan bi gor ki nan buen kinyeek ngbaan tikur tiwae Siisarea aatiŋ ni,

²⁴ ki ban itaan tii Pəəl aan u li diŋ ni, ki di u buen Ubər Feliks chee, u nyan chakb, nibaa taa nja u.

²⁵ Upol ngbaan nan nme kigban ke bi ti tii Ubər Feliks. U nan nme ke:

²⁶ “Min Klədius Laisias, m doon si Ubər kpaan Feliks.

²⁷ Juu yaab nan chuu uja wee, ki gbaa u ki ti ban bi ku u. M njon ke u ye Rom aanii la. Maah njon kina na, le m di butəb aajab buen aan ti ti nyan ni u,

²⁸ ki kpaan di u buen juu yaab aabəjirb aaninkpiib chee. M nan ban ke m ti bee baah len ke u nja pu na.”

²⁹ Baah jin u tibər na, le m bee ke waah ɲa pu na, naa ɲeer ti ku u, kaa ɲeer ti di u ɲa kiyondiik ni. Baakaal pu, le bi galn u. Bi len ke u bii baakaal.

³⁰ Le unii ubaa tuk mi ke Juu yaab kpokl ke bi ti ku u. Maah ɲun kina na, libuul ngbaan ni le m di u tun ni aa chee, ki tuk binib bi galn u na, ke bi mu dan aa chee ki nan tuk si waah ɲa pu na.”

³¹ Tɔ, butəb aajab ngbaan nan ɲa baapol aah tuk bi pu na. Kinyeek ngbaan, le bi nan di Pɔɔl buen Antipatris aatiɲ ni.

³² Naah woln kitaak na, le butəb aajab bi chuun kitiɲ na labr kun baadichal ni, Jerusalem ponn ni. Le bitandam ngbaan cheen Pɔɔl buen Siisarea aatiɲ ni.

³³ Baah ti fuu nima na, le bi di kigban ngbaan tii Ubər Feliks, ki di Pɔɔl kaan u chee.

³⁴ Ubər ngbaan nan karn kigban ngbaan, le ki baa Pɔɔl, “Aa nyan ni kilatiɲ ni?” Le Pɔɔl mu bui u, “M nyan ni Silisia aatiɲ ni la.” Waah ɲun ke u nyan ni Silisia aatiɲ ni na,

³⁵ le u bui u, “Binib bi galn si na yaa fuu ni kan, m ga ji si tibər,” le ki tuk waatəb aajab ke bi di Pɔɔl ɲa lidichal li Ubər Herod nan maa li na ni, ki cha bi li kii u.

24

Juu yaab aah bii Pɔɔl pu na

¹ Iwiin iɲmu nan jer, le Uwumbər aato-toorninkpel Ananias dan Siisarea aatiɲ ni. Le Juu yaab aaninkpiib bibaa ni lɔya ubaa dii u. Bi yin lɔya ngbaan ke Tetulus. Bi nan sil Ubər Feliks aanimbiin ni, ki bii Pɔɔl.

² Le bi yin Pɔɔl ke u dan. Waah fuu ni na, le Tetulus piin ki bi bii u, le ki bui Ubər Feliks:

“Timi aaninkpel, ti pak si. Aa joo timi tiɲann, ki cha timi aatiɲ kee mɔ. Aa kpa nlan, ki ter timi aanib sakpen.

³ Ti mɔmɔk nyi saah ɲani pu na, ki dooni si mbaməm.

⁴ Maan len tibər ti li wiir. Maa ban ke ni ɲun si. Pɔɔn aabaa, ki li pel maah ban m len pu na.

⁵ Ti nyi ke Pɔɔl muk binib sakpen. U muk Juu yaab bi bi dulnyaa wee mɔmɔk ni na, ki cha bi ɲmɔ tijar. Binib bibaa bi, ki dii Yesu u ye Nasaref aatiɲ aanii na aasan. Pɔɔl ye bi ponn ni aaninkpel ubaa la.

⁶ U nan ban u bii Uwumbər Aadichal. Nima pu le ti chuu u. [Ti nan ban ti ji u tibər, timi aakaal aah dii pu na.

⁷ Le butəb aajab aapol Laisias dan nan nyan u mpɔɔn ti chee,

⁸ ki tuk binib bi galn u na, ke bi li choo aa chee ki nan len waah ɲa pu na.] Aa yaa jin u tibər ngbaan kan, sin aabaa ga bee tibər ngbaan aah bi pu na.”

⁹ Tetulus aah len pu na, le Juu yaab kpaan kii, ke ti gbii.

Pɔɔl aah tuk Ubər Feliks waabamən pu na

¹⁰ Le Feliks yoor unjaal ki tii Pɔɔl nsan ke u len.

Le Pɔɔl bui ke, “M nyi ke aa joo maanib ngbaan ɲibin pam. Kina pu na, m kpa mpopiin ke m tuk si maabamən.

¹¹ M nan buen Jerusalem m ti doon Uwumbər. Naa jer iwiin kipiik ni ilee. Aa ga ɲmaa baa binib ke ti gbii aan taa gbii.

¹² Maah nan bi Uwumbər Aadichal ni, ni mmeen aadir ni, ni kitiɲ ni na, Juu yaab aa kan mi m kpak unii ubaa kinikpakpak, kaa kan mi m muk unii ubaa.

¹³ Bi bii mi la, ki mu aa ɲmaa mɔk ke baah len pu na gbii.

¹⁴ M kii ke ti gbii ke maah dooni tiyaa-jatiib Aawumbər pu na, m dii Yesu aasan la. Juu yaab len ke nsan ngbaan aa ye mbamən. M kii Moses aakaal mɔmɔk mu, ki kii tii Uwumbər aabənabtiib aah nan ɲmee pu na mɔmɔk.

¹⁵ M kpa limakl ke Uwumbər ga fikr binib bi ɲan na, ni bi kaa ɲan na mɔmɔk nkun ni. Juu yaab mu kpa limakl kina la.

¹⁶ N-yoonn mɔmɔk m pɔɔni mbaa ke m taa li kpa taani Uwumbər ni binib chee.

¹⁷ “Njibin ɲibaa le maa nan bi Jerusalem. M nan ki buen nima m ti tii maanib bi ye bigiim na ɲimobil, ki toor kitork tii Uwumbər.

¹⁸ M nan buen Uwumbər Aadichal ni, m ti ɲa mbaa chain, aan ki toor kitork tii Uwumbər. Maah ɲa kina na, le Juu yaab kan mi Uwumbər Aadichal ni. Kinipaak aa nan bi m chee. Kifuuk mu aa nan bi m chee.

¹⁹ Le Juu yaab bibaa, bi nyan ni Asia aatim ni na mu nan bi nima. Bi yaa kaa gee maah ɲa pu na kan, ni ɲan ke bima bibaa dan aa chee, ki nan tuk si maah ɲa pu na.

20 Bibəjirb aaninkpiib jin mi tibər Jerusalem ponn ni. Bi yaa kan maataani kan, cha binib ngbaan tuk si.

21 Maah nan si bi chee na, le m teen ke, 'M pak ke Uwumbər ga fikr bi kpo na nkun ni. Nima pu le ni ji mi tibər din.' Maah len kina na, nibaakan bi dak ke naa ŋan."

22 Feliks nan nyi Yesu aasan aabər. Le u bui bi, "M ga di cha kina la. Butəb aajab aapol Laisias yaa fuu ni kan, m ga lik maah ga ŋa tibər ngbaan pu na."

23 U tuk butəb aajab nkub aaninkpel ke u cha waajab li kii Pəəl, ki taa joo u mpəən, ki cha ujtii bi ter u ki tii u waah ban pu na.

24 Iwiin ilee aah jer na, le Ubər Feliks ni upuu Drusila fuu ni. Upuu nan ye Juu aabo la. Le Feliks tun unii ke u ti yin ni Pəəl ke u dan nan len tibər ngbaan aan bi pel. Le Pəəl tuk bi baah ga ŋa pu ki gaa Yesu Kristo ki kii,

25 ki ŋa bininyaam, ki li chur bibaa, ki taa tun titunwanbir na; ba pu? Uwumbər ga ji binib məmək tibər. Pəəl aah len kina na, le ijawaan chuu Feliks. Le u bui Pəəl, "Ni ŋeer aa di cha kina. M yaa kan nfaawom kan, m ga yin si."

26 Le Feliks dak ke nibaakan Pəəl ga tii u ŋimombil, aan u piir u lii. Nima pu na, n-yoonn məmək kan, u ti yin ni u ki nan len u chee tibər.

27 Nibin ŋilee nan jer. Le ubər u bi yin u ke Posius Festus na dan nan len Feliks aalelen. Feliks nan ban ke u piir Juu yaab aasui. Nima pu na, waa nan nyan Pəəl kiyondiik ni. U nan cha u beenin pii, le ki buen.

25

Pəəl aah len ke u ban ke Ubər kpaan Siisa ji waabər pu na

1 Ubər Festus nan fuu Siisarea aatiŋ ni, u nan len Ubər Feliks aalelen. Waah bi nima iwiin itaa na, le u buen Jerusalem.

2 Waah ti bi nima na, le Uwumbər aatoorninkpiib ni Juu yaab aaninkpiib dan u chee, ki nan bii Pəəl, ki gaŋ Ubər Festus

3 ke u pəən ubaa ki tun binib bi ti yoor ni Pəəl ki di dan Jerusalem. Bi nan puen kpokl ke u yaa choo kan, bi ga ku u nsan ponn ni.

4 Le Festus bui bi, "Ti laa beenin joo u Siisarea aatiŋ ni. Ni yaa kpee siib kan, m mu ga ki labr buen nima.

5 U yaa kpa taani kan, cha nimi aaninkpiib dii mi nima, aan ki ti galn u."

6 Festus nan bi bi chee ki ti saa iwiin kipiik, bee iniin, le ki gir cha Siisarea aatiŋ ni, ki ti fuu nima. Naah woln kitaak na, le u koo libəjil aadiik ni, ki ti kal ubəjir aajal pu, le ki tun ke bi ti li joo ni Pəəl.

7 Juu yaab bi nyan ni Jerusalem na mu nan bi nima. Pəəl aah fuu ni na, le bi sil goln u, ki bii u ki ti nyan. Le baa ŋmaa mək ke baah len pu na gbii.

8 Le Pəəl bui ke, "Maa bii Juu yaab aakaal, kaa bii Uwumbər Aadichal, kaa bii Rom yaab Aabər kpaan Siisa."

9 Le Festus ban ke u piir Juu yaab aasui. Nima pu le u baa Pəəl, "Aa ga li gee ke aa buen Jerusalem m ti ji si tibər nima aa?"

10 Le Pəəl bui u, "M bi Ubər kpaan Siisa aabəjir aadiik ni, nin chee ni ŋeer bi ji mi tibər na. Sin aabaa nyi ke maa ŋa Juu yaab bakaa.

11 M yaa ba ŋa bakaa, bee m yaa ti ki ŋa tiwan ni ŋeer nkun na kan, maa ba ga ban ke m ŋmar. Baah bii mi pu na yaa kaa gbii kan, ubaa aan ŋmaa di mi ŋa binjal ni. M ban ke Ubər kpaan Siisa ji mi tibər."

12 Le Ubər Festus len waakpambalb chee ke u lik waah ga ŋa pu na, nee aapuwəb le u tuk Pəəl, "Aa len ke aa ban ke Siisa ji si tibər. Aa ga buen u chee, ni ti len ti."

Ubər Festus aah tuk Ubər Agripa pu na

13 Naah ŋa iwiin ilee na, le Ubər Agripa ni uninkpan Beniis dii ni, ki dan Siisarea aatiŋ ni, bi nan doon Ubər Festus.

14 Baah bi nima iwiin ilee na, le Festus tuk u Pəəl aabər ke, "Uja ubaa bi do. Feliks nan buen le ki cha u beenin pii kiyondiik ni.

15 M nan buen Jerusalem. Maah nan bi nima na, le Uwumbər aatoorninkpiib, ni Juu yaab aaninkpiib dan nan galn uja ngbaan. Bi ban ke m len ke waabər bii.

16 Le m tuk bi ke timi Rom yaab aa ŋani kina. Binib yaa galn unii kan, ti cha bi kuun ni təb la, aan u ti ŋun baah galn u pu na, ki cha u mu len waabaməŋ aah bi pu na. Taan daa unii aatafal see ti puen jin u tibər kina.

17 Maah tuk bi kina na, le bi nan dan do. Baah fuu ni na, maa taan. Naah woln kitaak na, m nan buen libəjil aadiik ni, ki ti

kal ubɔjir aajal pu, ki tun binib ke bi ti li joo ni Pɔɔl.

¹⁸ Waah fuu ni na, le binib bi galn u na fii ke bi bii u. M nan dak ke bi ga len ke u ɲa bakaa ki ti nyaŋ la. Ni mu aa ye kina.

¹⁹ Baah kpak u pu na, ni ye baakaal aabɔr, ki mu ye uja u bi yin u ke Yesu na aabɔr pu la. Bi len ke u kpo. Pɔɔl mu beenin len ke u bi.

²⁰ Maa nan nyi maah ga ɲa pu ki bee tibɔr ngbaan na. Le m baa Pɔɔl ke u kii ke u buen Jerusalem aan bi ti ji u tibɔr nima aan waa kii?

²¹ Le u len ke u ban ke Ubɔrkpaan Siisa ji u tibɔr. Nima pu le m cha butɔb aajab kii u, ke ni saa bundaln m ga cha bi di u buen Ubɔrkpaan chee na.”

²² Le Ubɔr Agripa bui Festus, “M ban ke m ɲun uja ngbaan aah ga len pu na.”

Le Festus bui u, “Aa ga fe ɲun fen.”

Baah di Pɔɔl siin Ubɔr Agripa aanimbiin ni pu na

²³ Naah woln kitaak na, le Ubɔr Agripa ni uninkpan Beniis dan ke bininyuum na. Le butɔb aajab aaninkpiib, ni kitin ni aaninkpiib dii bi, ki nyuɲni bi. Le bi mɔmɔk koo kidisakpen kibaa ni. Kidiik ngbaan ni, le bi ji binib tibɔr. Baah fuu ni na, le Festus tuk binib ke bi li joo ni Pɔɔl. Le bi joo ni u.

²⁴ Le Festus bui ke, “Ubɔr Agripa ni nimi bimɔk bi do na, ti mɔmɔk kan uja wee. Juu yaab nan dan m chee Jerusalem ponn ni, ki ki dan m chee do chee na mu, ki nan tar ke ni ɲeer ti ku u.

²⁵ Le m jin u tibɔr. Maah jin u tibɔr na, le m bee ke waa ɲa tiwan ni ɲeer ke ti ku u na. Le uma ubaa len ke u ban ke Ubɔrkpaan na ji u tibɔr. Nima pu le m ga cha u buen.

²⁶ Le m ban ke m ɲmee kigban tii maaninkpel ki tuk u Pɔɔl aabɔr. M mu aa nyi maah ga ɲmee pu na. Nima pu le m joo ni u, u nan tuk nimi waabɔr. Ubɔr Agripa, m ban ke aa lik waabɔr ngbaan aah bi pu na, aan ki tuk mi maah ga ɲmee pu na.

²⁷ M yaa cha bi di unaagbiija buen Ubɔrkpaan na chee, ki yaa kaa tuk u baah galn u pu na kan, naa ɲan.”

26

Pɔɔl aah tuk Ubɔr Agripa waabamɔn pu na

¹ Tɔ, Ubɔr Agripa nan bui Pɔɔl, “Aa ga ɲmaa tuk timi saabɔr aah ye pu na.”

Le Pɔɔl yoor uɲaal ki doon u, ki bui ke,

² “Ubɔr Agripa, maah bi do din ke m tuk si maabamɔn na, m kpa mpopiin pam. Juu yaab galn mi sakpen a.

³ M nyi ke aa nyi Juu yaab aakaal aah bi pu na. Aa nyi baah kpak tɔb budabu pu baakaal pu na. Kina pu na, maah kpa nsan m tuk si maabamɔn pu na, le m kpa mpopiin. M gan si ke aa li kpa limɔr ki li pel maah ga len pu na.

⁴ “Maah nan ye unachipɔɔn na, m nan bi maanib ponn ni, ni Jerusalem ponn ni.

⁵ Juu yaab mɔmɔk nan nyi maabimbin n-yoonn ngbaan. Bi nyi ke n-yoonn ngbaan mɔmɔk m nan dii Farisii yaab aasan. M nan ye binib bi dii Moses aakaal mbamɔm na ponn ni ubaa la. Bi yaa gee kan, bi ga ɲmaa tuk si kina.

⁶ M kpa limakl ke Uwumbɔr ga gbiin tipuur ti u nan puu tii tiyaajatiib na. Nima le cha ni ji mi tibɔr din.

⁷ Timi Juu yaab aanibol kipiik ni ɲilee dooni Uwumbɔr nwiin pu ni kinyeek, ki mu kpa limakl ke bi ga kan tipuur ngbaan. Ubɔr Agripa, m mu kpa limakl ngbaan, nima le cha Juu yaab galn mi.

⁸ Ba ɲa ni dak ke Uwumbɔr aan ɲmaa fikr binib nkun ni?

⁹ “N-yoonn mubaa, min mbaa nan dak ke ni ɲan ke m pɔɔk mbaa ki bii Yesu u ye Nasaref aatin aanii na aayimbil.

¹⁰ Le m nan ɲa kina Jerusalem ponn ni. M nan buen Uwumbɔr aatotoorninkpiib chee, ke bi tii mi nsan ke m chur Uwumbɔr aanib ki di ɲa tiyondir ni. Juu yaab yaa nan len ke bi ga ku bi kan, m mu nan kee la.

¹¹ N-yoonn mɔmɔk m nan chaa mmeen aadir ni ki ti dar bitafal, ki mukr bi ke bi sii Yesu. M nan gee liɲuul sakpen bi pu; nima pu na, m nan buen ntim muken ponn ni, ki ti ɲa bi falaa.”

Pɔɔl aah tuk bi waah nan gaa Yesu ki kii pu na

(Lituln 9.1-19; 22.6-16)

12 “Le Uwumbər aatotoorninkpiib nan tii mi nsan ke m ti chuu Yesu aanib bi nan bi Damaskus aatiŋ ni na. Le m nan buen nima.

13 Ubər Agripa, maah nan bi Damaskus aasan pu ki cha nima na, le nwiin kaasisik ni, nwiin nyan ni paacham, ki wiin jer nwiin, ki woln ki mann gonn m ni bijab bi dii na.

14 Le ti məmək lir kitiŋ. Le m n̄un nneel len Juu yaab aaliin ponn ni ke, ‘Sɔɔl, Sɔɔl, ba ŋa aa ŋa mi falaa? Ni pɔɔ aa di aataal lee ikokon.’

15 Le m baa u, ‘Ndindaan, ŋma ye?’ Le u bui mi, ‘Min le ye Yesu u aa ŋa u falaa na.

16 Fii sil. M dan aa chee, ke m lee si aan aa tun maatuln, ki ji seeraa, ki tuk binib saah kan mi pu na, ki tuk bi maah ga mək si n-yoonn mu choo na pu na.

17 M ga nyan si Juu yaab aanaal ni, ni binib bi kaa ye Juu yaab na aanaal ni, ki cha aa buen bi chee,

18 aan ki ti tuk bi maaliin, ki cha binimbil woln, ki nyan bi mbəmbəɔn ni, ki cha bi li bi nwiin ni, ki nyan bi kinimbəŋ aanaal ni, ki di bi ŋa Uwumbər aanaal ni, aan ki cha bi gaa min Yesu ki kii, aan Uwumbər di cha pinn bi baatunwanbir, ki ŋa bi waanib ponn ni bibaa, baah gaa min Yesu ki kii pu na pu.’ ”

Pɔɔl tuk bi waatuln aah bi pu na

19 “Ubər Agripa, maah kan lijinjiir aawan paacham pu na, le m kii Yesu aaməb.

20 Njan, m tuk binib bi nan bi Damaskus aatiŋ ni na, ke bi kpeln baabimbin ki dii Uwumbər aasan, ki tun lituln li ga mək ke bi sil kpeln baabimbin na. Njan, m nan tuk bi kina Damaskus aatiŋ ni, le ki nin buen Jerusalem, ki nin bɔ dii Judea aatim məmək ponn ni, le ki nin buen binib bi kaa ye Juu yaab na aatim ponn ni, ki ti tuk bi mu kina.

21 Nima pu le Juu yaab chuu mi Uwumbər Aadichal ni, ki ban bi ku mi.

22 Le Uwumbər mu ter mi n-yoonn məmək ki nan saa din, ki cha m si do, ki ye waaseeraadaan, ki tuk binib aabəŋ məmək waabər. M po tuk bi Uwumbər aabənabtiib ni Moses aah nan len pu na. Bi nan len tiwan ni ga nan ŋa na,

23 ke Kristo u ga gaa binib lii na ga nan ji falaa, ki li ye unii u ga puen fikr nkun ni na,

ki tuk Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na tibər ti ga woln binimbil na.”

24 Pɔɔl aah len kina na, le Festus teen ke, “Pɔɔl, aa ye uwaar la. Saah bae mbaem sakpen na le cha aa waar.”

25 Le Pɔɔl bui u, “Ubər Festus, maa ye uwaar. Maah len pu na, ni ye mbamən la. Naa ye uwaar aaliin.

26 Ubər Agripa nyi tibər ngbaan. Nima pu le m di lipobil len unimbiin ni, m nyi ke u nyi tibər timina, tibaa aa bər u. Tibər ngbaan nan ŋa binib aanimbil ni la.

27 Ubər Agripa, aa gaa Uwumbər aabənabtiib aah nan len pu na ki kii ii? M nyi ke aa gaa kii.”

28 Le Agripa baa Pɔɔl, “Aa dak ke naa pɔɔ m ŋa Kristo yoo la aa?”

29 Le Pɔɔl bui u, “M mee Uwumbər ke ni pɔɔye naa pɔɔye, aa ni binib bimək pel maah len pu dandana wee na, ŋa Kristo yaab ke min na. M mu aa ban ke bi buu nimi tikululn, ke min na.”

30 Le Ubər Agripa, ni Ubər Festus, ni Beniis, ni binib bi ka bi chee na, fii nyan lipaal.

31 Baah nyan lipaal na, le bi ti bui tɔb, “Uja ngbaan aah ŋa pu na, naa ŋeer ti ku u, kaa ŋeer ti di u ŋa kiyondiik ni.”

32 Le Agripa bui Festus, “Uja ngbaan yaa kaa ba len ke u ban ke Ubər kpaan Siisa ji u tibər kan, ti ba ga ŋmaa di u lii.”

27

Pɔɔl aah buen Rom aatiŋ ni pu na

1 Tɔ, bi nan len ke ti ga buen Ubər kpaan Siisa chee, Itali aatiŋ ni. Le bi di Pɔɔl ni binaagbiib biken tii butɔb aajab aaninkpel u bi yin u ke Julius na. Butɔb aajab ngbaan aayimbil nan ye ke “Ubər kpaan aajab.”

2 Le ti koo bunɔb ni. Bunɔb ngbaan nyan ni kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Adramitium. Bi nan gor ke bi di bu buen Asia aatiŋ ni la. Le ti koo ki buen. Uja ubaa mu nan dii timi, bi yin u ke Aristakus. U nan ye Masedonia aatiŋ aanii, ki nyan ni Tesalonika aatiŋ ni.

3 Naah woln kitaak na, le ti fuu kitiŋ kibaa ni, bi yin ki ke Saidonn. Le butɔb aajab aaninkpel Julius gee Pɔɔl aabər, ki cha u buen uɔtiib chee nima, u ti kan waah ban pu na.

⁴Tɔ, ti nan nyan nima, le libuln daar took timi. Nima pu le ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke Saiprus, le libuln aa ki pii timi.

⁵Le ti jer Silisia aatiŋ, ni Pamfilia aatiŋ, ki ti fuu Mira aatiŋ ki bi Lisia aatiŋ ni na.

⁶Taah ti fuu nima na, le butɔb aajab aaninkpel ngbaan kan buŋɔb bu nyan ni Aleksandria aatiŋ ni, ki ga buen Itali aatiŋ ni na. Le u cha ti mɔmɔk koo buŋɔb ngbaan ponn ni.

⁷Buŋɔb ngbaan aa nan chuun mala. Ni nan pɔɔ la. Bu nan yunn nsan ni siib, le ki ti fuu Kenaidus aatiŋ chee. Libuln aa nan kii le ti nan ti bee nsan ponn ni. Nima pu na, ti nan ti peŋ lidikl libaa, bi yin li ke Krete. Le ti jer Salmone aatiŋ,

⁸ki kpak nnyusakpem na aagbaan. Ni nan pɔɔ sakpen a. Le ti nan ti fuu kilolon kibaa ni, bi yin ki ke Kilolon Nyaan. Nima chee aa daa Lasea aatiŋ ni.

⁹Ti nan yunn nsan ngbaan ponn ni, ki ti pii Juu yaab aamɔlul daal, buyoonn kibun ga ŋmaa fii na. Naa ba nan ŋan ke ti ki li joo buŋɔb. Ni nan kpa linimaln sakpen. Le Pɔɔl sur bi ke,

¹⁰“Njɔtiib, ti yaa ki joo buŋɔb kan, m nyi ke ti ga kan linimaln. Njitun ni buŋɔb na ga bii. Binib pam mu ga kpo ti ponn ni.”

¹¹Le butɔb aajab aaninkpel aa kii Pɔɔl aah len pu na. U kii uŋɔdaan ni binɔŋa ab aaninkpel aah len pu na la.

¹²Libuln ni utaal aayoonn yaa ti fuu ni n-yoonn mu na kan, naa ŋan ti li bi kilolon ngbaan ponn ni. Nima le ti ponn ni binib pam bui ke ni ŋan ti nyan kilolon ngbaan ponn ni, ki pɔɔk tibaa ke ti fuu Fiiniks, kitiŋ ki bi Krete aadikl paab na. Kilolon bi nima mu. Libuln ni utaal yaa fuu ni n-yoonn mu na kan, ni ŋan ke timi aarɔb li bi ki ponn ni. Kilolon ngbaan aah bi liwilir wɔb pu na, nima le libuln aan ŋmaa pii timi nima.

Libupɔpɔɔl aah muk timi buŋɔb ni pu na

¹³Le libuln li kaa pɔɔ na nyan ni ŋŋangii wɔb. Le bi bui ke ni ŋeer ke ti nyan kilolon ngbaan ponn ni. Le bi chuu gbiln buŋɔb na, le ki di siir. Bi nan joo bu kpak Krete aadikl ngbaan chee la.

¹⁴Naah kpee siib na, le libupɔpɔɔl nyan ni ŋŋangan wɔb ki daar choo,

¹⁵ki daar yeŋni buŋɔb na, ki cha bu sil. Libuln daar tooh bu la. Nima pu na, bu aa nan ŋmaa chuun. Le ti cha bu jɔnn libuln.

¹⁶Le ti ti fuu lidikl libaa chee, bi yin li ke Kɔda, li bi ŋŋangan wɔb. Ti nan peŋ lidikl ngbaan, le libuln aa ki pii timi ki pɔɔ. Le timi aarɔsakpem dar buŋɔb waatiib bubaa. Taah peŋ lidikl ngbaan na, le ti chuu yoor buŋɔb waatiib na ŋa busakpem ni.

¹⁷Bi nan di iŋmin gbin punn punn busakpem na. Litambol nan dɔ nnyun ni, Libia aatiŋ chee, le bi dak ke nibaakan buŋɔb na ga dii litambol ngbaan paab. Nima pu na, bi nan chuu gbiln buŋɔb aakekeln li nan bi paacham na, ki cha bu jɔnn libuln.

¹⁸Libuln nan beenin daar ki pɔɔ, le buŋɔb na yeŋni. Naah woln kitaak na, le bi chuu nyan ni ŋitun na ki di mee lii nnyun ni;

¹⁹ki ki woln kitaak, le ti chuu nyan buŋɔb aawan mu ki di lii nnyun ni.

²⁰Taah nan bi bu ponn ni na, ni nan yunn le taa ŋmaa kan nwiin, kaa waa ŋiŋmabil mu, ntaalangbam pu. Libuln mu nan beenin daar, ki pɔɔ. Taa nan ki dak ke ti ga ŋmar.

²¹Tɔ, baa nan ki ji tijikaar, ni ti yunn. Baah kaa ki ji tijikaar ni yunn na, le Pɔɔl fii sil binimbiin ni, ki bui bi, “Njɔtiib, ni yaa ba pel maah nan len pu na, ki yaa kaa ba nyan ni Krete aadikl ni kan, ni ba ga li ŋan. Timi aawan aa ba ga bii.

²²Tɔ, m gaŋ nimi la, chuu nibaa man. Ti ponn ni unii ubaa aan kpo. Buŋɔb ngbaan baanja le ga bii.

²³M ye Uwumbɔr aanii, le ki dooni u. Kinyeek na, le waatuun ubaa dan nan sil m chee,

²⁴ki bui mi, ‘Pɔɔl, taa san ijawaan. Aa ga sil Ubɔrkpaan Siisa aanimbiin ni. Uwumbɔr ga cha binib bimɔk bi buŋɔb bue ponn ni na ŋmar, saanimbaak pu.’

²⁵Njɔtiib, nima pu na, chuu nibaa man. M pak ke Uwumbɔr ga ŋa waah tuk mi pu na.

²⁶Libuln mu ga daa buŋɔb na ti tam lidikl libaa, ki bii bu.”

²⁷Tɔ, libupɔpɔɔl ngbaan nan daar iwiin kipiik ni inaa. Kinyeek, le libuln nan

buenin joo timi nnyusakpem na ponn ni. Bi yin nnyusakpem ngbaan ke Adria. Kinyetaasiik, le binɔŋaab dak ke ti yak kitin kibaa ni.

²⁸ Le bi ban bi tɔŋ lik nnyun aah nyoo pu na. Bi nan di ŋŋmin di gbin tikur ti nyuun na, ki di lii nnyun ni, ki tɔŋ lik, ki ŋaŋ ŋitaa nkub ni moninko. Le bi too foor kpee, le ki ki tɔŋ lik, ki ŋaŋ ŋitaa imonko inaa ni kipiik.

²⁹ Le bi dak ke nibaakan bunɔb ngbaan ga duur ŋitakpal ki bii. Nima pu na, bi nan di tikur tinaa gbin ŋŋmin inaa pu, ki di gbin liŋɔjuul, le ti doon tam kitin, ki joo bu. Bu aan ki ŋmaa chuun. Baah ŋa kina na, le bi mee Uwumbɔr ke u cha kitaak woln.

³⁰ Le binɔŋaab ban ke bi loon nyan bunɔb na ni. Le bi chuu nyan bunɔb waatiib na di deen nnyun pu, ki ŋmann ke bi chuu nyan tikur tibaa le liŋɔyil pu.

³¹ Tɔ, Pɔɔl nan bee baah ban bi ŋa pu na, le ki bui butɔb aajab ni baaninkpel, “Binɔŋaab ngbaan yaa nyan bunɔb ngbaan ponn ni kan, naan ŋmaa ŋmar.”

³² Waah len kina na, le butɔb aajab chuu bunɔb waatiib na aanŋmin gii, ki di bu lii, ki cha busakpem na.

³³ Kichakpinaanyeek ni le Pɔɔl gan bi mɔmɔk ke bi pɔk bibaa ki ji tijikaar, ki bui bi, “Iwiin kipiik ni inaa le na, nimi aalandak muk nimi, le ni lul bumɔb.

³⁴ Ni pɔk nibaa ki ji pɔkaa man. Ni ga ter nimi, ni kan mpɔɔn. Nibaa aan ŋa unii ubaa do ponn ni.”

³⁵ Pɔɔl aah len kina na, le u yoor boroboro, ki doon Uwumbɔr bi mɔmɔk aanimbil ni, ki gii ki ŋman.

³⁶ Waah ŋa kina na, le bi mɔmɔk chuu bibaa, ki mu jin tijikaar.

³⁷ Ti nan ye binib ikui ilee ni imonko itaa ni kipiik ni biloob le bunɔb ngbaan ponn ni.

³⁸ Le bi mɔmɔk ŋman ti bab. Baah ŋman bab na, le bi di tijikaar ti gur na di mee nnyun ni. Bi nan ban ke bunɔb ngbaan yook la.

Timi aanɔb aah bii pu na

³⁹ Kitaak aah woln na, le ti kan kitin. Le binɔŋaab aa nyi kitin ngbaan ni. Le bi kan kilolon. Litambol mu dɔ kilolon ngbaan

aagbaan. Le bi len ke bi ga pɔɔn bibaa ki cha bunɔb na ti nyal litambol ngbaan paab.

⁴⁰ Le bi chuu geei tikur na aanŋmin, le ti bee nnyun ni. Le bi chuu gbiln tinɔpann aanŋmin, ki nan di likekeln gbin liŋɔyil ndɔ pu paacham. Libuln aah daar na, le bi ban ke likekeln ngbaan li joo bunɔb chuun cha nnyun aagbaan. Le bu chuun buen.

⁴¹ Litambol libaa nan dɔ nnyun ponn ni, le baa waa li, ki di dii lipaab. Le liŋɔyil chɔb lipaab, kaan ki ŋmaa chuun. Tinyunkpenn nan gbaa bunɔb na le liŋɔjuul ti wii.

⁴² Tɔ, butɔb aajab nan dak ke nibaakan binaagbiib na ga yuk lir nnyun ni, ki wo nyan, aan ki san ŋmar. Kina pu na, bi nan ban bi ku bi mɔmɔk.

⁴³ Butɔb aajab aaninkpel aa nan ban ke bi ku Pɔɔl, nima pu le waa kii. U nan tuk bi ke binib bi ŋmaa wo nnyun na puen yuk lir nnyun ponn ni, ki wo buen nnyun aagbaan, ki ti nyan;

⁴⁴ ke binib bi kaa ŋmaa wo nnyun na nyoon ŋikpan, ni ŋinɔbɔk, ki li cha nnyun aagbaan, ki ti nyan. Le ti ŋa kina. Le ti mɔmɔk ti nyan.

28

Taah fuu Malta aatinj ni pu na

¹ Taah nyan nnyun ngbaan ni na, le bi tuk timi ke bi yin lidikl ngbaan ke Malta.

² Le kitin ngbaan aanib gaa timi ki ŋa timi tinann pam. Le utaal piin ki bi nu, le tiwoor bi. Le bi tuur mmii tii timi.

³ Le Pɔɔl ti peei ni idɔ nan di ŋa mmii ni. Waah di i ŋa mmii ni na, le i tonj. Le uwaa nyan i ni, ki juu dab unjaal, ki jɔn.

⁴ Waah juu dab unjaal ki jɔn na, le kitin ngbaan ponn ni aanib kan, ki bui tɔb ke uja ngbaan ye unikur, le ki nyan ni nnyusakpem ni; Uwumbɔr mu aan cha u ŋmar.

⁵ Tɔ, Pɔɔl nan gbɔk unjaal, le uwaa na lir mmii ni. Naa ŋa u nibaa.

⁶ Bi dak ke ni ga duun la, ni yaa kaa ye kina kan, u ga kpo. Bi nan lik le ni ti yunn, ki mu aa kan nibaa ŋa u. Le bi ki dak ke u ye liwaal la, le ki kpaln unii.

⁷ Tɔ, kitin ngbaan aanib aaninkpel mu nan bi. Bi yin u ke Publius. Waasaak aa nan daa taah bi nin chee na. Le u gaa timi,

ki chann timi tichann ki ɲa timi tibulchinn iwiin itaa.

⁸ Ute nan bun, ki dɔ kidiik ni. Uwɔn nan ton, le u peel nsin. Pɔɔl nan koo u chee kidiik ni, ki ti mee Uwumbɔr tii u, ki ti di unjaal paan u pu, le u pɔɔk.

⁹ Pɔɔl aah ɲa kina na, le bibum biken bi bi lidikl ngbaan aatiɲ ni na mu dan Pɔɔl chee, le u cha bi mu pɔɔk.

¹⁰ Le bi tii timi ipiin pam. Taah nan ban ti buen na, bi nan ki tii timi, timi aasachuln aapiin.

Taah nyan Malta aadikl pu ki buen Rom aatiɲ ni pu na

¹¹ Ti nan bi nima inmal itaa, le bunɔb bubaa nan bi nima tiwoor ni libuln yoonn. Bu nyan ni kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Aleksandria. Bi nan yin bunɔb ngbaan ke “Bijaam.” Le ti koo bu ni, ki buen.

¹² Ti nan ti fuu kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Sirakus, ki nan bi nima iwiin itaa,

¹³ le ki nyan nima, ki buen ki ti fuu kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Regium. Naah woln kitaak na, le libuln nyan ni tipuwɔb, ki daar choo. Le ti nyan nima, ki buen. Iwiin ilee le ti nan ti fuu kitiɲ kibaa ni, bi yin ki ke Puteoli.

¹⁴ Ti nan kan Yesu aanib bibaa nima. Le bi ganj timi ke ti li bi bi chee ki ti saa iwiin ilole. Iwiin ilole ngbaan aah jer na, le ti chuun kitiɲ ki buen Rom aatiɲ ni.

¹⁵ Yesu aanib bi nan bi Rom aatiɲ ni na nan ɲun ke ti choo. Le bi tooh ni timi nsan pu. Bibaa nan tooh ni timi Apius Aanyaɲ ponn ni, le bibaa mu tooh ni timi Tidir Daakaan Titaa na chee. Pɔɔl aah kan bi na, le u doon Uwumbɔr, ki kan lipobil.

Pɔɔl aah moon Yesu aabɔr Rom aatiɲ ni pu na

¹⁶ Tɔ, ti nan ti fuu Rom aatiɲ ni. Taah fuu nima na, le bi cha Pɔɔl koo kidiik kibaa ni, le butɔb aaja ubaa si kii u.

¹⁷ Iwiin itaa aah jer na, le Pɔɔl yin Juu yaab aaninkpiib ke bi kuun ni u chee. Baah kuun ni u chee na, le u bui bi, “Nnaabitiib, maa ɲa timi aanib bakaa, kaa bii tiyaajatiib aakaal. Bi po chuu mi Jerusalem ni ki di mi ɲa Rom yaab aanjaal ni.

¹⁸ Bi nan jin mi tibɔr, le ki bee ke maa ɲa bakaa, naa ɲeer bi ku mi. Le bi ban ke bi di cha mi.

¹⁹ Le Juu yaab aa kii ke bi di cha mi. Nima pu na, m len ke m ban ke Ubɔrkpaan Siisa le ji mi tibɔr ngbaan. Naa ye ke m ban ke m galn maanib u chee.

²⁰ Nima pu le m yin nimi ke ni dan m chee, aan ti nan len tɔb chee tibɔr. Timi Israel yaab kpa limakl ke unii u ga gaa timi lii na ga dan. Limakl ngbaan pu, le bi buu mi tikululn tee.”

²¹ Le bi bui u, “Judea aatiɲ aanib aa ɲmee saabɔr kigbanj ni tii ni timi. Tina aabo ubaa aa nyan ni nima, ki nan tuk timi saabɔr, kaa len tibɔbir aa pu.

²² Ti nyi ke bi len ntim mɔmɔk ponn ni ke saah dii nsan mu na aa ɲan. Nima pu na, ti ban ti ɲun tibɔr ti bi aamɔb ni na.”

²³ Le bi siin bundaln bi ga ki kuun Pɔɔl chee na. Liyaadaal aah fuu ni na, bi nan ki kuun ni waadiik ni, ki wiir pam. U nan len bi chee tibɔr kichakpiik ni ki nan saa kijook, ki tuk bi Uwumbɔr aanaan aabɔr, ke Moses ni Uwumbɔr aabɔnabtiib nan ɲmee Yesu aabɔr, Uwumbɔr Aagbanj ponn ni. Pɔɔl nan pɔɔni ubaa ke bi gaa Yesu ki kii.

²⁴ Juu yaab bibaa kii tii waah len pu na, bibaa mu aa kii tii.

²⁵ Le bi kpak tɔb kinikpakpak. Baah ban bi nyan Pɔɔl aadiik ni na, le u bui bi, “Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan cha waabɔnabr Aisaya tuk niyaajatiib mbamɔn.

²⁶ U nan tuk Aisaya ke, ‘Li cha ti tuk binib ngbaan ke Uwumbɔr len ke:

Ni ga pel ki pel, kaan bee maaliin aatataa. Ni ga lik ki lik, kaan li waa.

²⁷ Binib ngbaan aasui aa bi nibaa ni.

Bitafal kpa la.

Bi ɲub binimbil, kaa ban ke binimbil woln, kaa ban ke bitafal ɲun, kaa ban ke bisui bee maaliin aatataa, kaa ban ke bi kpeln baabimbil ki dii maasan,

aan m tii bi laafee.’ ”*

²⁸ Pɔɔl nan ki bui bi, “M ban ke ni bee ke Uwumbɔr tun mi ke m buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti tuk bi waabɔr, aan bi mu ɲmar. Bima le ga ɲun.”

* 28:27 : Lik Aisaya 6.9-10.

[
²⁹ Pɔɔl aah len kina na, le Juu yaab ng-
baan nyan waadiik ni, ki beenin kpak tɔb
kinikpakpak sakpen.]

³⁰ Pɔɔl nan bi kidiik ngbaan ponn ni ɲibin
ɲilee. U nan pan ki pu, le ki bi ki ni. Le binib
choo nan manni u nima. Le u gaa bi mɔmɔk
ni mpopiin.

³¹ U nan beenin tuk binib Uwumbɔr
aanaan aabɔr, ni Tidindaan Yesu Kristo
aabɔr, ki nan kpa lipobil ki len. Ubaa mu
aa bui ke u di cha.

Kigbanj ki Pɔɔl ηmee ki tii ROM YAAB na

¹ Min Pɔɔl le ηmee kigbanj kee. M ye Yesu Kristo aatutunn la. Uwumbɔr nan yin mi ke m li ye Yesu aakpambal, ki nyan mi ke m moon waabɔnyaan tee.

² N-yaayoonn na, Uwumbɔr nan puu tipuur ke u ga tii timi tibɔnyaan tee. Le waabɔnabtiib ηmee ti waagbanj ki ye chain na ponn ni.

³ Tibɔnyaan ngbaan le ye Ujapɔɔn aabɔr. Uma le ye Tidindaan Yesu Kristo. Waah nan kpaln unibɔn na, bi nan ma u Ubɔr David aamaal ponn ni.

⁴ Uwumbɔr nan fikr u nkun ni, le Waa-fuur Nyaan mɔk ke u ye uma Uwumbɔr Aajapɔɔn u kpa mpɔɔn na.

⁵ U pu le Uwumbɔr ηa tinyoor ηa m pu, le ki ηa mi waakpambal, ke m tuk ηinibol mɔmɔk ke ni ηan ke bi tii u naadii, ki kii waamɔb.

⁶ Nimi bi bi Rom aatinj ni na, Uwumbɔr yin ni mu, ke ni li ye Yesu Kristo aanib.

⁷ Nima le m ηmee kigbanj kee m tii nimi bimɔk bi Rom aatinj ni na. Uwumbɔr gee nimi ki yin nimi ke ni li ye waanib.

Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Idoon aameel

⁸ Yesu Kristo pu, le m dooni Maawumbɔr ni mɔmɔk pu; ba pu? binib bimɔk bi dulnyaa ni na ηun naah gaa Yesu Kristo ki kii pu na.

⁹ M di nsui mɔmɔk tun lituln tii Uwumbɔr, ki tuk binib Ujapɔɔn Yesu Kristo aabɔnyaan ngbaan. Uma Uwumbɔr le nyi ke ni ye mbamɔn, m teer nibɔr maameen mɔmɔk ponn ni,

¹⁰ ki mee u n-yoonn mɔmɔk ke ni yaa ye waageehn kan, u tii mi nsan ke m dan nan mann nimi dandana wee.

¹¹ M ban ke m kan nimi, ki ter nimi aan ni kan Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin i ga pɔɔk nitaakpab na.

* **1:17** : Lik Habakuk 2.4.

¹² Maah len pu na le ye ke m ni nimi aah gaa Yesu Kristo ki kii pu na, ti ga pɔɔk tɔb aataakpab.

¹³ Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke n-yoonn mɔmɔk m nan ban ke m dan ni chee, le kaa kee ηmaa dan. M ban ke m cha binib gaa Yesu ki kii Rom aatinj ni, ke maah ηa pu ntim muken ponn ni na.

¹⁴ Ni ye limukl le ke m di tibɔnyaan tee tuk binib mɔmɔk, bi aanimbil woln na, ni bi aanimbil kaa woln na, ni bi bae mbaem na, ni bi kaa bae mbaem na.

¹⁵ Nima le m ban ke m tuk nimi bi bi Rom aatinj ni na mu tibɔnyaan ngbaan.

Tibɔnyaan ngbaan aapɔɔn

¹⁶ Maa san inimɔɔn Yesu aabɔnyaan tee pu. Tibɔnyaan ngbaan kpa Uwumbɔr aapɔɔn. Binib bimɔk ηun ti ki gaa Yesu Kristo ki kii na ga ηmar; njan, bi ye Juu yaab na ga ηmar, le bi kaa ye Juu yaab na mu ga ηmar.

¹⁷ Tibɔnyaan ngbaan mɔk timi ke unii yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, Uwumbɔr ga len ke waabɔr ηan. Ni ηmee Uwumbɔr Aagbanj ni ke, “Uninyaan aah gaa Uwumbɔr ki kii na, u ga li kpa limɔfal.”*

Unibɔn aataani

¹⁸ Uwumbɔr mɔk binib ke u gee liηuul titunwanbirdam pu; bi tun lituln li kaa ηan na, kaa dii u. Baabiin pu le bi yii mbamɔn.

¹⁹ Uwumbɔr gee liηuul bi pu la; ba pu? waabɔr ti binib ga ηmaa bee ti na bi mpaan pu. Uwumbɔr le di ti mɔk bi.

²⁰ Buyoonn Uwumbɔr nan naan dulnyaa wee ki nan saa dandana wee na, binib kani waabimbin aah bi pu na. Naa ye ke binimbil le kan u. Bi kan tiwan ni u naan ni na, ki kan ke u kpa mpɔɔn mu kaan doo na, ki sil ye Uwumbɔr. Nima le baan ηmaa len ke baa nyi.

²¹ Bi nyi ke u bi, ki mu aa nyuηni u waah ηeer pu na, ki mu aa dooni u waaterm pu. Nima le baalandak bee fam. Bisui ni bɔɔn la, kaa kpa nlan.

²² Bi len ke bi ye bilankpalb, le ki tee ye bijɔrb.

²³ Baa ki dooni Uwumbɔr u nyuun ki bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Bi ηa

binibəm aanan, ni inyoon aanan, ni iwaa aanan, ki dooni ŋiwaa ngbaan.

²⁴ Nima le Uwumbər di cha bi, le bi dii bisui aah ban pu na, ki tun tijəŋ aatuln, ki tun lituln li jinni biwon iniməən na. Bi yii Uwumbər u ye mbamən na, ki dii ŋiwaa.

²⁵ Bi dooni tiwan ni Uwumbər naan ni na, ki dii ni, kaa dooni Uwumbər u naan tiwan məmək na, kaa dii u. Uma Uwumbər le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

²⁶ Baah yii Uwumbər na, nima le u siir cha bi. Le bi tun iniməən aatuln, bisui aah ban pu na. Bipiib di binjeen aatətiib kpaln bijab, ki doo bi chee.

²⁷ Bijab mu yii bipiib, ki chuun ban bijab, ki di binjeen aatətiib kpaln bipiib ki tun iniməən aatuln, le Uwumbər daa bitafal, baatunwanbir aah ŋeer pu na.

²⁸ Baah kaa gee ke bi li nyi Uwumbər na, le u siir cha bi. Le bi dak ilandak i ye fam na, ki tun lituln li kaa ŋan na,

²⁹ ki gbii titunwanbir aabəŋ məmək. Bi gər kidagook ki tun baka baka, ki kpa iman, kaa gee təb, ki kpa lipiipoln, ki jaa kijaak, ki ku təb, ki ŋmanni təb, ki nan təb, ki bii təb libəəl ni,

³⁰ ni mpaan pu. Bi nan Uwumbər, le ki seei təb, ki kpa kalmbaani, ki puk kipupuk. Bi po dak baah ga ŋa pu ki moo tun titunwanbir na la. Bi yii bite ni bina aaməi.

³¹ Baa kpa nlan. Bi yaa puu tipuur kan, baa gbiini ti. Baa gee baamaal aanib, kaa cha pinni binib, kaa san binib kinimbaak.

³² Bi nyi ke Uwumbər len ke binib bi ŋani kina na ŋeer nkun, le bi tee beenin ŋani kina, ki len ke binib yaa ŋani kina kan, naa bir.

2

Uwumbər aah ji binib tibər pu na

¹ Tə, si u galni binib biken na, saan ŋmaa len tibaa ki nyan aabaa tibər ni Uwumbər chee; ba pu? aa mu ŋani kina la. Saah galni bi na, le ni mək ke saabər mu bii; ba pu? si u galni bi na, aa mu ŋani ke baah ŋani pu na la.

² Ti nyi ke Uwumbər yaa daa binib bi ŋani kina na aatafal kan, ni ŋan.

³ Si u ŋani kina na, ki galni biken bi ŋani kina na, aa dak ke Uwumbər aan daa aatafal aa?

⁴ U ŋa si tibulchinn sakpen, ki kpa limər ni suklaa aa pu. Ba ŋa aa lik u fam? Saa nyi ke Uwumbər ban ke aa kpeln saabimbin aa? Nima le cha u ŋa si tibulchinn.

⁵ Le aatafal pəə. Saa ban ke aa kpeln aasui. Nima le Uwumbər ga moo daa aatafal, bundaln u ga gee liŋuul binib aanimbil ni ki ji bi tibər mbamən na.

⁶ U ga ŋa binib məmək baatuln aah ŋeer pu na.*

⁷ Binib bi kpa limər ki tun lituln li ŋan na, ki ban mpakm, ni nnyun, ni liməfal li kaa kpa ndoon na, bima le Uwumbər ga tii bi liməfal li kaa kpa ndoon na.

⁸ Binib bi ban tibər, ki yii mbamən, ki dii nsan mu kaa ŋan na, bima le Uwumbər gee liŋuul sakpen bi pu.

⁹ Binib bimək tun titunwanbir na ga kan falaa ni limukl. Njan, Juu yaab ga kan, le binib bi kaa ye Juu yaab na mu ga kan.

¹⁰ Binib bimək tun lituln li ŋan na, Uwumbər ga nyun bi, ki pak bi, ki tii bi nsuudoon. Njan, u ga tii Juu yaab, le ki ga tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu;

¹¹ ba pu? Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken.

¹² Binib bimək kaa nyi Moses aakaal ki tun titunwanbir na aan kan liməfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbər aan baa bi ke bi dii Moses aakaal aan baa dii. Binib bimək nyi Moses aakaal ki tun titunwanbir na, Uwumbər ga baa bi tibər nkaal ngbaan aah dii pu na, ki ga daa bitafal.

¹³ Uwumbər aan len ke binib bi nyi waakaal kaa dii mu na aabər ŋan. U ga len ke binib bi dii waakaal na le aabər ŋan.

¹⁴ Binib bi kaa ye Juu yaab na aa nyi Moses aakaal. Bi yaa ŋani Moses aakaal aah len pu na baageehn pu, ki mu aa nyi nkaal ngbaan kan, baalandak le mək bi baah ga dii pu na.

¹⁵ Baah ŋani pu na, nima le mək ke Moses aakaal aah len pu na bi bisui ni. Bisui ponn ni, bi nyi ni ŋan na, ni ni kaa ŋan na. Nima le baalandak bii bi n-yoonn mubaa, ki pak bi n-yoonn mubaa mu.

* 2:6 : Lik Ilahn 62.12; Niyatanak 24.12.

16 Ni ga li bi kina le bundaln Uwumbør ga cha Yesu Kristo ji binib tibør, ki baa bi tibøbørkaan ti bi bisui ni na aabør. Maah tuk binib tibønyaan ti na le mæk kina.

Juu yaab ni nkaal na

17 Tò, aa len ke aa ye Juu aanii la, ki dak ke saah nyi Moses aakaal na, nima le ga cha aa ηmar; aa kpa kipupuk ke aa nyi Uwumbør,

18 ki nyi waah gee pu na, ki bae Moses aakaal, ki nyi lituln li ηan na, ni li kaa ηan na,

19 ki dak ke aa ye usanmækr le ki tii bi-joom, ki ga ηmaa woln binib bi kaa waa na aanimbil,

20 ki ga ηmaa mæk bijørb nlan, ki ga ηmaa mæk mbim mmæk. Saah nyi Moses aakaal mu na, aa dak ke aa nyi tiwan mèmæk, ki dak ke saah len pu na mèmæk ye mbamøn.

21 Tò, si u mæk biken na, ba ηa saa mæk aabaa? Si u tuk binib ke bi taa su kinaayuk na, ba ηa aa su?

22 Si u len ke binib taa gør kidagook na, ba ηa aa gør? Si u yii ηiwaa na, ba ηa aa su ηaadir ni aawan?

23 Si u kpa kipupuk Uwumbør aakaal pu ki bii nkaal ngbaan na, aa jinn u inimøon la.

24 Ni ηmee Uwumbør Aagbanj ponn ni ke, “Nimi Juu yaab aah ηani titunwanbir pu na, nima le cha binib bi kaa ye Juu yaab na len Uwumbør tibøbir.”†

25 Tò, aa yaa joo Moses aakaal kan, lichakpangeei kpa tinyoor. Aa mu yaa gii lichakpaln ki bii Moses aakaal kan, ni mæk ke saa gii le na.

26 Binib bi kaa gii ηichakpan na yaa joo Uwumbør aakaal kan, Uwumbør aan yii bi, ke baa gii ηichakpan.

27 Binib bi kaa gii ηichakpan na yaa joo Uwumbør aakaal kan, bi ηan jer nimi Juu yaab bi gii ηichakpan Moses aakaal aah mæk pu na, ki bii nkaal muken na.

28 Unii u ye Juu aanii mpaan pu baanja na aa ye Juu aanibamøn. Unii u gii lichakpaln kaa kpeln waabimbin na, naa ye lichakpangeei bamøn.

29 Unii u gii lichakpaln, kaa kpeln waabimbin na aa piir Uwumbør aasui. Unii u dii Uwumbør usui ni na, uma le ye Juu aanibamøn. Unii u Uwumbør Aafuur

Nyaan bi u ni na, nima le ye lichakpangeei bamøn. Uwumbør le ga pak udaan, naa ye binib.

3

1 Lichakpangeei aanyoor ye ba? Juu yaab jer binib bi kaa ye Juu yaab na aa?

2 Een, bi jer bi tiwan aabøn ni la. Ni jer tiwan mèmæk na le ye ke Uwumbør nan di waabør ηa bima le aanjaal ni.

3 Bi ponn ni bibaa yaa kaa gaa Uwumbør ki kii kan, ni ye ba? Baah kaa gaa u ki kii na, Uwumbør aan gbiin waa puu tipuur ti na aa?

4 U ga gbiin ti. Binib mèmæk yaa ye binyamøndam kan, Uwumbør ma ye mbamøndaan la. Ni ηmee waagbanj ni ke, “Bi ga kan ke saah len pu na ye mbamøn, Aa yaa jin binib tibør kan, aa kpa mbamøn la.”*

5 Timi aatunwanbir yaa mæk ke Uwumbør ηani ni ηan na kan, ti ga len ke Uwumbør yaa daa titafal kan, u ηa ni kaa ηan na aa? Binib bi kaa dii Uwumbør na le baa kina.

6 U ηa ni ηan na la; ba pu? ni yaa kaa ηan kan, u ga ηa kinye ki ji dulnyaa ni aanib tibør?

7 Ubaa ga baa ke, “Maah gee nnyamøn na yaa mæk ke Uwumbør ye mbamøndaan ki ga cha binib nyuη u kan, ba ηa u daa ntafal ke m ye titunwanbirdaan?”

8 Ti ga tun titunwanbir aan ni kpaln tiwan ni ηan na aa? Taan ηa kina kpala. Binib bibaa seei timi ki bui ke ti len kina la. Binib ngbaan ga kan ntafadaan mu ηeer bi na.

Ubaa aa ηan Uwumbør chee

9 Tò, timi Juu yaab ηan ki jer binib bi kaa ye Juu yaab na aa? Taa jer bi. M nan mæk nimi ke binib bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na mèmæk ye titunwanbirdam la.

10 Ni ηmee kina le Uwumbør Aagbanj ni ke,

“Unii ubaa aa ye uninyaan,

11 ubaa aa kpa nlan, ubaa aa ban Uwumbør,

12 bi mèmæk di cha waasan, bi mèmæk bee fam la.

† 2:24 : Lik Aisaya 52.5; Esekiel 36.20-22. * 3:4 : Lik Ilahn 51.4. † 3:12 : Lik Ilahn 14.1-3; 53.1-3; Ulandaan 7.20.

Ubaa aa bi ki tun lituln li njan na, ubaa baanja aa bi.†

13 Baaliin po ye iliin i bir na la.

Bi geei inyamən ki nmanni binib.

Baaliin bii binib ke ujagen

aaluul aah bii binib pu na la.‡

14 Baaməi gbii nsiibil ni kinanaŋ la.§

15 Bi yaa ban bi ku binib kan, naa pəə.

16 Bi muk binib ki njan bi falaa n-yoonn məmək la.

17 Bi chuun ban tibər la.

18 Baa san Uwumbər.”*

19 Tə, ti nyi ke nkaal aah len pu na məmək len binib bi bi mu chee na la. Nima le dulnyaa wee ni aanib məmək aabər bii Uwumbər chee. Ubaa aan nmaa len tibaa ke u nyan ubaa tibər ni Uwumbər chee.

20 Ubaa aan nmaa len ke waah joo Uwumbər aakaal mbaməm pu na, waabər njan Uwumbər chee. Uwumbər aakaal le mək binib ke bi ye titunwanbirdam la.

Uwumbər aah cha ti ni uma tuuk pu na

21 Dandana wee, Uwumbər mək timi waah ga nja pu ki len ke timi aabər njan na. Waakaal ni waabənabtiib aaliin le bi waagbanj ponn ni, ki mu tuk timi kina la. Naa ye ke ti dii waakaal mbaməm le cha u len.

22 Binib bimək gaa Yesu Kristo ki kii na, bima le Uwumbər len ke baabər njan. Baah gaa Yesu Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke baabər njan. Ubaa aa bi ubaa, ki cha biken;

23 binib məmək tun titunwanbir la, kaa gbiin Uwumbər aanimbil.

24 Le Yesu Kristo daa timi, ki gaa timi lii. Timi bi kpaan u chee na, le Uwumbər len ke timi aabər njan. Waabulchinn pu le u len, naa ye ke ti njan la.

25 U nan di Yesu siin binib aanimbil ni, ke u nan kpo, aan uma Uwumbər taa ki gee liŋuul ti pu. Ti yaa gaa Yesu ki kii kan, waasin pu le Uwumbər ga di cha pinn timi. Nima le mək ke Uwumbər njan ni njan na; ba pu? u nan kpa limər, kaa bii binib bi tun titunwanbir buyoonn Yesu Kristo aa kee dan dulnyaa wee ni na.

26 Tə, dandana wee, u len titunwanbir aabər ki bui ke binib bi gaa Yesu ki kii na

aabər njan u chee. Nimina le mək ke uma Uwumbər si chob.

27 Tə, ba pu aan ti ga li kpa kipupuk? Taan li kpa kipupuk nibaa pu. Ba pu? Naa ye ke ti dii Uwumbər aakaal mbaməm le cha u gaa timi lii, taah gaa Yesu ki kii na, nima le cha u gaa timi lii.

28 Nima pu na, ti bee ke ti yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga len ke timi aabər njan. Naa ye ke ti joo waakaal mbaməm le cha u len kina.

29 Uwumbər ye Juu yaab baanja Aawumbər la aa? Waa ye binib bi kaa ye Juu yaab na mu Aawumbər aa? Mbamən, u ye.

30 Uwumbər ye Uwumbərbaan la. Juu yaab yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga len ke baabər njan. Bi mu kaa ye Juu yaab na yaa gaa Yesu ki kii kan, Uwumbər ga len ke bi mu aabər njan.

31 Ti yaa len ke binib yaa gaa Yesu ki kii ki ga nmar kan, ti yii Uwumbər aakaal aa? Naa bi kina kpala. Ti nja mu tibəkpaan la.

4

Abraham aah ye liməkl pu na

1 Tə, cha ti lik tiyaaja Abraham aabər aah nan bi pu na:

2 Ni yaa ba ye waatunyaan pu le cha Uwumbər len ke waabər njan kan, u ba ga nmaa li kpa kipupuk. U mu aa nmaa li kpa kipupuk Uwumbər chee.

3 Uwumbər Aagbanj len ke, “Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, kina pu na le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee.”*

4 Unii u tun lituln ki kan tipar na, tipar ngbaan aa ye ipiin, ni ye waapar la.

5 Tə, unii u kaa joo nkaal na yaa gaa Uwumbər u di cha pinn titunwanbirdam na ki kii kan, waah gaa Uwumbər ki kii na, nima le Uwumbər ga len ke waabər njan.

6 Ubər David mu nan len ke binib bi Uwumbər len ke baabər njan na le kpa mpopiin. Bi gaa Uwumbər ki kii, nima le cha u len ke baabər njan, naa ye ke bi tun litunyaan le cha u len kina. Ubər David nan len ke,

‡ 3:13 : Lik Ilahn 5.9; 140.3. § 3:14 : Lik Ilahn 10.7. * 3:18 : Lik Ilahn 36.1. * 4:3 : Lik Mpiin 15.6; Galasia yaab 3.6.

7 “Binib bi Uwumbər di cha baatunwanbir pinn bi na le kpa mpopiin.

Uwumbər aah di cha binib bi aataani pinn bi na le kpa mpopiin.

8 Binib bi Uwumbər aan len ke baabər bii na, bima le kpa mpopiin.”†

9 U len ke Juu yaab baanja le kpa mpopiin ngbaan aa? Waa len kina. Binib bi kaa ye Juu yaab na mu kpa. Ti len ke Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, nima le cha Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee.

10 Bayoonn Uwumbər len ke waabər ɲan? Buyoonn u nan gii lichakpaln na le aan buyoonn waa nan kee gii na? Buyoonn waa nan kee gii na.

11 Waah gii lichakpaln na, nima le nan ye liməkl ki mək ke u gaa Uwumbər ki kii, nima le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee, buyoonn waa nan kee gii lichakpaln na. Nima pu le Abraham ye binib bimək gaa Uwumbər ki kii, kaa gii ɲichakpan na aate. Baah gaa Uwumbər ki kii na, nima le Uwumbər gaa bi ke bi ye bininyaam u chee.

12 Binib bi gii ɲichakpan, ki tak Abraham aataabuu ponn ni, ki gaa Uwumbər ki kii ke Abraham aah nan gaa u ki kii pu, buyoonn waa nan kee gii lichakpaln na, bima mu le Abraham ye bite.

Gaakii pu le ti ga kan Uwumbər aah puu tipuur ti na

13 Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ni uyaabitiib, ke bima le ga li yeh dulnyaa. Naa ye ke bi joo Uwumbər aakaal le ga cha bi kan tipuur ngbaan. Bi gaa Uwumbər ki kii la, le u len ke baabər ɲan. Nima le ga cha bi kan tipuur ngbaan.

14 Uwumbər yaa ba puu tipuur ke binib bi joo waakaal na le ga li yeh dulnyaa kan, naadii aa ba ga li kpa tinyoor. Tipuur ngbaan mu aa ba ga gbiin; ba pu? ubaa aan ɲmaa joo nkaal məmək mbaməm.

15 Binib aah bii nkaal na, le Uwumbər gee liɲuul bi pu. Nkaal aah kaa bi nin chee na, binib aa bii nkaal.

16 Nima le Uwumbər puu tipuur tii binib bi gaa u ki kii na. Uwumbər aah gee binib pu na, nima le u tii Abraham aayaabitiib məmək waah nan puu tipuur ti na. U ga tii Abraham aayaabitiib bi ye Juu yaab ki gaa u ki kii na, ni binib bi kaa ye Juu yaab ki mu gaa u ki kii na ke Abraham aah nan gaa u ki kii pu na. Abraham ye timi bimək gaa Uwumbər ki kii na aayaaja la.

17 Ni ɲmee Uwumbər Aagban ponn ni ke Uwumbər bui Abraham, “M ɲa si ɲinibol pam aayaaja la.” ‡ Abraham le ye tite Uwumbər chee. U nan tii Uwumbər naadii. Uma Uwumbər le fikr binib bi kpo na nkun ni, le ki yin binib bi kaa kee bi na, ke baah bi le na.

18 U nan puu tipuur tii Abraham ke u ga ɲa u ɲinibol pam aayaaja, ke uyaabitiib ga li wiir ke ɲmabi aah wiir pu na. Ni nan bi ke tipuur ngbaan aah kaan ɲmaa gbiin le na. Abraham mu nan tee kpa limakl ke ti ga nan gbiin. §

19 Ni nan gur siib u pii ɲibin nkub. Waah nan por pu na, ni nan naahn ke waan ki ɲmaa maa ubo. Upuu Sara mu nan jer timar. Le Abraham pak Uwumbər aah tuk u pu na, kaa joo beeni.

20 Uwumbər aah puu tipuur ti tii u na, tima le gur ye waalandak. Le u pak tipuur ngbaan mbaməm, kaa joo beeni ke ti ga gbiin bee taan gbiin? U nan moo gaa Uwumbər ki kii le ki nyuɲ u,

21 ki sil nyi ke Uwumbər aah puu tipuur ti na, u ga ɲmaa ɲa kina.

22 Waah nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii kina na, nima le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee.

23-24 Ni ɲmee kina le Uwumbər Aagban ni. Timi pu le bi nan ɲmee kina, naa ye Abraham baanja pu; ba pu? timi bi gaa Uwumbər u nan fikr Tidindaan Yesu nkun ni ki kii na, le u ga len ke timi aabər ɲan.

25 Yesu nan kpo timi aatunwanbir pu, le ki fikr nkun ni. Nima le Uwumbər len ke timi aabər ɲan.

5

Saah ga li bi pu ki li ɲan Uwumbər chee na

† 4:8 : Lik Ilahn 32.1-2. ‡ 4:17 : Lik Mpiin 17.5. § 4:18 : Lik Mpiin 15.5.

¹ Taah gaa Uwumbər ki kii pu na, nima le u len ke timi aabər ɲan. Tidindaan Yesu Kristo pu le ti ni Uwumbər kpaan kijɔtiik.

² Yesu Kristo pu, le Uwumbər len ke timi aabər ɲan. Le ti mɔɔni ki kpa limakl ke ti ga yakr u chee Uwumbər aamɔɔn.

³ Naa ye nima baanja pu le ti mɔɔni. Falaa mu pu le ti mɔɔni. Ba pu? falaa le tii timi suklaa.

⁴ Suklaa mu tii timi mbimbinyaan. Mbimbinyaan mu tii timi limakl.

⁵ Limakl ngbaan aan jinn timi inimɔɔn. Ba pu? Uwumbər aah tii timi Waafuur Nyaan na, Nfuur Nyaan ngbaan le cha ti bee tisui ni waah gee timi sakpen pu na.

⁶ Naah nan ɲeer na, le Kristo nan kpo timi bi ye titunwanbirdam na pu, taah kaa kpa mpɔɔn buyoonn na.

⁷ Ni pɔɔ ke unii kpo ke u nyan unii u dii mbamɔm na nkun ni. Nibaakan, unii ubaa ga kaa ki kpo uninyaan pu.

⁸ Tima kan, buyoonn ti nan laa ye titunwanbirdam na le Kristo nan kpo ti pu. Nima le mək timi Uwumbər aah gee timi sakpen pu na.

⁹ Kristo aasin pu le Uwumbər len ke timi aabər ɲan. Nmaninkabaa taah ga nya ntafadaan mu ponn ni u pu na?

¹⁰ Buyoonn ti nan ye Uwumbər aadim na, le Ujapɔɔn nan kpo ti pu. U pu, le ti ni Uwumbər kpaan kijɔtiik. Ti ni Uwumbər aah kpaan kijɔtiik na, nmaninkabaa taah ga ɲmar waamɔfal pu pu na?

¹¹ Naa ye nima baanja pu le ti mɔɔni. Tidindaan Yesu Kristo pu le ti bee Uwumbər aah ɲan pu na, le ki mɔɔni. U pu le ti ni Uwumbər kpaan kijɔtiik.

Adam pu le ti kpo, Kristo pu le ti kpa limɔfal

¹² Unibaan* le nan joo ni titunwanbir dulnyaa ni, le titunwanbir ngbaan joo ni nkun. Binib mɔmɔk aah tun titunwanbir na, le nkun yaa gaa dulnyaa mɔmɔk ni.†

¹³ Buyoonn Moses aa nan kee tuk binib Uwumbər aakaal na, titunwanbir nan bi. Nkaal aah kaa bi nin chee na, Uwumbər aan len ke bi bii mu.

¹⁴ Adam aayoonn ki ti saa Moses aayoonn le nkun pii binib. Bi nan tun titunwanbir la. Baatunwanbir ni Adam u nan yii Uwumbər aamɔb na aatunwanbir aa kpaan. Nkun mu pii bi la.

Ti mɔmɔk kan Adam aatunwanbir aatafadaan. Kina le ti mɔmɔk yakr Kristo aatunyaan aanyoor mu.

¹⁵ Uwumbər aah tii timi ipiin i na aa bi ke Adam aatunwanbir na. Ni ye mbamɔn ke unibaan aatunwanbir pu le nkun pii binib mɔmɔk. Yesu Kristo aanimbaasaln pu, le Uwumbər san binib mɔmɔk kinimbaak, ki tii bi ipiin i ye limɔfal na.

¹⁶ Uwumbər aapiin aah ɲa timi pu na aa bi ke Adam aatunwanbir aah ɲa timi pu na. Adam aatunwanbirbaan pu, le binib aabər bii. Uninyaan ubaa u ye Yesu na pu, le Uwumbər di cha pinn titunwanbirdam pam, ki len ke baabər ɲan. Waapiin le na.

¹⁷ Unibaan u bi yin u Adam na aatunwanbir pu, le nkun pii binib mɔmɔk. Unibaan Yesu Kristo na pu, le binib ga kan Uwumbər aaterm sakpen. U ga len ke baabər ɲan. Nima le ye waapiin. Bi ga li kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na, ki kan linyan.

¹⁸ Unibaan aatunwanbir pu, le binib mɔmɔk aabər bii. Yesu aatunyaan pu, le Uwumbər ga len ke binib bimɔk gaa Yesu ki kii na aabər ɲan, ki ga tii bi limɔfal li kaa kpa ndoon na.

¹⁹ Unibaan Adam aah nan yii Uwumbər aamɔb na, nima le binib mɔmɔk aabər bii Uwumbər chee. Yesu aah nan kii Uwumbər aamɔb na, nima le binib bimɔk gaa uma Yesu ki kii na aabər ɲan Uwumbər chee.

²⁰ Moses nan tuk binib Uwumbər aakaal. Nkaal ngbaan mək bi ke baatunwanbir wiir sakpen. Le titunwanbir aah wiir nin chee na Uwumbər aanimbaasaln wiir ki jer titunwanbir.

²¹ Titunwanbir pu le binib kpo. Tidindaan Yesu Kristo pu, le Uwumbər san timi kinimbaak, ki len ke timi aabər ɲan, le ti kan limɔfal li kaa kpa ndoon na.

6

Taa ki tun titunwanbir man

¹ Kina pu na, ti ga len kinye? Ti ga li beenin tun titunwanbir aan Uwumbər

* 5:12 : Unibaan ngbaan nan ye Adam la. † 5:12 : Lik Mpiin 3.6.

aanimbaasaln kpee ee? Taan li njani kina kpala.

² Ti kpo ke titunwanbir taa ki li joo timi la. Ti yaa beenin tun titunwanbir kan, naa njan.

³ Baah muin timi nnyun ni, Yesu Kristo aayimbil pu na, nima le mək ke ti ni Yesu Kristo kpaan la. Nima pu na, waah nan kpo na, ti mu kpo u chee la. Naa bee kina aa?

⁴ Baah muin timi nnyun ni na, nima le mək ke ti kpo, le bi sub timi u chee. Uwumbər aapəən pu le u fikr Kristo nkun ni. Waapəən mu pu le ti kpa mbimbipəm ki njani ni njan na.

⁵ Ti ni u aah kpaan pu na, ti kpo ke waah kpo pu na. Ti mu ga fikr nkun ni, ke waah fikr pu na.

⁶ Ti bee ke baah kpaan u ndəpuinkoo pu na, bi kpaan timi aabimbikpok mu u chee, ke mbimbikpok mu kaa njan na taa ki li bi, aan ti taa ki li ye titunwanbir aanaagbiib.

⁷ Unii u kpo na nyan titunwanbir ni.

⁸ Taah kpo Kristo chee na, ti njan naadii ke ti ga li kpa liməfal u chee.

⁹ Ti nyi ke waah fikr nkun ni na, waan ki kpo. Nkun aa ki kpa mpəən u chee.

¹⁰ Waah kpo na, u kpo ke u kuln titunwanbir nfum mubaa, aan titunwanbir taa ki li joo timi. Waah kpa liməfal dandana wee na, u bi ke u nyun Uwumbər la.

¹¹ Kina pu na, ni mu li nyi ke ni kpo ke titunwanbir taa ki li joo nimi la. Naah kpaan Yesu Kristo chee pu na, le ni mu kpa liməfal ke ni nyun Uwumbər.

¹² Nima pu na, ni taa ki cha titunwanbir li joo nimi aawon ti ga kpo na, ki taa ki kii tii tiwon aah ban pu na.

¹³ Ni taa di nimi aawon tii titunwanbir, ki taa tun lituln li kaa njan na. Ni di nibaa tii Uwumbər, ke binib bi fikr nkun ni na, ki di nimi aawon tii Uwumbər, ke ni tun lituln li njan na ki tii u.

¹⁴ Nkaal aa ki joo nimi. Uwumbər aanimbaasaln le joo nimi. Nima le titunwanbir aan ki li ye nimi aadindaan.

Li ye mbimbinyaan aanaagbiib man

¹⁵ Nkaal aah kaa ki joo timi aan Uwumbər aanimbaasaln joo timi na, ti ga tun titunwanbir aa? Taan njan kina kpala.

¹⁶ Aa yaa di aabaa tii unii aan ki kii waaməb kan, aa ye waanaagbiija la. Naa bee kina aa? Aa yaa kii tii titunwanbir kan, aa ye titunwanbir aanaagbiija la, le ki ga kpo. Aa yaa kii Uwumbər aaməb kan, u ga bui ke saabər njan.

¹⁷ N-yoonn mubaa, ni nan ye titunwanbir aanaagbiib la. Ti dooni Uwumbər sakpen, ke baah mək nimi waasan pu na, ni dii nsan ngbaan nisui məmək ni,

¹⁸ ki nya ni titunwanbir aanaagbiir ni, ki njan litunyaan aanaagbiib.

¹⁹ M di binibəm aabimbil njan Uwumbər aabər ke ni bee maah len pu na aatataa mbaməm la. Ni nan joo nimi aawon tun tijə aatuln, ni titunwanbir aabəy məmək la. Dandana wee, ni di nimi aawon tun lituln li njan na man, aan ki njan binib bi bi chain na.

²⁰ Naah nan ye titunwanbir aanaagbiib na, nitafal aa nan bi litunyaan ni.

²¹ Ni yaa teer naah tun titunwanbir ti na kan, ni jinni nimi iniməən dandana wee la. Tinyoor nan bi titunwanbir ngbaan ni ii? Aayii. Titunwanbir ngbaan aadoon ye nkun la.

²² Uwumbər nyan nimi titunwanbir aanaagbiir ni la. Dandana wee, ni ye uma Uwumbər aanaagbiib la. Nimi aanyoor ye mbimbil mu bi chain na la. Naadoon ga li ye liməfal li kaa kpa ndoon na.

²³ Titunwanbir aapar ye nkun la. Tidindaan Yesu Kristo pu le Uwumbər aapiin ye liməfal li kaa kpa ndoon na.

7

Lichaməln aaməkl

¹ Nnaabitiib, ni məmək nyi nkaal aah bi pu na. Nima le ga cha ni bee maah ga len pu na aatataa. Nkaal dii unii buyoonn u bi na baanja la. U yaa kpo kan, nkaal aa ki dii u.

² Nkaal pu le upii u kpa chal na ye uchal yoo n-yoonn məmək uchal bi na. Uchal yaa kpo kan, nkaal mu len ke u ye uchal yoo na aa ki dii u.

³ Upii yaa ban uja uken buyoonn uchal bi na kan, bi ga len ke u ye upiidagoor la. Uchal yaa kpo kan, nkaal ngbaan aa ki dii u. U yaa mən uja uken kan, waa ye upiidagoor.

⁴ Nnaabitiib, nimi aabər mu bi kina la. Kristo aah nan kpo ndəpuinkoo pu na, ni mu nan kpo; nkaal aa ki dii nimi. Ni kpaan Kristo u fikr nkun ni na chee la, le ki dii Uwumbər aasan.

⁵ Taah kaa nan dii Uwumbər buyoonn na, tisui nan gee Uwumbər aakaal aah kə pu na, ki cha ti tun titunwanbir ki dii nkun aasan.

⁶ Dandana wee, taah kpo na, nkaal na aa ki dii timi, ki mu aa ki joo timi tinaagbiir. Le Uwumbər Aafuur Nyaan tii timi mbimbipəm, ke ti tun lituln tii Uwumbər. Nkaal na aa ki joo timi.

Nkaal ni titunwanbir

⁷ Nima pu na, ti ga len ke Moses aakaal aa ɲan aa? Mu ɲan. Nkaal na yaa kaa ba bi kan, maa ba ga bee titunwanbir. Nkaal na yaa kaa ba len ke “Taa li kpa iniman” kan, maa ba ga bee ke iniman ye titunwanbir.

⁸ Nkaal aah len kina na, le titunwanbir ti bi nsui ni na yii nkaal ngbaan, ki cha m kpa iniman aabəɲ aabəɲ. Nkaal yaa kaa bi kan, titunwanbir aa fu.

⁹ N-yoonn mubaa m nan bi, kaa nyi nkaal aatataa mbaməm. Buyoonn m bee nkaal aatataa mbaməm na, le titunwanbir fikr nsui ni. Le m bee ke m ɲeer nkun.

¹⁰ Uwumbər nan tii timi waakaal ke ti dii mu, aan ki kan liməfal. Le m bee ke maah kaa ɲmaa joo waakaal məmək na, m ɲeer nkun.

¹¹ Nkaal pu le titunwanbir ti bi nsui ni na nan kpa nsan ki ɲmann mi, ki cha m ɲeer nkun.

¹² Uwumbər aakaal bi chain la. Uwumbər aah tuk timi ke ti ɲa pu na le bi chain, ki bi mbaməm, ki ɲan.

¹³ Waakaal mu ɲan na le ku mi ii? Aayii. Titunwanbir le ku mi. Nkaal mu ɲan na pu, le titunwanbir ku mi, ki cha ti bee ke titunwanbir aa ɲan. Nkaal na le mək timi titunwanbir aah bir sakpen pu na.

¹⁴ Ti bee ke Uwumbər aakaal mək timi Uwumbər aah ban pu na. M mu aa ɲani kina; ba pu? m ye titunwanbir aanaagbiija la.

¹⁵ Maah ɲani pu na, maa kii kina nsui ni. Maah kaa gee ke m li ɲani tiwan ni na, m ɲani nima la. Maah nan tiwan ni na, nima le m tee ɲani.

¹⁶ M yaa ɲani maah kaa gee ke m li ɲani tiwan ni na kan, nima le mək ke m kii ke Uwumbər aakaal ɲan.

¹⁷ Naa ye ke min le ɲani kina, titunwanbir ti bi nsui ni na le cha m ɲani.

¹⁸ M bee ke tiwan ni ɲan na aa bi maabimbikpok ni; m ban ke m tun lituln li ɲan na, kaa ɲmaa tun.

¹⁹ Maah ban m tun litunyaan li na, maa tun kina. Maah kaa ban m tun titunwanbir ti na, m tun tima la.

²⁰ M yaa tun maah kaa gee m tun pu na kan, naa ye ke min le tun kina, titunwanbir ti bi nsui ni na le cha m tun.

²¹ Naah ye pu na, m yaa ban m tun lituln li ɲan na kan, titunwanbir bi m chee la.

²² M gee Uwumbər aakaal nsui ni.

²³ M mu kan nkaal muken maawon ni. Nkaal ngbaan jaa Uwumbər aakaal mu bi nsui ni na kijaak la. Nima le titunwanbir aakaal i bi maawon ni na joo mi tinaagbiir.

²⁴ M kpa kinimbaak. Titunwanbir bi tiwon tee ni, ki ga ku mi. Nma ga nyan mi titunwanbir ngbaan ni?

²⁵ M dooni Uwumbər u nyan mi titunwanbir ngbaan ni, Tidindaan Yesu Kristo pu na.

Mma kan, maalandak baanja le dii Uwumbər aakaal. Maabimbikpok dii titunwanbir aakaal la.

8

Uwumbər Aafuur Nyaan aapəɲn pu le ti bi

¹ Nima pu na, Uwumbər aan len ke binib bi kpaan Yesu Kristo chee na aabər bii.

² Taah kpaan Yesu Kristo chee na, le Uwumbər Aafuur Nyaan aapəɲn tii timi liməfal; Nfuur Nyaan aapəɲn ngbaan le nyan mi titunwanbir ni nkun aapəɲn ni.

³ Nkaal aan ɲmaa ɲa kina; ba pu? binib aa kpa mpəɲn ke bi joo nkaal ngbaan. Le Uwumbər ɲa waakaal aah kaa ɲmaa ɲa pu na; timi aatunwanbir pu le u nan tun ni Ujapəɲn Yesu dulnyaa wee ni, ke u di tiwon ti naahn timi titunwanbirdam aawon na bii titunwanbir ti bi tisui ni na aapəɲn,

⁴ ki tii timi bi dii Waafuur Nyaan kaa ki dii mbimbikpok na mpəɲn ke ti li dii waakaal mbaməm.

⁵ Binib bi dii mbimbikpok na, bitafal bi mbimbikpok aabər ni la. Binib bi

dii Uwumbər Aafuur Nyaan na, bitafal bi Nfuur Nyaan aabər ni la.

⁶ Binib bi aatafal bi mbimbikpok aabər ni na ga kpo la. Binib bi aatafal bi Uwumbər Aafuur Nyaan aabər ni na ga kan liməfal, ni nsuudoon.

⁷ Binib bi aatafal bi mbimbikpok aabər ni na, bi ye Uwumbər aadim la; ba pu? baa dii waakaal, ki mu aa ηmaa dii mu.

⁸ Binib bi dii mbimbikpok aah ban pu na aan ηmaa piir Uwumbər aasui.

⁹ Tɔ, Uwumbər Aafuur Nyaan yaa bi ni ni kan, naa dii mbimbikpok aah ban pu na, ni dii Nfuur Nyaan aah ban pu na la. Kristo Aafuur Nyaan yaa kaa bi unii ni kan, udaan ngbaan aa ye Kristo yoo.

¹⁰ Titunwanbir pu, le nimi aawon ga kpo. Kristo yaa bi ni ni kan, Uwumbər Aafuur Nyaan tii nimi liməfal; ba pu? u len ke nimi aabər ηan.

¹¹ Uwumbər nan fikr Yesu nkun ni. Uwumbər u fikr Yesu nkun ni na Aafuur Nyaan yaa bi ni ni kan, uma Uwumbər u fikr Yesu Kristo nkun ni na ga fikr nimi aawon ti ga kpo na mu. Waafuur Nyaan mu bi ni ni na aapɔɔn pu, le u ga fikr nimi nkun ni.

¹² Nnaabitiib, nima pu na, ni ηan ke ti dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na, ki taa dii unibɔn aabimbin aah ban pu na.

¹³ Ni yaa dii unibɔn aabimbin aah ban pu na kan, ni ga kpo la. Ni yaa kuln nimi aawon aatunwanbir, Uwumbər Aafuur Nyaan aapɔɔn pu kan, ni ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.

¹⁴ Binib bimək dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na, bima le ye Uwumbər aabim.

¹⁵ Nfuur Nyaan mu Uwumbər tii nimi na, mu aa joo nimi tinaagbiir ke ni san ijawaan. Waafuur Nyaan le ηa nimi waabim, le ki cha ti yin u ke “Nte.”

¹⁶ Waafuur Nyaan le kpaan timi aawiin chee, le ki ji seeraa ke ti ye Uwumbər aabim.

¹⁷ Taah ye Uwumbər aabim na, ti ga kan Uwumbər aah di tiwanyaan ni bil kiir timi paacham na. Ti ni Kristo ga kpaan kan tiwanyaan ngbaan. Ti yaa ji falaa u pu kan, ti ni u ga nan kpaan ji mmɔɔn paacham.

¹⁸ M nyi ke dandana aafalaa aan ηmaa ηan mpopiin mu ti ga nan kan mu paacham na.

¹⁹ Tiwan ni Uwumbər naan ni na mɔmək aanimbil man ke ni kan bundaln Uwumbər ga nyan waabim mpaan pu na.

²⁰ Buyoonn Adam nan tun titunwanbir na, Uwumbər nan len ke tiwan ni u naan ni na, ni ga li bi, ki bi fam la. Waageehn pu, le u len kina. Naa ye tiwan ni u naan ni na aageehn.

²¹ Uwumbər mu tii tiwan ni u naan ni na limakl ke ni ga ηa tiwan ni kaan bur na, ki kan lifuur nyaan ke Uwumbər aabim aah kan pu na.

²² Ti nyi ke Uwumbər aah naan tiwan nimək na wu ke imalween aah wu pu na, ki du ki nan saa dandana.

²³ Naa ye tiwannakaan baanja le wu; timi bi Uwumbər puen tii timi Waafuur Nyaan na, ti mu du tisui ni, ki kii bundaln Uwumbər ga mək ke ti sil ye waabim, ki ga tii timi tiwon ti kaan kpo na.

²⁴ Taah ηmar pu na, le ti kpa limakl. Unii yaa kpa limakl ke u ga kan tiwan kan, ni mək ke waa kee kan la. U yaa kan ni kan, waan ki li kpa limakl ni pu.

²⁵ Tɔ, ti yaa kpa limakl ke ti ga kan tiwan ni tinimbil aa waa ni na kan, le ti ga li kpa limər ki kii bundaln ti ga kan ni na.

²⁶ Le Uwumbər Aafuur Nyaan ter timi, timi aadabur ni. Taa nyi taah ga mee u mbamɔm pu na, le Waafuur Nyaan mee u tii timi, ki du, ubaa aah kaa ηmaa len pu na.

²⁷ Uwumbər u lik binib aasui ni aah bi pu na nyi Waafuur Nyaan aalandak aah bi pu na; ba pu? Nfuur Nyaan mee u tii waanib waah ban pu na.

²⁸ Ti nyi ke tiwan nimək pii timi na, Uwumbər le cha ni mɔmək kpaln tiwan ni ηan na ki tii binib bi gee u na. Waageehn pu le u nan yin bi.

²⁹ U nan nyi binib bimək ga kii tii u na, le ki nan nyan bi, ke bi kpaln Ujapɔɔn Yesu Kristo aah bi pu na, aan u li ye njan aabo, naabitiib pam ponn ni.

³⁰ Binib bi Uwumbər nyan bi na, le u yin bi. Binib bi u yin bi na, le u len ke baabər ηan, ki nyuj bi.

N-yoonn mu choo na aanyuj

Uwumbər aah gee timi pu na

31 Uwumbər aah ɲa kina məmək na, ti ga len kinye? Uwumbər aah si tichan ni na, ubaa aan ɲmaa ɲa timi nibaa.

32 Uwumbər aa yii ke waan tii timi Ujapəən. U nan di Ujapəən ɲa binib aanaal ni ke u ti kpo ti məmək aatunwanbir pu la. Waah tii timi Ujapəən na, u ga ki tii timi tiwan məmək ki kpee.

33 ɲma ga ɲmaa galn binib bi Uwumbər nyan bi na? Uwumbər ubaa len ke baabər ɲan.

34 Nima le ubaa aan ɲmaa galn timi. Yesu Kristo nan kpo ti pu, ki fikr nkun ni, ki bi Uwumbər aanaangii wəb, ki mee u ki tii timi.

35 Ba ga ɲmaa nyan timi Kristo u gee timi na aanaal ni? Falaa aa? Tibər aa? Limukl aa? Nkon aa? Igiin aa? Linimaln aa? Nkun aa? Aayii.

36 Ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke, “Sin pu le bi ku timi iwiin məmək, le ti naahn ipiih i bi ban bi ti kər i na la.”*

37 Tə, Yesu Kristo u gee timi na aapəən pu, le ti kan linyan kookoo.

38-39 Tidindaan Yesu Kristo pu, le Uwumbər gee timi. M sil bee ke nibaa aa bi ki ga ɲmaa yakr ti ni waageehm. Nkun, liməfal, Uwumbər aatuuntiib, kinimbəŋ aapəən, dandana aabər, daalbaadaal aabər, mpəən, paacham aawan, taab aawan, tiwan nimək bi na, ni məmək aan ɲmaa yakr ti ni Uwumbər aageehm.

9

Uwumbər ni waanib Israel yaab

1 Tə, maah ye Kristo aanii na, m len mbamən la. Maa gee nnyamən. Maalandak ni Uwumbər Aafuur Nyaan ji seeraa ke m len mbamən la.

2 M kpa mpombiin sakpen. Nsui bii n-yoonn məmək, mmaal aanaabitiib Juu yaab pu la.

3 M ga li ɲmaa ban ke m bee fam Kristo chee, bima taa bee.

4 Bi ye Israel yaab la. Uwumbər nan ɲa bi waabim, ki nyun bi, ki puu tipuur tii bi, ki tii bi waakaal, ki mək bi baah ga li dooni u

pu na, ki bui bi waah ga ɲa tinyoor pu ki ɲa bi pu na.

5 Biyaajatiib ye tiyaajaninkpiib la. Kristo* aah nan ɲa unibən na, u nan ye bi ponn ni ubaa la. Uma le yeh mpəən məmək. Cha ti pak Uwumbər n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

6 Uwumbər aah puu tipuur ti tii Israel yaab na, maa len ke waa gbiin tipuur ngbaan. Bi ye Israel aayaabitiib la. Ni mu aa ye bi məmək le ye Israel yaab baməm.

7 Bi ye Abraham aayaabitiib la. Ni mu aa ye bi məmək le ye uyaabitiib baməm. Uwumbər nan tuk Abraham ke waabo Aisak aayaabitiib baanja le ga li ye uyaabitiib baməm.†

8 Nima le mək ke Abraham aayaabitiib ngem aa ye Uwumbər aabim. Mbim bi Uwumbər nan puu tipuur ke Abraham ga maa na, bima le ye uyaabitiib baməm.

9 Uwumbər nan puu tipuur tii u ke ni yaa nan ɲeer kan, u ga dan u chee, le upuu Sara ga maa ubijabo.‡

10 Naa ye nimina baanja. Rebeka aabi-jabim mulee nan kpa te ubaa, u ye tiyaaja Aisak la.

11-12 Le Uwumbər nan bui Rebeka ke ubo u ye uwaatiir na ga jer ukpel.§ Buyoonn Uwumbər bui u kina na, waa nan kee ma mbim ngbaan. Baa nan kee ɲa ni ɲan na, bee ni kaa ɲan na. Uwumbər nyan mbim mulee ngbaan ponn ni ubaa, waageehn pu, naa ye baatuln pu. Nima le mək ke Uwumbər aageehn pu le u nyan waah ban unii u na.

13 Ni ɲmee Uwumbər Aagban ponn ni ke u len ke u gee Jakob ki jer Esə.*

14 Kina kan, ti ga len kinye? Ti ga len ke Uwumbər ɲa ni kaa ɲan aa? Taan len kina kpala.

15 U nan bui Moses ke binib bi u ban u san bi kinimbaak na, u ga san bi kinimbaak la.†

16 Naa ye binib aageehn pu, kaa ye baatuln pu; Uwumbər aanimbaasaln pu, le u san bi kinimbaak.

17 Ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər nan bui Ubər Faro, “M ɲa si ubər ke m mək binib maah kpa mpəən ki chiin

* 8:36 : Lik Ilahn 44.22. * 9:5 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke unii u ga gaa binib lii na.

† 9:7 : Lik Mpiin 21.12. ‡ 9:9 : Lik Mpiin 18.10, 14. § 9:11-12 : Lik Mpiin 25.23. * 9:13 : Lik Malakai 1.2-3.

† 9:15 : Lik Nnyam 33.19. ‡ 9:17 : Lik Nnyam 9.16.

si pu na, aan maayimbil nya paacham, dulnyaa aapepel məmək ni.”‡

18 Nima le binib bi u ban u san bi kinimbaak na, u san bi kinimbaak. Binib bi u ban ke u cha bi gaa biyil na, u cha bi gaa la.

Uwumbər aənjuul, ni waanimbaasaln

19 Nibaakan, aa ga baa mi, “Ni yaa ye kina kan, ba pu Uwumbər galn binib? Njma ga njmaa yii waageehn?”

20 Njə, aa ye njma ki kpak Uwumbər? Tiwanaanakaan aan baa unii u naan ni na, “Ba njaa naan mi kina?”§

21 Uyakmaal ga njmaa yakr tiyakr waageehn pu, ki di tibaa ti maa lisil aasambil, ki di tiken maa lisambil li kaa ye lisil aasambil na.

22 Uwumbər aah njaa pu na, ni bi kina la. U nan ban ke u mək binib ke u gee linjuul titunwanbir pu, ki ban ke bi bee waah kpa mpəən pu na. Nima le u ji limər pam binib bi njaa u linjuul ki njeer ntafadaan na pu.

23 U mu ban ke binib bee waah njan sakpen pu na, ki san timi kinimbaak, ki njaa timi mpopiin pam. U nan naan timi ke u njaa timi kina la,

24 ki yin timi bi ye Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na mu.

25 Ni njmee Hosea aagban nj ke Uwumbər bui ke, “Binib bi kaa nan ye maanib na, m ga yin bi maanib. Njinibol nj maa nan gee nj na, m ga yin nj maanigeehm la.*

26 Baah nan tuk bi ke baa ye maanib nin chee na, nima chee le bi ga yin bi ke min Uwumbər u fu na aabim.”†

27 Tə, Uwumbər aabənabr Aisaya nan len Israel yaab aabər; u nan len ke Israel yaab wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu na, le bi ponn ni, binib siib baanja ga njmar; 28 ba pu? Uwumbər ga daa dulnyaa aanib aatafal, waah nan len pu na, kaan taan.‡

29 Ni bi ke Aisaya aah nan ki len pu na ke, “Uwumbər Mpəənsakpiindaan yaa kaa ba gur timi yaabitiib siib kan, ti məmək ba ga kuln ke Sodom aatinj aanib ni Gomora aatinj aanib aah nan kuln pu na la.”§

Israel yaab ni tibənyaan ngbaan

30 Nima pu na, ti ga len kinye? Binib bi kaa ye Juu yaab na aanimbil aa nan man ke Uwumbər len ke baabər njan. Dandana wee, baah gaa Yesu ki kii na, nima le Uwumbər len ke baabər njan.

31 Israel yaab aanimbil nan man ke bi li joo nkaal, aan Uwumbər len ke baabər njan. Bi mu aa nan njmaa joo mu;

32 ba pu? baa gaa Uwumbər ki kii. Bi dak ke baatuln pu le Uwumbər ga len ke baabər njan. Bi yii Yesu Kristo le ki lir;

33 bi gbeer lifaakuul li Uwumbər Aagban len laabər na ke,

“U di lifaakuul bil Sionn aatinj ni.

Binib ga gbeer li ki lir.

Le unii umək gaa u ki kii na aan ji iniməən.”*

10

1 Nnaabitiib, m mee Uwumbər tii maanib Israel yaab ke bi njmar. M ban kina le nsui məmək.

2 M ga njmaa njaa bi seeraa ke binimbil man Uwumbər aatuln pu. Bi mu aa bee u mbaməm.

3 Baa nyi Uwumbər aah njaa pu aan ki len ke binib aabər njan u chee na. Bi nan ban ke bi dii nkaal aan ki njmar, ki yii Uwumbər aah njaa pu ki cha binib aabər njan u chee na.

4 Kristo fuu ni ke binib bi gaa u ki kii na aabər li njan. Naa ye ke baah dii nkaal pu na le cha baabər njan.

Uwumbər ban ke u gaa binib məmək lii

5 Moses nan njmee ke unii yaa kii nkaal aah mək pu na kan, Uwumbər ga len ke waabər njan. U nan njmee ke “Unii yaa njaa nkaal aah mək pu na kan, u ga kan liməfal.”*

6 Timi bi gaa Yesu ki kii na, Uwumbər len ke timi aabər njan. Nima pu le ti len ke, “Taa baa aabaa aasui ni ke, ‘Njmaa ga buen paacham u ti li joo ni Kristo?’

7 ki taa baa ke, ‘Njmaa ga buen bitekpiib do ki ti fikr Kristo nkun ni?’ ”

8 Ti len ke, “Uwumbər aaliin aa daa aa chee. I bi aaməb ni, ni aasui ni.” Iliin ngbaan le ti mooni ke aa gaa Yesu ki kii.†

§ 9:20 : Lik Aisaya 29.16; 45.9. * 9:25 : Lik Hosea 2.23.

§ 9:29 : Lik Aisaya 1.9. * 9:33 : Lik Aisaya 8.14; 28.16.

† 9:26 : Lik Hosea 1.10. ‡ 9:28 : Lik Aisaya 10.22-23.

* 10:5 : Lik Liufai Yaab 18.5. † 10:8 : Lik Ikaal 30.12-14.

⁹ Aa yaa len binib aanimbil ni ke Yesu le ye Aadindaan, ki yaa na adii aasui ni ke Uwumbor fikr u nkun ni kan, aa ga nmar.

¹⁰ Ti gaa u ki kii tisui ni la, nima le Uwumbor len ke timi aabor nan. Ti len binib aanimbil ni ke ti gaa u ki kii, nima le ti nmar.

¹¹ Uwumbor Aagban len ke unii umak gaa u ki kii na aan ji inimoon.‡

¹² Binib bi ye Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na momak kpaan la. Uwumbor le ye bi momak Aadindaan, ki na tinyoor sakpen na binib bimak mee u ke bi nmar na pu.

¹³ Waagban len ke unii umak mee Uwumbor ke u gaa bi lii na kan ga nmar.‡

¹⁴ Bi yaa kaa gaa u ki kii kan, bi ga na kinye aan ki mee u ke u gaa bi lii? Bi yaa kaa nun waaliin kan, bi ga na kinye aan ki gaa u ki kii? Unii yaa kaa mooni waaliin kan, bi ga na kinye aan ki nun?

¹⁵ Uwumbor yaa kaa tun bi ke bi ti moon waaliin kan, bi ga na kinye aan ki moon i? Ni nnee Uwumbor Aagban ni ke, “Binib bi joo ni tibanyaani ti tii timi nsuudoon na, bi tii timi mpopiin pam.”*

¹⁶ To, naa ye binib momak le kii tii tibanyaani ngbaan. Uwumbor aabonabr Aisaya nan baa ke, “Uwumbor, nma pak taah len pu na?”†

¹⁷ To, unii u gaa Kristo ki kii na, u nun waabor, nima le u gaa u ki kii. Unii u nun Kristo aabor na, unii ubaa le moon tibor ngbaan, nima le cha u nun.

¹⁸ Le m baa ke, “Israel yaab aa nan nun aa?” Mbamon, bi nun. Ni nnee Uwumbor Aagban ni ke, “Bineel mu tee chaa dulnyaa wee momak ni,

le kitiŋ kee momak pu nun.”‡

¹⁹ M ki baa ke, “Israel yaab aa nan bee ee?” Bi bee. Njan Moses nan len ke Uwumbor len ke,

“M ga na litimbol li kaa ye tibaa na tinyoor, le ki cha nima Israel yaab li kpa lipi-poln li pu.

M ga na litimbol li aanib ye bijorb na tinyoor,

le ki cha ni gee linjuul bi pu.”§

²⁰ Aisaya mu nan kpa lipobil pam ki len ke Uwumbor len ke,

“Binib bi kaa chuun ban mi na kan mi la.

M di mbaa mak binib bi kaa baa maabor na.”*

²¹ Israel yaab ma kan, Uwumbor len baabor ke, “Iwiin momak m kai njaal ki yin binib bi yii mi kaa kii maamob na.”†

11

Uwumbor aah ga san Israel yaab kinimbaak pu na

¹ Nima pu le m baa ke, “Uwumbor yii waanib Israel yaab aa?” Naa bi kina kpala. Min Poul mbaa ye Israel yaab aanii la. M ye Abraham aayaabil, ki ye Benjamins aani-bol aanii la.

² Uwumbor aa yii waanib bi u nan lee bi njan na. Ni bee Uwumbor Aagban aah len Elaija aabor pu na. Elaija nan galn Israel yaab Uwumbor chee,

³ le ki bui ke, “Uwumbor, bi ku saabonabtiib, ki gbaa wii saatork aabimbin. Min baanja le gur saabonabtiib ponn ni. Le bi ban bi ku m mu.”

⁴ Uwumbor nan bui u kinye? U nan bui u, “M gur mbaa bijab njichur njilole bi kaa gbaan ki doon liwaal Baal na.”

⁵ Ni bi kina le dandana wee. Israel yaab ponn ni, binib siib baanja le nmar. Uwumbor lee bi waanimbaasaln pu.

⁶ Waah lee bi waanimbaasaln pu na kan, naa ye baatuln pu le u lee bi. Ni yaa ye baatuln pu kan, waanimbaasaln aan ki li ye linimbaasaln bamonn.

⁷ Kina kan, ni bi kinye? Israel yaab aah ban pu na, baa kan. Binib bi Uwumbor nyan bi na le kan. Bi gur na gaa biyil.

⁸ Ni nnee Uwumbor Aagban ni ke, “Uwumbor chuu nyan nlan biyil ni ke binimbil taa woln, bitafal mu taa nun, ki nan saa dandana wee.”

⁹ Ubor David mu nan len ke,

“Cha baajikaar aajim kpaln gaawob, cha bi kan ntafadaan ki lir.

¹⁰ Cha binimbil li boon, aan bi taa li waa, ki cha bi kan falaa sakpen.”

‡ 10:11 : Lik Aisaya 28.16. § 10:13 : Lik Joel 2.32. * 10:15 : Lik Aisaya 52.7. † 10:16 : Lik Aisaya 53.1. ‡ 10:18 : Lik Iahn 19.4. § 10:19 : Lik Ikaal 32.21. * 10:20 : Lik Aisaya 65.1. † 10:21 : Lik Aisaya 65.2.

11 Nima pu le m baa ke: Juu yaab lir ke bi taa ki fii ii? Naa bi kina kpala. Baah lir na, nima le cha binib bi kaa ye Juu yaab na nmar, aan Juu yaab li kpa lipiipoln bi pu.

12 Juu yaab nan yii Yesu, kaa nmar, nima le dulnyaa ni aanib bi kaa ye Juu yaab na kan tinyoor ki nmar. Juu yaab yaa nan nmar doo kan, nima le binib bi kaa ye Juu yaab na ga kan tinyoor ki jer baah nan kan pu na.

Binib bi kaa ye Juu yaab na aah nmar pu na

13 Tɔ, m ga len nima bi kaa ye Juu yaab na chee tibər. Uwumbər aah tun mi ke m tuk nima waabər na, le m pak lituln ngbaan;

14 ba pu? m ban ke maanibol Juu yaab kan naah nmar pu na, aan ki li ban ke bi mu nmar.

15 Uwumbər aah yii Juu yaab na, le u ni binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan kijɔtiik. U yaa ki gaa Juu yaab kan, ni ga li ye limɔfal le ki tii binib. Nkun aan ki li joo bi.

16 Tɔ, bi yaa di njan aaboroboro tii Uwumbər kan, ni mək ke boroboro umək gur na mu ye uyoo la. Bi yaa di busub aanyaan tii Uwumbər kan, ni mək ke ibon mu ye uyaan la.

17 Uwumbər nan gaa gii busunyaan aabon ibaa, le ki di timoor ni aasub aabon ki di toŋ bu pu. Juu yaab bi ke busunyaan na la. Nimi bi kaa ye Juu yaab na bi ke timoor ni aasub aabon na. Le Uwumbər chuu nyan ni binib bibaa Juu yaab ponn ni, ki di nima koon Juu yaab ponn ni, ke ni yakr baanyoor, ni baawanyaan.

18 Nima pu na, ni taa li kpa kipupuk ke ni jer bi. Ni ga nja kinye ki li kpa kipupuk? Ni po ye ibon la. Naa joo inyaan, inyaan le joo nima. Juu yaab pu le ni nmar, naa ye nima pu le cha Juu yaab nmar.

19 Nibaakan, ni ga len ke, “Uwumbər chuu nyan ni binib bibaa Juu yaab ponn ni, ke u di timi koon bi ponn ni.”

20 Ni ye mbamɔn, Juu yaab aah kaa gaa Yesu Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbər di bi lii. Nimi le gaa u ki kii. Nima le ni len baalelen. Ni taa li kpa kalmbaani. Ni li san Uwumbər.

21 U nan daa Juu yaab aatafal. Ni li nyi ke u ga nmaa daa ni mu aatafal.

22 Ni kan Uwumbər aah njan pu na, ki kan waah dar binib aatafal pu na. U dar binib bi kaa kii tii u na aatafal la, le ki nja nimi tiŋann. Ni yaa beenin dii u kan, u ga li beenin nani nimi tiŋann. Ni yaa kaa beenin dii u kan, u ga di ni mu lii la.

23 Juu yaab mu yaa kpeln ki yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, Uwumbər ga ki di bi toŋ waanib pu; u ga nmaa nja kina.

24 Nimi bi kaa ye Juu yaab na, ni bi ke timoor ni aasub aabon na, le Uwumbər gaa gii nimi ki di toŋ busunyaan pu, binib aah kaa nani pu na. Nima le naa pɔɔ u di Juu yaab, bi bi ke busunyaan aabon na, ki ki di toŋ busunyaan ngbaan pu.

Uwumbər aanimbaasaln

25 Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibɔbərkaan tibaa, aan ki taa li dak ke ni kpa nlan sakpen. Juu yaab bibaa kpak tibɔnyaan tee la, ki ga kpak ti ki nan saa buyoonn binib bi kaa ye Juu yaab aan Uwumbər lee bi na ga nmar na.

26 N-yoonn ngbaan le Juu yaab mɔmɔk mu ga nmar. Ni nmeee Uwumbər Aagban ni ke,

“U gaal binib lir na ga nyan ni Sionn paacham,
ki nyan Jakob aayaabitiib aatunwanbir.

27 Maah puu tipuur ti tii bi na
le ye ke m ga nyan baatunwanbir bi chee.”

28 Tɔ, baah yii Yesu aabɔnyaan tee na, bi ye Uwumbər aadim la. Nima le ni kan tinyoor ki nmar. Uwumbər mu nan lee bi; waah lee bi na, biyaajatiib pu le u gee bi.

29 Uwumbər yaa lee binib ki nja tinyoor nja bi pu kan, waan kpeln waalandak.

30 Nimi bi kaa ye Juu yaab na, n-yaayoonn na, ni nan yii Uwumbər aamɔb. Le dandana wee u san nima kinimbaak, Juu yaab aah yii u na pu.

31 Uwumbər aah san nima kinimbaak pu na, nima le ga cha u san Juu yaab bi kaa gaa Yesu ki kii dandana wee na kinimbaak.

32 U len ke Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na mɔmɔk ye titunwanbirdam, aan u san bi mɔmɔk kinimbaak.

33 Uwumbər kpa nlan ni mbaem sakpen. Ubaa aan nmaa bee waah kpa sakpen pu na. Waah siin pu na, ubaa aan nmaa bee

ɲitaa ɲi pu u siin kina na. Ubaa aan ɲmaa bee waah ɲani pu na.

³⁴ Ni ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ni ke, “Nma nyi Uwumbər aalandak?”

Nma ga ɲmaa tuk u waah ga ɲa pu na?

³⁵ Nma tii u nibaa aan u giin tii u?”

³⁶ Tiwan nimək bi na, ni nyan ni u chee la. U cha tiwan məmək beenin bi. Tiwan məmək bi, ke ni pak u. Uma le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

12

Taah ga tun Uwumbər aatuln pu na

¹ Nima pu na, nnaabitiib, Uwumbər aanimbaasaln pu le m gaɲ nimi, ni di nimi aawon tii Uwumbər, ki ɲa kitork ki fu, ki bi chain, ki ga piir usui na. Nimina le ye naah ga li dooni u mbaməm pu na.

² Ni taa ki li bi ke dulnyaa wee aanib aah bi pu na. Kpelɲ nimi aalandak man aan ki kpelɲ nimi aabimbin. Nima le ni ga bee Uwumbər aah gee pu na. Ni ga bee naah ga ɲa pu ki li bi mbaməm ki tun litunyaan ki piir usui na.

³ Tɔ, Uwumbər aah tii mi tininkpir pu na, nima le m bui unii umək bi ni ponn ni na, ke u taa li dak ke u ɲan jer waah ɲan pu na. U li dak suuna, Uwumbər aah cha unii məmək tii u naadii pu na.

⁴ Ti kpa tiwon aawan ni wiir na tiwonbaan ponn ni la. Tiwon aawan məmək aatuln bi libaa libaa la.

⁵ Ti mu bi kina la. Ti wiir, le taah kpaan Kristo chee na, ti kpaan tiwonbaan. Ti məmək toɲ tɔb pu ke tiwon aawan aah toɲ tɔb pu pu na la.

⁶ Uwumbər tii timi Waafuur Nyaan aapiin ibaaba ke i cha ti tun waatuln libaaba na. Waah tii timi pu na, cha ti tun kina man. Unii aapiin yaa ye ke u nabr Uwumbər aah len pu na kan, u len iliin ngbaan waah ɲa naadii pu na.

⁷ Uken aapiin yaa ye Uwumbər aatuln kan, u li tun lituln ngbaan. Uken yaa ɲmaa mək binib Uwumbər aabər kan, u li mək bi.

⁸ Uken yaa ɲmaa pɔɔni binib aataakpab kan, u pɔɔk bitaakpab. Uken mu yaa ɲmaa tii bigiim kan, u li tii bi ki li kpa tibulchinn. Uken mu yaa ye Yesu aanib aaninkpel kan, utafal li bi bi ponn ni. Uken mu yaa ter

binib baamukl ni kan, u li ter bi ki li kpa mpopiin.

⁹ Tɔ, ni li gee binib nisui ni. Ni li nan lituln li kaa ɲan na, ki li gee lituln li ɲan na.

¹⁰ Ni li gee tɔb mbaməm, ke mmaalbaan ni aanib aah gee tɔb pu na, ki li pak biken ki jer nibaa.

¹¹ Ni taa li san ligbanyakl man. Cha ninimbil li man Tidindaan aatuln pu,

¹² ki li kpa mpopiin nimi aamakl pu, ki li kpa limər falaa ponn ni, ki li mee Uwumbər n-yoonn məmək,

¹³ ki yakr nimi aawan tii Uwumbər aanib bi lann ni na, ki chann bicham tichann.

¹⁴ Ni mee Uwumbər ke u ɲa tinyoor ɲa binib bi ɲani nimi falaa na pu. Ni bui bi ke, “Uwumbər ɲa tinyoor ɲa ni pu.” Ni taa sii bi.

¹⁵ Ni li kpa mpopiin binib bi kpa mpopiin na chee, ki li wii binib bi wii na chee.

¹⁶ Ni li kpa kimɔbaan man. Ni li jɔnni bigiim man, ki taa li kpa kalmbaani. Ni taa li dak ke ni kpa nlan sakpen.

¹⁷ Unii yaa ɲa si bakaa kan, taa teen u. Ni li ɲani ni ɲan na binib məmək aanimbil ni.

¹⁸ Ni li pɔɔni nibaa man, ki li bi suuna binib məmək chee.

¹⁹ Maanigeekaab, binib yaa ɲa nimi bakaa kan, ni taa teen bi. Cha Uwumbər le daa bitafal. Ni ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ni ke Uwumbər len ke, “Min baanja le kpa nsan ke m daa binib aatafal. Min le ga teen bi.”

²⁰ Ni ki ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ni ke, “Nkon yaa joo saadin kan, tii u tijikaar u ji. Nnyunyuu yaa joo u kan, tii u nnyun u nyu. Aa yaa ɲa kina kan, inimɔɔn ga ku u.”

²¹ Unii yaa ɲa si bakaa kan, taa cha bakaa ngbaan nyan si. Cha tinann le nyan bakaa.

13

Kii bitinjoob aamɔb

¹ Ni ɲan ke binib məmək li keei baatinj aayidam aamɔb. Uyidaan ubaa aa bi ubaa pu see Uwumbər le cha u bi. Biyidam bi bi na, Uwumbər le nyan bi siin.

² Nima pu na, unii yaa yii waatinj aayidam kan, u yii Uwumbər aah siin pu na la. Binib bi yii bi na ga kan ntafadaan.

³ Biyidam aa bi ke bi li faani binib bi tun lituln li ɲan na. Bi bi ke bi li faani binib bi

tun lituln li kaa njan na la. Aa ban ke aa li kaar biyidam aa? Tun lituln li njan na, nima le bi ga pak si.

⁴ Bi ye Uwumbər aatutum ke bi biin aa pu la. Aa mu yaa tun lituln li kaa njan na kan, li san ijawaan. Bi kpa mpəɔn ke bi daa aatafal. Bi ye Uwumbər aatutum ke bi daa binib bi tun lituln li kaa njan na aatafal.

⁵ Nima pu na, ni li keei nimi aatiŋ aayidam aaməi, ki taa kan ntafadaan; nimi aalandak mu taa bii nimi.

⁶ Nima pu na, ni njan ke ni li pa lampoo mu. Bi ye Uwumbər aatutum bi u nan siin bi ke bi tun lituln ngbaan na la.

⁷ Nima pu na, ni li tii nimi aayidam baah njeer pu na. Ni li pa lampoo tii bilampoogaab. Ni li pak binib bi njeer mpakm na, ki li nyuŋni binib bi njeer nnyuŋ na.

Ngeehm

⁸ Ni taa li joo unii ubaa aapəln. Naah joo təb aapəln li na le ye ke ni li gee təb. Unii u gee binib na, u gbiin Uwumbər aakaal məmək la.

⁹ Ba pu? ikaal məmək nyan ni nkaal mu len ke, “Aa li gee binib biken ke saah gee aabaa pu na” ni la. Ikaal i len ke, “Taa gər kidagook, taa ku binib, taa su kinaayuk, taa gee nnyamən paani binib, taa li ban biken aawan” na, ikaal ngbaan, ni ikaal i gur na məmək nyan ni nkaal ngbaan ponn ni la.

¹⁰ Unii u gee binib na aa njan bi bakaa ubaa. Nima pu na, unii u gee binib na gbiin Uwumbər aakaal məmək aah len pu na la.

¹¹ Ni li njan kina man. Ba pu? n-yoonn mumina ye linimaln aayoonn la. Ni njeer ke ni finn ngeen pu ki taa ki san ligbanyakl. Tidindaan aah ga gir ni bundaln na aan ki yunn. Le u ga nyan timi falaa məmək ponn ni.

¹² Naan yunn, kinyeek ga doo. Kitaak aawoln aa ki daa. Nima pu na, cha ti di cha mbəmbəɔn ni aatuln, aan ki li kpa mbimbinyaan mu njeer nwiihn na.

¹³ Cha ti li bi mbaməm, ke binib bi bi nwiihn ni na aah bi pu na, ki taa li ye bidanyurb, ki taa nyu ndaan ki gbii, ki taa gər kidagook, ki taa njan yəl yəl aatuln, ki taa jaa kijaak, ki taa li kpa lipiipoln.

¹⁴ Ni li bi ke Tidindaan Yesu Kristo aah bi pu na, ki taa ki li njan nimi aabimbikpok aah ban pu na.

14

Taa galn aanjeen aato

¹ Tə, unii u gaa Yesu ki kii, ki mu aa bee waasan mbaməm na, ni gaa u man. Ni mu taa kpak u kinikpakpak waah joo beeni pu na pu.

² Ubaa ga pak ke tijikaar tibaa aa kə. Unii u kaa kee bee Yesu aasan mbaməm na ga li kə tinann.

³ Unii u kaa kə tijikaar tibaa na, u taa lik unii u kə tinann na fam. Unii u kə tinann na mu taa galn unii u kaa kə tijikaar tibaa na; ba pu? Uwumbər gaa u mu la.

⁴ Aa ye njan ki galn uken aatutunn? U yaa sil kan, u sil ki tii uma ubaa Aadindaan la. U yaa ti ki lir kan, u lir ki tii uma ubaa Aadindaan la. Ni ye mbamən, u ga sil; ba pu? Uwumbər ga nmaa cha u sil.

⁵ Unii ubaa pak nwiin mubaa ki jer iken la. Ubaa mu len ke iwiin məmək kpaan la. Cha unii məmək li nyi waah dak pu na, ki li njan kina.

⁶ Unii u pak nwiin mubaa ki jer iken na, u pak mu ki tii Tidindaan la. Unii u kaa pak nwiin mubaa ki jer iken na, u njan kina ki tii Tidindaan la. Unii u kaa kə tijikaar tibaa na, u ji ti ki tii Tidindaan la; ba pu? u dooni Uwumbər le ki nin ji. Unii u kə tijikaar tibaa na, waa ji ti, ki tii Tidindaan, ki mu dooni Uwumbər.

⁷ Unii ubaa aa bi ubaa baanja pu, ubaa mu aakun aa ye uma baanja aabər.

⁸ Ti yaa bi kan, ti bi ke ti li pak Tidindaan la. Ti yaa kpo kan, ti kpo ke ti li pak Tidindaan la. Nima pu na, ti yaa bi, bee ti yaa kpo kan, ti ye Tidindaan yaab la.

⁹ Kristo nan kpo ki fikr nkun ni, ke u li ye binib bi kpo na, ni binib bi fu na mu Aadindaan la.

¹⁰ Sin, ba njan aa galn aana aabo? Sin, ba njan aa lik aana aabo fam? Ti məmək ga sil Uwumbər aanimbiin ni, le u ji timi tibər.

¹¹ Ni njan Uwumbər Aagban ni ke uma Uwumbər len ke,

“Ni ye mbamən, binib məmək ga dan nan gbaan nnimbiin ni,
ki pak mi, ke min le ye Uwumbər.”

12 Nima pu na, ti mɔmɔk ga tuk Uwumbɔr taah ɲa pu na.

Taa gbii aana aabo pu libuul

13 Nima pu na, ti taa ki galni tɔb. Ni li nyi ki taa lenj nina aabo Uwumbɔr aasan ni.

14 Maah kpaan Tidindaan Yesu chee na, le m sil bee ke tiwan nibaa aa kɔ nibaa pu. Unii mu yaa dak ke tiwan nibaa kɔ kan, ni kɔ u chee la.

15 Aa yaa ji tijikaar ti kɔ aana aabo chee na, ki bii usui kan, naa ye ke aa gee u le cha aa ɲa kina. Kristo le nan kpo u pu. Aa taa ɲa u fam saajikaar pu.

16 Ni taa ɲani tiwan ni ga cha binib bii nimi aasanyaana na.

17 Uwumbɔr aanaan aa ye tijikaar ni tiwanyukaan. Mu ye mbimbinyaan, ni nsuudoon, ni mpopiin, Waafuur Nyaan aah tii timi pu na la.

18 Unii u dii Kristo ki bi kina na, u ga piir Uwumbɔr aasui. Binib mu ga pak u.

19 Nima pu na, ni li pɔɔni nibaa aan ki li kpaan kimɔbaan, aan ki ter tɔb ke ni dii Uwumbɔr aasan mbamɔm.

20 Ni taa bii Uwumbɔr aatuln tijikaar pu. Tijikaar tibaa aa kɔ. Aa mu yaa ji tijikaar ti ga bii uken aasui na kan, nima le aa ɲan.

21 Ni ɲan ke aa taa kiir aana aabo Uwumbɔr aasan ni; ni taa ɲmɔ kitork aanann, ki taa nyu ndaan, ki taa ɲa tiwan nibaa ni ga cha aana aabo tun titunwanbir ki lir na.

22 Aa yaa kɔ tijikaar tibaa, bee aa yaa kaa kɔ tibaa kan, cha ni li bi aa ni Uwumbɔr chee. Unii u ji tijikaar ti ɲan u chee na, kaa galni ubaa na, u kpa mpopiin la.

23 Unii u ji tijikaar, kaa pak ke ti ɲan na, waabɔr bii la; ba pu? waa ɲa naadii ke ni ɲan. Unii yaa kaa pak ke tiwan ɲan, ki ɲa ni kan, ni ye titunwanbir la.

15

Li pak aanjeen aatɔ ki jer aabaa

1 Timi bi gaa Yesu ki kii mbamɔm na, ni ɲan ke ti li ji limɔr, ki ter binib bi kaa gaa u mbamɔm na, ki taa ɲani tibaa aageehn baanja.

2 Cha ti mɔmɔk aatafal li bi tinaabitiib ponn ni, aan ki ter bi, bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm.

3 Kristo aa nan ban ke u li ɲani uma ubaa aageehn. Ni ɲmee Uwumbɔr Aagban ni ke, “Nisiibil ɲi ye sin yee na choo min chee la.”

4 Tiwan nimɔk ɲmee Uwumbɔr Aagban ponn ni na, ni ɲmee ke ti bae ni la. Waagban pɔɔni timi aataakpab, ki ter timi ti li kpa limɔr, ki tii timi limakl.

5 Uwumbɔr u tii timi limɔr, ki pɔɔk timi aataakpab na tii nimi kimɔbaan Yesu Kristo aah ban pu na,

6 aan ni mɔmɔk li kpaan kimɔbaan ki nyuɲ Uwumbɔr, u ye Tidindaan Yesu Kristo aate na.

Binib bi kaa ye Juu yaab na mu ɲun tibɔnyaan ngbaan

7 Ni gaa tɔb ke Kristo aah nan gaa nimi pu na, aan ki nyuɲ Uwumbɔr man.

8 M tuk nimi la, Kristo nan ter Juu yaab ki gbiin Uwumbɔr aah nan puu tipuur tii biyaajatiib pu na, ki mɔk ke Uwumbɔr len mbamɔn la,

9 ki cha binib bi kaa ye Juu yaab na mu nyuɲ Uwumbɔr waanimbaasaln pu, ke naah ɲmee waagban ponn ni ke,

“M ga doon si binib bi kaa ye Juu yaab na aakaasisik ni,
ki gaa ilahn ki pak si.”

10 Uwumbɔr ki len ke,

“Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni li kpa mpopiin Uwumbɔr aanib chee,”

11 ki ki len ke,

“Nimi bi kaa ye Juu yaab na,
ni mɔmɔk pak Uwumbɔr man.

Ninibol mɔmɔk, li pak u mbamɔm.”

12 Uwumbɔr aabɔnabr Aisaya mu nan len ke,

“Jese aayaabil ga fuu ni.

Uwumbɔr ga tii u mpɔɔn u li ye
binib bi kaa ye Juu yaab na aayidaan.

Le bi ga gaa u ki kii.”

13 Uwumbɔr tii timi limakl la. Naah gaa u ki kii pu na, u gbiin nimi mpopiin ni nsuudoon mɔmɔk. Nima le ni ga li kpa limakl sakpen, Waafuur Nyaan aapɔɔn pu.

Naah ɲa pu aan Pɔɔl ɲmee kina na

14 Nnaabitiib, m nyi nsui ni ke nimi aabimbin ɲan pam. Ni bee Uwumbɔr aaliin mbamɔm, ki ga ɲmaa sur tɔb.

15 Tə, m mu aah ηmee kigban kimina tii nimi na, m kpa lipobil ki teer nimi tibər tibaa pu; ba pu? Uwumbər san mi kinimbaak,

16 ki ηa mi Yesu Kristo aatutunn ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Uwumbər aabənyaan, ki di bi tii Uwumbər, ke kitork na. Waafuur Nyaan le ηa bi chain ke bi piir usui.

17 Maah tun lituln tii Uwumbər na, le m ga ηmaa li kpa kipupuk Yesu Kristo pu.

18 M ban m tuk nimi Kristo aah cha m tun lituln pu na la. Maan len biken aatuln pu. U cha m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na waabər ki tun lijnjiir aatun, ke bi kii waaməb.

19 Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu le m tun lijnjiir aatun, ke bi bee waah kpa mpəən pu na. Kina le m mooni Kristo aabənyaan məmək Jerusalem ponn ni, ki di ti saa Ilirikum aatiη ni.

20 Nnimbil nan man ke m moon Kristo aabənyaan tee, binib aah kaa kee ηun ti pu nin chee na. Maa nan ban m buen biken aah puen moon ti nin chee na.

21 Ba pu? ni ηmee Uwumbər Aagban ponn ni ke,

“Binib bi kaa kee ηun waabər na, bi ga ηun, ki bee taatataa.”*

Pəəl aah ηa nlandak ke u mann Rom yaab pu na

22 Tə, maah ban m moon tibənyaan tee nima chee na, nima pu le maa kee kan nsan ke m dan ni chee.

23 Nibin pam aakaasisik ni, le nnimbil man ke m dan ni chee. Maah kaa ki kpa lituln do chee na na, m ban ke m dan ni chee dandana wee la.

24 M yaa cha Speenn aatiη ni kan, m ban ke m dii ni chee, ki nan mann nimi, ki yunn ni chee siib, aan ki li kpa mpopiin. Nima kan, ni ga ηmaa ter mi m buen Speenn aatiη ni.

25 Dandana wee, m cha Jerusalem m ti tii Uwumbər aanib bi bi nima na ηimombil la.

26 Ba pu? Yesu aanib bi bi Masedonia aatim ni, ni Akaya aatim ni na, nan too ηimombil baageehn pu ki di ηa ηhaal ni, ke m ti di tii Uwumbər aanib bi ye bigiim na Jerusalem ponn ni.

* 15:21 : Lik Aisaya 52.15.

27 Ni ye mbamən la, baageehn pu le bi nan tii bi. Ni ηan ke bi tii bi; ba pu? tibənyaan tee nan nyan ni Jerusalem aanib chee le ki fuu ni bi chee. Nima le ni ηan ke bi mu tii bi ipiin.

28 M yaa fuu Jerusalem ki ti tii bi ipiin ngbaan kan, m ga nyan nima chee, ki dii ni chee, le ki nin buen Speenn aatiη ni.

29 M nyi ke m yaa fuu ni ni chee kan, Kristo ga ηa tinyoor sakpen ki ηa ti pu.

30 Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo pu, ni Uwumbər Aafuur Nyaan aageehn pu, m gan nimi ke ni li mee Uwumbər linimaln ki tii mi,

31 ke u biin m pu, aan Judea aatiη aanib bi kaa gaa Yesu ki kii na taa ku mi, ki mee u ke maah ga tii Uwumbər aanib ipiin i na, i ga li mə bi.

32 Ni yaa mee Uwumbər kina tii mi aan u yaa kii kan, m ga fuu ni ni chee, ki ga li kpa mpopiin. Le m ni nimi aataakpab ga pəək.

33 Uwumbər u tii timi nsuudoon na li bi ni məmək chee. Amii.

16

Pəəl ubaa aadoon

1 Tə, m ban ke ni gaa tina aabo Fiibi. U ye upii u ter Yesu aanib bi bi Senkrea aatiη ni na la.

2 U nan ter binib pam ki ter m mu. Nima na, ni mu gaa u Tidindaan pu, naah ηeer Uwumbər aanib pu na, ki li ter u waah ga li ban pu na.

3 Ni doon Prisila ni uchal Akuila tii mi. Bi ye maatutuηeer tiib Yesu Kristo aatuln ponn ni la.

4 M pu le bi məmək ba ga kpo. Nima le m dooni bi. Naa ye mi baanja le dooni bi. Yesu aanib bi kaa ye Juu yaab na məmək mu dooni bi.

5 Ni doon Yesu aanib bi kuuni bido na. Ni doon njo Epanetus, u m gee u na, ki tii mi. Uma le puen gaa Kristo ki kii, Asia aatiη ni.

6 Ni doon Mari tii mi. U nan tun lituln pam ki ter nimi.

7 Ni doon nnaabitiib Andronikus ni Junia. Bi nan bi kiyondiik ni m chee. Bi kpa liyimbil Yesu aakpambalb chee, ki nan puen mi ki gaa Kristo ki kii.

⁸ Ni doon njɔ Ampliatuŋ tii mi. M gee u sakpen Tidindaan pu la.

⁹ Ni doon njɔ Ubanuŋ tii mi, u ye timi aatutuŋeer Kristo aatuluŋ ponn ni. Ni doon Stakiŋ u m gee u na ki tii mi,

¹⁰ ki doon Apeleŋ, u nyan ntɔŋ Kristo pu na, ki doon Aristobuluŋ aachiln ni aanib,

¹¹ ki doon nna aabo Herodionn, ki doon Nasisuŋ aachiln ni aanib bi dii Tidindaan na.

¹² Ni doon Traifina ni Traifosa bi tun lituluŋ tii Tidindaan na, ki doon tina aabogeehn Pesiŋ u tun lituluŋ pam tii Tidindaan na,

¹³ ki doon Tidindaan aanibamɔnn Rufuŋ, ni una u kpaln m mu aana na,

¹⁴ ki doon Asinkrituŋ ni Flegonn, ni Hemeŋ, ni Patrobaŋ, ni Hemaŋ, ni tinaabitiib bi bi bi chee na,

¹⁵ ki doon Filologuŋ, ni Julia, ni Nereuŋ ni uninkpan, ni Olimpasiŋ, ni Uwumbɔr aanib bimɔk bi bi chee na.

¹⁶ Ni li dooni tɔb mbamɔm.* Yesu Kristo aanib bi bi njipepel mɔmɔk ni na dooni nimi.

Kookoo aasurm

¹⁷ Nnaabitiib, m gaŋni nimi ke ni li nyi binib bi jaani nimi ki cha ni lir, ki kpak naah nan bae Uwumbɔr aabɔr ti na. Ni nya bi chee man.

¹⁸ Binib bi bi kina na aa dii Tidindaan Yesu Kristo. Bi dii bima bibaa aasui aah ban pu na la. Bi kpa mmɔmɔɔn ki ŋmanni bininyaam.

¹⁹ Nimi ma kan, binib mɔmɔk nyi naah kii Yesu Kristo aamɔb pu na. Nima le m kpa ni pu mpopiin sakpen. M ban ke ni li kpa nlan ki li tun lituluŋ li ŋan na, ki li bi chain, ki taa li tun lituluŋ li kaa ŋan na.

²⁰ Naan yunn, le Uwumbɔr u tii timi nsu-udoon na, ga cha ni di nitaa taa kinimbɔŋ pu.

Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu.

²¹ Timoti, u ye maatutuŋeer na dooni nimi. Nnaabitiib Lusiŋ, ni Jasonn, ni Sospata mu dooni nimi.

²² Min Tesiuŋ u ŋmee kigbaŋ kee tii Pɔl na, m mu dooni nimi Tidindaan pu.

²³ Gayuŋ u chann m ni Yesu aanib mɔmɔk tichann na, u mu dooni nimi. Erastuŋ, u joo

kitiŋ kee aamombil na, u mu dooni nimi. Tina aabo Kɔtusiŋ mu dooni nimi.

[²⁴ Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni mɔmɔk pu. Amii.]

Kookoo aapak aameel

²⁵ Cha ti nyuŋ Uwumbɔr. U kpa mpɔɔn ke u cha ni sil mbamɔm. Maah mooni Yesu Kristo aabɔnyaan ti na le len kina. Ti ye tibɔbɔrkaan ti kpiir na la. N-yaayoonn na ti nan bɔr la.

²⁶ Dandana wee, ti nyan mpaan pu. Uwumbɔr aabɔnabitiib nan ŋmee ti waagbaŋ ni. Uwumbɔr, u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le siin ke ŋinibol mɔmɔk ŋun tibɔnyaan ngbaan, aan ki bee, ki tii u naadii, ki kii waamɔb.

²⁷ Uwumbɔr baanja le kpa nlan. Ubaa aa ki bi. Uma le yeh mpakm Yesu Kristo pu, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

* **16:16**: Bi nan ŋmee ke: Moor tɔb aatakpan ni mbimbini mu bi chain na.

Njan aagban ki Pɔɔl ηmee ki tii KORINT YAAB na

¹ Min Pɔɔl u Yesu Kristo yin mi ke m le ye waakpambal, Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina aabo Sosenes le ηmee kigban kee

² tii Uwumbɔr aanib bi bi Korint aatin ni na. Uwumbɔr Aafuur Nyaan ηa nimi bininyaam Yesu Kristo pu, ki yin nimi ke ni li ye waaninyaam, ni binib bimək yin Tidindaan Yesu Kristo aayimbil ntim məmək ni na. U ye Bidindaan, ni ti mu Aadindaan.

³ Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu ki tii nimi nsuudoon.

Tinyoor ti bi Yesu Kristo ni na

⁴ N-yoonn məmək m dooni Maawumbɔr ni pu. Waah ηa nimi tinjann Yesu Kristo pu na, le m dooni u.

⁵ U pu, ni kan Uwumbɔr aanyoor tiwan məmək ponn ni, ki nyi waabɔr, ki ηmaa len ti mbaməm.

⁶ Ba pu? taah nan tuk nimi Kristo aabɔr na, ni gaa ti mbaməm.

⁷ Nima pu na, naa lann Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin mubaa, ki bi ki kii bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir ni na.

⁸ U mu ga pɔɔ nimi aataakpab waasan wɔb, ni taa li kpa taani Tidindaan Yesu Kristo aataak daal.

⁹ Uwumbɔr ηani waah len pu na la. U yin nimi ke ni ni Ujapɔɔn Tidindaan Yesu Kristo li kpaan kijotiik ni tɔb.

N-yakr mu bi Yesu Kristo aadidiliib ponn ni na

¹⁰ Nnaabitiib, m gan nimi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu ke ni məmək li ηun tii tɔb, aan kinikpakpak taa li bi nikaasisik ni; ni li kpa kimɔbaan, ki li kpaan nlandak mubaa.

¹¹ Nnaabitiib, Kloe aachiln ni aanib tuk mi ke kinikpakpak bi nikaasisik ni.

¹² Maah len pu na le ye ke ubaa len ke u dii Pɔɔl la, uken mu len ke u dii Apolos la, uken mu len ke u dii Piita la, uken mu len ke u dii Kristo la.

¹³ Kristo yakr la aa? Bi kpa min Pɔɔl ndɔpuinkoo pu ki tii nimi ii? Bi muin nimi nnyun ni Pɔɔl aayimbil ni la aa?

¹⁴ M dooni Uwumbɔr ke maa muin ni ponn ni ubaa nnyun ni, see Krispus ni Gayus baanja.

¹⁵ Nima pu na, ubaa aan ηmaa len ke bi muin nimi nnyun ni maayimbil ni.

¹⁶ M muin Stefanas aachiln ni aanib mu nnyun ni. M mu aa ki teer ke m muin unii uken kpee.

¹⁷ Ba pu? Kristo aa tun ni mi ke m nan muin binib nnyun ni. U tun ni mi ke m nan tuk bi waabɔnyaan ngbaan la. Naa ye ke m di binib aalan le tuk bi. M yaa ba ηa kina kan, ni ba ga cha Kristo aah kpo ndɔpuinkoo pu na ηa yɔli.

Yesu Kristo le ye Uwumbɔr aapɔɔn, ni waalan

¹⁸ Binib bi ga kuln na, ti yaa tuk bi ke Kristo nan kpo ndɔpuinkoo pu ki tii bi kan, ni bi ke kijɔrk aaliin na le ki tii bi. Ni mu ye Uwumbɔr aapɔɔn le ki tii timi bi ηmar na.

¹⁹ Ni ηmee Uwumbɔr Aagban ponn ni ke uma Uwumbɔr bui ke,*

“M ga cha bilankpalb aalan bee yɔli, m ga yii binibiwolm aalan.”

²⁰ Bilankpalb bi la? Binibiwolm mu bi la? Dandana aanib bi kpak kinikpakpak na mu bi la? Uwumbɔr cha dulnyaa wee aalan ηa yɔli.

²¹ Uwumbɔr u kpa nlan na len ke dulnyaa wee aalan aa ηmaa cha binib bee u. Nima pu na, u gaa binib bi gaa Yesu ki kii na lii, kijɔrk aabɔr ti ti joo tuk binib na pu. Waageehn le na.

²² Juu yaab ban ke bi kan lijinjiir aawan, le ki nin gaa Yesu ki kii, Griik yaab mu ban nlan.

²³ Le ti tuk bi Kristo aah kpo ndɔpuinkoo pu ki tii bi pu na. Ni ye lijuul aabɔr le ki tii Juu yaab, ki ye kijɔrk aabɔr ki tii binib bi kaa ye Juu yaab na mu.

²⁴ Tɔ, Kristo le ye Uwumbɔr aapɔɔn ni waalan ki tii binib bi u yin bi na, bi ye Juu yaab na, ni bi kaa ye Juu yaab na mu.

²⁵ Ba pu? Uwumbɔr aajɔrk kpa nlan jer binib aalan, le waagiin mu kpa mpɔɔn jer binib aapɔɔn.

* **1:19** : Lik Aisaya 29.14.

²⁶ Nnaabitiib, teer naah nan bi pu buyoonn Uwumbər yin nimi na. Ni ponn ni, naa ye binib pam le nan kpa nlan, naa ye binib pam le nan ye mpəəndam, naa ye binib pam le nan ye mpəənn aamaal ni aanib.

²⁷ Uwumbər nyan binib bi ye bijərɔb dulnyaa ni aanib aanimbil ni na, le ki tee cha binib bi kpa nlan na ji iniməənn. U nyan binib bi ye bigiim dulnyaa ni aanib aanimbil ni na, le ki tee cha bipəəndam ji iniməənn.

²⁸ U nyan bigiim, ki nyan binib bi ye fam binib aanimbil ni na, ki nyan binib bi kaa ye nibaa binib aanimbil ni na mu, aan ki ɲa binib bi kpa ipəənn na yəli.

²⁹ U ɲa kina ke unii ubaa taa li kpa kipupuk ubaa pu uma Uwumbər chee.

³⁰ Uwumbər cha ni ni Yesu Kristo kpaan la, ki cha u ye timi aalan. Yesu pu, le u len ke timi aabər ɲan, ki ɲa timi waaninyaam, ki gaa timi lii.

³¹ Nima pu na, ni li ɲani naah ɲmee Uwumbər Aagban ponn ni pu na ke, “Unii umək ban u li kpa kipupuk na, u li kpa kipupuk Uwumbər pu.”†

2

Baah kpa Yesu Kristo ndəpuinkoo pu pu na aabər

¹ Nnaabitiib, nima pu na, maah nan dan nan tuk nimi Uwumbər aabər na, maa nan di mməməənn ni binib aalan le tuk nimi.

² Ba pu? maa nan ban m dakl tibər tibaa nikaasisik ni see Yesu Kristo aabər, ni waah kpo ndəpuinkoo pu pu na aabər.

³ Maah nan bi ni chee na, m nan ye udabur la. Ijawaan pu, le nwon nan gbaa.

⁴ M nan joo Uwumbər aaliin tuk nimi, kaa nan joo mməməənn ni binib aalan tuk nimi. M nan tuk nimi Uwumbər aaliin ki mək nimi Waafuur Nyaan aah kpa mpəənn pu na;

⁵ ba pu? m nan ban ke ni gaa Yesu ki kii Uwumbər aapəənn pu, ki taa li ye binib aalan pu.

Uwumbər aalan

⁶ Tə, ti len nlan aabər ki tuk binib bi chikr Uwumbər aabər wəb na. Nlan ngbaan mu aa ye dulnyaa aalan, ki mu aa ye dulnyaa

wee ni aabərɔb aalan. Dulnyaa wee ni aabərɔb aapəənn bi bar la.

⁷ Ti len Uwumbər aabəbərkaan aalan mu nan bər na aabər la. Uwumbər aah kaa nan kee naan dulnyaa wee na, u nan dakl nlan mue, ke ti mu ji waaməənn.

⁸ Dulnyaa wee ni aabər ubaa aa nyi nlan ngbaan. Bi yaa ba nyi kan, baa ba ga kpa Tidindaan u yeh tiwan məmək na ndəpuinkoo pu.

⁹ Ni ɲmee Uwumbər Aagban ni ke, “Tiwan ni binib aanimbil aa kee kan ni, bitafal mu aa kee ɲun ni pu, aan baalandak aa kee dakl naabər na, nima le Uwumbər ɲa tii binib bi gee u na.”*

¹⁰ Le Uwumbər cha Waafuur Nyaan kpiir tiwan ngbaan mək timi. Ba pu? Nfuur Nyaan ngbaan nyi tiwan məmək, ki nyi Uwumbər aasui ni aabər mu.

¹¹ Unibənn ma kan, ubaa aa nyi usui ni aabər. Waawiin mu bi u ni na baanja le nyi. Kina pu na, ubaa aa nyi Uwumbər aasui ni aabər, Uwumbər Aafuur Nyaan baanja le nyi.

¹² Naa ye dulnyaa wee aabimbin le ti gaa. Uwumbər Aafuur Nyaan le ti gaa, aan ki bee tiwan ni Uwumbər tii timi, waabulchinn pu na.

¹³ Tibər ngbaan le ti joo tuk binib. Naa ye iliin i binib aalan mək timi na, le ti joo tuk bi. Ti joo iliin i Uwumbər Aafuur Nyaan mək timi na la. Ti joo Uwumbər Aafuur Nyaan aaliin le tuk binib Waafuur Nyaan aabər.

¹⁴ Unii u kaa kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na, u yii Nfuur Nyaan aabər, ki dak ke Nfuur Nyaan aabər ye kijərɔk aabər la. Uwumbər Aafuur Nyaan le cha binib bee mu aabər. Nima pu na, unii u kaa kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na aa ɲmaa bee mu aabər.

¹⁵ Unii u kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na nyi tibər məmək, le unii ubaa aan bee udaan ngbaan aabimbin.

¹⁶ ɲma nyi Uwumbər aalandak? ɲma ga ɲmaa mək u waah ga ɲa pu na? Timi le kpa Kristo aalandak.

3

Uwumbər aatutum aabimbin

† 1:31 : Lik Jeremia 9.24. * 2:9 : Lik Aisaya 64.4.

¹ Nnaabitiib, maa ηmaa len ni chee ke maah ga len binib bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na chee pu na. M len ni chee ke maah ga len binib bi dii dulnyaa aasan na chee pu na la. Ni laa ye mbipəm le Kristo aasan ponn ni.

² Mbipəm ηaa libiil la. Baa ηmaa ηmo tinann. Kina le cha m nan tuk nimi iliin i diin na. Ba pu? naa nan kee ηmaa beer iliin i pəə na. Dandana wee naa kee nin bee.

³ Ba pu? ni laa beenin bi ke binib bi dii dulnyaa aasan na la. Ni ponn ni bibaa kpa lipiipoln ki kpak təb kinikpakpak. Nima le mək ke ni dii ke dulnyaa aanib aah dii pu na, ki ηani ke dulnyaa yaab na.

⁴ Ubaa yaa len ke u dii Pəəl, le uken mu yaa len ke u dii Apolos kan, naa naahn dulnyaa yaab aa?

⁵ Nma ye Apolos? Nma ye Pəəl? Ti po ye Uwumbər aatutum bi ter nimi ke ni gaa Yesu ki kii na la. Ti məmək tun lituln li Uwumbər tii timi ke ti tun na la.

⁶ Min le bun tijikaar, le Apolos ηani nnyun; Uwumbər le cha ti punni ki muuni.

⁷ Nima na, unii u bun na, ni unii u ηani nnyun na, aa ye nibaa. Uwumbər u cha ti punni ki muuni na, uma le ye u nyuun na.

⁸ Unii u bun na, ni unii u ηani nnyun na kpaan la. Uwumbər ga tii unii məmək waapar, waatuln aah ηeer pu na.

⁹ Ba pu? ti ni Uwumbər kpaan le ki tun lituln. Ni bi le ke Uwumbər aasaak na. Ni bi le ke Uwumbər aadiik na.

¹⁰ Uwumbər aah ter mi pu na, le m ye kidiik aatotoor aaninkpel u kpa nlan, ki maa kidiik ngbaan aadinyikl na. Le bi mu paa na maa li pu. Unii məmək li nyi waah ga ηa pu ki maa lidinyikl ngbaan paab na.

¹¹ Yesu Kristo le ye lidinyikl li bi maa na. Ubaa aa ηmaa maa lidinyikl liken.

¹² Bibaa ga di salmaa, bibaa tikunabr, bibaa ηitakpanyaan maa kidiik ngbaan; bibaa mu ga di idə, bibaa timoor, bibaa ηikak, ki maa.

¹³ Binib məmək aatuln ga nan nya mpaan pu. Bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na, liyaadaal ngbaan ga mək baatuln aah ye pu na. Liyaadaal ngbaan mmii aataak daal le na. Mmii ngbaan ga təη lik binib məmək aatuln aah bi pu na.

¹⁴ Binib məmək aah maa lidinyikl paab pu na, mmii yaa kaa gaa kan, bi ga kan baatuln aapar.

¹⁵ Mmii ngbaan yaa gaa unii aah maa pu na kan, waan kan waatuln aapar. Uma ubaa ga ηmar, ki ga li bi ke unii u ηmar mmii ni na.

¹⁶ Naa nyi ke ni ye Uwumbər aadiik aa? Naa nyi ke Uwumbər Aafuur Nyaan bi ni ni ii?

¹⁷ Unii yaa bii Uwumbər aadiik kan, Uwumbər ga bii udaan ngbaan. Ba pu? Uwumbər aadiik bi chain la. Nimi le ye kidiik ngbaan.

¹⁸ Ni taa ηmanni nibaa. Unii yaa bi nikaa-sisik ni ki dak ke u kpa dulnyaa wee ni aalan kan, cha u di nlan ngbaan lii, aan ki kan Uwumbər aalan.

¹⁹ Ba pu? dulnyaa wee ni aalan ye kijərək le Uwumbər chee. Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke, “U chur bilankpalb baalan ni,”

²⁰ ki ki ηmee ke, “U nyi bilankpalb aalandak, ke i ye yəli la.”*

²¹ Nima pu na, ubaa taa li kpa kipupuk binib pu. Tiwan məmək ye nimi yaan la.

²² Min Pəəl, ni Apolos, ni Siifas,† ni dulnyaa wee, ni liməfal, ni nkun, ni tiwan ni bi dandana na, ni tiwan ni ga li bi n-yoonn mu choo na məmək ye nimi yaan la. Ni mu ye Kristo yaab la.

²³ Kristo mu ye Uwumbər yoo la.

4

Yesu Kristo aatutum aabimbin

¹ Ni ηan ke ni bee ke ti ye Kristo aatutum la. Uwumbər di waabəbərkaan ηa tiŋaal ni ke ti di tuk binib.

² Bi yaa di tiwan ηa unii aarjaal ni kan, ni ηan ke u ηa ni mbaməm.

³ Mma kan, nimi, bee dulnyaa ni aanib yaa ji mi tibər kan, ntafal aa bi ni ni. M mu aa ji mbaa tibər.

⁴ Maa nyi tiwan nibaa nsui ni aan naa ηan. Nimina mu aa mək ke maabər ηan Uwumbər chee. Tidindaan le ye u ji mi tibər na.

⁵ Nima pu na, ni yaa kaa kee ηeer kan, ni taa ji unii ubaa tibər, see Tidindaan nan gir ni. Uma le ga kpiir tiwan ni bəə mbəmbəən ni na, ki kpiir unibən məmək aalandak.

* **3:20** : Lik Ilahn 94.11. † **3:22** : Siifas ye Piita aayimbil liken la.

Liyaadaal ngbaan kan, Uwumbər ga pak binibaməm məmək.

⁶ Nnaabitiib, maah len pu na, m len ɲaŋ m ni Apolos aabər, ke m ter nimi la. M ban ke ni dii Uwumbər Aagbaŋ aah len pu na. Ni taa li kpa kipupuk ubaa pu ki lik uken fam.

⁷ Nma ɲa si le aa jer uken? Saah kpa ni na, naa ye Uwumbər le tii si ii? Uwumbər aah tii si na, ba ɲa aa kpa kipupuk ke uma le aah kaa tii si na?

⁸ Ni dak ke ni puun kan tiwan bab a, ki ye bipəndam, ki kpaln bibərb, ki cha timi a. Ni yaa ba sil ye bibərb aan ti mu li ye bibərb ni chee kan, ni ba ga li mə timi.

⁹ Ba pu? m dak ke Uwumbər ɲa timi waakpambalb puwəb yaab. Ti naahn bijab bi, bi ga ku bi binib aanimbil ni na la. Ti ye lijnjiir aawan le dulnyaa wee ni. Ti ye lijnjiir aawan, binib ni Uwumbər aatuun-tiib aanimbil ni.

¹⁰ Kristo pu, ti ye bijərb la; le nimi ye bilankpalb Kristo aasan ni. Ti ye bigiim la; le nimi ye bipəndam. Ni kan nnyuŋ binib chee; le tima ye fam bi chee.

¹¹ Nkon le joo timi, nnyunyuu mu joo timi, le ki nan saa dandana wee. Ti peeni tiwanchar la. Le binib gbaa timi. Taa kpa taah ga li koo nin chee na.

¹² Ti tun lituln linimaln, ki joo timi aanjaal imina le ki tun. Binib seei timi la, le ti bui bi ke, “Uwumbər ɲa tinyoor ɲa ni pu.” Bi ɲani timi falaa la, le ti ji limər.

¹³ Bi bii timi la, le ti len bi iməliinyaan. Bi ɲani timi ke dulnyaa aajəŋ, ni litapuln pu aabir na la, le ki nan saa din.

¹⁴ Maa ɲmee tibər ngbaan m jinn nimi iniməən. M ban m sur nimi ke maabigeehm na la.

¹⁵ Ba pu? ni yaa kpa biməməkəb ɲichur kipiik Kristo aasan ni kan, ni kpa te ubaa baanja la. Min le ye nite. Kinye? maah nan tuk nimi tibənyaan tee na, le m kpaln nite Yesu Kristo aasan ni.

¹⁶ Nima pu na, m gaŋni nimi, ni li dii ke maah dii pu na.

¹⁷ Nima le m ga cha Timoti dan ni chee. U ye maabogeehn Tidindaan aasan ni, ki bi mbaməm. U ga teer nimi maah dii Kristo aasan pu na, ki ga teer nimi ke m tuk Kristo

aanib bi bi ɲipepel məmək ni na ke bi mu dii kina.

¹⁸ Ni ponn ni bibaa kpa kalmbaani, ki dak ke maan dan ni chee.

¹⁹ Tidindaan yaa kii kan, m ga dan ni chee dandana wee, ki nan bee binib bi kpa kalmbaani na aabimbin. Maan lik baaliin. M ga lik ke Uwumbər aapəən bi bi chee aan mu aa bi.

²⁰ Uwumbər aanaan aa ye iliin. Mu ye mpəən la.

²¹ Ni ban ke m dan ki li joo ni ntafadaan, aan ni ban ke m dan ki li joo ni ngeehm aaliin ni nsuudoon la?

5

Kininsuŋ ki bi nikaasisik ni na

¹ Tə, bi tee len ke kininsuŋ aatuln bi nikaasisik ni, ke ni ponn ni ubaa gaa ute aapuu. Hali binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aa ɲani kina.

² Nimi ɲani kina la, ki mu kpa kalmbaani. Ba ɲa naa bii nisui? Ni ɲan ke ni nyan unii u ɲa kina na nikaasisik ni.

³ Mma kan, nwon aa bi ni chee, maalandak mu tee bi ni ni. Nima pu na, m puun siin unii u ɲa kina na ntafadaan, ke maah bi ni chee le na.

⁴ Ni yaa kuun təb chee kan, maawiin, ni Tidindaan Yesu aapəən mu bi ni chee, Tidindaan Yesu aayimbil ni,

⁵ ni di udaan ngbaan ɲa kinimbəŋ aanjaal ni, ke ki cha uwon ji falaa dulnyaa wee ponn ni. Nima le waawiin ga ɲmar bundaln Tidindaan ga ji binib tibər na.

⁶ Naa ɲan ke ni li kpa kipupuk. Naa nyi ke boroboro aanyək siib le cha boroboromən duuni ii?

⁷ Ni ɲan ke ni nyan boroboro aanyəkpkok, aan ki li ye boroboro u kaa kpa nnyək na. Ni sil ye boroboro u kaa kpa nnyək na la. Maah len pu na le ye ke titunwanbir siib ga bii ni məmək. Nima pu na, ni nyan titunwanbir məmək nikaasisik ni. Ni ye bininyaam la. Ni li ɲani ke bininyaam na. Ba pu? Kristo nan di ubaa toor kitorok tii Uwumbər, timi aatunwanbir pu.

⁸ Nima pu na, cha ti li ji Lakr-jer aajim,* ki ɲmə boroboro u kaa kpa nnyək na, ki di

* 5:8 : Israel yaab nan ji Lakr-jer aajim ke bi teer buyoonn Uwumbər nan nyan bi tinaagbiir ni, Ijpt aatiŋ ni na. Lik Nnyam 12.1-27.

boroboro aanyɔkpok lii. Maah len pu na le ye ke ti li dak ilandak i ɲan na, ki li ɲani mbamɔm, ki di bakaa ni titunwanbir lii.

⁹ Tɔ, m nan ɲmee kigban ki tuk nimi ke ni ni bidagoob taa kpaan tɔb chee.

¹⁰ Maa len dulnyaa aanib pu; dulnyaa aanib bi ye bidagoob, ni binimandam, ni binib bi ji biken pempem na, ni biwaadam na, naa ɲmaa nya bi chee, see ni nyan dulnyaa wee ni.

¹¹ Maah len pu na le ye ke unii u len ke u dii Kristo aasan na, u yaa ye udagoor, bee unimandaan, bee uwaadaan, bee ɲisiibil daan, bee udagbiir, bee unii u ji binib pempem na kan, ni ni udaan ngbaan taa kpaan. Hali ni taa ji u chee tijikaar.

¹²⁻¹³ Binib bi kaa ye Yesu aanib na, maan siin bi ntafadaan. Naa ye maabɔr. Uwumbɔr le ga siin bi ntafadaan. Binib bi ye Yesu aanib na yaa ɲani ni kaa ɲan na kan, nimi nibaa siin bi ntafadaan man. Nima pu na, ni nya utunwanbir daan ngbaan nikaasisik ni.

6

Naah joo biken chaa libɔjil ni pu na

¹ Tɔ, ni ponn ni ubaa ni uɲeen aatɔ yaa kpa tibɔr kan, ba ɲa ni chaa bibɔjirb chee, binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na aan-imbii ni, bi ti len tibɔr ngbaan, kaa cha Uwumbɔr aanib len ti?

² Naa nyi ke Uwumbɔr aanib ga ji dulnyaa yaab tibɔr aa? Ni yaa ga ji dulnyaa yaab tibɔr kan, naa ɲmaa toor tibɔr waatiir aa?

³ Naa nyi ke ti ga ji Uwumbɔr aatuuntiib tibɔr aa? Nmaninkabaa dandana wee aabɔr?

⁴ Nima pu na, tibɔr yaa bi nikaasisik ni kan, cha binib bi ye biwaatiib nikaasisik ni na len ti.

⁵ M len ke m jinn nimi inimɔɔn la. Ulankpal ubaa aa bi nikaasisik ni ii? Ni ponn ni ubaa aan ɲmaa len tibɔr tii nimi ii?

⁶ le ki cha ubaa ni una aabo cha bibɔjirb chee, ki ti cha binib bi kaa gaa Yesu ki kii na len baabɔr.

⁷ Ni yaa po kpa tibɔr nikaasisik ni, ki di ɲa bibɔjirb aanaal ni kan, naa dii Yesu aasan mbamɔm. Aana aabo yaa ɲa si bakaa, bee u ji saawan kan, taa gar u. Aa yaa kaa gar u kan, ni soor ni aa di ti buen bibɔjirb chee.

⁸ Ni ye naabitiib la; le nimi nibaa ɲani tɔb bakaa, ki su tɔb kinaayuk.

⁹ Naa nyi ke binib bi aabimbin kaa ɲan na aan kan Uwumbɔr aanaan aa? Ni taa ɲmanni nibaa man; bibɔnbɔnn, ni biwaadam, ni bidagoob, ni bijab bi di binjeen aatɔtiib kpaln bipiib ki doo bi chee na, ni bijab bi mu di bibaa ɲa bipiib ki cha bijab ɲeen aatɔtiib doo bi chee na,

¹⁰ ni binaayukb, ni binimandam, ni bidagbiirb, ni ɲisiibildam, ni binib bi ji biken pempem na, aan kan Uwumbɔr aanaan.

¹¹ Ni ponn ni bibaa nan bi kina la; le Uwumbɔr finn nipobil, ki ɲa nimi binib bi bi chain na, ki len ke nimi aabɔr ɲan, Tidindaan Yesu Kristo aayimbiil pu, ni timi Aawumbɔr Aafuur Nyaan pu.

Cha Uwumbɔr kan nnyun saawon pu

¹² Nimi bibaa bui ke tiwan nibaa aa kɔ. Tɔ, ni mu aa ye tiwan mɔmɔk le ga ter nimi. Tiwan nibaa aa kɔ; m mu aan cha tiwan nibaa chuu mi tinaagbiir.

¹³ Bibaa len ke lipuul pu le tijikaar bi, le tijikaar mu pu, lipuul bi. Tɔ, Uwumbɔr ga cha ni mɔmɔk nilee ɲa yɔli. Timi aawon tee aa bi kidagook aatuln pu, ti bi Tidindaan aatuln pu la. Tiwon mu ye Tidindaan yaan la.

¹⁴ Uwumbɔr nan fikr Tidindaan nkun ni. Waapɔɔn pu, u ga fikr timi mu nkun ni.

¹⁵ Naa nyi ke nimi aawon ye Kristo aawon aawan aa? M ga di nwon tee, ti ye Kristo aawan na, ki di kpaan upiidagoor aawon ni ii? Maan ɲa kina kpala.

¹⁶ Naa nyi ke unii u doon upiidagoor chee na, bi kpaan tiwon tibaa la aa? Ba pu? Uwumbɔr Aagban len ke, “Upii ni uja yaa nyi tɔb kan, bi kpaan tiwon tibaa la.”

¹⁷ Tɔ, unii u kpaan Tidindaan chee na, bi kpaan nwiinbaan la.

¹⁸ Ni di cha kidagook aatuln. Unii yaa tun titunwanbir kan, naa bi tiwon ponn ni, see kidagook aatuln. Unii u gɔr kidagook na, u ɲa uma ubaa aawon bakaa la.

¹⁹ Naa nyi ke nimi aawon ye Uwumbɔr Aafuur Nyaan aadiik la aa? Uwumbɔr tii nimi Waafuur Nyaan, le mu bi ni ni.

²⁰ Uwumbɔr daa nimi le ki pan. Naa yeh nibaa, Uwumbɔr le yeh nimi. Nima pu

na, ni di nimi aawon tun lituln li ga nyun Uwumbør na.

7

Lichaməln aabaan

¹ Naah ηmee mi kigbanj tibør ti pu na, ni ηnan ke uja taa li nyi upii.

² Tə, kidagook aatuln pu, ni ηnan ke uja məmək li kpa uma ubaa aapuu, upii məmək li kpa uma ubaa aachal.

³ Upii yaa ban uchal kan, u taa yii, uja mu yaa ban upuu kan, u taa yii.

⁴ Upii aa joo uwon, uchal le joo ti. Uja mu aa joo uwon, upii le joo ti.

⁵ Ubaa taa yii uken, see ni puen kii tii təb ki laa di cha siib, aan ki li kpa n-yoonn ki mee Uwumbør, [ki lul buməb,] le ki ki kpaan təb chee. Ni yaa kaa ki kpaan təb chee kan, kinimbəŋ ga təŋ nimi ni tun kidagook aatuln. Ba pu? naan ηmaa chuu nibaa.

⁶ Maah ga len tibør ti na le ye ke m ga cha ni ηna kina, maa len ke see ni ηna kina.

⁷ Maageehn le ye ke ni məmək li bi ke maah bi pu na. Uwumbør mu tii unii məmək uma ubaa aapiin. Ti məmək aapiin aa kpa. U tii ti məmək mbaabaa la.

⁸ Bijaakpaab, ni bisapəm, ni bikpopiib, m tuk nimi la, ni ηnan ke ni li bi kina, ke maah bi pu na.

⁹ Ni mu yaa kaa ηmaa chuu nibaa kan, cha bijab din bipiib, bipiib mu mən. Bijab ni bipiib yaa yoor təb kan, ni soor ni binimbil li man təb pu, kaa kan.

¹⁰ Bipijjoob ni bichadam, m ga tuk nimi naah ga ηna pu na, naa ye min le tuk nimi, Tidindaan le tuk nimi, ke upii taa di uchal lii.

¹¹ U yaa di uchal lii kan, u li bi ubaa, see u ki gir buen uchal chee, bi ti took. Uja mu taa jenn upuu.

¹² Binib bi gur na, Tidindaan aa len baabør. Min le tuk bi ke uja u ye Yesu aanii na yaa kpa puu u kaa ye Yesu aanii na kan, upii ngbaan yaa kii ke u li bi u chee kan, u taa jenn u.

¹³ Upii u mu ye Yesu aanii na yaa kpa chal u kaa ye Yesu aanii na kan, uja ngbaan yaa kii ke u li bi u chee kan, u taa di uchal lii.

¹⁴ Uja u kaa ye Yesu aanii na, Uwumbør ga ηna u ke waanib ponn ni ubaa na, upuu

u ye Yesu aanii na pu la. Upii u mu kaa ye Yesu aanii na, Uwumbør ga ηna u ke waanib ponn ni ubaa na, uchal u ye Yesu aanii na pu la. Ni yaa kaa ba ye kina kan, baabim ba ga li bi ke binib bi kaa dii Uwumbør aasan na aabim la. Tə, naah ye kina na, Uwumbør gaal bi ke bi ye waabim.

¹⁵ Unii u kaa ye Yesu aanii na yaa ban u di upuu, bee uchal u ye Yesu aanii na lii kan, cha u li cha. Naa ye limukl. Uwumbør yin timi ke ti li kpa nsuudoon.

¹⁶ Upii, aa nyi ke sin pu aachal ga ηmar aan waan ηmar? Uja, aa nyi ke sin pu aapuu ga ηmar aan waan ηmar?

Tibəkpaan le ye ke aa kii Uwumbør aaməb

¹⁷ Tə, Tidindaan aah tii unii məmək pu na, u li bi kina. Unii məmək aah nan bi pu aan Uwumbør nan yin u na, u li bi kina. Maah ga tuk nimi pu na, kina le m tuk Yesu aanib bi bi ηipepel məmək ni na.

¹⁸ Ubaa yaa nan ye uchakpangendaan aan Uwumbør nan yin u na kan, u li bi kina, u taa toor li. U mu kaa ye uchakpangendaan aan Uwumbør nan yin u na kan, u taa ki gii.

¹⁹ Lichakpangeel aa kpa tinyoor. Unii yaa kaa gii kan, ni mu aa kpa tinyoor. Ti yaa kii Uwumbør aaməb kan, nima le kpa tinyoor.

²⁰ Unii məmək aah nan bi pu aan Uwumbør nan yin u na, u li bi kina.

²¹ Uwumbør aah nan yin si na, aa yaa ye unaagbiiija kan, taa cha ni li wu si. Aa mu yaa ga ηmaa nya tinaagbiir ngbaan ni kan, nya ki li bi aabaa.

²² Tidindaan mu yaa yin unii u ye unaagbiiija na kan, u ye Tidindaan aanii u u gaa u lii na la. Kina le ni ye ke Tidindaan yaa yin unii u kaa ye unaagbiiija na kan, u ye Kristo aanaagbiiija la.

²³ Yesu daa nimi le ki pan. Nima pu na, ni taa li ye binib aanaagbiib.

²⁴ Nnaabitiib, unii məmək aah nan bi pu aan Uwumbør nan yin u na, u li bi kina Uwumbør chee.

Bijaakpaab aabør

²⁵ Binachipəm ni bisapəm aabør kan, Tidindaan aa tuk mi; waanimbaasaln pu,

le m ye unibamənn, ki ga tuk nimi maah dak pu na.

²⁶ Dandana aafalaa pu, m dak ke ni njan ke unii li bi ke waah bi pu na.

²⁷ Aa yaa kpa puu kan, taa li ban ke aa jenn u. Aa yaa kaa kpa puu kan, taa ki ban.

²⁸ Uja mu yaa din upii kan, naa bir. Usapəon mu yaa mən uja kan, naa bir. Bipi-ijooob ni bichadam mu ga kan falaa dulnyaa wee ni. Le maa ban ke ni kan falaa ngbaan.

²⁹ Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke n-yoonn mu gur na, mu par a. Nima pu na, binib bi kpa puutiib na, bi li bi ke baah kaa kpa le na;

³⁰ binib bi wii na mu li bi ke baah kaa wii le na, binib bi kpa mpopiin na mu, bi li bi ke baah kaa kpa mpopiin le na, binib bi daa ki tiir na mu, bi li bi ke baah kaa kpa nibaa na.

³¹ Binib bi kpa dulnyaa ni aawan ki joo tun baatuln na, bi taa cha binibil li man ni pu; ba pu? dulnyaa wee, ni waawan bi jer la.

³² Maa ban ke nibaa li muk nimi nisui ni. Uja u kaa kpa puu na, utafal bi Tidindaan aabər ni la. U dakl waah ga nja pu ki piir Tidindaan aasui na la.

³³ Uja u kpa puu na, utafal bi dulnyaa wee ni aabər ni la, u dakl waah ga nja pu ki piir upuu aasui na la,

³⁴ le waalandak yakr mfum mulee. Upii u kaa kpa chal na, bee usapəon u kaa nyi uja na, utafal bi Tidindaan aabər ni la; u ban ke uwon ni waawiin li bi chain. Upii u kpa chal na, utafal bi dulnyaa wee ni aabər ni la, u dakl waah ga nja pu ki piir uchal aasui na la.

³⁵ M ban m ter nimi la. Nima le cha m len kina. Naa ye ke m ban m lej nimi la. M ban ke ni li njan tiwan məmək mbaməm, ninimbil li man Tidindaan aabər pu, nibaa taa lej nimi.

³⁶ Uja yaa kpa bisal u jer lichaməln na, ki yaa dak ke u jinn ubisal iniməon aan ni yaa muk u kan, cha u nja waah ban pu na, cha u kunn ubisal ngbaan uchal do. Naa bir.

³⁷ Nibaakan, uja ubaa bi ki kpa nsan ki ga nmaa nja waah gee pu na, unii ubaa aa chuu u mpəon, waalandak mu aa kpelni, le u di nja usui ni ke waan di ubisal kunn uchal do, udaan ngbaan nja ni njan na la.

³⁸ Nima pu na, uja u kunn ubisal uchal do na, u nja ni njan na la. Uja u mu kaa kunn ubisal uchal do na, u nja ni njan na ki jer uja u kunn ubisal uchal do na.

³⁹ N-yoonn mumək upii ni uchal bi na, upii ye uchal yoo la. Uchal yaa kpo kan, u ga nmaa mən uja u dii Tidindaan aasan na aan u gee u na.

⁴⁰ M mu dak ke u yaa bi ke waah bi pu na kan, u ga li kpa mpopiin ki jer u yaa ki mən kan. M dak ke m kpa Uwumbər Aafuur Nyaan le ki len kina.

8

Niwaa aatork aajikaar aabər

¹ Tə, joo cha kitorok aanann aabər wəb na, ti nyi ke ti məmək kpa nnyim. Nnyim cha binib kpa kipupuk la. Ngeehm le ter binib ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm.

² Unii yaa dak ke u nyi tiwan kan, waa kee nyi waah ba ga li nyi pu na.

³ Unii mu yaa gee Uwumbər kan, Uwumbər beer udaan ngbaan.

⁴ Joo cha kitorok aanann aajim aabər na, ti nyi ke niwaa nımək bi dulnyaa wee ni na aa ye nibaa. Ti nyi ke Uwumbər ubaa baanja le bi.

⁵ Niwaa ni tiwan ni binib dooni ni na bi paacham ni taab, ki wiir.

⁶ Tima kan, ti kpa Uwumbərbaan, u ye Tite na. Uma le nan naan tiwan məmək. Ti bi ke ti li njan waageehn la. Ti kpa Tidindaan ubaa mu la. Uma le ye Yesu Kristo. Uma le Uwumbər nan cha u naan tiwan məmək. Uma pu le ti bi.

⁷ Binib bibaa mu aa nyi kina. Bi nan dii niwaa ni yunn. Nima pu na, bi yaa njan kitorok aanann kan, ti ye kitorok aanann le bi chee, le ni nja bi ilandak.

⁸ Tə, tijikaar aan nmaa cha ti piir Uwumbər aasui; ti yaa jin, bee ti yaa kaa jin kan, naa kpa taani.

⁹ Aa mu yaa nyi ke niwaa aa ye nibaa kan, li nyi ki taa cha unii u kaa kee nyi Uwumbər aasan mbaməm na tun titunwanbir.

¹⁰ Unii u kaa nyi Uwumbər aasan mbaməm na yaa kan si, u kpa nnyim na, ji tijikaar niwaa aadichal ni kan, u mu ga li kpa lipobil ki nımə kitorok aanann, ki lir.

¹¹ Saanyim ngbaan pu le ga cha aana aabo u kaa nyi Uwumbər aasan mbaməm

na bee yɔli. Aana aabo ngbaan pu, le Kristo nan kpo.

¹² Nima pu na, aa yaa kiir tinaabitiib bi kaa kee nyi Uwumbɔr aasan mbamɔm na kan, aa ŋa bi bakaa le na. Naa ye bima baanja le aa ŋa bakaa, Kristo le aa ŋa bakaa.

¹³ Nima pu na, tijikaar tibaa yaa kiir nna aabo, Uwumbɔr aasan ni kan, maan ki ji tijikaar ngbaan kpala, aan ki taa kiir nna aabo, Uwumbɔr aasan aadiim.

9

Yesu Kristo aatutunn aah kpa nsan mu na

¹ Tɔ, maa ye Yesu aakpambal aa? Maa yeh mbaa aa? Maa kan Tidindaan Yesu uu? Naah gaa Yesu ki kii na, maatuln le na Tidindaan pu.

² Biken yaa dak ke maa ye Yesu aakpambal kan, ni nyi ke m ye. Naah gaa Tidindaan ki kii na, nima le mɔk ke m ye waakpambal.

³ Kina le m tuk binib bi ban bi baa mi na.

⁴ Maah tuk binib Uwumbɔr aabɔr na, maa ŋeer bi tii mi tijikaar ni tiwanyukaan aa?

⁵ Maa ŋeer m mu li ŋani ke bikpambalb biken, ni Tidindaan aanaatiib, ni Siifas aah ŋani pu na, ki li joo upii ubaa u mu li dii mi lisachuln ni ii?

⁶ M ni Banabas baanja le ye binib bi mooni Uwumbɔr aaliin ki tun lituln liken kpee ke ti ji ii?

⁷ Unii yaa ye butɔb aaja kan, baa pa u lipal aa? Unii yaa ko kisaak kan, waan ji tijikaar ti bi ki ni na aa? Unii yaa kpaa inaa kan, waan wub nnaabiin aa?

⁸ Maah len pu na aa ye unibɔn aalan baanja. Moses aakaal mu len kina la.

⁹ Ni ŋmee nkaal ngbaan ni, Uwumbɔr Aagban ni ke, “Aa yaa joo unaaja poi idi kan, aa taa buu umɔb.”* Uwumbɔr aatafal bi inaaja aabɔr baanja ponn ni la aa?

¹⁰ Waah len pu na, waa len ke u ter ti mu la aa? Mbamɔn, timi pu le ni ŋmee kina. Ba pu? ni ŋan ke unii u ko kisaak na, ni unii u poi njikaabim na li kpa limakl ke bi ga kan ni ponn ni ki ji.

¹¹ Ti nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr la. Ti yaa gaa ni chee dulnyaa ni aawan kan, naa ye sakpen.

¹² Binib biken yaa kpa nsan ke bi gaa tiwan ni chee kan, taa kpa nsan ki jer bi ii? Ti kpa nsan, ti mu aa nan gaa; ba pu? taa ban ti len Kristo aabɔnyaan. Nima pu, le ti nan ji falaa mɔmɔk.

¹³ Naa nyi ke binib bi tun lituln Uwumbɔr Aadichal ni na ji nima la aa? Binib bi toor kitork tii Uwumbɔr na, bi mu ji nima la.

¹⁴ Kina le Tidindaan nan len ke binib bi mooni tibɔnyaan tee na, bi mu li ji ti ponn ni.

¹⁵ M mu kpa nsan m mu li ji kina; le maa ŋa kina. Maah ŋmee pu na, maa ŋmee ke binib ŋa kina ki tii mi. Maah kaa gaal nibaa binib chee na, nima le m kpa kipupuk. Maa ban ke m li kpa kipupuk yɔli.

¹⁶ M yaa tuk binib tibɔnyaan tee kan, maan ŋmaa li kpa kipupuk ti pu. Ni muk mi ke m tuk bi. M yaa kaa tuk binib tibɔnyaan tee kan, tibɔbir ga li bi m pu.

¹⁷ M yaa tuk binib tibɔnyaan tee maageehn pu kan, m ba ga li ban lipal. Ni yaa kaa ye maageehn kan, ni ye lituln li Uwumbɔr tii mi ke m li tun na la.

¹⁸ Nima pu na, maapar ye ba? Ni ye ke m li mooni tibɔnyaan tee aan binib ŋun ki taa pa nibaa. M kpa nsan ke m li gaal tiwan bi chee, ki mu aa gaal.

¹⁹ Maa ye unii ubaa aanaagbiija. M mu di mbaa ŋa binib mɔmɔk aanaagbiija, aan ki moo kan binib tii Kristo.

²⁰ Juu yaab chee, m bi ke Juu yaab na, aan ki kan Juu yaab ki tii Kristo. Binib bi dii Moses aakaal na chee, m mu bi ke baah bi pu na, aan ki kan binib bi dii Moses aakaal na, ki tii Kristo. Mma aa bi Moses aakaal taab.

²¹ Binib bi kaa dii Moses aakaal na chee, m mu bi ke baah bi pu na, aan ki kan binib bi kaa dii Moses aakaal na, ki tii Kristo. Maa len ke maa dii Uwumbɔr aakaal. M dii Kristo aakaal la.

²² Binib bi ye bidaburb Kristo aasan ni na, m bi ke baah bi pu na la, aan ki kan bi mu ki tii Kristo. Binib mɔmɔk aabɔŋ chee, m po bi ke baah bi pu na la. M ŋani tiwan mɔmɔk maah ga ŋmaa ŋa pu na, aan ki cha binib bibaa ŋmar.

* 9:9 : Lik Ikaal 25.4; 1 Timoti 5.18.

²³ Tibɔnyaan tee pu le m ɲani tiwan mɔmɔk, aan m ni binib biken mu kpaan ki kan tinyoor ti ponn ni.

²⁴ Ni nyi ke binib yaa kpak ki san litaasaln kan, bi mɔmɔk san; le unibaan u ji na, uma le kani ipiin. Kina pu na, ni mɔmɔk li san ke unii u ji na aah san pu na, aan ki kan ipiin ngbaan.

²⁵ Unii umɔk ban u kpak ngbiir ni na kan, u chur ubaa la, kaa ɲani tiwan ni ga bii tiwon na. U ɲani kina ke u kan ipiin i ga bii na. Tima kan, ti kpak ki ban ipiin i kaan bii na la.

²⁶ Nima pu na, maa san ke unii u san kaa nyi budabu pu u san na. Maa gbaa ke unii u gbaa fam na;

²⁷ m muk maawon le ti kii maamɔb. Ni yaa kaa ye kina kan, m ga tuk biken tibɔnyaan tee, le min mbaa ga nan bee yɔli.

10

Niwaa aabɔr

¹ Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke ntaalangbam nan sunn ni ki mɔk tiyaa-jatiib nsan. Le Uwumbɔr nan tii bi nsan nnyusakpem aakaasisik ni, bi puur.

² Baah puur nnyusakpem ngbaan ki dii ntaalangbam ngbaan aah mɔk bi pu na, ni naahn ke bi muin bi nnyun ni ki ɲa bi Moses aadidiliib la.

³⁻⁴ Bi mɔmɔk nan ji tijikaabaan ki nyu nnyunbaan la. Uwumbɔr Aafuur Nyaan le nan tii bi tijikaar ni nnyun ngbaan. Nfuur Nyaan ngbaan nan cha nnyun nyan ni litakpal ni, le bi nyu. Nima le nan ye limɔkl ki mɔk ke Kristo dii bi.

⁵ Le bi ponn ni binib pam mu aa nan piir Uwumbɔr aasui. Kina pu na, bi nan kpo ki bee kipɔk ni.

⁶ Tibɔr timina ye nsurm le ki tii timi, ke ti taa ban tiwan ni kaa ɲan na, ke baah nan ban pu na.

⁷ Ni mu taa dii ɲiwaa, ke bi ponn ni bibaa aah nan dii pu na; ni ɲmee Uwumbɔr Aagban ni ke, “Binib ngbaan nan kal ki ɲman kitork aanann, ki nyu ndaan gbii, le ki fii ki tun kininsun aatun.”*

⁸ Ni mu taa tun kidagook aatuln ke bi ponn ni bibaa aah nan tun pu ki cha binib ɲichur moninko ni ɲitaa kpo liwinbaal na.

⁹ Ni mu taa tɔɲ Tidindaan ke bi ponn ni bibaa aah nan tɔɲ u pu ki cha iwaa junn ku bi na.

¹⁰ Ni mu taa ɲulni ke bi ponn ni bibaa aah nan ɲulni pu ki cha Uwumbɔr aakun aatuun ku bi na.

¹¹ Tibɔr ngbaan nan ɲa bi kina ki ye limɔkl le ki mɔk binib. Bi nan ɲmee ti Uwumbɔr Aagban ni, ke ni li ye nsurm le ki tii timi bi bi kookoo aayoonn na.

¹² Nima pu na, unii u dak ke u si chob na, u li nyi ki taa lir.

¹³ Naa kee kan ntɔɲ mu pɔɔ ki jer unibɔn mɔk aah kani pu na. Uwumbɔr ye mbamɔndaan, kaan cha ni kan ntɔɲ mu jer nima na. Ni yaa kan ntɔɲ kan, u ga toor nsan tii nima, ni nyan ntɔɲ ngbaan. Nima le ni ga li kpa limɔr ntɔɲ ponn ni.

¹⁴ Njɔtiib, nima pu na, di ɲiwaa lii ki di cha ɲaabɔr.

¹⁵ M len ni chee ke maah ba ga len bilankpalb chee pu na la. Maah ga len pu na, ni dakl ki lik naatataa.

¹⁶ Ti yaa yoor Uwumbɔr aayinyook ki doon u ki pu, ki nyu kan, ni ye Kristo aasin le ti kpaan nyu. Taah gii boroboro ki ɲman na mu, ni ye Kristo aawon le ti kpaan ɲman.

¹⁷ Boroboro ngbaan ye boroboro kpiln libaa la. Nima le mɔk ke ti kpaan tiwon tibaa la; ba pu? ti mɔmɔk kpaan ɲman boroboro kpiln libaa la.

¹⁸ Dakl lik man Juu yaab aah ɲani pu na. Binib bi toor kitork tii Uwumbɔr ki ji na, bi ni u kpaan la.

¹⁹ Maah len pu na le ye ke liwaal ye nibaa aa? Tijikaar ti bi di tii li na ye nibaa aa? Naa ye.

²⁰ Maah len pu na le ye ke binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na yaa toor kitork kan, bi toor ki tii tiwan ni kaa ye Uwumbɔr na la, kinimbɔɲ le bi toor tii. Maa ban ke ni ni kinimbɔɲ li kpaan.

²¹ Naan ɲmaa yoor Tidindaan aayinyook ki nyu, ki gir ki ti nyu kinimbɔɲ aayinyook ni. Naan ɲmaa ɲmɔ Tidindaan aaboroboro, ki gir ti ɲmɔ kinimbɔɲ aanann mu.

²² Ti ban Tidindaan li kpa lipiipoln ti pu uu? Ti kpa mpɔɔn jer u uu?

Ni li nyuɲni Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk

* 10:7 : Lik Nnyam 32.6.

²³ Tə, binib bibaa ga bui ke tiwan nibaa aa kə. Ni mu aa ye tiwan məmək le ŋan. Tiwan nibaa aa kə. Ni mu aa ye tiwan məmək le ga ter timi aan ti dii Uwumbər aasan mbaməm.

²⁴ Ubaa taa li lik ki ban ubaa aanyoor baanja. U li lik ki ban unjeen aatətiib aanyoor mu.

²⁵ Tinann ti bi kooh kinyan ni na, ni ga ŋmaa daa ti ki ŋmə, ki taa baa ke ti ye ba aanann, ki taa cha nimi aalandak li muk nimi ti pu.

²⁶ Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke, “Uwumbər le yeh dulnyaa ni tiwan nimək bi u ponn ni na.”†

²⁷ Unii u kaa gaa Yesu ki kii na yaa ŋa tijikaar ki yin nimi kan, ni yaa buen kan, waah di tijikaar ti siin nimi na, jim man, ki taa baa ke ti ye kitorok aanann la aa? ki taa cha nimi aalandak li muk nimi.

²⁸ Unii ubaa mu yaa bui nimi ke ti ye kitorok aanann le kan, ni taa ji; waah tuk nimi na pu, ni taa ji, aan waalandak taa li muk u.

²⁹ Maah len pu na le ye ke aa yaa jin kan, u mu ga ji, le waalandak ga muk u, ke waah ŋa pu na aa ŋan.

³⁰ Tə, nibaakan, unii ubaa ga baa ke ba ŋa waan ŋmaa ŋa waah ban pu na, unii uken aalandak pu, ke u yaa doon Uwumbər tijikaar ti u ji na pu kan, bi ga ŋa kinye ki bii u ti pu?

³¹ Maah len pu na le ye ke ni yaa jin kan, jim ke ni nyun Uwumbər; ni yaa nyun kan, nyum ke ni nyun Uwumbər; ni yaa ŋani tiwan nimək na kan, ni li ŋani ke ni nyun Uwumbər.

³² Ni taa ŋa tiwan ni ga kiir Juu yaab Uwumbər aasan ni na, ki taa kiir binib bi kaa ye Juu yaab na mu, ki taa kiir Uwumbər aanib mu.

³³ Ni li ŋani ke maah ŋani pu na. M piir binib məmək aasui tiwan məmək ni, ke bi ŋmar. Maa ban mi baanja aanyoor. M ban bi məmək kan tinyoor, aan ki ŋmar la.

11

¹ Ni li dii maataabuu man, ke maah dii Kristo aataabuu pu na.

Uwumbər aadoon aakaal

† 10:26 : Lik Ilahn 24.1.

² M pak nimi; ba pu? ni teer mi tiwan məmək ponn ni, ki ŋani maah mək nimi pu na la.

³ Tə, m ban ke ni bee ke uja məmək aayidaan le ye Kristo; upii məmək mu aayidaan le ye uchal; Kristo aayidaan le ye Uwumbər.

⁴ Uja yaa mee Uwumbər, bee u yaa nabr Uwumbər aah len pu na, ki laa chik kiyikpupuk kan, u jinn uyidaan iniməon a.

⁵ Upii mu yaa mee Uwumbər, bee u yaa nabr Uwumbər aah len pu na, kaa buu kiyibubuuk kan, u jinn uyidaan iniməon. Ni bi ke waah kuu tiyikpir le na.

⁶ Upii yaa kaa buu kiyibubuuk kan, ni kpa iniməon ke waah chee tiyikpir le na. Upii u chee tiyikpir, bee u chuu kuu tiyikpir na, ni kpa iniməon. U yaa kaa buu kiyibubuuk kan, ni mu kpa iniməon. Nima pu na, ni ŋan ke u buu kiyibubuuk.

⁷ Uja yaa mee Uwumbər kan, u taa chin kiyikpupuk uyil pu; ba pu? u naahn Uwumbər, ki ye waasil la. Upii mu ye uja aasil la.

⁸ Uwumbər aah nan naan uja na, u nan nyan uja aasikaakpab le ki di naan upii, naa ye upii aasikaakpab le u nan nyan di naan uja.

⁹ Uja pu, le u nan naan upii. Naa ye upii pu le u nan naan uja.

¹⁰ Nima pu na, Uwumbər aatuuntiib mu pu, ni ŋan upii buu kiyibubuuk uyil pu, ki mək ke u bi kichadiik ni.

¹¹ Tə, Tidindaan aasan ni, upii ni uja ban təb aaterm la. Upii yaa kaa bi kan, uja aan ŋmaa li bi. Uja yaa kaa bi kan, upii mu aan ŋmaa li bi.

¹² Upii nan nyan ni uja ni. Uja mu nyan ni upii ni. Le bi məmək nyan ni Uwumbər chee.

¹³ Ni dakl lik man. Upii yaa mee Uwumbər ki yaa kaa buu kiyibubuuk kan, naa ŋan.

¹⁴ Tiwan məmək aah bi pu na le mək nimi ke uja yaa kpa tiyikpir fəfək kan, ni kpa iniməon la.

¹⁵ Upii mu yaa kpa tiyikpir fəfək kan, waanyaan le na. Ba pu? Uwumbər tii bipiib tiyikpir fəfək ti li bii bi pu la.

¹⁶ Unii ubaa yaa kaa kii kina ki ban u

kpak kinikpakpak kan, m tuk nimi la, taa ki kpa nkaal muken. Uwumbør aanib mu aa kpa nkaal muken.

Tidindaan aajim

(*Matiu 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.14-20*)

¹⁷ Tɔ, maah ban m tuk nimi pu na, maan ηmaa pak nimi. Ni kuuni tɔb chee, kaa ηnani tiwan ni ga ter nimi na, le ki tee ηnani tiwan ni kaa ηnan na. Nimina pu, maan ηmaa pak nimi.

¹⁸ Njan aabør le ye ke m ηnun ke naah kuuni tɔb chee na, ni kpak tɔb kinikpakpak, ki yakr tɔb. Le m pak maah ηnun pu na tibaa, ke ni sil ηnani kina la.

¹⁹ Nnyamøn aaməmək b ga li bi ni ponn ni ki cha ni bee binib bi ye mbaməndam na.

²⁰ Naah kuuni nan ji tijikaar ti na, naa ye Tidindaan aajim le ni ji.

²¹ Nimi bibaa puen ji nimi yaan ni baabaa. Le ni ponn ni bibaa aa ji babr. Bibaa mu nyu gbii.

²² Naan ηmaa ji ki nyu nimi aadichal ni ii? Ni lik Uwumbør aanib fam ki jinn bigiim iniməon la aa? M ga len kinye? M ga pak nimi nimina pu uu? Maan pak nimi.

²³ Tidindaan le nan tuk mi, le m mu tuk nimi kina, ke kinyeek ki Judas nan kooh u na, kinyeek ngbaan le Tidindaan Yesu nan yoor boroboro

²⁴ le ki doon Uwumbør, le ki gii, ki bui bi, “[Gaa man ki ηmɔ.] Nwon le na. Nimi aatunwanbir pu, le m tii tiwon tee. Ni li ηmɔ kina aan ki li teer mbør.”

²⁵ Baah jin tijikaar ti doo na, le u yoor kiyinyook ki doon Uwumbør, le ki bui bi, “Tiwanyukaan ngbaan ye tipuupəl n ti Uwumbør puu tii nimi na, maasin pu. N-yoonn mumək ni ga ti nyu tiwanyukaan ngbaan na, ni li ηnani kina ki teer mbør.”

²⁶ Ba pu? n-yoonn mumək ni ga ηmɔ boroboro ngbaan, ki nyu tiwanyukaan ngbaan na, ni mooni ke Tidindaan nan kpo ni pu la, ki ti saa bundaln u ga gir ni na.

²⁷ Nima pu na, unii yaa ηman Tidindaan aaboroboro ngbaan, ki nyu waawanyukaan ngbaan, kaa tii u lisil kan, u sii Tidindaan aawon ni waasin.

²⁸ Nima pu na, cha unii məmək lik waabimbin aah bi pu na aan ki nin ηmɔ

boroboro ngbaan ki nyu tiwanyukaan ngbaan.

²⁹ Unii yaa ηman ki yaa nyun, ki yaa kaa bee Tidindaan aawon aatataa kan, u ga cha Uwumbør daa utafal.

³⁰ Nima le cha ni ponn ni pam ye bid-aburb, pam mu aa kpa laafee, pam mu kpo.

³¹ Ti yaa puen lik timi aabimbin aah bi pu na, aan ki nin ji ki nyun kan, Tidindaan aan daa titafal.

³² U mu yaa daa titafal kan, u chiini timi ke u taa bii timi bundaln u ga ji dulnyaa aanib tibør na la.

³³ Nnaabitiib, nima pu na, ni yaa kuun tɔb chee ki ti ji kan, ni məmək li kii tɔb ki kpaan ji.

³⁴ Nkon yaa chuu u na kan, cha u ji udo aan ki nin dan. Nima na, ni yaa nan kuun tɔb chee kina kan, ni taa kan ntafadaan ni pu. Tibør ti gur na, m yaa nan dan kan, m ga toor ti mu.

12

Uwumbør Aafuur Nyaan aapiin aabøn

¹ Nnaabitiib, m ban ke ni bee tibør ti joo cha Uwumbør Aafuur Nyaan aapiin wɔb na la.

² Ni nyi ke naah kaa nan kee dii Uwumbør aasan na, ni nan dii ηiwaa ηi ye bibirb na. Nj nan cha ni yenni n-yoonn məmək la.

³ Nima pu na, m ban ke ni bee ke Uwumbør Aafuur Nyaan aapəon yaa cha unii len tibør kan, waan ηmaa sii Yesu. Unii ubaa mu aan ηmaa len ke Yesu le ye Udindaan see Uwumbør Aafuur Nyaan le ga cha u len kina.

⁴ Uwumbør Aafuur Nyaan aapiin aabøn aabøn le bi; Nfuur Nyaanbaan ngbaan le tii timi ipiin ngbaan məmək.

⁵ Lituln aabøn aabøn mu bi; Tɔ, Dindaan baan mu le ti tun tii.

⁶ Uwumbør aapəon le cha binib tun lituln aabøn. Le Uwumbør u cha unii məmək tun lituln ngbaan məmək na, u ye ubaa.

⁷ Uwumbør Aafuur Nyaan tii unii məmək waapiin, ke u di ter Uwumbør aanib biken.

⁸ Mu cha ubaa len nlan aaliin. Muma muchachaan ngbaan cha ubaa mu beer tibør ki len.

⁹ Muma muchachaan le cha ubaa mu gaa Uwumbør ki kii mbaməm. Muma

muchachaan ngbaan le tii ubaa mu mpɔɔn mu cha bibum pɔɔk.

¹⁰ Mu tii ubaa mu mpɔɔn u tun lijinjiiir aatun. Mu cha ubaa mu nabr Uwumbɔr aah len pu na. Mu cha ubaa mu beer mu ye Uwumbɔr Aafuur Nyaan na, ni mu kaa ye na. Mu cha ubaa mu len iliin yayan. Mu cha ubaa mu nabr iliin yayan ngbaan.

¹¹ Uwumbɔr Aafuur Nyaan muchachaan ngbaan le cha unii mɔmɔk tun lituln ngbaan mɔmɔk. Mu tii unii mɔmɔk ipiin aabɔŋ aabɔŋ mu aah ban pu na la.

Tiwon aawan aabɔr

¹² Tiwon kpa tiwan pam, ki tee ye tiwonbaan la. Kristo aanib mu bi kina la. Bi wiir, ki mu ye unibaan la.

¹³ Ti ponn ni bibaa ye Juu yaab, bibaa mu ye binib bi kaa ye Juu yaab na, bibaa mu ye binaagbiib, bibaa mu ye bimalb, le Yesu gbiin ti mɔmɔk Nfuur Nyaan baan, ki ŋa timi unibaan. U cha ti mɔmɔk kan Nfuur Nyaan baan la.

¹⁴ Tɔ, tiwon aa kpa tiwan nibaa baanja. Ti kpa tiwan kipaak la.

¹⁵ Kitaafaak yaa bui ke, “Maah kaa ye kinjaalfaak na, maa ye tiwon aawan” kan, naa ye tiwon aawan aa?

¹⁶ Litafal mu yaa bui ke, “Maah kaa ye linimbil na, maa ye tiwon aawan” kan, naa ye tiwon aawan aa?

¹⁷ Tiwonmɔn yaa ba ye linimbil ŋmeen kan, ti ba ga ŋa kinye ki ŋun? Ti yaa ba ki ye litafal ŋmeen kan, ti ba ga ŋa kinye ki ŋun nnun?

¹⁸ Naah ye pu na, Uwumbɔr le di tiwon aawan mɔmɔk sanj tɔb ponn ni, waah ban pu na.

¹⁹ Tiwonmɔn yaa ba ye liwanbaal kan, ni ba ga li ye tiwon aa?

²⁰ Naah ye pu na, tiwon kpa tiwan aabɔŋ aabɔŋ, le ki ye tiwonbaan.

²¹ Nima pu na, linimbil aan ŋmaa tuk kinjaalfaak, “Maa ban si.” Liyil mu aan ŋmaa tuk titaafar, “Maa ban nimi.”

²² Tiwon nin chee kaa kpa mpɔɔn ke niken na, see ni mu li bi.

²³ Tiwon nin chee lann lisil na, ti ga tii nima chee lisil ki jer niken. Le tiwon nin chee kaa ŋan na, ti ga ŋa nima chee ni ŋan.

²⁴ Le tiwon nin chee ŋan na, naa ki ban nterm. Uwumbɔr le di tiwon aawan sanj tɔb ni, ki di lisil tii nin chee ni lann lisil na.

²⁵ Nima na, tiwon aawan aan li kpak tɔb kinikpakpak, ni ga li ter tɔb ke naah ter nibaa pu na la.

²⁶ Tiwon nibaa chee yaa ji falaa kan, ni mɔmɔk ga kpaan ji falaa kina. Nibaa chee mu yaa kan nnyun kan, ni mɔmɔk ga li kpa mpopiin.

²⁷ Nimi le ye Kristo aawon. Unii mɔmɔk ye waawon aawan nibaaba la.

²⁸ Uwumbɔr di timi ŋa waanib ponn ni la; njan, bibaa ye Yesu aakpambalb; lelee, bibaa mu ye Uwumbɔr aabɔnabtiib; taataa, bibaa mu ye bimɔmɔkb; le u tii bibaa mu mpɔɔn bi tun lijinjiiir aatun; ki tii bibaa mu mpɔɔn ke bi cha bibum pɔɔk; bibaa mu ye biteterb; bibaa mu ye biyidam; bibaa mu len iliin yayan.

²⁹ Ti mɔmɔk ye Yesu aakpambalb aa? Ti mɔmɔk ye Uwumbɔr aabɔnabtiib aa? Ti mɔmɔk ye bimɔmɔkb aa? Ti mɔmɔk kpa mpɔɔn ki tun lijinjiiir aatun aa?

³⁰ Ti mɔmɔk ŋmaa tii bibum laafee ee? Ti mɔmɔk len iliin yayan aa? Ti mɔmɔk ŋmaa nabr iliin yayan ngbaan aa?

³¹ Tɔ, cha ninimbil li man ipiin i ŋan ki jer iken na pu.

Cha m mɔk nimi nsan mu ŋan ki jer muken na.

13

Ngeehm aabɔr

¹ Unii yaa ŋmaa len binib aaliin ni Uwumbɔr aatuuntiib aaliin, ki yaa kaa gee binib kan, u bi ke tiwangbaakaan ni libɔluln na la.

² U yaa ŋmaa nabr Uwumbɔr aah len pu na, ki yaa bee tibɔr ti bɔɔ na mɔmɔk, ki yaa bee mbeen mɔmɔk, ki yaa kpa naadii u ga ŋmaa foor ŋijoo na, ki yaa kaa gee binib kan, waa ye nibaa.

³ U yaa di waawan mɔmɔk kpiin bigiim, ki yaa cha binib di u pun mmii ni Yesu pu, ki yaa kaa gee binib kan, naa kpa tinyoor Uwumbɔr chee.

⁴ Unii u gee binib na, u kpa limɔr bi pu, ki kpa tibulchinn. Waa kpa lipiipoln, kaa kpa kipupuk, kaa kpa kalmbaani,

⁵ kaa kpa inimpoo, kaa ye ukumɔndaan, kaa ye unjuudaan, kaa dak tilandakbir binib pu,

⁶ kaa kpa mpopiin unjeen aatɔ aatunwanbir pu; u kpa mpopiin mbamɔn pu.

⁷ Unii u gee binib na kpa suklaa n-yoonn mɔmɔk, ki dakl ilandak nyaan unjeen aatɔtiib pu, ki kpa limakl n-yoonn mɔmɔk, ki kpa limɔr falaa mɔmɔk ni.

⁸ Ngeehm ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Uwumbɔr aabɔnabr aaliin ma kan, i ga doo. Iliin yayan ma kan, i mu ga doo. Mbeem ma kan, mu ga doo.

⁹ Dandana wee ti nyi ligeln, ki nabr Uwumbɔr aah len pu na ligeln,

¹⁰ le buyoonn ti ga kan tiwamɔn na kan, ti ga di ligeln lii.

¹¹ Maah nan ye ubo na, m nan len ibiliin la, ki nan beer tiwan mbim aah beer pu na, ki dak mbim aah dak pu na. Maah ŋa unii na, le m di cha mbim aabɔr.

¹² Dandana, ni bi ke ti lik kinimbiligr, ki lik puu na la; n-yoonn mu choo na, tiwan nibaa aan nan ki li bi tinimbiin ni ki doŋ timi tiwan nibaa chee. Ti ga li waa tiwan mɔmɔk chain. Dandana m nyi ngem. N-yoonn mu choo na, m ga nan li nyi ni mɔmɔk, ke Uwumbɔr aah nyi maabɔr mɔmɔk pu na.

¹³ Tɔ, naadii, ni limakl, ni ngeehm, ni mɔmɔk nitaa le bi; ngeehm mu le jer ni mɔmɔk.

14

Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin aabɔr tiken

¹ Pɔɔk nibaa man ki li gee binib, ki cha ninimbil li man Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin pu; ni mu tee li ban ipiin i ga cha ni nabr Uwumbɔr aah len pu na, ki jer naah ban ipiin iken mɔmɔk pu na.

² Ba pu? unii u len iliin yayan na, waa len binib chee, Uwumbɔr chee le u len; ubaa aa ŋun waah len pu na. Uwumbɔr Aafuur Nyaan cha u len tibɔr ti bɔɔ na la.

³ Unii u nabr Uwumbɔr aah len pu na, u len binib chee, ki ter bi ke bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm, ki pɔɔk bitaakpab, ki sɔŋni bisui.

⁴ Unii u len iliin yayan na, u ter ubaa ke u dii Uwumbɔr aasan mbamɔm la. Unii u nabr Uwumbɔr aah len pu na, u ter Yesu

aanib ke bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm la.

⁵ Ni mɔmɔk yaa len iliin yayan kan, ni ga li mɔ mi; ni mɔmɔk mu yaa nabr Uwumbɔr aah len pu na kan, ni ga li mɔ mi ki jer kina. Unii u nabr Uwumbɔr aah len pu na, u jer unii u len iliin yayan na, see unii u ga nabr iliin yayan ngbaan na bi. U yaa nabr iliin yayan ngbaan kan, u ga ter Yesu aanib ke bi dii Uwumbɔr aasan mbamɔm.

⁶ Nnaabitiib, m yaa dan ni chee ki nan len iliin yayan baanja kan, ni ga ter nimi ii? Aayii. Naan ter nimi, see m tuk nimi Uwumbɔr aah kpiir tibɔr ti tuk mi na, bee m tuk nimi mbeen mu nyan ni Uwumbɔr chee na, bee m nabr Uwumbɔr aah len pu na, bee m mɔk nimi Uwumbɔr aabɔr.

⁷ Tɔ, tiwangbaakaan mu yaa kaa wii mbamɔm kan, ni ye fam la. Ni yaa ye liwul, bee ni yaa ye kibeek kan, ni yaa kaa wii mbamɔm kan, ubaa aan bee naah wii pu na.

⁸ Unii yaa pii ukpiin, kaa pii mbamɔm kan, baan kuun tɔb chee ke bi ti to butɔb.

⁹ Ni mu bi kina la. Nilambil yaa kaa len iliin i si mbamɔm na kan, binib ga ŋa kinye ki ŋun naah len pu na? Ni len tii libuln la.

¹⁰ M nyi ke iliin aabɔŋ aabɔŋ le bi dulnyaa wee ni, le i mɔmɔk mu kpa yaatataa.

¹¹ M mu yaa kaa ŋun unii ubaa aaliin kan, m ga li ye uwɔwɔnja le u chee, u mu ga li ye uwɔwɔnja le m chee.

¹² Nimi, ninimbil aah man Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapiin pu na, ni li ban ipiin i ga ter Yesu aanib ke bi dii waasan mbamɔm na. Ni li ban ipiin ngbaan ki jer naah ban ipiin iken pu na.

¹³ Nima pu na, unii yaa len iliin yayan kan, u li mee Uwumbɔr ke u cha u nabr iliin yayan ngbaan.

¹⁴ Ba pu? m yaa mee Uwumbɔr ki len iliin yayan kan, Uwumbɔr Aafuur Nyaan le cha m mee kina, nlandak aa dak.

¹⁵ Kina pu na, ni ŋan ke m ŋa kinye? M ga mee Uwumbɔr, Waafuur Nyaan aah ga cha m mee pu na, ki mee maalandak mu aah ga cha m mee pu na. M ga gaa ilahn Waafuur Nyaan aah ga cha m gaa pu na, ki gaa ilahn maalandak mu aah ga cha m gaa pu na.

¹⁶ Aa yaa doon Uwumbɔr, Waafuur Nyaan aah cha aa doon u pu na kan, unii yaa bi nikaasisik ni, kaa nyi Uwumbɔr

aasan kan, u ga ɲa kinye ki len ke saah doon Uwumbər pu na ye mbamən; ba pu? waa ɲun saah len pu na.

¹⁷ Mbamən, saah doon Uwumbər pu na, ni ɲan, ni mu aa ter udaan ngbaan ke u dii Uwumbər aasan.

¹⁸ M dooni Uwumbər ke m len iliin yayan ki jer ni məmək.

¹⁹ M mu yaa bi Yesu aanib aakaasisik ni, ki yaa len maalandak aaliin iɲmu baanja, aan ki mək bi Uwumbər aabər kan, ni soor ni m len iliin yayan ɲichur kipiik.

²⁰ Nnaabitiib, ni taa ki li dak ke mbim aah dak pu na. Ni li dak ke binib bi chikr na aah dak pu na. Tɔ, bakaa wəb ma kan, ni li bi ke mbipəm na.

²¹ Ni ɲmee Uwumbər Aagbanj ni ke Uwumbər len ke,

“M ga di biwəwəm bi len ɲitimbol yayan aaliin na len binib ngbaan chee,

hali m yaa ɲa kina kan, baan pel.”*

²² Nima pu na, iliin yayan aa ye liməkl ki tii binib bi gaa Yesu ki kii na; i ye liməkl ki tii binib bi kaa gaa u ki kii na la. Uwumbər aabənabr aaliin mu aa ye liməkl ki tii binib bi kaa gaa Yesu ki kii na; i ye liməkl ki tii binib bi gaa u ki kii na la.

²³ Nima pu na, Yesu aanib məmək yaa kuun təb chee, aan bi məmək yaa len iliin yayan kan, binib bi kaa nyi Yesu aasan na, bee binib bi kaa gaa u ki kii na, bi yaa koo ni kan, baan len ke ni waar la aa?

²⁴ Le ni məmək yaa nabr Uwumbər aah len pu na kan, unii u kaa gaa Yesu ki kii na, bee unii u kaa nyi Yesu aasan na yaa koo ni kan, ni məmək aah len pu na le ga cha waalandak li muk u, ki cha u bee waatunwanbir aah bi pu na,

²⁵ ki cha usui ni aabər nya mpaan pu. Nima pu le u ga gbaan kitin, ki pak Uwumbər, ki len ke ni ye mbamən, Uwumbər sil bi nikaasisik ni.

Naah ga li dooni Uwumbər pu na

²⁶ Nnaabitiib, maah len pu na ye kinye? Ni yaa nan kuun təb chee kan, ubaa ga li ban ke u gaa nlahn, uken mu ga li kpa mmək, ubaa mu ga li kpa Uwumbər aah kpiir pu ki tuk u na, uken mu ga li kpa iliin yayan, ubaa mu ga ɲmaa nabr iliin yayan

ngbaan. Naah ga ɲa tiwan ni məmək na, ni li ɲani tiwan ni ga ter Uwumbər aanib ke bi dii waasan mbaməm na.

²⁷ Ni ponn ni bibaa yaa ban bi len iliin yayan kan, cha binib bilee, bee bitaa len. Binib bi len na taa jer bitaa. Cha bi len ubaabaa, ki cha ubaa mu nabr baah len pu na.

²⁸ Unii u ga ɲmaa nabr iliin yayan ngbaan na yaa kaa bi kan, cha bi ɲmin Uwumbər aadiik ni, ki li len bibaa ni Uwumbər chee.

²⁹ Cha Uwumbər aabənabtiib bilee bee bitaa mu len, ki cha biken lik baah len pu na.

³⁰ Uwumbər yaa kpiir tibər ki mək unii u mu ka nikaasisik ni na kan, cha unii u puen len na ɲmin waahr aan uleler mu len.

³¹ Le ni məmək ga ɲmaa nabr Uwumbər aah len pu na ubaabaa. Ni yaa ɲa kina kan, ni məmək ga ɲmaa bae Uwumbər aabər, le ni ga pək ni məmək aataakpab.

³² Nfuur Nyaan yaa cha unii nabr Uwumbər aah len pu na kan, u ga ɲmaa chuu ubaa ki li kii n-yoonn mubaa.

³³ Uwumbər aa ban kifuuk, u ban suuna la.

³⁴ Bipiib li ɲmin Yesu aanib aakuun ponn ni na. Baa kpa nsan ke bi len. Ni bi kina Yesu aanib aakuun məmək ponn ni la. Ni ɲan bi li keei bichatiib aaməi. Uwumbər Aagbanj mu len kina la.

³⁵ Bi yaa ban bi bee tiwan kan, cha bi baa bichatiib linampal. Ba pu? upii yaa len Yesu aanib aakuun ni kan, ni kpa iniməon la.

³⁶ Uwumbər aabər puen nyan ni nimi le chee ee? Tibər ngbaan pii nimi baanja la aa?

³⁷ Tɔ, unii yaa dak ke u ye Uwumbər aabənabr kan, bee u yaa dak ke u kpa Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin kan, cha u bee ke maah ɲmee pu tii nimi na, ni ye Tidindaan aah len pu na la.

³⁸ Unii yaa kaa gar maah ɲmee pu na kan, ni mu taa gar u.

³⁹ Nnaabitiib, nima pu na, cha ninimbil li man ke ni nabr Uwumbər aah len pu na, ki taa bui unii ubaa ke u taa len iliin yayan.

⁴⁰ Ni mu li ɲani tiwan məmək, ni li dii nsan.

* 14:21 : Lik Aisaya 28.11-12.

15

Yesu Kristo aah fikr nkun ni pu na

¹ Nnaabitiib, m ban m teer nimi maah nan tuk nimi tibɔnyaan ti na la. Ni nan gaa tibɔnyaan ngbaan, ki sil ti pu.

² Tibɔnyaan ngbaan mu pu le ni ηmar. Ni yaa joo maah tuk nimi ti na mbamɔm, ki yaa kaa gaa ti ki kii fam kan, ni ηmar a.

³ Maah nan gaa tibɔnyaan ngbaan na, tima le m nan di tuk ni mu. Ti ye tibɔkpaan ki jer tibɔr mɔmɔk. Tibɔnyaan ngbaan le ye ke Kristo nan kpo timi aatunwanbir pu. Ni ηmee kina Uwumbɔr Aagbanj ni.

⁴ Le bi nan di u di sub. Iwiin itaa daal le Uwumbɔr fikr u nkun ni. Ni ηmee kina Uwumbɔr Aagbanj ni.

⁵ Waah fikr nkun ni na, le Piita kan u. Le waakpambalb kipiik ni bilee mu kan u.

⁶ Le waadidiliib bi jer ikui iηmu na mu nan kpaan kan u. Bi ponn ni pam beenin bi, le bibaa mu kpo.

⁷ Jems mu nan kan u, le bikpambalb mɔmɔk mu kan u.

⁸ Gbelngbeln yaan le m mu kan u. Min u bi ke baah ker ubo u lii na, m mu kan u.

⁹ Yesu aakpambalb mɔmɔk jer mi. Maa ηeer ke bi yin mi ke Yesu aakpambalb; ba pu? m nan ηa waanib falaa.

¹⁰ Le Uwumbɔr aah ter mi pu na, m bi ke maah bi pu dandana na. Waah ter mi pu na, waa ter mi yɔli. M tun lituln ki jer Yesu aakpambalb mɔmɔk. Ni mu aa ye min le tun lituln ngbaan. Uwumbɔr aaterm mu bi m chee na le cha m tun.

¹¹ Nima pu na, min le yaa nan tuk nimi tibɔnyaan ngbaan, bee bima le yaa nan tuk nimi kan, ti mɔmɔk tuk nimi kina la, ni mu gaa ti ki kii kina.

Uwumbɔr aanib aah ga fikr nkun ni pu na

¹² Tɔ, taah nan tuk nimi ke Uwumbɔr fikr Kristo nkun ni na, ni ηa kinye aan ni ponn ni bibaa ki len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni.

¹³ Bi yaa len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mɔk ke Uwumbɔr aa fikr Kristo nkun ni.

¹⁴ Uwumbɔr yaa kaa nan fikr Kristo nkun ni kan, taah tuk nimi tibɔnyaan ti na mu ye yɔli la. Ni mu gaa ti ki kii yɔli la;

¹⁵ ni mu mɔk ke ti mɔn nnyamɔn paan Uwumbɔr; ba pu? ti len ke u fikr Kristo

nkun ni. Ni yaa ye mbamɔn ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mɔk ke Uwumbɔr aa fikr Yesu mu nkun ni.

¹⁶ Ba pu? Bi yaa len ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ni mɔk ke Uwumbɔr aa fikr Kristo mu nkun ni.

¹⁷ Uwumbɔr yaa kaa nan fikr Kristo nkun ni kan, ni gaa u ki kii yɔli, ki beenin bi nimi aatunwanbir aapɔɔn ni.

¹⁸ Binib bi nan dii Yesu ki kpo na mu, ni mɔk ke bi mu bee yɔli.

¹⁹ Ti yaa kpa limakl Kristo pu dulnyaa wee ponn ni baanja kan, ti kpa kinimbaak ki jer binib mɔmɔk.

²⁰ Tɔ, ni ye mbamɔn la, Uwumbɔr sil fikr Kristo nkun ni. Uma le ye njan aanii u puen fikr nkun ni na, le ki mɔk ke binib bimɔk kpo na mu ga nan fikr nkun ni.

²¹ Uja ubaa pu, le nkun bi. Uja ubaa mu pu, le binib bi kpo na mu ga fikr nkun ni.

²² Adam pu, le binib mɔmɔk kpu. Kristo pu, le binib mɔmɔk ga kan limɔfal.

²³ Kina le bi ga li paa tɔb pu. Kristo le ye njan aanii u puen fikr nkun ni na. U yaa gir ni kan, binib bi ye uyaab na mu ga fikr nkun ni.

²⁴ Tiwan nimina mɔmɔk yaa ti ηa kan, le tiwan mɔmɔk ga doo. N-yoonn ngbaan le u ga kuln waadim aabɔη mɔmɔk aapɔɔn, ki di nnaan na tii Ute Uwumbɔr,

²⁵ ki ga li joo tiwan mɔmɔk ki nan saa buyoonn Uwumbɔr di waadim mɔmɔk ηa utaapɔtan ni na.

²⁶ Kookoo aadin u u ga bii u na le ye nkun.

²⁷ Uwumbɔr Aagbanj le len ke u di tiwan mɔmɔk di ηa Kristo aataapɔtan ni ke ni kii waamɔb. Uwumbɔr Aagbanj aah len ke u cha tiwan mɔmɔk kii Kristo aamɔb na, nima le aa mɔk ke Uwumbɔr ubaa mu ga kii waamɔb.

²⁸ Uwumbɔr yaa cha tiwan mɔmɔk kii Kristo aamɔb kan, le Kristo, u ye Uwumbɔr Aajapɔɔn na, u mu ga kii Uwumbɔr u nan cha tiwan mɔmɔk kii waamɔb na aamɔb. Nima kan, Uwumbɔr le ga li joo tiwan mɔmɔk pel pel.

²⁹ Tɔ, ni muin binib bibaa nnyun ni, ke bi sil binib bi kpo na aasisiyyaan la. Bibaa yaa bui ke binib bi kpo na aan fikr nkun ni kan, ba pu ni muin binib nnyun ni baasisiyyaan?

³⁰ Binib yaa kaan fikr nkun ni kan, ba pu ti kani linimaln n-yoonn məmək?

³¹ Nnaabitiib, idaa məmək m chuun nkun ni la. M kpa kipupuk ni pu Tidindaan Yesu Kristo aasan ni, nima le cha m len kina.

³² Ipeel nan tak mi Efesus aatiŋ ni. M yaa po ye unibən u kaan fikr nkun ni kan, m kan tinyoor ni pu uu? Aayii. Binib bi kpo na yaa kaan fikr nkun ni kan, “Cha ti li ji ki li nyu; ba pu? ti ga fe kpo fen.” Tɔ, ni ye mbamən, binib bi kpo na ga sil fikr nkun ni.

³³ Ni taa cha unii ubaa ŋmann nimi man. “Ni yaa dii binib bi kaa ŋan na kan, nimi aabimbinyaan ga bii.”

³⁴ Finn ngeen pu man, ki tun lituln li ŋan na, ki taa ki tun titunwanbir. Ni ponn ni bibaa aa nyi Uwumbər. M len kina ke m jinn nimi inimən la.

Tiwon ti fikr nkun ni na aabər

³⁵ Le unii ubaa ga baa ke, “Binib bi kpo na ga ŋa kinye ki fikr nkun ni? Bi yaa fikr nkun ni kan, tiwon ngbaan aaboln ga li bi kinye?”

³⁶ Ujər, aa yaa di lijikaabuul bun kan, li yaa kaa kpo kan, laan punn.

³⁷ Lijikaabuul li aa di bun na aa bi ke li ga lu na aah ga li bi pu na. Ni po ye lijikaabuul la, nibaakan idi, nibaakan tijikaar tiken.

³⁸ Le Uwumbər tii lijikaabuul ngbaan tiwon, waah gee pu na. U tii lijikaabuul məmək aawon aabəŋ aabəŋ la.

³⁹ Tiwan məmək aawon aa kpaan. Binib aawon bi tibaa, tiwakor mu aawon bi tibaa, inyoon mu aawon bi tibaa, ijan mu aawon bi tibaa.

⁴⁰ Paacham aawan mu bi la, le ki cha ki tiŋ aawan. Paacham aawan kpa kinyaan, kitin aawan mu kpa kinyaan. Naanyaan mu aa kpaan.

⁴¹ Nwiin, ni uŋmal, ni ŋiŋmabil kpa kinyaan; ni mu aanyaan aa kpaan; ŋiŋmabil məmək aanyaan mu aa kpaan.

⁴² Binib yaa nan fikr nkun ni kan, ni ga nan li bi kina la. Tiwon ti bi di sub na, ni ye tiwan ni ga bur na la. Ni yaa fikr nkun ni kan, ni ga nan li ye tiwon ti kaan ŋmaa bur na la.

⁴³ Tiwon ti bi di sub na, aa ye lisil aawon. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na, tima le ga li ye lisil aawon. Tiwon ti bi di sub na aa kpa mpəən. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na, tima le ga li kpa mpəən.

⁴⁴ Tiwon ti bi di sub na, ti ye dulnyaa ni aawon la. Tiwon ti ga nan fikr nkun ni na ga nan ŋeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na la. Dulnyaa wee ponn ni aawon aah bi na, tiwon ti ga ŋeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na mu bi la.

⁴⁵ Ni ŋmee Uwumbər Aagban ni ke Uwumbər nan naan njan aanii Adam, ki tii u liməfal.* Kookoo yoo le ye Nfuur Nyaan mu tii timi liməfal li kaa kpa ndoon na. Uma le ye Kristo.

⁴⁶ Njan, ti kpa dulnyaa wee ni aawon. Lelee le ti ga kan tiwon ti ga ŋeer Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na paacham.

⁴⁷ Uwumbər nan di titan le naan njan aanii Adam. U nyan ni kitin la. Lelee aanii, u ye Kristo na, uma le nyan ni Uwumbər do.

⁴⁸ Binib bi ye kitin yaab na bi ke unii u Uwumbər nan di titan ki naan u na aah bi pu na la. Binib bi ye Uwumbər do yaab na, bi mu bi le ke unii u nyan ni paacham na aah bi pu na.

⁴⁹ Ti naahn unii u Uwumbər nan di titan ki naan u na la. Kina le ti ga li naahn unii u nyan ni Uwumbər do na mu.

⁵⁰ Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke tiwon ti ye tinann ni nsin na aan ŋmaa koo Uwumbər aanaan ni paacham. Ni ga bur na mu aan ŋmaa le ye ni kaan bur na.

⁵¹ Li pel man, m ga tuk nimi tibər ti bəə na. Timi bibaa ga kpo, bibaa mu ga pii Kristo aah ga gir ni bundaln na. Le ti məmək aawon ga kpeln.

⁵² Kakaan yaa wii kookoo yaan kan, libuul ngbaan ni le ti ga kpeln. Naan pii linimbil aah ga kab pu na. Kakaan ga nan wii, le binib bi kpo na ga fikr nkun ni, kaan ki bur. Le Uwumbər ga kpeln timi aawon.

⁵³ See tiwon ti ga bur na kpaln tiwon ti kaan ki bur na, tiwon ti ga kpo na mu kpaln ti kaan kpo na.

⁵⁴ Tiwon ti ga bur na yaa nan kpaln ti kaan bur na, aan tiwon ti ga kpo na yaa

* **15:45** : Lik Mpiin 2.7. † **15:54** : Lik Aisaya 25.8.

nan kpaln tiwon ti kaan ki kpo na kan, liyaadaal ngbaan le Uwumbər Aagban aah len pu na ga gbiin ke,

“Uwumbər nyan nkun, ki kuln mu.†

55 Nkun aapɔɔn bi la chee?

Nkun aaween ki bi la chee?‡

56 Titunwanbir le ye nkun aaween. Uwumbər aakaalle ye titunwanbir aapɔɔn.

57 Le ti dooni Uwumbər; ba pu? Tidindaan Yesu Kristo pu le u tii timi bunyan.

58 Nnaabigeehm, nima pu na, n-yoonn mɔmɔk ni li tun Tidindaan aatuln sakpen, ki taa cha nibaa lej nimi. Ni li bi li ni; ba pu? ni nyi ke ni yaa tun lituln tii Tidindaan kan, naa tun fam.

16

Ipiin i ni ga di tii Uwumbər aanib na

1 Tɔ, tibər ti bi ki joo cha ipiin i ni ga too ki tii Yesu aanib bi bi Judea aatin ni na, ni li ɲani maah tuk Yesu aanib Galasia aatin ponn ni ke bi li ɲani pu na.

2 Likpaakool daal mɔmɔk, ni mɔmɔk aah kan tinyoor pu na, ni di ngem bil, ki li kii buyoonn m ga labr ni na. Nima kan, m yaa nan fuu ni kan, naan ki piin ki li too ɲimombil.

3 Ni lee ni ponn ni bibaa. M yaa nan fuu ni kan, m ga tii bi tigbann, ki tun bi, ke bi di naah too ipiin i na ki di buen ti tii Yesu aanib bi bi Jerusalem na.

4 Ni yaa ɲeer m mu buen nima chee kan, m mu ga dii bi.

Pɔɔl aalandak

5 M ban m bɔ dii Masedonia aatim ni. M yaa bɔ dii nima chee kan, m ga dii ni ni chee.

6 Nibaakan, m ga li bi ni chee ki yunn, nibaakan, kakab yoonn ga ti jer. Nima kan, ni ga ter mi m gor ki ki buen maah cha nin chee na.

7 M yaa nan fuu ni ni chee kan, maa ban m nan li bi ni chee iwiin siib. Tidindaan yaa kii kan, m ban ke m nan li bi ni chee ki yunn la.

8 Tɔ, m ga li bi Efesus aatin ni do ki ti saa Pentekost daal;

9 ba pu? m kpa nsan sakpen ke m tuk binib Yesu aabɔnyaan tee. Le maadim mu wiir.

10 Timoti yaa nan fuu ni ni chee kan, ni taa ɲaab ulan; ba pu? u mu tun Tidindaan aatuln ke maah tun pu na la.

11 Nima pu na, ubaa taa lik u fam. Ni ter u man aan u gor ki ki chuun buen nibaa chee ni mpopiin, aan ki ki gir ni m chee; m nyi ubər ke u ni tinaabitiib ga fuu ni.

12 Tina aabo Apolos ma kan, m gan u sakpen ke u dii tinaabitiib ki dan ni chee, le waa ban ke u dan dandana wee. U yaa kan nsan kan, u ga dan ni chee.

Kookoo aabər

13 Ni li nyi man, ki li dii Yesu mbamɔm, ki taa di cha waasan. Ni li kpa lipobil man, ki li kpa mpɔɔn mu Uwumbər tii nimi na.

14 Naah tun lituln limɔk na, ni li gee tɔb man.

15 Ni nyi Stefanas ni waachiln ni aanib aabər, ke bima li puen Akaya aatin aanib mɔmɔk ki dii Yesu aasan. N-yoonn mɔmɔk bi kpa liyabr ki ter Yesu aanib.

16 Nnaabitiib, m gan nimi, ni dii binib bimɔk bi kina na, ni binib bimɔk kpaan ti chee ki tun Uwumbər aatuln linimaln na aasan.

17 Stefanas, ni Fotunatus, ni Akaikus aah fuu ni na, le m kpa mpopiin. Naah kaa bi m chee na, le bi lej nimi aalelej.

18 Baah fuu ni na, bi pɔɔk ntaakpab, ni ni mu aataakpab. Ni li pak binib bi bi kina na.

19 Uwumbər aanib bi bi Asia aatim ni na dooni nimi. Akuila ni upuu Prisila, ni Tidindaan Yesu aanib bi kuuni bido na mu dooni nimi mbamɔm waayimbil pu.

20 Tinaabitiib mɔmɔk dooni nimi.

Ni mu doon tɔb ke naabitiib aah gee tɔb pu na.

21 Min Pɔɔl le ɲmee maanmeen ki dooni nimi.

22 Unii yaa kaa gee Tidindaan kan, Uwumbər aabɔbir li bi u pu.

Tidindaan, dan.

23 Tidindaan Yesu ɲa tinyoor ɲa ni pu.

24 M gee ni mɔmɔk Yesu Kristo pu.

† 15:55 : Lik Hosea 13.14.

Lelee aagban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii KORINT YAAB na

¹ Min Pɔɔl u ye Yesu aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina aabo Timoti le ηmee kigban̄ kee tii nimi Uwumbɔr aanib bi bi Korint aatiŋ ni na, ni waanib bimɔk bi Griis aatim mɔmɔk ni na.

² Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Pɔɔl di idoon tii Uwumbɔr

³ Cha ti pak Uwumbɔr u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na. U ye Tite u san timi kinimbaak sakpen ki sɔŋ tisui na.

⁴ Timi aafalaa mɔmɔk ponn ni u sɔŋni tisui, ke ti mu ga ηmaa sɔŋ binib bi bi falaa mɔmɔk aabɔŋ ni na aasui. Ti mu ga sɔŋ bisui ke Uwumbɔr aah sɔŋ tisui pu na.

⁵ Kristo pu, le ti ji falaa sakpen. Kristo pu, le Uwumbɔr sɔŋ tisui sakpen.

⁶ Taah ji falaa pu na, ni pu le ti ji falaa, ke ti sɔŋ nisui ki ter nimi, ni ηmar. Uwumbɔr yaa sɔŋ tisui kan, ni pu le u sɔŋ tisui, ke ti mu sɔŋ nisui, ke ni li kpa limɔr ki ji falaa ke ti mu aah ji falaa pu na.

⁷ Nima pu na, ti dak ke naan gir puwɔb. Ba pu? ti nyi ke ni yaa ji falaa ke taah ji falaa pu na kan, Uwumbɔr ga sɔŋ nisui, ke waah sɔŋ tisui pu na.

⁸ Tinaabitiib, ti ban ke ni bee taah nan ji falaa pu Asia aatiŋ ni na. Falaa ngbaan nan muk timi ki ti chaar jer. Taa nan dak ke ti ga ki li bi.

⁹ Timi tibaa nan len ke ti ga kpo. Ni ŋa kina ke ti bee ke taan ηmaa ter tibaa. Uwumbɔr u fikr binib nkun ni na baanja le ga ηmaa ter timi.

¹⁰ U nyan timi ijawaan aakun ni, ki beenin nyani timi. Ti pak ke u ga ki nyan timi.

¹¹ Ni mu aah mee Uwumbɔr tii timi pu na, ni ter timi la. Binib aah mee Uwumbɔr tii timi ki wiir pu na, le u ga ŋa tinyoor ŋa ti pu. Nima le binib pam ga doon Uwumbɔr tii timi.

Pɔɔl aalandak aah kpeln pu na

¹² Ti kpa kipupuk; ba pu? ti nyi tisui ni ke ti bi chain. Timi aabimbin bi mbamɔm Uwumbɔr aah ban pu na. Binib aalan le aa cha ti bi mbamɔm, Uwumbɔr aaterm pu, le cha ti bi mbamɔm joo cha dulnyaa wee ni aanib wɔb, ki moo bi mbamɔm joo cha niwɔb.

¹³ Ti yaa ηmee kigban̄ tii nimi kan, ti ηmee tibɔr ti gbii na baanja la. Ni ga ηmaa karn ti, ki bee ti mɔmɔk aatataa. M kpa limakl ke ni ga bee ti mɔmɔk doo.

¹⁴ Dandana ni bee timi aabimbin ngem aah bi pu na. M kpa limakl ke bundaln Tidindaan Yesu ga gir ni na, ni ga sil bee ke ni ga li ηmaa kpa kipupuk ti pu, ke ti mu aah ga li kpa kipupuk ni pu pu na.

¹⁵⁻¹⁶ Maah nyi kina na, le m nan ban ke m puen mann nimi. Maah nan cha Masedonia aatiŋ ni na, m nan ban ke m dii ni ki nan mann nimi, le ki nin buen nima; m yaa ti ki gir ni kan, m ki dii ni ki nan mann nimi, ki ter nimi nfum mulee, aan ni mu ter mi m buen Judea aatiŋ ni.

¹⁷ Maah nan len ke m ga dan na, maa len fam la; maah dak ke m ga ŋa pu na, ni ye ke m dii binib aalan la aa? Ni dak ke m ye unii u aalandak kpelni yɔl yɔl na la aa?

¹⁸ Uwumbɔr aah ye mbamɔndaan na, ti mu aa kpelni timi aalandak yɔl yɔl.

¹⁹ M ni Silfanus ni Timoti nan tuk nimi Uwumbɔr Aajapɔɔn Yesu Kristo aabɔr. Uma le aa ye unii u aalandak kpelni yɔl yɔl na. U ŋani waah len pu na n-yoonn mɔmɔk.

²⁰ U pu, le Uwumbɔr gbiin waah puu tipuur ti wiir na mɔmɔk. Nima pu na, u pu le ti bui ke, “Amii,” le ki nyuŋ Uwumbɔr.

²¹ Uwumbɔr le ter ti ni nimi ke ti dii Kristo mbamɔm, ki lee timi ke ti tun waat-uln.

²² U daan timi ke uma le yeh timi, ki di Waafuur Nyaan ŋa tisui ni, ke u mɔk timi waah ga tii timi pu na n-yoonn mu choo na.

²³ M puu Uwumbɔr ke m len mbamɔn la; maa nan ban ke m kae nimi, nima le cha m nan len ke maan dan ni chee Korint aatiŋ ni n-yoonn ngbaan.

²⁴ Taa joo nimi mpɔɔn; naah gaa Yesu ki kii mbamɔm na, le ti ban ti ter nimi ni li kpa mpopiin. Timi aatuln le na.

2

¹ M nan di ŋa nsui ni, ke maan ki dan ni

chee ki nan tii nimi mpombiin.

² Ba pu? nimi le ye binib bi tii mi mpopiin na. M yaa bii nisui kan, naan ki ηmaa tii mi mpopiin.

³ Nima le cha m nan ηmee kigban ngbaan tii ni nimi. Maa ban m dan ki nan li kpa mpombiin ni pu. Ni ye binib bi ba ga ηmaa ηa mi mpopiin na la. M nyi nimi aabimbin, ke m yaa kpa mpopiin kan, ni mu ga li kpa mpopiin.

⁴ Maah nan ηmee kigban ngbaan m tii nimi na, nsui nan bii sakpen. M nan wii pam. Maa nan ηmee kigban ngbaan ke m tii nimi mpombiin, m nan ban ke ni bee maah gee nimi sakpen pu na la.

Di cha pinn unii u tun si taani na

⁵ Ni ponn ni ubaa yaa tun titunwanbir ki bii nsui kan, naa ye nsui baanja le u bii, ni məmək aasui le u bii. M mu aa ban ke m len tibər ngbaan ki ti chaar jer.

⁶ Ni ponn ni pam aah kii ki daa utafal pu na, nima le ηeer.

⁷ Dandana ni ηan ke ni di cha pinn u, ki sɔη usui, u taa li kpa mpombiin ki ti chaar jer.

⁸ Nima pu na, m gan nimi, ni cha u sil bee naah gee u pu na.

⁹ M nan ban m bee nimi aabimbin aah bi pu na, ke ni ga kii maaməb məmək aan naan kii. Nima le cha m nan ηmee kigban ngbaan tii nimi.

¹⁰ Ni yaa di cha pinn unii kan, m mu ga di cha pinn u. Maah di cha pinn u pu na, ni pu le m di cha pinn u, ki si Kristo aasisiiaan.

¹¹ M di cha pinn u, ke kinimbəη taa nyan timi; ba pu? ti nyi kaah ban ki bii timi pu na.

Ilandak aah nan joo Pəəl pu na

¹² M nan buen Troas aatiη ni, m ti moon Kristo aabənyaan. Maah fuu ni na, le Tidindaan tii mi nsan ke m tun waatuln ngbaan.

¹³ Le maah kaa kan nna aabo Taitus nima chee na, maa ηmaa fuu lii nsui ni. Nima le m chəi nima chee aanib, le ki siir buen Masedonia aatiη ni.

Yesu Kristo pu le ti nyanηni

¹⁴ Tə, cha ti doon Uwumbər mbaməm. N-yoonn məmək u cha ti nyanηni kinimbəη, Kristo aapəən pu, ki cha ti buen ni kookoo,

ki tuk binib waabər ke bi bee u. Waabər mə ke tulalee aah nu mə pu na.

¹⁵⁻¹⁶ Ti mu bi Uwumbər chee ke tulalee aayon mu nu mə na la; ba pu? Kristo bi tisui ni. Binib bi ηmar na ηun waah nu mə pu na, ki kan liməfal; ba pu? bi gaa u ki kii. Binib bi kaa ηmar na mu ηun ki kan nkun; ba pu? baa gaa u ki kii. Ubaa ga ηmaa tun Uwumbər aatuln ubaa pu uu? Aayii.

¹⁷ Ti mu aa mooni Uwumbər aabər ηimombil pu ke binib pam aah ηani pu na. Uwumbər le tun timi ke ti moon waabər. Nima pu le ti ye binib bi len mbamən na, ki mooni Uwumbər aabər unimbil ni, Kristo aapəən pu.

3

Ti ye tipuupəln aatutum la

¹ Ni dak ke ti piin ke ti ki nyuη tibaa aa? Taa bi ke binib bibaa aah bi pu na, ki ban ke binib ηmee kigban ki pak timi na, ti tii nimi. Ti ban ke ni ηmee kigban ki pak timi ii? Aayii.

² Nimi nibaa le ye kigban ki pak timi na ki ηmee tisui ni. Ba pu? binib yaa lik nimi aabimbin aah bi pu na kan, bi ga bee ke ti mək nimi nsanyaan la.

³ Bi ga bee ke ni ye kigban ki nyan ni Kristo ni na, le u cha ti ηmee ki. Taa nan di ngbanmeemoon le ηmee ki. Uwumbər u ye liməfadaan na Aafuur Nyaan le ηmee ki. Nηmeen ngbaan aa ηmee ηitakpal pu,* ni ηmee binib aasui ni la.

⁴ Kristo pu, le ti kpa limakl kina, Uwumbər aanimbiiin ni, nima le cha ti len kina.

⁵ Taa len ke ti ga ηmaa ηa nibaa tibaa aapəən pu. Timi aapəən nyan ni Uwumbər chee la.

⁶ Uma le tii timi mpəən ke ti tuk binib waah puu tipuupəln ti na. Taa tuk bi ke bi yaa kaa kii Moses aakaal məmək kan, bi ga kpo. Ti tuk bi ke Uwumbər Aafuur Nyaan le ga tii bi liməfal. Ba pu? Moses aakaal mək timi ke ti ηeer nkun, Uwumbər Aafuur Nyaan le tii timi liməfal.

⁷ Moses aakaal nan ηmee ηitakpapapan pu, ki nan fuu ni ni mpəən aafuun la. Uwumbər aah nan cha Moses tii Israel yaab nkaal mu bi door na, Moses aanimbil

* **3:3** : Moses aakaal nan ηmee ηitakpal pu la. Lik Nnyam 24.12.

wəb nan wiin chain, le binib aanimbil aa ŋmaa lik u. Tə, nkaal mu mək timi ke ti ŋeer nkun na aah nan joo ni nwiihn kina na,

⁸ Uwumbər yaa tii timi Waafuur Nyaan kan, Nfuur Nyaan ngbaan ga li joo ni nwi-ihn ki ti jer kina.

⁹ Waah nan tii binib nkaal mu mək bi ke baabər bii na, bi nan kan nwiihn mu deer binimbil na, le waah tii timi tibənyaan ti mək timi ke timi aabər ŋan u chee na, tibənyaan ngbaan ga tii timi nwiihn ki ti jer kina.

¹⁰ Moses aakaal mu nan joo ni nwiihn na aa ki kpa nwiihn; ba pu? tibənyaan ngbaan aawiihn jer nwiihn ngbaan la.

¹¹ Moses aakaal mu jer na yaa nan kpa nwiihn kan, tibənyaan ti ga li bi n-yoonn məmək na le kpa nwiihn ki ti jer kina.

¹² Taah kpa limakl tibənyaan tee pu na, nima le ti kpa lipobil ki len.

¹³ Taa bi ke Moses na. U nan di likekeln biin unimbil wəb, ke Israel yaab taa kan nkaal mu nan bi door na aah nan cha unimbil wəb wiin chain pu na.

¹⁴ Bitafal nan pəə. Bi yaa karn Uwumbər aagbakpok kan, baa beer naatataa ki nan saa dandana. Ba pu? unii aan ŋmaa bee naatataa see u gaa Kristo ki kii.

¹⁵ Bi yaa karn Moses aakaal kan, baa beer naatataa ki nan saa dandana.

¹⁶ Unii yaa fenn ki dii Tidindaan kan, u ga bee naatataa.

¹⁷ Tidindaan ni Nfuur Nyaan ye Unibaan la. Nfuur Nyaan aah bi nin chee na, lifuur bi nima.

¹⁸ Ti məmək waa Tidindaan aah wiin chain pu na. Nibaa aa bi ki dok timi ke ti taa li waa u. Tidindaan u ye Nfuur Nyaan na le cha ti bi kpelni, ki naŋni u, ki moo wolni n-yoonn məmək, ke waah wiin chain pu na.

4

Tibənyaan ti kpa mpəən na bi timi bi kaa kpa mpəən na aanaal ni la

¹ Tə, Uwumbər aanimbaasaln pu, le u tii timi waatuln ke ti tun. Nima le timi aataakpab aa yəl.

² Ti yii iniməən aatuln, ni mbəmbəən aatuln, kaa ŋmanni binib, kaa kpelni

Uwumbər aabər. Ti bi Uwumbər aanimbil ni la. Nima le cha ti tuk binib waabər mbaməm, aan bi məmək bee ke ti len mbamən.

³ Binib bi kaa ŋmar na baanja le aa bee tibənyaan tee aatataa.

⁴ Kinimbəŋ ki joo dulnyaa aanib na le jəb binib bi kaa gaa Yesu ki kii na aanimbil, ke tibənyaan tee taa woln binimbil. Tibənyaan tee tuk timi Kristo aah ŋan sakpen pu na. U ye Uwumbər aanaŋ la.

⁵ Taa mooni timi tibaa aabər. Ti mooni Yesu Kristo aabər la, ke uma le ye binib məmək Aadindaan. U pu le ti ye nimi aatutum.

⁶ Uwumbər u nan len ke “Cha nwiihn woln mbəmbəən ni” na,* uma le woln tinimbil, ke ti bee waah ŋan sakpen pu na. Yesu Kristo aabimbin aah bi pu na le mək timi Uwumbər aah ŋan sakpen pu na.

⁷ Timi bi kaa kpa mpəən na, Uwumbər di tibənyaan ti kpa mpəən sakpen na ŋa tiŋaal ni, aan binib bee ke tibənyaan ngbaan aapəən nyan Uwumbər chee, naa ye ti chee.

⁸ Limukl aabəŋ le pii timi, ki mu aa nyan timi. N-yoonn mbaa le timi aalan ŋmal, le ti tee kpa limakl.

⁹ Binib ŋani timi falaa, le Uwumbər aa di cha timi. Bi lii timi kitin, ki mu aa ku timi.

¹⁰ N-yoonn məmək binib dii timi ke bi ti ku timi, ke baah nan dii Yesu bi ti ku u pu na. Baah kaa ku timi na, nima le mək ke Yesu aaməfal aapəən bi ti ni.

¹¹ Yesu pu, le binib ban bi ku timi n-yoonn məmək. Baah kaa ku timi na, nima le mək ke Yesu aaməfal aapəən bi timi bi ga kpo na ni.

¹² Nkun dii timi la, le ni kan liməfal.

¹³ Tə, unii u nan ŋmee Uwumbər aalahn aagbaŋ na ŋmee ke u gaa Uwumbər ki kii, le ki len.

Uwumbər Aafuur Nyaan le cha ti mu gaa u ki kii kina, le ki len.†

¹⁴ Ti bee ke Uwumbər u nan fikr Tidindaan Yesu nkun ni na, ga fikr timi bi mu kpaan Yesu chee na nkun ni, ki ga li joo timi ni nimi ki di buen ubaa chee.

¹⁵ Ni pu, le ti ji falaa ngbaan məmək. Binib bi gaa Uwumbər na yaa kpae kan,

* 4:6 : Lik Mpiin 1.3. † 4:13 : Lik Ilahn 116.10.

binib bi ga li dooni Uwumbər na mu ga li wiir, ki ga nyuŋ u.

N-yoonn mu choo na aabər

¹⁶ Nima le cha tiwon aa yəl. Tiwon timina bi diŋni iwiin məmək la. Timi aawiin aapəon kpae iwiin məmək la.

¹⁷ Dandana aafalaa aan yunn, kaa wiir. Falaa ngbaan pu, le ti ga kan mpopiin ki ti nyan, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁸ Titafal aa bi tiwan ni ti waa ni na ni, titafal bi taah kaa waa tiwan ni na le ni. Taah waa tiwan ni na aan li bi n-yoonn məmək. Taah kaa waa tiwan ni na, nima le ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

5

¹ Tə, ti nyi ke tiwon timina yaa kpo kan, tiwon ti ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na bi paacham. Uwumbər le toor tiwon ngbaan ki tii timi.

² Taah bi dulnyaa wee ni na, le ti ji falaa, ki du. Tinimbil man ke ti kan timi aawon ti bi paacham na.

³ Ti yaa kan tiwon ngbaan kan, timi aawiin aan chuun mu ŋmeen.

⁴ Ni ye mbamən, timi bi bi dulnyaa wee ni na, falaa muk timi, le ti du. Naa ye ke ti ban ke timi aawiin li chuun muŋmeen. Ti ban ke ti kan tiwon ti bi paacham na. Ti ban ke ti di tiwon ti ga kpo na lii, ki kan tiwon ti ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

⁵ Uwumbər le toor tiwon ngbaan tii timi, ki tii timi Waafuur Nyaan ke u mək timi ke u ga tii timi waah nan puu tipuur ti na.

⁶ Nima le cha ti kpa lipobil n-yoonn məmək. Ti nyi ke taah laa bi dulnyaa wee ni buyoonn na, taa bi Tidindaan do paacham.

⁷ Ti dii gaakii aasan,* taa dii tiwan ni tinimbil waa ni na.

⁸ Le ti kpa lipobil. Ti yaa di tiwon timina lii, ki kun Tidindaan do paacham kan, ni ga li mə timi.

⁹ Ti yaa bi kitiŋ do, bee ti yaa bi paacham kan, ti ban ke ti piir usui la.

¹⁰ Ba pu? ti məmək ga nan sil Kristo aanimbiin ni, aan u lik timi aabimbin aah bi pu na, ki bee ke ti tun ni ŋan na, bee

ni kaa ŋan na dulnyaa wee ni, ki ga tii ti məmək taah tun pu na aapal.

Yesu Kristo pu le ti ni Uwumbər kpaan

¹¹ Nima le cha ti san Tidindaan, ki sur binib ke bi li dii u. Uwumbər nyi timi aabimbin aah bi pu na. M dak ke ni mu nyi timi aabimbin.

¹² Naa ye ke ti bi pak tibaa la. Ti ban ke ti tii nimi ŋitaa ŋi pu ni ga li kpa kipupuk ti pu na, aan ni bee naah ga kii pu ki len tii binib bi lik biken paacham, ki kpa kipupuk bi pu, kaa lik bisui ni na.

¹³ Bi yaa len ke ti waar kan, Uwumbər pu le ti bi kina. Ti yaa kpa laasaab kan, ni pu le ti kpa, ke ti ter nimi.

¹⁴ Kristo aah gee timi pu na le junni tiwon ni, ki cha ti bi kina. Ti nyi ke unibaan nan sil binib məmək aasisiyyaan ki gaa baakun ki kpo, nima le bi məmək kpo.

¹⁵ U nan kpo binib məmək pu, ke binib bi laa bi na taa ki ŋani baageehn, bi li ŋani waageehn; ba pu? u nan kpo bi pu ki fikr nkun ni.

¹⁶ Taan ki lik unii ubaa paacham ke dulnyaa ni aanib aah lik pu na. N-yoonn mubaa ti nan lik Kristo kina la. Ti mu aa ki lik u kina.

¹⁷ Nima pu na, unii umək kpaan Kristo chee na, u ye unipəon la. Udaan aabimbikpok jer a, ki kpeln mbimbipəon.

¹⁸ Mbimbipəon ngbaan nyan ni Uwumbər chee la. Kristo pu, le Uwumbər di timi kpaan ubaa chee, ke ti taa ki li ye waadim, ki tii timi lituln ke ti kpaan binib u chee.

¹⁹ Maah len pu na le ye ke Kristo aah nan kpo na, nima le tii Uwumbər nsan ke u di dulnyaa ni aanib kpaan ubaa chee, ki di cha baatunwanbir pinn bi. U di tichandaan aaliin imina ŋa tiŋaal ni, ke ti tuk binib.

²⁰ Ti sil Kristo aasisiyyaan, le ki gaŋni nimi. Ni bi ke Uwumbər ubaa le aah gaŋni nimi na. Ti gaŋni nimi ki tii Kristo, ke ni gir ni Uwumbər chee man.

²¹ Kristo aa nan tun titunwanbir tibaa. Timi aatunwanbir pu, le Uwumbər nan daa utafal. Timi bimək kpaan Kristo chee na, Uwumbər len ke timi aabər ŋan.

* 5:7 : Naatataa le ye ke: Ti ŋa naadii ke u bi, le ki dii waasan.

6

¹ Timi bi kpaan Uwumbər chee ki tun waatuln na le gaŋni nimi, ni taa gaa Uwumbər aaterm yoli.

² Uma Uwumbər le len ke, “Naah ɲeer pu na, le m pel saameen. Bundaln ni ɲeer ke m gaa si lii na, le m ter si.”

Li pel man, din le ni ɲeer. Din le ye n-yoonn mu u ga gaa si lii na.*

³ Taa ɲani tiwan ni ga leɲ unii ubaa Uwumbər aasan ni na, aan ubaa taa len ke timi aatuln kpa taani.

⁴ Timi aabimbin aah bi pu na, nima le mək binib ke ti ye Uwumbər aatutum. Kinye pu? ti kan falaa, ni limukl, ni tibər, ki ji limər, ni məmək ponn ni.

⁵ Binib lue timi ɲinaalab, ki laɲ timi tiyondir ponn ni, ki ɲma tijar ti pu. Ti tun lituln linimaln, kaa geeni kinyeek, ki lann tijikaar.

⁶ Timi aabimbin bi chain la. Ti bee Uwumbər aabər, ki kpa limər, ni tibulchinn, ki gbii Uwumbər Aafuur Nyaan, ki gee binib mbaməm,

⁷ ki tuk bi Uwumbər aabər ti ye mbamən na. Ti kpa Uwumbər aapən. U len ke timi aabər ɲan, nima le ye tijawan ti bi tiɲangii ni tiɲangan ni na.

⁸ Binib bibaa nyuɲni timi, bibaa mu seei timi. Bibaa bii timi, bibaa mu pak timi. Bibaa len ke ti ɲmanni binib la. Le ti tee len ibamən.

⁹ Taa kpa liyimbil binib chee. Ti kpa liyimbil Uwumbər chee la. Nkun dii timi, le ti beenin bi. Uwumbər cha falaa pii timi, ki mu aa cha u ku timi.

¹⁰ Tisui bii la. Yesu pu, le ti kpa mpopiin n-yoonn məmək. Ti ye bigiim la, le ki ɲa binib pam biwankpadam Uwumbər chee. Taa kpa dulnyaa wee ni aawan nibaa, ti kpa paacham aawan məmək. Nimina məmək le mək ke ti sil ye Uwumbər aatum.

¹¹ Nimi Korint aatiɲ aanib, ti tuk nimi tiponn ni aabər məmək. Ti gee nimi sakpen.

¹² Naa ye ke timi le aa gee nimi. Ni ye ke nimi le aa gee timi.

¹³ M len nimi ke uja aah ga len waabim pu na. Ni li gee mi man, ke maah gee nimi pu na.

Ni taa dii binib bi kaa dii Yesu Kristo na aasan

¹⁴ Ni taa kpaan binib bi kaa gaa Yesu ki kii na chee man. Binib bi ɲan na, ni binib bi kaa ɲan na ga ɲmaa kpaan tɔb chee ee? Nwiihn ni mbəmbəən ga li ɲmaa kpaan bi ii?

¹⁵ Kristo ni kinimbəɲ ga li ɲmaa kpaan kiməbaan aa? Unii u dii Yesu aasan na, ni unii u kaa dii na aabimbin kpaan aa?

¹⁶ Uwumbər aadiik ni ɲiwaa kpaan aa? Naa kpaan. Timi le ye Uwumbər u ye limɔfadaan na aadiik. Uma ubaa le nan len ke,

“M ga li bi maanib aasui ni, ki chuun bikaa-sisik ni.

M ga li ye Baawumbər, bi mu ga li ye maanib.”†

¹⁷ Nima le cha Uwumbər ki bui ke, “Nya binib bi kaa dii mi na ponn ni man, ki li bi nibaa,

ki di cha titunwanbir, le m ga gaa nimi.‡

¹⁸ M ga li ye Nite;

ni mu ga li ye njaɲətiib ni mbisatiib.§

Min Uwumbər u kpa mpəən məmək na, le len kina.”

7

¹ Maanigeekaab, Uwumbər aah puu tipuur tee ki tii timi na, cha ti di cha lituln li kaa ɲan na məmək, ni ilandak i kaa ɲan na məmək, ki li san u, ki li ye binib bi bi chain ki doo na.

Pəəl aapopiin

² Ni li gee timi man. Taa ɲa ubaa bakaa, ki mu aa bii ubaa, ki mu aa ji unii ubaa aawan.

³ Maa len kina ke m galn nimi. Maah tuk nimi pu na, ti gee nimi la. Ti yaa kpo, bee ti yaa bi kan, ti po gee nimi la.

⁴ M kpa lipobil sakpen le ki len nimi. M kpa kipupuk sakpen ni pu. Nsui sɔɲ mbaməm la. Timi aafalaa məmək ponn ni, m kpa mpopiin ni pu ki ti nyaɲ.

⁵ Tɔ, taah nan fuu Masedonia aatiɲ ni na, taa ɲmaa fuu. Ti nan kan limukl, ɲipepel

* **6:2** : Lik Aisaya 49.8. † **6:16** : Lik Liifai Yaab 26.12; Jeremia 32.38; Esekiel 37.27. ‡ **6:17** : Lik Aisaya 52.11. § **6:18** : Lik 2 Samuel 7.14; 1 Bibərb Aabər 17.13.

məmək ni. Binib nan kpak timi kinikpak-pak. Nimi aabər mu pu le ilandak nan joo timi.

⁶ Uwumbər u sən̄ni binib bi kpa mpombiin na aasui na, uma le cha Taitus fuu ni ti chee ki nan sən̄ tisui. Waah fuu ni na, nima le cha tisui sən̄.

⁷ Naa ye nima baanja le sən̄ tisui. U tuk timi nimi aabimbin aah n̄an pu na. Nima le cha tisui sən̄. U tuk timi ke ninimbil man ke ni ki kan mi, ke ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu, ke ninimbil man ke ni kii maaməb. Nima le cha m moo kpa mpopiin.

⁸ Maah nan n̄mee kigban̄ tii nimi na, kigban̄ ngbaan nan bii nisui ni yunn pəkaa. Nisui aah nan bii na, le ni gar mi. Dandana, naa ki gar mi.

⁹ M kpa mpopiin la. Naa ye ke nisui aah bii na le cha m kpa mpopiin. Nimi aapombiin le cha ni kpeln nimi aabimbin, nima le cha m kpa mpopiin. Uwumbər nan cha ni kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu. Nima le kigban̄ ki nan bii nisui na nan n̄a nimi tinyoor.

¹⁰ Ba pu? Uwumbər yaa cha unii kpa mpombiin waatunwanbir pu kan, nima le ga cha u kpeln waabimbin ki n̄mar. Naan ki gar u. Tə, dulnyaa wee ni aapombiin joo ni nkun la.

¹¹ Uwumbər aah cha ni kpa mpombiin pu na, ni kan naah n̄a nimi tinyoor pu na. Nitafal bi waabər ni. Ni gee lijuul titunwanbir pu, ki ban ni nyan nibaa tibər ngbaan ni, ki san Uwumbər ijawaan, ki ban ni ki kan mi, ki ban ni n̄a Uwumbər aageehn, ki ban ni daa unii u tun titunwanbir na aatafal. Naah n̄a kina na, ni mək ke naa kpa taani ubaa tibər ngbaan ponn ni.

¹² Maah nan n̄mee kigban̄ ngbaan tii nimi na, naa ye unii u tun titunwanbir na pu le m nan n̄mee ki, kaa ye bakaa aah kan u na pu le m n̄mee ki. M nan ban ke Uwumbər mək nimi naah gee timi mbaməm pu na. Nima le cha m n̄mee ki,

¹³ le tisui sən̄ ni pu.

Taitus aah nan bi ni chee na, le usui sən̄ nimi aabimbinyaan pu, le ni n̄a u mpopiin. Nima le cha ti mu kpa mpopiin sakpen.

¹⁴ M nan pak nimi u chee, le naa jinn mi iniməən. Taah tuk nimi tibər ti na məmək,

ti len mbamən la. Kina le taah nan pak nimi Taitus chee pu na, ti len mbamən.

¹⁵ U teer naah nan gaa u pu na, ki teer naah san u, ki pak waah len pu na, ki kii waaməb. Nima le cha u moo gee nimi.

¹⁶ M bee ke ni ga li beenin n̄ani tiwan məmək mbaməm. Nima le m kpa mpopiin ni pu.

8

Naah ga tii Uwumbər ipiin pu na

¹ Tinaabitiib, ti ban ke ni bee Uwumbər aah n̄a tinyoor n̄a Yesu aanib bi bi Masedonia aatim ni pu na.

² Bi nan kan falaa, ni ntən̄, ni igiin sakpen a. Le bi mu nan kpa mpopiin ki ti nyan. Baagiin ponn ni, le bi nan kpa tibulchinn, ki tii Uwumbər ipiin sakpen.

³ M ga n̄maa ji seeraa ki tii bi, ke baah kpa tiwan ni na, bi tii u, ki jer kina. Baageehn pu, le bi tii,

⁴ ki gan̄ timi ke ti gaa ipiin ngbaan, aan ki di tii Yesu aanib bi lann na. Ni mə bi ke bi ter bi la.

⁵ Bi tii ki jer taah nan dak pu na. Njan, le bi di bibaa tii Tidindaan, le ki nin di bibaa tii ti mu, Uwumbər aageehn pu.

⁶ Nima pu na, Taitus aah nan cha ni piin ki bi too n̄imombil ke ni tii Uwumbər na, le ti bui u ke u pəən ubaa ki cha ni too n̄imombil ngbaan ki doo.

⁷ Ni n̄a Yesu naadii, le ki bee waabər, ki ga n̄maa tuk biken. Ninimbil man waatuln pu. Le ni gee timi. Naah n̄ani tiwan nimina məmək ki ti chaar jer na, ni li nyi ki tii ipiin mu ki ti jer kina.

⁸ Maah len pu na, naa ye ke m muk nimi ke ni tii. M tuk nimi ke Yesu aanib biken aanimbil man ke bi tii u ipiin, ke m bee ni mu aah gee u pu na.

⁹ Ni nyi Tidindaan Yesu Kristo aah kpa tibulchinn pu na. U nan ye uwankpadaan la. Nimi pu le u n̄a ugiin. Waah n̄a ugiin na, nima le cha ni mu n̄a biwankpadam.

¹⁰ Cha m tuk nimi maalandak. Naah nan piin ki bi too n̄imombil n̄i giina na, ni n̄an ke ni too n̄i ki doo libiln lee. Ni nan puen biken ki ban ke ni tii Uwumbər ipiin, ki nan puen piin ki bi too ipiin ngbaan. Pəən nibaa man ki too i doo. Ninimbil nan man ke ni piin ki too ipiin ngbaan.

11 Cha ninimbil li man ke ni tii naah ga nmaa tii pu na, aan ki too ipiin ngbaan doo.

12 Unii yaa gee ke u tii Uwumbər ipiin ki yaa tii u waah kpa pu na kan, Uwumbər ga gaa la. Uwumbər aa ban ke unii tii ki jer waah kpa pu na.

13 Maa ban ke m ɲa nimi falaa ke m ter biken. M ban ke ni məmək ɲaɲ la.

14 Maah len pu na le ye ke naah kpa sakpen pu dandana na, ni ɲan ke ni ter binib bi kaa kpa na. Ni mu yaa nan lann daalbaadaal kan, bi yaa nan kpa sakpen kan, bi mu ga ter nimi. Kina le ni məmək ga ɲaɲ.

15 Ni ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ni ke, “Unii u nan kan sakpen na aa nan ji ki gur. Unii u mu nan kan siib na aa nan lann.”*

Taitus ni unjeen aatətiib

16 Tɔ, m doon Uwumbər u cha Taitus ban u ter nimi na ke ti mu aah ban ti ter nimi pu na.

17 Ti bui u ke u pɔɔn ubaa ki dan ni chee, le u kii. Unimbil man ke u dan, waageehn pu le u ga dan.

18 Le ti ga cha tina aabo ubaa mu dii u dan ni chee. Tina aabo ngbaan aah mooni Yesu aabɔnyaan pu na le cha Yesu aanib məmək pak u sakpen.

19 Bi mu nyan u ke u dii timi ke ti buen ti ter Uwumbər aanib bi ye bigiim na. Nima le ga nyuɲ Tidindaan, ki mək bi ke ti ban ti ter tɔb la.

20 Ti ga li joo ɲimombil sakpen ke ti tii bi. Taa ban ke unii ubaa bii timi ke ti gur tibaa ngem.

21 Tidindaan nyi ke ti ɲani mbaməm la. Ti ban ke binib mu bee ke ti ɲani mbaməm.

22 Nima le ti ga tun tina aabo uken u mu dii Taitus mam ki dan ni chee. N-yoonn məmək ti nan lik tina aabo ngbaan aabimbin aah bi pu na, ki kan ke unimbil man Uwumbər aatun pu. U pak nimi ke ni ga ɲa maah ban pu na, nima le cha u moo ban ke u dan ni chee.

23 Binib yaa baa nimi Taitus aabər kan, ni tuk bi ke u ye maatutuɲeer u ter mi m tuk nimi Yesu aabɔnyaan na la. Ubaa yaa baa nimi tinaabitiib bi dii Taitus na aabər kan, ni tuk u ke bi ye Yesu aanib aatutum la. Baabimbinyaan pu, le binib nyuɲni Kristo.

24 Ni li mək bi ni Yesu aanib məmək naah gee Uwumbər aanib pu na, ki ter bi, ke taah nan pak nimi pu na.

9

Naah ga ter Yesu Kristo aadidiliib biken pu na

1 Maa ki ban m ɲmee kigbaɲ ki tuk nimi naah ga ter Yesu aanib bi bi Jerusalem ni pu na.

2 M nyi ke ni ban ni ter bi. M nan pak nimi Masedonia aanib chee, ki bui bi ke nimi bi bi Griis aatiɲ ni na nan ban ni ter Yesu aanib giina. Ninimbil aah man ke ni ter Uwumbər aanib pu na, nima le cha bi ponn ni pam mu ban bi ter bi.

3 Le m ban m cha tinaabitiib bimina buen ni chee, aan bi ti kan ke taah nan pak nimi pu na, ti gbii la. Ni ga li bi ke maah nan len pu na, ki gor ke ni too ɲimombil ngbaan.

4 Ni yaa kaa ye kina kan, Masedonia aatiɲ aanib bibaa yaa dii mi ki fuu ni ni chee, ki kan ke naa kee gor kan, ni ga jinn mi inimɔɔn, naa ye mi baanja aanimɔɔn, ti məmək aanimɔɔn. Ba pu? ti nan pak nimi bi chee.

5 Nima le m dak ke ni ɲan m gaɲ tinaabitiib bimina ke bi loln m pu nsan ki buen ni chee, ki ter nimi ni too ɲimombil ngbaan, naah nan puu tipuur ti na. M yaa fuu ni kan, m ga nan mui ni too ɲi ki doo. Nima le ga mək ke ni too ɲi, nimi aageehn pu, naa ye ke bi nan muk nimi le ni too ɲi.

6 M tuk nimi la, unii u bun tijikaar siib na ga nan chee siib la. Unii u mu bun tijikaar sakpen na ga nan chee sakpen la.

7 Unii məmək aah di pu ɲa usui ni ke u ga tii ni na, cha u tii kina. U taa tii ni mpombiin, ki taa tii limukl aatiin. Ba pu? Uwumbər gee unii u tii ni mpopiin na la.

8 Uwumbər ga nmaa ɲa tinyoor məmək ɲa ni pu, aan ni taa lann nibaa. Ni ga li kpa ki gur, ki ga nmaa tii binib bimək lann na.

9 Ni ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ni ke, “Ubulchindaan tii bigiim sakpen, waanann aa kpa ndoon.”*

10 Uwumbər u di ɲijikaabil di tii unii u bu tijikaar na, ki tii binib tijikaar bi ji na, uma le ga tii nimi naah ban pu na məmək, ki jer kina, aan ni moo ter binib biken.

* 8:15 : Lik Nnyam 16.18. * 9:9 : Lik Ilahn 112.9.

11 Ni yaa moo ter binib kan, Uwumbər le ga moo tii nimi. Naah ga tii timi ipiin ke ti tii biken na, nima le binib pam ga doon Uwumbər ipiin ngbaan pu.

12 Ni yaa ter Yesu aanib ki tii bi baah lann pu na kan, nima le binib pam ga doon Uwumbər mbaməm.

13 Ni yaa ter bi kan, nima le ga mək bi ke ni gaa Kristo aabənyaan ki kii, ki kpa tibulchinn, ki yakr naah kpa tiwan ni na tii bima, ni biken məmək. Nima le ga cha bi nyuŋ Uwumbər,

14 ki mee u tii nimi, ki li gee nimi, Uwumbər aah cha ni kpa tibulchinn sakpen pu na.

15 Cha ti doon Uwumbər u tii timi Ujarəon u jer ipiin məmək na man.

10

Pəəl aah len waatuln aabər pu na

1 Min Pəəl mbaa gaŋni nimi la. Ni ponn ni bibaa len ke maah nan bi ni chee na, maa kaar nimi, ke m yaa bi nibaa chee kan, m kpa lipobil ki ηmee kigbaŋ ki sur nimi. Min Pəəl bi suuna ke Kristo aah bi pu na, ki gaŋni nimi ke ni toor nimi aabimbin man,

2 aan m yaa fuu ni ni chee kan, m taa chiin ni ponn ni bibaa. M nyi ke m yaa fuu ni ni chee kan, m ga ηmaa li kpa lipobil ki chiin binib bi len ke ti dii dulnyaa ni aanib aah dii pu na.

3 Ni ye mbamən ke ti po ye binib la. Ni mu aa ye binib aajaak le ti jaa,

4 ki mu aa di binib aapəon le jan kijaak ngbaan. Ti di Uwumbər aapəon mu bii kinimbəŋ aapəon məmək na le jan ki. Ti len ki nyan binib bi kpak Uwumbər aabər kinikpakpak na,

5 ki nyan binib bi kpa kalmbaani ki dak ke bi kpa nlan ki jer Uwumbər na. Ti cha ilandak məmək kii Kristo aaməb.

6 Ti yaa bee ni ponn ni binib bi ga kii Uwumbər aaməboln na, le ti ga ηmaa daa binib bi gur kaa kii na aatafal.

7 Tə, ni lik binib paacham la aa? Ubaa yaa bi ni ponn ni ki len ke u ye Kristo aanii kan, cha u teer ke ti mu ye Kristo aanib ke waah ye pu na la.

* 10:17 : Lik Jeremia 9.24.

8 Tidindaan tii mi tininkpir ke m ter nimi ni dii u mbaməm, waa tii mi tininkpir ngbaan ke m bii nimi. M yaa puk kipupuk ki jer maah ba ga puk pu na kan, maan ji iniməon.

9 Ni taa li dak ke m ban m ηmee kigbaŋ ki ga li kpa nimi ijawaan na.

10 Bibaa len ke m ηmee tigbann ke mpəondaan na, ke m yaa bi ni chee kan, maa pəə, maaliin aa bi tibər tibaa ni.

11 Cha binib ngbaan aaboln bee ke ti yaa ηmee kigbaŋ ponn ni taah ga ŋa pu na kan, ti yaa fuu ni kan, ti ga ŋa kina la.

12 Taa ban ke ti di tibaa ŋaŋ binib bi yoor bibaa paacham na, kaa ban ke ti len ke ti ye bi ponn ni bibaa. Baa kpa nlan. Bi lik təb aabimbin aah bi pu na, ki ŋaŋni bibaa la.

13 Tima kan, taan li kpa kipupuk ki lakr taah tun lituln pu na. Ti ga li kpa kipupuk Uwumbər aah siin lituln li ki tii timi na pu. Taah nan tuk nimi waaliin na, nima le ye lituln ngbaan ponn ni ngem.

14 Ti nan puen biken ki fuu ni ni chee ki tuk nimi Kristo aabənyaan tee. Taah ŋani kina na, ti po tun lituln li Uwumbər siin timi na la.

15 Taa ban mpakm biken aatuln pu. Ti kpa limakl ke ni ga moo dii Yesu aasan mbaməm, ki ga ter timi ke ti tun Uwumbər aatuln sakpen, waah siin li pu ki tii timi na.

16 Le ti ga ηmaa buen ntim mu daa ki jer nimi aatiŋ na, ki ti tuk binib tibənyaan tee. Taan buen biken aah tun lituln nin chee na, kaa ban ke bi pak timi biken aatuln pu.

17 Uwumbər Aagbaŋ len ke, “Unii umək ban ke u puk kipupuk na, cha u puk kipupuk Uwumbər pu.”*

18 Unii yaa pak ubaa kan, nima le aa mək ke Uwumbər aanibil gbiin u. Uwumbər yaa pak unii kan, nima le mək ke Uwumbər aanibil sil gbiin u.

11

Binib bi ban ke bi ηmann Yesu aanib na aabər

1 Tə, m yaa len kijərək aaliin siib kan, ni pəon nibaa man ki li kpa limər m pu.

2 M gee nimi sakpen ke Uwumbər aah gee nimi pu na. Ni bi ke usapəon u kaa nyi

uja na aah bi pu na, le m ban m di nimi tii Kristo, ni li dii uma baanja.

³ M san ijawaan ke binib ga ηmann nimi, ni taa ki dii Kristo mbaməm, ke kinimbəŋ aah nan ηmann Adam aapuu Iif pu na.

⁴ Unii yaa fuu ni ni chee ki yaa tuk nimi tibər yayan ti kaa ye taah nan tuk nimi Yesu aabər ti na kan, ba ŋa ni ji limər u pu? Ba ŋa ni gaa tibər ti kaa ye Yesu aabənyaan, kaan cha ni kan Uwumbər Aafuur Nyaan na? Taah nan tuk nimi Yesu aabənyaan tee na, tibər ngbaan le nan cha ni kan Uwumbər Aafuur Nyaan.

⁵ Binib bi ηmanni ke bi ye Yesu aakpambalb na, maa dak ke bi jer mi.

⁶ Nibaakan, maan ηmaa len ke unii u bae mbaem sakpen na aah len pu na. M mu nyi Yesu aabər mbaməm, ki ŋeer ti məmək tuk nimi, binib aanimbil ni.

⁷ M nan sunn mbaa taab ke m yoor nimi paacham; kinye pu? m nan tuk nimi Uwumbər aabənyaan, kaa jin nimi kidaak. Maah ŋa kina na, ni kpa taani ii?

⁸ Maah nan tuk nimi Uwumbər aabər na, Yesu aanib biken nan pa mi la. Ni naahn ke m nan yoor baamombil ngbaan ke m li joo ter nimi le na.

⁹ Buyoonn m nan bi ni chee ki lann maah ban pu na, maa muk nimi ke ni ter mi. Tinaabitiib bi nyan Masedonia aatiŋ ni na nan joo ni maah ban tiwan ni na məmək. Maah nan bi pu n-yoonn ngbaan na, m ga li beenin bi kina la, kaan muk nimi ke ni ter mi.

¹⁰ Kristo pu le m len mbamən, maan muk unii ubaa nibaa chee Griis aatiŋ ponn ni ke u ter mi.

¹¹ Ba pu? Ni ye ke maa gee nimi le ki len kina aa? Uwumbər nyi ke m gee nimi la.

¹² M ga li beenin tuk nimi Yesu aabər, kaan ji nimi kidaak. Biŋmaŋmannim bi ji nimi kidaak na aan ηmaa pak bibaa ki len ke bi bi ke taah bi pu na.

¹³ Binib ngbaan ηmanni nimi la. Baa ye Kristo aakpambalb. Bi ηmanni nimi ke bi tun waatuln, ki mu aa tun.

¹⁴ Baah ŋani kina na, ni taa cha ni gar nimi. Kinimbəŋ kibaa ηmanni ke ki ye Uwumbər aatuun u wiin chain na.

¹⁵ Kinimbəŋ aatutum yaa ηmanni ke bi ye bininyaam kan, ni taa cha ni gar nimi.

Uwumbər ga daa bitafal baatuln aah ŋeer pu na.

Pəal aah ji falaa Yesu Kristo pu pu na

¹⁶ M ki tuk nimi la, ni taa dak ke m ye ujər. Ni mu yaa dak ke m ye ujər kan, ni li kpa limər m pu, ki cha m mu pak mbaa siib.

¹⁷ Maah ga len pu na aa ye Tidindaan aabər aaboln. Maah ga pak mbaa pu na, m ga len ke ujər na la.

¹⁸ Binib pam le bi ki pak bibaa dulnyaa ni aawan pu. Nima le m mu ga pak mbaa.

¹⁹ Ni dak ke ni kpa nlan. Ba ŋa ni ji limər bijərb pu ki kpa mpopiin?

²⁰ Maah len pu na le ye ke unii yaa chuu nimi tinaagbiir, bee u ji nimi aawan, bee u ηmann nimi, bee u kpa kalmbaani, bee u faa nimi kitapak kan, le ni kpa limər u pu.

²¹ Taah kaa muk nimi kina na, le ni bii timi, ke taa kpa mpəən aa?

Unii ubaa yaa kaar ke u pak ubaa kan, m mu kaar kina la. M len ke ujər na la.

²² Biŋmaŋmannim ngbaan ye Hiibru yaab la aa? M mu ye. Bi ye Israel yaab la aa? M mu ye. Bi ye Abraham aayaabitiib la aa? M mu ye.

²³ Bi ye Kristo aatutum la aa? M mu ye ki jer bi. M ŋa nimi gafara la, m len ke ujər na la. M nan tun Kristo aatuln ki jer bi, ki koo tiyondir ponn ni ki jer bi. Kristo pu, binib nan gbaa mi ŋinaalab ki ti chaar jer. M nan kani linimaln, naa nan pəə ke m kpo.

²⁴ Nfum muŋmu le Juu yaab gbaa mi linaalab nfum piitaa ni muwae.

²⁵ Rom yaab nan gbaa mi ŋidabil nfum mutaa la. Binib nan mae mi ŋitakpal nfum mbaa la. Nfum mutaa le inɔi liin nnyusakpem ni ki cha mi. Kinyeek kibaa ni nwimən le m nan bi likpaln pu nnyusakpem ni.

²⁶ M nan chuun ŋisachun n-yoonn məmək, ki kani linimaln nnyun ni, le ki kani linimaln bififiirb chee, le ki kani linimaln maanib Juu yaab chee, le ki kani linimaln binib bi kaa ye Juu yaab na chee, le ki kani linimaln ntim ponn ni, ni kipəək ni, ni nnyusakpem ni, le ki kani linimaln binib bi ηmann ke bi ye Yesu Kristo aanib na chee.

²⁷ M tun Yesu Kristo aatuln linimaln, ki kani falaa, kaa geenii kinyeek. Nkon ni

nnyunyuu mək nan joo mi. M nan lann tijikaar. Tiwoor nan joo mi. Maawan-
peenkaan aa nan fuu tiwoor ngbaan.

²⁸ Naa ye falaa umina baanja le m kan. Ilandak joo mi iwiin məmək Yesu aanib məmək pu.

²⁹ Ubaa yaa kaa kpa mpəən kan, ni yəl m mu aawon la. Ubaa yaa tən uken ke u tun titunwanbir kan, ni fiini maanjuul la.

³⁰ Tə, m yaa puk kipupuk kan, m ga puk kipupuk maadabur aabər pu la.

³¹ Tidindaan Yesu Aate Uwumbər, u yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, uma le nyi ke m len mbamən la.

³² Maah nan bi Damaskus aatiŋ ni, Ubər Aretas aayoonn na, le kitiŋ ngbaan aaninkpel nan ban u chuu mi, le ki cha waatəb aajab si kii kitiŋ na aabisaməb chee, ke bi nan chuu mi.

³³ Le njətiib di mi ŋa kibəəkuuk sakpen ni, ki ti di mi laan takolu u bi kitiŋ ngbaan aagoln pu na, le m nyan unjaal ni.

12

Pəəl aah kan tibəkpiirkaan ti na

¹ See m puk kipupuk. Ni mu aa kpa tinyoor. M ga tuk nimi Tidindaan aah mək mi lijiniŋiir aawan pu ki kpiir tibər ti tuk mi na.

² Nibin kipiik ni ŋinaa le Uwumbər nan yoor mi buen udo paacham. M nyi u di maawiin baanja le buen aan u di maawiin ni nwon mək le di buen. Uma le nyi.

³ M po nyi ke Uwumbər yoor mi buen paacham, Paradais* ni.

⁴ Le m ŋun tibər ti maan ŋmaa tuk unii ubaa na. Uwumbər aa kii ke m len ti.

⁵ Lijiniŋiir aawan ngbaan pu, le m ga puk kipupuk. Maan pak mbaa, m ga puk kipupuk maadabur aabər pu la.

⁶ M yaa ban m puk kipupuk kan, maan le ye ujer; ba pu? m ga len mbamən la. M mu aan puk kipupuk. Ba pu? maa ban ke unii ubaa pak mi ki jer maah ŋeer pu na. M ban ke bi lik maabimbin aah bi pu na, ki pel maah len pu na, le ki bee maah bi pu na.

⁷ Tə, Uwumbər aah nan mək mi lijiniŋiir aawan sakpen pu na, waa ban ke m yoor mbaa paacham lijiniŋiir aawan ngbaan pu.

Nima le u cha limukl li nyan ni kinimbər chee na muk mi. Limukl ngbaan wu mi ke nkokon aah saa tiwon kan, ni wu pu na.

⁸ Le m mee Tidindaan nfum mutaa ke u nyan mi limukl ngbaan ni.

⁹ Le waa kii, le ki bui mi ke waaterm le ga cha m nyan limukl ngbaan; ba pu? unii u kaa kpa mpəən na ga li kpa waapəən mbaməm. Le m kpa mpopiin ki kpa kipupuk maadabur aabər pu, aan ki li kpa Kristo aapəən.

¹⁰ M yaa kan idabur, ni ŋisiibil, ni falaa, ni limukl, ni tibər, Kristo pu kan, le ni mə mi; ba pu? maah kaa kpa mbaa aapəən buyoonn na, le m kpa Kristo aapəən.

Pəəl aatafal aah bi Korint aatiŋ aanib ni pu na

¹¹ Ni yaa ba pak mi kan, ni ba ga li ŋan. Naah kaa pak mi na, nima le cha m pak mbaa ke ujer na. M yaa kaa bi tibər tibaa ni kan, binib bi ŋmanni ke bi ye Yesu aakpambalb na aa jer mi.

¹² Maah nan bi ni chee na, m nan tun lijiniŋiir aatun Uwumbər aapəən pu, ki nan kpa limər n-yoonn məmək. Nima le mək ke m ye Yesu aakpambalb mbaməm.

¹³ Yesu aanib biken jer nimi kinye? Maah kaa muk nimi ke ni tii mi nibaa na le cha bi jer nimi ii? Nimina yaa kpa taani kan, m ŋa nimi gafara la.

¹⁴ Tə, dandana wee, m gor ke m dan ni chee taataa. Maan li ban nibaa ni chee. M ban nimi la, naa ye nimi aamombil. Mbim aa kpiini tetiib, tetiib le kpiini mbim. Ni bi ke maabim na la.

¹⁵ Nima le ni mə mi ke m di mbaa tii nimi, ki tun lituln linimaln ke m ter nimi. M yaa moo gee nimi kan, nimi aageehm bar la aa?

¹⁶ Ni ye mbamən, maa nan ŋani nimi falaa ke ni tii mi nibaa. Le ni ponn ni bibaa len ke m nan ŋmanni nimi, ki jin nimi aawan. M jin nimi aawan kinye?

¹⁷ Maah nan cha binib buen ni chee na, bi ponn ni ubaa nan jin nimi aawan ki tii mi ii? Aayii.

¹⁸ M nan gan Taitus ke u buen ni chee, le ki cha tina aabo uken mu dii u. Taitus jin nimi aawan nibaa aa? Aayii. Ti kpaan nlandak mubaa la. Maah ŋani pu na, u mu

* **12:3** : Paradais ye Uwumbər do paacham la.

ɲani kina la. Ti məmək dii kitaabuk kibaa la.

¹⁹ Ni dak ke ti len ke ti nyan tibaa tibər ni la aa? Taa ɲani kina kpala. Ti bi Uwumbər aanimbiin ni, ki len Kristo aah ban pu na. Maanigeekaab, ti ban ke ti ter nimi ke ni moo dii Uwumbər aasan mbaməm. Nima le cha ti len.

²⁰ M san ijawaan ke m yaa fuu ni ni chee kan, naah bi pu na aan li mɔ mi, m mu aah ga li bi pu na aan li mɔ nimi mu. M san ijawaan ke m ga nan mui ni bi kpak tɔb kinikpakpak, ki kpa lipiipoln tɔb pu, ki gee liɲuul tɔb pu, ki yakr tɔb, ki sii tɔb, ki bii tɔb, ki kpa kalmbaani, ki ɲma tijar,

²¹ ke m yaa fuu ni ni chee ki kan ke ni ponn ni pam tun titunwanbir, ni tijɔɲ aatun, ki gər kidagook, ki ɲani tiwan ni kaa ɲan na, kaa kpeln nimi aabimbin kan, ni ga bii nsui sakpen. Le Maawumbər ga cha m ji inimɔɔn ni pu.

13

Kookoo aasurm ni idoan

¹ Tɔ, m ga dan nan mann nimi taataa la. Ni yaa galn unii ubaa kan, maan gar nimi, see biseeraadam bilee, bee bitaa len.*

² Maah nan mann nimi lelee na, m nan sur ni ponn ni bimək tun titunwanbir na. Dandana wee, maah kaa bi ni chee na, m ki sur bi ke maah nan sur bi njan pu na, ke m yaa fuu ni kan, m ga daa bitafal.

³ Nima le ga mək nimi ke Kristo le cha m len. Waa ye udabur ni chee, u kpa mpɔɔn ni chee.

⁴ U nan di waapɔɔn lii ki cha bi kpa u ndɔpuinkoo pu. Dandana, u fu Uwumbər aapɔɔn pu la. Timi bi mu kpaan u chee na aa kpa mpɔɔn. Ti mu aah kpaan u chee na, ti mu fu Uwumbər aapɔɔn pu, ki ga ɲmaa mək nimi mpɔɔn ngbaan.

⁵ Ni lik nimi aabimbin aah bi pu na man, ke ni sil tii Yesu Kristo naadii aan naa tii. Ni taa lik maabimbin aah bi pu na man, ni li lik nimi nibaa aabimbin aah bi pu na. Naa bee ke Yesu Kristo bi ni ni ii? U bi ni ni la; u yaa kaa bi ni ni kan, naa ye waanib mbaməm.

⁶ M kpa limakl ke ni ga bee ke timi le ye waanib mbaməm.

⁷ Ti mee Uwumbər tii nimi, ke ni taa tun titunwanbir. Naa ye ke ti ban ti mək nimi timi aabamən la. Ni yaa po dak ke taa ye Yesu aanib mbaməm kan, ti po ban ke ni tun lituln li ɲan na la.

⁸ Ba pu? taan ɲmaa di mpɔɔn mu Uwumbər tii timi na, ki len tibɔnyaan tee. Ti ban ke tibɔnyaan ngbaan loln nsan la.

⁹ Ti yaa kaa kpa mpɔɔn, le nimi le kpa mpɔɔn kan, ni mɔ timi la. Le ti mee Uwumbər tii nimi ke ni toor nimi aabimbin.

¹⁰ M ɲmee kigban kee, ke maah kaa bi ni chee na, m yaa nan fuu ni ni chee kan, m taa chiin nimi, ki mək nimi maapɔɔn. Nima le cha m ɲmee ki. Tidindaan le tii mi tininkpir ke m ter nimi ni dii waasan mbaməm. Waa tii mi tininkpir ngbaan ke m di bii nimi.

¹¹ Nnaabitiib, tibər ti gur na le ye ke m ban m chɔi nimi la. Toor nimi aabimbin man. Sɔɲ tɔb aasui man. Ni li kpa kimɔbaan ni nsuudoon man, le Uwumbər u gee timi ki tii timi nsuudoon na ga li bi ni chee.

¹² Ni li dooni tɔb mbaməm man.

Uwumbər aanib bimək bi do na dooni nimi.

¹³ Tidindaan Yesu Kristo aanimbaasaln, ni Uwumbər aageehm, ni Waafuur Nyaan aamɔbaan li bi ni məmək chee.

* 13:1 : Lik Ikaal 17.6; 19.15.

Kigban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii GALASIA YAAB na

¹⁻² Min Pɔɔl ni nnaabitiib bimək bi m chee na dooni nimi Yesu aanib bi bi Galasia aatim ni na. Yesu Kristo ni Tite Uwumbər u fikr u nkun ni na le ηa mi waakpambal. Naa ye unibən le ηa mi, kaa ye binib le di lituln ngbaan tii mi.

³ Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

⁴ Tite Uwumbər aageehn pu, le Kristo nan kpo timi aatunwanbir pu, ke u nyan timi dulnyaa wee aatunwanbir ni.

⁵ Uwumbər le yeh mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Tibənyaan baan baan̄ja le bi

⁶ Kristo aanimbaasaln pu, le Uwumbər yin nimi ke ni dii u. Ni tee gar mi pam; ba pu? ni ban ni di Uwumbər lii mala, ki gaa tibəyayan,

⁷ ti kaa ye tibənyaan na. Binib bibaa bi, ki muk nimi, ki ban bi kpeln Kristo aabənyaan tee.

⁸ Timi le yaa tuk nimi tibər ti kaa ye taah nan tuk nimi tibənyaan ti na, bee ni ti ki ye Uwumbər aatuun u nyan ni Uwumbər do na le tuk nimi tibəyayan tee kan, cha Uwumbər puun lii u pu.

⁹ Taah nan tuk nimi pu na, m ki tuk nimi dandana wee, ke unii ubaa yaa tuk nimi tibəyayan ti kaa ye naah nan gaa tibənyaan ti na kan, cha Uwumbər puun lii u pu.

¹⁰ M ban m piir binib aasui le aan Uwumbər aasui? M ban ke binib pak mi ii? Aayii. M yaa ban ke binib pak mi kan, maa ba ga li ye Kristo aatutunn.

Pɔɔl aah ηa Yesu Kristo aatutunn pu na

¹¹ Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah nan tuk nimi tibənyaan ti na, taa nyan ni binib chee.

¹² Maa nan gaa ti binib chee. Unii ubaa aa di ti tuk mi. Yesu Kristo ubaa le kpiir ti tuk mi.

¹³ Ni nan ηun maabimbin aah nan ye pu buyoonn m nan dii Juu yaab aasan na. M nan ηa Uwumbər aanib falaa sakpen a, ki ban ke m kuln bi.

¹⁴ M nan dii Juu yaab aasan ki jer ηjeen aatətiib ponn ni pam aah dii pu na. Nnim-bil nan man tiyaajatiib aakaal pu.

¹⁵ Uwumbər aanimbaasaln pu, le u lee mi buyoonn baa nan kee ma mi na, le ki yin mi ke m dii u.

¹⁶ Waageehn pu le u kpiir Ujapəon aah bi pu na mək mi, ke m buen ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na waabər. Waah ηa kina na, le maa buen unii ubaa chee ki ti kpokl maah ga ηa pu na,

¹⁷ kaa buen Jerusalem ki ti kpokl binib bi puen ye Yesu aakpambalb na chee. M nan buen Arabia aatiη ni ki ti bi nima mbaa ki mee Uwumbər, le ki nin gir buen Damaskus aatiη ni.

¹⁸ Njibin ηitaa aah jer na, le m buen Jerusalem m ti mann Piita, ki nan bi u chee iwiin kipiik ni iηmu.

¹⁹ Maa nan ki kan Yesu aakpambalb ubaa kpee, see Jems u ye Tidindaan aanaal na baan̄ja.

²⁰ Maah ηmee pu tii nimi na, Uwumbər nyi ke maa mən nnyamən.

²¹ Tɔ, le m nyan Jerusalem, ki buen Siria aatiη ni, ni Silisia aatiη ni.

²² N-yoonn ngbaan Kristo aanib bi nan bi Judea aatim ni na aa nan kee kan mi, kaa nyi mi.

²³ Bi po ηun ke uja u nan ηani bi falaa na, dandana wee u chuun mooni tibənyaan ti u nan ban u bii ti na.

²⁴ Nima le cha bi nyun̄ Uwumbər m pu.

2

Pɔɔl ni Yesu Kristo aakpambalb biken

¹ Njibin kipiik ni ηinaa aah jer na, le m ni Banabas gir buen Jerusalem. Taitus mu nan dii timi.

² Uwumbər nan tuk mi ke m buen Jerusalem. Nima le cha m buen. Le m ni Yesu aanib aaninkpiib kuun təb chee tibaa, le m ηeer tuk bi tibənyaan ti m mooni binib bi kaa ye Juu yaab chee na; ba pu? m nan ban ke bininkpiib ngbaan kii maah tun Uwumbər aatuln pu na, maatuln taa bee fam.

³ Tɔ, Taitus u nan bi m chee na ye Griik aanii la. Le Yesu aanib aaninkpiib ngbaan aa muk u ke u gii uchakpaln.

⁴ Binib bibaa bi, ki ηmanni ke bi dii Yesu Kristo, ki kpaan ti chee; bima le nan ban ke bi gii u. Bi kpaan ti chee ke bi lik taah gaa tibaa pu ki dii Yesu aasan kaa ki dii Moses aakaal na. Le bi nan ban ke bi muk timi ti ki dii Moses aakaal.

⁵ Le taa kii baah ban pu na kpala. Taa nan ban unii ubaa kpeln Yesu aabɔnyaan tee ki tuk nimi tibɔyayan.

⁶ Yesu aanib aaninkpiib bi kpa liyimbil na, baah bi pu na, naa ye nibaa m chee; ba pu? Uwumbɔr aa pak ubaa ki jer uken, binib ngbaan aa len ke m di tibɔr tibaa ki kpee maah mooni tibɔr ti na pu.

⁷ Bi bee ke Uwumbɔr lee mi ke m di Yesu aabɔnyaan tuk binib bi kaa ye Juu yaab na, ke waah nan lee Piita u ti tuk Juu yaab pu na.

⁸ Uwumbɔr u tii Piita mpɔɔn ke u ti tuk Juu yaab Yesu aabɔnyaan na, uma le tii m mu mpɔɔn ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na.

⁹ Le Jems, ni Piita, ni Jɔnn, bi ye Yesu aanib aaninkpiib na, bee Uwumbɔr aah ter mi waatuln ponn ni pu na, le bi di biɲaal tii m ni Banabas ke naabitiib pu na, ki kii ke ni ηnan ke ti buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, aan bi mu buen Juu yaab chee.

¹⁰ Bi nan ban ke ti li teer ki ter binib bi ye bigiim bi ponn ni na. M mu aanimbil man ke m ter bi.

Pɔɔl aah kae Piita pu na

¹¹ Tɔ, Piita aah fuu ni Antiok aatin ni na, le m kpak u; ba pu? u nan kpa taani la.

¹² Bijab bi nan nyan ni Jems chee na aah kaa nan kee fuu ni buyoonn na, u nan ji binib bi kaa ye Juu yaab na chee tijikaar. Bijab ngbaan aah nan fuu ni na, le u nyan binib bi kaa ye Juu yaab na chee, kaa ki ji bi chee tijikaar; ba pu? u nan san Juu yaab bi nyan ni Jems chee na ijawaan.

¹³ Le Juu yaab bi nan bi Antiok aatin ni na mu ηani Piita aah ηa pu na. Bi nyi tiwan ni ηan na, le kaa ηani ni. Hali bi nan cha Banabas mu yenn.

¹⁴ M nan kan ke baa dii Yesu aabɔnyaan mbamɔm. Le m tuk Piita bi mɔmɔk aanimbil ni ke, “Aa ye Juu aanii la. Aa yaa dii binib bi kaa ye Juu yaab na aah dii pu na, kaa ki dii Juu yaab aasan kan, ba ηa aa muk

binib bi kaa ye Juu yaab na ke bi dii Juu yaab aasan?”

Gaakii pu le Uwumbɔr ga gaa binib lii

¹⁵ Tɔ, ti ye Juu aamaal ni la. Taa ye binib bi kaa ye Juu yaab bi ye titunwanbirdam na;

¹⁶ le ti mu nyi ke unii yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbɔr len ke waabɔr ηan. Unii yaa gaa Yesu Kristo ki kii kan, nima le ga cha Uwumbɔr len ke waabɔr ηan. Le ti gaa Yesu Kristo ki kii; ba pu? taah gaa u ki kii pu na, nima le cha Uwumbɔr len ke timi aabɔr ηan, naa ye ke ti dii Moses aakaal mbamɔm le cha u len; ba pu? Uwumbɔr aan len ke unii ubaa aah dii nkaal ngbaan pu na le cha waabɔr ηan.

¹⁷ Taah kpaan Kristo chee ke ti ηmar pu na, nima le mɔk ke timi Juu yaab ye titunwanbirdam ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu aah ye pu na. Nimina mɔk ke Kristo ban titunwanbir aa? Aayii.

¹⁸ M nan yii Moses aakaal ki dii Yesu aasan la. M yaa ki dii nkaal ngbaan kan, nima le ga ηa mi utunwanbirdaan.

¹⁹ Maa ki dii nkaal ngbaan ke unii u kpo na aah kaa ki dii pu na la. Ni naahn ke nkaal ngbaan aah ku mi le na. M yii nkaal ngbaan ke m li bi Uwumbɔr aah ban pu na la.

²⁰ M nan kpo Kristo chee ndɔpuinkoo pu, le m mu beenin fu; naa ki ye min Pɔɔl le fu. Kristo le fu m ni. Uma Uwumbɔr Aajapɔɔn u gee mi ki nan kpo m pu na, uma le m gaa u ki kii, nima pu le m bi.

²¹ Maa yii Uwumbɔr aanimbaasaln. Maah len pu na le ye ke unii yaa bui ke waah dii Moses aakaal na, nima le ga gaa u lii kan, u bui ke Yesu nan kpo fam le na.

3

Nkaal bee gaakii

¹ Galasia aatin aanib, bijɔrb, ηma ηmanni ni ke ni taa ki dii mbamɔn? Ti nan tuk nimi Yesu Kristo aah nan kpo ndɔpuinkoo pu pu na. Ni bi ke ninimbil aah kan le na.

² Cha m baa nimi mbaan mbaa. Naah dii Moses aakaal na le cha ni gaa Uwumbɔr Aafuur Nyaan aan naah ηun Yesu aabɔnyaan tee ki gaa u ki kii na le cha ni gaa?

³ Uwumbər Aafuur Nyaan aapəən pu, le ni nan piin ki dii waasan. Ni ye bijərb ki dak ke ni ga ŋmaa dii u nimi nibaa aapəən pu uu?

⁴ Uwumbər aah tun litukpaan ki tii nimi na, ni ye fam la aa? M mak ke laa ye fam.

⁵ Uwumbər nan tii nimi Waafuur Nyaan ki tun lijnjiir aatun nikaasisik ni. Naah dii Moses aakaal na le cha u ŋani kina aan naah ŋun Yesu aabənyaan tee ki gaa u ki kii na le cha u ŋani kina?

⁶ Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, kina pu na le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaan u chee.”*

⁷ Nimina mək timi ke binib bi gaa Uwumbər ki kii na, bima le ye Abraham aayaabitiib.

⁸ Ni ki ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke Uwumbər nan bee ke binib bi kaa ye Juu yaab na ga nan gaa u ki kii ki ŋmar. Baah kaa nan kee gaa u ki kii buyoonn na, le u nan puen tuk Abraham tibənyaan tee, ki bui u, “Aa pu, le m ga ŋa tinyoor ŋa ŋinibol məmək pu.”†

⁹ Nima pu na, Uwumbər ga ŋa tinyoor ŋa binib bi gaa u ki kii na pu, ke waah nan ŋa tinyoor ŋa Abraham u nan gaa u ki kii na pu na.

¹⁰ Tə, binib bimək dii Moses aakaal ke bi ŋmar na, Uwumbər aaməpuur bi bi pu la. Ba pu? ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Uwumbər aaməpuur bi unii umək yii, kaa dii ikaal ni mməkm mumək bi Nkaal aagbaŋ ni na pu la.”‡

¹¹ Ni ye mbamən la, unii yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbər len ke waabər ŋan. Ni ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Unii yaa gaa Uwumbər ki kii kan, Uwumbər ga len ke udaan ngbaan aabər le ŋan, uma le ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.”§

¹² Moses aakaal bi, le ki cha naadii mu bi. Nkaal ngbaan len ke unii u dii mu mbaməm na ga li kpa liməfal.*

¹³ Ti bii nkaal ngbaan la, nima le Uwumbər aaməpuur bi ti pu. Le Kristo nyan timi mməpuur ngbaan ni; kinye pu?

u nan kpo ndəpuinkoo pu ki di mməpuur ngbaan di tun uma ubaa aayil pu, ke baah nan ŋmee Uwumbər Aagbaŋ ni pu na ke,† “Unii umək bi kpa u ndəpuinkoo pu na, Uwumbər aaməpuur bi u pu la.”

¹⁴ Uwumbər nan ŋa tinyoor ŋa Abraham pu. Le Yesu Kristo nan kpo ti pu ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu kan tinyoor ngbaan. Le ti yaa gaa Yesu ki kii kan, ti ga gaa Uwumbər Aafuur Nyaan, waah nan puu tipuur ti ke u ga tii timi na.

Nkaal na, ni tipuur ngbaan

¹⁵ Nnaabitiib, m ga di binib aabər ki di ŋaŋ Uwumbər aabər aah bi pu na la. Unii yaa puu tipuur, ki ŋmee waayimbil ti pu kan, ubaa aan ŋmaa kpeln ti, kaan ŋmaa ŋa ti fam.

¹⁶ Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ni uyaabil la. Waa len ke uyaabitiib, kaa len ke kinipaak, u len ke unibaan la. U nan len ke uyaabil la.‡ Uma le ye Kristo.

¹⁷ Maah len pu na le ye ke Uwumbər nan puu tipuur, ki puu ke u ga sil ŋa kina [Kristo pu]. Njibin ikui inaa ni ŋibin piitaa aah jer na, le u tii binib nkaal. Nkaal ngbaan aa ŋa tipuur ngbaan fam.

¹⁸ Tipuur ngbaan pu le Uwumbər nan ŋa tinyoor ŋa Abraham pu. Nima le mək ke u ga ŋa tinyoor ŋa ti mu pu, tipuur ngbaan pu. Naa ye ke ti dii nkaal ngbaan le ga cha u ŋa tinyoor ŋa ti pu.

¹⁹ Ni yaa ye kina kan, ba pu Uwumbər nan tii binib nkaal ngbaan? U nan tii bi nkaal ngbaan ke bi bee titunwanbir aah ye pu na. U ban ke nkaal ngbaan li bi ki nan saa buyoonn Abraham aayaabil§ ga fuu ni na. Abraham aayaabil ngbaan le Uwumbər nan puu tipuur ngbaan tii u. Uwumbər nan cha waatuuntiib di nkaal ngbaan tii Moses, ke u di tii binib.

²⁰ Uwumbər nan cha waatuuntiib ni Moses le tii binib nkaal ngbaan. Uwumbər ubaa le nan puu tipuur na ki tii Abraham.

Nkaal ngbaan aatuln

²¹ Moses aakaal kpak Uwumbər aah puu tipuur ti na aa? Aayii. Nkaal ngbaan yaa

* **3:6** : Lik Mpiin 15.6; Rom Yaab 4.3. † **3:8** : Lik Mpiin 12.3. ‡ **3:10** : Lik Ikaal 27.26. § **3:11** : Lik Habakuk 2.4. * **3:12** : Lik Liifai Yaab 18.5. † **3:13** : Lik Ikaal 21.23. ‡ **3:16** : Lik Mpiin 12.7. § **3:19** : Abraham aayaabil ngbaan ye Yesu la.

ba ŋmaa tii timi limɔfal kan, nkaal ngbaan pu le ti ba ga ŋmar.

²² Tɔ, Uwumbɔr Aagban len ke dulnyaa ni aanib mɔmɔk ye titunwanbirdam la, ke Uwumbɔr aah nan puu tipuur ti na, u ga ŋa tinyoor ŋa binib bi gaa Yesu Kristo ki kii na pu. Binib bi gaa u ki kii na, bima le u ŋa tinyoor ŋa bi pu.

²³ Buyoonn Yesu aa nan kee fuu ni na, Moses aakaal nan dii timi ki nan saa buyoonn Yesu nan dan dulnyaa ni na ke ti gaa u ki kii.

²⁴ Nkaal ngbaan nan ye ukikiir ki kii timi, ki nan saa buyoonn Yesu fuu ni na, aan ti gaa u ki kii le ki ŋmar.

²⁵ Dandana wee Yesu le ti gaa ki kii. Moses aakaal aa ki joo timi.

²⁶ Nimi bimɔk gaa Yesu Kristo ki kii na, u pu le ni ye Uwumbɔr aabim.

²⁷ Baah nan muin nimi nnyun ni, Kristo aayimbil pu na, ni gaa Kristo aabimbin la.

²⁸ Naah kpaan Yesu Kristo ni na, ni mɔmɔk ye unibaan la. Juu yaab ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ni binaagbiib ni mmaal aabim, ni bijab ni bipiib, ni mɔmɔk ye unibaan la.

²⁹ Ni ye Kristo aanib la. Nima le ni ye Abraham ayaabitiib. Le ni ni u ga kan tiwanyaana ni Uwumbɔr nan puu tipuur ke u ga tii nimi paacham na.

4

¹ Maah len pu na le ye ke ubo u ga ji lifaal na le yeh ute aawan mɔmɔk; le waah laa ye ubo buyoonn na, waa jer unaagbiija.

² U bi waaninkpiib ni bimɔmɔkb aanjaal ni, ki nan saa nwiin mu ute siin na.

³ Ti mu bi kina la. Buyoonn taa nan kee nyi Yesu aabɔr na, dulnyaa aawanbir nan joo timi tinaagbiir la.

⁴ Naah nan ŋeer n-yoonn mu na, le Uwumbɔr nan tun ni Ujapɔn. Upii le nan ma u. Juu yaab aakaal le nan joo u,

⁵ ke u gaa binib bi dii nkaal ngbaan na lii, aan Uwumbɔr ŋa timi waabim.

⁶ Taah ye Uwumbɔr aabim na, le Uwumbɔr tun ni Ujapɔn Aafuur Nyaan tisui ni. Muma le cha ti yin Uwumbɔr ke Tite.

⁷ Nima pu na, saa ki ye unaagbiija. Aa ye Uwumbɔr aabo la. Saah ye waabo na, aa ga kan waah puu tipuur ti na [Kristo pu].

Pɔɔl aatafal aah bi Galasia yaab ni pu na

⁸ Buyoonn naa nan kee nyi Uwumbɔr na, ŋiwaa ŋi kaa ye Uwumbɔr na nan joo nimi tinaagbiir la.

⁹ Dandana wee, ni nyi Uwumbɔr, le u mu nyi nimi. Ba ŋa ni ban ni labr ki ki dii dulnyaa aawanbir mu kaa kpa mpɔn, kaa ŋmaa ter nimi na? Ba ŋa ni ban ke tiwanbir ngbaan ki li joo nimi tinaagbiir?

¹⁰ Ni joo nwiin aakpaakool, ki joo unmal mu aakpaakool, ki joo libiln mu aakpaakool la.

¹¹ M nan tun Uwumbɔr aatuln linimaln nikaasisik ni. Le ni muk mi nsui ni, ke nibaakan maatuln ga nan ŋa yɔli la.

¹² Nnaabitiib, m nan di ŋikoobil ngbaan mɔmɔk lii, ke m li bi ke naah bi pu na. M gan ni nimi ke ni mu li bi ke maah bi pu na, ki taa ki dii ŋikoobil ngbaan. Ni ye mbamɔn la, naa ŋa mi bakaa ubaa.

¹³ Idabur nan joo mi. Ni nyi ke idabur ngbaan nan tii mi nsan njan ke m dan nan tuk nimi Yesu aabɔnyaan.

¹⁴ Le ni ŋa mi tibulchinn, kaa lik mi fam, kaa yii mi ke m ye iween aanii. Ni nan gaa mi ke naah ba ga gaa Uwumbɔr aatuun, bee Yesu Kristo pu na.

¹⁵ Ni nan kpa mpopiin m pu la. Mpopiin ngbaan ki bi la chee dandana wee? M nyi ke ni yaa ba ga ŋmaa lokr nimi aanimbil ngbaan ki di tii mi kan, ni ba ga lokr ŋi tii mi.

¹⁶ Dandana wee, maah sur nimi ki tuk nimi mbamɔn na, nima le cha m kpaln nimi aadin aa?

¹⁷ Binib bi tuk nimi tibɔyayan na, binimbil man ni pu la. Baabɔr mu aa ŋan. Bi ban ke bi nyan nimi Yesu aasan ni. Bi ban ke ninimbil li man bi pu, aan ni dii bi.

¹⁸ Binib aanimbil yaa man nsanyaana pu kan, nima le ŋan. Ni ŋan, maah bi ni chee buyoonn na, ki ŋan maah kaa bi ni chee buyoonn na mu.

¹⁹ Maabim, ni wu mi ke imalween aah chuu upii kan, ni wu pu na, ki nan saa buyoonn ni ga chikr Kristo aasan ni na.

²⁰ M ban ke m li bi ni chee dandana wee, ki kpeln maamɔboln; ba pu? nlan nmal nimi aabɔr pu la.

Sara ni unaagbiipii Hagar aamɔkl

²¹ Nimi bi ban ni dii Moses aakaal na, naa nyi nkaal ngbaan aah len pu na aa?

²² Uwumbɔr Aagban len ke Abraham nan kpa japɔtiib bilee. Unaagbiipii nan ma ubaa, mmaal aabo mu ma uken.

²³ Unaagbiipii ngbaan ma kan, u po ma ubijabo binib aah ma pu na la. Mmaal aabo ma kan, Uwumbɔr le nan puu tipuur tii u ke u ga maa ubijabo, le u ma u.

²⁴ Bipiib bilee ngbaan aabɔr kpa nita la. Unaagbiipii u bi nan yin u ke Hagar na nan ma nnaagbiibim la. Hagar aabɔr njan Moses aakaal la; ba pu? Moses aakaal joo binib tinaagbiir la. Uwumbɔr nan tii Moses nkaal ngbaan Sainai aajool paab.

²⁵ Sainai aajool bi Arabia aatin ni la. Hagar aabim mu nan bi nima la. Jerusalem aatin ki bi dulnyaa ni na naahn unaagbiipii Hagar la; ba pu? Jerusalem aanib ye binaagbiib la. Moses aakaal le joo bi tinaagbiir.

²⁶ Le Jerusalem aatin ki bi paacham na aanib ye mmaal aabim. Timi le ye waabim.

²⁷ Ni nmee Uwumbɔr Aagban ni ke, “Upii u kaa ma mbim na, u li kpa mpopiin. Imalween aah kaa chuu upii u na, u li tar mpopiin ngbaan pu; ba pu? upii u aachal yii u na aabim wiir ki jer upii u kpa chal na aabim.”*

²⁸ Nnaabitiib, ti bi ke mmaal aabijabo Aisak aah nan bi pu na la; ba pu? Uwumbɔr aah puu tipuur ti na le cha ti ye waabim.

²⁹ N-yoonn ngbaan unaagbiipii aabijabo nan muk mmaal aabijabo Aisak u bi nan ma u Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn pu na. Dandana wee, ni bi kina la. Binib bi dii Juu yaab aakaal na muk timi bi ye Uwumbɔr aabim Waafuur Nyaan aapɔɔn pu na la.

³⁰ Uwumbɔr Aagban len kinye? Ki len ke Uwumbɔr nan bui Abraham, “Nyan unaagbiipii na ni waabo; unaagbiipii aabo na aa kpa nsan u ji lifaal mmaal aabo na chee.”†

³¹ Nnaabitiib, maah len pu na le ye ke taa ye unaagbiipii aabim, ti ye mmaal aabim la.

5

Yesu Kristo aah gaa timi lii pu na

¹ Kristo nan gaa timi lii, ke ti taa ki li bi tinaagbiir ni. Nima pu na, ni li si mbamɔm, ki taa cha tiwan nibaa ki li joo nimi tinaagbiir.

² Ni li pel mbamɔm, min Pɔɔl le tuk nimi ke ni yaa gii lichakpaln ke ni nmar kan, Kristo aan nja nimi tinyoor.

³ Unii umɔk gii uchakpaln ke u nmar na, m ban m ki sur u ke Moses aakaal mɔmɔk dii u la.

⁴ Nimi bi ban ke ni dii Moses aakaal ke ni nmar na, ni yakr Kristo chee la, ki di Uwumbɔr aaterm lii a.

⁵ Uwumbɔr Aafuur Nyaan bi ti ni. Le ti gaa Yesu ki kii. Nima le cha ti kii bundaln Uwumbɔr ga nan len ke timi aabɔr njan na.

⁶ Ti yaa kpaan Yesu Kristo ni kan, lichakpangeei aa ye tibɔkpaan. Unii yaa kaa gii kan, ni mu aa ye tibɔkpaan. Ti yaa gaa Yesu ki kii, ki mu yaa gee binib kan, nima le ye tibɔkpaan.

⁷ Ni nan dii Yesu mbamɔm la. Nma kiir nimi ke ni taa ki kii waabɔr ti ye mbamɔn na?

⁸ Binib bi kiir nimi na aabɔr aa nyan ni Uwumbɔr u yin nimi na chee.

⁹ Boroboro aanyɔk siib le cha boroboro mɔmɔk duuni.

¹⁰ Tɔ, naah ye Tidindaan aanib na le m bee ke naan dii nnyamɔn aamɔkm. Ntafadaan ga pii binib bi muk nimi na.

¹¹ Nnaabitiib, binib bibaa len ke m tuk binib ke bi li geei nchakpan aan ki nmar. Ti yaa gbii kan, ba pu Juu yaab beenin nani mi falaa? Ti yaa gbii ke m tuk binib ke bi li geei nchakpan aan ki nmar kan, Yesu aadɔpuinkoo aabɔr aa ba ga cha Juu yaab gee linuul.

¹² Cha binib bi muk nimi lichakpangeei pu na lee nyan bibaa aajawan.

¹³ Nnaabitiib, Uwumbɔr yin nimi ke u nan gaa nimi lii la. Waah gaa nimi lii na, ni taa ki li nani nimi aabimbikpok aah ban pu na. Ni li gee tɔb ki li ter tɔb.

* 4:27 : Lik Aisaya 54.1. † 4:30 : Lik Mpiin 21.10. * 5:14 : Lik Liifai Yaab 19.18.

14 Uwumbər aakaal mbaa len ke, “Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.”* Aa yaa joo nkaal ngbaan kan, Uwumbər aakaal məmək le aa joo.

15 Ni mu yaa kpa lipiipoln ki kpak tɔb kinikpakpak kan, ni li nyi, ni ga kuln tɔb.

Nfuur Nyaan ni unibən aabimbin

16 M tuk nimi la, cha Uwumbər Aafuur Nyaan le joo nimi man, ki taa ɲani nimi aabimbikpok aah gee pu na.

17 Timi aabimbikpok aah ban pu na le kpak Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na. Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na mu kpak timi aabimbikpok aah ban pu na. Timi aabimbikpok ni Uwumbər Aafuur Nyaan ye tɔb aadam la. Nima le cha ni pɔɔ ke ni dii mbaməm naah ban pu na.

18 Ni yaa dii Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na kan, Moses aakaal aa dii nimi.

19 Mbimbikpok aatuln bi lipaal la. Binib bi dii kina na le gər kidagook, ki tun tijəɲ aatuln, ni iniməɔn aatuln,

20 ki dii ɲiwaa, ki chuun ji inyək, ki nan binib, ki ban tibər, ki kpa lipiipoln, ki kpa liɲuul, ki kpa kukuməɲ, ki kpak tɔb kinikpakpak, ki yakr tɔb,

21 ki kpa iniman, ki ku binib, ki nyu ndaan gbii, ki gbiir bidagbiib aagbiir, ki tun lituln limina mək aaboln. M ki sur nimi ke maah nan sur nimi n-yoonn mu jer na pu na, ke binib bi ɲani kina na aan koo Uwumbər aanaan ni.

22 Uwumbər Aafuur Nyaan le cha binib gee tɔb, ki kpa mpopiin, ni nsuudoon, ni limər, ni tibulchinn, ni mbimbinyaan, ni ibamən,

23 ki bi suuna, ki chur bibaa. Nkaal aa bi ki ga kpak binib bi ɲani kina na.

24 Binib bi ye Yesu Kristo aanib na, bi yii baabimbikpok aah ban pu na məmək, ki di mbimbikpok ngbaan kpa Yesu aadɔpuinkoo pu.

25 Ti kpa liməfal Uwumbər Aafuur Nyaan pu. Nima pu na, cha Nfuur Nyaan ngbaan le joo timi.

26 Ti taa li kpa kalmbaani, ki taa muk tɔb, ki taa li kpa lipiipoln tɔb pu.

6

Ni li ye tɔb aatutum

1 Nnaabitiib, bi yaa pii unii titunwanbir ni kan, nimi bi nyi Uwumbər aasan mbaməm na, ni li bi suuna ki ter u ke u ki dii mbaməm, ki li lik aabaa, kinimbəɲ taa təɲ aa mu.

2 Kii Kristo aakaal mbaməm man, ki li ter tɔb nimi aamuk ponn ni.

3 Unii u kaa bi tibər tibaa ni na yaa dak ke u ye uninyuun kan, u ɲmanni ubaa la.

4 Cha unii məmək dakl lik ke waatuln ɲan aan laa ɲan. Li yaa ɲan kan, u ga li kpa mpopiin uma ubaa aatuln pu. U taa li kpa kipupuk ke waatuln ɲan ki jer una aabo yaan.

5 Ba pu? unii məmək kpa uma ubaa aatuln la.

6 Tɔ, binib bi bae Yesu aabənyaan na, cha bi yakr baah kpa ni na tii unii u mək bi tibənyaan ngbaan na.

7 Tɔ, ni taa ɲmanni nibaa; ni taa dak ke ni ga ɲmaa ɲmann Uwumbər; tiwan ni aa bun na, nima le aa ga nan chee. 8 Maah len pu na le ye ke unii yaa ɲani unibən aabimbin aah ban pu na kan, u ga kan nkun. Unii yaa ɲani Uwumbər Aafuur Nyaan aah ban pu na kan, u ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.

9 Cha ti tun litunyaan ki taa di cha; ba pu? ti yaa kaa di cha kan, ni nan saa naayoonn kan, ti ga kan lituln ngbaan aanyoor.

10 Nima na, ti yaa kan nsan kan, ti li ɲani binib məmək tiɲann. Binib bi gaa Yesu ki kii na, ti li ɲani bima le tiɲann sakpen.

Kookoo aasurm ni idoon

11 Lik man, m di mbaa aanjaal ɲmee ke ni filk ki tii nimi.

12 Binib bi muk nimi ke ni li geei ɲichakpan na, bi ban ke bi piir Juu yaab aasui, aan bi taa ɲa bi falaa Kristo aadɔpuinkoo aabər pu la.

13 Tɔ, binib ngbaan geei ɲichakpan la; bima bibaa aa dii Moses aakaal məmək. Bi po ban ni li geei ɲichakpan, aan bi li kpa kipupuk ke ni ɲa kina.

14 Mma kan, m ga li kpa kipupuk tiwan nibaa baanja le pu, nima le ye ke Tidindaan Yesu Kristo nan kpo ndɔpuinkoo pu. Waadɔpuinkoo pu, le dulnyaa wee ni aawan aa ki mɔ m chee, ntafal aa ki bi dulnyaa wee ni aawan ni.

¹⁵ Unii yaa dii Yesu Kristo aasan kan, lichakpangeei aa ye tibəkpaan, unii yaa kaa gii kan, ni mu aa ye tibəkpaan. Mbim-bipɔɔn le ye tibəkpaan.

¹⁶ Binib bimək kii kina na le ye Uwumbɔr aanib, ki ye Israel yaab baməm. Uwumbɔr tii bi nsuudoon ki san bi kinimbaak.

¹⁷ Tɔ, ubaa taa ki muk mi; ba pu? binib aah gbaa mi na aabue bi nwon pu, ki mək ke m ye Yesu yoo.

¹⁸ Nnaabitiib, Tidindaan Yesu Kristo aanann li bi nisui ni. Amii.

Kigban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii EFESUS YAAB na

¹ Min Pɔɔl, u ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, le ηmee kigban̄ kee tii Uwumbɔr aaninyaam bi bi Efesus aatiη ni, ki joo waasan mbamɔm, ki kpaan Yesu Kristo chee na.

² Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Uwumbɔr aah tii timi Waafuur Nyaan aanyoor pu na

³ Cha ti pak Uwumbɔr, u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na. Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbɔr ηa tinyoor ηa ti pu, ki tii timi Waafuur Nyaan aapiin mɔmɔk paacham.

⁴ Uwumbɔr aah kaa nan kee naan dulnyaa wee buyoonn na, le u nan nyan timi, Kristo pu, ke ti li ye waanib, ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa unimbiin ni. U gee timi la.

⁵ Taah kpaan Yesu Kristo chee na, le Uwumbɔr ηa timi waabim. N-yaayoonn na, u nan nyan timi ke ti li ye waabim. Nima le ye waageehn, ki ye waah ban pu na.

⁶ Waabogeehn pu le u ηa tinyoor sakpen ηa ti pu, nima le ti pak u ki nyuηni u waabulchinn sakpenn pu.

⁷ Kristo aasin pu, le Uwumbɔr gaa timi lii, ki di cha pinn timi, ki ηa timi tibulchinn sakpen,

⁸ ki ηa tinyoor sakpen ηa ti pu, ki tii timi nlan mɔmɔk, ni mbeen mɔmɔk,

⁹ ki kpiir tibɔbɔrkaan ti u nan dak usui ni ke u ga ηa ti na mɔk timi. Kristo pu le u kpiir ti. Waageehn le na.

¹⁰ Tibɔbɔrkaan ngbaan le ye ke ni yaa nan ηeer kan, u ga di tiwan nimɔk bi paacham ni taab na kpaan tɔb chee, ki ηa ni kimɔbaan, ki ηa Kristo ni mɔmɔk aayidaan.

¹¹ Uwumbɔr aah ηani tiwan mɔmɔk pu na, u ηani waageehn, waah dak pu na la. Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbɔr ηa timi waanib. N-yaayoonn na, le u nan nyan timi ke ti li ye waanib.

¹² U nyan timi bi puen kpa limakl Kristo pu na, ke ti li mɔk binib waah ηan sakpen pu na, aan bi pak u.

¹³ Ni mu gaa Kristo ki kii la. Naah ηun Uwumbɔr aabɔr ti ye mbamɔn, ki ye tibɔnyaan ti cha ni ηmar na, le ni gaa Kristo ki kii. Naah kpaan u ni na, le Uwumbɔr tii nimi Waafuur Nyaan, ke waah nan puu tipuur ti na, ki mɔk ke ni ye waanib la.

¹⁴ Waah tii timi Waafuur Nyaan na, nima le mɔk ke u ga tii timi waah puu tipuur ti na mɔmɔk, ki ga gaa timi bimɔk ye waanib na lii. Nima pu na, cha ti li pak u, waah ηan sakpen pu na.

Pɔɔl aah mee Uwumbɔr pu na

¹⁵ M ηun naah gaa Tidindaan Yesu ki kii, ki gee waanib mɔmɔk pu na,

¹⁶ nima le m dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk,

¹⁷⁻¹⁸ ki teer nimi maameel ponn ni. Tite Uwumbɔr, u ye Tidindaan Yesu Kristo Aawumbɔr, ki yeh lisil mɔmɔk na aah woln ninimbil pu na, m mee u ke u tii nimi Waafuur Nyaan mu ga tii nimi nlan, ki kpiir Uwumbɔr aah bi pu na mɔk nimi na, aan ni bee u mbamɔm, ki bee waah yin nimi ki tii nimi limakl pu na, ki bee waah ga tii waanib paacham aawan ni mɔ sakpen na pu na,

¹⁹ ki bee ke u kpa mpɔɔn sakpen ki ti nyan, ki tii timi bi gaa u ki kii na. Mpɔɔn ngbaan le ye mpɔɔn sakpiin

²⁰ mu u nan di fikr Kristo nkun ni, ki di u kaan unangii wɔb paacham na.

²¹ Uma Kristo bi nima ki kpa mpɔɔn mu jer mpɔɔn mɔmɔk na: u kpa mpɔɔn jer inyɔk, ni ηiwaa, ni bipɔnib aapɔɔn, ki kpa tininkpir jer tininkpir mɔmɔk, ki kpa mpɔɔn jer dindatiib aapɔɔn mɔmɔk. Waayimbil jer ηiyimbil ηimɔk bi dandana wee na, ni ηimɔk ga li bi n-yoonn mu choo na.

²² Uwumbɔr di tiwan mɔmɔk di ηa uma Kristo aataapɔtan taab, ki ηa u tiwan mɔmɔk aayidaan ki tii waanib.

²³ Waanib le ye uma Kristo aawon, le u gbii bi, ki mu bi tiwan nimɔk bi ηipepel mɔmɔk na ni.

2

Naah nyan nkun ni ki kan limɔfal pu na

¹ U tii nimi limɔfal la. Ni nan tun titunwanbir, kaa nan kii Uwumbɔr aamɔb, nima le naa nan kpa limɔfal.

² Ni nan dii dulnyaa aasan mu kaa njan na, ki kii kinimbɔŋ ki ye tiwanbir mɔmɔk aayidaan na aamɔb. Kima le joo binib bi yii Uwumbɔr aamɔb na.

³ Ti mɔmɔk mu nan bi bi ponn ni, ki mu dii taah ban tiwan ni kaa njan na pu na, ki njan tisui ni tiwon aah gee pu na. Taah nan bi pu na le nan cha Uwumbɔr gee linjuul ti pu, ke waah gee linjuul titunwanbirdam biken pu pu na.

⁴ Tɔ, Uwumbɔr mu kpa linimbaasaln sakpen, ki gee timi sakpen.

⁵ Taah nan tun titunwanbir na, taa nan kpa limɔfal. Taah kpaan Kristo ni na, le Uwumbɔr tii timi limɔfal. Waanimbaasaln pu le u gaa nimi lii.

⁶ Taah kpaan Yesu Kristo ni na, le Uwumbɔr kpaan yoor timi ni uma Kristo, ki cha ti ti kal u chee paacham.

⁷ N-yoonn mu choo na, nima le ga mɔk ke Uwumbɔr kpa linimbaasaln sakpen, ki gee timi ki ti nyan, Yesu Kristo pu.

⁸ Naah gaa Yesu ki kii pu na, le ni njan, Uwumbɔr aanimbaasaln pu. Naa ye nimi nibaa pu le ni njan. Ni ye Uwumbɔr aapiin la.

⁹ Naa ye nimi aatunyaan pu le ti njan, ubaa taa li kpa kipupuk.

¹⁰ Ti ye Uwumbɔr aawanaankaan la. Taah kpaan Yesu Kristo ni na, le Uwumbɔr njan timi binipɔm, ke ti li tun lituln li njan na. U nan di lituln ngbaan siin kiir timi, ke ti nan tun li.

Nimi ni Yesu Kristo kpaan la

¹¹ Nimi bi kaa ye Juu yaab na, Juu yaab yin nimi binib bi kaa geei njanakpan na, ki yin bibaa bichakpangeeb; ba pu? bi geei njanakpan. Ni teer man, naah nan bi pu n-yoonn mu jer na.

¹² N-yoonn ngbaan, naa nan kpaan Kristo chee, kaa nan ye binib bi Uwumbɔr nyan bi na ponn ni bibaa, kaa nan bi tipuur ti Uwumbɔr nan puu tii bi na ni. Ni nan bi dulnyaa wee ni, kaa nan kpa limakl, kaa nan nyi Uwumbɔr.

¹³ Le dandana wee, naah kpaan Yesu Kristo ni na, nimi bi nan daa Uwumbɔr

chee na duun u chee dandana wee, Kristo aasin pu.

¹⁴ Uma pu le kimɔbaan bi. U nan di timi Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan unibaan, ki gbaa wii ligoln li nan bi tikaasisik ni na.

¹⁵ Waah kpo na, u kuln kiduŋ ki nan bi ti ni bikaasisik ni na. U kuln Juu yaab aakaal ni baakoobil, ki di timi Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na kpaan njan linibopɔln libaa, bi kpaan u ni na, nima le ti njan kimɔbaan.

¹⁶ Waah kpo ndɔpuinkoo pu na, u di timi ni bima, ki kpaan linibol libaa, ki giin bi Uwumbɔr chee, bi ni Uwumbɔr ti kpaan ki njan kijɔtiik. Waah njan kina na, le u kuln kiduŋ ki nan bi ti ni bikaasisik ni na.

¹⁷ Kristo nan dan ki nan tuk nimi bi nan daa Uwumbɔr chee na, ni Juu yaab bi duun u chee na, ke u ga njan nimi, ni Juu yaab, ni Uwumbɔr kijɔtiik.

¹⁸ Kristo pu, le binib bi ye Juu yaab na, ni binib bi kaa ye Juu yaab na mɔmɔk kpaani Uwumbɔr Aafuur Nyaan baan ni, ki dan Tite Uwumbɔr chee.

¹⁹ Nima pu na, nimi bi kaa ye Juu yaab na aa ki ye biwɔwɔm ni bicham Uwumbɔr aanib chee. Ni ye Uwumbɔr aanib ponn ni bibaa, ki ye waamaal mu ponn ni bibaa la.

²⁰ Nimi Yesu aanib naahn kidiik la. Bi maa nimi lidinyikl li ye Yesu aakpambalb ni Uwumbɔr aabɔnabtiib na pu la. Yesu Kristo ubaa le ye lidinyikl ngbaan aatak-pakpaan.

²¹ Uma pu le kidiik aawan mɔmɔk tɔŋ tɔb pu, ki njan kidiik ki bi chain na, ki tii u.

²² Naah kpaan u ni na, ni mu ye kidiik ngbaan aawan ponn ni nibaa, ki njan kidiik ki Uwumbɔr Aafuur Nyaan bi ki ponn ni na.

3

Pɔal aah tuk binib bi kaa ye Juu yaab na tibɔnyaan pu na

¹ Nima pu na, min Pɔal mee Uwumbɔr tii nimi la. M ye Yesu Kristo aayom, nimi bi kaa ye Juu yaab na pu.

² M dak ke ni ga li njan Uwumbɔr aah san mi kinimbaak pu ki cha m tuk nimi waah gee nimi pu na.

³ U nan kpiir tibəbərkaan mək mi. M puun ηmee ti kigbaŋ kee ponn ni siib.

⁴ Ni yaa karn maah ηmee pu na kan, ni ga bee maah nyi Kristo aabəbərkaan pu na.

⁵ Uwumbər aa nan kpiir tibəbərkaan ngbaan mək n-yaayoonn na aanib. Dandana wee le Waafuur Nyaan kpiir ti, ki mək Yesu aakpambalb ni waabənabtiib bi bi chain na.

⁶ Tibəbərkaan ngbaan le ye ke timi Juu yaab, ni nimi bi kaa ye Juu yaab ki gaa Yesu aabənyaan tee na, ga kpaan ki yakr Uwumbər aawanyaan, ki kpaan ki li ye Yesu Kristo aanib, ki kpaan ki li bi Uwumbər aah nan puu tipuur ti na ni, Yesu Kristo pu.

⁷ Uwumbər aanimbaasaln pu, le u san mi kinimbaak ki ŋa mi tibənyaan tee aatutunn, ki tii mi mpəən ke m tun lituln ngbaan.

⁸ Maa pii Uwumbər aaniwaatiir ubaa, le u mu tee tii mi litunyaan limina, ke m buen binib bi kaa ye Juu yaab na chee, ki ti moon tibənyaan tee, ki tuk bi Kristo aah ŋan sakpen pu na,

⁹ ki kpiir tibəbərkaan mək binib məmək, ke binib bi kaa ye Juu yaab na mu ga ηmar. Uwumbər u nan naan tiwan məmək na le nan bər tibəbərkaan ngbaan ki nan saa dandana.

¹⁰ U ŋa kina ke waatuuntiib bi bi paacham na yaa kan Juu yaab ni bi kaa ye Juu yaab na aah kpaan təb chee ki ŋa Yesu aanib pu na kan, bi ga bee uma Uwumbər aah kpa nlan mək aabəŋ pu na.

¹¹ N-yaayoonn na le u nan len ke u ga ŋa kina Tidindaan Yesu Kristo pu.

¹² Taah gaa Yesu ki kii ki kpaan u ni na, nima le ti kpa lipobil ke ti dan Uwumbər chee ki nan doon u, ki taa li san ijawaan.

¹³ Nima pu na, m gaŋ nimi, ke ni taa cha nitaakpab yəl maah ji falaa ni pu pu na. Maafalaa le ye nimi aaterm.

Yesu Kristo aah gee timi pu na

¹⁴ Nima pu le m gbaan Tite Uwumbər aanimbiin ni.

¹⁵ Waah ye Tite na, nima le mək timi te aabimbin bamənn aah bi pu na.

* 4:8 : Lik Ilahn 68.18.

¹⁶ Waah kpa mpəən sakpen pu na, le m mee u ke u tii nimi mpəən nisui ni, Waafuur Nyaan pu,

¹⁷ ki ki mee u ke Kristo li bi nisui ni, naah gaa u ki kii pu na, ki ki mee u ke ngeehm li bi ni chee mbaməm,

¹⁸ ki ki mee u ke ni ni waanib məmək ηmaa bee Kristo aah gee nimi sakpen ki ti nyan pu na.

¹⁹ Waah gee timi pu na jer unii aah ga ηmaa bee pu na. M ban ke ni bee waah gee nimi pu na aan nimi aabimbin li bi ke waah bi pu na mbaməm.

²⁰ Waapəən aah bi tisui ni ki tun lituln pu na, u ga ηmaa ŋa sakpen tii timi ki jer taah dak pu na bee taah ga mee u pu na.

²¹ Yesu Kristo aanib aah kpaan u ni na, bi li nyuŋni Uwumbər n-yoonn məmək ki ti saa dulnyaa wee aadoon, ki li nyuŋni u n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

4

Tiwon aah kpaan pu na

¹ Min Pəəl, u bi kiyondiik ni Tidindaan pu na, m gaŋni nimi, ni li dii mbaməm. Uwumbər aah yin nimi ke ni li dii u pu na, ni li dii u kina.

² Ni li sunni nibaa taab man, ki li bi suuna, ki li kpa suklaa n-yoonn məmək, ki li gee təb, ki li kpa limər təb pu.

³ Uwumbər Aafuur Nyaan aah kpaan nimi unibaan pu na, ni li pəəni nibaa man, ki li kpaan kiməbaan, ki li beenin ye unibaan.

⁴ Timi Yesu aanib məmək kpaan ki ye tiwonbaan ti ye waawon na la. Uwumbər Aafuur Nyaan baan le bi. Uwumbər yin nimi ki tii nimi limakl libaa ke ni ga ηmar.

⁵ Ti kpa Dindaan ubaa la, ki dii naadii aasan mubaa la. Bi muin nimi nnyun ni Dindaan ubaa aayimbil pu la.

⁶ Uwumbər ubaa u ye ti məmək Aate na mu bi. U ye ti məmək Aayidaan ki cha ti məmək tun waatuln la, ki bi ti məmək ni.

⁷ Kristo yakr ipiin tii ti məmək waah ban pu na la.

⁸ Ni ηmee Uwumbər Aagbaŋ ni ke, “Waah buen paacham na u joo binaagbiib pam, ki di ipiin tii binib.”*

⁹ Naah ηmee ke u buen paacham na, ni mək ke u puen nyan ni paacham le ki sunn ni kitiη kee pu, le ki nin ki gir buen paacham.

¹⁰ U sunn ni kitiη kee pu na mu ye u buen paacham na, ki bi ηipepel məmək, ki ye dulnyaa wee məmək, ni paacham məmək Aayidaan.

¹¹ Uma le tii binib ipiin. U nan nyan bibaa bi li ye waakpambalb, bibaa mu li ye waabənabtiib, bibaa mu li mooni tibənyaan tee na, bibaa mu li ye waanib aaninkpiib, bibaa mu li ye waabər aaməmək.

¹² Kristo le di binib ngbaan məmək tii timi waanib, ke bi toor timi aabimbin, ti ti tun waatuln, ki ter təb, aan ti məmək li dii u mbaməm,

¹³ ki li kpaan kiməbaan, uma u ye Uwumbər Aajapəon na aasan ni, ki bee u mbaməm, ki chikr waasan ni, ki li kpa mbimbinyaan ki ti doo, uma Kristo aah tii timi pu na.

¹⁴ Ti taa ki li ye mbim. Biηmanηmannim bi kpa nnyamən aalan ke bi di ηmann binib na yaa tuk nimi tibəyayan ti kaa ye Kristo aabər na kan, ni taa dii bi.

¹⁵ Ti li kpa ngeehm ki li len ibamən man, aan timi aabimbin məmək li moo naahn Kristo u ye timi Aayidaan na.

¹⁶ Kristo aah joo timi pu na, le ti məmək kpaan təb chee, le ki tun ter təb waah tii ti məmək lituln pu na, aan ti məmək li moo dii u mbaməm, ki li gee təb.

Liməfapəln li bi Yesu Kristo ni na

¹⁷ Ni taa li dii ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah dii pu na. Tidindaan aayimbil pu, le m len tibər timina. Baalandak məmək ye ilandak yəli la.

¹⁸ Binimbil aa woln. Bitafal aah pəə pu na, le baa nyi Uwumbər. Nima le baa kpa liməfal li Uwumbər tii timi na.

¹⁹ Binimbil man kidagook ni tijəη aatuln pu la. Baalandak aa ki muk bi titunwanbir pu.

²⁰ Kristo aa mək nimi ke ni dii kina.

²¹ M nyi ke ni ηun waabər ki bae waaliin i ye mbamən na.

²² Nima pu na, ni di cha nimi aabimbikpok mu kaa ηan na. Mbimbikpok ngbaan nan cha ni ban tiwan ni kaa ηan ki

ηmanni nimi na la. Ni taa ki li dii naah nan dii pu na man.

²³ Cha Uwumbər kpeln nimi aasui aan ki ηa nimi nsuupəon,

²⁴ ki yoor mbimbipəm mu Uwumbər naan mu ki di tii nimi na. Mu ye mbimbinyaan, ki bi chain mbaməm, ki naahn Uwumbər aabimbin la.

²⁵ Nima pu na, ni taa ki mənɪ inyamən. Ni məmək li len ibamən təb chee. Ti yaa ηmanni təb kan, ni naahn ke tiwon aawan nibaa le aah ηmanni niken na.

²⁶ Ni yaa gee liηuul kan, ni taa cha nimi aajūul ngbaan tun titunwanbir. Ni taa li beenin joo liηuul ngbaan nwiin ti lir,†

²⁷ ki taa tii kinimbəη nsan.

²⁸ Binaayukb taa ki su. Cha bi di biηaal tun lituln li ηan na linimaln, aan ki kan baah ban pu na, ki tii bigiim mu.

²⁹ Ni taa cha iliin i kaa ηan na nyan nimi aaməi ni. Ni li len iliin i ηan na, i ga ter binib bi ηun na ke bi dii Uwumbər aasan mbaməm.

³⁰ Ni taa ηani tiwan ni ga tii Uwumbər Aafuur Nyaan mpombiin. Nfuur Nyaan ngbaan ye kidaan, le Uwumbər di daan nimi, ki mək ke uma le yeh nimi. N-yoonn mbaa bi ki choo, u ga nan gaa nimi lii kookoo.

³¹ Ni taa cha niponn ni li to təb pu; ni li nyani liηuul nisui ni; ni taa li ηmə təb pu tijar; ni taa li seei təb; ni taa cha kinanaη kibaa ki li bi ni chee.

³² Ni li ηani təb tijann, ki li san təb kinimbaak, ki di cha pinn təb ke Uwumbər aah di cha pinn nimi, Kristo pu pu na.

5

Uwumbər aanib aabimbin

¹ Naah ye Uwumbər aabigeehm na, pək nibaa man, ki li bi ke waah bi pu na.

² Cha ngeehm li bi ni chee man, ke Kristo aah gee timi pu, ki kpo ti pu, ki ηa kitorok ki piir Uwumbər aasui, ki ηa ti ni Uwumbər kijətiik na.

³ Naah ye Uwumbər aanib na, ni taa gər kidagook, ki taa tun tijəη aatuln libaa, ki taa li kpa iniman. Ni taa po len lituln limina aaboln aabər.

† 4:26 : Lik Ilahn 4.4.

4 Ni taa len iliin i kaa ŋan na, ni kijork aaliin, ni yaasaraapɔl aaliin. Iliin imina aaboln aa ye Yesu aanib aah len i na. Ni taa len kina. Ni li dooni Uwumbɔr man.

5 Ni po nyi ke unii umək ye udagoor na, ni unii umək ye tijɔndaan na, ni unii umək ye unimandaan na, aan koo ni Kristo ni Uwumbɔr aanaan ni. Unii yaa kpa iniman kan, liwangol ye liwaal la, le u dii.

6 Titunwanbir timina aaboln pu, le Uwumbɔr gee liŋuul binib bi kaa kii waamɔb na pu. Ni taa cha unii ubaa ŋmann nimi ki tuk nimi ke naa bir.

7 Ni taa dii binib bi tun kina na.

8 N-yoonn mbaa, ni mu nan bi mbɔmbɔɔn ni la. Dandana, naah kpaan Tidindaan ni na, ni bi nwiihn ni la. Naah bi nwiihn ni na, ni li bi mbamɔm, ke nwiihn ni aanib aah bi pu na.

9 Binib bi bi nwiihn ni na, bi kpa mbim-binyaan, ki tun lituln li ŋan na mɔmɔk, ki dii Uwumbɔr aabɔr ti ye mbamɔn na la.

10 Pɔɔk nibaa man, aan ki bee tiwan ni ga piir Tidindaan aasui na.

11 Ni taa kpaan binib bi bi mbɔmbɔɔn ni ki tun yɔl yɔl na chee man. Ni tee li sur bi man.

12 Ti yaa po len baah tun lituln li libɔɔl ni na aabɔr kan, ni ye inimɔɔn la.

13 Tɔ, tiwan mɔmɔk yaa nyan ni mpaan pu kan, le naabimbin ga kpiir chain; nwi-ihn le nyan ni tiwan mɔmɔk mpaan pu.

14 Nima pu le ti gaa ilahn ke,

“Si u dɔ geen na,
finn aan ki fikr nkun ni,
le Kristo ga li wiin aa pu.”

15 Nima pu na, ni li nyi man, ki li bi mbamɔm. Ni taa li bi ke bijɔrb aah bi pu na. Ni li kpa laasaab man.

16 Ni li tun Uwumbɔr aatuln n-yoonn mɔmɔk, ki taa li ka fam; ba pu? titunwanbir wiir dandana wee la.

17 Nima pu na, ni taa li ye bijɔrb man. Pɔɔk nibaa man ki bee Tidindaan aah ban ke ni ŋa pu na.

18 Ni taa nyu ndaan ki gbii man. Ndaan ga bii nimi la. Cha Uwumbɔr Aafuur Nyaan li gbii nimi n-yoonn mɔmɔk,

19 ki li gaa Uwumbɔr aalahn ni ilahn i bi waagban ni na tɔb chee man, ki li yikr

tiwanyikrkaan, ki gaa ilahn tii Tidindaan, ki pak u nisui ni.

20 Ni li dooni Tite Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk, tiwan mɔmɔk pu, Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu.

21 Tɔ, naah san Uwumbɔr pu na, ni li keei tɔb aamɔi.

Puutiib ni chatiib aabɔr

22 Bipiib, ni li keei nichatiib aamɔi, ke naah kii Tidindaan aamɔb pu na;

23 ba pu? uja le ye upuu aayidaan ke Kristo aah ye waanib Aayidaan pu na. Kristo aanib ye waawon la. U mu gaal bi lir la.

24 Bipiib, ni li keei nichatiib aamɔi tiwan mɔmɔk ponn ni, ke Kristo aanib aah kii waamɔb pu na.

25 Bijab, ni li gee nipuutiib, ke Kristo aah gee waanib ki nan kpo bi pu pu na.

26 U nan kpo bi pu, ke u ŋa bi chain. Baah ŋun waabɔr na, le u nyan titunwanbir bisui ni, le bi muin bi nnyun ni,

27 ke u di bi tii uma ubaa, bi li bi u chee, ki li ŋan sakpen, ki li bi chain, ki taa li kpa tijɔn tibaa, ki taa li kpa taani ubaa.

28 Kina le ni ŋan ke bijab li gee bipuutiib ke baah gee bibaa aawon pu na. Uja u gee upuu na, u gee ubaa la.

29 Unii ubaa aa kee nan uma ubaa aawon. U kpiini ti, ki joo ti tinann, ke Kristo aah joo waanib pu na;

30 ba pu? timi Kristo aanib le ye waawon.

31 Ni ŋmee Uwumbɔr Aagban ni ke, “Nima le cha uja ni upii nya cha bitetiib ni binatiib, ki ti kpaan tɔb chee, ki ŋa unibaan.”*

32 Tibɔr timina le ye tibɔkpaan ti ye mbamɔn na, le m di tibɔr ngbaan ŋan Kristo ni waanib.

33 Nima pu na, uja mɔk aah gee ubaa pu na, u li gee upuu mu kina. Upii mɔk mu li pak uchal.

6

Mbim ni tetiib ni natiib aabɔr

1 Mbim, ni li keei nitetiib ni ninatiib aamɔi Tidindaan pu; ba pu? nima le ŋan.

* 5:31 : Lik Mpiin 2.24. * 6:3 : Lik Nnyam 20.12; Ikaal 5.16.

² Li pak aate ni aana. Nkaal ngbaan ye nkaal kpaan la. Uwumbər puu tipuur ke ni yaa kii mu kan,

³ u ga ɲa tinyoor ɲa ni pu, ki tii nimi limɔfɔfɔɲ dulnyaa wee ni.*

⁴ Tetiib, ni taa fiini nimi aabim aanuul. Ni li joo bi mbaməm, ki sur bi, ki tuk bi Tidindaan aabər.

Binaagbiib ni dindatiib aabər

⁵ Binaagbiib, ni li keei nidindatiib bi bi dulnyaa wee ni na aamɔi, ki li san bi, ki tun lituln mbaməm, ke naah tun lituln pu ki tii Kristo na.

⁶ Bi yaa bi ni chee, bee bi yaa kaa bi kan, ni li tun lituln mbaməm, ke naah ga tun tii Kristo pu na, ki taa ban ke binib pak nimi. Naah ye Kristo aanaagbiib na, ni li joo nisui məmək ɲani Uwumbər aageehn,

⁷ ki li kpa mpopiin ki tun lituln tii nidindatiib, ke naah ga tun pu tii Tidindaan na, naa ye binib.

⁸ Teer man ke unii umək tun litunyaan na, u yaa ye unaagbiija, bee u yaa kaa ye kan, Tidindaan ga tii u waatuln aapar.

⁹ Dindatiib, ni mu li ɲani nimi aanaagbiib mbaməm, ki taa faani bi, ki li nyi ke ni ni nimi aanaagbiib kpaan Dindaan baan le paacham. Uma aa pak ubaa ki jer uken.

Tijawan ti Uwumbər tii timi na

¹⁰ Nnaabitiib, gbelngbeln yaan le ye ke Tidindaan aah kpa mpɔɔn sakpen pu na, ni li kpa mpɔɔn mu u tii nimi na.

¹¹ Yoor man tijawan timək Uwumbər tii timi na. Nima le ga cha ni ɲmaa yii kinimbəɲ aanyamən aalan.

¹² Naa ye binib le ti jaa kijaak. Ti jaa kinimbəɲ aanikpiwanbir ti bi paacham ki kpa mpɔɔn ki joo dulnyaa aanib bi bi mbəmbəɔn ni na le kijaak.

¹³ Nima pu na, ni yoor tijawan timək Uwumbər tii timi na. Nima le ga cha ni yii kinimbəɲ, ki nyan ki, ki li beenin si bundaln ki ga jan nimi kijaak na.

¹⁴ Nima pu na, gor nibaa man ki ti jan kijaak. Ni li joo Uwumbər aabər ti ye mbamən ki naahn ligbapapaln na; ki li kpa mbimbinyaan mu bi ke tikur ti bii kibin pu na;

¹⁵ ki li tak ɲinaatak ɲi ye tibənyaan ti tii timi nsuudoon na;

¹⁶ ki li ɲani Yesu Kristo naadii, naadii bi ke kipeln ki ga kiir kinimbəɲ aapiin i wu ke mmii na;

¹⁷ ki li chik tikur aayikpupuk ki ye Uwumbər aapɔɔn mu gaa nimi lii na; ki yoor Uwumbər aabər ti naahn kijaak aajuk ki Waafuur Nyaan di tii timi na; ¹⁸ ki li mee Uwumbər ki ganɲi u ke u ter nimi. N-yoonn məmək ni li mee u mbimbin məmək pu. Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na, ni li mee u kina, ki taa geeni man, ki taa di cha man. Ni li mee u n-yoonn məmək ki tii waanib məmək,

¹⁹ ki li mee u ki tii m mu, ke u mək mi maah ga len pu na, ki tii mi lipobil ke m waar mməb ki tuk binib tibənyaan tee aabəbərkaan.

²⁰ M si Yesu aasisiyyaan, ki bi kiyondiik ni, tibənyaan ngbaan pu la. Nima pu na, ni li mee Uwumbər ke u tii mi lipobil, ke m tuk binib tibənyaan ngbaan, maah ba ga tuk bi pu na.

Kookoo aadoon

²¹ Tinaabogeehn Tikikus u ye Tidindaan aatutunn bamənn na le ga tuk nimi maabər məmək, le ni bee maah bi pu na.

²² Nima le m cha u dan ni chee, ke u nan tuk nimi taah bi pu na, aan ki sɔɲ nisui.

²³ Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo tii tinaabitiib nsuudoon, ki cha ni li gee tɔb ki gaa u ki kii mbaməm.

²⁴ Tidindaan Yesu Kristo ɲa tinyoor ɲa binib bimək gee u n-yoonn mu kaa kpa ndoon na pu.

Kigbanj ki Pɔɔl ηmee ki tii FILIPHI YAAB na

¹ Min Pɔɔl ni Timoti bi ye Yesu Kristo aanaagbiib na dooni waaninyaam bimək bi Filipi aatiŋ ni na, ni baaninkpiib ni baateterb mu.

² Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Pɔɔl aah mee Uwumbɔr pu na

³ Maah teer nibɔr n-yoonn məmək pu na, m dooni Uwumbɔr u m dii u na, ni pu la.

⁴ Maah mee Uwumbɔr tii ni məmək n-yoonn məmək pu na, m mee u ni mpopiin la, ba pu?

⁵ bundaln ni nan gaa Yesu aabɔr ki nan saa din na, ni ter mi ke m tuk binib waabɔnyaan tee la.

⁶ M bee ke Uwumbɔr u nan piin ki bi toor nimi aabimbin na, u ga li beenin ŋani kina ki toor nimi aabimbin ti doo bundaln Yesu Kristo ga gir ni na.

⁷ Maah nyi kina na, ni ŋan; ba pu? m gee nimi la. Ni məmək nan ter mi kiyondiik ni, ki nan ter mi buyoonn m nan bi bibɔjirb aanimbiin ni na ke m ti len Yesu aabɔnyaan tee aabamɔn.

⁸ Uwumbɔr nyi ke nnimbil man ke m ki kan nimi; ba pu? m gee nimi, Kristo aah tii mi ngeehm pu na.

⁹ M mee Uwumbɔr ke ni li moo gee tɔb ki li moo nyi Uwumbɔr aabɔr, ki li kpa nlan nyaan,

¹⁰ aan ki lee nsan mu ŋan na, aan ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa bundaln Kristo ga gir ni na.

¹¹ M ban ke ni li kpa mbimbinyaan ki li tun lituln li ŋan na n-yoonn məmək, Yesu Kristo aapɔɔn pu, aan binib nyuŋ Uwumbɔr ki pak u.

Yesu Kristo pu le ti bi

¹² Nnaabitiib, m ban ke ni bee ke maah bi kiyondiik ni na, nima le cha binib pam ŋun Yesu aabɔnyaan tee.

¹³ Ubɔrkpaan na aajab, ni binib bimək bi do na nyi ke Kristo pu le m bi kiyondiik ni.

¹⁴ Maah bi kiyondiik ni na, nima le pɔɔk nnaabitiib aataakpab Tidindaan aasan ni,

ki tii bi lipobil ke bi tuk binib Yesu aabɔr ki taa san ijawaan.

¹⁵⁻¹⁷ Binib bibaa kpa lipiipoln m pu, ki ban baayimbil. Nima le cha bi mooni Kristo aabɔr. Bi ban ke binib nyuŋ bi la. Binimbil aa man Kristo aabɔr pu. Maah bi kiyondiik ni Yesu aabɔr pu na, le bi ban ke m ji falaa ki kpee. Nima le cha bi mooni Yesu aabɔr. Bibaa mu bi, ki mu gee mi ki mooni Kristo aabɔr ke bi ter mi; ba pu? bi bee ke Uwumbɔr le cha m bi do ke m len Yesu aabɔnyaan tee aabamɔn.

¹⁸ M ga len kinye? Bi yaa mooni Kristo aabɔr lipiipoln pu, bee bi yaa mooni waabɔr ngeehm pu kan, naa muk mi. Bi məmək aah mooni waabɔr pu na le cha m kpa mpopiin. Ni ye mbamɔn la, m ga li beenin kpa mpopiin, ba pu?

¹⁹ ni mee Uwumbɔr tii mi la, Yesu Kristo Aafuur Nyaan mu ter mi, le m bee ke nima le ga cha m nya kiyondiik ni.

²⁰ Nnimbil man ke binib nyuŋ Kristo m pu. M yaa kpo u pu, bee m yaa kaa kpo u pu kan, m ban ke m li kpa lipobil dandana wee, ke maah kpa n-yoonn məmək pu na, ki li len ki taa li san binib inimɔn.

²¹ M yaa bi limɔfal ni kan, Kristo pu le m bi. M yaa kpo kan, m ga kan tinyoor.

²² M yaa bi kan, m ga tun Uwumbɔr aatuln, le u ga ŋa tinyoor ŋa li pu. Maa nyi maah ga lee pu na;

²³ nkun ni limɔfal məmək ŋan la. M ban ke m nya dulnyaa ni, ki ti li bi Kristo chee; ba pu? nima le ga li ŋan sakpen ki jer naah ŋan pu dulnyaa wee ni na.

²⁴ M mu yaa kaa kpo kan, ni mu ŋan; ba pu? m ga li ŋmaa beenin ter nimi.

²⁵ Nima pu le m bee ke maan kpo dandana wee. M ga li beenin bi ni chee, ki ter nimi, ni moo gaa Yesu ki kii mbamɔm, ki li kpa mpopiin.

²⁶ M yaa ki gir ni ni chee kan, m pu le ni ga nyuŋ Yesu Kristo sakpen.

²⁷ Tibɔkpaan le ye ke nimi aabimbin li bi Kristo aabɔnyaan tee aah mək nimi pu na, aan m yaa dan nan mann nimi, bee m yaa kaa dan kan, m ga ŋun nimi aabɔr, ke ni si Yesu aachan ni, ki kpa kimɔbaan, ki kpaan tuk binib Yesu aabɔnyaan, ke bi gaa u ki kii.

²⁸ Ni taa san nimi aadim ijawaan man. Nima le ga mək bi ke bi ga kan ntafadaan

mu kaa kpa ndoon na, ki ga mək nimi ke Uwumbər ga gaa nimi lii.

²⁹ Uwumbər cha ni gaa Kristo ki kii la, ki cha ni ji falaa mu u pu.

³⁰ Ni nan kan maah jin falaa Yesu pu pu na, ki n̄un maah ji falaa u pu dandana wee pu na. Le ni mu bi ji falaa ke maah ji pu na.

2

Mpəndaan Yesu Kristo aah nan sunn ubaa pu na

¹ Tə, Kristo pəni nitaakpab, le waah gee nimi pu na səŋni nisui, ni ni Uwumbər Aafuur Nyaan mu kpaan kijətiik, le ni kpa tibulchinn ki san təb kinimbaak,

² nima pu na, ni li kpaan kiməbaan, ki li gee təb, ki li kpaan nlandak mbaa. Ni yaa ŋa kina kan, m ga li kpa mpopiin mbaməm.

³ Ni taa li kpa lipiipoln təb pu, ki taa li ban ke binib li pak nimi. Ni sunn nibaa taab man, ki li nyuŋni təb ki jer nibaa.

⁴ Ubaa taa li ban uma ubaa aanyoor baanja. Aa li ban ke ni məmək kan tinyoor.

⁵ Ni sunn nibaa taab man ke Yesu Kristo aah sunn ubaa taab pu na.

⁶ U bi ke Uwumbər aah bi pu na. U mu aa dak ke ni ye limukl ke u ni Uwumbər li ŋak.

⁷ Waageehn pu le u di cha tiwanyaan nimək bi Uwumbər do na, ki ŋa ubaa ke unaagbiija na. U kpaln unibən,

⁸ ki sunn ubaa taab, ki kii Uwumbər aaməb, hali ki ti kpo ndəpuinkoo pu.

⁹ Nima pu le Uwumbər nyuŋ u sakpen ki yoor u paacham, le ki tii u liyimbil li jer ŋiyimbil məmək na,

¹⁰ ke binib ni tiwan nimək bi paacham na, ni binib ni tiwan nimək bi kitin do na, ni binib ni tiwan nimək bi kitin aataab na, bi məmək yaa n̄un Yesu aayimbil pu kan, bi li gbaani unimbiin ni.

¹¹ Bi məmək pel pel ga len binib ni, ke Yesu Kristo le ye tiwan ni binib məmək Aadindaan. Nima le ga nyuŋ Tite Uwumbər.

Ni li wiin ke nwiihn na dulnyaa ni

¹² Nima pu na, nnaabitiib bi m gee bi na, maah kaa bi ni chee na, m ban ke ni kii maaməb ki jer naah nan kii maaməb buyoonn m nan bi ni chee pu na. Naah ŋmar pu na, ni li tun Uwumbər aatuln ke

binib bi ŋmar na aah ba ga tun pu na, ki li san Uwumbər n-yoonn məmək;

¹³ ba pu? Uwumbər bi tun lituln nisui ni, ke ni li neen ke ni kii waaməb, ki li ŋani waageehn.

¹⁴ Naah ŋani tiwan nimək na, ni taa li ŋulni, ki taa kpak kinikpakpak,

¹⁵ aan ki li ye Uwumbər aabim bi kaa kpa taani, kaa kpa ngalm na. Ni bi titunwan-birdam aakaasisik ni la. Ni li bi ke nwiihn na le dulnyaa wee ni ki wiin bikaasisik ni,

¹⁶ ki joo ni Uwumbər aabər ti tii binib liməfal na. Ni yaa bi kina kan, le m ga li kpa kipupuk ni pu bundaln Kristo ga gir ni na, ke maah tun lituln linimaln ki tuk nimi Uwumbər aabər na, naa ye fam.

¹⁷ Ni yaa gaa Yesu ki kii ki tun waatuln mbaməm kan, m kpa mpopiin ni pu. Bi yaa po ku mi kan, m kpa mpopiin.

¹⁸ Ni mu li kpa mpopiin sakpen ke maah kpa pu na.

Uwumbər aatutum Timoti ni Epafrodaitus

¹⁹ Tə, Tidindaan Yesu pu le m kpa limakl ke m ga cha Timoti dan ni chee dandana wee. U yaa nan tuk mi nimi aabər aah bi pu na kan, nsui ga səŋ.

²⁰ Utafal bi ni ni la. Maa ki kpa unii u aatafal bi ni ni, ke utafal aah bi ni ni pu na.

²¹ Biken na məmək aatafal bi bibaa ni la. Bitafal aa bi Yesu Kristo aatuln ni.

²² Ni nyi Timoti aabimbin aah ŋan pu na, ki nyi ke u tun lituln m chee ke ubo aah tun lituln ute chee pu na, ki ti tuk binib Yesu aabənyaan tee.

²³ Nima pu na, m yaa kan maabər aah ga doo pu na kan, m ga cha u dan ni chee.

²⁴ Tidindaan pu le m nyi ke ni yaa kpee siib kan, m mu ga dan ni chee.

²⁵ M dak ke ni ŋan ke m cha tina aabo Epafrodaitus ki gir ni ni chee. U ye maatu-tuŋeer ni maajaŋeer Tidindaan aasan ni, ki ye nimi aatutunn u dan nan tii mi maah ban pu na.

²⁶ Unimbil man ke u ki kan nimi. Naah n̄un ke u bun na, nima le usui bii.

²⁷ Ni ye mbamən, u nan bun ki ti ban u kpo, le Uwumbər san u kinimbaak ki cha u pək. Waah cha u pək na, u san m mu kinimbaak, m taa li kpa mpombiin ki kpee mpombiin pu.

²⁸ Le m ban ke m cha u gir ni ni chee mala, ni yaa nan kan u kan, ni ga li kpa mpopiin. Le nsui ga sɔŋ.

²⁹ Nima pu na, ni gaa u tiŋann Tidindaan pu, ki li kpa mpopiin sakpen, ki nyuŋ u ni binib bimək bi ke waah bi pu na;

³⁰ ba pu? Kristo aatuln pu, waa nan daa nkun. Waah nan ban u ter mi, naah kaa nan ŋmaa ter mi pu na pu, le u nan kan linimaln.

3

Mbimbinyaan baməm

¹ Nnaabitiib, kookoo aabər le ye ke ni li kpa mpopiin Tidindaan pu. M yaa ki ŋmee ke maah nan ŋmee pu tii nimi na kan, naan muk mi; ba pu? ni ŋan ke ni ki ŋun maah ga ŋmee pu tii nimi na.

² Tɔ, ni li nyi binib bi tun lituln li kaa ŋan na, ki bi ke ibɔ na, ki len ke ni yaa kaa gii lichakpaln kan naan ŋmar na.

³ Timi bi kpaan Uwumbər Aafuur Nyaan chee ki pak u, ki kpa kipupuk Yesu Kristo pu, ki bee ke taan ŋmar tibaa aapɔɔn pu na, timi le kpa lichakpangeei bamənn.

⁴ Min mbaa ba ga li kpa nsan ki ga ŋmaa len ke m ga ŋmaa ŋmar mbaa pu. Unii ubaa yaa len ke u kpa nsan ke u ga ŋmaa ŋmar ubaa pu kan, m kpa nsan ki jer u.

⁵ Maah nan ye iwiin iniin aabo na, bi nan gii nchakpaln. M ye Juu yaab aabo, ki ye Benjaminn aanibol ponn ni aanii ubaa la. M ye Hiibru yaab aabo bamənn la. M nan dii Moses aakaal, Farisii yaab aah dii pu na.

⁶ Nnimbil nan man ke m ŋa Yesu aanib falaa. M nan dii Moses aakaal mbaməm, kaa yii nkaal mbaa.

⁷ Nimina məmək nan ye tinyoor le ki tii mi. Le m yii ni məmək Kristo pu, ke naa ye nibaa.

⁸ Ni ye mbamən la, m yii tiwan məmək ke naa ye nibaa, ke m li nyi Yesu Kristo u ye Ndindaan na. Maah nyi u pu na, nima le jer tiwan məmək. U pu le m di tiwan məmək lii, ke ni ye timoor la, ke m gaa uma,

⁹ ki kpaan u ni. M yaa dii Moses aakaal kan, nima le aan cha Uwumbər len ke maabər ŋan. Maah gaa Kristo ki kii na, nima le cha Uwumbər len ke maabər ŋan; m gaa Yesu Kristo ki kii le ki ŋan Uwumbər chee.

¹⁰ M ban ke m bee Kristo, ni mpɔɔn mu fikr u nkun ni na, ki ji falaa u pu. M ban ke maabimbikpok kpo ke waah nan kpo pu na,

¹¹ aan m mu nan fikr nkun ni.

Pɔɔl aanimbil aah man Yesu Kristo aasan pu pu na

¹² Maa len ke m fuu Yesu aah ban pu na, kaa len ke m ye unii u ŋan ti doo na. M pɔɔni mbaa ke m li bi Yesu Kristo aah ban ke m li bi pu na; ba pu? u gaa mi ki ŋa mi waanii la.

¹³ Nnaabitiib, maa len ke m fuu waah ban pu na. Nnimbil man tiwan nibaa le pu. M suln tiwan ni bi mpuwɔb na, ki pɔɔni mbaa ke m pii tiwan ni bi nnimbiin ni na.

¹⁴ Yesu Kristo pu le Uwumbər yin mi ke m dii nsan mu cha paacham na. Nima le nnimbil man ke m fuu nima, ki ti kan tinyoor ti Uwumbər ga tii mi na.

¹⁵ Nimi bi dii Uwumbər aasan mbaməm na, cha ni mu aanimbil li man kina man. Ni yaa kaa bee waabər tibaa mbaməm kan, u ga mək nimi.

¹⁶ Ti mu aah nyi Uwumbər aabər məmək pu na, cha ti li dii kina man.

¹⁷ Nnaabitiib, ni li kpaan kimɔbaan ki dii maataabuu, ki lik binib bi dii ke taah dii pu na.

¹⁸ Tɔ, binib pam aah dii pu na, bi ye Yesu aadɔpuinkoo aadim la. M nan tuk nimi baabər n-yoonn məmək, ki ki tuk nimi dandana wee, ni tinyunyunn la.

¹⁹ Baadoon le ga li ye ntafadaan mu kaa kpa ndoon na. Baawumbər le ye bipuul. Bi kpa kipupuk inimɔɔn aatuln pu. Baalandak bi dulnyaa wee ni aawan ni la.

²⁰ Tima kan, Uwumbər do le ye tido, le ti kii bundaln Tidindaan Yesu Kristo u ga gaa timi lii na ga nya ni nima na.

²¹ U kpa mpɔɔn ki ga ŋmaa nyan tiwan məmək, ki cha ni məmək kii waamɔb. Waah kpa mpɔɔn kina na, le u ga di timi aawon ti kaa ye lisil aawon na ŋa tiwonpɔnn ti naahn uyaar ti ye lisil aawon na.

4

Nsurm

¹ Nnaabitiib, Tidindaan aah ga ŋmaa ŋa kina ki tii nimi na, ni li si uchaŋ ni. M gee nimi la. Le nimi aabər bi nsui ni. Le mponn piin ni pu. Nimi le ye maatuln aanyoor.

² Yuwodia ni Sintiki, m gan nimi, ni li kpaan kimɔbaan Tidindaan pu.

³ Maatutuŋeer bamɔnn, m mee aa mu, ter bipiib ngbaan; ba pu? bi ni Klement ni maatutuŋeerb biken nan tun lituln linimaln m chee, ki ter mi m tuk binib Yesu aabɔnyaan tee. Baayimbil ŋmee limɔfal aagban ki bi paacham na ni.

⁴ Ni li kpa mpopiin Tidindaan pu, n-yoonn mɔmɔk. M ki tuk nimi la, ni li kpa mpopiin man.

⁵ Ni li bi suuna binib mɔmɔk chee man. Tidindaan ga gir ni dandana wee.

⁶ Ni taa cha ilandak li muk nimi tiwan nibaa pu. Ni li mee Uwumbɔr tiwan mɔmɔk pu, ki gan ni u, ki dooni u ki tuk u naah ban pu na mɔmɔk.

⁷ Ni yaa ŋani kina kan, Uwumbɔr ga tii nimi nsuudoon mu jer taah nyi pu na. Nisui, ni nimi aalandak ga doon; ba pu? ni kpaan Yesu Kristo chee.

⁸ Nnaabitiib, kookoo yaan le ye ke ni li dak ilandak i ye mbamɔn na, ni i kpa laasaab na, ni i tok na, ni i ye chain na, ni i ŋan na, ni i kpa lisil na. Ni cha ilandak imɔk ŋan ki ŋeer mpakm na li joo nimi.

⁹ Ni nan bae Uwumbɔr aabɔr m chee, ki gaa ti, ki ŋun maah len pu na, ki kan maah ŋani pu na. Ni li dii kina, le Uwumbɔr u tii timi nsuudoon na ga li bi ni chee.

Ipiin pu aadoon

¹⁰ Ni yunn le naa ki kan mi; le nitafal mu beenin bi m ni. Nima le m kpa mpopiin sakpen Tidindaan pu. M bee ke nitafal bi m ni n-yoonn mɔmɔk; le ni mu aa nan kpa nsan ni ter mi.

¹¹ Maa len igiin pu. M yaa kpa sakpen, bee m yaa kpa siib kan, m bae maah ga ŋa pu aan nnimbil gbiin kina na.

¹² M nyi igiin, ki nyi liwankpal mu. Ni yaa mɔ, bee ni yaa kaa mɔ kan, m yaa ji bab, bee nkon yaa pii mi kan, m yaa kpa sakpen, bee m yaa kaa kpa nibaa kan, m bae maah ga ŋa pu aan nnimbil gbiin kina na.

¹³ Kristo aah tii mi mpɔɔn mu na, m ga ŋmaa ŋa tiwan mɔmɔk.

¹⁴ Tɔ, naah ter mi maafalaa ni pu na, ni ŋa mbamɔm la.

¹⁵ Nimi Filipi aatiŋ aanib nyi ke maah nan tuk nimi Yesu aabɔnyaan tee njan ki

nin nyan Masedonia aatiŋ ni na, Uwumbɔr aanib ponn ni ubaa aa tii mi ipiin, see nimi baanja. M nan tuk nimi Uwumbɔr aabɔr, le ni mu nan tii mi ipiin.

¹⁶ Maah nan bi Tesalonika aatiŋ ni na, ni nan tun ni unii nfum mulee u nan tii mi maah ban pu na.

¹⁷ Naa ye ke m ban ipiin la. Naah tii mi ipiin pu na, nima le ni ga li moo kpa tinyoor. Nima le m ban.

¹⁸ Naah tii mi tiwan ni na, m gaa ni mɔmɔk ki kpa sakpen. Naah tun ni Epafrodaitus ke u nan tii mi ipiin i na, u nan tii mi i. Naah tii mi ipiin i na, ni naahn kitork ki ŋan na le ki tii Uwumbɔr, le usui piir, le u gaa i.

¹⁹ Uma Uwumbɔr u m dii u na le ga tii nimi naah lann pu na mɔmɔk; waah kpa liwankpal sakpen paacham pu na, kina le u ga tii nimi, Yesu Kristo pu.

²⁰ Cha ti li nyuŋni Tite Uwumbɔr n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

²¹ Ni doon Yesu Kristo aaninyaam mɔmɔk tii mi. Tinaabitiib bi bi m chee na dooni nimi.

²² Uwumbɔr aanib mɔmɔk dooni nimi. Ubɔrkpaan Siisa aatutum bi ye Uwumbɔr aanib na mu dooni nimi mbamɔm.

²³ Tidindaan Yesu Kristo aanann li bi nisui ni. [Amii.]

Kigbanj ki Pɔɔl ηmee ki tii KOLOSE YAAB na

¹ Min Pɔɔl u ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu na, m ni tina aabo Timoti

² le ηmee kigbanj kee ti tii nimi Uwumbɔr aanib bi ye tinaabitiib ki gaa Kristo ki kii, ki bi Kolose aatiη ni na. Tite Uwumbɔr [ni Tidindaan Yesu Kristo] ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Idoon aameel

³ N-yoonn mumɔk ti mee Uwumbɔr u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na tii nimi na, ti dooni u ni pu;

⁴ ba pu? ti ηun ke ni gaa Yesu Kristo ki kii mbamɔm, ki gee Uwumbɔr aanib mɔmɔk;

⁵ ba pu? ni kpa limakl ke ni ga nan kan Uwumbɔr aah di tiwan ni siin nimi paacham na. Ni ηun ni pu buyoonn ni ηun tibɔnyaan ti fuu ni ni chee ki ye mbamɔn na chee la.

⁶ Tibɔnyaan ngbaan le cha nimi ni binib bi bi ηipepel mɔmɔk na tun litunyaan. Binib moo gaal tibɔnyaan ngbaan ki keei, nikaasisik ni, ni ηipepel mɔmɔk. Naah ηun ti, ki bee mbamɔm Uwumbɔr aah ηani nimi tiηann pu na, le binib moo gaal tibɔnyaan ngbaan ki keei nikaasisik ni, ki nan saa dandana.

⁷ Timi aatutuηeer Epafras u ti gee u na le nan tuk nimi Uwumbɔr aanimbaasaln pu. Uma Epafras le si timi aasisiyyaan ki tun Kristo aatuln mbamɔm ki ter nimi.

⁸ U tuk timi Uwumbɔr Aafuur Nyaan aah cha ni gee binib pu na.

⁹ Nima pu le ti mee Uwumbɔr tii nimi, kaa di cha. Buyoonn ti nan ηun ni pu ki nan saa dandana wee na, le ti mee Uwumbɔr tii nimi, ke ni ga bee waah ban ke ni li ηani pu na. Ti mee u ke u tii nimi nlan ni bee Waafuur Nyaan aabɔr,

¹⁰ aan ki li dii Tidindaan waah ban pu na, aan ki gbiin unimbil, ki tun litunyaan aabɔη mɔmɔk, ki moo bee waabɔr.

¹¹ Ti mee u tii nimi ke waah kpa mpɔɔn sakpen pu na, u tii ni mu mpɔɔn, aan ni li kpa limɔr falaa ponn ni n-yoonn mɔmɔk, ki li kpa mpopiin,

¹² ki li dooni u; ba pu? uma le ηa nimi binib bi ηeer ke bi kan tiwan ni u ga tii waanib, nwiihn aanaan ni na.

¹³ Uma le nan nyan timi mbɔmbɔɔn aanaan ni, ki nabr timi di buen Ujapɔgeehn aanaan ni.

¹⁴ Uma le gaa timi lii, le Uwumbɔr di cha pinn timi aatunwanbir, [Ujapɔɔn aasin pu].

Yesu Kristo aabimbin, ni waatuln

¹⁵ U ye Uwumbɔr u taa waa u na aanaη, ki ye tiwan nimɔk Uwumbɔr naan ni na Aayidaan;

¹⁶ ba pu? Uwumbɔr nan cha u naan tiwan mɔmɔk, ni bi paacham, ni ni bi kitiη na, ni taah waa ni na, ni taah kaa waa ni na; ni yaa ye nnaan, bee ipɔɔn, bee bitinjoob, bee tininkpir, uma le nan naan ni mɔmɔk ke ni li nyuηni u.

¹⁷ Uma Yesu le puen tiwan mɔmɔk bi. Uma pu le tiwan mɔmɔk beenin bi.

¹⁸ Uma le ye waanib Aayidaan. Le waanib mu ye waawon, le u tii bi limɔfal. Uma le puen fikr nkun ni, ki ye tiwan mɔmɔk Aayidaan;

¹⁹ ba pu? ni mɔ Uwumbɔr ke waah bi pu na, Yesu mu bi kina la.

²⁰ Uma Yesu pu, le ni mɔ Uwumbɔr ke u di tiwan ni mɔmɔk bi paacham, ni tiwan ni mɔmɔk bi kitiη na tooh kijɔtiik ubaa chee. Waasin nan nyan uwon ni, ndɔpuinkoo pu; waasin ngbaan pu le Uwumbɔr cha tiwan ngbaan mɔmɔk ni uma ηa kijɔtiik.

²¹ N-yoonn mbaa ni nan ye biwɔwɔm le Uwumbɔr chee. Ni nan dak ilandak i kaa ηan na, ki tun lituln li kaa ηan na, nima le ni nan ye Uwumbɔr aadim,

²² le dandana wee u cha ni ni uma ηa kijɔtiik; ba pu? Ujapɔɔn nan kpo ni pu la. U nan kpo ni pu, ke ni li bi chain, ki li ye bininyaam, ki taa li kpa ngalm mubaa, bundaln u ga di nimi siin Uwumbɔr aanimbiin ni na.

²³ Ni ηan ke ni li dii u mbamɔm, ki taa di cha waasan, ki taa cha nibaa leη nimi. Naah ηun tibɔnyaan tee na, tibɔr ngbaan tii nimi limakl la. Ni taa di cha limakl ngbaan. Bi moon tibɔnyaan tee, ki tuk binib bimɔk bi dulnyaa wee ni na la. Min Pɔɔl mu ηa unii u mooni ti na la.

Pɔɔl aah ye Yesu Kristo aanib aatutunn pu na

²⁴Tɔ, maah jin falaa u ni pu na, nima le m kpa mpopiin. Kristo nan tuk mi maah ga ji falaa waanib pu pu na, le maah ji falaa tiwon tee ni na, falaa ngbaan u gur na le m ji.* Waanib bi m ji falaa bi pu na le ye waawon.

²⁵Uwumbɔr nan ɲa mi waanib aatutunn, ki di lituln siin mi, ke m tun ki ter nimi. Lituln ngbaan le ye ke m tuk nimi waabɔr mɔmɔk pel pel.

²⁶Ti ye tibɔbɔrkaan la. Uwumbɔr nan bɔr ti n-yaayoonn na aanib, le ki kpiir ti tuk waanib dandana wee.

²⁷U ban ke bi bee tibɔr ngbaan aah ɲan sakpen ki ter ɲitimbol mɔmɔk pu na la. Tibɔbɔrkaan ngbaan le ye ke Kristo bi ni ni. Waah bi ni ni na, nima le ni kpa limakl ke ni ga ji waamɔn.

²⁸Kristo aabɔr ngbaan le ti mooni, ki sur binib mɔmɔk, ki tuk bi waabɔr, waah tii timi nlan pu na. Ti ban ke bi mɔmɔk li kpaan Kristo ni, ki li ye binib bi ɲan doo na. Ti ban ke ti di bi ki mɔk Uwumbɔr la.

²⁹Nima le cha m tun lituln linimaln. M tun lituln ngbaan waapɔn sakpiin pu la.

2

¹M ban ke ni bee ke m tun lituln linimaln nimi pu, ni Laodisea aatiɲ aanib pu, ni binib bimɔk kaa kee kan mi na pu,

²ke m pɔɔk bitaakpab. M ban ke ni mɔmɔk li kpaan kimɔbaan, ki li gee tɔb, ki bee Uwumbɔr aabɔr mbamɔm, aan ki li pak ti mbamɔm, ki taa joo beeni. M ban ke ni bee Uwumbɔr aabɔbɔrkaan, ti ye Kristo aabɔr na.

³Uma baanja le ga ɲmaa tii timi nlan mu ye nlan bamɔnn na. Uma baanja le ga ɲmaa mɔk timi nnyim mɔmɔk.

⁴M tuk nimi kina ke ubaa taa ɲmann nimi la. Unii yaa mɔln inyamɔn i mɔ na ki tuk nimi kan, ni taa kii.

⁵Maawon aa bi ni chee, le maalandak bi ni ni. Naah gaa Kristo ki kii mbamɔm ki dii waasan mu mbamɔm na, nima le m kpa mpopiin sakpen.

Cha Yesu Kristo aabimbin li gbii si

* 1:24 : Lik Lituln 9.16.

⁶Ni nan gaa Yesu Kristo, ki kii ke u ye Nidindaan. Nima pu na, ni li kpaan u ni, ki li dii u man,

⁷ki too chuu u ke busub aanyaan aah koo kitiɲ pu na, ki li bae waabɔr n-yoonn mɔmɔk, ki gaa ti ki kii mbamɔm, taah nan tuk nimi pu na, ki li dooni u n-yoonn mɔmɔk.

⁸Unii yaa tuk nimi nnyamɔn aalan mu ye fam na kan, ni li nyi man ki taa dii u; nlan ngbaan ye binib aalan mu nyan ni kinimbɔɲ ki joo dulnyaa wee na, naa ye Kristo aabɔr.

⁹Uwumbɔr aabimbin mɔmɔk bi Yesu Kristo aawon ni.

¹⁰Naah kpaan u ni na, le ni kpa limɔfal bamɔln. Uma le ye tininkpir ni ipɔn mɔmɔk aayidaan.

¹¹Naah kpaan Kristo ni na, le ni bi ke binib bi gii ɲichakpan na; ni mu aa ye ɲichakpan le ni gii, ni ye nimi aabimbikpok le ni gii lii. Ni ye Kristo aah gii pu na la.

¹²Baah muin nimi nnyun ni na, ni mɔk ke bi di nimi sub Kristo chee la. Baah nyan nimi nnyun ni na, le ni mɔk ke ni ki fikr u chee; ba pu? ni pak ke Uwumbɔr kpa mpɔn ki fikr Kristo nkun ni.

¹³N-yoonn mbaa, ni nan tun titunwanbir, kaa nan dii Uwumbɔr aakaal. Nima le naa nan kpa limɔfal li kaa kpa ndoon na. Naah kpaan Kristo ni dandana wee na, nima le Uwumbɔr fikr nimi. U di cha timi aatunwanbir mɔmɔk pinn timi.

¹⁴Taah ba ga ɲa pu na le ɲmee kigban pu. Taah kaa ɲa kina na, nima le timi aabɔr bii. Le Kristo aah nan kpo ndɔpuinkoo pu na, nima le Uwumbɔr aa ki len ke timi aabɔr bii.

¹⁵Waah kpo ndɔpuinkoo pu na, le u ɲa kinimbɔɲ aapɔn mɔmɔk fam, le ki nyan ki, ki jinn ki inimɔn, binib aanimbil ni.

¹⁶Nima pu na, ni taa cha ubaa galn nimi tijikaar aakoobil pu, bee tiwanyukaan aakoobil pu, bee likpaakool daal aakoobil pu.

¹⁷Ŋikoobil mɔmɔk po ye tiwan ni choo na aajunjun la. U bi na le ye Kristo.

¹⁸Binib bibaa bi ki sunni bibaa taab, ki pak Uwumbɔr aatuuntiib, ki bui ke bi danj tidanj ki kan lijnjiir aawan, ki kpa

kalmbaani, ki dak dulnyaa aalandak i ye fam na. Ni taa cha binib ngbaan bii nimi.

¹⁹ Baa joo timi aayidaan Kristo. Uma aapɔɔn pu, le ti muun waasan ni, Uwumbɔr aah ban pu na. Uma le kpaan timi kimɔbaan, ke ti li tuk tɔb pu, ke ɲituk ni ɲigir aah cha tiwon aawan mɔmɔk tuk tɔb pu pu na.

Ni naahn ke ni kpo ki beenin fu Yesu Kristo pu

²⁰ Ni nan kpo Kristo chee la, nima le ni nyan kinimbɔɲ ki joo dulnyaa na aapɔɔn ni. Nima pu na, ba ɲa nimi aabimbin bi ke naah beenin ye dulnyaa yaab le na? Ba ɲa ni kii nkaal mu len ke,

²¹ “Taa ji nee,” “Taa lakl nee,” “Taa meeh nee” na?

²² Binib yaa jin timina mɔmɔk kan, ti doo la. ɲikoobil ɲimina po ye binib aakaal, ni baamɔkm la.

²³ Ni naahn nlan la, ki mu aa ye nlan. Bi dooni bisui aah gee tiwan ni na la, ki sunn bibaa taab, ki muk tiwon. Le baah ɲani pu na, naa ter bi ke bi chuu bibaa.

3

¹ Ni kpaan fikr Kristo chee la. Nima pu na, cha nitafal li bi paacham aawan ni. Kristo bi nima ki ka Uwumbɔr aanɲangii wɔb.

² Ni li dakl tiwan ni bi paacham na aabɔr, ki di cha tiwan ni bi kitɲ do na.

³ Ba pu? ni naahn ke ni kpo; le nimi aamɔfal kpaan Kristo ni, ki bi Uwumbɔr chee paacham, le u biin li pu.

⁴ Kristo, u ye timi aamɔfal na yaa nan gir ni kan, ti mu ga li bi u chee, ki kan nnyunɲ.

Mbimbikpok ni mbimbipɔm

⁵ Nima pu na, kuln man tiwon aah ban pu na, ki taa gɔr kidagook, ki taa tun tijɔɲ aatuln, ki taa li ban tiwan ni kaa ɲan na, ki taa li kpa iniman. Unii u kpa iniman na aa dii Uwumbɔr, u dii liwankpal la.

⁶ Binib bi yii Uwumbɔr aamɔb ki tun titunwanbir timina na, u ga daa bitafal.

⁷ N-yoonn mbaa, ni mu nan bi bikaasisik ni, ki tun titunwanbir ngbaan.

⁸ Le naah ye Yesu aanib dandana wee na, ni di titunwanbir ngbaan mɔmɔk lii. Ni taa ki gee liɲuul ki li tar binib pu, ki taa ki li kpa

kinananɲ, ki taa ki seei ɲisiibil, ki taa ki len iliin i kaa ɲan na.

⁹ Ni taa mɔln inyamɔn ki tuk tɔb; ba pu? ni nan di nimi aabimbikpok aatuln lii a,

¹⁰ ki yoor mbimbipɔm la. Uwumbɔr le tii nimi mbimbipɔm ngbaan, ki bi toor mu, ke ni moo bee u, ki li naahn u.

¹¹ Naah kpa mbimbipɔm na, naa ki yakr Juu yaab, ni binib bi kaa ye Juu yaab na, ni binib bi gii ɲichakpan na, ni binib bi kaa gii na, ni biwɔwɔm, ni timoor ni aanib, ni binaagbiib, ni bimalb. Ni mɔmɔk kpaan la. Kristo le jer tiwan ngbaan mɔmɔk, ki bi waanib mɔmɔk ni.

¹² Uwumbɔr nan nyan nimi, ki ɲa nimi waaninyaam, ki gee nimi. Nima pu na, ni li kpa linimbaasaln, ni tibulchinn, ki sunn nibaa taab, ki li bi suuna, ki li kpa suklaa,

¹³ ki li kpa limɔr tɔb chee. Ni ponn ni ubaa ni unjeen aatɔ yaa kpa tibɔr kan, ni di cha pinn tɔb. Tidindaan aah di cha pinn nimi pu na, ni mu di cha pinn tɔb kina.

¹⁴ Tibɔr ti jer ti mɔmɔk na le ye ke ni li gee tɔb; ba pu? ngeehm di ni mɔmɔk kpaan tɔb chee la, ni li kpaan kimɔbaan mbamɔm.

¹⁵ Kristo yin nimi ke ni li kpaan tiwonbaan ni, ki li kpa nsuudoon mu u tii nimi na. Nima pu na, cha nsuudoon ngbaan li joo nisui man, ki li dooni Uwumbɔr, waabulchinn pu.

¹⁶ Cha Kristo aabɔr li bi nisui ni sakpen, ki tii nimi nlan. Ni li tuk tɔb waabɔr, ki li sur tɔb, ki li gaa ilahn i bi Uwumbɔr Aagban ni na, ni waanib aalahn, ni ilahn i Waafuur Nyaan mɔk nimi na. Ni li gaa ilahn ngbaan, ki li dooni Uwumbɔr nisui ni.

¹⁷ Ni yaa len kan, ni len Tidindaan Yesu aayimbil pu; ni yaa tun lituln kan, ni li tun waayimbil pu, ki li ɲani tiwan mɔmɔk waayimbil pu, ki li dooni Tite Uwumbɔr u pu.

Naah ga li bi pu Tidindaan aasan ni na

¹⁸ Tɔ, bipiib, ni li keei nichatiib aamɔi. Naah dii Tidindaan na, ni ɲan ke ni li ɲani kina.

¹⁹ Chatiib, ni li gee nipuutiib, ki taa muk bi.

²⁰ Mbim, ni li keei nitetiib ni ninatiib aamɔi tiwan mɔmɔk ni, Tidindaan aah ban pu na; ba pu? nima le piir Uwumbɔr aasui.

²¹ Tetiib, ni taa fiini nimi aabim aanjuul, aan bitaakpab taa yəl.

²² Binaagbiib, ni li keei nidindatiib bi bi dulnyaa ni na aaməi tiwan məmək ni. Bi yaa bi ni chee, bee bi yaa kaa bi kan, ni li tun lituln mbaməm. Ni taa ban binib li pak nimi. Naah san Uwumbər na, ni li tun lituln mbaməm nima pu.

²³ Naah ɲani tiwan nimək na, ni cha nitafal li bi ni ni, ki tun lituln ke naah ba ga tun tii Tidindaan pu na, naa ye binib.

²⁴ Tidindaan Kristo le ni tun lituln tii u. Nima le ni bee ke uma le ga pa nimi tipar, waah nan puu tipuur ti ke u ga tii nimi na.

²⁵ Unii umək tun lituln li kaa ɲan na, Uwumbər ga daa utafal waah ɲeer pu na. Uwumbər aa pak ubaa ki jer uken.

4

¹ Dindatiib, ni li ɲani nimi aanaagbiib mbaməm; ba pu? ni nyi ke ni mu kpa Dindaan paacham.

Nsurm

² Tə, ni məmək li beenin mee Uwumbər linimaln, ki li nyi ki taa geeni, ki li dooni u mmeen ponn ni,

³ ki li mee u tii ti mu, ke u tii timi nsan ti moon waabər ki tuk binib tibəbərkaan ti ye Kristo aabər na. Waabənyaan ngbaan pu, le m bi kiyondiik ni.

⁴ Ni ɲan ke m tuk binib waabənyaan ngbaan aatataa mbaməm. Ni mee Uwumbər tii mi ke u ter mi, m tuk bi kina.

⁵ Ni li kpa nlan ki li bi mbaməm joo cha binib bi kaa dii Uwumbər aasan na wəb. Naah kan nsan buyoonn na, ni li tun Uwumbər aatuln n-yoonn məmək.

⁶ Ni li len ibulchiliin n-yoonn məmək, ki li len Uwumbər aalambil aah ye pu na. Ni yaa len kina kan, ni ga bee naah ga giin pu ki kii unii məmək na.

Kookoo aadoon

⁷ Tina aabo Tikikus u ti gee u na ga tuk nimi maabər məmək aah bi pu na. U ye timi aatutuɲeer le Tidindaan aatuln ponn ni, ki tun lituln ngbaan mbaməm.

⁸ M cha u dan ni chee ke u nan tuk nimi, timi aabər aah bi pu na, aan ki səɲ nisui. Nima le m cha u dan ni chee.

⁹ Onesimus ni uma le dii ni. Onesimus mu ye tina aabo u ti gee u na la. U ter timi mbaməm, ki ye ni ponn ni aanii ubaa

la. Bima le ga tuk nimi do chee na aabər məmək.

¹⁰ Aristakus u bi kiyondiik ni m chee na dooni nimi. Mak, u ye Banabas aaninkpan aajapəən na, u mu dooni nimi. M nan tuk nimi naah ga ɲa u pu na. U yaa dan ni chee kan, ni gaa u iɲaal ilee.

¹¹ Josua Justus mu dooni nimi. Bijab bitaa ngbaan ye Juu yaab la. Juu yaab ponn ni, bima baanja le ye maatutuɲeerb ki tun Uwumbər aanaan aatuln. Bijab ngbaan səɲ nsui la.

¹² Epafras mu dooni nimi. U ye ni ponn ni aanii ubaa la, ki ye Yesu Kristo aatu-tunn. U mee Uwumbər n-yoonn məmək linimaln le ki tii nimi, ke ni li dii Uwumbər mbaməm, ki taa di cha, ki kii Uwumbər aah gee pu na məmək.

¹³ M tuk nimi la, Epafras tun lituln linimaln, ki tii nimi, ni Laodisea aatiɲ aanib, ni Hierapolis aatiɲ aanib.

¹⁴ Luk u ye dəkta, u ti gee u na mu dooni nimi. Demas mu dooni nimi.

¹⁵ Ni li dooni tinaabitiib bi bi Laodisea aatiɲ ni na tii timi, ki li dooni Nimfa ni Yesu aanib bi kuuni udo na, tii timi.

¹⁶ Bi yaa karn kigban kee tii nimi kan, ni cha bi karn ki tii Yesu aanib bi bi Laodisea aatiɲ ni na mu. Maah ɲmee kigban ki tii Laodisea aatiɲ aanib na, ni mu karn ki.

¹⁷ Tuk Akipus ke Tidindaan aah tii u lituln li ke u tun na, u li nyi ki tun li mbaməm.

¹⁸ Min Pəəl le di ɲɲaal ɲmee idoon imina. Ni teer ke m bi kiyondiik ni la.

Uwumbər ɲa tinyoor ɲa ni pu. [Amii.]

2

Njan aagban ki Pɔɔl ηmee ki tii TESALONIKA YAAB na

¹ Min Pɔɔl, ni Silfanus, ni Timoti le ηmee kigban kee ti tii Yesu aanib bi bi Tesalonika aatiη ni ki ye Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo aanib na. Uwumbɔr ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Tesalonika yaab aabimbin

² N-yoonn mɔmɔk ti mee Uwumbɔr na, ti mee u tii nimi, ki dooni u ni mɔmɔk pu.

³ Ti teer nimi Tite Uwumbɔr aanimbiin ni n-yoonn mɔmɔk, ki teer ke naah ηani pu na, nima le mɔk ke ni gaa u ki kii; naah tun lituln pu na, nima le mɔk ke ni gee u; naah kpa limɔr pu na, nima le mɔk ke ni kpa limakl Tidindaan Yesu Kristo pu.

⁴ Tinaabitiib bi Uwumbɔr gee bi na, ti nyi ke u lee nimi la;

⁵ ba pu? taah tuk nimi waabɔnyaan na, tibɔnyaan ngbaan aa nan ye iliin baanja, Uwumbɔr Aafuur Nyaan aapɔɔn nan bi ti ni la, ki cha ni bee ke ti sil gbii. Taah nan bi nikaasisik ni buyoonn na, ni nan bee timi aabimbin aah nan bi pu na. Ti nan bi kina ke ti ter nimi la.

⁶ Le ni nan ηakni timi ni Tidindaan; ba pu? ni gaa Yesu aabɔr ki kan falaa sakpen tibɔr ngbaan pu, ki mu nan kpa mpopiin mu Uwumbɔr Aafuur Nyaan tii nimi na.

⁷ Naah nan bi pu na, nima le mɔk Yesu aanib bimɔk bi Masedonia ni Akaya aatim ni na, bi mu aah ga li ηani pu na;

⁸ ba pu? ni nan chuun mooni Tidindaan aabɔr, ki tuk Masedonia ni Akaya aatim aanib. Naa ye nima yaab baanja, ntim mɔmɔk aanib ηun ke ni gaa Uwumbɔr ki kii la. Nima pu na, taa ki ban ke ti tuk bi nimi aabɔr. Bi puun nyi.

⁹ Ba pu? binib ngbaan len ke taah nan dan ni chee na, ni nan gaa timi, ki di ηiwaa lii, ki fenn ki dii Uwumbɔr, u ye limɔfadaan ki ye Uwumbɔr bamɔnn na,

¹⁰ le ni kii bundaln Ujapɔɔn Yesu ga nyan ni paacham ki gir ni na. Uma le Uwumbɔr nan fikr u nkun ni. Uma le nyan timi ntafadaan mu choo na ni.

Pɔɔl aah tuk Tesalonika yaab tibɔnyaan pu na

¹ Tinaabitiib, nimi nibaa nyi ke taah nan dan ni chee na, naa ye fam. Ni nyi ke taah nan bi Filipi aatiη ni na,

² le nima yaab nan ηa timi falaa, ki yook timi, le ti nin dan ni chee. Binib pam nan kpak timi kinikpakpak, le timi Aawumbɔr tii timi lipobil ke ti tuk nimi waabɔnyaan.

³ Taah tuk nimi waabɔnyaan ngbaan na, tibɔr ngbaan aa ye nnyamɔn. Taa ηmann nimi. Ti nan bi chain la.

⁴ N-yoonn mɔmɔk ti nan len Uwumbɔr aah ban ke ti len pu na; ba pu? u nan lik taah bi pu na, le ki di waabɔnyaan ngbaan ηa tiηaal ni, ke ti tuk binib. Nima pu le ti ban ke ti piir Uwumbɔr aasui, naa ye binib aasui. Uma Uwumbɔr le lik timi aasui ni aah bi pu na.

⁵ Ni nyi ke taa nan gbaa nimi mmɔmɔɔn aabɔr. Uwumbɔr nyi ke taa nan ye iniman-dam bi ηmanni, ke binib taa bee ke ti ye na.

⁶ Taa nan ban ke ni nyuη timi, kaa nan ban ke binib biken nyuη timi.

⁷ Taah ye Kristo aakpambalb na, ti ba ga li ban ke ni nyuη timi. Le taa nan ban kina. Ti nan bi suuna ni chee ke upii aah bi pu waabim chee ki lik bi na la. ⁸ Ti gee nimi la. Nima pu na, ti nan kpa mpopiin ti tuk nimi Uwumbɔr aabɔnyaan. Naa ye tibɔnyaan baanja le ti nan tii nimi, ti nan di tibaa mu tii nimi; ba pu? ti gee nimi pam.

⁹ Nnaabitiib, ni teer taah nan tun lituln linimaln pu na. Ti tuk nimi Uwumbɔr aabɔnyaan, ki tun lituln nwiin pu ni kinyeek mɔk, ke ti ji. Ba pu? taa nan ban ni ji ti pu falaa.

¹⁰ Nimi bi gaa Yesu ki kii na, ti ηa nimi mbamɔm la, ki nan bi chain, kaa nan kpa taani ubaa joo cha ni wɔb. Ni ni Uwumbɔr nyi ke ni ye mbamɔn la.

¹¹ Ni nyi ke uja aah ηani waabim pu na, ti nan ηani nimi ubaabaa kina la;

¹² ti sur nimi, ki nan sɔηni nisui, ki gaηni nimi ke ni li dii Uwumbɔr waah ban pu na. Uma le yin nimi ke ni koo waanaan ni ki nan ji waamɔɔn.

¹³ Ti dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk la; ba pu? taah nan tuk nimi

Uwumbər aabər na, ni nan gaa tibər ngbaan, ki bee ke naa ye binib aabər, ni ye Uwumbər aabər la. Mbamən, ni ye Uwumbər aabər la, ki kpelni nimi bi gaa u ki kii na aabimbin.

¹⁴ Nnaabitiib, ni ɲakni Uwumbər aanib bi bi Judea aatim ni ki kuuni Yesu Kristo aayimbil pu na; kinye pu? nido yaab aah ɲa nimi falaa pu na, Juu yaab ɲa bi mu falaa kina la.

¹⁵ Bima Juu yaab nan ku Uwumbər aabənabtiib ni Tidindaan Yesu mu, ki jenn nyan timi mu. Baa piir Uwumbər aasui. Bi ye binib məmək aadim la,

¹⁶ ki kiir timi, kaa ban ke ti tuk binib bi kaa ye Juu yaab na tibənyaan tee, aan bi ɲmar. Juu yaab ngbaan aah ɲani kina na, bi too kpae baatunwanbir pu n-yoonn məmək la. Uwumbər aajuul pii bi kookoo.

Pəɔl aah neen ke u ki gir mann bi pu na

¹⁷ Nnaabitiib, taah kaa kan nimi ni yunn siib na, naa mə timi. Taa nan bi ni chee, timi aalandak ma nan bi ni ni; tinimbil nan man ni pu, le ti nan pəɔni tibaa ke ti ki kan nimi.

¹⁸ Ti nan ban ti gir dan ni chee. Min Pəɔl, n-yoonn məmək m ban ke m gir dan ni chee. Le kinimbəɲ kiir timi ke ti taa dan.

¹⁹ Tidindaan Yesu yaa nan gir ni kan, bilabi pu ti ga li kpa limakl, ni mpopiin, ni kipupuk unimbiin ni?

²⁰ Naa ye nimi pu uu? Mbamən, ti kpa kipupuk ni mpopiin ni pu.

3

¹ Taah kaa bi ni chee na, taa ki ɲmaa mər, nima le ti len ke ni ɲan ti cha Timoti dan ni chee. Timi baanja le gur Atens aatiɲ ni.

² Tina aabo Timoti ye Uwumbər aatunnn u tuk binib Kristo aabənyaan na la. Ti cha u dan ni chee ke u pəək nitaakpab Uwumbər aasan ni,

³ ubaa taa gir puwəb falaa ngbaan pu. Nimi nibaa nyi ke falaa ngbaan ye Uwumbər aah siin timi pu na la.

⁴ Taah nan bi ni chee na ti nan tuk nimi ke ti ga ji falaa, le ni bee ke ni sil ɲa kina.

⁵ Le maa ki ɲmaa mər. Nima le cha m tun ni Timoti ni chee, ke u nan lik ke ni beenin dii Yesu mbaməm aan naa dii. Ni muk mi

la, m dak ke nibaakan kinimbəɲ təɲ nimi, ki ɲa timi aatun yəli.

⁶ Le Timoti ki nyan ni ni chee; dandana u ki fuu ni ti chee, ki tuk timi tibənyaan ke ni beenin tii Yesu naadii mbaməm, ki gee təb. U tuk timi ke ti bi nisui ni n-yoonn məmək, le ni ban ke ni ki kan timi, ke ti mu aah ban ke ti kan nimi pu na.

⁷ Tinaabitiib, ti bi limukl ni ki ji falaa la; le ti ɲun naah tii Yesu naadii pu na, nima le tisui səɲ.

⁸ Ni yaa dii Tidindaan aasan ni, kaa di cha kan, nima le ti fuur.

⁹ Nima pu na, taa ki nyi taah ga ki pak Uwumbər ni pu pu na; ba pu? ti kpa mpopiin sakpen ki məɔni ni pu, Uwumbər aanimbiin ni.

¹⁰ Ti mee u linimaln nwiin pu ni kinyeek mək ke u cha ti ki kan nimi ki tuk nimi naah kaa kee bee waabər pu na.

¹¹ M mee Tite Uwumbər ni Tidindaan Yesu ke bi tii timi nsan aan ti dan ni chee.

¹² Tidindaan cha ni li moo gee təb ni binib məmək, ke taah gee nimi pu na.

¹³ U tii nimi mpəɔn ke ni li bi chain ki taa li kpa taani ubaa Tite Uwumbər aanimbiin ni, bundaln Tidindaan Yesu ni waanib məmək ga gir ni na.

4

Mbimbin mu piir Uwumbər aasui na

¹ Tinaabitiib, ti nan mək nimi naah ga ɲa pu ki piir Uwumbər aasui na. Le ni ɲani kina. Ti gaɲni nimi, ki sur nimi Tidindaan Yesu aayimbil pu ke ni li moo ɲani kina.

² Ni bee taah nan sur nimi pu Tidindaan Yesu aayimbil pu na.

³ Uwumbər aageehn le ye ke ni li bi chain, ki taa gər kidagook.

⁴ Ni ɲan ke ni məmək bee naah ga ɲa pu ki li joo tiwon mbaməm aan ti li bi chain, ki tun lituln li ɲan na.

⁵ Ubaa taa cha bipiib aakpeek li bi u ni, ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah bi pu na.

⁶ Uja ubaa taa li ban una aabo aapuu ki tun titunwanbir timina. Ti nan tuk nimi ki sur nimi mbaməm ke Tidindaan dar binib aatafal titunwanbir ngbaan məmək pu.

⁷ Uwumbər yin timi ke ti li bi chain. Waa yin timi ke ti li gər kidagook.

⁸ Unii umək yii mmək m ngbaan na, naa ye binib aamək le u yii, u yii Uwumbər u tii nimi Waafuur Nyaan na aamək la.

⁹ Uwumbər mək nimi naah ga li gee tɔb pu na. Nima pu na, naa ki ban ke m ηmee kigban ki tuk nimi naah ga li gee ninaabitiib pu na.

¹⁰ Ni ye mbamən la, ni gee tinaabitiib bimək bi Masedonia aatim məmək ni na. Ti gan ni nimi, ni li moo gee bi.

¹¹ Cha ninibil li man ke ni li bi suuna, ki li tun nimi aatuln, ki di nimi aanaal tun lituln, ke taah nan tuk nimi pu na.

¹² Ni yaa ηani kina kan, naan lann nibaa; binib bi kaa dii Uwumbər aasan na mu ga pak nimi.

Tidindaan aah ga nan gir ni pu na

¹³ Tinaabitiib, ti ban ke ni bee binib bi kpo na aabər, aan ki taa li kpa mpombiin, ke binib bi kaa kpa limakl na aah kpa mpombiin pu na.

¹⁴ Ti pak ke Yesu nan kpo, ki ki fikr nkun ni. Nima pu le ti pak ke Uwumbər ga fikr Yesu aanib bi kpo na mu, ki cha bi li dii u bundaln u ga gir ni na.

¹⁵ Taah ban ti tuk nimi tibər ti na, ti ye Tidindaan aabər la. Tidindaan aanib bi ga li bi dulnyaa wee ni bundaln u ga gir ni na aan puen binib bi kpo na ki buen paacham.

¹⁶ Ba pu? Tidindaan ubaa ga nyan ni paacham ki sunn ni. U yaa sunn ni kan, le ti ga ηun nneel sakpiin, ni Uwumbər aatuuntiib aaninkpel aaneel, ni Uwumbər aakakaan aawiil.

¹⁷ Njan, Yesu aanib bi kpo na le ga fikr nkun ni, le Uwumbər nin kpaan yoor bi ni waanib bi mu ga li bi n-yoonn ngbaan na, le bi ti tooh Tidindaan ntaalangbam ni, paacham. Kina le ti ga li bi Tidindaan chee n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁸ Nima pu na, ni li tuk tɔb kina, aan ki sɔn tɔb aasui.

5

Gor ki li kii Tidindaan aagirndaal

¹ Nnaabitiib, naa ki ban ke m ηmee ki tuk nimi bundaln tiwan nimina məmək ga ηa na.

² Ba pu? nimi nibaa nyi mbaməm ke Tidindaan aawiindaal ga fuu ni ke un-aayuk aah fuu ni kinyeek pu na la.

³ Buyoonn binib ga len ke bi bi bibaa pu, nibaa aan ηa bi nibaa na, libuul ngbaan ni le tibɔbir ga lir bi pu. Ni ga li bi ke imalween aah chuu upii pu na la. Baan ηmaa nyan ti.

⁴ Nnaabitiib, nima aa bi mbombɔn ni. Nima pu na, ni taa cha Tidindaan aawiindaal ηa nimi lijnjiir ke unaayuk aah fuu ni pu na.

⁵ Ba pu? ni məmək ye nwiihn ni aabim la. Ni ye nwiin pu aabim la. Taa ye kinyeek yaab, kaa ye mbombɔn ni yaab.

⁶ Nima pu na, ti taa li geeni, ke biken aah geeni pu na. Cha ti li kii, ki chuu tibaa man.

⁷ Binib bi dɔ geen na, kinyeek le bi dɔ geen. Binib bi nyu ndaan gbii na, kinyeek le bi gbii.

⁸ Tima ye nwiin pu aabim la, nima pu na, cha ti chuu tibaa man. Cha ti tii Yesu naadii, ki li gee tɔb. Ti yaa ηani kina kan, nima le ga biin ti pu, ke tikur ti bii kibin pu na. Le ti yaa kpa limakl ke ti ga sil ηmar kan, ni ga li bi ke tikur aayikpupuk ki bii tiyil na.

⁹ Uwumbər aah lee timi na, waa lee timi ke u gee linjuul ti pu, u lee timi ke ti ηmar Tidindaan Yesu Kristo pu la.

¹⁰ Uma le nan kpo ti pu. Nima pu na, ti yaa bi, bee ti yaa kpo bundaln u ga gir ni na kan, ti ga buen ti li bi u chee.

¹¹ Nima pu na, ni li pɔni tɔb aataakpab, ki li ter tɔb, ni li moo dii Uwumbər aasan mbaməm, ke naah ηani pu dandana wee na.

Kookoo aasurm ni idoon

¹² Tinaabitiib, ti gan nimi, ke ni li pak nimi aaninkpiib bi tun Tidindaan aatuln nikaasisik ni, ki sur nimi waasan ni na.

¹³ Ni li pak bi mbaməm, ki li gee bi baatuln pu. Ni məmək li kpaan kimɔbaan man.

¹⁴ Tinaabitiib, ti gan nimi, ke ni sur binib bi kaa ban bi tun lituln na, ki li pɔni binib bi aataakpab yɔl na aataakpab, ki ter binib bi kaa pɔ na, ki li kpa limər binib məmək pu.

¹⁵ Ni taa cha unii ubaa teen uken waah ηa bakaa u na pu. Pɔn nibaa man ki li ηani tɔb, ni binib məmək tibulchinn, n-yoonn məmək.

¹⁶ Ni li kpa mpopiin n-yoonn məmək,
¹⁷ ki li mee Uwumbər n-yoonn məmək,
¹⁸ ki li dooni u tiwan məmək pu.
 Uwumbər aageehn le ye ke ni li ɲani kina;
 ba pu? ni ye Yesu Kristo aanib la.

¹⁹ Ni taa yii Uwumbər Aafuur Nyaan aah
 ban pu na.

²⁰ Unii yaa len Uwumbər Aafuur Nyaan
 aah tii u iliin i na kan, ni taa lik iliin ngbaan
 fam.

²¹ Ni li lik tibər məmək aah bi pu na, ke ti
 ɲan aan taa ɲan, ki li joo ti ɲan na mbaməm.

²² Ni yii man isan i kaa ɲan na məmək
 aabəɲ.

²³ Uwumbər u tii timi nsuudoon na, ɲa
 nimi aabimbin məmək chain, ki li joo nimi
 aawiin, ni nisui, ni nimi aawon mbaməm,
 ni taa li kpa taani ubaa bundaln Tidindaan
 Yesu Kristo ga gir ni na.

²⁴ Uwumbər u yin nimi na ye
 mbaməndaan la, ki ga ɲa nimina məmək.

²⁵ Tinaabitiib, ni mee Uwumbər tii timi.

²⁶ Ni doon tinaabitiib məmək mbaməm.

²⁷ M gan nimi Tidindaan aayimbil pu ke
 ni cha bi karn kigban kee tii tinaabitiib
 məmək.

²⁸ Tidindaan Yesu Kristo ɲa tinyoor ɲa ni
 pu. [Amii.]

Lelee aagban̄ ki Pɔɔl ɲmee ki tii TESALONIKA YAAB na

¹ Min Pɔɔl, ni Silfanus, ni Timoti le ɲmee kigban̄ kee ti tii Yesu aanib bi bi Tesalonika aatiɲ ni ki ye Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo aanib na.

² Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ɲa tinyoor ɲa ni pu ki tii nimi nsuudoon.

Uwumbɔr aah ga daa binib aatafal pu na

³ Tinaabitiib, ni ɲan ke ti li dooni Uwumbɔr ni pu n-yoonn mɔmɔk; ba pu? ni moo gaal Yesu ki kii mbamɔm ki moo gee tɔb la.

⁴ Nima pu le ti puk kipupuk ni pu Uwumbɔr aanib chee, ki tuk bi naah gaa Yesu ki kii ki kpa limɔr, falaa ni limukl mɔmɔk ponn ni pu na.

⁵ Binib aah ɲani nimi falaa pu na, nima le mɔk ke Uwumbɔr yaa daa bitafal kan, ni ɲan. Naah ji falaa pu na, Uwumbɔr aanaan pu le ni ji. Nima le Uwumbɔr ga len ke ni ɲeer ke ni koo waanaan ngbaan ni.

⁶ Ni ye mbamɔn, Uwumbɔr len ke ni ɲan ke binib bi ɲani nimi falaa na, u mu ɲa bi falaa,

⁷ ki tii timi ni nimi bi ji falaa na lifuur. Ti ga kan lifuur ngbaan bundaln Tidindaan Yesu ga nyan ni paacham ki mɔk waah bi pu na. U ni waatuuntiib ga nyan ni paacham ni mpɔɔn,

⁸ ki li joo ni mmiigaal u nan daa binib aatafal. Binib bi yii Uwumbɔr na, ni binib bi kaa kii Tidindaan Yesu aabɔnyaan tee na, u ga daa bima le aatafal.

⁹ Tidindaan ga nyan bi unimbiin ni, waapɔɔn ni waawiihn sakpiin chee. U ga daa bitafal, ki cha bi ji falaa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁰ Bi ga kan ntafadaan ngbaan bundaln Tidindaan ga gir ni na. Liyaadaal ngbaan le waanib bi mɔmɔk gaa u ki kii na ga nyuɲ u, ki pak u. Ni mu ga li bi waanib ngbaan ponn ni; ba pu? taah tuk nimi Yesu aabɔr na, ni gaa ti ki kii la.

¹¹ Nima pu le ti mee timi Aawumbɔr tii nimi n-yoonn mɔmɔk ke u len ke ni ye binib bi ɲeer waayim na, ki ter nimi ke ni li ban ni ɲa tiwan ni ɲan na, ki tii nimi mpɔɔn ke ni li ɲani kina, ki tun lituln li ga mɔk ke ni gaa Yesu ki kii mbamɔm na.

¹² Ni yaa ɲani kina kan, nima le ga nyuɲ Tidindaan Yesu Kristo, le u mu ga nyuɲ nimi, u ni Uwumbɔr aabulchinn pu.

2

Mbiindaan na

¹ Tinaabitiib, ti ban ke ti len ni chee ki joo cha bundaln Tidindaan Yesu Kristo ga gir ni ki nan kuun timi u chee na aabɔr la.

² Bi yaa len ke Tidindaan aawiindaal fuu ni kan, ti gan̄ nimi ke ni taa cha nipobil yuk, ki taa cha ni li muk nimi. Nibaakan, bi ga bui ke Uwumbɔr Aafuur Nyaan mɔk bi kina la, nibaakan, bi ga bui ke ti ɲmee kigban̄ ki len kina la.

³ Ni taa cha ubaa ɲmann nimi kina; buyoonn binib pam ga yii Uwumbɔr na le ga puen fuu ni, le Tidindaan aawiindaal nin fuu ni. Uja u yii Uwumbɔr aakaal mɔmɔk na, u mu ga puen nya mpaan pu. Uwumbɔr siin u ntafadaan la.

⁴ U ga yii Uwumbɔr, ni ɲiwaa, ni tiwan nimɔk binib dii ni na. U ga nyuɲ ubaa ki jer ni mɔmɔk, ki ga kal Uwumbɔr Aadichal ni, ki len ke uma le ye Uwumbɔr.

⁵ Naa teer aa? Maah nan laa bi ni chee na, m nan tuk nimi tibɔr tee.

⁶ Le ni nyi tiwan ni kiir titunwanbirdaan ngbaan dandana wee na. Waayoonn yaa nan fuu ni kan, u ga nya mpaan pu.

⁷ Titunwanbir ti bɔɔ na, binib ɲani ti dandana wee la. Le unii u kiir titunwanbir ngbaan dandana wee na ga kiir ti, ki nan saa buyoonn Uwumbɔr ga nyan u nima na.

⁸ N-yoonn ngbaan le titunwanbirdaan ngbaan ga kpiir. N-yoonn ngbaan le Tidindaan Yesu ga gir ni, ni mpɔɔn, ki pii libuln lii u pu, ki ku u, ki ɲa waapɔɔn mɔmɔk yɔli.

⁹ Titunwanbirdaan ngbaan yaa nan fuu ni kan, u ga li kpa kinimbɔɲ aapɔɔn, ki tun kaatuln, ki li kpa mpɔɔn ki ɲmann ke u tun lijinjiiir aatun la,

¹⁰ ki li kpa nlan mu kaa ɲan na ke u ɲmann binib bi Uwumbɔr ga daa bitafal na. Bi yii

Uwumbər aabər ti ga cha bi ɲmar na, kaa gee ti. Nima le Uwumbər ga daa bitafal.

¹¹ Baah yii Uwumbər aabər na, nima le u cha nnyamən aapak bi bisui ni, bi li pak nnyamən.

¹² Nima pu na Uwumbər ga len ke binib bi gee titunwanbir kaa pak mbamən na aabər bii a.

Uwumbər aah lee nimi pu na

¹³ Tɔ, tinaabitiib bi Tidindaan gee bi na, ni ɲan ke ti li dooni Uwumbər ni pu n-yoonn məmək; ba pu? tiwan məmək aah nan piin buyoonn na, u nan lee nimi ke ni ɲmar. Waafuur Nyaan ɲa nimi binib bi bi chain ki pak mbamən, aan ki ɲmar na.

¹⁴ Taah tuk nimi Uwumbər aabənyaan ti na pu, le u yin nimi ke ni ɲmar ki ji Tidindaan Yesu Kristo aaməən.

¹⁵ Nnaabitiib, nima pu na, ni li dii u mbaməm, ki taa di cha. Taah tuk nimi Uwumbər aabər ti, timəb ni, ni kigban ni pu na, ni li joo tibər ngbaan mbaməm.

¹⁶ Tɔ, Tite Uwumbər gee timi sakpen. Waabulchinn pu, le u tii timi lipobisoon li kaan doo na, ni limakl nyaan.

¹⁷ Uma ni Tidindaan Yesu Kristo ubaa pəən nitaakpab, ki tii nimi mpəən ke ni tun litunyaan məmək, ki len iliinyaan məmək.

3

Mee Uwumbər tii timi man

¹ Tinaabitiib, tibər ti gur na le ye ke ni li mee Uwumbər ki tii timi, ke u cha waabər moon ɲipepel məmək mala, ki kan mpakm ke naah pak ti pu na,

² ki li mee u ke u nyan timi titunwanbir-dam bi kaa ɲan na aɲaal ni; ba pu? naa ye binib məmək le gaa Yesu ki kii.

³ Tidindaan le ɲani waah len pu na, ki ga tii nimi mpəən, ki biin ni pu, kinimbəɲ ki kaa ɲan na taa ɲa nimi nibaa.

⁴ Tidindaan pu le ti bee ke ni ɲani taah tuk nimi pu na, ki ga li beenin ɲani kina.

⁵ Tidindaan ter nimi ke ni bee nisui ni Uwumbər aah gee nimi pu na, ki li kpa limər Kristo aah tii nimi pu na.

Ni ɲan ke unii məmək li tun

⁶ Tinaabitiib, ti tuk nimi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu la, ninaabitiib bimək

kaa ban ke bi tun lituln, kaa dii taah tuk nimi pu na, ni nya bi chee.

⁷ Ni bee ke ni ɲan ni li dii ke taah dii pu na. Taah nan bi ni chee buyoonn na, taa nan san ligbanyakl.

⁸ Ti nan pa taah jin tijikaar ti na məmək pu la, ki tun lituln linimaln nwiin pu ni kinyeek mək; ba pu? taa nan ban ni ji ti pu falaa.

⁹ Naa ye ke taa nan kpa nsan ti ji niɲaal ni la. Ti nan ban ti mək nimi limək, ni li dii ke taah dii pu na.

¹⁰ Taah nan bi ni chee buyoonn na, ti nan tuk nimi ke unii umək kaa ban u tun lituln na kan, u taa ji.

¹¹ Ti ɲun ke ni ponn ni bibaa san ligbanyakl, kaa tun lituln libaa, ki chuun koo biken aabər ni.

¹² Binib bi bi kina na, ti tuk bi, ki sur bi Tidindaan Yesu Kristo aayimbil pu, ke bi li bi suuna, ki tun lituln ki kan ki ji.

¹³ Tinaabitiib, nima kan, ni yaa tun litunyaan kan, ni taa cha nitaakpab li yəl li ponn ni.

¹⁴ Unii ubaa yaa kaa dii taah tuk nimi kigban kee ponn ni pu na kan, ni daan udaan ngbaan, ki taa kpaan u chee. Nima le ga cha iniməən chuu u.

¹⁵ Ni taa ɲani u ke nimi aadin na, ni li sur u ke nina aabo na.

Kookoo aabər

¹⁶ Tidindaan u tii timi nsuudoon na tii nimi nsuudoon n-yoonn məmək, tiwan məmək ponn ni. Tidindaan li bi ni məmək chee.

¹⁷ Min Pəəl le di ɲaal ɲmee idoon imina. Nimina ye kidaan la, le ki mək maagbann məmək ponn ni. Kina le m ɲmee.

¹⁸ Tidindaan Yesu Kristo ɲa tinyoor ɲa ni məmək pu.

Njan aagban ki Pɔɔl ηmee ki tii TIMOTI na

¹ Min Pɔɔl ye Yesu Kristo aakpambal la; ba pu? Uwumbɔr u gaal timi lir na, ni Tidindaan Yesu Kristo u tii timi limakl na, bima le len ke m li ye waakpambal.

² M ηmee kigban kee m tii si Timoti, u ye maabo bamɔnn Uwumbɔr aasan ni na la. Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa aa pu, ki san si kinimbaak, ki tii si nsuudoon.

Tinyamɔnbɔr aasurm

³ Maah nan cha Masedonia aatiη ni na, m nan bui si ke aa li beenin bi Efesus aatiη ni; ba pu? binib bibaa bi nima ki mɔk binib mmɔkm mu kaa ye Yesu aamɔkm na. Aa sur bi ke bi taa ki mɔk kina,

⁴ ki taa ki joo ηiyimbil ηi bi Uwumbɔr Aagban ni na tiini itiin baah nan ηani pu na. Nimina le cha binib baa mbaan. Naa ter bi ke bi gaa Yesu ki kii aan ki dii waasan mbamɔm.

⁵ M tuk si ke aa sur bi kina; ba pu? m ban ke Yesu aanib aasui li bi chain, ki ban ke bi bee bisui ni ke titunwanbir aa bi bi chee, ki gaa Yesu ki kii mbamɔm, ki li gee tɔb.

⁶ Binib bibaa bi, kaa ki dii kina. Bi yenn la, ki gbaa tɔb chee tibɔr ti ye fam na.

⁷ Bi ban bi li ye bimɔmɔkb bi mɔk binib Uwumbɔr aakaal na, ki mu aa bee baah len pu na aatataa, ki len tibɔr ke binib bi nyi taatataa na, ki mu aa nyi.

⁸ Tɔ, ti nyi ke unii yaa joo Uwumbɔr aakaal, uma Uwumbɔr aah ban pu na kan, nkaal ngbaan ηan la.

⁹ Ti yaa nyi ke nkaal aa bi bininyaam pu kan, nkaal ngbaan ηan la. Mu bi tiniwanbir le pu, ni binib bi kaa gee bi ηun tibɔr na, ni binib bi kaa dii Uwumbɔr aasan na, ni titunwanbirdam, ni binib bi yii Uwumbɔr kaa pak u na, ni binib bi ku bitetiib ni binatiib na, ni binib bi ku biken na,

¹⁰ ni binib bi gɔr kidagook na, ni bijab bi yii bipiib ki ban bijab na, ni binib bi chur biken tinaagbiir na, ni binib bi chuun mɔni inyamɔn na, ni binib bi puur Uwumbɔr yɔl yɔl na, ni binib bi ηani tiwan ni kaa

dii mmɔkm mu ηan na. Nkaal ngbaan bi titunwanbir timina mɔmɔk pu la.

¹¹ Uwumbɔr aabɔnyaan len kina la, ki tuk timi Uwumbɔr u ti pak u na aah ηan sakpen pu na. Uma le di tibɔnyaan tee ηa ηjaal ni, ke m di tuk binib.

Uwumbɔr aah san Pɔɔl kinimbaak pu na

¹² M dooni Tidindaan Yesu Kristo u tii mi mpɔɔn ke m tun lituln ngbaan na la. U len ke m ye mbamɔndaan, ki lee mi ke m tun waatuln.

¹³ N-yoonn mu jer na, m nan len tibɔbir u pu, ki seei u, ki ηa waanib falaa. Maah kaa nan gaa u ki kii n-yoonn ngbaan na, le maa nan nyi ke m ηani ni kaa ηan na. Maah kaa nan nyi na, le Uwumbɔr san mi kinimbaak,

¹⁴ le Tidindaan Yesu Kristo mu gee mi sakpen, ki cha m gaa u ki kii, ki kpaan u ni, ki gee u ni waanib mɔmɔk.

¹⁵ Yesu Kristo nan dan dulnyaa wee ni ke u nan nyan titunwanbirdam baatunwanbir ni la. Tibɔr timina gbii la. Ni ηan ke binib mɔmɔk gaa ti ki kii. Min le ye titunwanbirdaan ki jer binib mɔmɔk.

¹⁶ Le Uwumbɔr san mi kinimbaak. Yesu Kristo ηa suklaa, min u ye titunwanbirdaan ki jer binib mɔmɔk na pu sakpen la. Waah ηa mi suklaa pu na, nima le mɔk binib bi ga gaa u ki kii ki kan limɔfal li kaa kpa ndoon na, waah kpa suklaa pu na.

¹⁷ Cha ti pak Uwumbɔr, ki nyuη u. Uma le ye Uwumbɔr baan; tinimbil aa waa u; u ye Ubɔrkpaan u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, kaan kpo. Amii.

¹⁸ Maabo Timoti, Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan cha m len tibɔr aa pu, nima le cha m tuk si saah ga tun Uwumbɔr aatuln pu na. Cha Nfuur Nyaan aabɔr ngbaan tii si mpɔɔn ke aa yii kinimbɔη,

¹⁹ ki tii Yesu naadii mbamɔm, ki taa di cha, ki li ηani tiwan ni aa bee ke ni tok na. Binib bibaa bi, ki nyi ni ηan na, ki mu aa ηani kina. Nima le baa ki dii Yesu aasan.

²⁰ Bi ponn ni binib bilee ye Haimeneus ni Aleksanda. Le m di bi ηa kinimbɔη aajaal ni ke ki daa bitafal, aan bi bee ke naa ηan bi ki sii Uwumbɔr.

2

Naah ga li dooni Uwumbɔr pu na

¹ Tɔ, tibər ti ye tibəkpaan na le ye ke m ban ke ni li mee Uwumbər ki tii binib məmək, ki li gaŋni u ke u san bi kinimbaak, ki li dooni u bi pu.

² Ni li mee Uwumbər kina ki tii bibərɔb, ni kitiŋ aayidam məmək, aan ti li bi tibaa pu, ki li kpa nsuudoon, ki li dii Uwumbər aasan, ki li ŋani tiwan məmək mbaməm.

³ Ni yaa mee Uwumbər kina kan, ni ŋan, ki piir Uwumbər u gaal timi lir na aasui.

⁴ U ban ke binib məmək ŋmar, aan ki bee waabər ti ye mbamən na.

⁵ Ba pu? Uwumbər ye Uwumbər baan la. Uchandatuln ubaa baanja le bi Uwumbər ni binib aakaasisik ni. Uma le ye Yesu Kristo u nan kpaln unibən,

⁶ ki sil binib məmək aasisiyyaan ki kpo, ke u gaa bi lii na. Naah nan ŋeer buyoonn na le Uwumbər mək timi tibənyaan ngbaan.

⁷ Nima pu le Uwumbər lee mi ke m li ye Yesu aakpambal, ke m tuk binib bi kaa ye Juu yaab na Yesu aabər ngbaan, ke bi gaa u ki kii, ki bee waabər ti ye mbamən na. Maa mən nnyamən, maah len pu na gbii la.

⁸ M ban ke bijab bi bi ŋipepel məmək na mee Uwumbər, ki yoor iŋaal paacham. Bi li ye binib bi bi chain na, ki taa li kpa liŋuul, ki taa li kpa kinikpakpak.

⁹ M ban ke bipiib li pee tiwanpeenkaan ni ŋeer bipiib bi dii Uwumbər na, ki li bi suuna, ki taa li kpa kalmbaani, ki taa fiini tiyikpir sakpen siini, ki taa tuun ŋitafajən ŋi kpa kidaak na, ki taa gbin nleen mu kpa kidaak na, ki taa li peeni tiwanpeenkaan ni kpa kidaak na.

¹⁰ Bi li tun litunyaan. Nima le ŋan tii bipiib bi len ke bi dii Uwumbər aasan na.

¹¹ Bi li ŋmin ki li bae Uwumbər aabər ki li ŋun tibər.

¹² Maa kii ke bipiib tuk bijab Uwumbər aabər, kaa kii ke bi li ye bijab aayidam. Bi li ŋmin.

¹³ Ba pu? Uwumbər nan puen naan tiyaaja Adam, le ki nin naan upuu Iif.

¹⁴ Kinimbəŋ aa nan ŋmann Adam, ki nan ŋmann upii ngbaan la, le u tun titunwanbir.

¹⁵ Tɔ, bipiib mu yaa gaa Yesu ki kii, ki gee binib, ki bi chain, ki bi suuna kan, bi ga ŋmar imalween ni.

3

Bisalolm aabər

¹ Tibər tee gbii la, ke unii yaa ban u li ye Yesu aanib aaninkpel kan, ni ŋan; ba pu? li ye lituln li ŋan na la.

² Ni ŋan ke Yesu aanib aaninkpel taa li kpa taani ubaa. Ni ŋan u li joo upiibaab, ki li chur ubaa tiwan məmək ni, ki li kpa laasaab, ki li bi mbaməm, ki li channi bicham tichann, ki li ye unii u ga ŋmaa tuk binib Uwumbər aabər mbaməm na.

³ U taa li ye udagbiir, ki taa gbaa binib [ki taa li kpa iniman]. U li bi suuna ki taa li kpa kinikpakpak. Unimbil taa li man ŋimombil pu.

⁴ Ni ŋan ke u li joo waachiln ni aanib mbaməm, ki li joo waabim mbaməm, aan bi li pak u ki kii waaməb.

⁵ Ba pu? unii yaa kaa ŋmaa joo waachiln ni aanib mbaməm kan, u ga ŋa kinye ki li joo Yesu aanib?

⁶ U taa li ye unii u kaa yunn Uwumbər aasan ni na. U yaa ye unii u kaa yunn Uwumbər aasan ni na kan, nibaakan, u ga li kpa kigaak, ki kan ntafadaan ke kinimbəŋ na.

⁷ Ni ŋan ke Yesu aanib aaninkpel li ye unii u kpa kipak binib bi kaa dii Yesu aasan na chee, aan binib taa galn u ki cha u lir kinimbəŋ aagaawəb ni.

Biteterb aabər

⁸ Tɔ, ki joo cha Yesu aanib aateterb wəb na, ni ŋan ke bi mu li kpa laasaab. Bi taa len fam fam. Bi li ŋani baah len pu na. Bi taa li ye bidagbiib. Binimbil taa li man ŋimombil pu.

⁹ Ni ŋan ke bi li joo tibəbərkaan ti kpiir, ki ye Yesu aabər na, ki li nyi mbimbin mu ŋan na, ki li ŋani kina.

¹⁰ Binib yaa ban bi li ye biteterb kan, cha Yesu aanib aaninkpiib puen lik baabimbin aah bi pu na waahr, bi yaa kaa kpa taani kan, cha bi li tun biteterb aatuln.

¹¹ Ni ŋan ke bipuutiib mu li kpa laasaab, ki li chur bibaa, ki li ŋani tiwan məmək mbaməm, ki taa li ye binibiinib.

¹² Ni ŋan ke Yesu aanib aateterb li joo upii ubaaba, ki li joo baabim ni baachiln ni aanib mbaməm.

¹³ Binib bi tun biteterb aatuln ngbaan mbaməm na ga kan liyimbil, ki li kpa lipobil sakpen ki tuk binib baah ga gaa Yesu Kristo ki kii pu na.

Tibəbərkaan kpaan

¹⁴ Tə, m kpa limakl ke naan yunn, m ga dan aa chee. Le maah ηmee kigban kee tii ni si na,

¹⁵ m yaa yunn kan, aa ga bee mbimbin mu ηan tii Uwumbər Aadichal ni aanib, bi ye Uwumbər u ye liməfadaan na aanib na. Waabər ti ye mbamən na bi biḡaal ni la, le bi joo ti.

¹⁶ Uwumbər aah kpiir waasan aabər ti tuk timi na, ti ye tibəkpaan la:

U nan yoor unibən aawon, ki nyan ubaa mpaan pu.

Uwumbər Aafuur Nyaan le mək ke u ηan.

Uwumbər aatuuntiib waa u.

Binib moon waabər ki tuk ηitimbol aanib, le binib gaa u ki kii dulnyaa wee məmək ni.

Uwumbər nan yoor u ki di buen paacham, ki nyun u.

4

Biməməkbi ye binyaməndam na

¹ Tə, Uwumbər Aafuur Nyaan len mpaan pu, ke n-yoonn mu choo na binib bibaa ga yii Yesu aabər, ki kii inyamən, ki dii bipənib bi ηmanni bi na.

² Bipənib ngbaan ga cha binib bibaa ηmann ke bi mək binib Uwumbər aasan. Bi ye binyaməndam la. Baalandak aa ki muk bi baatunwanbir pu.

³ Bi ga len ke bijab taa din bipiib, bipiib mu taa mən bijab. Bi ga li kə tijikaar tibaa. Uwumbər le naan tijikaar ngbaan. U ban ke binib bi gaa u ki kii ki nyi mbamən na le ji ti, ki doon u ti pu.

⁴ Tiwan nimək Uwumbər naan ni na, ni ηan la. Ti taa li kə tijikaar tibaa. Ti li ji ti, ki li dooni u ti pu.

⁵ Ba pu? taah ji tijikaar ti ki dooni Uwumbər ti pu na, nibaa aa bi ti ni; ba pu? Uwumbər len ke ti ηan.

Yesu Kristo aatutunn bamənn

⁶ Aa yaa teer Yesu aanib tibər timina kan, aa ye Yesu Kristo aatutunn bamənn la.

Saah bae Yesu aabər ki dii nsanyaan pu na, nima le cha saabimbin bi mbaməm.

⁷ Aa taa gar binyaməndam ngbaan aatiin; ba pu? itiin ngbaan aa kpa tinyoor ki tii si, kaa mək si Uwumbər aasan. Chuu aabaa ki bae Uwumbər aabər.

⁸ Unii yaa san ke uwon yabr kan, ni kpa tinyoor siib la. Unii yaa chuu ubaa ki bae Uwumbər aasan kan, nima le ye tinyoor sakpen ki tii u. Ba pu? Uwumbər puu tipuur ke nima le ga tii binib liməfanyaan dandana wee, ni n-yoonn mu choo na.

⁹ Tibər tee gbii la. Ni ηan ke binib məmək gaa ti.

¹⁰ Nima le ti tun Uwumbər aatuln linimaln; ba pu? ti gaa Uwumbər u ye liməfadaan ki gaal binib məmək lir na ki kii la. Uma le gaal binib bimək gaa u ki kii na lir.

¹¹ Mək binib tibər tee, ki tuk bi ke bi li ηani kina.

¹² Taa cha bi lik si fam ke aa ye unachipəən la. Li len iliinyaan, ki li bi mbaməm, ki li gee binib, ki li tun Uwumbər aatuln mbaməm, ki li bi chain, aan ki li ye limək ki mək binib bi gaa Yesu ki kii na baah ga li dii mbaməm pu na.

¹³ Li karni Uwumbər aabər tii binib, ki mək bi taatataa, ki tuk bi baah ga li ηani pu na. Li ηani kina linimaln, ki nan saa buyoonn m ga fuu ni na.

¹⁴ Taa suln Uwumbər Aafuur Nyaan aapiin i bi aa ni na, i Uwumbər nan tii si buyoonn waabənabtiib nan len, aan Yesu aanib aaninkpiib di biḡaal paan aa pu na.

¹⁵ Maah tuk si pu na, li ηani kina mbaməm ki cha aanimbil li man ni pu, aan binib məmək bee saah dii Yesu aasan mbaməm pu na.

¹⁶ Li nyi saabimbin aah bi pu na, ki li nyi saah mək binib Yesu aabər pu na. Li beenin ηani maah tuk si pu na. Aa yaa beenin ηani kina kan, sin aabaa ga ηmar, le binib bi mu ηun Yesu aabər aa chee na mu ga ηmar.

5

Usaloln aah ga li joo Yesu aanib pu na

¹ Tə, taa kae uja u por na. Li sur u ke aate na. Li ηani bijab bi kaa por na ke anaabitiib na.

² Li ηani bipiib bi por na ke aana na. Li ηani bipiib bi kaa por na ke aaninkpatiib na, ki li bi chain bi chee.

³ Li ter bikpopiib bi sil ye bikpopiib na.

⁴ Ukpooii mu yaa kpa mbim, bee u ti ki kpa yaabitiib le kan, ni ηan ke bi bae Uwumbər aah ban ke bi ter baachiln ni aanib pu na, ki teen binatiib, ni biyaatiib, baah nan kpiin bi pu na; ba pu? nima le piir Uwumbər aasui.

⁵ Ukpooii u sil ye ukpooii ki gur ubaa na kpa limakl Uwumbər pu la. Le u ga li mee Uwumbər ki gaηni u nwiin pu ni kinyeek.

⁶ Ukpooii u kaa bi mbaməm na ma kan, u lann liməfal Uwumbər chee ki laa chuun fu.

⁷ Tuk Yesu aanib ke bi li ηani maah len pu na, aan bikpopiib bi bi bikaasisik ni na taa li kpa ngalm.

⁸ Unii u kaa ter udo yaab, kaa ter uma ubaa aachiln ni aanib ki jer biken na, u yii Yesu aasan le na, ki ye kiniwanbiik ki jer binib bi kaa gaa Yesu ki kii na.

⁹ Ukpooii yaa kaa fuu ηibin imonko itaa kan, aa taa ηmee waayimbil bikpopiib aagban ponn ni. Uchal yaa nan ye ujabaan kan,

¹⁰ binib yaa len ke upii ngbaan tun litunyaan: u yaa nan kpiini mbim mbaməm, ki yaa nan ηani bicham tichann, ki yaa sunn ubaa taab ki tun lituln tii Yesu aanib, ki yaa nan ter binib bi bi limukl ni na, aan unimbil yaa man litunyaan məmək pu kan, aa ηmee waayimbil bikpopiib aagban ponn ni.

¹¹ Taa ηmee bikpopiib bi kaa por na aayimbil; ba pu? bijab aakpeek yaa chuu bi kan, bi ga di Kristo aatuln lii, ki ban ke bi mən tichal,

¹² kaan gbiin baah puu tipuur ti na. Nima le bi ga li kpa ngalm.

¹³ Ki ki kpee na, bi ga li san ligbanyakl, ki ga li chaa ηidichal ηidichal ni. Naa ye ke bi ga li san ligbanyakl baanja la, bi ga li ye bibətukb la, ki ga li koo binib aabər ni, ki ga len naah kaa ba ηan bi len pu na.

¹⁴ M ban ke bikpopiib bi kaa por na mən tichal, ki maa mbim, ki li lik baachiln ni aabər, ki taa tii timi aadim nsan ke bi galn timi.

¹⁵ Ba pu? bikpopiib bibaa yenn, ki dii kinimbəη aasan.

¹⁶ Tɔ, bikpopiib yaa bi upii u gaa Yesu ki kii na do kan, ni ηan ke u li ter bi, aan ki taa muk Yesu aanib ke bi ter bikpopiib ngbaan. Nima le bi ga ηmaa ter bikpopiib bi kaa kpa do yaab na.

¹⁷ Tɔ, ni ηan ke Yesu aanib pa baaninkpiib bi joo bi mbaməm na lipal li wiir na. Yesu aanib aaninkpiib bi tun lituln linimaln, ki mooni tibənyaan tee, ki mək binib taatataa na, ni ηan ke bima le aapar li wiir jer biken yaan.

¹⁸ Ba pu? Uwumbər Aagban len ke, “Aa yaa joo unaaja poi idi kan, aa taa buu uməb,”* ki ki len ke, “Ututunn aapar ηeer u la.”† ¹⁹ Tɔ, bi yaa galn Yesu aanib aaninkpel kan, taa gar baah len pu na, see biseer-aadam bilee bee bitaa len kina.

²⁰ Kae binib bi tun titunwanbir na Yesu aanib məmək aanimbil ni, aan bi gur na san ijawaan.

²¹ M sur si Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo ni waatuuntiib bi u nyan bi na aanimbiin ni la, aa li ηani maah len pu na, ki li joo Yesu aanib mbaməm, ki taa li kpa imaagann.

²² Unii yaa kaa yunn Uwumbər aasan ni kan, taa nyan u ke u tun Uwumbər aatuln. Taa cha biken aatunwanbir li ye saataani. Cha saabimbin li bi chain.

²³ Saah kaa kpa laafee kpala kpala na, taa ki nyu nnyun baanja, aa nyu ηisubil aadaan siib, aan ni ter aaponn ni.

²⁴ Binib bibaa aatunwanbir bi mpaan pu, ki tii bi ntafadaan mala. Bibaa mu aatunwanbir aa kpiir mala.

²⁵ Kina le litunyaan mu bi lipaal. Li yaa bəə kan, laan li bəə n-yoonn məmək.

6

¹ Tɔ, Yesu aanib ponn ni bi ye binaagbiib na, bi məmək li pak bidindatiib mbaməm, aan binib taa bii Uwumbər aayimbil, ni waabər.

² Binaagbiib bi kpa dindatiib bi gaa Yesu ki kii na taa lik bidindatiib fam, ke bi ye binaabitiib. Bi li moo tun lituln tii bidindatiib ngbaan ki jer baah ba ga tun pu na; ba pu? dindatiib bi kan tinyoor baatuln

* 5:18 : Lik Ikaal 25.4. † 5:18 : Lik Matiu 10.10; Luk 10.7.

ponn ni na ye binib bi gaa Yesu ki kii na la, le bi gee bi.

Yesu Kristo aanib aasurm

Tuk bi ki sur bi ke bi li nani kina.

³ Tidindaan Yesu Kristo aabər le ye tibənyaan, ki mək timi taah ga dii Uwumbər aasan mbaməm pu na. Unii ubaa yaa mək bi mmək yayan kaa kii tibər ngbaan kan,

⁴ u ye kalmbaanidaan la, kaa nyi nibaa. U gee ke u kpak kinikpakpak ibəliin aatataa pu. Nima le cha lipiipoln, ni tibər, ni n̄isiibil bi, ki cha binib dak ilandak i kaa n̄an na təb pu.

⁵ Le binib bi dak ilandakbir na kpak təb kinikpakpak. Baa ki nyi mbamən. Bi dak ke Uwumbər aasan ye liwankpal aasan la. [Nya binib ngbaan chee.]

⁶ Tə, unii aanimbil yaa gbiin waah kpa ni na pu ki yaa dii Uwumbər aasan kan, nima le ye tinyoor sakpen ki tii u.

⁷ Taah nan dan dulnyaa wee ni buyoonn na, taa nan joo ni nibaa. Taah ga ki nya dulnyaa wee ni buyoonn na, taan ki n̄maa joo nibaa ki di nya.

⁸ Nima pu na, taah kpa tijikaar ni tiwan-peekaan ni na, cha tinimbil gbiin ni.

⁹ Binib bi aanimbil man liwankpal pu na ga kan ntəj, ki lir. Binimbil ga li man kijərək aawan sakpenn le pu. Ni ye fam la, ki ga bii bi. Tiwan ngbaan aaboln le cha binib bee fam ki kan n̄tafadaan mu kaa kpa ndoon na.

¹⁰ Binib yaa gee n̄imombil sakpen kan, nima le cha bi tun titunwanbir mək aabəj. Binib bibaa aanimbil aah man n̄imombil pu pu na le cha bi yenn, kaa ki dii Yesu aasan, ki kan mpombiin ki ti chaar jer.

Nsurm ki tii Timoti

¹¹ Saah ye Uwumbər aanii na, yii titunwanbir timina məmək, ki li dii mbimbinyaan, ki li bi Uwumbər aah ban pu na, ki li tun waatuln mbaməm, ki li kpa ngeehm, ni suklaa, ki li bi suuna.

¹² Saah tii Yesu naadii pu na, ni n̄an ke aa pəən aabaa ki yii lituln limək kaa n̄an na, ki li n̄ub liməfal li kaa kpa ndoon na mbaməm. Uwumbər yin si ke aa nan kan liməfal ngbaan, buyoonn aa nan tii seeraa

nyaan binib pam aanimbil ni, ki tuk bi saah gaa Uwumbər ki kii pu na.

¹³ Yesu Kristo nan tii seeraa nyaan Pontius Pailat aanimbiin ni. Le m sur si, uma Yesu ni Uwumbər u tii tiwan məmək liməfal na aanimbiin ni

¹⁴ ke aa tun Uwumbər aah tii si lituln li na mbaməm, ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa, ki nan saa Tidindaan Yesu Kristo aah ga gir ni buyoonn na.

¹⁵ Ni yaa nan n̄eer kan, Uwumbər ga cha u gir ni. Uwumbər u ti pak u na, uma baanja le ye tiwan məmək Aayidaan. U ye bibərb məmək Aabər, ki ye dindatiib məmək Aadindaan.

¹⁶ Uma baanja le ye liməfal li kaa kpa ndoon na Aadindaan. U bi nwiihn ni la. Ubaa aan n̄maa duun mu ni. Ubaa aanimbil aa kee kan u. Ubaa mu aan n̄maa kan u. Cha binib məmək nyuŋ u, ki kii waaməb n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

¹⁷ Aa sur binib bi kpa liwankpal dulnyaa wee ni na ke bi taa li kpa kalmbaani, ki taa li kpa limakl liwankpal ngbaan pu. Ba pu? li ye libuln la. Bi li kpa limakl Uwumbər pu. U tii timi sakpen, le taa ti ki nyi ni məmək; u ban ke ti gaa, ki li kpa mpopiin.

¹⁸ Tuk biwankpadam ngbaan ke bi li ter biken, ki li tun litunyaan sakpen, ki li kpa tibulchinn, ki li ban ke bi yakr baawankpal tii biken.

¹⁹ Bi yaa n̄a kina kan, bi ga di liwankpal bil paacham. Ni ga li ye n̄term nyaan le ki tii bi n-yoonn mu choo na, le bi ga kan liməfal li ye libaməln na.

²⁰ Timoti, li joo tibər ti Uwumbər di n̄a aanaal ni na. Binib bibaa len tibər yəl yəl, ki yii Uwumbər aabər, ki dak ke bi nyi la, kaa nyi. Yii baah len pu na.

²¹ Ba pu? binib bibaa bi, ki len ke bi nyi n̄nyim, ki mu yenn, kaa ki dii Yesu aasan.

Tə, Uwumbər n̄a tinyoor n̄a ni pu.

Lelee aagban̄ ki Pɔɔl ηmee ki tii TIMOTI na

¹ Min Pɔɔl ye Yesu Kristo aakpambal Uwumbɔr aageehn pu, ke m ti tuk binib ke Uwumbɔr puu tipuur ke binib bi kpaan Yesu Kristo ni na ga kan limɔfal.

² M ηmee kigban̄ kee m tii maabo Timoti u m gee u na la. Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ηa tinyoor ηa aa pu, ki san si kinimbaak, ki tii si nsuudoon.

Idoon ni ntaakpab pɔɔn aabɔr

³ M yaa mee Uwumbɔr u m tun lituln tii u mbamɔm ke n-yaajatiib aah nan ηani pu na kan, m teer aabɔr n-yoonn mɔmɔk maameel ni, kinyeek ni nwiin pu, ki dooni u aa pu la.

⁴ M teer maah buen cha si aan aa wii pu na. Le nnimbil man ke m ki kan si, aan ki li kpa mpopiin.

⁵ M teer saah gaa Yesu ki kii mbamɔm pu na. Aayaa Lois ni aana Yunis le nan puen gaa u ki kii. Le m bee ke aa mu sil gaa u ki kii.

⁶ Le Uwumbɔr nan tii si Waafuur Nyaan aapiin buyoonn m nan di ηηaal paan aa pu na; le m ban m teer si ke aa fikr ipiin ngbaan.

⁷ Nfuur Nyaan mu Uwumbɔr tii timi na aan ηa timi bijawaandam. Mu tii timi mpɔɔn, ki cha ti gee binib, ki chur tibaa.

⁸ Nima pu na, tuk binib Tidindaan aabɔr, ki taa san inimɔɔn. Maah bi kiyondiik ni Tidindaan pu na, taa cha inimɔɔn li joo si kina pu. Aa mu li ji falaa Yesu aabɔnyaan tee pu, Uwumbɔr aah tii si mpɔɔn pu na.

⁹ U gaa timi lii, ki yin timi ke ti li bi chain. Naa ye timi aatunyaan pu le u yin timi. Waah kpa tibulchinn pu na, nima le u yin timi waageehn pu. Waah kaa nan kee naan dulnyaa buyoonn na, le u nan ηa timi tibulchinn ngbaan Yesu Kristo pu.

¹⁰ Dandana wee, ti kan waah ηa timi tibulchinn pu na; ba pu? Yesu Kristo, u gaal timi lir na, dan dulnyaa wee ni ki nan kuln

nkun, ki tii timi limɔfal li kaa kpa ndoon na. Waabɔnyaan tee le kpiir kina.

¹¹ Uwumbɔr nan nyan mi ke m li ye Yesu aakpambal, ke m li chuun mooni binib waabɔnyaan tee, ki tuk bi taatataa.

¹² Nima pu le m ji falaa kiyondiik ni. Ni mu aa kpa mi inimɔɔn. Ba pu? m nyi Yesu u m gaa u ki kii na. Maah di mbaa tii u na, m sil nyi ke u ga ηmaa li joo mi, ki nan saa waagirndaal.

¹³ Aa nan gaa Yesu Kristo ki kii le ki gee u; nima pu na, aa li joo maah tuk si tibɔnyaan ti na mbamɔm.

¹⁴ Uwumbɔr di tibɔnyaan tee ηa aanjaal ni la; aa li joo ti mbamɔm, Uwumbɔr Aafuur Nyaan mu bi ti ni na aapɔɔn pu.

¹⁵ Aa nyi ke Asia aatiη aanib ponn ni pam nan san cha mi. Bi ponn ni binib bilee le ye Fijelus ni Hemojenes.

¹⁶ Onesiforus pɔɔni ntaakpab kpala kpala. Maah nan bi kiyondiik ni na, inimɔɔn aa nan joo u kina pu. Cha Uwumbɔr san u ni waachiln ni aanib kinimbaak.

¹⁷ Waah fuu ni Rom aatiη ni na, u nan chuun ban mi linimaln le ki ti kan mi.

¹⁸ Aa sil nyi waah nan ter mi pu Efesus aatiη ni na. Tidindaan san u kinimbaak uma Tidindaan aagirndaal.

2

Yesu Kristo aajabamɔnn

¹ Maabo, pɔɔk aataakpab Yesu Kristo aah ter si pu na.

² Aa nan ηun Uwumbɔr aabɔr m chee kinipaak aanimbil ni. Di tibɔr ngbaan ηa bijab bi bi mbamɔm ki ga ηmaa tuk biken na aanjaal ni.

³ Ji falaa Yesu Kristo pu ke waajanyaan na.

⁴ Uja u to butɔb na aatafal aa bi dulnyaa wee ni aabɔr ni; ba pu? u ban u piir waaninkpel aasui la.

⁵ Unii u san litaasaln na yaa kaa dii litaasaln ngbaan aakaal kan, waan ji litaasaln aanyoor.

⁶ Ukpaal u tun lituln linimaln na, ni ηan ke uma le puen ji kisaak ngbaan aajikaar.

⁷ Aa dakl lik maah len pu na aatataa, le Tidindaan ga ter si aa bee ni mɔmɔk aatataa.

⁸ Teer Yesu Kristo bər. U fikr nkun ni, ki ye Ubər David aayaabil la. Maah tuk binib tibənyaan ti na le na.

⁹ Tibənyaan tee pu, le m ji falaa. Le bi buu mi idəribi kiyondiik ni, ke bakadaan na. Uwumbər aabər ma aa buu.

¹⁰ Nima pu le m kpa limər falaa məmək ni, binib bi Uwumbər nyan bi na pu, aan bi mu kpaan Yesu Kristo ni, ki ηmar, ki li kpa mpopiin mu kaa kpa ndoon na.

¹¹ Tibər tee gbii,
“Timi aabimbikpok yaa kpo Yesu chee kan, ti ga li kpa liməfal u chee.

¹² Ti yaa dii u ki kpa limər kan, ti ga ji nnaan u chee.

Ti yaa len ke taa nyi u kan, u mu ga len ke waa nyi timi.

¹³ Ti yaa kaa ye mbaməndam kan, uma beenin ye mbaməndaan la, waan ηmaa yii uma ubaa aabimbin.”

Ututunn bamənn

¹⁴ Aa li teer binib tibər timina, ki sur bi Tidindaan aanimbiin ni ke bi taa li kpak kinikpakpak ibəliin aatataa pu; ba pu? naa kpa tinyoor, kaa ter binib ke bi dii mbaməm.

¹⁵ Cha aanimbil li man ke aa piir Uwumbər aasui, ki li ye waatutunn bamənn u kaan ji iniməon waatun pu na, ki li tuk binib Uwumbər aabər ti ye mbamən na, ki mək bi taatataa mbaməm.

¹⁶ Yii tibər ti ye fam na; ba pu? binib bi len kina na ga moo tun titunwanbir.

¹⁷ Baabər aa ηan, ki ga pər ke mbuun aah pər pu na la. Bi ponn ni binib bilee le ye Haimeneus ni Filetus.

¹⁸ Bi yenn kaa ki dii mbamən aasan. Bi len ke ti fikr nkun ni a. Baah len kina na, nima le binib bibaa aa ki tii Yesu naadii mbaməm.

¹⁹ Tə, Uwumbər aanib ye waadinyikl li pəə, ki kpa kidaan, ki si na la. Kidaan ngbaan le ye ke, “Uwumbər nyi binib bi ye waanib na,”* ki ki ye ke, “Binib bi pur Uwumbər aayimbil na məmək di cha titunwanbir.”

²⁰ Tə, ηisambil aabəη bi lidichasakpeln ni. Nibaa ye salmaa, ηibaa ye tikur, ηibaa mu ye busub yaan, ηibaa mu ye tiyakr. Bi joo ηibaa tun litukpaan, ki joo ηibaa tun lituwaatiir.

* 2:19 : Lik Nkahn 16.5.

²¹ Unii yaa di cha titunwanbir məmək kan, Tidindaan ga cha u tun litukpaan, ba pu? u ga li bi chain ki ηeer lituln ngbaan, ki gor ke u tun litunyaan məmək tii Tidindaan.

²² Chuu aabaa ki taa dii tiwan ni kaa ηan na aakpeek ke binachipəm aah dii pu na. Tun lituln li ηan na, ki tii Tidindaan naadii mbaməm, ki li kpa ngeehm, ni nsuudoon. Kpaan binib bi mu bi kina ki joo bisui məmək mee Tidindaan na chee.

²³ Yii mbaan mu ye kijərək aabaan, kaa kpa ηitaa na. Aa nyi ke nima le cha binib kpak kinikpakpak.

²⁴ Tidindaan aatutunn taa li kpak kinikpakpak. Ni ηan ke u li ηani binib məmək tibulchinn, ki tuk bi Yesu aabər mbaməm, ki li kpa limər,

²⁵ ki li bi suuna ki sur binib bi kpak u kinikpakpak na. Nibaakan, Uwumbər ga cha bi kpeln baabimbin ki bee waabər ti ye mbamən na,

²⁶ ki ki kpaln binib, ki nyan ni kinimbəη ki nan chuu bi ke bi li ηani kaageehn na aanaal ni.

3

Kookoo aayoonn aabər

¹ Tə, aa li nyi ke n-yoonn mu choo na ga li ye falaa aayoonn la.

² Ba pu? binib ga li ye bikuməndam. Binimbil ga li man ηimombil pu. Bi ga li kpa kipupuk, ki li kpa kigaak, ki li seei binib. Baan li pak bite ni bina, kaan li nyi idoon, kaan li pak Uwumbər,

³ kaan li gee baamaal aanib, kaan di cha pinn binib. Bi ga li ye binibiinib. Baan ηmaa chuu bibaa. Bi ga li kpa mbiin, ki ga li nan nsanyaan.

⁴ Bi ga kooh binib. Baan li kpa ilandak. Bi ga yoor bibaa paacham, ki ga li gee dulnyaa wee ni aawanyaan, kaan li gee Uwumbər.

⁵ Bi ga li ηmanni ke bi dii Uwumbər aasan, ki ga lann Uwumbər aapəon. Aa taa dii binib ngbaan.

⁶ Bi ponn ni bibaa looni ki koo ηidichal ponn ni, ki ηmanni bipiijərb bi gbii titunwanbir ki dii bisui aah gee pu na aabəη na.

⁷ Bipiib ngbaan bae mbaem n-yoonn məmək, kaa ηmaa bee Uwumbər aabər.

⁸ Janes ni Jamberes aah nan kpak Moses kinikpapak na, bijab ngbaan mu kpak Uwumbər aabər kina la. Bi dak ilandak i kaa njan na, kaa tii Yesu naadii.

⁹ Bi mu aan ki li nmanni binib ki yunn; ba pu? binib məmək ga bee ke bi ye bijərb, ke binib aah nan bee Janes ni Jamberes pu na.

Kookoo aasurm

¹⁰ Sin ma kan, aa dii maah mək si pu na, ki dii maabimbin aah bi pu na. Maah ban ke m li nani pu na, aa mu ban kina la. Aa nyi maah tii Yesu naadii pu na, ki nyi maah kpa limər, ni ngeehm, ni suklaa pu na.

¹¹ Aa nyi binib aah muk mi pu na, ki nyi maah ji falaa pu na. Aa nyi tibər ti lir m pu Antiok aatiŋ ni, ni Ikonium aatiŋ ni, ni Listra aatiŋ ni na. Bi nja mi falaa sakpen la. Le Tidindaan nan nyan mi falaa ngbaan məmək ni.

¹² Ni ye mbamən la, binib bimək ye Yesu Kristo yaab ki ban ke bi li bi mbaməm Uwumbər aanimbiin ni na, binib ga nja bi falaa la.

¹³ Le mbiindam ni biŋmaŋmannim ga moo tun titunwanbir ki li nmanni binib, le binib mu gir ki li nmanni bi.

¹⁴ Sin ma kan, aa bae Uwumbər aabər, ki sil bee ke ti gbii la. Aa li beenin dii kina; ba pu? aa bee ke binib bi mək si na ye mbaməndam la.

¹⁵ Aa bae Uwumbər Aagbaŋ aaliin tibir ni la. Iliin ngbaan ga nmaa tii si nlan mu ga mək si saah ga gaa Yesu Kristo ki kii ki nmar pu na.

¹⁶ Iliin imək bi Uwumbər Aagbaŋ ni na nyan ni Uwumbər chee la. Le i məmək kpa tinyoor, ki mək timi waasan, ki sur timi, ki toor timi aabimbin, ki mək timi taah ga li dii mbaməm pu na.

¹⁷ Unii u tun Uwumbər aatuln na yaa kii iliin ngbaan kan, u ga li bi mbaməm, ki gor ke u tun litunyaan məmək.

4

¹ Yesu Kristo ga gir ni ki nan ji nnaan, ki ji binifuub ni bitekpiib tibər; m sur si uma ni Uwumbər aanimbiin ni la,

² li chuun mooni waabər. Ni yaa njeer, bee naa kee njeer kan, aa li mooni waabər, ki kae binib, ki li kpaa bi, ki li sur bi, ki li kpa limər ki tuk bi Uwumbər aabər, ki taa di cha.

³ Ba pu? n-yoonn choo, le binib aan ki pel mməkm mu njan na. Bitafal aan li bi mu ni. Bi ga li ban biməmək bi ga tuk bi bisui aah gee tibər ti na la.

⁴ Bi ga yii mbamən, ki li ban ke bi njan itiin.

⁵ Sin ma kan, chuu aabaa n-yoonn məmək, ki ji suklaa falaa ponn ni, ki tuk binib tibənyaan tee, ki tun lituln li Uwumbər di siin si na məmək.

⁶ Mma kan, m bi ke kitork na la; bi ban ke bi ku mi Yesu aabər pu la. Ni gur siib, maan ki li bi dulnyaa wee ni.

⁷ M pəən mbaa Uwumbər aasanyaan ni, ki tun maatuln doo, ki joo Yesu aabənyaan mbaməm,

⁸ le Uwumbər len ke maabər njan, ki di tinyoor bil kiir mi paacham. Tidindaan u ji binib tibər mbaməm na, le ga ti di tinyoor ngbaan tii mi bundaln u ga gir ni na. Naa ye mi baanja le u ga tii. U ga tii binib bimək gee u ki ban ke u ki gir ni na.

Pəəl ubaa aaməboln

⁹ Tə, pəən aabaa ki dan m chee mala;

¹⁰ ba pu? Kreskens buen Galasia aatiŋ ni, Taitus mu buen Dalmasia aatiŋ ni. Demas gee dulnyaa wee ni aawan, ki di mi lii, ki buen Tesalonika aatiŋ ni.

¹¹ Luk baanja le bi m chee. Li joo ni Mak ki dan. U ga nmaa ter mi, Uwumbər aatuln ni.

¹² M cha Tikikus buen Efesus aatiŋ ni.

¹³ Aa yaa choo kan, aa li joo ni maabəkul li m nan di bil Troas aatiŋ ni, Kapus do na, ki li joo ni maagbann, ki taa suln tigbann waatiir ngbaan bər.

¹⁴ Uchaa u bi yin u ke Aleksanda na nan nja mi bakaa sakpen. Tidindaan ga teen u waah tun bakaa pu na.

¹⁵ U kpak taah mooni tibənyaan ti na kinikpapak ki ti chaar jer, nima pu na, aa mu li nyi u.

¹⁶ Maah nan puen ban m len tibər bibəjirb aanimbiin ni ki nyan maabamən na, ubaa aa nan sil mpuwəb, bi məmək nan san cha mi la. Uwumbər taa chuu bi taani ni pu.

¹⁷ Tidindaan le nan sil mpuwəb, ki tii mi mpəən m len waabər məmək, aan bi məmək njan. Waa cha ubəjir len ke bi ku mi.

¹⁸ Tidindaan ga nyan mi binib aah ban bi
 ŋa mi bakaa u na mɔmɔk ponn ni. U ga biin
 m pu ki li joo ni mi waanaan ni paacham.
 Uma le yeh nnyuŋ n-yoonn mu kaa kpa
 ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

¹⁹ Aa doon Prisila, ni Akuila, ni Onesiforus
 aachiln ni aanib tii mi.

²⁰ Erastus beenin bi Korint aatiŋ ni.
 Trofimus bun la, nima le m cha u bee
 Miletus aatiŋ ni.

²¹ Pɔɔŋ aabaa ki dan m chee aan kakab
 yoonn nin fuu ni.

Yubulus, ni Pudens, ni Linus, ni Klodia ni
 tinaabitiib mɔmɔk dooni si.

²² Tidindaan li bi saawiin chee.
 Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni pu.

Kigbanj ki Pɔɔl ηmee ki tii TAITUS na

¹ Min Pɔɔl, m ye Uwumbər aatutunn, ki ye Yesu Kristo aakpambal, ke m ter Uwumbər aah nyan binib bi na ke bi gaa u ki kii, ki bee waabər ti gbii na. Waabər ngbaan ter bi, ke bi li bi waah ban pu na.

² Waabər pu le bi kpa liməfal ke bi ga li kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Uwumbər u kaa mənɪ inyamən na, uma le nan puu tipuur n-yaayoonn na, ke u ga tii timi liməfal ngbaan.

³ Naah nan ηeer na, le uma Uwumbər u gaa timi lii na kpiir liməfal ngbaan aabər, ki tuk mi ke m li chuun mooni ti.

⁴ M bi ηmee kigbanj kee m tii si Taitus u ye maabo bamənn Yesu Kristo aasan ni na. Tite Uwumbər ni Yesu Kristo u gaal timi lir na ηa tinyoor ηa aa pu, [ki san si kinimbaak,] ki tii si nsuudoon.

Taitus aah tun lituln li Krete aatiŋ ni na

⁵ Tɔ, m cha aa bee Krete aatiŋ ni ke aa tun lituln li kaa kee tun na, ki lee binib bi ga li ye Yesu aanib aaninkpiib ntim məmək ponn ni na.

⁶ Aa lee bijab bi kaa kpa taani ubaa, ki kpa upii ubaaba, ki kpa mbim bi gaa Yesu ki kii, kaa ηani bakaa, kaa ye tafalaanundam na.

⁷ Uwumbər aanib bi baaninkpel aanjaal ni la, nima pu le ni ηan ke u taa li kpa taani ubaa, ki taa li tun uma ubaa aageehn, ki taa li ye linuuldaan, ki taa li ye udagbiir, ki taa gbaa binib; unimbil taa li man ηimombil pu.

⁸ Ni ηan ke u li ye unii u channi bicham tichann na, ki li gee lituln li ηan na, ki li kpa laasaab, ni mbimbinyaan, ki li bi chain, ki li chur ubaa,

⁹ ki li joo taah nan tuk u tibənyaan ti ye Uwumbər aabər bamənn na, aan ki mək binib mmək mu ηan na, ki pɔək bitaakpab, ki len tibər ki nyanj binib bi kpak u kinikpakpak na.

¹⁰ Ba pu? binib pam le bi ki ye tafalaanundam, ki len tibər yɔl yɔl, ki ηmanni binib. Juu yaab ponn ni bibaa le ηani kina ki jer biken na.

¹¹ Ni ηan ke aa cha bi ηmin; ba pu? bi mək binib mmək mu kaa ba ye bi mək bi na, ki cha ηidichal ηibaa ponn ni aanib məmək yenn. Njimombil pu, le bi ηani kina. Naa ηan.

¹² Krete aatiŋ aanib ponn ni ubaa, u nan ye ulankpal na, nan bui ke, “Krete aatiŋ aanib ye binyaməndam n-yoonn məmək la. Bi naahn ipeel i kaa ηan na la. Bi ye bigbanyakdam, ki ye bipuusakpendam.”

¹³ Ulankpal ngbaan aah len pu na ye mbamən la. Nima pu na, kae bi mbaməm, aan bi li dii Yesu aasan chob,

¹⁴ ki taa gar Juu yaab aatiin, ki taa gar binib bi yii Yesu aabənyaan na aamək.

¹⁵ Tiwan məmək bi chain binib bi bi chain na chee la. Binib bi kaa bi chain, kaa gaa Yesu ki kii na, tiwan nibaa aa bi chain ki tii bi. Baalandak mu aa ηan. Baa ki nyi lituln li ηan na, ni li kaa ηan na.

¹⁶ Bi len ke bi nyi Uwumbər, le baah tun pu na mək ke baa nyi u. Uwumbər aa gee baah ηani pu na. Baa kii waaməb, kaa ηmaa tun litunyaan libaa.

2

Mmək bamənn

¹ Sin ma kan, mək binib mmək mu ηan na.

² Tuk bininkpiib ke bi li chur bibaa tiwan məmək ni, ki ηeer kipak, ki li kpa laasaab, ki li dii Yesu aasan chob, ki li gee binib, ki li kpa limər.

³ Tuk bipininkpiib mu ke bi li san Uwumbər tiwan məmək ni, ki taa li ye binibiinib, ki taa li ye bidagbiib. Ni ηan ke bi mək mmək mu ηan na,

⁴ ki mək bipininkpisapəm ke bi li gee bichatiib ni baabim,

⁵ ki li kpa laasaab, ki taa gər kidagook, ki li lik lichiln ni aatuln mbaməm, ki li kpa tibulchinn, ki li keei bichatiib aaməi, aan ubaa taa bii Uwumbər aabər.

⁶ Sur binachipəm mu ke bi li chur bibaa.

⁷ Sin aaba mu li ηani tiwan məmək chob, aan ki li ye liməkl ki tii biken. Tuk binib Uwumbər aabər mbaməm, ki li kpa laasaab.

⁸ Li len iliin i bi chob kaa kpa ngalm na, aan udin ubaa taa ηmaa bii timi. Nima kan, iniməon ga chuu u.

⁹ Tuk binaagbiib ke bi li keei bidindatiib aaməi, ki piir bisui tiwan məmək ni, ki taa kpak bi kinikpakpak,

¹⁰ ki taa su baawan, ki li bi mbaməm tiwan məmək ni. Bi yaa bi kina kan, baabimbinyaan ga mək binib ke Uwumbər u gaal timi lir na aasan le ɲan.

¹¹ Ba pu? ti kan Uwumbər aah kpa tibulchinn pu na. Waabulchinn pu le binib məmək ga ɲmaa ɲmar.

¹² Waabulchinn mək timi ke ti yii lituln limək kaa ɲan na, ki taa ki dii tiwan ni kaa ɲan na aakpeek, ki li chur tibaa mbaməm, ki li dii mbaməm, ki li bi Uwumbər aah ban pu na dulnyaa wee ni.

¹³ Ti kpa limakl li tii timi mpopiin na. Ti kii bundaln ti ga nan kan li na. Taah kpa limakl li na le ye ke timi Aawumbər sakpiin, Yesu Kristo u gaal timi lir na, ga gir ni ki nan nyan waah nyuun pu na mpaan pu.

¹⁴ U nan kpo ti pu ke u gaa timi lii ki nyan timi titunwanbir məmək ni, aan ti li bi chain, ki li ye waanib, ki li ye binib bi aanimbil man ke bi tun litunyaan na.

¹⁵ Uwumbər aah tii si tininkpir pu na, tuk binib tibər timina, ki pək bitaakpab, ki sur bi, ki taa cha ubaa lik si fam.

3

Yesu Kristo aadidiir aabimbin aah ye pu na

¹ Teer bi ke bi li pak kitin aayidam, ni binib bi kpa tininkpir na, ki kii baaməi, ki gor ke bi tun litunyaan məmək,

² ki taa bii unii ubaa, ki taa kpak binib kinikpakpak. Bi li kpa kijətiik binib biken chee, ki li bi suuna binib məmək chee.

³ N-yoonn mbaa timi tibaa nan ye bijərb, kaa kii Yesu aaməb. Kinimbəɲ nan ɲmann timi la. Tinimbil nan man tiwan ni kaa ɲan na aabəɲ pu. Tisui aah gee tiwan ni na le ti nan ban. Ti nan gee baka baka aatuln, ki nan kpa lipiipoln, ki nan ye binib bi ubaa aa gee bi na, ki mu nan nan təb.

⁴ Le Uwumbər u gaal timi lir na mək timi waah kpa tibulchinn ki gee timi pu na,

⁵ ki gaa timi lii. Naa ye timi aatunyaan pu le u gaa timi lii, waanimbaasaln pu le u gaa timi lii. Le Waafuur Nyaan gir ma timi, ki tii timi liməfapəln, ki finn tipobil ni.

⁶ Taah kpaan Yesu Kristo u gaal timi lir na ni na, le Uwumbər ɲa timi tibulchinn ki tii timi Waafuur Nyaan.

⁷ Waabulchinn pu le u len ke timi aabər ɲan, ki tii timi limakl ke ti ga kan liməfal li kaa kpa ndoon na.

⁸ Tibər ngbaan gbii la.

M ban ke aa li tuk binib tibər ngbaan n-yoonn məmək, aan binib bi gaa Uwumbər ki kii na aatafal li bi litunyaan ponn ni. Nimina le ɲan ki kpa tinyoor ki tii binib.

⁹ Yii mbaan mu ye kijərk aabaan na, ki taa kpak kinikpakpak niyaajatiib aayimbil pu. Aa taa jaa kijaak, ki taa kpak kinikpakpak Uwumbər aakaal aatataa pu. Nimina məmək ye fam la, kaa kpa tinyoor tibaa.

¹⁰ Unii yaa bi ki cha Yesu aanib yakr təb chee kan, aa sur u nfum mulee. U yaa kaa di cha kan, yii u.

¹¹ Aa bee ke unii u bi kina na yenn a, ki tun titunwanbir. Uma ubaa aatunwanbir le mək ke waabər bii.

Kookoo aasurm

¹² M yaa cha Atemas, bee Tikikus dan aa chee kan, pəon aabaa ki dan m chee Nikopolis aatin ni; m ɲa nlandak nsui ni ke m ga li bi nima chee kakab yoonn.

¹³ Pəon aabaa ki ter Senas, u ye ubəjir na, ni Apolos, ke bi piin baasachuln, ki taa cha bi lann baasachuln aawan nibaa.

¹⁴ Ni ɲan ke Yesu aanib bae ke ni ɲan ke bitafal li bi litunyaan ponn ni, ki li ter binib bi ban nterm na, aan ki taa li bi fam.

¹⁵ Binib bimək bi m chee na dooni si. Aa ti doon binib bi gaa Yesu ki kii ki gee timi na.

Uwumbər ɲa tinyoor ɲa ni məmək pu. [Amii.]

Kigban̄ ki Pɔɔl ŋmee ki tii FILEMONN na

¹ Min Pɔɔl u bi kiyondiik ni Yesu Kristo pu na, ni tina aabo Timoti le ŋmee kigban̄ kee ti tii si Filemonn, u ye timi aatutuŋeer u ti gee u na,

² ni Yesu aanib bi kuuni aado na, ni Afia u ye tininkpan na, ni Akipus u ye timi aatutuŋeer Yesu aasan ni na.

³ Tite Uwumbɔr ni Tidindaan Yesu Kristo ŋa tinyoor ŋa ni pu, ki tii nimi nsuudoon.

Filemonn aageehm ni waagaakii

⁴ N-yoonn mumək m mee Maawumbɔr na, m mee u tii si, ki dooni u aa pu;

⁵ ba pu? m ŋun saah tii Tidindaan Yesu naadii, ki gee u ni Uwumbɔr aanib məmək pu na.

⁶ Saah tii Kristo naadii pu na, le aa nyi tiwanyaan nimək ti kpa u pu na, le m mee Uwumbɔr ke nima le ga cha aa yakr tiwanyaan ngbaan tii biken.

⁷ Nna aabo, saah gee binib pu na, nima le tii mi mpopiin sakpen, ki sɔŋ nsui; ba pu? saah ŋani pu na, aa pɔək Uwumbɔr aanib aataakpab la.

Pɔɔl aah gaŋ Onesimus pu pu na

⁸ Nima pu na, maah ye Kristo aatutunn na, m ba ga li kpa lipobil ki cha aa ŋa tiwan ni ŋan na,

⁹ tɔ, maah gee si na, nima le m gaŋni si kaakaan. Min Pɔɔl u si Yesu Kristo aasisi-yaan, ki bi kiyondiik ni dandana wee u pu na,

¹⁰ m gaŋni si ki tii maabo Onesimus;* maah bi kiyondiik ni na le m kpaln ute Uwumbɔr aasan ni.

¹¹ N-yoonn mubaa waa nan kpa tinyoor aa chee; le dandana ma u kpa tinyoor aa chee, ni m mu chee.

¹² M ki giini u aa chee. Waah kaa ki bi m chee na, waabɔr bi nsui ni sakpen a.

¹³ M ba gee ke u li bi m chee ki li si saasisi-yaan ki ter mi buyoonn m bi kiyondiik ni tibɔnyaan tee pu na.

¹⁴ Aa mu yaa kaa kii kan, maan ŋa nibaa see aa kii. Maa ban ke m muk si ke aa ter mi. M ban ke aa ter mi saageehn pu la.

¹⁵ Nibaakan, u yakr aa chee ni yunn siib, aan u ki gir ni aa chee ki li bi n-yoonn məmək mu kaa kpa ndoon na.

¹⁶ Dandana wee, waa ki bi ke unaagbiija na. U jer unaagbiija. U ye tina aabo u ti gee u na la. M yaa gee u kan, aa ga li gee u ki jer kina; ba pu? u ye saanaagbiija, ki mu ye aana aabo Tidindaan pu.

¹⁷ Nima pu na, aa yaa len ke m ye saatu-tuŋeer Uwumbɔr aatuln ponn ni kan, gaa u ke saah ba ga gaa mi pu na.

¹⁸ U yaa nan koo saataani ni, bee u yaa joo saapɔln kan, cha ni li ye maapɔln.

¹⁹ Min Pɔɔl le di ŋjaal ki ŋmee kina, m ga pa tii si. Maan len ke saapɔln li bi m chee na le ye saamɔfal.

²⁰ Nna aabo, taah kpaan Tidindaan ni na, piir nsui, ki pɔək ntaakpab uma Kristo pu.

²¹ M nyi ke aa ga kii maamɔb. Nima le cha m ŋmee kigban̄ kee m tii si. M nyi ke aa ga ŋa maah len pu na ki jer kina.

²² Ni gur na le ye ke m ban ke aa toor nkookoo yaan ki siin mi. Naah bi mee Uwumbɔr ki tii mi na, m kpa limakl ke u ga cha m gir ni ni chee.

Kookoo aadoon

²³ Epafra u mu bi m chee kiyondiik ni, Yesu Kristo pu na, dooni si.

²⁴ Mak, ni Aristakus, ni Demas, ni Luk, bi ye maatutuŋeerb Uwumbɔr aatuln ponn ni na, bi mu dooni si.

²⁵ Tidindaan Yesu Kristo aanann li bi nisui ni. [Amii.]

* **1:10** : Onesimus aataata le ye ke “U kpa tinyoor”.

Kigban ki bi ηmee ki tii HIIBRU YAAB na

Yesu aah ye Uwumbər aaməboln pu na

¹ N-yaayoonn na Uwumbər nan cha waabənabtiib tuk tiyaajatiib waabər ki di tiwan aabəŋ aabəŋ ŋaŋ waasan.

² Kookoo aayoonn mue le u cha Ujapəən tuk timi waabər. Uma le u nan cha u naan dulnyaa wee, ki len ke uma le ga li yeh tiwan məmək.

³ U wiin chain ke Uwumbər aah wiin chain pu na, ki ye Uwumbər aanəŋ bamənn, ki di waabər ti kpa mpəən na le joo tiwan məmək. U di ubaa toor kitork ki finn timi ki nyan timi aatunwanbir, le ki nin kal Uwumbər u yeh mpəən məmək na aəŋangii wəb paacham.

Uwumbər Aajapəən aapəən jer waatuuntiib aapəən

⁴ Uwumbər tii u liyimbil li jer waatuuntiib aayimbil na. Waayimbil aah jer baayimbil pu na, kina le u jer bi.

⁵ Uwumbər nan bui Ujapəən ke, “Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,”* ki ki bui ke, “Min le ga li ye Ute, le u li ye Maabo.”†

Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa kina.

⁶ U nan tun ni Ujapəən u kaa kpa ŋeen aatə na dulnyaa wee ni, le ki bui waatuuntiib məmək ke bi gbaan unimbiin ni ki doon u.

⁷ Uwumbər len waatuuntiib aabər, ke u cha waatuuntiib tun waatuln la, ke libuln ni mmiigaal aah tun waatuln pu na.‡

⁸ Le u len Ujapəən aabər ke, “Uwumbər, saanaan ga li bi ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Aa joo saanaan ni aanib mbaməm la.

⁹ Aa gee lituln li ŋan na, le kaa gee titunwanbir.

Nima pu le Uwumbər u ye Saawumbər na lee si,

ki tii si mpopiin ki jer aəŋeen aatətiib məmək.”§

¹⁰ Uwumbər Aagban ki len ke, “Naah nan piin na, sin Uwumbər le nan naan kitin,

ni paacham mu.

¹¹ Kitin ni paacham ga doo, le aa ma ga li beenin bi.

Kitin ni paacham ga kpoi ke libəkul na.

¹² Aa ga kpaab kitin ni paacham ke likekeln na,

ki kpeln ni nipəən,

le sin ma beenin bi, kaan kpeln;

saayoonn aan doo.”*

¹³ Uwumbər nan bui Ujapəən ke,

“Kal ŋŋangii wəb,

ki ti saa buyoonn m ga nyan saadim məmək na.”†

Tə, Uwumbər aa nan bui waatuun ubaa kina.

¹⁴ Kina kan, waatuuntiib ye ba? Bi məmək ye iwiin i tun lituln tii Uwumbər na la. U tun ni bi ke bi nan ter timi waanib bi ŋmar na.

2

Ŋŋmarm kpaan

¹ Nima pu na, ni ŋan ke titafal li bi tibənyaan ti ti ŋun ti na ponn ni, ti taa di ti lii.

² Tibər ti Uwumbər nan cha waatuuntiib tuk waanib na sil mbaməm la. Unii umək nan yii tibər ngbaan ki ŋa taah kə pu na nan kan ntafadaan mu ŋeer u na.

³ Nima pu na, ti yaa yii ŋŋmarkpaan ngbaan aaboln kan, taan nyan ntafadaan ni. Tidindaan ubaa le nan pue tuk binib ŋŋmarm ngbaan aabər. Le binib bi ŋun na mu tuk timi, ki mək timi ke ti gbii la.

⁴ Uwumbər mu cha bi tun lijinjiir aatun aabəŋ aabəŋ, waapəən pu, ki tii bi Waafuur Nyaan aapiin waah gee pu na. Nima le mək ke bi len mbamən.

Yesu u gaal timi lir na

⁵ Ti len dulnyaa u choo na aabər la. Uwumbər aa nan di dulnyaa ngbaan ŋa waatuuntiib aəŋaal ni.

⁶ Ni ηmee Uwumbər Aagban ni ke, “Unibən ye ba aan aa teer ubər?”

* 1:5 : Lik Ilahn 2.7. † 1:5 : Lik 2 Samuel 7.14; 1 Bibərb Aabər 17.13. ‡ 1:7 : Lik Ilahn 104.4. § 1:9 : Lik Ilahn 45.6-7. * 1:12 : Lik Ilahn 102.25-27. † 1:13 : Lik Ilahn 110.1.

Unibɔn ye ba aan aatafal bi u ni?

⁷ Aa sunn u taab ki cha saatuuntiib jer u, ni yunn siib.

Aa di kipak ni liyimbil le di tii u,
ki di u ɲa saawanaankaan mɔmɔk aayidaan,

⁸ ki cha tiwan mɔmɔk kii umɔb.”*
Tɔ, saah cha tiwan mɔmɔk kii umɔb na, tiwan ni kaa kii umɔb na aa ki gur. Ti mu aa kee kan tiwan mɔmɔk kii umɔb;

⁹ ti kan Yesu la. Uwumbɔr nan sunn u taab ki cha waatuuntiib jer u, ni yunn siib, aan u ti kpo binib mɔmɔk pu, uma Uwumbɔr aanimbaasaln pu. Dandana wee ti kan ke waah jin nkun aafalaa na, Uwumbɔr di kipak ni liyimbil le di tii u.

¹⁰ Uwumbɔr u nan naan tiwan mɔmɔk ki joo ni mɔmɔk na, ni ɲeer u ke u cha Yesu ji falaa, ki li joo ni Uwumbɔr aabim bi wiir na waanaan ni. Uma le gaa bi lii. Waah ji falaa pu na, nima le cha u ye timi aanmanjardaam bamɔnn.

¹¹ U ɲani binib chain la. U ni binib bi u ɲani bi chain na, bi mɔmɔk kpaan te ubaa la. Nima le inimɔn aa joo u ke u yin bi unaabitiib.

¹² Le u bui Uwumbɔr ke,
“M ga tuk nnaabitiib saah tun pu na.
M ga pak si baah kuun nin chee na,”†

¹³ ki ki len ke,
“M ga tii Uwumbɔr naadii la,”‡
ki ki len ke,

“Lik, m ni mbim bi Uwumbɔr tii mi na sɔ.”§

¹⁴ Tɔ, timi waabim aah ye binibɔm pu na, nima le uma Yesu mu kpaln unibɔn, ke u nan kpo ki ɲa kinimbɔɲ ki nan kpa nkun aapɔn na fam,

¹⁵ le ki gaa binib bimɔk san nkun ijawaan na lii; baayoonn mɔmɔk nkun aajawaan nan joo bi.

¹⁶ Ni ye mbamɔn, naa ye Uwumbɔr aatuuntiib le u ter. Abraham aayaabil le u ter.

¹⁷ Ni ɲan ke u li naahn unaabitiib tiwan mɔmɔk ponn ni, aan ki li ye utotoorninkpel u san timi kinimbaak, ki tun Uwumbɔr aatuln mbamɔm, ki di ubaa toor kitork aan Uwumbɔr di cha pinn waanib baatunwanbir na.

¹⁸ Uma ubaa le kan ntɔɲ ki jin falaa, nima le u ga ɲmaa ter binib bi kan ntɔɲ na.

3

Yesu jer Moses pel pel

¹ Nnaabitiib bi bi chain, aan Uwumbɔr yin bi na, ni li dakl lik Yesu aabɔr. Ti dii u ki len binib aanimbil ni ke ti dii u la. Uwumbɔr nan tun ni u, ke u nan li ye utotoorninkpel.

² U tun lituln mbamɔm tii Uwumbɔr u tii u lituln ngbaan na. Moses mu nan tun Uwumbɔr aatuln mbamɔm Uwumbɔr aamaal aanib aakaasisik ni.

³ Unii u ye mmaal aayaaja na le kani nnyuy ki jer mmaal aanii ubaa. Kina le Uwumbɔr len ke Yesu ɲeer nnyuy ki jer Moses.

⁴ Mmaal mɔmɔk kpa yaaja la. Uwumbɔr le nan naan binib mɔmɔk.

⁵ Ni ye mbamɔn, Moses nan tun Uwumbɔr aatuln mbamɔm, Uwumbɔr aamaal aanib aakaasisik ni. U nan ye Uwumbɔr aatutunn, ki tuk binib Uwumbɔr aah nan ban ke u tuk bi pu na.

⁶ Kristo ma kan, u ye Uwumbɔr Aajapɔn, le ki joo Uwumbɔr aamaal mbamɔm. Timi le ye waamaal ni aanib. Ti yaa kpa lipobil ni mpopiin ki ti saa ndoon kan, ki yaa kaa joo beeni kan, ti ye waamaal yaab la.

Uwumbɔr aanib aafuur

⁷ Uwumbɔr Aafuur Nyaan nan bui Israel yaab ke,

“Ni yaa ɲun Uwumbɔr aaneel din wee kan,

⁸ ni taa cha nitafal li pɔɔ
ke niyaajatiib aatafal aah nan pɔɔ pu
buyoonn bi nan yii waamɔb nteersakpiin ni na.

⁹ Bi nan tɔɲ u ki lik, nteersakpiin ni.

Hali bi nan kan waah tun
lijinjiir aatun pu na ɲibin imonko ilee,
le ki tɔɲ u nima chee.

¹⁰ Nima pu le u nan gee liɲuul bi pu,
le ki bui ke baalandak yenni n-yoonn
mɔmɔk la,
baa bee waasan.

¹¹ Nima pu na, u nan gee liɲuul, ki puu tipuukpaan

* 2:8 : Lik Ilahn 8.4-6. † 2:12 : Lik Ilahn 22.22. ‡ 2:13 : Lik Aisaya 8.17. § 2:13 : Lik Aisaya 8.18. * 3:11 : Lik Ilahn 95.7-11.

ke baan koo kitin̄ ki ponn ni u ba ga tii bi lifuur na.”*

12 Nnaabitiib, ni li nyi man, ni ponn ni ubaa aasui taa li bir aan u li joo beeni ki yii Uwumbər u ye limɔfadaan na.

13 Ni li pɔɔk tɔb aataakpab iwiin mɔmɔk, nsan aah laa bi pu buyoonn na, titunwanbir taa ɲmann unii ubaa aan utafal li pɔɔ.

14 Ti yaa beenin tii u naadii ke taah nan tii u naadii njan pu na ki ti saa ndoon kan, ti ga ji waamɔɔn.

15 Uwumbər Aagban̄ len ke,
 “Ni yaa ɲun Uwumbər aaneel din wee kan, ni taa cha nitafal li pɔɔ
 ke niyaaajatiib aatafal aah nan pɔɔ pu buyoonn bi nan yii waamɔb nteer-sakpiin ni na.”†

16 ɲma ɲun Uwumbər aaneel ki yii waamɔb? Naa ye binib bimɔk Moses nan nyan bi Ijipt aatin̄ ni na aa?

17 Uwumbər nan gee liɲuul ɲma pu ɲibin imonko ilee? Naa ye binib bi nan tun titunwanbir ki kpo kipɔɔk ni na aa?

18 U nan puu tipuukpaan ke ɲma aan koo kitin̄ ki ponn ni u ba ga tii bi lifuur na? Naa ye binib bi nan yii waamɔb na aa?

19 Nima le ti bee ke baah kaa nan gaa u ki kii na, nima le baa nan ɲmaa kan lifuur ngbaan u chee.

4

1 Tɔ, Uwumbər aah puu tipuur ke u ga tii timi lifuur na, nsan laa beenin bi ke ti kan li. Nima na, ni li nyi man, ubaa taa lann lifuur ngbaan.

2 Ti mu ɲun tibɔnyaan tee ke binib ngbaan aah nan ɲun ti pu na. Bi nan ɲun ti, kaa gaa ti ki kii, nima le tibɔnyaan ngbaan aa ɲa bi tinyoor.

3 Timi bi gaa Yesu ki kii na le kan lifuur ngbaan. Uwumbər nan len ke,
 “M nan gee liɲuul binib bi kaa gaa mi ki kii na pu,
 ki puu tipuukpaan ke baan koo kitin̄ ki ponn ni m ba ga tii bi lifuur na.”*

Waa nan naan dulnyaa wee doo na, waat-uln doo le na.

4 Iwiin ilole daal aabər bi Uwumbər Aagban̄ ni ke, “Uwumbər nan fuur winlole daal ki di cha waatuln mɔmɔk.”†

5 Ni ki ɲmee ke, “Baan koo kitin̄ ki ponn ni m ba ga tii bi lifuur na.”

6 Binib bi puen ɲun tibɔnyaan tee na, baa nan gaa ti ki kii, nima le baa kan lifuur ngbaan. Binib biken mu ga kan lifuur ngbaan.

7 Nima pu le Uwumbər ki siin nwiin mu bi ga kan lifuur ngbaan na, ki yin nwiin ngbaan ke “Din.” Binib ngbaan aa kan lifuur ngbaan; le ɲibin pam jer, le David nan ɲmee Uwumbər Aagban̄ ni, naah nan puen ɲmee pu na ke,

“Ni yaa ɲun Uwumbər aaneel din wee kan, ni taa cha nitafal li pɔɔ.”‡

8 Tɔ, Josua yaa ba nan tii Israel yaab lifuur ngbaan kan, Uwumbər aa ba ga ki siin nwiin muken.

9 Naah bi pu na, lifuur beenin bi ki tii Uwumbər aanib.

10 Unii u kan lifuur li Uwumbər tii u na, u di cha ubaa aatuln ke Uwumbər aah nan di cha waatuln pu na la.

11 Nima pu na, cha tinimbil li man ke ti kan lifuur ngbaan, ubaa taa yii Uwumbər aamɔb ki lir, ke Israel yaab aah nan lir pu na.

12 Uwumbər aabər fu, ki kpa mpɔɔn, ki ka jer kijuk ki ka ɲipepel mɔmɔk ɲilee na, ki koo unii aasui ni, ni waawiin ni, ki lik usui ni aabɔbərkaan aah bi pu na, ki mɔk waalandak aah bi pu na, ki lik usui aah ban pu na, ke ni ɲan aan naa ɲan.

13 Tiwan nibaa aa bi ki bər Uwumbər. Tibər mɔmɔk nyan ki dɔ mpaan pu, ki dɔ tinmeen unimbil ni. Uma le ti ga len timi aabər ki tuk u.

Yesu le ye utotoorninkpekpaan

14 Tɔ, ti kpa utotoorninkpekpaan u bi Uwumbər do na. U ye Uwumbər Aajapɔɔn Yesu la. Nima pu na, cha ti li beenin dii u ki taa di waasan lii.

15 Utotoorninkpel ngbaan ga ɲmaa san timi kinimbaak timi aafalaa ponn ni. U kan ntɔɲ aabɔɲ aabɔɲ ke taah kan ntɔɲ mɔmɔk pu na. Uma le aa tun titunwanbir tibaa.

16 Timi aatotoorninkpel aah bi kina na, cha ti li kpa lipobil ki dan Uwumbər u

† 3:15 : Lik Ilahn 95.7-8. * 4:3 : Lik Ilahn 95.11. † 4:4 : Lik Mpiin 2.2. ‡ 4:7 : Lik Ilahn 95.7-8.

kpa tibulchinn na aabərjal chee, aan u san timi kinimbaak, ki ter timi buyoonn ti ban nterm na.

5

¹ Utotoorninkpel umək bi na, Uwumbər le lee u ki nyan u binib ponn ni siin, ke u ti sil baasisiyyaan Uwumbər aanimbiin ni, aan ki tii u ipiin, ki toor kitork tii u binib aatunwanbir pu.

² Utotoorninkpel ubaa mu kpa titunwanbir la. Nima le u ga ηmaa san binib bi tun titunwanbir kaa nyi na kinimbaak.

³ Uma ubaa aah kpa titunwanbir pu na, ni ηan ke u toor kitork uma ubaa aatunwanbir, ni bi mu aatunwanbir pu.

⁴ Unii ubaa aan ηmaa nyun ubaa ki ηa ubaa utotoorninkpel, see Uwumbər le lee u, ki ηa u utotoorninkpel, ke waah nan lee utotoorninkpel Aaronn pu na.

⁵ Kina le Kristo aa nyun ubaa ki ηa ubaa utotoorninkpel. Uwumbər le bui u ke, “Sin le ye Maabo, din wee le m ma si,”*

⁶ le ki ki bui u ke,
“Aa ye utotoor ke Melkisedek aah nan ye pu na,
ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”†

⁷ Buyoonn Yesu nan ye unibən na, u nan wii tinyunyunn mpəən pu, ki garj Uwumbər u ga ηmaa nyan u nkun ni na. Waah san Uwumbər na, le u ηun waameel.

⁸ U ye Uwumbər Aajapəən la, le ki kii waaməb, ki jin falaa, le ki bae naah pəə pu aan u kii Uwumbər aaməb ki jin falaa na.

⁹ Nima le cha u ye timi aanmanmardaan bamənn, ki gaa binib bimək kii waaməb na lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁰ Uwumbər len ke u ye utotoorninkpel ke Melkisedek aah nan ye pu na.

Taa yii Uwumbər aasan man

¹¹ Ti ga ki ηmaa len waabər ti wiir na, le nima aalan par, nima le taatataa ga li pəə ni chee.

¹² Naah dii Uwumbər ni yunn pu na, ni ba ga mək binib biken waasan. Le ni ban ke unii ki mək nima Uwumbər aaməkm mu diin na. Ni naahn binib bi ban nnaabiin kaa ban tijikaar bamənn na la.

¹³ Unii umək nyu nnaabiin na ye ubopəən la, kaa ηmaa len nsanyaana aabər.

¹⁴ Tijikaar bamənn le ye binib bi chikr na yaan. Bi bae Uwumbər aabər ki dii taah mək bi pu na. Nima le bi kpa nlan ki nyi nsan mu ηan na, ni mu kaa ηan na.

6

¹ Nima na, ti taa li beenin len Kristo aaməkm mu diin na baanja aabər n-yoonn məmək. Cha ti bae waaməkm mu gur na məmək, aan ki chikr waasan ni. Naa ki ban ke ti li beenin tuk nima n-yoonn məmək ke, “Kpeln nima aabimbin man, ki di cha ηitukpok, ki tii Uwumbər naadii man.”

² Naa ki ban ke ti li beenin tuk nima n-yoonn məmək baah muini binib nnyun ni pu na, ni baah joo biηaal paani binib pu pu na aabər, ni binib aah ga fikr nkun ni pu na aabər, ni ntafadaan mu kaa kpa ndoon na aabər. Timina məmək ye njan aabər le waasan ni.

³ Uwumbər yaa kii kan, ti ga bae waabər ti gur na, ki di kpee njan aabər ngbaan pu.

⁴ Tə, binib bi Uwumbər woln binimbil na yaa di cha waasan kan, baan ki ηmaa kpeln baabimbin ki ki dii u. Bi kan waapiin, ki gaa Waafuur Nyaan,

⁵ ki bee waabər aah ηan pu na, ki kan dulnyaa u choo na aapəən, le ki di cha waasan.

⁶ Baah di cha waasan na, ni mək ke bi ki bi kpa Uwumbər Aajapəən ndəpuinkoo pu, ki jinn u iniməən binib aanimbil ni la, le saan ηmaa cha bi ki kpeln baabimbin ki ki dii u.

⁷ Kitiη ki gaa utaal aanyun mu lir ni ki pu, ki ηani tijikaar ti ηan na ki tii binib bi ko ti na, Uwumbər ηani tinyoor ηani kitiη ngbaan pu.

⁸ Tə, kitiη ki po ηani ikokon ni ichakpee-jagar baanja na bee yəli la. Naan yunn, le bi ga see ki mmii ki bii ki. Kitiη ngbaan aadoon le na.

⁹ Timi aanigeekaab, ti len kina la; ti mu aa dak ke ni bi ke kitiη ki bi ga see ki mmii na. Ti bee ke ni ηmar ki ga kan tinyoor.

¹⁰ Uwumbər ηan la. Waan suln naah tun lituln pu ki ter waanib, ki beenin ter bi na, ki mək u naah gee u pu na bər.

* 5:5 : Lik Ilahn 2.7. † 5:6 : Lik Ilahn 110.4.

¹¹ Ti ban ke ni məmək pəək nibaa ki li kpa limakl ki nan saa ndoon.

¹² Ni taa li san ligbanyakl man. N-yaayoonn na aanib bi nan gaa Uwumbər ki kii ki jin suklaa na, bi bi paacham ki kan waah puu tipuur ti ke u ga tii bi na. Ni mu li dii baah dii pu na.

Uwumbər ga ɲa waah puu tipuur ti na

¹³ Uwumbər aah puu tipuur ki tii Abraham na, u nan puu uma ubaa aayimbil pu la. Ubaa aa bi ki jer u, ke u puu waayimbil, nima le cha u puu uma ubaa aayimbil.

¹⁴ U nan puu tipuur le ki bui Abraham, “M ga ɲa tinyoor ɲa aa pu pam, ki cha aa pər sakpen.”*

¹⁵ Abraham nan kpa limər, le ki nan kan Uwumbər aah nan puu tipuur ti na.

¹⁶ Binib yaa puu tipuur kan, bi puur unii u jer bi na aayimbil pu la. Binib yaa kpak kinikpakpak ki ti puu tipuur kan, ni doo le na.

¹⁷ Uwumbər nan ban ke u mək binib bi ga kan waah puu tipuur ti na, ke waan kpeln. Nima le u nan puu uma ubaa aayimbil pu.

¹⁸ Waah nan puu tipuur ti na, waan kpeln. Waah puu uma ubaa aayimbil pu na, nima le sil mək ke waan kpeln. Waan ɲmaa mən nnyamən. Nima le timi bi san cha u chee ke ti ɲmar na aataakpab pə mbaməm, le ti kpa limakl ke ti ga kan waah puu tipuur ti na.

¹⁹ Taah kpa limakl ngbaan na, nima le joo timi aasui ke ti taa di cha waasan. Yesu pu, le ti kpa limakl ngbaan. Limakl ngbaan pu, le Yesu u bi paacham na aalandak bi tisui ni.

²⁰ Yesu le ye utotoorninkpel n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ke Melkisedek aah nan ye pu na, ki loln ti pu nsan ki buen Uwumbər do, ke u ti sil timi aasisiidaan nima chee, Uwumbər aanimbiin ni.

7

Melkisedek u nan ye utotoor na

¹ Melkisedek ngbaan nan ye Salem aatiɲ aabər, ki nan ye Uwumbər u kaa kpa ɲeen aatə na aatotoor la. Abraham aah nan ku bibər bi ye waadim na ki gir ni na,

* 6:14 : Lik Mpiin 22.16-17.

le Melkisedek tooh u nsan pu ki ti ɲa Uwumbər aanyoor ɲa u pu.

² Le Abraham nan nyan tiwan nimək u nan gaa na nibaabaa kipiik mək ponn ni, ki di tii Melkisedek. Melkisedek aatataa le ye ke “ubər u kpa mbimbinyaan na.” U nan ye Salem aatiɲ aabər la. Salem aatataa le ye ke “nsuudoon.”

³ Baa ɲmee ute ni una ni uyaajatiib aabər, kaa ɲmee buyoonn bi nan ma u na, ki mu aa ɲmee buyoonn u doo waatuln na. Waaməfal aayoonn məmək u nan ye Uwumbər aatotoor la. Nima le u naahn Uwumbər Aajapəon u ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

⁴ Dakl lik man uja ngbaan aah nan nyuun pu na; tiyaajaninkpel Abraham nan yakr waadim aawan tiwan nfum kipiik, ki nyan nibaa, ki di tii u, ki gur niwae.

⁵ Uwumbər aakaal len ke Israel yaab yakr baawan məmək nfum kipiik, ki nyan nibaa tii Liifai aayaabitiib, bi ye Uwumbər aatotoorb na. Bi ni Israel yaab nan ye binibaan la. Bi məmək nan ye Abraham aayaabitiib la.

⁶ Melkisedek aa nan ye Liifai aayaabil, le Abraham yakr waawan məmək nfum kipiik, ki nyan nibaa tii u. Le u ɲa tinyoor ɲa Abraham pu. Abraham le Uwumbər nan puu tipuur tii u.

⁷ Unii yaa kpa mpəon ke u ɲa Uwumbər aanyoor ɲa uken pu kan, ni mək ke u jer u la. Ubaa aan kpak kina.

⁸ Israel yaab yakr baawan məmək nfum kipiik, ki nyan nibaa ki di tii Uwumbər aatotoorb, bi nan ye binib bi ga kpo na. Melkisedek u Abraham nan yakr waawan nfum kipiik ki nyan nibaa tii u na ma kan, baa ɲmee waakun aabər. Bi ɲmee waabimbin aabər la.

⁹ Abraham aah nan yakr waawan ki di tii u na, ti ga ɲmaa len ke uyaabitiib Liifai yaab bi gaal biken chee na, mu nan tii u la.

¹⁰ Buyoonn Melkisedek nan tooh Abraham nsan ni na, Abraham aa nan kee ma uyaabil Liifai. Ti ga ɲmaa len ke Abraham nan sil uyaabil Liifai aasisiidaan la.

¹¹ Uwumbər tii Israel yaab nkaal mu mək bi waatotoorb Liifai yaab aah ga li joo bi pu na. Bitotoorb ngbaan aatuln yaa ba gaa

binib lii kan, Uwumbər aa ba ga li ban u tun ni Yesu u ye utotoor ke Melkisedek aah nan ye pu na. U ba ga ki tun ni utotoor u bi ke Aaronn aayaabitiib Liifai yaab aah nan bi pu na la.

¹² Waah tun ni utotoor uken aaboln na, see u kpeln nkaal ngbaan mu.

¹³ Tidindaan u ti len waabər na, aa nan ye Liifai aanibol ponn ni aanii. U nan ye linibol liken ponn ni aanii la. Waanibol ponn ni aanii ubaa aa nan kee ye Uwumbər aatotoor.

¹⁴ Binib məmək nyi ke Tidindaan nan ye Juda aanibol ponn ni aanii la. Moses aa nan len ke linibol ngbaan aanib ga li ye bitotoorb.

Utotoor yayan u bi ke Melkisedek na

¹⁵ Nima le mək timi chob ke utotoor yayan, u bi ke Melkisedek aah nan bi pu na, fuu ni.

¹⁶ Naa ye binib le nyan u ki ɲa u utotoor baakaal aah dii pu na. Uma le kpa liməfal li kaa kpa ndoon na aapəɲn. Nima le cha u ye utotoor.

¹⁷ Uwumbər nan bui u, “Aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ke Melkisedek aah nan bi pu na.”*

¹⁸⁻¹⁹ Moses aakaal aa nan kpa tinyoor, kaa nan kpa mpəɲn, kaa ɲmaa ɲa bi binib bi ɲan ti doo na. Nima le Uwumbər di nkaal ngbaan lii, le ki tii timi limakl li ɲan ki jer nkaal ngbaan na. Limakl ngbaan pu le ti ga ɲmaa duun Uwumbər.

²⁰ Uwumbər aah nan puu tipuur ti na mu bi. Uwumbər aah nan nyan Israel yaab aatotoorb buyoonn na, waa nan puu tipuur.

²¹ Waah ɲa Yesu utotoor buyoonn na, u nan puu tipuur tii u, le ki bui u ke,

“Min Uwumbər le puu tipuukpaan, kaan kpeln,

ke aa ga li ye utotoor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”†

²² Uwumbər aah puu tipuupəln ti tii Yesu na, nima le mək ke tipuupəln ngbaan le ɲan ki jer tipuukpokl na.

²³ Israel yaab aatotoorb nan ye binib bi ga kpo na, le biken leɲni baaleleɲ. Nima le bi nan wiir.

²⁴ Yesu ma kan, u ye utotoor u ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Ubaa aan ki nab waatuln pu ki toor kitork.

²⁵ U bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, u li mee Uwumbər tii binib bi dan Uwumbər chee u pu na. Nima le u ga ɲmaa gaa bi lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

²⁶ Yesu le ye utotoorninkpel taah ban pu na. U bi chain, kaa kpa ngalm, kaa kpa titunwanbir tibaa. U ni titunwanbirdam aa kpaani. Uwumbər yoor u paacham ki jer bimək bi paacham na.

²⁷ Bitotoorninkpiib biken aah bi pu na, waa bi kina. Waa toor kitork uma ubaa aatunwanbir pu, u toor kitork binib aatunwanbir pu la. Waa toor kitork iwiin məmək. U nan di ubaa toor kitork nfum mubaa, kookoo aatork mu le na.

²⁸ Bi nan leer bitotoorninkpiib Moses aakaal aah dii pu na. Bitotoorninkpiib ngbaan aa nan ɲan ti doo. Nkaal ngbaan aapuwəb le Uwumbər puu tipuur, ki ɲa Ujapəɲn utotoorninkpel. Uma le ye utotoorninkpel bamənn, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

8

Yesu le ye timi aatotoorninkpel

¹ Maah len pu na aayil le ye ke ti kpa utotoorninkpel wee aaboln. Uma le ye Yesu Kristo u ka Uwumbər u yeh mpəɲn məmək na aabərjal aanɲangii wəb paacham na.

² U tun utotoorninkpel aatuln paacham aadiik ki ye kidibaməɲ ki bi chain na ponn ni. Uwumbər le maa ki, naa ye binib.

³ Baah leer bitotoorninkpiib bimək na, bi lee bi ke bi tii Uwumbər ipiin, ki toor kitork tii u. Nima pu na, ni ɲan ke utotoorninkpel ngbaan mu li kpa tiwan ki tii Uwumbər.

⁴ Bitotoorninkpiib bi dulnyaa wee ni ki toor kitork tii Uwumbər, Juu yaab aakaal aah dii pu na la. Yesu yaa ba laa bi dulnyaa wee ni kan, waa ba ga li ye utotoor.

⁵ Bitotoorninkpiib ngbaan aatuln ye paacham aatuln aanəɲ la. Moses yaan mu nan bi kina la. Waah nan ban ke u ɲa libool tii Uwumbər na, Uwumbər nan bui u ke u li nyi ki ɲa tiwan məmək ke waah mək u laanan, lijool paab pu na.*

* 7:17 : Lik Ilahn 110.4. † 7:21 : Lik Ilahn 110.4. * 8:5 : Lik Nnyam 25.40.

⁶ Tə, Uwumbər nan tii Yesu lituln li jer bitotoorninkpiib ngbaan aatuln na. Kina le tipuupəln ti Uwumbər puu tii waanib Yesu pu na jer tipuukpokl na, ki mək ke u ga tii timi tiwan ni njan jer tipuukpokl ngbaan aawan na.

⁷ Uwumbər aah puu tipuur ti njan na yaa kaa ba lann nibaa kan, waa ba ga li ban ke u ki puu tipuur lelee.

⁸ Uwumbər nan kan ke waanib kpa taani, le ki bui ke,
“Lik, n-yoonn choo, le m ga nan puu tipuupəln
tii Israel yaab ni Juda yaab.

⁹ Tipuur ngbaan aan li bi ke tipuur ti m nan puu tii biyaaajatiib,
buyoonn m nan chuu biɲaal ki daar nyan bi,
ki cheen bi nyan Ijipt aatiɲ ni na.
Baa nan joo tipuur ngbaan, nima le maa nan ki gar bi.

Min Uwumbər le len kina.

¹⁰ Maah ga puu tipuur ti tii Israel yaab n-yoonn mu choo na na le ye ke:
M ga di maakaal ɲa baalandak ni,
ki nɲee mu bisui ponn ni.

M ga li ye Baawumbər, le bi li ye maanib.

¹¹ Bi ponn ni ubaa aan ki bui unjeen aatə ke,
‘Bee Uwumbər.’
Ubaa mu aan ki bui una aabo ke, ‘Bee Uwumbər.’

Ba pu? bi məmək ga bee mi,
biwaatiib ki ti saa bikpaam məmək ga bee mi.

¹² M ga di cha pinn baatunwanbir, kaan ki teer baataani.”†

¹³ Tə, Uwumbər aah len ke u ga puu tipuupəln na, u ɲa njan yaan tipuukpokl la. Tiwan yaa ye tiwankpok kan, naan yunn, naan ki li bi.

9

Tipuukpokl ni tipuupəln na

¹ Uwumbər aah nan puu njan aapuur tii bi na, u nan mək bi baah ga doon u pu na. Bi nan kpa libool li bi ga li dooni u li ponn ni, aan binib gaa li na.

² Bi nan ɲa libool lipepel libaa wəb, ki yin li ke chain aapepel. Karyaa ni teebul ni

boroboro u bi di tii Uwumbər na, nan bi li ponn ni.*

³ Bi nan di likekeln gii libool ngbaan ponn ni lipepel libaa wəb, ki yin li ke chain chain.†

⁴ Salmaa aatork aabimbiln nan bi ni ponn ni. Libimbiln ngbaan paab le bi seer tulalee aayon tii Uwumbər. Uwumbər aakaal aah nan bi dakaa u ponn ni na, mu nan bi ni ni. Bi nan di salmaa aakur le biin dakaa ngbaan pu. Tijikaar ti bi yin ti ke mana‡ na, nan bi salmaa aasambil ponn ni, dakaa ngbaan ponn ni. Aaronn aadabil li nan njeen nsupuun na mu nan bi u ponn ni. Uwumbər aakaal aah nan nɲee ɲitakpapapan ɲilee ɲi pu na, mu nan bi u ponn ni.§

⁵ Tiwan ni kpa ifeen na* nilee mu nan bi dakaa ngbaan paab. Nima chee le Uwumbər nan mək Israel yaab waah wiin chain pu na. Tiwan ngbaan aafeen nan biin dakaa ngbaan aabiil pu, Uwumbər aah san bi kinimbaak nin chee na. Taan nɲmaa len tiwan nimina məmək aatataa ni-baabaa dandana wee.

⁶ Baah di tiwan nimina məmək siin kina na, le bitotoorb koo məb aadiik ni iwiin məmək, bi ti tun lituln tii Uwumbər.

⁷ Utotoorninkpel baanja le koo ni chain chain aapepel li bi libool ngbaan ponn ni na. U koo ni nima chee libiln məmək nfum mbaa baanja la. U yaa koo ni kan, see u joo ni nsin nan tii Uwumbər, uma ubaa aatunwanbir ni binib aatunwanbir pu.

⁸ Uwumbər Aafuur Nyaan mək timi ke məb aadiik ngbaan aah nan laa bi na, binib aa nan kpa nsan ke bi koo ni chain chain aapepel ponn ni.

⁹ Libool ngbaan le nan ye Yesu aabər aaməkl ki tii bi. Libool ngbaan ponn ni, le bi joo ipiin, ni tiwakor toor kitork tii Uwumbər. Kitork ngbaan aa nan cha bisui doon titunwanbir pu.

¹⁰ Nkaalkpok ngbaan mək bi tijikaar ni tiwanyukaan ni kə na, ni ni kaa kə na, ki mək bi baah ga finn bibaa ki ɲa chain pu na. Ni nan mək ke see bi dii kina le ki nan saa buyoonn Yesu ga joo ni nsanpəən mu njan na.

† 8:12 : Lik Jeremia 31.31-34. * 9:2 : Lik Nnyam 26.1-30; 25.31-40, 23-30. † 9:3 : Nnyam 26.31-33. ‡ 9:4 : Lik Nnyam 16.33. § 9:4 : Nnyam 30.1-6; 25.10-16. * 9:5 : Baaliin ni, bi yin ni ke “kerubim” la. Ni naan tiwakor, ki mu kpa ifeen.

11 Dandana wee Kristo fuu ni a, ki ye utotoorninkpel, ki joo ni nsanyaana mu bi nan len ke mu ga fuu ni na. Waa koo ni libool li binib na li dulnyaa wee ni na. U dii lipepel li jer dulnyaa wee aabool ngbaan na,

12 le ki koo lipepel li ye chain na paacham, nfum mbaa kookoo. Uma ubaa aasin pu le u nan gaa timi lii n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, naa ye tiwakor aasin pu.

13 Bi nan joo inoob ni inaaja aasin yokr binib bi kaa ye chain na pu, ki di unaasabo aafatan gbaa gbaa bi, le ni na tiwon chain.

14 Nimina yaa nan na tiwon chain kan, Kristo aasin ga ter timi, ki jer kina. Uwumbor Aafuur Nyaan mu bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aapoon pu, u nan di ubaa toor kitork ki kaa kpa ngalm na tii Uwumbor. Waasin ga nyan titunwanbir ti ga ku timi na tisui ni, aan ti dii Uwumbor u ye limofadaan na.

15 Yesu aah na kina na, le Uwumbor puu tipuupaln tii timi. Nima pu, le binib bi Uwumbor yin bi na ga kan lifaal li kaa kpa ndoon na, waah puu tipuur ti ke u ga tii bi na pu. Binib bi Uwumbor nan puu njan aapuur tii bi na nan tun titunwanbir la. Yesu aah kpo na, nima le Uwumbor di cha pinn bi, ki gaa bi lii.

16 Unii yaa yakr waafaal ki laa ka kan, ubaa aan nmaa ji lifaal ngbaan, see ni puen mak ke u kpo.

17 Buyoonn u laa beenin bi na, ubaa aan nmaa ji lifaal ngbaan, see u kpo.

18 Nima pu na, Uwumbor aah nan puu tipuur ti njan na, bi nan joo nsin le ki mak ke tipuur bi, bi ni Uwumbor aakaasisik ni.

19 Njan, Moses nan tuk binib mamak baah ga dii Uwumbor aakaal mamak pu na, le ki nin di tikumaman ni tifar na inaabi ni inoob aasin, ni nnyun ni, ki di yok yok Uwumbor aakaal aagban pu, ni binib mamak pu,

20 le ki bui bi ke, "Nsin mue le mak nimi Uwumbor aah nan puu tipuur ti tii nimi ki tuk nimi ke ni li joo ti na,"†

21 le ki di nsin ngbaan yok yok libool, ni baah joo tiwan nimak tun lituln tii Uwumbor na pu.

22 Nkaal ngbaan aah dii pu na, bi yaa nan ban ke bi na tiwan chain kan, see bi di nsin yok yok ni pu le ki na ni chain. Nsin yaa kaa nyan kan, Uwumbor aan di cha pinn titunwanbir.

Yesu Kristo aatork nyani titunwanbir

23 Uwumbor Aabool, ni tiwan nimak nan bi li ponn ni na ye paacham aawan aanan la. Le bi nan di tiwakor aasin na ni mamak chain. Paacham aawan bamonn le ban nsin mu jer tiwakor aasin na, aan ni na chain.

24 Kristo aa koo ni chain aapepel li ye paacham yaan aanan li binib maa li na ponn ni. Paacham le u koo ni, ki si timi aasisiiaan, Uwumbor aanimbiin ni.

25 Juu yaab aatotoorninkpel nan di nsin mu kaa ye uma ubaa aasin na le koo ni chain aapepel ni, libiln mamak. Yesu Kristo di ubaa toor kitork nfum mbaa baanja la.

26 U yaa ba nan joo ubaa toor kitork libiln mamak kan, u ba ga ji falaa n-yoonn mamak, buyoonn dulnyaa wee piin ki joo cha na. Naah ye pu na, u fuu ni buyoonn ni neer na, ki di ubaa toor kitork nfum mubaa, ke u kuln titunwanbir.

27 Uwumbor siin ke binib ga kpo nfum mubaa la, nee aapuwob le u ga ji bi tibor.

28 Kristo mu di ubaa toor kitork nfum mubaa, binib pam aatunwanbir pu. U ga ki fuu ni lelee. Naa ye titunwanbir pu le u ga ki fuu ni. U ga fuu ni ke u nan gaa binib bi kii waagirndaal na lii.

10

1 Moses aakaal nan ye nsanyaana mu choo na aamakl la, naa nan ye nsanyaana ngbaan mbamam. Binib bi dii Moses aakaal na toor titorbaan njbin njbin, nima le aa nmaa na bi binib bi nan ti doo na.

2 Nkaal ngbaan yaa ba nan nyan bi titunwanbir ni kan, baalandak aa ba ga ki li muk bi titunwanbir pu. Bi mu aa ba ga ki toor kitork ngbaan.

3 Naah ye pu na, kitork ngbaan teer bi baatunwanbir pu, libiln mamak la.

4 Inaaja aasin, ni inoob aasin aa nmaa nyan titunwanbir binib aasui ni.

† 9:20 : Lik Nnyam 24.6-8.

⁵ Nima pu na, Yesu Kristo aah nan ban ke u dan dulnyaa wee ni na, u nan bui Uwumbər ke,

“Saa ban tiwakor ni tijikaar aatork.

Aa naan tiwon tii mi la.

⁶ Saa ban ke m di tiwakor aatork, ki di see mmii ni tii si, kaa ban ke m toor kitork ngbaan titunwanbir pu.

⁷ Le m bui ke, ‘Uwumbər, m fuu ni ke m nan ɲa saageehn, ke baah ɲmee maabər pu saagban ɲi na.’ ”*

⁸ Njan, le u bui Uwumbər ke, “Saa ban tiwakor ni tijikaar aatork, kaa ban ke m di tiwakor aatork ki di see mmii ni tii si, kaa ban ke m toor kitork ngbaan titunwanbir pu.” (Moses aakaal aah dii pu na, bi toor kitork kina la.)

⁹ Le u ki bui Uwumbər, “M fuu ni ke m nan ɲa saageehn.” Uma Yesu Kristo aah di ubaa toor kitork na, Uwumbər gaa waatork, le ki kuln kitorkpok ngbaan.

¹⁰ U ɲa Uwumbər aageehn, le ki di ubaa aawon toor kookoo aatork nfum mbaa, le ki ɲa timi waanib bi ye chain na.

¹¹ Juu yaab aatotoorb məmək tun lituln iwiin məmək tii Uwumbər. N-yoonn məmək, bi toor kitork kichachaan le tii u. Kitork ngbaan aan ɲmaa nyan titunwanbir binib aasui ni.

¹² Yesu Kristo toor kookoo aatork titunwanbir pu nfum mbaa, le ki kal Uwumbər aanɲangii wəb.

¹³ U bi nima ki kii bundaln Uwumbər ga nyan waadim ki di bi ɲa utaapətan ni na.

¹⁴ Kitork baan ngbaan pu, le u nyan titunwanbir binib aasui ni, ki ɲa bi binib bi ɲan ti doo ki cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁵ Uwumbər Aafuur Nyaan mu tuk timi kina la. Mu nan bui

¹⁶ ke Uwumbər len ke,

“Maah ga puu tipuur ti tii bi n-yoonn mu choo na le ye ke

m ga di maakaal ɲa bisui ni,

ki ɲmee mu baalandak ni,”†

¹⁷ ki ki len ke,

“Maan teer baatunwanbir bər,

kaan ki teer baah bii maakaal pu na.”‡

¹⁸ Kina pu na, Uwumbər yaa di cha pinn titunwanbir kan, baan ki toor kitork ti pu.

Cha ti foor duun Uwumbər man

¹⁹ Nnaabitiib, Yesu aasin pu le ti kpa lipobil ke ti koo ni chain aapepel ponn ni, Uwumbər aah bi nin chee na.

²⁰ Yesu aah di ubaa toor kitork tii Uwumbər na, u nyan tiwan nimək nan bi ti ni Uwumbər aakaasisik ni na, ki tii timi nsanpəɲon mu ye nsanbamənn na, ke ti koo ni Uwumbər aah bi nin chee na.

²¹ Ti kpa utotoorninkpel u joo timi bi ye Uwumbər aanib na.

²² Nima pu na, cha tisui li bi mbaməm, aan ti duun Uwumbər chee, ki gaa u ki kii mbaməm ki taa joo beeni; ba pu? Yesu Kristo aasin finn tisui ni aatunwanbir, timi aalandak taa ki li muk timi titunwanbir pu. Le bi finn timi aawon nnyun mu bi chain na ni.

²³ Taah bui ke ti kpa limakl na, cha ti li joo limakl ngbaan ɲaala ilee ki taa joo beeni. Ba pu? Uwumbər u puu tipuur tii timi na ga sil tii timi waah puu tipuur ti na.

²⁴ Cha titafal li bi təb pu man, aan ki fiin təb aasui, aan ki li gee təb, ki tun lituln li ɲan na.

²⁵ Cha ti li beenin kuuni təb chee ki ti dooni Uwumbər man, ki taa di cha, ke binib bibaa aah di cha pu na. Ni li pəɲni təb aataakpab man. Ni kan ke bundaln Yesu Kristo ga gir ni na peen ni. Nima na, ni li moo pəɲni təb aataakpab man.

²⁶ Tə, unii yaa gaa Uwumbər aabər ki nyi waah ban pu na, ki yaa ki yii ki tun titunwanbir kigaak pu kan, kitork kibaa aa ki bi ki ga cha Uwumbər di cha pinn u.

²⁷ U ga kan ntafadaan mu kpa ijawaan na; ba pu? Uwumbər ga gee lijuul pam, ki di waadim ɲa mmii mu ton sakpen na ponn ni.

²⁸ Unii ubaa yaa nan yii Moses aakaal kan, biseeraadam bilee, bee bitaa, yaa len ke ti gbii kan, le bi ku u, kaa san u kinimbaak.

²⁹ Unii yaa lik Uwumbər Aajapəɲon fam, ki yaa dak ke Yesu aasin mu ɲa u chain na ye fam, ki yaa sii Uwumbər Aafuur Nyaan mu san timi kinimbaak na kan, udaan ngbaan

* **10:7** : Lik Ilahn 40.6-8. † **10:16** : Lik Jeremia 31.33. ‡ **10:17** : Lik Jeremia 31.34.

ņeer ntafadaan sakpen ki jer unii u bii Moses aakaal na aah kan pu na.

³⁰ Ti nyi ke Uwumbər len ke uma le ga daa bitafal, uma le ga teen bi. U ki len ke u ga ji waanib tibər. §

³¹ Aa yaa lir Uwumbər u ye liməfadaan na aanaal ni kan, ni kpa ijawaan sakpen a.

³² Ni teer man n-yoonn mu jer na. Buyoonn ninimbil nan woln njan na, ni nan jin falaa sakpen, ki nan kpa limər.

³³ N-yoonn mbaa bi nan ŋa nimi bakaa, ki sii nimi binib aanimbil ni. N-yoonn mbaa mu, ni yakr binib bi jin falaa kina na aafalaa la,

³⁴ ki san binib bi bi kiyondiik ni na kinimbaak. Binib aah gaa nimi aawan mpəən pu na, le ni nan kpa mpopiin; ba pu? ni nyi ke ni kpa tiwan paacham ni jer baah gaa ni na, ke tiwan ngbaan ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

³⁵ Ni taa di nimi aapobil lii man; ba pu? nima le ga cha ni kan tinyoor sakpen.

³⁶ Ni ban ni li kpa limər, aan ki ŋa Uwumbər aageehn, aan ki kan waah puu tipuur ti na.

³⁷ Uwumbər Aagban len ke, “Naan yunn, u choo na ga fuu ni, kaan taan.

³⁸ Uwumbər aaninyaam bi gaa u ki kii na ga li kpa liməfal.

Unii ubaa mu yaa gir puwəb kan, waan piir Uwumbər aasui.”*

³⁹ Tima kan, taa ye binib bi gir puwəb aan ki beer yəli na. Ti ye binib bi tii Uwumbər naadii aan ki ŋmar na la.

11

Gaakii

¹ Ti yaa gaa Uwumbər ki kii kan, naatataa le ye ke ti bee ke ti ga sil kan tiwan ni ti kpa limakl ke ti ga kan ni na. Tinimbil aa kan ni, le ti nyi ke ni sil bi.

² N-yaayoonn na aanib aah nan gaa Uwumbər ki kii na, nima le u len ke baabimbin ŋan.

³ Ti gaa Uwumbər ki kii, nima le cha ti bee ke u nan len ki naan kitin ni paacham. U nan di tiwan ni tinimbil aa ŋmaa kani ni na naan tinimbil aah kani nimək na.

⁴ Abel nan gaa Uwumbər ki kii, nima le cha u nan toor kitork ki ŋan ki jer ukpel Keenn aah toor pu tii Uwumbər na. Waah gaa Uwumbər ki kii pu na, le Uwumbər len ke waabimbin ŋan, le ki gaa waah toor kitork ki tii u na. U kpo, le waah gaa Uwumbər ki kii pu na pu, u beenin len.

⁵ Enok nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha waa nan kpo. Uwumbər nan yoor u buen paacham la. Ubaa aa ki kan u; ba pu? Uwumbər nan yoor u buen paacham. Uwumbər Aagban len ke buyoonn waa nan kee yoor u buen paacham na, u nan piir Uwumbər aasui.

⁶ Unii yaa kaa gaa Uwumbər ki kii kan, waan ŋmaa piir Uwumbər aasui. Unii u dan Uwumbər chee na, see u pak ke u bi, ki pak ke u ŋani binib bi ban u na tinyoor.

⁷ Uwumbər nan bui Nowa linimaln li nan choo na pu, le laa kee fuu ni. Nowa aah nan tii Uwumbər naadii pu na, le u nan pak waah len pu na, le ki kii waaməb, le ki kpil bunəb bu, u ni waamaal koo ki ŋmar na. Nowa aah nan ŋa kina na, le ni mək ke dulnyaa ni yaab biken aabər bii Uwumbər chee. Nowa nan tii Uwumbər naadii, nima le nan cha Uwumbər len ke waabər ŋan u chee.

⁸ Uwumbər nan yin Abraham, ki bui u ke u buen kitin ki u puu tipuur ke u ga di tii u na. Abraham aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na le u kii waaməb, le ki nyan waatin ni, ki buen, kaa nyi waah cha nin chee na.

⁹ U nan ti fuu kitin ki Uwumbər puu tipuur ke u ga di tii u na ni. Le u pak Uwumbər aah len pu na, nima le u nan kal nima, ki nan ye uwəwənja. U ni waabo Aisak, ni uyaabil Jakob nan bi nima, ŋiboo ponn ni. Bi mu nan yeh tipuur tichachaan ngbaan la. ¹⁰ U nan ban kitin ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon aan Uwumbər maa ki na la.

¹¹ Abraham aapuu Sara mu nan tii Uwumbər naadii, nima le nan cha u kan mpəən ke u deklipuul, buyoonn u jer timar na. Ba pu? u nan pak ke Uwumbər ga ŋa waah puu tipuur ti na.

¹² Nima pu na, ujabaan u nan bi ke waah kpo le na, nan ma binib bi wiir ke inmabi aah wiir pu na. Bi wiir ke litambol li də

§ 10:30 : Lik Ikaal 32.35-36; Ilahn 135.14. * 10:38 : Lik Habakuk 2.3-4.

nnyusakpem aagbaan na. Ubaa aa nmaa kahn bi.

¹³ Binib ngbaan məmək nan tii Uwumbər naadii le ki ti saa baakundaal, kaa kan Uwumbər aah puu tipuur ti na. Bi nan bee ke n-yoonn mu choo na, u ga nan n̄a waah puu tipuur ti na. Bi nan len ke bi ye bicham le dulnyaa wee ni.

¹⁴ Binib bi len kina na mək chain ke bi ban bite do la.

¹⁵ Binimbil yaa ba man kitin̄ ki bi nyan ni ki ponn ni na pu kan, bi ba ga li kpa nsan ke bi gir buen nima.

¹⁶ Bi nan ban kitin̄ ki n̄an jer kitin̄ ngbaan na la. Bi nan ban paacham aatin̄ la. Nima pu na, iniməən aa nan joo Uwumbər ke bi yin u ke Baawumbər. U nan toor kitin̄ tii bi.

¹⁷⁻¹⁸ Uwumbər nan puu tipuur tii Abraham ke u ga kan yaabitiib waabo Aisak pu,* le Abraham nan gaa tipuur ngbaan. Le Uwumbər t̄n̄ u, ki bui u ke u di waabo toor kitork tii u. Waanaadii pu le u nan kii, ki di waabo u nan ye libibaal na, u ti k̄r u ki toor kitork tii Uwumbər.

¹⁹ Ba pu? u nan pak ke Uwumbər ga ki n̄maa fikr u nkun ni. Ni ye mbaməən, waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le Uwumbər nyan u nkun ngbaan ni. Ni naahn ke Abraham nan ki gaa u nyan ni nkun ni la.

²⁰ Aisak nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u nan bui waabim Jakob ni Esə ke Uwumbər ga n̄a tinyoor n̄a bi pu n-yoonn mu choo na.

²¹ Jakob nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u n̄a Uwumbər aanyoor n̄a waabo Josef aabim bilee pu buyoonn u nan ban u kpo na, le ki nyii waajaangbeedabil pu, ki doon Uwumbər.

²² Josef nan gaa Uwumbər ki kii, nima le waah nan ban u kpo na, u len ke Israel yaab ga nya Ijpt aatin̄ ponn ni, ki tuk bi ke bi yaa nan nyan kan, bi yoor waawon di buen.

²³ Moses aate ni una aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan di u b̄r in̄mal itaa. Bi nan kan ke u ye ubo u n̄an sakpen na, kina pu na, baa nan san Ubər Faro aah nan siin ke bi ku bima Israel yaab aabijabim pu na aakaal.

²⁴ Moses nan gaa Uwumbər ki kii, nima le waah nan chikr na, waa nan kii ke bi yin u ke Ubər Faro aabisal aabo.

²⁵ U nan kii ke u ni Uwumbər aanib kpaan ji falaa, ke ni soor ni u ji titunwanbir aaməən mu kaa yunn na.

²⁶ U nan bee ke u yaa kan n̄isiibil Kristo† pu kan, u ga nan kan tinyoor ti jer Ijpt aatin̄ aawankpal məmək na. Ba pu? utafal nan bi tinyoor ti Uwumbər ga tii u na ni la.

²⁷ Waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na le u nan nyan Ijpt aatin̄ ni, kaa san ubər na aah gee lin̄uul pu na. Ni naahn ke u waa Uwumbər u unibən aanimbil aan n̄maa kan u na la. Nima le u nan kpa limər le ki sil mbaməm.

²⁸ Waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na le u nan bui Israel yaab ke bi k̄r ipihbi, ki di nsin gbaa gbaa ibisam̄i, aan Uwumbər aatuun u ga ku mbipolb na taa nan n̄a bi nibaa.

²⁹ Israel yaab aah nan ban ke bi puur Liməkal Aanyusakpem,‡ baah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le nnyun nan yakr ki cha nsan tii bi, le bi puur. Ijpt aatin̄ aanib aah nan ban bi mu puur na, bi nan bee nnyun ni la.

³⁰ Israel yaab nan gaa Uwumbər ki kii, nima le baah nan chuun manni Jeriko aatin̄ aagon iwiin ilole na, n̄i nan lir.

³¹ Rahab, u nan ye upiidagoor na, nan gaa Uwumbər ki kii, ki chann bipepekb tichann. Waah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le baa nan ku u buyoonn bi kuln waatin̄ aanib bi kaa kii Uwumbər aaməb na.

³² Tə, m ga ki len ke ba? Maa kpa n-yoonn ke m len Gideonn, ni Barak, ni Samsonn, ni Jefta, ni David, ni Samuel, ni Uwumbər aabənabtiib aabər.

³³ Baah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bibaa nan nyan n̄itimbol aajab, bibaa mu tun lituln li n̄an na, bibaa mu kan Uwumbər aah puu tipuur ti na, bibaa mu muib ichinn aam̄i, i taa n̄a bi nibaa.§

³⁴ Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, mmii sakpiin aa nan n̄maa n̄a bi nibaa. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan nyan kijuk aakun

* **11:17-18**: Lik Mpiin 22.1-14. † **11:26**: Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbər nyan u ke u gaa waanib lii. ‡ **11:29**: Liməkaal Aanyusakpem—bi ki yin mu ke Nnyusakpem Mamam la. § **11:33**: Lik Daniel 6.1-27.

ni. Bibaa mu nan ye bidaburb, le baah gaa Uwumbər ki kii pu na, bi nan kan mpəən. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi kan mpəən bi ti to butəb ki nyan baadim.

³⁵ Bipiib bibaa aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le biyaab bi kpo na nan fikr nkun ni.

Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib gbaa ku bi. Baa yii Uwumbər ke bi nyan bibaa nkun ni. Bi nan pak ke bi ga kan liməfal li njan ki jer dulnyaa wee aaməfal na paacham.

³⁶ Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib nan nja bi mbənyun, ki lue bi ninaalab, ki buu bi tikululn, ki lan bi kiyondiik ni.

³⁷ Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le binib mae bi natakpal ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi chuu gii por bi ki ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan [təj bi, ki] di kijaak aajuk ku bi. Bibaa mu aah nan gaa Uwumbər ki kii pu na, le bi nan ye bigiim, ki chuun pee ipiih, ni injoob aagban, ki jin falaa. Binib mu nja bi bakaa.

³⁸ Bi nan ye biwəwəm, ki nan bi kipəək ni, ni njoo paab, ki koo titakpalunn ni, ni ibuu i bi kitiŋ ni na. Bi mu nan ye bininyaam ki jer dulnyaa wee aanib.

³⁹ Binib ngbaan məmək nan gaa Uwumbər ki kii, nima le nan cha u len ke baabər njan. Bi mu aa kan tiwan ni u nan puu tipuur ke u ga tii bi na,

⁴⁰ Ba pu? u nan ban ke u nja ti mu tiŋann sakpen la. U nan ban ke u di timi, ni bi mu, kpaan nja binib bi njan ti doo na la.

12

Tite Uwumbər

¹ Tə, n-yaayoonn na aanib bi nan gaa Uwumbər ki kii na wiir pam, ki gonn timi, ki lik taah dii Uwumbər aasan pu na. Nima pu na, cha ti di tiwan nimək leŋ timi na lii, ki di cha titunwanbir ti dii timi na, ki li kpa limər, ki li dii Uwumbər aasan.

² Cha ti li lik Yesu chee man. Waapəən pu le ti nan piin ki gaa u ki kii. Waapəən mu pu, le ti ga tii u naadii, ki ti saa ndoon. Mpopiin mu u ga nan kan mu na pu, le u jin falaa ni iniməən ndəpuinkoo pu, ki lik

iniməən ngbaan fam. Dandana wee le u ka Uwumbər aabərjal aanŋangii wəb.

³ Titunwanbirdam nan nan u, ki yii u. Le u nan kpa limər. Ni teer kina man, aan ki taa cha nitaakpab yəl aan ni di waasan di lii.

⁴ Ni yii titunwanbir, le ki pəəni nibaa ke ni taa lir; ni mu aa kee kpo nsanyaan ngbaan pu.

⁵ Ni suln Uwumbər aah sur nimi pu na aa? U yin nimi waabim ki bui ke, “Maabo, Uwumbər yaa sak si kan, njan mbaməm.

U yaa cha falaa pii si ke u chiin si kan, taa cha aataakpab yəl.

⁶ Ba pu? Uwumbər sak binib bimək u gee bi na, ki dar binib bi u nja bi waabim na məmək aatafal.”

⁷ Tə, naah ji falaa pu na, Uwumbər mək nimi nlan le na. U nja nimi ke binib aah nani baabim pu na la. Ubo ubaa aa bi, kaa kan ntafadaan ute chee.

⁸ Uwumbər yaa kaa daa nitafal, ke waah dar waabim məmək aatafal pu na kan, naa ye waabim, ni ye mbəmbim le u chee.

⁹ Titetiib bi ma timi na nan dar titafal la, le ti pak bi. Nima le ni njan ke ti kii Tite Uwumbər u bi paacham na aaməb ki jer kina, aan ki kan liməfal.

¹⁰ Taah nan ye mbim buyoonn na, titetiib nan dar titafal, baah gee pu na. Uwumbər ma kan, u dar titafal ke u nja timi tinyoor, aan ti yakr waabimbin mu bi chain na la.

¹¹ Buyoonn ti kan ntafadaan na, ni wu la, naa ye mpopiin aawan. Binib mu yaa kan ntafadaan kan, nee aapuwəb le bi kani nsuudoon ni mbimbinyaan.

Mməkm ni nsurm kpaam

¹² Nima pu na, ni li yoor injaal i bak na man, ki li pəəni nitaakpab,

¹³ ki li beenin dii nsan mu tok na, aan binib bi joo beeni na taa yenn; bi mu li dii mbaməm.

¹⁴ Ni məmək pəə nibaa ki li kpa kiməbaan man, ki li bi chain. Unii umək kaa ye chain na aan kan Tidindaan.

¹⁵ Ni li nyi man, ubaa taa lann Uwumbər aanyoor. Ni li nyi man, ubaa taa cha usui li to, ki li muk nimi ki cha binib pam yenn.

16 Ni li nyi man, ubaa mu taa gər kida-gook. Ubaa mu taa lik Uwumbər fam ke Eso aah nan ɲa pu na. Tijikaar pu, le u nan di ubopol aafaal kooh.

17 Nee aapuwəb na, u nan ki ban lifaal li ye Uwumbər aanyoor ngbaan na, kaa kan. Waa nan ɲmaa kpeln waah nan ɲa pu na. U nan wii ki gaɲni ute ke u ɲa Uwumbər aanyoor ɲa u pu. Le ute yii.

18 Tə, naa fuu ni dulnyaa wee ni aajool chee. Israel yaab nan fuu ni Sainai aajool chee, ki kan lijool ngbaan gaal mmii ki kpa iɲmanyuu i bəon ki bəln nima chee na. Bi nan ɲun kibun ki daar na,

19 ki ɲun kakaan wii mpəon pu, ki ɲun nneel mu len mpəon pu. Baah ɲun nneel ngbaan pu na, le bi gaɲ Uwumbər ke u taa ki len bi chee tibər.

20 U nan bui bi ke kiwakork kibaa yaa po meeh lijool ngbaan kan, bi mae ki ɲitakpal ki ti kpo. Nima le ijawaan nan joo bi sakpen.*

21 Baah kan tiwan ni na nan kpa ijawaan pam. Moses mu nan len ke ijawaan joo u sakpen, le uwon gbaa.†

22 Naa fuu ni lijool ngbaan chee. Ni fuu ni Sionn aajool chee la. Nima chee le Uwumbər u ye liməfadaan na aatiɲ bi. Kitiɲ ngbaan ye Jerusalem la, ki bi paacham. Uwumbər aatuuntiib churbaka bi ki ponn ni.

23 Ni fuu ni Uwumbər aabipolb bi aayim-bil ɲmee paacham na aakuun chee la. Ni fuu ni Uwumbər u ye binib məmək aabəjir na chee. Ni fuu ni bininyaam aawiin mu Uwumbər ɲa mu, mu ɲan ti doo na chee.

24 Ni fuu ni Yesu chee la. U pu, le Uwumbər puu tipuupəln tii timi. Uma Yesu aasin mu yaa ti pu na le ɲa timi chain. Mu pu, le Uwumbər di cha pinn timi. Waasin ngbaan len tibər ti ɲan jer Abel aasin aah nan len pu na.‡

25 Ni li nyi man, ki taa yii Uwumbər u len ni chee na. Buyoonn u nan sur Israel yaab dulnyaa wee ni na, le bi yii, le u daa bitafal. Ti yaa yii Yesu u nyan ni paacham ki nan sur timi na kan, u ga sil daa titafal.

26 N-yaayoonn na waaneel nan cha kitiɲ deɲ. Dandana wee u puu tipuur ke u ga ki cha kitiɲ ni paacham mək deɲ.§

27 Waah len kina na, ni mək timi ke u ga deɲ waah nan naan tiwan nimək na, ki nyan ni, ki cha tiwan ni kaan deɲ na.

28 Ti ga ji nnaan mu ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Nima pu na, cha ti doon Uwumbər, ki tun lituln li ga piir usui na tii u, ki li pak u, ki li san u ijawaan.

29 Ba pu? timi Aawumbər bi ke mmiigaal mu ji tiwan ni kaa ɲan na məmək na la.*

13

Naah ga ɲa pu ki piir Uwumbər aasui na

1 Tə, ni li beenin gee təb man ke naabitiib na.

2 Ni li teer ki chann bicham tichann. Binib bibaa nan chann Uwumbər aatuun-tiib tichann, kaa nyi ke Uwumbər aatuun-tiib ye.

3 Ni teer man binib bi bi kiyondiik ni na, ke nimi le aah bi ki ni na, ki teer man binib bi ji falaa na. Ba pu? ni mu bi tiwon tee ni la.

4 Tə, chatiib ni puutiib, ni li nyi ke Uwumbər le di nimi kpaan, ki li pak kina, ki taa gər kidagook man. Binib bi chuun bəoni na, ni binib bi chuun gər kidagook na, Uwumbər ga ji bi tibər.

5 Ni taa cha ninimbil li man ɲimombil pu. Cha ninimbil gbiin naah kpa ni na pu. Ba pu? Uwumbər ubaa le bui ke waan di cha si. Waan di si lii.*

6 Nima pu le ti ga li kpa lipobil ki bui ke, “Uwumbər ye maateter la. Maan san ijawaan.

Ubaa aan ɲmaa ɲa mi nibaa.”†

7 Ni teer man nimi aayidam bi tuk nimi Uwumbər aabər na, ki li teer baaməfal aah doo pu na, ki li beenin dii Yesu aasan ke baah nan dii pu na.

8 Yesu Kristo aa kpelni. Waah fe bi fen na pu na, u beenin bi kina le din, ki joo cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

9 Ni taa dii mməkm yayan aabəɲ aabəɲ ki yenn. Ni ɲan ke nisui doon Uwumbər aaterm pu, naa ye tijikaar pu. Binib bi

* 12:20 : Lik Nnyam 19.12-13. † 12:21 : Lik Ikaal 9.19. ‡ 12:24 : Lik Mpiin 4.10. § 12:26 : Lik Hagai 2.6.

* 12:29 : Lik Ikaal 4.24. * 13:5 : Lik Ikaal 31.6. † 13:6 : Lik Ilahn 118.6-7.

kɔ tijikaar tibaa ki ji tiken na, naa ŋa bi tinyoor.

¹⁰ Timi aatork aabimbiln le ye Yesu aadɔpuinkoo. Juu yaab aatotoorb aan ŋmaa ji timi aatork.

¹¹ Bi yaa toor kitork kan, le baato-toorninkpel di nsin koo ni chain aapepel ponn ni, titunwanbir pu. Le bi nyan tinann ngbaan kitiŋ ponn ni ki di buen n-gbaan, bi ti di see mmii.

¹² Nima pu le Yesu mu nan kpo kitiŋ aagbaan, ke waasin finn tisui, ki ŋa timi chain.

¹³ Nima pu na, ti li cha u chee n-gbaan nima, ki dii waasan, ki yakr u chee waanimɔɔn.

¹⁴ Tido u bi dulnyaa wee ni na aan li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Ti ban tido u bi dulnyaa u choo na ni la.

¹⁵ Yesu pu, cha ti pak Uwumbɔr n-yoonn mɔmɔk, ki li dooni u waabulchinn pu. Nima le ye kitork ki tii u.

¹⁶ Ni teer man aan ki li tun lituln li ŋan na, ki yakr naah kpa ni na tii tɔb man. Nima le ye kitork ki ga piir Uwumbɔr aasui mbamɔm na.

¹⁷ Ni li keei nimi aayidam aamɔi man, ki taa kpak bi. Bitafal bi ni ponn ni, ke ni dii Uwumbɔr aasan mbamɔm. Bi nyi ke see bi mɔk Uwumbɔr baah nan joo nimi pu na. Ni yaa keei baamɔi kan, bi ga li kpa mpopiin, le ki joo nimi. Ni yaa kaa keei baamɔi kan, bi ga li kpa mpombiin, le ki joo nimi. Nima le aan ŋa nimi tinyoor.

¹⁸ Ni li beenin mee Uwumbɔr ki tii timi. Ti nyi ke timi aalandak aa galn timi ti-wan nibaa pu. Ti ban ke ti li bi mbamɔm n-yoonn mɔmɔk la.

¹⁹ M gan nimi ke ni li moo mee Uwumbɔr ki tii mi, ke u ter mi, aan m gir ni ni chee mala.

Kookoo aameel

²⁰ Uwumbɔr nan fikr Tidindaan Yesu u ye waanib mɔmɔk aayidaan na nkun ni. Waasin pu, le Uwumbɔr puu tipuupɔln tii timi. Tipuur ngbaan ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

²¹ Uwumbɔr, u tii timi nsuudoon na, toor nimi aabimbin mbamɔm, aan ni li ŋani waah gee pu na. Cha u ŋa nimi binib bi ga piir usui na Yesu Kristo pu. Uma le yeh

mpakm n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aabɔr

²² Nnaabitiib, m gan nimi, ni li ji limɔr ki pel maah sur nimi kigban kee ponn ni pu na. Maah ŋmee pu na, ni ye siib la.

²³ M ban ke ni bee ke bi nan di tina aabo Timoti di lii. U yaa fuu ni mala kan, m ni uma ga kan nimi.

²⁴ Ni doon nimi aayidam mɔmɔk, ni Uwumbɔr aanib biken mɔmɔk tii timi. Binib bi ye Itali aatiŋ aanib na dooni nimi.

²⁵ Uwumbɔr ŋa tinyoor ŋa ni mɔmɔk pu. Amii.

Kigban ki JEMS ɲmee ki na

¹ Min Jems, u ye Uwumbər ni Tidindaan Yesu Kristo aatutunn na, m dooni Uwumbər aanib bi yaa ki bi itingbaan məmək ni na.

Gaakii ni nlan

² Nnaabitiib, ni yaa kan ntəɲ məmək aabəɲ kan, ni cha ni məmək li ye mpopiin ni chee.

³ Ba pu? ni bee ke ni yaa kan ntəɲ, kaa koo mu ni kan, nima le tii nimi limər.

⁴ Ni mu li nyi man ki li kpa limər ki ti saa naadoon, ki taa di cha, aan ki li ye binib bi ɲan doo na, ki taa li kpa taani ubaa, ki taa lir.

⁵ Ni ponn ni ubaa yaa lann nlan kan, cha u mee Uwumbər, le u ga tii u; ba pu? Uwumbər tii binib məmək sakpen, kaa jinni ubaa iniməən.

⁶ U mu yaa mee Uwumbər kan, u li pak ke u ga kan, ki taa joo beeni; ba pu? unii u joo beeni na naahn ke libuln aah daar kan, nnyusakpem aanyunkpuɲ feei pu na.

⁷ Udaan taa dak ke u ga kan nibaa Uwumbər chee.

⁸ Ulandak aa si tiwanbaan pu, u saa labr, ki nya do, ki ti saa do la.

Igiin ni liwangol

⁹ Tə, Uwumbər aah nyuɲ tinaabitiib bi ye bigiim na, bi li kpa mpopiin.

¹⁰ Waah sunn tinaabitiib bi ye biwankpadam na taab na, bi mu li kpa mpopiin; ba pu? bi ga jer ke mmopuun aah gbaar mala pu na.

¹¹ Nwiin yaa puu ki toɲ kan, le timoor ga yəl, le mmopuun gbaar, kaa ki kpa kinyaan. Kina le biwankpadam mu ga kpo, ki cha baawan məmək.*

Ntəɲ aabər

¹² Tə, unii u kan ntəɲ ki kpa limər na, Uwumbər aanyoor bi u pu. Ba pu? u yaa kan ntəɲ ki si mbaməm kan, u ga kan ipiin i ye liməfal li Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii binib bi gee u na.

* **1:11** : Lik Aisaya 40.6-7.

¹³ Unii yaa kan ntəɲ kan, u taa len ke Uwumbər le təɲ u; ba pu? Uwumbər aa gee titunwanbir, ki mu aa təɲni unii ubaa.

¹⁴ Unii aakpeek yaa cha u ban ke u nya Uwumbər aasan ponn ni ki tun usui aah gee pu na kan, nima le cha u kani ntəɲ.

¹⁵ Kikpeek yaa dek lipuul kan, ki maa titunwanbir la; titunwanbir yaa chikr kan, ti maa nkun la.

¹⁶ Nnaabitiib bi m gee bi na, ni taa ɲmann nibaa.

¹⁷ Ipiin imək ɲan ki ye mbaməm na nyan ni paacham la. I nyan ni Tite Uwumbər u nan naan iwiihn imək bi paacham na chee la. Uma le aa kpelni ke nwiin ni uɲmal aah kpelni pu na, kaa kpa mbəmbəən.

¹⁸ U tii timi waabər ti ye mbamən na, ki ɲa timi waabim. Waageehn le na. U ban ke ti jer waah naan tiwan ni məmək na.

Pel ki ɲa

¹⁹ Nnaabitiib bi m gee bi na, ni bee nimina la. Ni ɲan ke unii məmək li gee ke u pel, ki taa len mala, ki taa gee liɲuul mala;

²⁰ ba pu? binib aanjuul aa tun Uwumbər aatunyaan.

²¹ Nima pu na, ni di cha titunwanbir ni tiwan nimək kaa ɲan na, ki li bi suuna, ki gaa tibər ti Uwumbər di ɲa nisui ni na; tibər ngbaan ga gaa nimi lii.

²² Ni li ɲani waaməboln aah len pu na. Ni yaa pel, ki yaa kaa ɲani kan, ni ɲmanni nibaa la.

²³ Unii yaa pel tibər ngbaan ki yaa kaa ɲani taah len pu na kan, u bi le ke unii u lik kinimbilkr ni, ki waa unimbil wəb aah bi pu na.

²⁴ Ba pu? u kan unimbil wəb aah bi pu na, le ki siir. Libuul ngbaan ni le u suln waah bi pu na.

²⁵ Tə, unii yaa dakl lik nkaal mu ye mbaməm ki gaal timi lir na, ki yaa beenin dii mu, ki yaa kaa ye unii u pel ki sulni na kan, ki ye unii u ɲani mu aah len pu na kan, Uwumbər ga ɲa tinyoor ɲa udaan ngbaan aatuln pu.

²⁶ Unii yaa len ke u dii Uwumbər aasan, u yaa kaa chuu ulambil kan, u ɲmanni ubaa la. Waa dii le na. Ni ye fam la.

²⁷ Unii yaa ter nkpobim ni bikpopiib baabər ni, ki yaa joo ubaa chain, ki di cha

titunwanbir məmək kan, uma le dii Tite Uwumbər mbaməm, ki bi chain Uwumbər aanimbil ni.

2

Taa pak ubaa ki jer uken

¹ Nnaabitiib, ni tii Tidindaan Yesu Kristo u yeh mpakm na naadii la. Naah tii u naadii pu na, ni taa pak ubaa ki jer uken.

² Unii u nmaa salmaa aabəmbik ki pee tiwanyaana na yaa koo naah dooni Uwumbər kidiik ki ponn ni na, aan ugiin u pee tiwanchar na mu yaa koo ni kan,

³ ni yaa pak unii u pee tiwanyaana na, ki bui u ke, “Kal do lijal li njan na pu,” ki bui ugiin ngbaan ke, “Sil nima,” bee aa bui u ke, “Kal kitiŋ ntaa chee,” kan,

⁴ nima le mək ke ni kpa imaagann, ki dak ilandak i kaa njan na ki njan ni binib la.

⁵ Nnaabitiib bi m gee bi na, ni li pel man. Uwumbər nyan binib bi ye bigiim dulnyaa wee ni na ke bi gaa u ki kii ki li ye biwankpadam u chee, ki ji nnaan mu Uwumbər nan puu tipuur ke u ga tii binib bi gee u na.

⁶ Nimi le lik bigiim fam. Bilabi muk nimi ki joo nimi tii bibəjirb? Naa ye biwankpadam aa?

⁷ Bima le seei Kristo u tii nimi waayimbinyaan na.

⁸ Uwumbər aanaan aakaal mu bi waagban ni na le ye ke, “Aa li gee aana aabo ke saah gee aabaa pu na.” Ni yaa sil njan kina kan, nima le njan.*

⁹ Ni mu yaa pak ubaa ki jer uken kan, ni tun titunwanbir la. Uwumbər aakaal galn nimi ke ni bii mu la.

¹⁰ Unii yaa bii nkaal mubaa baanja kan, u bii ikaal məmək le na.

¹¹ Uwumbər u len ke “Taa gər kidagook” na, uma le len ke, “Taa ku unii.” Aa yaa kaa gər kidagook, ki yaa ku unii kan, aa bii ikaal məmək le na.†

¹² Ni li nyi naah len pu na, ni naah tun lituln pu na; ba pu? Uwumbər ga ji nimi tibər, nkaal mu gaal binib lir na aah dii pu na.

¹³ Unii u kaa san binib kinimbaak na, Uwumbər ga ji u tibər, kaan san u mu kinimbaak. Unii u san biken kinimbaak na, Uwumbər ga san u mu kinimbaak.

Li tun saagaakii aah mək pu na

¹⁴ Nnaabitiib, unii yaa len ke u gaa Yesu ki kii, u yaa kaa tun litunyaana kan, ni kpa tinyoor aa? U yaa gaa Yesu ki kii kina kan, nima le ga cha u nmar aa?

¹⁵ Tina aabo ubaa yaa kaa kpa tiwanpeenkaan, kaa kpa tijikaar kan,

¹⁶ ni ponn ni ubaa yaa bui u ke, “Uwumbər ter si, ki tii si tiwanpeenkaan, ki kpiin si,” kaa tii u waah lann pu na kan, ni kpa tinyoor aa?

¹⁷ Aa yaa len ke aa gaa Yesu ki kii ki yaa kaa tun litunyaana kan, ni ye yəli le na.

¹⁸ Unii yaa len ke, “Ubaa gaa Yesu ki kii la, ubaa mu tun litunyaana la,” m mu ga bui u, “Aa yaa kaa tun lituln nyaana kan, saan nmaa len ke aa gaa Yesu ki kii. Maatunyaana mu le ga mək si ke m gaa Yesu ki kii.”

¹⁹ Aa pak ke Uwumbər baan le bi. Nima le njan. Kinimbəŋ mu pak kina, le ki san ijawaan pam.

²⁰ Si ujər, cha m tuk si, aa yaa len ke aa gaa Uwumbər ki kii, kaa tun litunyaana kan, ni ye yəli la.

²¹ Tiyaaja Abraham nan tun litunyaana. Nima le nan mək ke waabər njan Uwumbər chee; ba pu? u nan di ujaəəon Aisak ki di paan kitorok aabimbiln paab, u di toor kitorok tii Uwumbər.

²² Ni kan ke waah gaa Uwumbər ki kii pu na, le u tun litunyaana. Waatunyaana ngbaan mək ke u gaa Uwumbər ki kii mbaməm.

²³ Le ni gbiin Uwumbər Aagban aah len pu na ke, “Abraham nan gaa Uwumbər aaməboln ki kii, kina pu na le Uwumbər gaa u ke u ye uninyaana u chee.”‡ Le Uwumbər yin u ke uja.

²⁴ Ni kan ke Uwumbər ga len ke unii aabər njan litunyaana pu, naa ye naadii baanja pu.

²⁵ Kina le Rahab u nan ye upiidagoor na nan chann Josua aatutum tichann, ki tuk bi ke bi dii nsan yayan aan baadim taa kan

* 2:8 : Lik Liifai Yaab 19.18. † 2:11 : Lik Nnyam 20.13-14; Ikaal 5.17-18. ‡ 2:23 : Lik Mpiin 15.6.

bi. Nima pu le waabər nan ɲan Uwumbər chee.

²⁶ Tiwon ti kaa kpa nwiin na, ti kpo le na, kina le naadii u kaa kpa litunyaan na mu kpo.

3

Lilambil aabər

¹ Nnaabitiib, biməmək b taa li wiir; ba pu? ni nyi ke timi bi ye biməmək b na, Uwumbər ga ji timi tibər ki jer biken.

² Ba pu? ti məmək yenni sakpen. Unii yaa kaa yenni waabəlen ponn ni kan, uma le ye unibamənn, ki ga ɲmaa chuu tiwon məmək ti taa ɲa bakaa.

³ Ti joo itangar ɲani itaan aaməi ni, ke i kii tii timi. Le ti ga ɲmaa cha i dii taah ban pu na. ⁴ Lik ɲəsakpiin aah bi pu na. I ye isakpiin la. Le libuln li pəə na daar i joo cha laah cha ni wəb na. Bi mu ki joo tiɲəpann waatiir ɲaal i, ki cha i dii buɲəɲaab aah ban ni wəb na.

⁵ Kina le lilambil mu ye tiwan waatiir tiwon ponn ni, ki puk tipupuk sakpen.

Lik, mmii waatiir aah ga ɲmaa wu ki-choosakpen pu na.

⁶ Le lilambil ye mmii ki ye tiwan ni kaa ɲan na timi aawon ni, ki ga ɲmaa bii tiwon məmək, ki wu binib aabimbin. Lilambil aamii nyan ni kinimbəɲ chee la.

⁷ Binib ga ɲmaa tiɲ ipeel aabəɲ məmək, ni inyoon aabəɲ məmək, ni tiwan ni baar na aabəɲ məmək, ni ijan aabəɲ məmək. Bi ga ɲmaa tiɲ ni məmək aabəɲ.

⁸ Ubaa mu aan ɲmaa tiɲ lilambil. Li ye tiwan ni kaa ɲan, kaa fuur na, le ki gbii liluul.

⁹ Ti joo lilambil pak Tite Uwumbər, le ki ki joo li seei binib bi Uwumbər naan bi aan bi naahn u na.

¹⁰ Buməb buchachaan ngbaan le pak Uwumbər, le ki ki len tibəbir. Nnaabitiib, naa ɲan ke ni li ɲani kina.

¹¹ Nnyun mu mə na, ni mu kaa mə na, ga ɲmaa nya nnyunbun baan ni ii?

¹² Likakaln ga ɲmaa lu tikpasənn aa? Lichachar ga ɲmaa lu ɲikakanbil aa? Kina le nnyun mu diin na ni mu mə na məmək aa ɲmaa li bi nnyunbubaan ni.

Nlan mu nyan ni paacham na

¹³ Tə, unii ubaa bi ni ponn ni ki kpa nlan ni ɲuntii ii? Ni ɲan ke waabimbinyaan le mək ke u kpa. U li bi suuna, ki li kpa nlan, ki tun litunyaan.

¹⁴ Tə, lipiipoln ni kinikpakpak yaa bi nisui ni kan, ni taa li kpa kipupuk ke ni kpa nlan, ki taa mən nnyamən ki paan mbamən pu.

¹⁵ Nlan mumina aaboln aa nyan ni Uwumbər chee. Mu ye dulnyaa wee ni aalan la. Naa ye Uwumbər Aafuur Nyaan aalan. Mu ye kinimbəɲ aalan la.

¹⁶ Ba pu? lipiipoln ni kinikpakpak aah bi nin chee na, tijar ni lituln li kaa ɲan na məmək bi nima chee la.

¹⁷ Le unii u kpa nlan mu nyan ni Uwumbər chee na, u bi chain, ki kpa nsuudoon, ni mbimbisuuna, ki ɲun tii binib, ki kpa linimbaasaln sakpen, ki tun litunyaan sakpen, kaa kpa imaagann, ki ye mbaməndaan.

¹⁸ Binib bi par kijaak na le joo ni nsuudoon, ki ga kan tinyoor ti ye mbimbinyaan na.

4

Dulnyaa aajətiik

¹ Tə, butəb ni kijaak ki bi nikaasisik ni na, ni nyan ni la chee? Naa ye nimi aakpeek le jaa kijaak nisui ni ii?

² Ninibil man tiwan pu la, le naa kpa. Nima le ni ku binib. Tiwan aakpeek bi nisui ni la, le naa ɲmaa kan ni, nima le ni jaa kijaak, le ki to butəb. Naah kaa mee Uwumbər ke u tii nimi na, nima le naa kpa.

³ Ni mee Uwumbər ke u tii nimi tiwan ni kaa ɲan u chee na, nima pu le naa kan. Ni mee u ki ban tiwan ni ga ku nimi aakpeek na la.

⁴ Ni di Uwumbər lii a, ke upiidagoor aah di uchal di lii pu na. Naa nyi ke dulnyaa aajətiik le ye Uwumbər aadiɲ aa? Nima pu na, unii u ban dulnyaa aajətiik na, u ye Uwumbər aadin la.

⁵ Uwumbər Aagban len ke, “Unii yaa joo waawiin dooni tiwan ki cha Uwumbər kan, Uwumbər kpa lipiipoln sakpen a.” Ni dak ke ni len kina fam la aa?

* 4:6 : Lik Njyatanjak 3.34.

⁶ Tə, Uwumbər tii timi nterm ki jer kina, le waagban len ke, “Uwumbər yiil kalm-baanidam, le ki lik faar binib bi sunni bibaa taab na.”*

⁷ Nima pu na, ni kii Uwumbər aaməb man. Ni yii kinimbəŋ man, le ki ga san nya ni chee.

⁸ Ni foor malni Uwumbər man, le u mu ga foor mal nimi. Nimi titunwanbirdam, di nimi aatunwanbir lii man. Nimi bi ban ni dii dulnyaa aasan, ni Uwumbər aasan mu na, toor nisui man.

⁹ Ni li kpa mpombiin nimi aatunwanbir pu, ki li wii. Cha nimi aalaar kpaln iwiil. Cha nimi aapopiin kpaln mpombiin.

¹⁰ Ni sunn nibaa taab man Tidindaan aanimbiin ni, le u ga nyun nimi.

Ni taa galni təb man

¹¹ Nnaabitiib, ni taa bii təb. Unii yaa bii una aabo ki yaa galn u kan, u bii Uwumbər aakaal ki galn mu la. Aa yaa galn nkaal ngbaan kan, saa ye unii u ɲani nkaal aah len pu na, aa ye unii u galni mu la.

¹² Uwumbər baanja le ye u tii timi nkaal na, ki ye nkaal Aadindaan, ki ye u ji binib tibər na. Uma baanja le ga ɲmaa gaa timi lii, ki ga ɲmaa bii timi. Aa ye ɲma ki galn aanjeen aatə?

Kipupuk aabər

¹³ Li pel man, nimi bi len ke, “Din, ke nibaakan fen, ti ga fe buen kitinj kibaa ni, ki ti ɲa nima libiln libaa, ki daa tiwan, ki ɲa kitiirk ki kan tinyoor,”

¹⁴ naa nyi tiwan ni ga fe ɲa fen na. Nimi aaməfal bi kinye? Li naahn likpakpal li ɲub siib ki ki kpaan woln na la.

¹⁵ Nimi aaməfal aah bi kina na, nima le ni ɲan ke ni len ke, “Tidindaan yaa kii kan, ti ga li bi, ki ɲa kina, ki ki ɲa kina.”

¹⁶ Le ni tee kpa kalmbaani ki puk kipupuk. Ni yaa puk kipupuk kina kan, naa ɲan.

¹⁷ Nima pu na, unii yaa nyi lituln li ɲan na, kaa ɲani li kan, u tun titunwanbir le na.

5

Biwankpadam aasurm

¹ Nimi biwankpadam, ni li pel man. Ni li wii ki li kaani falaa u ga pii nimi na pu.

² Nimi aawankpal bii a. ɲikpaambil moo nimi aakeken a.

³ Ni di ɲimombil bil, le ɲi dan a. ɲaah dan pu na, nima le mək ke nimi aabər bii a, ki ga ji nimi aawon ke mmii na. Naah kuun liwankpal li wiir na bil na, ni kuun ntafadaan mu wiir ki ga pii nimi kookoo aataadaal na la.

⁴ Ni ji bitutum bi chee tijikaar tii nimi na pem pem, kaa pa bi. Le bi bi ki wii baapal pu. Le Uwumbər Mpəənsakpiindaan ɲun baah wii pu na.

⁵ Ni bi dulnyaa wee ni, ki piir nisui, ki ɲani naah gee pu na məmək, ki kpiini nibaa ki filk sakpen a; ni bi ke inaa i filk aan bi kər i na la.

⁶ Nimi le bii bininyaam ki ku bi, le baa kpa mpəən bi nyan bibaa nimi aanjaal ni.

Limər ni limeel

⁷ Nnaabitiib, nima pu na, ni li kpa limər ki ti saa bundaln Tidindaan ga gir ni na. Lik man, ukpaal aah kpa limər pu ki kii buyoonn waasaak ga nan ɲa tijikaar nyaan na. U kpa limər ki kii unaalantaal ni utaku-utaal aah ga nan nu pu na.

⁸ Ni mu li kpa limər man, ki pəək nitaak-pab; ba pu? buyoonn Tidindaan ga gir ni na peeni.

⁹ Nnaabitiib, ni taa ɲulni təb pu man aan Uwumbər taa ji nimi tibər. Ni gur siib, u ga ji binib tibər.

¹⁰ Nnaabitiib, bibənbabr bi nan len Uwumbər aayimbil ni na, ni lik baah nan jin falaa ki kpa limər pu na, ni ye liməkl le ki tii nimi.

¹¹ Binib bi kpa limər falaa ponn ni ki ti saa naadoon na, bima le ti len ke bi kan Uwumbər aanyoor. Ni ɲun Job aah nan kpa limər falaa ponn ni pu na, ki kan Uwumbər aah nan ter u pu falaa ngbaan aapuwəb na. Ni kan ke Uwumbər kpa linimbaasaln sakpen, ki san binib kinimbaak.

¹² Nnaabitiib, ni jer ni məmək na le ye ke ni taa puu nibaa pu. Ni taa puu paacham pu, ki taa puu kitinj pu, ki taa puu tiwan nibaa pu. Ni po len ke “Een,” bee “Aayii,” ki len mbamən. Ni yaa po len kina kan, Uwumbər aan daa nitafal.

¹³ Ni ponn ni ubaa yaa kpa falaa kan, u li mee Uwumbər. Ni ponn ni ubaa yaa

kpa mpopiin kan, u li gaa ilahn ki pak Uwumbər:

¹⁴ Ni ponn ni ubaa yaa bun kan, cha u yin Yesu aanib aaninkpiib, ke bi dan ki nan mee Uwumbər tii u, ki di nkpan meen u, Tidindaan aayimbil pu.

¹⁵ Bi yaa mee Uwumbər ki pak ke u ga tii u laafee kan, mmeen ngbaan le ga cha ubun ngbaan pɔɔk, le Tidindaan ga fiin u. U yaa tun titunwanbir kan, u ga di cha pinn u.

¹⁶ Nima pu na, ni kpiir nimi aatunwanbir ki tuk tɔb, ki mee Uwumbər tii tɔb, aan u tii nimi laafee. Unii u dii Uwumbər aasan mbamɔm na yaa mee Uwumbər linimaln kan, waameel kpa mpɔɔn sakpen.

¹⁷ Elaija nan ye unibɔn ke ti mu aah ye pu na la. Le u mee Uwumbər linimaln ke utaal taa nu. Le ɲibin ɲitaa ni inmal iloob utaal aa nan nun kitiɲ ngbaan ni.

¹⁸ Le u ki mee Uwumbər, le utaal nun, le tijikaar ɲa.

¹⁹ Nnaabitiib, ni ponn ni ubaa yaa yenn mbamɔn aasan chee kan, unii yaa giin u mbamɔn chee kan,

²⁰ u bee ke unii u giin titunwanbir daan waah yenn pu na, u nyan waamɔfal nkun ni la, ki cha Uwumbər di cha pinn titunwanbir pam.*

---

* 5:20 : “ki cha Uwumbər di cha pinn titunwanbir pam” bee “ki biin titunwanbir pam pu”.

Njan aagbanj ki PIITA ηmee ki na

¹ Min Piita u ye Yesu Kristo aakpambal na le ηmee kigbanj kee m tii Uwumbər aanib bi ye biwəwəm dulnyaa wee ni, ki yaa ki bi Pontus aatiη ni, ni Galasia aatiη ni, ni Kapadosia aatiη ni, ni Asia aatiη ni, ni Bitinia aatiη ni na.

² Tite Uwumbər nan nyan nimi waageehn pu, ki cha Waafuur Nyaan ηa nimi chain, ni li keei Yesu Kristo aaməb, aan Uwumbər di cha pinn nimi Yesu aasin pu. Uwumbər ηa tinyoor ηa ni pu, ki tii nimi nsuudoon pam.

Limakl li bi n-yoonn məmək na

³ Cha ti pak Uwumbər u ye Tidindaan Yesu Kristo Aate na; ba pu? u san timi kinimbaak sakpen a, ki gir ma timi lelee, ki di timi ηa waabim. U nan fikr Yesu Kristo nkun ni. Nima le ti kpa limakl li bi n-yoonn məmək na.

⁴ Ti mak ke ti ga sil kan tinyoor ti Uwumbər di siin paacham kiir timi na. Tinyoor ngbaan aan ηmaa bii, kaan ηmaa wəη, kaan doo.

⁵ Naah gaa Yesu ki kii na, nima le Uwumbər aapəon biin ni pu, ki ti saa buyoonn ni ga kan waah ga gaa nimi lii mbaməm pu na, kookoo aataadaal.

⁶ Nima le ni kpa mpopiin. Ni yaa po kpa mpombiin ni yunn siib dandana wee, falaa aabəη ponn ni kan, ni li kpa mpopiin;

⁷ ba pu? falaa ngbaan ga mək ke ni gaa Yesu ki kii mbaməm aan naa gaa. Naah gaa u ki kii pu na jer salmaa u ga bii na. Bi joo salmaa pu mmii ponn ni ke bi lik ke u ηan aan waa ηan. Kina le Uwumbər cha ni ji falaa ke u lik ke ni gaa u ki kii mbaməm aan naa gaa. Ni yaa gaa u ki kii mbaməm kan, le ni ga kan mpakm ni nnyun bundaln Yesu Kristo ga nyan ubaa mpaan pu na.

⁸ Naa kee kan u, le ni gee u. Ninimbil aa waa u dandana wee, le ni gaa u ki kii. Nima le ni kpa mpopiin sakpen, ki pak Uwumbər,

kaa ηmaa len naah kpa mpopiin ki ti saa pu na.

⁹ Naah gaa Yesu ki kii na, le u gaa nimi lii.

¹⁰ Tə, n-yaayoonn na aabənabtiib bi nan tuk binib Uwumbər aah ga ter nimi pu na, nan dakl lik mbaməm, ki ban ke bi bee Uwumbər aah ga ηa pu ki gaa binib lii na.

¹¹ Le Kristo Aafuur Nyaan mu nan bi bibənabr ngbaan ponn ni na mək bi ke uma Kristo ga ji falaa, le ki nin kan nnyun falaa ngbaan aapuwəb. Le bi nan ban bi bee ke ulau ga ji falaa ngbaan, ki ban bi bee buyoonn u ga ji falaa ngbaan na.

¹² Le Uwumbər nan mək bi ke baah len tibər ti na, baa len ke bi ter bima bibaa, bi len ke bi ter nimi la. Le ni ηun tibər ngbaan dandana wee. Uwumbər cha Waafuur Nyaan nyan ni paacham ki tii binib mpəon bi tuk nimi tibənyaan tee. Tibənyaan timina le Uwumbər aatuuntiib ban ke bi bee taatataa.

Ni li bi chain man

¹³ Nima pu na, ni li dak ilandak i ηan na, ki li chur nibaa, ki li kpa limakl n-yoonn məmək; ba pu? Yesu Kristo yaa nyan ubaa mpaan pu kan, u ga ηa tinyoor ηa ni pu la.

¹⁴ Ni li keei Uwumbər aaməb. Buyoonn naa nan kee nyi nsan mu ηan na, le ni nan dii nisui aah gee pu na. Ni taa ki dii kina.

¹⁵ Cha nimi aabimbin məmək li bi chain, ke Uwumbər u yin nimi na aabimbin aah bi chain pu na.

¹⁶ Ni ηmee Uwumbər Aagbanj ni ke Uwumbər bui nimi, “Min Uwumbər bi chain la; nima pu na, ni mu li bi chain man.”*

¹⁷ Ni yaa mee Uwumbər kan, ni yin u ke Nite la. Nima pu na, ni li san u buyoonn ni bi na; ba pu? waa pak ubaa ki jer uken. U ga ji binib məmək aabər baah tun pu na.

¹⁸ Niyaaajatiib nan bi mbimbin yəl yəl ponn ni. Ni nyi ke u gaa nimi lii ki nyan nimi mbimbin ngbaan ponn ni. Naa ye tiwan ni ga bii ke ηimombil na, le u di pan ki gaa nimi lii.

¹⁹ U nan di Kristo aasin mu jer ηimombil na le gaa nimi lii; uma Yesu nan di ubaa toor kitork ki tii Uwumbər, ki bi ke upihbo nyaan u kaa kpa iween ibaa na.

* **1:16** : Lik Liifai Yaab 11.44-45; 19.2.

²⁰ Uwumbər aa nan kee naan dulnyaa le ki nyan Kristo ke u li ye kitork ngbaan. Naah nan njeer na, le u dan dulnyaa wee ni, nimi pu.

²¹ U pu, le ni gaa Uwumbər ki kii. U nan fikr u nkun ni ki nyuŋ u. Nima pu le ni gaa Uwumbər ki kii ki kpa limakl.

²² Ni kii Uwumbər aabər ti gbii na la. Nima le cha nimi aabimbin bi chain. Le ni sil gee ninaabitiib. Nima pu na, ni li beenin gee tɔb mbaməm.

²³ Bi ma nimi lelee la. Naa ye unibən u ga kpo na le ma nimi lelee. U ma nimi na aan kpo. Uwumbər di waaməboln li kpa liməfal ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le gir ma nimi lelee.

²⁴ Ni nimee Uwumbər Aagban ni ke, “Binib məmək bi ke timoor na la. Baanyaan bi ke mmopuun na la.

Timoor yəl mala, le mmopuun mu gbaar,

²⁵ Uwumbər aaməboln ma ga li bi ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”†

Liməboln ngbaan le ye tibənyaan ti bi tuk nimi na.

2

Ni taa ki tun titunwanbir man

¹ Nima pu na, ni taa ki li kpa kinanan, ki taa ki nmanni tɔb, ki taa li ye binib bi nmanni ke bi njan na, ki taa li kpa lipiipoln, ki taa li bii binib.

²⁻³ Nimi nibaa lik ki kan Tidindaan aah kpa tinann pu na. Nima pu na, ni li ban Uwumbər aaməbon ke ubopəon aah ban mbiin pu na. Uwumbər aabər gbii, ki ga ter nimi ke ni moo dii waasan mbaməm, ki nmar.

⁴ Dan Tidindaan u ye liməfadaan na chee man. U naahn litakpal li bidimaab yii li na la. Le Uwumbər lee u ke u njan sakpen.

⁵ Ni mu bi ke nɪtakpal ni kpa liməfal na. Uwumbər di nimi maa lidichal ke Waafuur Nyaan li bi li ni. U ban ke ni li ye uma ubaa aatotoorb, ki li tun waatuln, Waafuur Nyaan aapəon pu. Yesu Kristo pu, le u ga gaa nimi aatuln ngbaan.

⁶ Uwumbər Aagban len ke, “Lik, m lee litakpal li njan na ki di bil Sionn aatin ni.

M di litakpal ngbaan ki di siin kaaləŋ ni, le unii umək gaa u ki kii na aan ji iniməon.”*

⁷ Nimi bi gaa u ki kii na, u njan ni chee sakpen la. Le binib bi kaa gaa u ki kii na, bi li nyi ke Uwumbər Aagban len ke,

“Litakpal li bidimaab yii li na, lima le ye litakpajal,”†

⁸ ki ki len ke,

“Binib bibaa ga gbeer litakpal ngbaan ki lir.

Litakpal ngbaan pu le bi ga lir.”‡

Baa kii Uwumbər aabər; nima le cha bi lir, waah siin bi pu na.

⁹ Tɔ, nimi bi gaa Uwumbər ki kii na le ye waanileekaam. Ni ye Uwumbər u ye Ubərkpaaan na aatotoorb, ki ye litimbol li bi chain na, ki sil ye Uwumbər aanib. U lee nimi ke ni li tuk binib waah njan sakpen pu na; ba pu? u nyan nimi mbəmbəon ni, ki di koon waawiihn mu njan sakpen na ni.

¹⁰ N-yoonn mbaa naa nan ye Uwumbər aanib. Dandana wee ni ye Uwumbər aanib la. N-yoonn mbaa Uwumbər aa nan san nimi kinimbaak. Dandana wee u san nimi kinimbaak.

Uwumbər aatutum

¹¹ Maanigeekaab, ni ye biwəwəm ni bisachum dulnyaa wee ni la. Nima pu na, m gan nimi, ni taa kii nisui aah gee pu na; ba pu? nisui aah gee pu na kiir nimi Uwumbər aasan ni.

¹² Ni bi binib bi kaa dii Uwumbər aasan na aakaasisik ni la. Ni li tun lituln li njan na bi chee. Le bi yaa bii nimi ke ni ye bakadam kan, nimi aatunyaan chee bi ga kan ke ni njan. Nima le ga cha bi nyuŋ Uwumbər bundaln u ga ji binib tibər na.

¹³ Tɔ, ni li keei nimi aaninkpiib məmək aaməi Tidindaan pu. Ni li keei nimi aabərkpaaan u joo binib məmək na aaməb.

¹⁴ Waah kaan bininkpiib ntim ni na, ni li keei bi mu aaməi. Ba pu? u kaan bi ke bi daa binib bi tun lituln li kaa njan na aatafal, ki ban ke bi pak binib bi tun lituln li njan na.

¹⁵ Uwumbər ban ke ni tun litulnyaan aan ki cha bijərb bi kaa nyi nibaa ki bii nimi na nmin la.

† 1:25 : Lik Aisaya 40.6-8. * 2:6 : Lik Aisaya 28.16. † 2:7 : Lik Ilahn 118.22. ‡ 2:8 : Lik Aisaya 8.14-15.

¹⁶ Ni bi nibaa pu la. Nima le aa tii nimi nsan ke ni li chuun nani bakaa. Ni li bi ke Uwumbər aatutum aah ba ga li bi pu na.

¹⁷ Ni li pak binib məmək, ki li gee binib bimək dii Yesu aasan na, ki li san Uwumbər, ki li pak ubərkaan na.

Yesu Kristo aafalaa aaməkl

¹⁸ Binib bi ye binaagbiib ni ponn ni na, ni li pak nidindatiib mbaməm, ki li keei baaməi. Bi yaa ye binibaməm, bee bi ti ki ye bakadam kan, ni li pak bi.

¹⁹ Unii u kaa nana nibaa na, bi yaa nana u falaa aan u yaa ji limər Uwumbər pu kan, nima le nana Uwumbər chee.

²⁰ Bi yaa gbaa nimi, nimi aatunwanbir pu aan ni yaa ji limər kan, nima le aan cha ubaa pak nimi. Ni mu yaa kan falaa nimi aatunyaan pu, ki yaa ji limər kan, nima le ga piir Uwumbər aasui.

²¹ Ba pu? Uwumbər yin nimi bi dii u na ke ni li ji falaa; ba pu? Kristo mu nan jin falaa ni pu. Nima le ye liməkl ki tii nimi, ke ni li dii waataabuu.

²² Waa nan nana titunwanbir aatuln libaa, ki mu aa nan mən nnyamən mubaa. §

²³ Baah seei u na, waa giin sii bi. Waah jin falaa na, waa len ke u ga teen bi. U di ubaa nana Uwumbər u ji tibər məmək mbaməm na aanaal ni la.

²⁴ U nan kpo ndəpuinkoo pu timi aatunwanbir pu, ki sil timi aasisiyyaan ki gaa timi aatafadaan. Nima pu na, ni di titunwanbir məmək lii, ki li dii mbimbin mu nana. Waah gaa tigbar ti na pu, le Uwumbər tii nimi laafee.

²⁵ Ni nan bi ke ipiih i yenn na, le dandana wee, ni gir ni Kristo chee. U kpa a nimi ke upihkpaal aah kpa ipiih pu na, ki kii nimi aaməfal.

3

Puutiib ni chatiib aabər

¹ Bipiib, ni li keei nichatiib aaməi. Ni yaa keei baaməi, aan chatiib yaa bi, kaa kii Uwumbər aabər kan, nibaakan bi ga gaa u ki kii nimi aabimbinyaan pu. Hali ni yaa kaa len tibaa kan,

² bi ga kan ke ni san Uwumbər ki kpa mbimbin mu bi chain na.

³ Bipiib, tiwan ni ga cha ni li nana na aa ye tiyikpir ti buu na, kaa ye nleen mu kpa kidaak na, kaa ye tiwanpeenkaan nyaan.

⁴ Tiwan ni ga cha ni li nana na le ye mbimbin mu nana na. Ni yaa kpa mbimbin suuna kan, nima le ye kinyaan ki kaan fir, ki nana sakpen Uwumbər chee na.

⁵ N-yaayoonn na aapiib bi nan bi chain ki kpa liməkl Uwumbər pu na, nan keei bichatiib aaməi, nima le nan cha bi kpa kinyaan ki nan nana binib chee.

⁶ Sara nan nana kina la. U nan keei uchal Abraham aaməb, ki yin u ke udindaan. Ni yaa tun lituln li nana na, ki yaa kaa san ijawaan ibaa Uwumbər aasan ni kan, ni kpaln Sara aabisatiib la.

⁷ Bijab, ni mu li nyi naah joo nipuutiib pu na. Bipiib aa kpa mpəən ke bijab aah kpa pu na, nima na, ni li pak bi; ba pu? nimi ni bima le ga kpaan kan Uwumbər aapiin i ye liməfal li kaa kpa ndoon na. Ni li joo bi mbaməm, nimi aameel taa nana yəli.

Ji mbimbinyaan aafalaa

⁸ Kookoo aabər le ye ke ni məmək li kpaan kiməbaan, ki cha nitafal li bi təb ni, ki li gee təb ke naabitiib na, ki li san təb kinimbaak, ki sunn nibaa taab.

⁹ Binib yaa nana nimi bakaa kan, ni taa teen bi. Bi yaa sii nimi kan, ni taa sii bi ki teen. Ni bui bi ke, “Uwumbər nana tinoor nana ni pu;” ba pu? Uwumbər yin nimi ke u nana tinoor nana ni pu la.

¹⁰ Ni nnee Uwumbər Aagban ni ke, “Unii yaa ban ke u li kpa mpopiin, ni mbimbin mu mən na kan, u taa ki len tibəbir, ki taa ki mən i nyamən,

¹¹ ki taa ki tun lituln li kaa nana na; u tun lituln li nana na,

ki li ban nsuudoon linimaln;

¹² ba pu? Tidindaan Uwumbər aatafal bi bininyaan ni, ki nana baameel n-yoonn məmək, le ki yiil binib bi tun titunwanbir na.”*

¹³ Tə, ninimbil yaa man lituln li nana na pu kan, ubaa ga nana nimi bakaa aa?

¹⁴ Ni mu yaa kan falaa lituln li nana na pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu la. Ni taa

san unii ubaa ijawaan, ki taa cha ilandak li joo nimi.†

¹⁵ Ni li pak Kristo nisui ni, ki di u ŋa Nidindaan. Ni li gor n-yoonn məmək, unii yaa nan baa nimi kan, ni ga ŋmaa tuk u naah kpa limakl pu na. Ni tuk u suuna, ki pak Uwumbər.

¹⁶ Ni li ŋani ni ŋan na n-yoonn məmək, le naah dii Kristo mbaməm ki kpa mbimbin mu ŋan na na, nima le ga cha iniməən chuu binib bi sii nimi ki len nimi tibəbir na.

¹⁷ Ni yaa ye Uwumbər aageehn ke aa ji falaa litunyaan pu kan, ni soor ni aa ji falaa titunwanbir pu.

¹⁸ Ba pu? Kristo ubaa nan kpo nfum mbaa timi aatunwanbir pu. Kristo u ye uninyaan na nan kpo timi bi ye tiniwanbir na pu, ke u di ti ni Uwumbər kpaan. Bi nan ku waawon, le Uwumbər Aafuur Nyaan tii u liməfal,

¹⁹ le u nan buen ki ti len tibənyaan binib aawiin i bi kiyondiik ni, kitekpiitin ni na chee.

²⁰ Bi nan bi Nowa aayoonn, kaa nan kii Uwumbər aaməb, le u nan jin limər bi pu, ki kii n-yoonn mu Nowa nan ti kp̄ii buŋəb doo na. Binib biniin baanja le nan koo buŋəb ngbaan ni, le ki ŋmar nnyun pu.

²¹ Nnyun ngbaan le ye baah muini binib nnyun ni na aaməkl. Dandana wee, bi yaa muin nimi nnyun ni kan, ni ŋmar a; ba pu? Yesu Kristo nan fikr nkun ni. Nima le cha ni ŋmar. Bi yaa muin nimi nnyun ni kan, naa ye ke bi fu nimi aawon nnyun tiwon aajəŋ pu la. Ni ye ke ni di titunwanbir di lii, ki puu tipuur ke ni ga dii Uwumbər.

²² Yesu Kristo nan buen paacham ki ti bi Uwumbər aənəngii wəb. Le Uwumbər di waatuuntiib, ni paacham yaab, ni kinimbəŋ ni kaapəən məmək ŋa Yesu Kristo aənəaal ni.

4

¹ Tə, Kristo aah nan joo unibən aawon na, u nan jin falaa. Nima pu na, ni mu kii ke ni ga ji falaa man, ke waah nan kii pu na. Waah nan jin falaa tiwon ponn ni pu na le u nan kuln titunwanbir.

² Nima pu na, naah laa bi dulnyaa wee ni na, ni taa ki kii nisui aah gee pu na, ni li keei Uwumbər aah gee pu na.

³ Ni nan tun titunwanbir n-yoonn mu jer na; ni ŋeer kina. Ni nan ŋani ke binib bi kaa nyi Uwumbər na aah ŋani pu na, ki dii bipiib, ki dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki nan kuuni təb ki nyun ndaan gbii, ki tun lituln li kaa ŋan na, ki dii ŋiwaa ŋi sukr ponn ni na.

⁴ Naah kaa ki kpaani titunwanbirdam ngbaan chee ki ŋani kina na, ni gar bi la, le bi seei nimi.

⁵ Bi ga sil Uwumbər aanimbiin ni ki len baah tun pu na. U gor ke u ji binib bi fu na, ni binib bi kpo na tibər.

⁶ Nima le cha bi nan tuk binib bi kpo na Uwumbər aabənyaan tee. Bi nan kpo ke unibən mək aah kpo pu na. Le bi nan tuk bi Uwumbər aabənyaan tee, ke bi kan nsan ki gaa u ki kii aan baawiin kan Uwumbər aaməfal ki li bi u chee.

Ni li ye Uwumbər aatutunyaam

⁷ Tə, ni gur siib le tiwan məmək ga doo. Nima pu na, ni li kpa laasaab, ki chur nibaa, ki mee Uwumbər.

⁸ Tiwan ni jer tiwan məmək na le ye ke ni li gee təb mbaməm; ba pu? aa yaa gee unii kan, aa ga di cha pinn u titunwanbir pam.

⁹ Ni li channi təb tichann ki taa ŋulni.

¹⁰ Uwumbər tii ni məmək Waafuur Nyaan aapiin la. Waah tii nimi ipiin aabəŋ aabəŋ na, ni di ipiin ngbaan ter biken.

¹¹ Uwumbər yaa tii unii ipiin ke u len Uwumbər aabər kan, u teer ke ni ye Uwumbər aabər le u len. Uwumbər yaa tii unii ipiin ke u ter biken kan, u li ter bi Uwumbər aah tii u mpəən pu na. Ni li nyuŋni Uwumbər tiwan məmək ni, Yesu Kristo pu. Uma le yeh mpakm ni mpəən n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Yesu Kristo aadidiliib aah ji falaa pu na

¹² Njətiib bi m gee bi na, ni ji falaa u wu sakpen na la. Ni taa dak ke ni ye tiwachann la. Uwumbər cha ni ji falaa ke u lik nimi aabimbin aah bi pu na la. Ni taa cha ni gar nimi.

¹³ Ni li kpa mpopiin; ba pu? ni yaa ji falaa u Kristo nan jin na kan, ni ga li kpa mpopiin sakpen bundaln u ga gir ni ki nan mək waah nyuun pu na.

¹⁴ Bi yaa sii nimi Kristo aayimbil pu kan, Uwumbər aanyoor bi ni pu la; ba pu?

Uwumbər Aafuur Nyaan mu ɲan sakpen na bi ni ni. [Bima le seei Kristo, le nima pak u.]

¹⁵ Le ni ponn ni ubaa yaa jin falaa linikul pu, bee kinaayuk pu, bee baka baka pu, bee libəbaln pu kan, nima aa ɲan.

¹⁶ Tɔ, unii yaa jin falaa Yesu Kristo aasan pu kan, u taa cha iniməɔn li joo u. U li pak Uwumbər waah ye Yesu Kristo yoo na pu.

¹⁷ Ni ɲeer Uwumbər piin ki ji binib tibər. U ga puen ji waanib le tibər, le ki nin ji biken tibər. U yaa puen ji timi waanib tibər kan, binib bi kaa kii waabənyaan na aabər ga doo kinye?

¹⁸ Ni ɲmee Uwumbər Aagbaɲ ni ke, “Ni yaa pəɔ bininyaam ɲmar kan, titunwanbirdam bi kaa pak Uwumbər na ga tee ɲa kinye ki ɲmar?”*

¹⁹ Nima pu na, unii yaa ji falaa Uwumbər aageehn pu kan, u li tun lituln li ɲan na, ki di ubaa ɲa Uwumbər u nan naan u ki ye mbaməndaan na aajaal ni.

5

Uwumbər aanib aabimbin

¹ Tɔ, m ye Yesu aanib aaninkpel, ki nan kan Kristo aah jin falaa pu na, ki tuk binib kina. M mu ga ji waaməɔn mu ga nya mpaan pu na. Nima pu na, m gaɲ nimi bi ye Yesu aanib aaninkpiib na,

² ni li ter Uwumbər aanib bi bi nido na, ke upihkpaal aah lik waapiih pu na. Ni taa ter bi limukl aaterm. Ni li ter bi nimi aageehn, Uwumbər aah ban pu na. Ni taa ter bi ɲimombil pu, ni li ter bi ni mpopiin.

³ Uwumbər di bi ɲa niɲaal ni la. Ni taa ɲani ke naah ye bidindatiib le na. Cha nimi aabimbinyaan mək bi baah ga dii pu na.

⁴ Ni yaa ɲani kina kan, buyoonn upihkpaaninkpel ga gir ni na, ni ga kan lipal li mə sakpen ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

⁵ Nimi bi kaa por na, ni li keei binib bi kpeln nimi na aaməb. Ni məmək li sunni nibaa taab, ki li ter təb. Ba pu? Uwumbər Aagbaɲ len ke, “Uwumbər yiil kalmbaanidam, le ki lik faar binib bi sunni bibaa taab na.”*

⁶ Nima pu na, ni li sunni nibaa taab, Uwumbər u yeh mpəɔn məmək na aajaal ni. Le ni yaa nan ɲeer kan, u ga nyuɲ nimi.

⁷ Limukl limək muk nimi na kan, ni di li məmək ɲa Uwumbər aajaal ni; ba pu? utafal bi ni ni.

⁸ Ni li kpa laasaab ki li nyi; ba pu? kinimbəɲ ki ye nimi aadin na chuun gonni, ki ban ke ni di Uwumbər aasan lii. Ki bi ke uchinn u chuun tar, ki ban unii u ki ga chuu ki ɲmə na la.

⁹ Ni yii u man. Ni gaa Uwumbər ki kii mbaməm man, ki taa di cha. Ni nyi ke ninaabitiib bi bi dulnyaa wee ni na mu bi ji falaa ke naah ji pu na la.

¹⁰ Ni yaa ji falaa ni yunn siib kan, Uwumbər ga ter nimi, ki tii nimi mpəɔn ni li dii u mbaməm, ki taa gir puwəb. Ba pu? nterm məmək nyan ni uma le chee. U nan yin nimi Kristo pu, ke ni nan ji waaməɔn n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹¹ Uma le yeh mpəɔn məmək n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Kookoo aadoon

¹² Tɔ, m nyi ke Silfanus, u ye tina aabo na, bi mbaməm la. Uma le ter mi le m ɲmee kigbaɲ waatiir kimina tii nimi ki pəɔk nitaakpab, ki tuk nimi mbamən ke maah ɲmee pu na le ye Uwumbər aabər, ki ye mbamən. Ni taa di ti lii.

¹³ Yesu aanib bi bi Babilon aatiɲ ni na dooni nimi. Bi ye binib bi Uwumbər nyan bi na. Maabo Mak mu dooni nimi.

¹⁴ Ni li dooni təb ke binib bi gee təb na.

Uwumbər tii nimi bimək ye Kristo yaab na nsuudoon.

* 4:18 : Lik Njyatanjak 11.31. * 5:5 : Lik Njyatanjak 3.34.

Lelee aagban ki PIITA ηmee ki na

¹ Min Simonn Piita u ye Yesu Kristo aak-pambal ni waatutunn na le ηmee kigban kee m di tii nimi bi gaa timi Aawumbər Yesu Kristo u gaal timi lir na ki kii na. Waah ηan sakpen pu na le u cha ni gaa u ki kii ke ti mu aah nan gaa u ki kii pu na.

² Naah nyi Uwumbər ni Tidindaan Yesu pu na, bi ηa tinyoor ηa ni pu ki tii nimi nsuudoon pam.

Uwumbər aah nyan timi ki yin timi pu na

³ Waapəənsakpiin pu, le u tii timi tiwan nimək ga ter timi ke ti kan liməfal ki dii u mbamən na. Taah nyi u pu na, nima le cha u tii timi. U nan mək timi ke u ηan sakpen, ki kpa mbimbinyaan, ki yin timi ke ti dii u,

⁴ ki puu tipuur ti ηan sakpen na tii timi. Binib kpa iniman la. Nima le titunwanbir bi dulnyaa wee ni. Ni yaa gaa Uwumbər aah puu tipuur ti na kan, ni ga nya titunwanbir ngbaan ni, ki gaa Uwumbər aabimbin.

⁵ Nima pu na, naah gaa Yesu ki kii pu na, ni li pəəni nibaa ki li kpa mbimbinyaan, ki di kpee ni pu; ki li kpa nlan ki di kpee mbimbinyaan pu;

⁶ ki chuu nibaa ki di kpee nlan pu; ki li kpa limər ki di kpee chuumbaa pu; ki li san Uwumbər ki di kpee limər pu;

⁷ ki li ηani ninaabitiib tibulchinn ki di kpee Uwumbər aasam pu; ki li gee təb, ki di kpee tibulchinn pu.

⁸ Nimi aabimbin yaa moo bi kina mbaməm kan, nima le ga cha ni bee Tidindaan Yesu Kristo mbaməm, ki tun waatuln sakpen, ki ηa tinyoor tii u.

⁹ Unii u lann mbimbin ngbaan aaboln na kan, u jəb la. U suln ke Uwumbər nan finn u ki nyan titunwanbir ti nan bi usui ni na.

¹⁰ Nnaabitiib, Uwumbər aah nyan nimi ki yin nimi pu na, ni li pəəni nibaa ki cha nimi aabimbinyaan li mək ke ni sil ye waanib. Ni yaa ηa kina kan, naan lir.

¹¹ Uwumbər ga tii nimi nsan ke ni koo Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na aanaan mu ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na ni.

¹² Nima pu le m ga li teer nimi tibər timina n-yoonn məmək. Ni ηun ti, ki nyi ti, ki joo ti mbaməm.

¹³ M mu dak ke ni ηan ke m li teer nimi, ki fin nimi aalandak, maah laa bi tiwon tee ni buyoonn na.

¹⁴ M nyi ke naan yunn, le m ga di tiwon tee lii, Tidindaan Yesu Kristo aah nan tuk mi pu na.

¹⁵ Le m ga pəək mbaa ki tii nimi kigban ki ga li teer nimi tibər tee n-yoonn məmək, ki joo cha maakundaal aapuwəb na.

Binib bi aanibil kan Yesu Kristo aah wiin chain pu na

¹⁶ Ti nan tuk nimi ke Tidindaan Yesu Kristo kpa mpəən sakpen ki ga ki gir ni. Taah tuk nimi pu na aa ye itiin. Ti gbii la. Tinibil kan waah kpa mpəən sakpen pu na.

¹⁷ Ti nan bi u chee buyoonn Tite Uwumbər nan pak u ki nyuη u na. Uwumbər aaneel nan nyan ni paacham nin chee wiin chain na, ki bui ke, "Njapəən u m gee u na sə. Nnibil gbiin uma la."*

¹⁸ Timi tibaa nan ηun nneel ngbaan nyan ni paacham, buyoonn ti nan bi u chee Uwumbər aajool paab na.

¹⁹ Nima le mək timi ke Uwumbər aabənabtiib aah nan len Yesu aabər pu na, bi len mbamən la. Ni ηan ke ni kii baah len pu na. Baaliin bi ke karyaa u wiin mbəmbəən ni na aah bi pu na. I ga woln ninibil ki ti saa buyoonn Yesu Kristo ga gir ni ki nan woln ninibil mbaməm na.

²⁰ Tibəkpaan le ye ke ni li nyi ke Uwumbər aabənabr aaliin ibaa aa ye bima bibaa aalandak le bi joo ηmee.

²¹ Naa ye bima bibaa aageehn pu le cha bi len. Bi nan len Uwumbər Aafuur Nyaan aah cha bi len pu na.

2

Biηmanηmannim aabər

¹ Biηmanηmannim mu nan bi Israel yaab ponn ni n-yoonn ngbaan, ki ηmanni ke bi ye

* **1:17** : Lik Matiu 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35.

Uwumbər aabənabr la. Le binmanmannim ga li bi ni mu ponn ni, ki ga li looni ki mək nimi nnyamən aaməkm mu ga bii nimi na. Hali bi ga yii Tidindaan u nan gaa bi lii na. Nima pu le Uwumbər ga daa bitafal mbaməm mala.

² Binib pam ga dii baasanwanbir ngbaan. Bi pu le binib ga sii mbamən aasan na.

³ Bi ga li kpa iniman ki ga nmann nimi, ke bi ji nimi. Ni yunn le Uwumbər nan puun len ke baabər bii. Naan yunn le u ga daa bitafal.

⁴ Hali Uwumbər aatuuntiib bi nan tun titunwanbir na, Uwumbər aa nan di cha bi, u daa bitafal la. U buu bi idəribi, ki di bi lii mmii mu kaan junn na ni, mbəmbəən ni, bi li bi nima ki ti saa bundaln u ga ji bi tibər na.

⁵ Waa nan di cha dulnyaakpok aanib mu. U nan cha nnyun jin dulnyaakpok, ki kuln binib bi kaa san u na; ki gaa Nowa u nan mooni waabənyaan na lii; ki gaa binib bilole lii ki kpee Nowa pu.

⁶ Tə, Uwumbər nan bii Sodom ni Gomora aatim ki cha mu kpaln nfatan, ki kuln ntim ngbaan aanib. Ni ye liməkl la, le ki mək titunwanbirdam Uwumbər aah ga daa bitafal pu na.

⁷ U nan gaa Lot lii; ba pu? u nan ye uninyaan; le titunwanbirdam na aah tun tijə aatuln pu na, ni muk u sakpen a.

⁸ Uninyaan ngbaan nan bi baatin ni, ki kan baah tun yəl yəl pu na, ki nən baah len iliinbir pu na. Waah nan ye uninyaan na, le baatunwanbir bii usui iwiin məmək.

⁹ Tə, nimina məmək le mək timi ke Tidindaan ga nmaa nyan binib bi san u na ntə ni, ki ga nmaa li dar titunwanbirdam aatafal ki ti saa bundaln u ga ji bi tibər na.

¹⁰ Binib bi dii tiwon aah ban pu na, ki gər kidagook, kaa kii unii ubaa aaməb na, Uwumbər ga daa bitafal ki jer waah ga daa biken aatafal pu na.

Binmanmannim bi bi ni ponn ni na aatafal pəə la. Baa san unii ubaa. Bi seei Uwumbər aatuuntiib, kaa san ijawaan.

¹¹ Uwumbər aatuuntiib kpa mpəən ki jer bi, ki mu aa galn bi, kaa seei bi Tidindaan aanimbiin ni.

¹² Binib ngbaan nani baah gee pu na, ki bi ke ipeel i binib chur i ki ku i na la. Bi sii Uwumbər aatuuntiib, kaa nyi baah bi pu na. Bima bibaa aatunwanbir le ga kuln bi.

¹³ Baah nani binib falaa pu na, bi mu ga kan falaa. Baageehn le ye ke bi gər kidagook nwiin pu. Baah bi nikaasisik ni pu na, bi bi ke tijə aah likr likekeln pu pu na la. Baah ji ni chee tijikaar na, baalandak bi baatuln li kaa nan na ponn ni la.

¹⁴ Binimbil yaa kan upii kan, bi ban u la, kaan nmaa di cha titunwanbir. Bi nmanni binib bi kaa nyi Uwumbər aasan mbaməm na ke bi yenn. Bisui bae iniman la. Uwumbər aaməpuur bi bi pu la.

¹⁵ Bi yii nsanyaan le ki yenn, ki dii Beor aajapəən Balaam aah nan dii pu na. U nan gee titunwanbir aanyoor la.

¹⁶ Le Uwumbər sur u waatunwanbir pu, ki cha ubon u ye ubir na di unibən aaneel ki sur u, u taa tun uwaar aatuln.

¹⁷ Binmanmannim ngbaan naahn inyunbun i kaa kpa nnyun na, ki naahn utaal u yun ki bəln ki joo libuln kaa nu na la. Uwumbər ga di bi nani mbəmbəən sakpiin ni, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁸ Bi len kalmbaani aaliin i ye fam na, ki nmanni binib bi kaa dii Uwumbər aasan ni yunn na, ki tən bi ke bi nani tiwon aah gee pu na ki gər kidagook,

¹⁹ ki bui bi ke bi ga gaa bibaa la. Bima bibaa ye titunwanbir aanaagbiib la; tiwan ni nyan unii na joo u tinaagbiir la.

²⁰ Binib yaa nyi Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na, ki nyan ni titunwanbir ti bi dulnyaa wee ni na aan titunwanbir ngbaan ki nyan bi kan, baadoon ga li bir ki jer baapiin aah nan bi pu na.

²¹ Bi yaa kaa ba nyi nsanyaan ngbaan kan, ni ba ga li soor ni baah nyi mu aan ki yii Yesu aabənyaan ti bi nən na.

²² Bi gbiin niyatajak aah len pu na ke, “Ubəja gir ki ti jin waawuln la. Ugbeer u fu nnyun na gir ti koo tikpakpar ni, ki weei la.”*

3

Tidindaan ga sil gir ni

* 2:22 : Lik Niyatajak 26.11.

¹ Maanigeekaab, kigbanj kimina ye kigbanj leler le m ki ηmee tii nimi. Tigbann tilee ngbaan məmək ponn ni, le m teer nimi tibər ngbaan pu, ke m fiin ilandaknyaan nisui ni.

² M ban ke ni li teer tibər ti Uwumbər aabənabnyaam nan len n-yaayoonn na, ki li teer Tidindaan u gaa timi lii na aabər ti timi waakpambalb tuk nimi na.

³ Njan, m ban ke ni li nyi ke binib bi dii bisui aah ban pu na ga li bi kookoo aayoonn, ki ga ηa nimi mbənyun,

⁴ ki ga bui ke, “Yesu Kristo aah puu tipuur ti ke u ga gir ni na, u bi la chee? Buyoonn titetiib nan kpo ki nan saa dandana wee na, tiwan məmək beenin bi ke naah nan bi pu buyoonn Uwumbər naan dulnya wee na la.”

⁵ Baageehn pu, le bi suln ke n-yaayoonn na, Uwumbər nan di uməb len, le ki naan paacham, ni kitiη ki nyan ni nnyun ni, ki bi nnyun aakaasisik ni na.

⁶ Nnyun le nan jin dulnyaakpok, ki bii u.

⁷ Bi suln ke Uwumbər aaliin ichachaan ngbaan le joo paacham ni kitiη ki bi dandana wee na, ki nan saa buyoonn u ga see paacham ni taab mmii, ki kuln titunwanbirdam na; liyaadaal ngbaan le u ga ji bi tibər ki bii bi.

⁸ Maanigeekaab, ni taa suln ke liwinbaal naahn ηibin lichur le Tidindaan chee. Njibin lichur mu naahn liwinbaal le u chee.

⁹ Tidindaan aan taan ke u ηa waah puu tipuur ti na, ke binib bibaa aah dak pu na. U ji limər ni pu la, kaa ban ke unii ubaa bii. U ban ke binib məmək kpeln baabimbin ki ηmar la.

¹⁰ Tidindaan aawiindaal ga fuu ni ke unaayuk aah fuu ni pu na la. Liyaadaal ngbaan le paacham ga faa kifuuk sakpen ki jer. Mmii mu ton sakpen na ga donn paacham aawan məmək. Kitiη, ni tiwan nimək bi kitiη pu na mu ga gaa mmii.

¹¹ Tiwan nimina məmək aah ga bii kina na, ni ηan ke ni li ye ba aanibol? Ni ηan ke ni li bi chain, ki li san Uwumbər,

¹² ki li lik Uwumbər aawiindaal aah ga fuu ni buyoonn na, ki cha ninimbil li man nwiin ngbaan pu. Liyaadaal ngbaan, le paacham ga gaa mmii ki donn. Mmii mu ton sakpen na ga donn paacham aawan məmək.

¹³ Uwumbər mu aah nan puu tipuur ti na, ti kpa limakl ke paacham pəən ni kitiη ga li bi. Nima chee le tiwan məmək ga li bi mbaməm.

¹⁴ Maanigeekaab, naah kpa limakl kina na, ni li pəəni nibaa ki li bi suuna, ki li bi chain, ki taa li kpa taani ubaa Uwumbər chee bundaln u ga lik nimi aabimbin aah bi pu na.

¹⁵ Tidindaan aah jin limər, kaa gir ni mala na, ni bee ke u tii binib nsan ke bi ηmar le waahr, le u nin gir ni. Tinaabogekoo Pəəl mu nan ηmee kigbanj tii ni nimi, ki tuk nimi kina, Uwumbər aah tii u nlan pu na.

¹⁶ Waagbann məmək ponn ni u ηmee Uwumbər aawiindaal aabər, ki mək nimi tibər timina. Tibər ti pəə unii bee taatataa na tibaa mu bi waagbann ponn ni. Le binib bi kaa kpa nlan ki ga ηmaa yenn mala na kpeln taatataa, ke baah kpeln Uwumbər Aagbanj aabər tiken pu na. Nima pu na, Uwumbər ga daa bitafal.

¹⁷ Maanigeekaab, ni puen bee baah ηani pu na. Naah dii mbaməm pu na, ni li nyi man, ki taa dii titunwanbirdam aanyamən aan ki yenn.

¹⁸ Ni moo gaa Tidindaan Yesu Kristo u gaal timi lir na aaterm, ki li moo bae waaliin. Uma le yeh mpakm dandana wee ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

Njan aagban ki JONN ηmee ki na

Liməfal aaməboln

¹ Timi Yesu aakpambalb le ban ke ti tuk nimi liməfal aabər. Tibər ngbaan ye Yesu aabər la. U nan bi n-yaayoonn na, ki beenin bi. Ti nan ηun waah len pu na. Tinimbil nan kan u, ki lik mbaməm waah bi pu na. Tiɲaal nan meeh u.

² Yesu, u ye liməfal ngbaan na, nan di ubaa mək timi. Le ti kan u. Nima pu le ti ji seeraa, le ki tuk nimi liməfal ngbaan aabər. Yesu le ye liməfal li kaa kpa ndoon na daan. N-yoonn məmək u nan bi Tite Uwumbər chee, le ki di ubaa nan mək timi.

³ Ti tuk nimi taah kan pu na, ni taah ηun pu na, aan ti ni nimi li kpaan kijətiik. Ni ye mbamən la, taah kpaan kijətiik na, ti ni Tite Uwumbər ni Ujapəon Yesu Kristo le kpaan kijətiik ngbaan.

⁴ Ti ban ke ti li kpa mpopiin mbaməm, nima pu le ti ηmee tibər timina tii nimi.

Uwumbər ye nwiihn la

⁵ Ti nan ηun tibər timina Yesu chee la, le ki tuk nimi. Tibər ngbaan le ye ke Uwumbər ye nwiihn la. Mbəmbəon mubaa aa bi u chee.

⁶ Ti yaa len ke ti ni Uwumbər kpaan kijətiik ki yaa beenin dii mbəmbəon aasan kan, ti mən nnyamən la, kaa dii mbamən aasan.

⁷ Ti yaa dii nwiihn aasan ke Uwumbər aah bi nwiihn ni pu na kan, ti kpaan kijətiik təb chee la. Le Uwumbər Aajapəon Yesu Kristo aasin finni tipobil ki nyani titunwanbir məmək.

⁸ Ti yaa len ke taa ye titunwanbirdam kan, ti ηmanni tibaa la; mbamən aa bi tisui ni.

⁹ Uwumbər ηani waah len pu na ki ye mbaməndaan la. Ti yaa kpiir timi aatunwanbir tuk u kan, u ga di cha pinn timi aatunwanbir, ki finn tipobil, ki nyan tiwan ni kaa ηan na məmək.

¹⁰ Ti yaa len ke taa tun titunwanbir kan, ti yin Uwumbər unyaməndaan la. Waabər aa bi tisui ni.

2

Yesu Kristo le ye timi aateter

¹ Maabim, maa ban ke ni tun titunwanbir. Nima le cha m ηmee tibər tee tii nimi. Unii mu yaa tun titunwanbir kan, ti kpa uchandatuln Tite Uwumbər chee. Uchandatuln ngbaan ye Yesu Kristo la, uma le ye mbaməndaan.

² U nan si timi aasisiiaan ki di ubaa toor kitork tii Uwumbər, timi aatunwanbir pu; naa ye timi baanja aatunwanbir pu, binib bimək bi dulnyaa ni na aatunwanbir pu. Uma Yesu pu, le Uwumbər ga di cha pinn timi.

³ Ti yaa kii Uwumbər aaməb kan, nima le cha ti bee ke ti nyi u.

⁴ Unii yaa len ke u nyi Uwumbər, ki yaa kaa kii waaməb kan, u ye unyaməndaan la; mbamən aa bi usui ni.

⁵⁻⁶ Unii umək kii Uwumbər aaməb na, uma le gee Uwumbər mbaməm. Unii umək len ke u kpaan Uwumbər chee na, u li bi ke Yesu aah bi pu na. Nima le cha ti bee ke ti kpaan Uwumbər chee.

Nkaal pəon

⁷ Maanigeekaab, naa ye nkaal pəon le m ηmee tii nimi. Ni ye nkaal kpok la. Naah nan piin ki dii Yesu aasan na, ni ηun nkaal ngbaan, le ki di nan saa din. Nkaal kpok ngbaan le ye tibər ti ni ηun na.

⁸ Tə, maah bi ηmee nkaal mu na ye nkaal pəon la. Yesu nan ηa nkaal ngbaan aah len pu na. Ni mu ηani mu aah len pu na la. Nimina mək ke mu ye mbamən. Mbəmbəon bi jer la. Nwiihn bamənn bi wolni la.

⁹ Unii yaa len ke u bi nwiihn ni ki yaa nan una aabo kan, u beenin bi mbəmbəon ni la, le ki di nan saa din.

¹⁰ Unii umək gee una aabo na bi nwiihn ni la. Tiwan ni ga cha unii lir na aa bi nwiihn ni.

¹¹ Unii umək nan una aabo na bi mbəmbəon ni la, le ki dii mbəmbəon aasan. Mbəmbəon ngbaan jəb unimbil la, nima le waa nyi waah cha nin chee na.

12 Maabim, Uwumbər di cha pinn nimi aatunwanbir Yesu aayimbil pu. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi.

13 Ntetiib, ni nyi Yesu u nan bi n-yoonn məmək na. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi. Binachipəm, ni nyan kinimbəŋ ki kaa ŋan na. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi.

14 Maabim, ni nyi Tite Uwumbər. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi. Ntetiib, ni nyi Yesu u nan bi n-yoonn məmək na. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi. Binachipəm, ni kpa mpəən, le Uwumbər aabər bi nisui ni, le ni nyan kinimbəŋ ki kaa ŋan na. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi.

15 Tɔ, ni taa li gee dulnyaa wee aasan. Ni taa li gee dulnyaa wee ponn ni aawan. Unii yaa gee dulnyaa wee aasan kan, waa gee Tite Uwumbər.

16 Binib aanimbil man tiwan ni kaa ŋan na pu. Binimbil man baah kan tiwan ni na pu. Bi kpa kalmbaani baawan pu. Tiwan nimina məmək ye dulnyaa wee aasan la, naa ye Tite Uwumbər aasan.

17 Dulnyaa wee ga doo. Tiwan ni binib aanimbil man ni pu na, ni mu ga doo. Unii umək ŋani Uwumbər aageehn na ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Yesu Kristo aadin

18 Maabim, ni yaa kpee siib kan, kookoo aayoonn ga fuu ni. Ni nan ŋun ke Yesu aadin ga dan. Dandana wee Yesu aadim fuu ni ki wiir. Nima pu le ti nyi ke ni yaa kpee siib kan, kookoo aayoonn ga fuu ni.

19 Binib bi ye Kristo aadim na nyan ti chee. Bi mu aa nan ye timi aanib. Bi yaa ba ye timi aanib kan, bi ba ga li beenin bi ti chee. Bi nyan ti chee ke ti bee ke bi ponn ni ubaa aa ye timi aanii.

20 Nimi kan, Yesu u ye chain na tii nimi Waafuur Nyaan. Waafuur Nyaan aah bi nisui ni na, nima le ni məmək nyi tibər ti ye mbamən na.

21 Naa ye ke naa nyi mbamən ngbaan le cha m ηmee tibər tee tii nimi. Ni nyi mbamən, ki mu nyi ke nnyamən mubaa aa ye mbamən. Nima pu le m ηmee tibər tee tii nimi.

22 Njma ye unyaməndaan? Unyaməndaan ye unii u len ke Yesu aa ye Kristo u gaa timi

lii na. Udaan le ye Kristo aadin. U yii Tite Uwumbər ni Ujapəən mək.

23 Unii umək yii Uwumbər Aajapəən na yii Uwumbər mu la. Unii umək gaa Uwumbər Aajapəən na gaa Uwumbər mu la.

24 Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di nan saa din na, ni ŋun waabər la. Ni li nyi ki cha tibər ngbaan li beenin bi nisui ni. Tibər ngbaan yaa beenin bi nisui ni kan, ni ga kpaan Tite Uwumbər ni Ujapəən chee la.

25 Waah puu tipuur ke u ga tii timi tiwan ni na, nima le ye liməfal li kaa kpa ndoon na.

26 M ηmee tibər tee tii nimi, ke m tuk nimi binib bi ban bi ηmann nimi na pu.

27 Nimi le Yesu nan tii Waafuur Nyaan. Waafuur Nyaan ngbaan beenin bi ni ni. Nima pu na, naa ki ban ke unii ubaa mək nimi waabər. Waafuur Nyaan le mək nimi Uwumbər aabər məmək. Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na, ni ye mbamən la, naa ye nnyamən. Nima pu na, kii man Waafuur Nyaan aah mək nimi pu na, ki li kpaan Yesu chee n-yoonn məmək.

28 Maabim, ni li kpaan Yesu chee n-yoonn məmək, aan ti li kpa lipobil ki taa san iniməən u chee bundaln u ga gir ni na.

29 Ni nyi ke Yesu ye mbaməndaan la. Nima pu le ni bee ke unii umək ŋani ni ŋan na ye Uwumbər aabo.

3

Uwumbər aabim

1 Lik Tite Uwumbər aah gee timi sakpen pu na. U yin timi ke waabim. Le ti mu sil ye waabim. Dulnyaa aanib aa nyi Uwumbər. Baah kaa nyi Uwumbər na, nima pu le baa nyi ti mu.

2 Maanigeekaab, dandana wee ti ye Uwumbər aabim la. Taa kee nyi taah ga nan li bi pu na. Ti po nyi ke Yesu yaa nan gir ni kan, ti ga kan waah bi pu na. Nima pu le ti mu ga li naahn u.

3 Unii umək kpa Yesu pu limakl ngbaan na, u ŋani ubaa chain la, ke Yesu aah ye chain pu na.

4 Unii umək tun titunwanbir na, u ŋani Uwumbər aakaal aah kə pu na la; ba pu? unii yaa ŋa Uwumbər aakaal aah kə pu na kan, nima le ye titunwanbir.

⁵Ni nyi ke Yesu aah nan dan dulnyaa wee ni na, u dan u nan nyan titunwanbir la. Ni nyi ke uma Yesu aa tun titunwanbir tibaa.

⁶Unii umək bi Yesu ni na aan ki li beenin tun titunwanbir. Unii umək beenin tun titunwanbir na aa kan u, ki mu aa nyi u.

⁷Maabim, taa cha unii ubaa ηmann nimi. Unii umək ηani ni ηan na, udaan ye unibamənn ke Yesu aah ye unibamənn pu na la.

⁸Unii umək tun titunwanbir n-yoonn məmək na, u ye kinimbəη aanii la. Ba pu? kinimbəη aah nan piin buyoonn na, ki po tun titunwanbir la. Uwumbər Aajapəən aah nan dan dulnyaa wee ni na, u nan dan ke u nan ηa kinimbəη aatuln yəli la.

⁹Unii umək ye Uwumbər aabo na, Uwumbər aabimbin bi u ni. Nima pu, waan ki li beenin tun titunwanbir. Ute le ye Uwumbər. Nima pu, waan ηmaa dii titunwanbir aasan.

¹⁰Unii umək kaa ηani ni ηan na aa ye Uwumbər aabo. Unii umək kaa gee una aabo na, u mu aa ye Uwumbər aabo. Nima le cha ni beer binib bi ye Uwumbər aabim na, ni binib bi ye kinimbəη aabim na.

Ni li gee təb

¹¹Naah nan piin ki dii Yesu aasan ki di nan saa din na, naah ηun tibər ti na le ye ke, “Cha ti li gee təb.”

¹²Taa cha ti li bi ke Keenn na. U nan ye kinimbəη ki kaa ηan na aanii la, le ki ku unaal. Ba pu u ku unaal? Uma Keenn aatuln aa nan ηan. Unaal ma aatuln nan ηan. Nima le nan cha u ku u.

¹³Nnaabitiib, dulnyaa aanib yaa nan nimi kan, taa cha ni gar nimi man.

¹⁴Taah gee tinaabitiib na, nima le cha ti bee ke ti nyan nkun ni, ki kpa liməfal li kaa kpa ndoon na. Unii umək kaa gee una aabo na, u beenin bi nkun ni la.

¹⁵Unii umək nan una aabo na, u ye unikur la. Ni nyi ke unikur ubaa aa kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.

¹⁶Yesu nan sil timi aasisiyyaan ki kpo ti pu. Nima le cha ti bee ngeehm aah ye pu na. Ni ηan ke ti mu ga ηmaa kpo tinaabitiib pu.

¹⁷Unii yaa kpa liwankpal ki yaa kan una aabo bi igiin ni ki yaa kaa san u kinimbaak kan, Uwumbər aageehm aa bi usui ni.

¹⁸Maabim, taa cha ti li gee binib timəb ni baanja. Nima ye fam la. Cha ti li gee bi mbaməm, ki li ter bi.

¹⁹Nima le ga cha ti bee ke ti dii mbamən aasan. Nima le ga cha ti li kpa nsuudoon Uwumbər chee.

²⁰Ti yaa dak tisui ni ke timi aabər bii kan, cha ti li teer ke Uwumbər jer tisui, ki nyi tiwan məmək.

²¹Maanigeekaab, ti yaa bee tisui ni ke timi aabər aa bii kan, ti kpa lipobil Uwumbər chee.

²²Ti kii waaməb la, ki ηani tiwan ni piir usui na. Nima pu, taah mee u tiwan ni na, u tii timi.

²³Wah tuk timi ke ti li ηani pu na le ye ke: ti gaa Ujapəən Yesu Kristo ki kii, ki li gee təb, uma Yesu aah tuk timi pu na.

²⁴Unii umək kii Uwumbər aaməb na, u bi Uwumbər ni. Uwumbər mu bi u ni. U tii timi Waafuur Nyaan, nima le cha ti bee ke u bi ti ni.

4

Binib bi ηmanni nimi na aabər

¹Maanigeekaab, binib yaa len ke bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan kan, ni taa pak bi məmək. Ni lik baah len pu na, aan ki bee ke ni ye Uwumbər Aafuur Nyaan le cha bi len aan naa ye. Binmajmannim chuun dulnyaa wee ni ki wiir, ki len ke bi ye Uwumbər aabənabtiib, kaa ye.

²Ubənbr umək len ke Yesu Kristo nan kpaln unii ki dan dulnyaa wee ni na, uma le kpa Uwumbər Aafuur Nyaan. Nima le ga cha ni bee binib bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan na, ni binib bi kaa kpa na.

³Ubənbr umək len ke Yesu aa kpaln unii na kan, udaan ngbaan aa kpa Uwumbər Aafuur Nyaan. U ye Kristo aadin aabənbr la. Ni nan ηun ke Kristo aadin aabənabtiib ga dan. Dandana wee, bi fuu ni dulnyaa ni a.

⁴Maabim, ni ye Uwumbər yaab la. Uwumbər Aafuur Nyaan mu bi nisui ni na jer kinimbəη ki bi dulnyaa wee ni na. Nima pu le ni nyan Yesu aadin aabənabtiib ngbaan.

⁵Bi ye dulnyaa yaab la. Nima pu le bi len dulnyaa aabər, le dulnyaa aanib pel baah len pu na.

⁶ Tima kan, ti ye Uwumbər yaab la. Unii umək nyi Uwumbər na pel taah len pu na. Unii umək kaa ye Uwumbər yoo na aa pel taah len pu na. Nimina le ga cha ti bee binib bi kpa Uwumbər Aafuur Nyaan mu ye mbamən na, ni binib bi ye Yesu aadin aabənabtiib na.

Uwumbər ye ngeehm la

⁷ Maanigeekaab, cha ti li gee təb. Ba pu? u cha binib gee təb na le ye Uwumbər. Unii umək gee unaabitiib na, u ye Uwumbər aabo la, ki nyi Uwumbər.

⁸ Uwumbər ye ngeehm la. Nima pu na, unii u kaa gee unaabitiib na, waa nyi Uwumbər.

⁹ Uwumbər nan tun ni Ujapənbəal dulnyaa wee ni ke ti nan kan liməfal li kaa kpa ndoon na u pu. Nimina le mək timi ke u gee timi.

¹⁰ Ngeehm aa ye ke timi le gee Uwumbər. Ngeehm ye ke Uwumbər le gee timi, ki tun ni Ujapəən dulnyaa ni, u nan sil timi aasisiiaan ki di ubaa toor kitork tii Uwumbər, timi aatunwanbir pu. Uma pu, le Uwumbər ga di cha pinn timi.

¹¹ Maanigeekaab, Uwumbər aah gee timi sakpen kina na, ni njan ke ti mu li gee təb.

¹² Unii ubaa aa kee kan Uwumbər. Ti yaa gee təb kan, Uwumbər bi ti ni la, nima le ti gee təb mbaməm, waah ban pu na.

¹³ Tə, u tii timi Waafuur Nyaan. Nima le cha ti bee ke ti bi u ni, u mu bi ti ni.

¹⁴ Tinimbil nan kan Uwumbər Aajapəən, le ti jin seeraa ke Ute tun ni u dulnyaa wee ni, ke u nan gaa dulnyaa ni aanib lii.

¹⁵ Unii umək len binib aanimbil ni ke Yesu le ye Uwumbər Aajapəən na kan, Uwumbər bi u ni la, u mu bi Uwumbər ni.

¹⁶ Ti nyi Uwumbər aah gee timi pu na, ki pak ke u gee timi la.

Uwumbər ye ngeehm la. Unii umək gee binib n-yoonn məmək na, u bi Uwumbər ni la, Uwumbər mu bi u ni.

¹⁷ Ti gee binib mbaməm ke ti li kpa lipobil bundaln Uwumbər ga ji binib tibər na. Ba pu? Yesu aah bi pu na, ti mu bi kina le dulnyaa wee ni.

¹⁸ Unii u gee Uwumbər na aa san ijawaan. Unii yaa kpa ngeehm mbaməm kan, ngeehm ngbaan nyan ijawaan u ni.

Unii u san ijawaan na aa gee Uwumbər mbaməm; ijawaan ye falaa la.

¹⁹ Uwumbər le nan puen gee timi. Nima pu le ti mu gee u.

²⁰ Unii yaa len ke u gee Uwumbər ki yaa nan una aabo kan, u ye unyaməndaan la. U yaa kaa gee una aabo u unimbil waa u na kan, u ga nja kinye ki li gee Uwumbər u unimbil aa waa u na?

²¹ Yesu aah nan tuk timi pu na le ye ke: unii u gee Uwumbər na, u li gee una aabo mu.

5

Taah nyan dulnyaa aabimbin pu na

¹ Unii umək pak ke Yesu ye Kristo u gaa timi lii na, udaan ngbaan ye Uwumbər aabo la. Unii umək gee ubo aate na, u ga li gee waabo mu.

² Ti yaa gee Uwumbər ki kii waaməb kan, nima le cha ti nyi ke ti gee waabim.

³ Ti yaa gee Uwumbər kan, naatataa le ye ke ti kii waaməb. Le waaməb aa pəə.

⁴ Ba pu? binib bimək ye Uwumbər aabim na nyan ni dulnyaa aatəŋ. Taah gaa Yesu ki kii na, nima le cha ti nyan ni dulnyaa aatəŋ.

⁵ Ulaun nyan ni dulnyaa aatəŋ? Unii umək pak ke Yesu ye Uwumbər Aajapəən na, uma le nyan ni dulnyaa aatəŋ.

Yesu Kristo aaseeraadam

⁶ Yesu Kristo le ye u nan dan dulnyaa wee ni na, le Jonn muin u nnyun ni. Baah nan ku u na, le waasin nyan. Naa ye ke Jonn muin u nnyun ni baanja la, bi nan ku u ki kpee, le waasin nyan. Uwumbər Aafuur Nyaan mək timi ke nimina ye mbamən la; ba pu? Nfuur Nyaan ye mbaməndaan la.

⁷⁻⁸ Jonn nan muin Yesu nnyun ni. U nan kpo, le waasin nyan. Nimina le mək ke u ye Uwumbər Aajapəən. Nfuur Nyaan ngbaan mu mək ke u ye Uwumbər Aajapəən.

⁹ Kina le Uwumbər ji seeraa ki mək ke Yesu sil ye Ujapəən. Ti pak binib aaseeraa la. Uwumbər aaseeraa jer binib yoo.

¹⁰ Unii umək gaa Uwumbər Aajapəən ki kii na, u pak Uwumbər aah len pu na. Unii umək kaa pak Uwumbər aah len pu na, u yin Uwumbər unyaməndaan la; kinye pu? waa pak Uwumbər aah len Ujapəən aabər pu na.

¹¹ Uwumbər aah len pu na le ye ke u tii timi liməfal li kaa kpa ndoon na, ke liməfal ngbaan bi Ujapəən ni.

¹² Unii umək kpa Uwumbər Aajapəən na le kpa liməfal ngbaan. Unii umək kaa kpa Uwumbər Aajapəən na aa kpa liməfal ngbaan.

Liməfal li kaa kpa ndoon na

¹³ M ηmee tibər tee tii nimi bi gaa Uwumbər Aajapəən ki kii na, ke ni bee ke ni kpa liməfal li kaa kpa ndoon na.

¹⁴ Ti kpa lipobil ki mee Uwumbər ki bee ke ti yaa mee u tiwan ni ye waageehn na kan, u ηun timi aameel la.

¹⁵ Ti yaa bee ke u ηun timi aameel kan, ti bee ke ti kan taah mee u tiwan ni na la.

¹⁶ Unii yaa kan una aabo tun titunwanbir ti kaan cha u kpo na kan, u ga mee Uwumbər tii u. Le Uwumbər ga tii u liməfal. Binib bi tun titunwanbir ti kaan cha bi kpo na, Uwumbər ga tii bi liməfal. Le titunwanbir ti cha binib kpo na mu bi. Maa len ke ni li mee Uwumbər tii binib bi tun titunwanbir ngbaan na.

¹⁷ Lituln limək kaa ηan na po ye titunwanbir la. Titunwanbir ti kaan cha binib kpo na mu bi.

¹⁸ Ti nyi ke unii umək ye Uwumbər aabo na aa ki tun titunwanbir; ba pu? Uwumbər Aajapəən kii u, le kinimbəη aan ηmaa ηa u nibaa.

¹⁹ Ti nyi ke ti ye Uwumbər aabim la, ki nyi ke dulnyaa aanib məmək bi kinimbəη aajaal ni la.

²⁰ Ti nyi ke Uwumbər Aajapəən nan dan ki nan tii timi nlan ke ti bee Uwumbər, u ye Uwumbər bamənn na la. Ti bi Ujapəən Yesu Kristo ni, nima le ti bi Uwumbər bamənn mu ni. Uma le ye Uwumbər bamənn, ni liməfal li kaa kpa ndoon na daan.

²¹ Maabim, ni nyan nibaa ηiwaa ni man.

Lelee aagban ki JŌNN ηmee ki na

¹ Min Jōnn u ye uninkpel na le ηmee tibər tee tii nimi Yesu aanib, nimi bi Uwumbər nyan bi na. M gee nimi mbaməm la. Naa ye min baanja le gee nimi. Binib bimək nyi mbamən na mu gee nimi.

² Mbamən pu, le ti gee nimi. Mbamən ngbaan bi tisui ni, ki ga li bi ti chee n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

³ Tite Uwumbər, ni Yesu Kristo u ye Tite Uwumbər Aajarəən na, ga ter timi, ki san timi kinimbaak, ki tii timi nsuudoon, ki cha ti li dii mbamən aasan, ki li gee tɔb.

Mbamən ni ngeehm

⁴ M kan ke ni ponn ni bibaa dii mbamən aasan, Tite Uwumbər aah tuk timi pu na. Le ni ηa mi mpopiin sakpen.

⁵ Yesu aanib, m gan nimi, cha ti məmək li gee tɔb man. Maa ηmee nkaal pəən tii nimi. Taah nan piin ki dii Yesu aasan na, ti nan ηun nkaal ngbaan la, le ki di nan saa din.

⁶ Ti yaa gee Uwumbər kan, naatataa le ye ke ti li keei waaməb. Naah nan piin ki dii Yesu aasan na, ni nan ηun nkaal ngbaan la, le ki di nan saa din. Nkaal ngbaan le ye ke ti li gee tɔb n-yoonn məmək.

⁷ Biηmanηmannim chuun dulnyaa wee ni ki wiir. Bi len ke Yesu Kristo aa nan kpaln unii ki dan dulnyaa wee ni. Bima le ye biηmanηmannim ki ye Kristo aadim.

⁸ Li nyi man, taa cha nimi aatuln bee yɔli. M ban ke ni kan naah tun lituln li na aapiin məmək la.

⁹ Unii umək kaa beenin dii Kristo aabər, ki di tibəyayan kpee ti pu na kan, waa gaa Uwumbər. Unii umək beenin dii Yesu aabər na kan, u gaa Tite Uwumbər ni Ujarəən məmək la.

¹⁰ Unii yaa dan ni chee ki joo ni tibər ti kaa ye Kristo aabər na kan, ni taa cha u koo ni nido. Hali ni taa doon u.

¹¹ Unii u doon u na kpaln ubakaatɔ le na.

Kookoo aabər

¹² M kpa tibər sakpen ki ban m tuk nimi; m mu aa ban m ηmee ti kigban kee ponn ni.

M dak ke m ga mann nimi, ki len ni chee, aan ti li kpa mpopiin mbaməm.

¹³ Ninaabitiib bi Uwumbər lee bi na dooni nimi la.

Taataa aagbanj ki JONN ɲmee ki na

¹ Min Jonn u ye uninkpel na dooni si, njɔgeehn Gayus. M gee si mbamɔm la.

² Njɔgeehn, m mee Uwumbɔr tii si, ke aa li kpa laafee, ki kani tinyoor, ke saawiin aah kpa tinyoor Uwumbɔr chee pu na.

³ Tinaabitiib bibaa dan do, ki nan tuk mi saah dii mbamɔm pu na. Le ni ɲa mi mpopiin sakpen a. Aa sil dii mbamɔm la.

⁴ M yaa ɲun ke maabim dii mbamɔm kan, ni ɲani mi mpopiin la. Nibaa aa bi ki ɲani mi mpopiin ki jer kina.

⁵ Njɔgeehn, m nyi ke aa ter Yesu aanib bi ye bicham na n-yoonn mɔmɔk; saah kaa nyi bi na mu, aa ter bi la. Saah ɲani kina na, aa ɲani mbamɔm la.

⁶ Bi tuk m ni Yesu aanib bi bi do na saah gee bi pu na. Aa pɔɔk aabaa, ki li beenin ter bi baasachuln ponn ni. Ter bi Uwumbɔr aah ban pu na.

⁷ Yesu pu, le bi chuun tuk binib waabɔr, kaa gaal tiwan nibaa binib bi kaa dii Yesu aasan na chee.

⁸ Nima pu, ni ɲan ke timi bi dii Yesu aasan na li ter bi. Ti yaa ter bi kan, ti ter bi ke bi tuk binib Yesu aabɔr ti ye mbamɔn na la.

⁹ M nan ɲmee tibɔr tibaa tii Yesu aanib. Le Diotrefes aa gar ti. U ban ke u li ye Yesu aanib aayidaan.

¹⁰ U len tibɔbir ki geei inyamɔn paani timi. Waah ɲa kina na, waa faar. Tinaabitiib yaa dan kan, waa channi bi tichann. Binib bi ban ke bi chann bi tichann na, u kiir bi, kaa kii, ki ban ke u jenn nyan bi Yesu aanib ponn ni. M yaa fuu ni kan, m ga baa u waah ɲani pu na, aan ti nyan mpaan pu.

¹¹ Njɔgeehn, taa dii unii u kaa ɲan na aataabuu. Li dii unii u ɲan na aataabuu. Unii umɔk ɲani ni ɲan na kan, u ye Uwumbɔr yoo la. Unii umɔk ɲani ni kaa ɲan na kan, waa nyi Uwumbɔr.

¹² Binib mɔmɔk pak Demetrius. Waah dii mbamɔn aasan pu na le mɔk ke u ye unii. Ti

mu pak u. Aa bee ke taah len pu na, ti gbii la.

Kookoo aabɔr

¹³ M kpa tibɔr sakpen, ki ban m tuk si. Maa ban m ɲmee ti kigbanj kee ponn ni.

¹⁴ M dak ke ni yaa kpee siib kan, m ga kan si, ki len aa chee.

¹⁵ Uwumbɔr tii si nsuudoon.

Yesu aanib bi bi do na dooni si. Aa doon Yesu aanib bi bi aa chee na mɔmɔk ubaabaa tii timi.

Kigban ki JUUD ŋmee ki na

¹ Min Juud, u ye Yesu Kristo aatutunn, ni Jems aanaal na le ŋmee tibər tee tii nimi bi Uwumbər lee nimi na. U gee nimi, ki joo nimi Yesu Kristo pu la.

² M mee Uwumbər ke u moo san nimi kinimbaak, ki tii nimi nsuudoon, ki cha ni li gee tɔb mbaməm.

Bibiindam aah ŋani pu na

³ Maanigeekaab, nnimbil nan man ke m ŋmee kigban ki tuk nimi Uwumbər aah gaal timi lir pu na aabər tii nimi. M mu aa ŋmee kina; ba pu? ni muk mi ke m ŋmee kigban ki gan nimi ke ni li pəəni nibaa ki li joo Uwumbər aabər, ki yii binib bi bii ti na. Uwumbər le nan di tibər ngbaan tii waaninyaam. Ubaa taa kpeln ti.

⁴ Budabu cha m gan ni nimi kina na le ye ke binib bibaa nan koo ni nikaasisik ni, ki ŋmanni nimi. Baa san Uwumbər. Bi len ke Uwumbər aah di cha pinn timi pu na, ti yaa gər kidagook kan, waan daa titafal. Bi yii Tidindaan Yesu Kristo. Uma baanja le ye Tidindaan. N-yaayoonn na, Uwumbər aabənabtiib nan ŋmee ke Uwumbər ga daa bibiindam ngbaan aatafal.

⁵ Ni nyi maah ga tuk nimi pu na məmək. Le m ban m teer nimi. Uwumbər nan nyan Israel yaab Ijpt aatiŋ ni ki gaa bi lii. Le u mu nan ku bi ponn ni binib bi kaa gaa u ki kii na.

⁶ Teer man, Uwumbər aatuuntiib bi nan di cha Uwumbər aah tii bi lituln li na, ki nyan ni bido paacham na aabər. Uwumbər nan buu bi tikululn ti baan ŋmaa buur ti na, ki di bi ŋa mbəmbəən mu bi kitin aataab na ni, ki nan saa nwiin mundaln u ga ji bi tibər ki siin bi ntafadaan na.

⁷ Teer man, Sodom ni Gomora aatim, ni itingbaan na aanib bi nan gər kidagook, ki mu yii bipiib ki ban bijab na aabər. Uwumbər nan daa bitafal, ki di bi ŋa mmii mu kaan junn na ni, ni le ye nsurm ki tii titunwanbirdam məmək.

⁸ Le bibiindam bi bi nikaasisik ni na aa gar nsurm ngbaan. Bi mu ŋani ke binib

ngbaan aah nan ŋani pu na la. Bi len ke bi dan tidan ti mək bi ke bi gər kidagook, ki seei Uwumbər aatuuntiib, ki taa kii unii ubaa aaməb na.

⁹ Maikel u ye Uwumbər aatuuntiib aaninkpel na aa nan gee ke u sii kinimbəŋ. U ni kinimbəŋ nan kpak kinikpapak Moses aawon pu, ke ulau ga yoor u. Maikel mu aa gee ke u sii kinimbəŋ ki bii ki. U nan po bui ki ke, “Uwumbər li kae si.”

¹⁰ Bibiindam ngbaan ma seei Uwumbər aatuuntiib la, kaa nyi baah bi pu na. Bi ŋani bisui aah gee pu na, ke ipeel i kaa dak ilandak na aah ŋani pu na. Nima le Uwumbər ga daa bitafal.

¹¹ Tibəbir bi bi pu la. Bi yii Uwumbər aaməb ke Keenn aah nan yii pu na. Bi mək binib mməkm mu kaa ŋan na ŋimombil pu, ke Balaam aah nan ŋa pu na. Bi yii baaninkpiib aaməi ke Kora aah nan yii pu na. Uwumbər ga bii bi mu.

¹² Ni yaa kpaan ni ji tijikaar Uwumbər aadiik ni kan, bi sak nikaasisik ni ke tijəŋ aah likr libəkul pu pu na; ba pu? bi kpaan ji ni chee, kaa san Uwumbər. Bi ban ke bi kpiin bibaa baanja la. Baa kpa tinyoor. Bi naahn utaal u yun ki bəln ki joo ni libuln kaa nu na la; ki naahn isui i kaa lu ŋisubil ki kpo ki kpukr lir na la.

¹³ Bi tun iniməən aatuln la, ki naahn nnyusakpem aanyunkpenn ti ŋani tipupukr ni tijəŋ nnyun aagbaan na la, ki ki naahn ŋinmabil ŋi kaa chuun ŋaasan ni na. Uwumbər ga di bi ŋa mbəmbəən ni, n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

¹⁴ Tɔ, Enok, u nan ye Adam aayaabisəsək loloob na, nan puun len Uwumbər aah ga ŋa bibiindam ngbaan pu na ke, “Li pel man, Uwumbər ni waatuuntiib ŋichur kipiik ga dan

¹⁵ ki nan ji binib məmək tibər, ki ga bii titunwanbirdam məmək; ba pu? bi yii Uwumbər, ki tun titunwanbir waah kaa gee pu na, ki len tibəbir u pu.”

¹⁶ Bibiindam ngbaan ŋulni n-yoonn məmək; tiwan nibaa aa mɔ bi chee. Bi dii tiwan ni kaa ŋan na aakpeek, ki len mpəən pu ki kpa kipupuk, ki pak biwankpadam, ŋimombil pu.

Nsurm ni nsakm aabər

¹⁷ Maanigeekaab, teer man Tidindaan Yesu Kristo aakpambalb aah nan tuk nimi pu na,

¹⁸ ke kookoo aayoonn ni, binib ga li bi ki ηani bininyaam mbonyun, ki dii tiwan ni kaa ηan na aakpeek, Uwumbor aah kaa gee pu na.

¹⁹ Binib ngbaan yakr Yesu aanib la, ki dii bisui aah gee pu na, kaa kpa Uwumbor Aafuur Nyaan.

²⁰ Maanigeekaab, naah gaa Uwumbor aabor ti ye chain na pu na, ni li moo dii waasan mbamom, ki li mee u Waafuur Nyaan aapoon pu,

²¹ ki li ye binib bi Uwumbor ga li gee bi na, ki kii buyoonn Tidindaan Yesu Kristo ga tii timi limofal li kaa kpa ndoon na, waanimbaasaln pu na.

²² Binib bibaa joo beeni la. San bidam kinimbaak man,

²³ ki ter bibaa mu ke bi ηmar ki nya ntafadaan ni. San bibaa mu kinimbaak man, ki li nan baatunwanbir ti ηa bi tijon na, ki li san ijawaan baatunwanbir taa doo nimi.

Kipak aameel

²⁴ Uwumbor u wiin chain na ga li ηmaa joo nimi, ni taa lir, ki ga ηmaa di nimi siin unimbiin ni, le ni ga li kpa mpopiin sakpen, kaan li kpa taani ubaa.

²⁵ Uwumbor baan baanja le bi. Tidindaan Yesu Kristo pu le u nyan timi ntafadaan ni, ki gaa timi lii. Uwumbor le yeh nnyon, ni mpakm, ni mpoon momok, ni tiwan momok, n-yoonn mu jer na, ni dandana wee, ni n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

TIBŎKPIIRKAAN (REFELEESIONN)

¹ Tibŏr tee le Uwumbŏr nan tuk Yesu Kristo ke u nan kpiir tuk waatutum. Ti ye tibŏr ti ga ņa woween na la. Le Yesu nan tun waatuun ke u buen waatutunn Jŏnn chee ki ti tuk u tibŏr ngbaan.

² Uwumbŏr ni Yesu Kristo aah tuk Jŏnn tibŏr ti, ki mŏk u tiwan ni na, le u ņmee ni mŏmŏk kigbanj ponn ni.

³ Unii u karn Uwumbŏr aabŏr timina binib aanibil ni na, Uwumbŏr aanyoor bi u pu. Binib bi ņun ki ņa taah len pu na, Uwumbŏr aanyoor bi bi mu pu. Ba pu? buyoonn tibŏr tee ga nan ņa na aa ki daa.

U doon Yesu aanib bi bi ntim mulole ni na

⁴⁻⁵ Min Jŏnn le ņmee kigbanj kee ke m tii Yesu aanib bi bi Asia aatim mulole ni na. Uwumbŏr u nan bi, ki beenin bi, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ni Waafuur mulole mu bi waabŏrjal chee na, ni Yesu Kristo, ņa tinyoor ņa ni pu, ki tii nimi nsuudoon. Yesu Kristo len mbamŏn, ki puen fikr nkun ni, ki ye dulnyaa wee ni aabŏrb aayidaan.

U gee timi la, ki di waasin finn timi, ki nyan timi titunwanbir ni, ki gaa timi lii,

⁶ ki ņa timi waanaan ni aanib bi ye bito-toorb na, ke ti li tun lituln tii Ute Uwumbŏr. Uma Yesu le ye uyimbidaan, ki kpa mpŏŏn mŏmŏk n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.

⁷ Lik, u ga dii ntaalangbam ni ki dan. Binib mŏmŏk aanibil ga kan u. Binib bi nan saa u na mu ga kan u. U pu, le ņinibol ņimŏk bi dulnyaa wee ni na ga wii. Ni ye mbamŏn la. Amii.

⁸ Tidindaan Uwumbŏr, u yeh mpŏŏn mŏmŏk, ki nan bi, ki beenin bi, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na le len ke uma le ye Alfa ni Omega,* mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan.

Yesu aah kpiir ubaa mŏk Jŏnn pu na

⁹ Min Jŏnn u ye nina aabo na, m ni nimi kpaan ki ji falaa ni suklaa Yesu pu, ki ye waanaan ni aanib. Uwumbŏr aabŏr ni Yesu aabŏnyaan tee pu, le bi nan di mi

kaan lidikl li bi yin li ke Patmos na pu. ¹⁰ Tidindaan aakpaakool daal le Uwumbŏr Aafuur Nyaan nan fir m pu. Le m ņun nneel sakpiin len mpuwŏb ke kakaan na,

¹¹ ki bui mi ke, “ņmee saah ga kan pu na kigbanj ni, ki di kigbanj ngbaan tun Yesu aanib bi bi Asia aatim mulole ni na chee, bi bi Efesus aatinj ni, ni Simina aatinj ni, ni Pegamum aatinj ni, ni Tiataira aatinj ni, ni Sadis aatinj ni, ni Filadelfia aatinj ni, ni Laodisea aatinj ni na.”

¹² Le m fenn lik ke m bee udaan u len m chee kina na. Maah fenn na, le m kan salmaa aawan ni pu karyaa tiib tŏņni na tiwan nilole,

¹³ ni unii u naahn Unibŏn Aabo na, bi bikaasisik ni, ki pee libŏkul li pii utaafar na, ki buu salmaa aagbapapaln ubinj chee.†

¹⁴ Uyil ni waayikpir piin chain, ke tikokonn na. Unibil wiin ke mmii na.

¹⁵ Utaafar mu wiin ke baah pur tikur ti mmii ni na aah wiin pu na. Uneel mu fuuk ke bunyŏb sakpem aanyun na.

¹⁶ Le u joo inņmabi ilole unņangii ni. Kijaak aajuk ki ka ņipepel mŏmŏk ņilee na mu bi umŏb ni. Unibil wŏb wiin chain, ke nwiin aah wiin chain pu nwiin pu na.

¹⁷ Maah kan u na, le m lir gbaan unimbiin ni ke maah kpo le na. Le u di unņangii paan m pu, ki bui mi ke, “Taa san ijawaan. Min le ye mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan.

¹⁸ Min le ye umŏfadaan. M nan kpo, le ki fikr, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki joo nkun ni kitekpiitinj aasaafii tiib.

¹⁹ Nima pu na, ņmee saah kan pu na, ki ņmee naah bi pu dandana wee na, ki ņmee naah ga nan ņa pu n-yoonn mu choo na na.

²⁰ Saah kan inņmabi ilole i ņņangii ni, ki kan salmaa aawan ni pu karyaa tiib tŏņni na tiwan nilole na, naatataa le ye ke inņmabi ilole ngbaan si maanib bi bi ntim mulole ngbaan ni na aatuuntiib aasisiiaan. Karyaa tiib aah tŏņni tiwan ni pu, aan ni ye nilole ngbaan mu si maanib bi bi ntim mulole ngbaan ni na aasisiiaan.

2

Efesus aatinj aanib aabŏr

* **1:8** : Alfa ni Omega aatataa le ye mpiin ni ndoon. † **1:13** : Lik Daniel 7.13; 10.5.

¹ “Ŋmee kigbanj tii maanib bi bi Efesus aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u joo inŋmabi ilole ngbaan ŋŋangii ni, ki chuun salmaa aawan ni pu karyaa tiib tŋŋni na tiwan nilole na aakaasisik ni na le len tibŋr timina:

² M nyi naah tun lituln linimaln pu na, ki nyi naah kpa limŋr pu na, ki nyi ke ni yii bibiindam, ke ni lik binib bi ŋmanni ke bi ye maakpambalb kaa ye na aabimbin aah bi pu na, ki bee ke bi ye biŋmanŋmannim la.

³ Ni kpa limŋr la. M pu, le ni ji falaa, kaa bakr.

⁴ Tŋ, m mu galn nimi; ba pu? naa ki gee mi ke naah nan gee mi njan pu na.

⁵ Teer man naah nan bi pu, kaa ki bi kina dandana wee na, ki kpeln nimi aabimbin man, ki ki li ŋani ke naah nan ŋani njan pu na. Ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, m ga dan ni chee ki nan chuu nyan nimi aakarya na ngbaan, le naan ki li ye maanib.

⁶ Tŋ, ni mu nan Nikolas aanib aah tun pu na. Naah nan baatuln na, nima le ŋan; m mu nan baah tun pu na.

⁷ “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbŋr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umŋk nyanj na, m ga cha u moo limŋfal aasubil ŋi bi Uwumbŋr do, aan bi yin nima chee ke Paradais* na.

Simina aatiŋ aanib aabŋr

⁸ “Ŋmee kigbanj tii maanib bi bi Simina aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u ye mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan, ki nan kpo ki ki fikr na le len tibŋr timina:

⁹ M nyi naah ji falaa sakpen pu na, ki ye bigiim pu na; ni mu tee ye biwankpadam le Uwumbŋr chee. M nyi binib bibaa aah sii nimi pu na. Bi len ke bi ye Juu yaab, le kaa ye; bi ye kinimbŋŋ aanib la.

¹⁰ Ni ga ji falaa dandana wee; ni mu taa san ijawaan man. Kinimbŋŋ ga di ni ponn ni bibaa ŋa kiyondiik ni, aan ni kan ntŋŋ, le ni ga ji falaa iwiin kipiik. Ni li dii maasan mbamŋm ki nan saa nkundaal man. Le m ga nan tii nimi lipal li ye limŋfal li kaa kpa ndoon na.

¹¹ “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbŋr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umŋk nyanj na aan kan lelee aakun.

Pegamum aatiŋ aanib aabŋr

¹² “Ŋmee kigbanj tii maanib bi bi Pegamum aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u kpa kijaak aajuk ki ka ŋipepel mŋmŋk ŋilee na le len tibŋr timina:

¹³ M nyi naah bi nin chee na, ke ni bi kitiŋ ki ye kinimbŋŋ aatiŋ na ponn ni la. Ni mu beenin si nchanj ni la, kaa yii mi. Buyoonn bi nan ku maaseeraadaan bamŋnn Antipas nikaasisik ni, kinimbŋŋ aah bi nin chee na, naa nan yii mi.

¹⁴ Tŋ, m mu galn nimi tibŋr tibaa pu. Ba pu? Ni ponn ni bibaa joo Balaam aamŋkm; uma le nan mŋk Ubŋr Balak waah ga ŋa pu ki tŋŋ Israel yaab bi ti ŋmŋ libaawol aanann, ki gŋr kidagook, aan Uwumbŋr daa bitafal na.

¹⁵ Binib bibaa mu bi ni ponn ni, ki ŋani kina, ki dii Nikolas aanib aamŋkm kina.

¹⁶ Nima pu na, kpeln nimi aabimbin man. Ni yaa kaa kpeln nimi aabimbin kan, m ga fuu ni mala, ki di kijaak aajuk ki bi mmŋb ni na jan binib ngbaan.

¹⁷ “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbŋr Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

“Unii umŋk nyanj na kan, m ga tii u ti-jikaar ti bŋr aan bi yin ti ke mana† na, ki ga tii u litakpapiln li liyimbipŋln ŋmee li pu na. Ubaa aan li nyi liyimbipŋln ngbaan; unii u gaa li na baanja le ga li nyi.

Tiataira aatiŋ aanib aabŋr

¹⁸ “Ŋmee kigbanj tii maanib bi bi Tiataira aatiŋ ni na aatuun ke min Uwumbŋr Aajapŋn u kpa ŋinimbil ŋi wiin ke mmii na, ni titaafar ti wiin ke baah pur tikur ti mmii ni na aah wiin pu na le len tibŋr timina:

¹⁹ M nyi naah tun pu na, ki gee binib pu na, ki gaa mi ki kii pu na, ki kpa limŋr pu na, ki tun lituln dandana wee ki jer naah nan tun njan pu na.

²⁰ Tŋ, m mu galn nimi; ba pu? ni ŋmin ki lik Jesebel, upii u len ke u ye Uwumbŋr aabŋnabpii kaa ye na. U ŋmanni maatutum, ki tuk bi ke bi yaa gŋr kidagook ki ŋman libaawol aanann kan, naa bir.

* 2:7 : Paradais aatataa le ye ke “isui i lu ŋisubil ŋi mŋ sakpen na aasaak.” † 2:17 : Mana ye tijikaar ti Uwumbŋr nan tii Israel yaab buyoonn bi nan bi nteersakpiin ni kaa kpa nibaa bi ji na. Lik Nnyam 16.33.

21 M tii u nsan ke u kpeln waabimbin, u mu aa ban u di cha kidagook aatuln.

22 U ni binib bi dii ki gər kidagook na yaa kaa kpeln baabimbin ki di cha waatuln kan, m ga cha bi ji falaa sakpen,

23 ki ga ku waabim mu. Le maanib bi bi njipepel məmək na ga bee ke min le nyi bisui ni aah bi pu na. M ga tii ni ponn ni unii məmək waatuln aah njeer pu na.

24-25 “Tɔ, nimi bibaa mu bi Tiataira aatiŋ ni, kaa dii Jesebel ngbaan aaməkm, kaa bae kinimbəŋ aatuln li bi yin li ke ‘tibər ti nyoo na.’ Nimi le m len ke ni li joo naah kpa tibər ti na, ki nan saa bundaln m ga fuu ni na. Maan bui nimi ke ni ŋa tiwan nibaa ki kpee.

26 Binib bimək nyan ki tun maatuln n-yoonn məmək na, m ga tii bi tininkpir bi li joo njinibol na, ke maah gaa Nte Uwumbər chee tininkpir pu na.

27 Le bi ga li joo ŋi mpəən pu, ki gbaa wii ŋi yak yak ke tiyakr aabuul na.‡

28 M ga tii bi linmabil naanyuun mu.

29 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

3

Sadis aatiŋ aanib aabər

1 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Sadis aatiŋ ni na aatuun ke min u kpa Uwumbər Aafuur mulole ki joo inmabi ilole ŋŋaal ni na le len tibər timina: M nyi naah tun pu na, ki nyi ke ni naahn ke ni kpa liməfal le na, ki mu tee kpo.

2 Fiin man, ki toor nimi aabimbin, ki dii Uwumbər mbaməm ki jer naah dii u pu dandana wee na; nimi aatuln aa gbiin Uwumbər aanimbil.

3 Nima pu na, teer man naah nan ŋun Uwumbər aabər ki gaa ti pu na. Ni li keei ti man, ki kpeln nimi aabimbin. Ni yaa kaa finn ngeen pu kan, m ga dan ni chee ke unaayuk aah ga dan pu na. Naan li nyi buyoonn m ga dan ni chee na.

4 Tɔ, ni ponn ni bibaa bi Sadis aatiŋ ponn ni, kaa tun titunwanbir. Bima le ga chuun m chee paacham, ki pee njibəkupiin; ba pu? bi njeer kina.

‡ 2:27 : Lik Ilahn 2.8-9.

5 Unii umək nyan na, m ga peen u libəkupiln. Maan chuu ber waayimbil liməfal aagbaŋ ni. M ga len ke u ye maanii, Nte Uwumbər ni waatuuntiib aanimbiin ni.

6 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

Filadelfia aatiŋ aanib aabər

7 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Filadelfia aatiŋ ni na aatuun, ke min Yesu u ye chain, ki ye mbamən, ki kpa Ubər David aasaafii na, yaa piir mbisaməb kan, ubaa aan ŋmaa piin mu; m yaa piin mu mu kan, ubaa aan ŋmaa piir mu,

8 min le len tibər timina: M nyi naah tun pu na. M bee ke ni kpa mpəən siib. Ni joo maabər, kaa yii maayimbil. M piir mbisaməb tii nimi, le ubaa aan ŋmaa piin mu.

9 M ga cha kinimbəŋ aanib bi mən nnyamən ke bi ye maanib, kaa ye na, dan ni chee ki nan gbaan kitin ninimbiin ni, ki bee ke m gee nimi la.

10 Ni kii maabər, ki kpa limər. Nima pu na, m mu ga li lik nimi, ki nyan nimi falaa u ga pii dulnyaa aanib məmək ki təŋ bi na ni.

11 M ga gir ni mala. Ni li beenin dii maasan mbaməm ke naah dii pu dandana wee na, ubaa taa leŋ nimi aapiin nsan ni.

12 Unii umək nyan na, m ga ŋa u jatəlk Maawumbər Aadichal ni, le u ga li bi nima n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. M ga ŋmee Maawumbər aayimbil, ni waatiŋ ki ye Jerusalem pəən ki ga nyan ni u chee paacham na aayimbil u pu. M ga ki ŋmee maayimbipəlŋ mu u pu.

13 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.

Laodisea aatiŋ aanib aabər

14 “Ŋmee kigbaŋ tii maanib bi bi Laodisea aatiŋ ni na aatuun ke min Yesu u ye mbamən, ki len ibamən, ki ye Uwumbər aah nan naan tiwan ni məmək na aayidaan na, le len tibər timina:

15 M nyi naah tun pu na; naa soon kaa ton mu; m ba ga li gee ke ni li soon, bee ni li ton.

16 Ni bi ke kinyubəbək ki kaa ton kaa soon mu na la; nima pu le m ga tii nimi mməb ni lii.

17 Ni len ke ni ye biwankpadam ki kan liwangol kaa lann nibaa, kaa tee nyi ke ni kpa kinimbaak, ki ye bigiim, ki ye bijoom, ki si niŋmeen la.

18 Nima pu na, m sur nimi ke ni daa m chee salmaa u bi di pu mmii ni aan u ŋa chain na, aan ki sil li ye biwankpadam; ki daa m chee tiwanpeenkaan ni piin na ki di peen, aan binib taa ki kan naah si niŋmeen pu na; ki daa m chee linimbil aanyək ki di mee ninimbil aan ki likr.

19 Maah gee binib bimək na, m sur bi ki dar bitafal. Nima pu na, cha ninimbil li man aan ni kpeln nimi aabimbin man.

20 Li pel man, m si mbisaməb chee ki kpaar jaalen. Unii umək ŋun maaneel ki piir tii mi na, m ga koo ni u chee, ki nan ji u chee tijikaar, u mu ga ji m chee.

21 Unii umək nyan na, m ga cha u kal m chee maabərjal pu, ke m mu aah nan nyan pu ki kal Nte Uwumbər chee waabərjal pu pu na.

22 “U kpa litafal na kan, u ŋun Uwumbər Aafuur Nyaan aah tuk maanib pu na.”

4

Paacham yaab aah dooni Uwumbər pu na

1 Waah len ti doo na, le m kan Uwumbər do aabisaməb piir. Le nneel mu naahn kakaan ki len m chee njan na le len ke, “Dan paacham do, le m ga mək si budabu ga sil ŋa n-yoonn mue aapuwəb na.”

2 Libuul ngbaan ni le Uwumbər Aafuur Nyaan yoor mi buen paacham. Le m ti kan libərjal si Uwumbər do; ubaa mu ka li pu.

3 U ka li pu na wiin chain ki piin, ki man. Waakpimanja u ye likal na mu lur goln libərjal ngbaan.

4 Le ŋijal moninko ni ŋinaa mu si gob libərjal ngbaan. Bininkpiib moninko ni binaa mu ka ŋijal ngbaan pu, ki pee tiwan-piln, ki chik salmaa aayikpupur.

5 Libərjal ngbaan chee moor lak lak ke utaal aah moor pu na, kifuu mu faa ke utaal aah tar pu na. Karyaa bilole mu wiin libərjal ngbaan aanimbiin ni, ki ye Uwumbər Aafuur mulole la.

6 Libərjal aanimbiin ni wəb naahn nnyusakpem, ki wiin chain ke kinimbilik aah wiin pu na.

Le tiwanfuurkaan ninaa mu si gob libərjal ngbaan. Tiwanfuurkaan ngbaan aanimbiin ni, ni nipuwəb mu nan ye ŋinimbil ŋmeen la.

7 Le nibaa naahn uchinn, nibaa mu naahn unaajabo, nibaa mu aanimbil wəb naahn unii la, nibaa mu naahn libərwiin li laani na.

8 Ni məmək nan kpa ifeen iloloob, ki mu nan kpa ŋinimbil tiwon məmək pu. Nwiin pu ni kinyeek məmək, naa fuur; n-yoonn məmək ni len ke,

“Chain, chain, Tidindaan Uwumbər u yeh mpəən məmək na ye chain la.

U nan bi, ki beenin bi,
ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

9 Tiwanfuurkaan ninaa ngbaan le len kina, ki di mpakm, ni lisil, ni idoon tii Uwumbər u ka libərjal pu, ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

10 Tiwanfuurkaan ngbaan aah len kina na, le bininkpiib moninko ni binaa ngbaan gbaan Uwumbər u ka libərjal pu ki ga li bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aanimbiin ni, ki doon u, ki di baasalmaa aayikpupur bil waabərjal taab, ki len ke,

11 “Tidindaan Uwumbər, si le ŋeer ke ti pak si, ki nyuŋ si,

ki ŋeer aa li kpa mpəən;
ba pu? si le naan tiwan məmək.

Saageehn pu le aa nan naan tiwan məmək.

Saageehn pu le ni məmək bi.”

5

Kigban ni Upihbo na

1 Le m kan Uwumbər u ka libərjal pu na ŋub kigban unangii ni. Kigban ngbaan nan kpa ŋŋmeen ŋipepel məmək, ki dab ŋiməgbin nfum mulole.

2 Le m ŋun Uwumbər aatuun mpəəndaan len mpəən pu ke, “Ŋma ŋeer u dabr kigban ngbaan ki kpar ki?”

3 Le baa kan unii ubaa paacham, bee kitin, bee kitin aataab, u ga ŋmaa kpar kigban ngbaan ki lik ki ponn ni na.

⁴ Baah kaa kan unii u ņeer u kpar kigban ngbaan ki lik ki ponn ni na, nima pu le m wii pam.

⁵ Le bininkpiib na ponn ni ubaa bui mi ke, “Taa ki wii. Lik, Yesu u pɔɔ ke uchinn, ki ye Juda aanibol ni aanii ubaa, ki ye Ubɔr David aayaabil na le nyan, ki ga ņmaa dabr kigban ki bi dab ki nfum mulole na, ki kpar ki.”

⁶ Le m kan Upihbo si libɔrjal, ni tiwanfuurkaan ninaa, ni bininkpiib na aakaasisik ni. Upihbo ngbaan kpa libuel uneen ni ke baah kɔr u le na, ki kpa iyiin ilole ni ņinimbil ņilole ņi ye Uwumbɔr Aafuur mulole mu Uwumbɔr tun ni mu ņipepel mɔmɔk dulnyaa wee ni na.

⁷ Le Upihbo ngbaan buen Uwumbɔr u ka libɔrjal pu na chee, ki ti gaa kigban ngbaan unangii ni.

⁸ Waah gaa kigban na, le tiwanfuurkaan ninaa ngbaan, ni bininkpiib moninko ni binaa ngbaan, nan gbaan unimbiin ni. Bi mɔmɔk gbaa tibar, ki joo salmaa aasambil ņi gbii tulalee aayon na. Tulalee aayon ngbaan si Uwumbɔr aanib aameel aasisiyaan.

⁹ Le bi gaa ilahnpɔɔn ki tii Upihbo ngbaan ke, “Si le ņeer aa gaa kigban ngbaan ki dabr ki; ba pu? aa nan kpo ki di saasin daa binib tii Uwumbɔr;

binib ngbaan nyan ņitimbol
mɔmɔk aanib bi bi dulnyaa wee ni,
ki len iliin imɔk bi dulnyaa wee ni na,

¹⁰ Aa ņa bi saanaan ni aanib bi ye bitotoorb na,
bi ti tun lituln tii timi Aawumbɔr;
le bi ga li joo dulnyaa mɔmɔk.”

¹¹ Le m lik ki kan Uwumbɔr aatuuntiib ņichur ņichur, kaa ti nyi baakahm. Bi si gob Uwumbɔr aabɔrjal, ni tiwanfuurkaan, ni bininkpiib ngbaan.

¹² Le m ņun bi mɔmɔk len mpɔɔn pu ke, “Upihbo u bi nan kɔr u na le ņeer u kan yiko, ni liwankpal,
ni nlan, ni mpɔɔn, ni nnyun, ni mpakm, ni idoon.”

¹³ Le m ņun binib bi bi paacham na, ni binib bi bi kitin na, ni binib bi bi kitin aataab na, ni tiwan nimɔk bi nnyusakpem

ni na, ni Uwumbɔr aah naan tiwan nimɔk na mɔmɔk len ke,

“Uwumbɔr u ka libɔrjal pu na, ni Upihbo ngbaan

le yeh mpakm, ni lisil, ni nnyun, ni mpɔɔn,

n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

¹⁴ Le tiwanfuurkaan ninaa ngbaan kii ke “Amii.” Bininkpiib ngbaan mu nan gbaan Uwumbɔr ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni ki doon bi.

6

Nidab na

¹ M kan Upihbo ngbaan chuu dabr kigban ki bi nan dab ki nfum mulole pu na nibaa. Le m ņun tiwanfuurkaan ninaa ngbaan ponn ni nibaa len ke utaal aah tar pu na ke, “Dan.”

² Le m lik ki kan utapiin. Unii u dik u pu na joo butɔm. Le bi tii u linyan aayikpupuk u di chin. Le u buen u ti nyan binib, ki sil ti nyan bi.

³ Le Upihbo ngbaan nan ki chuu dabr kigban ngbaan aadam leler. Le m ņun tiwanfuurkaan leler len ke, “Dan.”

⁴ Le utaman mu fuu ni. Bi nan tii unii u dik utaman ngbaan pu na kijaak aajuk sakpen, le Uwumbɔr tii u mpɔɔn ke u cha dulnyaa aanib to butɔb ki ku tɔb.

⁵ Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam tatar. Le m ņun tiwanfuurkaan tatar len ke, “Dan.” Le m lik ki kan utanbɔn. Unii u dik utanbɔn ngbaan pu na nan joo tiwan ni bi joo ņanņi tijikaar na unjaal ni.

⁶ Le m ņun nneel len tiwanfuurkaan ninaa ngbaan aakaasisik ni ke, “Tijikaar taa li wiir, taadaak li pɔɔ. Tɔ, taa bii nkpan ni ņisubil aawanyukaan.”

⁷ Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam nanar. Le m ņun tiwanfuurkaan nanar aaneel len ke, “Dan.”

⁸ Le m lik ki kan utanyɔnyɔn. Unii u dik u pu na aayimbil ye Nkun. U bi yin u ke Kitekpiitin na mu dii u. Le Uwumbɔr tii bi mpɔɔn ke bi di kijaak aajum, ni nkon, ni iween, ni ipeel ku dulnyaa aanib lipepel nanar wɔb.

⁹ Le Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam ņmuņmur. Le m kan binib aawiin kitork aabimbiln taab, Uwumbɔr do. Bi ye binib

bi bi nan ku bi na. Bi nan mooni Uwumbər aabər ki tuk binib Yesu aabənyaan. Nima le cha bi ku bi.

¹⁰ Le binib ngbaan aawiin teen mpəən pu ke, “Tidindaan u ye chain ki ye mbamən na, ni ga yunn ki ti saa kinye pu aan aa ga ji dulnyaa aanib bi ku timi na aabər ki daa bitafal?”

¹¹ Le Uwumbər peen bi məmək tikparpipiin, ki bui bi ke u siin ke binib ku bitutuŋeen aatətiib bi məmək dii Yesu na, ke baah nan ku bi pu na. Bi laa fuur siib ki nan saa n-yoonn ngbaan.

¹² Le m kan Upihbo ngbaan ki chuu dabr ndam loloob. Le kitiŋ deŋ sakpen. Le nwiin bəln ke likekebəln na. Le uŋmal mann ke nsin na.

¹³ Inmabi nyan ni paacham ki lir kitiŋ ke kibunŋ aah ker ŋisubil ŋi kaa pur na lir pu na.

¹⁴ Kitaapaak kpab ki buen ke baah kpai kikapeek pu na. Le ŋijoo ni ŋidik məmək fii fuor.

¹⁵ Le dulnyaa aayidam, ni bibərb, ni butəb aajab aayidam, ni biwankpadam, ni bipəəndam, ni binaagbiib məmək, ni bimalb məmək bər titakpalunn ni, ni ŋitakpasakpiin taab ŋijoo paab,

¹⁶ ki bui ŋijoo ni ŋitakpal ke, “Lir ti pu, ki biin ti pu, aan Uwumbər u ka libərjal pu na taa li waa timi, Upihbo ngbaan mu aanjuul taa pii timi;

¹⁷ ba pu? baanjuul aawiin sakpiin daal fuu ni a. Nma ga ŋmaa sil?”

7

Israel aanib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa na

¹ Nimina aapuwəb le m kan Uwumbər aatuuntiib binaa si dulnyaa aapepel məmək ŋinaa, ki kiir libuln ke li taa ki daa kitiŋ ni, ki taa daa nnyusakpem ni, ki taa daa isui ni.

² Le m kan Uwumbər aatuun uken nyan ni liwipuul wəb ki dan paacham, ki joo ni Uwumbər u ye liməfal daan na aadaan, ki nan teen mpəən pu, ki tuk Uwumbər aatuuntiib binaa bi Uwumbər tii bi mpəən ke bi bii kitiŋ ni nnyusakpem na ke,

³ “Ni taa bii kitiŋ, bee nnyusakpem, bee isui ki li kii buyoonn ti ga nan daan timi Aawumbər aatutum aayigbeer pu na.”

⁴ Le m ŋun baah daan binib bi na aakahm. Bi nan ye binib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa, ki nyan ni Israel aanibol məmək ni.

⁵⁻⁸ Bi nan daan bi kina la:

Juda aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Rubenn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,

Gad aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Aser aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Naftali aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,

Manase aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,

Simeonn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,

Liifai aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Isakar aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,

Sebulunn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,

Josef aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee,
Benjaminn aanibol aanib ŋichur kipiik ni ŋilee.

Kinipaak sakpen

⁹ Nimina aapuwəb le m kan kinipaak sakpen. Ubaa aa ti ki nyi baakahm. Bi nyan ŋitimbol məmək aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imək bi dulnyaa wee ni na, ki si Uwumbər aabərjal ni Upihbo ngbaan animbiin ni, ki pee tikparpipiin, ki ŋub tibəkparafar binjaal ni,

¹⁰ ki teen mpəən pu ke, “Timi Aawumbər u ka libərjal pu na, ni Upihbo ngbaan le nan gaa timi lii.”

¹¹ Le Uwumbər aatuuntiib məmək si gob Uwumbər aabərjal, ni bininkpiib, ni tiwanfuurkaan ninaa ngbaan. Le Uwumbər aatuuntiib doon ŋichichik ki di binimbil kpaa kitiŋ Uwumbər aabərjal taab ki dooni u,

¹² ki len ke, “Ni ye mbamən, timi Aawumbər le yeh mpakm, ni nnyuŋ, ni nlan, ni idoon, ni lisil, ni yiko, ni mpəən n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Amii.”

¹³ Le bininkpiib na ponn ni ubaa baa mi ke, “Binib bi pee tikparpipiin na, bi ye ba aanib? Bi nyan ni la chee?”

¹⁴ Le m bui u ke, “Maaninkpel, si le nyi.”

Le u bui mi ke, “Bi ye binib bi nyan falaa sakpiin ni, ki finn baakpar Upihbo ngbaan aasin ni aan ti ņa ti tipipinn na.

¹⁵ Nima le cha bi si Uwumbər aabərjal taab. Bi bi waadichal ni, nwiin pu ni kinyeek, ki tun lituln tii u. Uwumbər u ka libərjal ngbaan pu na ga li bi bi chee, ki biin bi pu.

¹⁶ Nkon aan ki chuu bi, nnyunyuu mu aan ki chuu bi, nwiin mu aan ki see bi, ntoton mu aan ki ņun bi;

¹⁷ ba pu? Upihbo u bi Uwumbər aabərjal aakaasisik ni na le ga kpiin bi, ki ga mək bi uyayak aanyun mu ga tii bi liməfal na chee. Uwumbər ga per binimbil tinyun-yunn məmək.”

8

Nidab ņilole na

¹ Le Upihbo ngbaan chuu dabr ndam lolole. Le Uwumbər do ņmin chii chii ki yunn siib.

² Le m kan Uwumbər aatuuntiib bilole bi si Uwumbər aanimbiin ni na. Le bi tii bi kakaan tiib bilole.

³ Le Uwumbər aatuun uken dan nan sil kitork aabimbiln chee, ki ņub salmaa aasambil li bi joo tulalee aayon ņani li ponn ni na. Le bi tii u tulalee aayon sakpen u di kpee Uwumbər aanib məmək aameel pu, ki di ņa salmaa aabimbiln li bi Uwumbər aabərjal aanimbiin ni na paab, ki di tii Uwumbər.

⁴ Le tulalee aayon ngbaan aabaan, ni Uwumbər aanib aameel nyan Uwumbər aatuun ngbaan aanaal ni, ki fii paacham Uwumbər aanimbiin ni.

⁵ Le Uwumbər aatuun ngbaan moo mmii mu bi kitork aabimbiln paab na gbiin tulalee aayon aasambil ngbaan, le ki di mee yaa dulnyaa wee ponn ni. Le kifuuk faa, le utaal tar ki moor, le kitiņ deņ.

Kakaan tiib

⁶ Le Uwumbər aatuuntiib bilole bi ņub kakaan tiib bilole na gor ke bi pii.

⁷ Le Uwumbər aatuun njan yoo pii waakakaan. Waah pii waakakaan na, le ņitaatakpabil, ni mmii, ni nsin ņmal təb ponn ni, ki nyan paacham ki lir ni kitiņ. Le mmii gaa kitiņ ligetatar, ni isui mu ligetatar, ni timosənn məmək.

⁸ Le Uwumbər aatuun leler mu pii waakakaan. Le bi di tiwan ni naahn lijooll li gaal mmii na mee lii nnyusakpem ponn ni. Le nnyun ngbaan ligetatar kpaln nsin.

⁹ Le tiwan nimək bi nnyun ligetatar ngbaan ponn ni na kpo. Inņi ligetatar mu bii a.

¹⁰ Le Uwumbər aatuun tatar mu pii waakakaan. Le liņmabisakpeln li gaal mmii ke liməfifil na nyan ni paacham ki lir ņiməə ligetatar ponn ni, ni inyunbun ligetatar ponn ni.

¹¹ Liņmabil ngbaan aayimbil le ye ke “Ni To.” Le laah lir nnyun ni na mu aagetatar kpaln nnyun mu to na. Le binib pam kpo nnyun ngbaan pu; ba pu? mu to la.

¹² Le Uwumbər aatuun nanar mu pii waakakaan. Le nwiin ligetatar chuu gii ki bəln. Unmal ligetatar, ni inmabi ligetatar mu chuu gii ki bəln. Le nwiin ligetatar aa wiin. Kinyeek ligetatar mu aa wiin.

¹³ Le m kan libərwiin laani paacham, ki ņun li teen mpəənn pu ke, “Uwumbər aatu-untiib bitaa bi gur kaa kee pii baakakaan na yaa pii kan, tibəbir sakpenn ga lir dulnyaa aanib pu.”

9

¹ Le Uwumbər aatuun ņmuņmur mu pii waakakaan. Le m kan liņmabil li nyan ni paacham ki lir ni kitiņ na. Le bi tii li libuul li nyoo kaa kpa limək na aasaafii.

² Le li chuu lakr libuul ngbaan aajaalen. Le inmanyuu nyan li ponn ni ki fii paacham, ki naahn mmii mu gaal sakpen na aanmanyuu, ki bəln nwiin timm.

³ Le itoon nyan ni inmanyuu ngbaan ponn ni, ki yaa gaa dulnyaa ni. Le Uwumbər tii i mpəənn ke i li junni binib ke inyoohn aah junni binib pu na,

⁴ le ki tuk i ke i taa ņmə timoor, ki taa ņmə tijikaar, ki taa ņmə isui, i li junni binib bi kaa kpa Uwumbər aadaan biyigbeer pu na;

⁵ i taa ku binib ngbaan, i mək bi falaa ki ti saa inmal inmu. Falaa ngbaan wu ke unyoohn aah juu unii kan, ni wu pu na.

⁶ N-yoonn ngbaan, binib ga li ban nkun ke mu ku bi, kaan kan mu. Nkun ga san cha bi.

⁷ Itoon ngbaan naahn itaan i gor ke i to butəb na. Tiwan ni naahn salmaa

aayikpupur na nan bi iyil pu. Inimbil wɔb naahn binib aanimbil wɔb la.

⁸ Yaayikpir mu ti ki naahn bipiib aayikpir la. Yaanyin mu naahn ichinn aanyin la.

⁹ Tiwan nibaa bii ibin pu ki naahn tikur la. Yaafeen kpa kifuuk ke itaan ni tɔroku i san cha i ti to butɔb na aah kpa kifuuk pu na.

¹⁰ Yaajuu mu naahn inyoohn aajuu la. Inyoohnpiin bi yaajuu pu, ki kpa mpɔɔn ke i mɔk binib falaa ki ti saa inmal inmu.

¹¹ Libuul li kaa kpa limɔk na aatuun le ye yaabɔr. Hiibru* aaliin ponn ni, bi yin u ke Abadonn. Griik aaliin ponn ni, bi yin u ke Apolionn. Naatataa le ye ke “U kulni binib na.”

¹² Njan aabɔbir ma jer a. Tibɔbir tilee mu choo.

¹³ Le Uwumbɔr aatuun loloo pu pii waakakaan. Le m nɔn nneel nyan ni salmaa aabimbiln li bi Uwumbɔr aanimbiin ni na aamɔju ninaa chee.

¹⁴ Le nneel ngbaan tuk Uwumbɔr aatuun loloo u joo kakaan na ke, “Chuu gbiln Uwumbɔr aatuuntiib binaa bi bi limɔsɔkpeln li bi yin li ke Yufrates na chee lii.”

¹⁵ Le u chuu gbiln Uwumbɔr aatuuntiib binaa ngbaan lii. Uwumbɔr le gor bi, ki siin bi libiln, ni unmal, ni nwiin, ni kikirki ki bi ga di ku binib ligetatar na.

¹⁶ Bi nan kpa butɔb aajab bi dik itaan pu na. Le m nɔn baakahm aah ye pu na. Bi nan ye butɔb aajab nɔchur nɔchur ikui ilee.

¹⁷ Tidaŋ ponn ni le m nan kan itaan ngbaan ni binib bi dik i pu na. Tikur aawan nibaa bii bibin pu ki man ke mmii na, ki bɔn ke nsiin na, ki man ke chirbil na. Itaan ngbaan aayil naahn ichinn aayil la. Mmii, ni inmanyuu, ni chirbil nyan ni imɔi ni.

¹⁸ Tiwan nitaa ngbaan, mmii, ni inmanyuu, ni chirbil ni nan nyan ni itaan ngbaan aamɔi ni na le ku linigetatekr tatar;

¹⁹ ba pu? itaan ngbaan aapɔɔn le bi yaamɔi ni, ni yaajuu ni. Yaajuu ngbaan naahn iwaa le ki kpa njiyil ki mɔk binib falaa.

²⁰ Binib bi gur kaa kpo iween ngbaan pu na aa kpeln baabimbin, kaa di cha baah

nani njiwaa nji na. Bi beenin dooni tininkpiwanbir, ni njiwaa nji bi nan di salmaa, ni tikunabr, ni tikur, ni nɔtakpal, ni idɔ naan nji na, njiwaa nji kaa waa, ki mu aa nɔn tibɔr, ki mu aa nmaa chuun na.

²¹ Binib ngbaan beenin ku binib, ki ji inyɔk, ki gɔr kidagook, ki su kinaayuk, kaa kpeln baabimbin.

10

Uwumbɔr aatuun ni kigban waatiir na

¹ Le m kan Uwumbɔr aatuun mpɔɔndaan uken nyan ni paacham. U pee kitaalangban, le waakpimanja mu lur goln uyil. Unimbil wɔb naahn nwiin la. Utaa mu naahn kimiigaak.

² U joo kigban waatiir ki kpar na unjaal ni. Le u di utaagiil taa nnyusakpem pu, le ki di utaagal mu taa kitiŋ pu,

³ le ki teen mpɔɔn pu ke uchinn aah tar pu na. Waah teen kina na, le utaal mu teen nfum mulole.

⁴ Utaal aah teen nfum mulole na, le m ban m nmele waah len pu na kigban ni. Le m nɔn nneel len Uwumbɔr do ke, “Taa nmele utaal aah len tibɔr ti na, ki taa kpiir ti.”

⁵ Uwumbɔr aatuun u m kan u si nnyusakpem, ni kitiŋ pu na le yoor unangii paacham

⁶ ki puu Uwumbɔr u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki nan naan paacham ni tiwan nimɔk bi ni ponn ni na, ni kitiŋ ni tiwan nimɔk bi kitiŋ pu na, ni nnyusakpem, ni tiwan nimɔk bi mu ponn ni na, ke Uwumbɔr aan ki taan.

⁷ Buyoonn Uwumbɔr aatuun lolole ga pii waakakaan na, n-yoonn ngbaan le Uwumbɔr ga tun waatunyaan li bɔr na ki doo, waah nan tuk waabɔnabr bi ye waatum na ke u ga tun pu na.

⁸ Nneel mu m nɔn paacham na ki len m chee ki bui mi ke m li cha ti gaa kigban ki kpar ki bi Uwumbɔr aatuun u si nnyusakpem, ni kitiŋ pu na aanjaal ni na.

⁹ Le m buen Uwumbɔr aatuun ngbaan chee, le ki ti bui u ke u tii mi kigban waatiir ngbaan. Le u bui mi ke, “Gaa ki nmele. Ni ga li mɔ aamɔb ni ke tisiir na la, ki tee ga li to aaponn ni.”

* 9:11 : Hiibru aaliin ye juu yaab aaliin la.

¹⁰ Le m gaa kigban waatiir ngbaan unjaal ni, ki nman ki. Maah nman ki na, le ni mō mmōb ni ke tisiir na. Le maah di nab na, ni to mponn ni.

¹¹ Le bi bui mi, “See aa ki tuk n̄itimbol mōmōk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imōk bi dulnyaa wee ni na, ni baabōrb, tibōr ti ga n̄a bi n-yoonn mu choo na.”

11

Seeraadam bilee na

¹ Le bi tii mi tiwan̄an̄kaan ni naahn lidabil na, le nneel bui ke, “Li cha ti n̄an̄ Uwumbōr Aadiik, ni kitork aabimbiln, ki lik naafōfōk, ki kahn binib bi dooni Uwumbōr nima chee na.

² Taa n̄an̄ kikaakpaak ki bi lipaal na aafōfōk; ba pu? Uwumbōr di kikaakpaak ngbaan tii binib bi kaa ye Juu yaab na la. Le bi ga bii Uwumbōr aatinyaan ki ti saa in̄mal imonko ilee ni ilee.

³ Le m ga tun ni maaseeraadam bilee bi nan moon Uwumbōr aabōr ki ti saa iwiin lichur ni ikui ilee ni imonko itaa, ki ga li pee tiwan̄peenkaan ni saak kuub na.”

⁴ Biseeraadam bilee ngbaan ye nkpan aasui ilee ni karyaa tiib aah t̄n̄ni tiwan̄ ni pu na bilee bi si dulnyaa Aadindaan aanimbiin ni na.

⁵ Unii ubaa yaa ban u n̄a bi nibaa kan, mmii ga nyan bimōi ni ki ku baadim. Unii ubaa yaa ban u n̄a bi nibaa kan, see bi ku u kina.

⁶ Biseeraadam bilee ngbaan nan kpa mpōon bi kiir utaal u taa nu buyoonn bi bi mooni Uwumbōr aabōr na, ki kpa mpōon ki cha nnyun kpaln nsin, ki kpa mpōon ki cha falaa aabōn̄ mōmōk lir dulnyaa wee ni, n-yoonn mumōk bi gee na.

⁷ Bi yaa moon Uwumbōr aabōr doo kan, le upeel u nyan ni kinimbōn̄ chee, libuul li kaa kpa limōk na ni na, ga to bi butōb ki nyan̄ bi, ki ku bi.

⁸ Le n̄inikpol ngbaan ga li dō kitisakpen na aasan ni. Uwumbōr yin kitin̄ ngbaan ke Sodom, ki ki yin ki ke Ijpt. Bi nan kpa Tidindaan ndōpuinkoo pu nima la.

⁹ Le n̄itimbol mōmōk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imōk bi dulnyaa wee ni na, bi ponn ni bibaa ga lik n̄inikpol ngbaan

ki ti saa iwiin itaa ni ligeln, kaan kii ke unii ubaa ti sub bi.

¹⁰ Baakun pu le dulnyaa aanib ga li kpa mpopiin sakpen, ki waa liwaal, ki tii tōb ipiin; ba pu? Uwumbōr aabōnabr bilee bi n̄a bi falaa na kpo a.

¹¹ Iwiin itaa ni ligeln ngbaan aah jer na, le Uwumbōr ki tii bi limōfal. Le bi fii sil. Le binib bimōk kan bi na san ijawaan sakpen.

¹² Le n̄inikpol n̄i fikr na n̄un nneel sakpiin nyan ni paacham ki bui bi, “Dan paacham do man.” Le bi koo n̄taalngbam ni ki buen paacham. Baadim mu kan baah buen pu na.

¹³ N-yoonn ngbaan le kitin̄ den̄ pam. Le kitisakpen ngbaan aadir ligeln kipiik lir kitin̄. Kitin̄ aah den̄ pu na le ni ku binib n̄ichur n̄ilole. Binib bi gur kaa kpo na, ijawaan chuu bi sakpen, le bi nyun̄ Uwumbōr u bi paacham na.

¹⁴ Tibōbir leler jer a. Tibōbir tatar mu choo mala.

Kakaan tiib bilole na

¹⁵ Le Uwumbōr aatuun lolole mu pii waakakaan. Le ineel sakpiin len Uwumbōr do ke, “Dulnyaa wee ni aanaan mōmōk kpaln Tidindaan Uwumbōr ni Waabo Kristo* aanaan la. U ga li joo mu n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

¹⁶ Le bininkpiib moninko ni binaa bi ka baabōrjal pu, Uwumbōr aanimbiin ni na, doon n̄ichichik ki di binimbil kpa kitin̄ ki dooni Uwumbōr,

¹⁷ ki len ke,
“Tidindaan Uwumbōr, u yeh mpōon mōmōk,
ki nan bi, ki beenin bi na, ti dooni si;
ba pu? aa di saapōon sakpiin ki joo dulnyaa wee.

¹⁸ N̄inibol aanib nan gee lin̄juul, le saan̄juul mu fii,

le ni n̄eer aa ji bitekpiib tibōr,
ki n̄eer aa di ipiin tii
saabōnabtiib bi ye saatutum na,
ni saanib bi mōmōk pak si na,
bi ye biwaatiib na, ni bi ye bisakpem na,

ki n̄eer aa kuln binib bi ku dulnyaa aanib na.”

* 11:15 : Hiibru aaliin ni, bi yin Kristo ke Masiya. Naatataa le ye ke Uwumbōr nyan u ke u gaa binib lii.

¹⁹ Tɔ, le bi chuu piir Uwumbɔr aadiik ki bi paacham na. Le m kan Uwumbɔr aakaal aadakaa si waadiik ponn ni. Le utaal moor, le kifuuik faa, le utaal tar, le kitin den, le utaal nu njataatkapabil sakpiin.

12

Upii na, ni kipeewanbiik na

¹ Tɔ, le m kan lijnjiir aawan paacham. Upii ubaa nan bi ki pee nwiin. Le unmal mu nan bi utaa aataab. Inmabi kipiik ni ilee mu nan bi uyil pu. U nan kpa lipuul,

² le imalween chuu u, le u wii ki ban u maa ubo.

³ Le m ki kan lijnjiir aawan niken paacham. M nan kan kipeewanbiik sakpen mamaŋ ki kpa nyil njilole ni iyiin kipiik, ki chik ubɔr aayikpupur tilole na.

⁴ Le kipeewanbiik ngbaan di kijuul kuun foor ni inmabi ligetatar, ki di lii ni kitin, ki dan nan sil upii u ban u maa ubo na aanimbiin ni ke ki njmɔ waabo.

⁵ Le upii ngbaan ma ubijabo u ga li joo njinibol mɔmɔk mpɔɔn pu na. Le Uwumbɔr yoor ubo ngbaan di buen ubaa chee paacham, waabɔrjal chee.

⁶ Le upii ngbaan san buen nteersakpiin ni, Uwumbɔr aah toor mpaan nin chee tii u na, ki ti kpiini u nima chee iwiin lichur ni ikui ilee ni imonko itaa.

⁷ Tɔ, le bi to butɔb paacham. Uwumbɔr aatuuntiib aaninkpel Maikel ni waatuun-tiib to kipeewanbiik ngbaan ni waatuun-tiib butɔb,

⁸⁻⁹ le ki nyan bi, ki nyan bi paacham. Baa ki kan mpaan paacham. Kipeewanbiik ngbaan ye kinimbɔŋ la. Bi yin ki ke Uwaa u Yunn na, ki ki yin ki ke Defil,* ki ki yin ki ke Sintana. Kima le njmanni dulnyaa aanib mɔmɔk. Bi nyan ki ni kaatuun-tiib paacham, ki di lii ni kitin.

¹⁰ Le m njun nneel sakpiin len mpɔɔn pu paacham ke, “Dandana wee ti kan timi Aawumbɔr aah kpa mpɔɔn pu ki gaa waanib lii ki joo waanaan ni aanib na. Dandana ti kan Kristo u gaa timi lii na aah kpa yiko pu na. Ba pu? u nyan kinimbɔŋ paacham. Kinimbɔŋ ye unibiinii u nan

si Uwumbɔr aanimbiin ni ki bii Uwumbɔr aanib nwiin pu ni kinyeek na la.

¹¹ Upihbo Yesu aasin aapɔɔn pu ni waabɔr aapɔɔn pu le bi nyan kinimbɔŋ. Bi gee Yesu ki jer baamɔfal, ki kii ke bi kpo u pu.

¹² Nimi bi bi Uwumbɔr do na, li kpa mpopiin man; ba pu? kinimbɔŋ aa ki kpa mpɔɔn. Tɔ, tibɔbir mu ga lir kitin aanib pu, ni nnyusakpem ni aanib pu; ba pu? kinimbɔŋ sunn ni bi chee, ki gee linjuusakpeln; ba pu? ki bee ke kaayoonn aa ki wiir.”

¹³ Kipeewanbiik ngbaan aah kan ke bi nyan u paacham ki di lii ni kitin na, le u san dii upii u ma ubijabo na, ke u chuu u.

¹⁴ Le Uwumbɔr tii upii ngbaan libɔrwiin aafeen ilee ke u fii buen nteersakpiin ni, waapaan ni, kipeewanbiik ngbaan taa ki pii u nima chee. Le bi ti kpiini u nima chee ki ti saa njibin njitaa ni ligeln.

¹⁵ Le kipeewanbiik ngbaan tii nnyun sakpem umɔb ni ke limɔl na ki lii, ke mu di upii ngbaan puu buen.

¹⁶ Le kitin ter upii ngbaan, ki waar kimɔb ki di nnyun mu nyan kipeewanbiik ngbaan aamɔb ni na nab, le mu aa ki pii upii ngbaan.

¹⁷ Le kipeewanbiik ngbaan gee linjuul sakpen upii ngbaan pu, ki buen ti to waabim biken butɔb. Waabim le ye binib bi kii Uwumbɔr aamɔb ki tuk binib Yesu aabɔnyaan na.

¹⁸ Le kipeewanbiik ngbaan sil nnyusakpem aagbaan.

13

Ipeel ilee na

¹ Le m kan upeel nyan ni nnyusakpem ponn ni. U nan kpa nyil njilole ni iyiin kipiik, le ki chik ubɔr aayikpupur waayiin kipiik mɔmɔk pu. Le liyimbil li ye lisiibil ki tii Uwumbɔr na nan bi njil mɔmɔk pu.

² Upeel ngbaan nan naahn unaamuun la. Utaafar pɔɔ sakpen. Umɔb mu naahn uchinn aamɔb. Kipeewanbiik ngbaan le di waapɔɔn, ni waanaan, ni waapɔɔn sakpiin tii u.

* 12:8-9 : Defil ni Sintana ye kinimbɔŋ aayimbil njiken la.

³ Libuel nan bi uyil libaa pu ki naahn ke laah kpo ki sŏŋ le na. Laah sŏŋ na, le ni gar dulnyaa aanib mŏmŏk pam. Le bi dii u,

⁴ ki gbaan kitinŋ ki doon kipeewanbiik ngbaan; ba pu? u nan di waapŏŏn tii upeel ngbaan. Bi nan gbaan kitinŋ ki doon upeel ngbaan mu, le ki baa ke, “Nŋma bi ke upeel wee na? Nŋma ga ŋmaa to u butŏb?”

⁵ U nan kpa nsan ke u li kpa kipupuk ki sii Uwumbŏr, ki kpa nsan ke u li bi inŋmal imonko ilee ni ilee.

⁶ Le u waar umŏb ki sii Uwumbŏr, ni Uwumbŏr aayimbil, ni Uwumbŏr do, ni bimŏk bi Uwumbŏr do na,

⁷ ki kpa nsan ke u to Uwumbŏr aanib butŏb ki nyanŋ bi. Le Uwumbŏr tii u tininkpir u li joo ŋitimbol mŏmŏk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imŏk bi dulnyaa wee ni na.

⁸ Le dulnyaa ni aanib bimŏk aayimbil aa ŋmee Uwumbŏr Aapihbo u bi nan ku u na aamŏfal aagbanŋ ni buyoonn Uwumbŏr aa nan kee naan dulnyaa wee na ga dii upeel ngbaan.

⁹ “U kpa litafal na kan, u ŋun.

¹⁰ Binib bi Uwumbŏr len ke bi ga chuu bi tinaagbiir na, bima le bi ga chuu bi tinaagbiir. Unii umŏk joo kijaak aajuk ku binib na, kijaak aajuk le ga ku u mu. Nima le cha ni ŋan ke Uwumbŏr aanib li ban limŏr ke bi dii Uwumbŏr mbamŏm.”

¹¹ Le m kan upeel leler nyan ni kitinŋ ni. U nan kpa iyiin ilee i naahn upihbo aayiin na, le ki len ke kipeewanbiik aah len pu na.

¹² U nan bi njan aapeel chee, ki kpa waapŏŏn, ki muk dulnyaa, ni binib bimŏk bi dulnyaa ni na, ke bi li dii njan aapeel u nan kpa nkun aabuel li sŏŋ na.

¹³ Upeel leler ngbaan nan tun lijinjiiir aatun pam, ki cha mmii nyan ni paacham ki sunn ni kitinŋ, binib animbil ni,

¹⁴ ki ŋmann binib bimŏk bi dulnyaa ni na; ba pu? u nan kpa nsan ke u tun lijinjiiir aatun njan aapeel animbiin ni, ki tuk dulnyaa ni aanib ke bi ŋa liwaal li naahn upeel u nan kpa kijuk aabuel li sŏŋ na.

¹⁵ Upeel leler ngbaan nan kpa nsan ke u cha liwaal ngbaan fuur libuln ki len tibŏr, le ki cha bi ku binib bimŏk kaa dii liwaal ngbaan na,

¹⁶ ki cha bi daan binib mŏmŏk binŋangii pu, bee biyigbeer pu. U nan cha bi daan biwaatiib, ni bisakpem, ni biwankpadam, ni bigiim, ni binaagbiib, ni bimalb.

¹⁷ Kidaan ngbaan le ye upeel ngbaan aayimbil, bee waayimbil aanamba. Unii u kaa kpa kidaan ngbaan na, baa nan cha u daa tiwan nibaa, kaa cha u kooh tiwan nibaa mu.

¹⁸ Tibŏr timina ban nlan la. Unii u kpa nlan na ga ŋmaa bee upeel ngbaan aanamba aatataa. Ni ye unibŏn aanamba la. Waanamba ye ikui iloob ni imonko itaa ni niloob.

14

Upihbo na, ni waanib

¹ Tŏ, le m kan Upihbo na si Sionn aajool paab. Binib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa nan bi u chee, le waayimbil ni Ute Uwumbŏr aayimbil nan ŋmee paa biyigbeer pu.

² Le m ŋun binib gaa ilahn paacham. Ni nan fuuk ke bunyŏb aanyun aah fuuk pu na, ki fuuk ke utaal aah teen mpŏŏn pu pu na, ki naahn binib aah gbaa tibar aan ti wii pu na.

³ Binib ngbaan bi Uwumbŏr aabŏrjal, ni tiwanfuurkaan ninnaa, ni bininkpiib na animbiin ni, ki gaa ilahnŏŏn. Ubaa aan ŋmaa bae nlahn ngbaan see binib ŋichur nkub ni imonko ilee ni ŋinaa bi Uwumbŏr daa bi ki nyan bi dulnyaa wee ni na.

⁴ Bima le ye binib bi kaa doon bipiib chee kaa ŋa bibaa tijŏŋ. Baa nyi bipiib. Bima le dii Upihbo ngbaan waah cha nin chee na mŏmŏk. Uwumbŏr nyan bi binib ponn ni ki daa bi, bi li ye u ni Upihbo ngbaan aanib.

⁵ Nnyamŏn mubaa aa bi bimŏi ni. Baa kpa taani ubaa.

Uwumbŏr aatuun tiib bitaa na

⁶ Le m kan Uwumbŏr aatuun uken laani paacham, ki joo ni tibŏnyaan ti bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na, ki ti di ti tuk ŋitimbol mŏmŏk aanib bi bi dulnyaa wee ni ki len iliin imŏk bi dulnyaa wee ni na.

⁷ Le Uwumbŏr aatuun ngbaan len mpŏŏn pu ke, “Ni li san Uwumbŏr, ki nyuŋ u man; ba pu? ni ŋeer u ji binib tibŏr. Ni li pak Uwumbŏr u nan naan paacham, ni kitinŋ, ni nnyusakpem, ni nnyun mŏmŏk na.”

8 Uwumbør aatuun leler nan paan ni njan yoo na aapuwøb ki len ke, “Kiti-sakpen Babilonj lir a. Kitiŋ ngbaan le nan cha ŋinibol məmøk aanib nyu ndapəm gbii. Ndaan ngbaan le ye waadagook aakpeek. Nima le ki lir a.”

9 Uwumbør aatuun tatar nan paan ni uleler na aapuwøb ki len mpəən pu ke, “Binib bimøk dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, ki gaa waadaan biyigbeer pu, bee biŋaal pu na,

10 ga nyu ndaan mu ye Uwumbør aanjuul, le u kpir ŋa kiyikuuk ni, kaa di nnyun kpee mu pu. Nima le mək waanjuul sakpen, le bi ga li bi waatuuntiib bi bi chain na, ni Upihbo ngbaan aanimbiin ni, ki ga ji falaa sakpen mmii ni chirbil ponn ni.

11 Inmanyuu nyan ni mmii ngbaan ni ki fii paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na. Binib bi dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, ki gaa waadaan ki ye waay-imbil na, ga ji falaa mmii ngbaan ponn ni, kaan fuur nwiin pu, kaan fuur kinyeek mu.”

12 Nima le cha ni ŋan ke Uwumbør aanib bi kii waamøb ki dii Yesu mbaməm na li kpa limər.

13 Le m ŋun nneel len paacham ke, “Ŋmee ke: Bitekpiib bi nan dii Tidindaan na, waanyoor bi bi pu dandana wee ki joo cha.”

Le Uwumbør Aafuur Nyaan kii ke, “Ni ye mbamən; ba pu? bi nan tun litunyaan linimaln. Baah kpo na, le bi fuur. Baah tun pu na mu dii bi.”

Dulnyaa aajikaacheel

14 Le m kan ntaalangbapim. Ubaa ka mu pu ki naahn unii, ki chik salmaa aayikpupuk, ki joo gərək u ka na unjaal ni.* 15 Le Uwumbør aatuun uken nyan ni Uwumbør Aadichal ni, ki len mpəən pu ki tuk u ka ntaalangbam pu na ke, “Di saagərək chee tijikaar; ba pu? ni ŋeer lijikaacheel. Dulnyaa aajikaar biir a.”

16 Le u ka ntaalangbam pu na di waagərək chee dulnyaa aajikaar.

17 Le Uwumbør aatuun uken nyan ni Uwumbør Aadichal li bi paacham na ni. U mu nan joo gərək u ka na.

18 Le Uwumbør aatuun uken nyan ni kitork aabimbiln chee. Uma le ye mmii aayidaan. Le u teen mpəən pu ki tuk Uwumbør aatuun u joo gərək u ka na ke, “Di saagərək u ka na ker ndaan aasubil ŋi bi dulnyaa ni na; ba pu? ŋisubil ngbaan pur a.”

19 Le Uwumbør aatuun ngbaan di waagərək ker dulnyaa aasubil ngbaan, ki di ŋa libuusakpeln li ponn ni bi ŋmaani ŋisubil ki nyani ŋaanyun na. Nima le mək Uwumbør aah ga bii binib bi kaa dii u na pu na.

20 Le bi taa ŋisubil ngbaan pu libuusakpeln ngbaan ponn ni, kitiŋ aagbaan, ki nyan ŋaanyun. Le nsin nyan libuul ngbaan ni, ki wiir aan utaan yaa sil mu ponn ni kan, u ga ŋmaa liin na, ki puu ti saa mal ikui ilee aafəfək aah bi pu na.

15

Gbelngbeln aafalaa na

1 M nan ki kan lijinjir aawan niken paacham. Ni nan ye tiwankpaan, le ki gar mi pam. M nan kan Uwumbør aatuuntiib bilole bi joo ni falaa bilole na. Falaa ngbaan ga li ye gbelngbeln aafalaa la; ba pu? falaa ngbaan aapuwøb Uwumbør aanjuul ga səŋ.

2 Le m kan tiwan ni naahn nnyusakpem mu mmii ŋmal mu ponn ni na, le mu wiin chain ke kinimbilik na. Le m kan binib bi nyan, kaa dii upeel ngbaan, ni liwaal li naahn u na, kaa gaa waadaan ki ye waay-imbil aanamba na; bi ka nnyusakpem mu wiin chain ke kinimbilik na chee, ki joo tibar ti Uwumbør tii bi na,

3 ki gaa ilahn i ye Upihbo ngbaan ni Uwumbør aatutunn Moses aalahn na ke, “Tidindaan Uwumbør u yeh mpəən məmøk na,

saatuln ye litukpaan ki gar binib pam. Saasan ye nsanyaan, ki mu ye nsan bamənn.

Si le ye Ubor n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

4 Tidindaan, ŋma bi, kaan san si ki nyun si? Si baanja le ye chain.

Ŋinibol məmøk ga dan ki nan gbaan aanimbiin ni ki doon si; ba pu? binib məmøk kan saatunyaan.”

* 14:14: Lik Daniel 7.13.

⁵ Nimina aapuwōb le m kan ke bi nan chuu piir Uwumbōr Aapepel li bi chain chain na aan li bi waabool ponn ni paacham na,

⁶ le Uwumbōr aatuuntiib bilole bi joo ni falaa bilole na nyan ni li ponn ni, ki pee ņikekepiin ņi bi chain na, ki buu salmaa aagbapapann bibiŋ pu.

⁷ Le tiwanfuurkaan ninnaa ponn ni nibaa di salmaa aasambil ņilole tii Uwumbōr aatuuntiib bilole ngbaan. Uwumbōr u bi n-yoonn mu kaa kpa ndoon na aaruul aah fi pu na le gbiŋ ņisambil ngbaan.

⁸ Le Uwumbōr aanyuŋ ni waapōon cha iŋmanyuu gbiin waadichal. Ubaa aa ņmaa koo lidichal ngbaan ni ki nan saa buyoonn falaa bilole bi Uwumbōr aatuuntiib bilole joo ni bi na ga pii dulnyaa ni aanib ki doo na.

16

Uwumbōr aaruul aasambil

¹ Le m ņun nneel sakpiin nyan ni Uwumbōr Aadichal ni, ki tuk Uwumbōr aatuuntiib bilole ngbaan ke, “Li cha ti di falaa u bi ņisambil ņilole ni na kpir dulnyaa ni; ba pu? Uwumbōr gee liŋuul bi pu.”

² Le Uwumbōr aatuun ubaa buen ki ti di falaa u bi waasambil ni na kpir dulnyaa ni. Le ni ņa ibuun i wu sakpen na ki baan binib bi kpa upeel ngbaan aadaan ki dii waawaal na pu.

³ Le Uwumbōr aatuun leler mu di falaa u bi waasambil ni na kpir nnyusakpem ponn ni. Le nnyusakpem ngbaan aanyun kpaln nsin ke linikpol aasin na. Le tiwan nimōk bi nnyusakpem ponn ni na kpo.

⁴ Le Uwumbōr aatuun tatar mu di falaa u bi waasambil ni na kpir ņimōo ni, ni inyunbun ni. Le nnyun ngbaan kpaln nsin.

⁵ Le m ņun Uwumbōr aatuun u ye nnyun aayidaan na len ke, “Uwumbōr u ye chain daan, ki nan bi, ki beenin bi na, saah daa binib ngbaan aatafal kina na, aa ņa ni ņan;

⁶ ba pu? bi ku saanib ni saabōnabtiib ki cha baasin nyan, le aa mu cha baanyun kpaln nsin bi nyu. Bi ņeer kina la.”

⁷ Le m ņun nneel nyan ni kitork aabimbiln ni ki len ke, “Tidindaan Uwumbōr, u yeh mpōon mōmōk na, ni ye mbamōn, aa jin

binib tibōr mbamōm ki ņa bi naah ņeer bi pu na.”

⁸ Le Uwumbōr aatuun nanar mu di falaa u bi waasambil ni na kpir nwiin pu. Le Uwumbōr cha mu seer binib ke mmii aah seer pu na.

⁹ Le ntoton sakpen seer binib. Le bi sii Uwumbōr u kpa mpōon ki cha bi ji falaa kina na. Baa kpeln baabimbin, kaa nyuŋ u.

¹⁰ Le Uwumbōr aatuun ņmuŋmur mu di falaa u bi waasambil ni na kpir upeel ngbaan aabōrjal pu. Le waanaan bōln. Le binib junni bilambil iween pu.

¹¹ Iween ngbaan pu, ni ibuun ngbaan pu, le bi seei Uwumbōr u bi paacham na, kaa kpeln baabimbin, kaa di cha baatunwanbir.

¹² Le Uwumbōr aatuun loloob mu di falaa u bi waasambil ni na kpir limōosakpeln li bi yin li ke Yufrates na ni. Le laanyun foor, ki ņa nsan ki tii bibōrb bi nyan ni liwipuul wōb na.

¹³ Le m kan tiyayaar ti naahn titaateer-aakpann na titaa nyan ni kipeewanbiik, ni upeel ngbaan, ni waabōnabr u ņmanni binib na aamōi ni la.

¹⁴ Tiyayaar ngbaan ye kinimbōŋ yaan la, le ki tun lijnjiir aatun, ki buen dulnyaa wee ni aabōrb mōmōk chee, ki ti kuun bi, ke bi to butōb, Uwumbōr u yeh mpōon mōmōk na aawiinsakpiin daal.

¹⁵⁻¹⁶ Tiyayaar ngbaan nan kuun bi lipel libaa wōb. Hiibru* aaliin ponn ni bi yin nima chee ke Amagedonn. Le Yesu bui ke, “Li pel man, m ga dan ke unaayuk aah choo pu na la. Uwumbōr aanyoor bi binib bi si kii bundaln m ga nan fuu ni na, ki lik baawanpeenkaan ke bi taa chuun biŋmeen, ki taa ji inimōon.”

¹⁷ Le Uwumbōr aatuun lolole mu di falaa u bi waasambil ni na kpir libuln pu. Le nneel sakpiin nyan ni Uwumbōr aabōrjal li bi waadichal ni na, ki len ke, “Ni ņa doo a.”

¹⁸ Le utaal moor, kifuu mu faa, le utaal teen, le kitin den sakpen ki ti nyan. Uwumbōr aah nan naan binib buyoonn na, kitin aa nan den sakpen ke kaah den n-yoonn ngbaan sakpen pu na.

* **16:15-16** : Hiibru aaliin ye Juu yaab aaliin la.

¹⁹ Le kitisakpeņ ngbaan aadir mōmōk yakr nfum mutaa ki lir kitin. Nini bol mōmōk aatim mu lir kitin a; ba pu? Uwumbōr aa suln kitisakpeņ Babilon ngbaan aanib aatunwanbir bōr, ki tii bi kiyikuuk ki gbii ndaan mu ye waanjuul sakpen na, ki cha bi nyu.

²⁰ Le ņidik mōmōk muin nnyun ni kaa ki bi, ņijoo mōmōk mu lir.

²¹ Le utaal nun ņitaatakpabil sakpiin, ki lir binib pu. Nj mōmōk nan nyuun ke njikaabim bōtō aah nyuun pu na. Le binib sii Uwumbōr ņitaatakpabil ngbaan aabōbir pu; ņi nan ņa bi falaa pam.

17

Upiidagookpaan na aabōr

¹ Le Uwumbōr aatuuntiib bilole bi joo ņisambil ņilole ngbaan na ubaa dan ki nan len m chee ki bui mi ke, “Dan do, aan m nan mōk si Uwumbōr aah ga daa upiidagookpaan u bi nnyunkpaan chee na aatafal pu na.

² Dulnyaa aabōrb gōr chaa upiidagoor ngbaan chee. Dulnyaa aanib mu gōr chaa u chee ki nyu waadagoor aadaan ki gbii.”

³ Le Uwumbōr Aafuur Nyaan fir m pu, le waatuun ngbaan yoor mi ki di buen nteersakpiin ni. Le m ti kan upii ubaa dik upeel u man na pu. Njyimbil ņi seei Uwumbōr na nan bi upeel ngbaan aawon mōmōk pu. U nan kpa ņiyil ņilole ni iyiin kipiik.

⁴ Upii ngbaan nan pee tiwanpeenkaan nyaan, nibaa chee man, niken chee mu bōn ke nsiin na, ki pee nleen mu ņan ki kpa kidaak na uneen ni. Waawanpeenkaan pu nan ye salmaa ni ņitakpabinyaan ņi kpa kidaak na. U nan joo salmaa aasambil unjaal ni. Tiwan ni kaa ņan, ki ye waadagook aawan, ki kpa tijōņ na nan gbii waasambil ngbaan ni.

⁵ Liyimbil li aatataa bōō na nan ņmee paa uyigbeer pu. Liyimbil ngbaan le ye ke, “Kitisakpeņ Babilon ki ye bipiidagoob ni bininsum mōmōk aana na.”

⁶ Le m kan upii ngbaan gbii ndaan ki dō; ba pu? u nyun Uwumbōr aanib aasin, ni binib bi kpo Yesu pu na aasin ki gbii.

Maah kan u na, le ni gar mi pam.

⁷ Le Uwumbōr aatuun ngbaan baa mi ke, “Ba pu ni gar si? M ga kpiir upii ngbaan

aabōr, ni waah dik upeel u pu na aabōr aatataa, ki tuk si.

⁸ Upeel u kpa ņiyil ņilole ni iyiin kipiik aan aa kan u na, u nan bi, kaa ki bi. Ni yaa kpee siib kan, u ga nyan ni libuul li nyoo kaa kpa limōk na ni, ki cha nin chee bi ga kuln u. Le dulnyaa ni aanib bi aayimbil aa ņmee limōfal aagbaņ ni buyoonn Uwumbōr aa nan kee naan dulnyaa wee na, yaa kan upeel ngbaan kan, ni ga gar bi pam; ba pu? u nan bi, kaa ki bi, ki ga ki gir ni.

⁹ “Unii umōk kpa nlan na, u dakl lik ki bee nimina aatataa. Upeel ngbaan aayil ņilole na ņaņ ņijoo ņilole ņi upii ngbaan ka ņi pu na, ki mu ņaņ bibōrb bilole.

¹⁰ Bibōrb bilole ngbaan ponn ni biņmu lir a, ubaa laa bi dandana wee, uken aa kee fuu ni. U yaa nan fuu ni kan, waan ki yunn.

¹¹ Upeel u nan bi, kaa ki bi na le ņaņ ubōr niniin, ki ye bibōrb bilole ngbaan ponn ni ubaa, ki cha nin chee bi ga kuln u na.

¹² “Saah kan iyiin kipiik i na, i ņaņ bibōrb kipiik bi kaa kee ji nnaan na la. Bi ni upeel ngbaan ga kan bibōrb aapōōn, ni yunn siib.

¹³ Bibōrb kipiik ngbaan kpa kimōbaan, ki di baapōōn ni baayiko tii upeel ngbaan.

¹⁴ Bi ga faa Uwumbōr Aapihbo butōb. Le Upihbo ngbaan ga nyan bi; ba pu? u ye dindatiib mōmōk Aadindaan, ki ye bibōrb mōmōk Aabōrkpaan la. Binib bi dii u na le ye waah nyan bi ki yin bi na, le bi si uchaņ ni.”

¹⁵ Le Uwumbōr aatuun ngbaan ki bui mi ke, “Aa kan nnyunkpaan mu upiidagoor ngbaan ka mu chee na. Nnyunkpaan ngbaan ņaņ binib la. Bi ye ņitimbol mōmōk aanib bi bi dulnyaa wee ni, ki len iliin imōk bi dulnyaa wee ni na.

¹⁶ Saah kan iyiin kipiik i na ni upeel ngbaan ga li nan upiidagoor, ki ga yoor waawan mōmōk ki cha u chuun unmeen, ki ga ji waawon ki see u mmii;

¹⁷ ba pu? Uwumbōr le cha bi ban bi ņa waageehn, ki cha bi kpa kimōbaan ki di baanaan tii upeel ngbaan u ji ki nan saa buyoonn Uwumbōr aah len pu na nan ņa.

¹⁸ “Saah kan upii u na, u ye kitisakpeņ ki ye dulnyaa ni aabōrb aayidaan na la.”

18

Babilon aalirn

¹ Nimina aapuwb, le m ki kan Uwumbor aatuun uken nyan ni paacham ki sunn ni, ki kpa mpɔɔn sakpen, ki wiin chain ki woln dulnyaa wee ni,

² le ki len mpɔɔn pu ke, “Kitisakpen Babilon lir a. Ki lir kookoo a. Bipɔnib, ni tiyayaar, ni tiwanbir, ni inyoon i bir ki kɔ na baanja le koo nima chee;

³ ba pu? njinibol mɔmɔk nyun ndaan mu ye kitin ngbaan aadagook aakpeek na, le dulnyaa ni aabɔrb gɔr chaa ki chee. Binib bi chuun tiir na nan kan tinyoor sakpen ki pu; ba pu? kaanib nan ban tiwanyaan ki ti nyan.”

⁴ Le m ki njun nneel nyan ni paacham ki len ke,

“Maanib, nyan ni kitin ngbaan aanib chee, ki taa kpaan tun titunwanbir bi chee, ki taa ji falaa u bi ga ji u na;

⁵ Kitin ngbaan aatunwanbir muun ki wiir ki ti fuu paacham,

le Uwumbor aa suln kaatunwanbir.”

⁶ U bui ke, “Teen kitin ngbaan kaah nan tii pu na.

Teen ki kaah nan tun pu na mfum mulee.

Gbiin kaayikuuk ndaan mu pɔɔk jer kaah tii biken na mfum mulee.

⁷ Kitin ngbaan nan nyun kibaa ki gaa tiwanyaan ki ti nyan.

Cha ki ji falaa ki li kpa mpombiin ki ti ki saa kina;

ba pu? ki len kisui ni

ke ki ye ubɔrpii, kaa ye ukpopii, kaan kan mpombiin kpala.

⁸ Nima pu le falaa ga pii kitin ngbaan liwinbaal.

Iweenbir, ni mpombiin, ni nkon ga lir ki pu.

Le mmii ga gaa kitin ngbaan mɔmɔk; ba pu?

Tidindaan Uwumbor u dar kitafal na kpa mpɔɔn sakpen.”

⁹ Tɔ, dulnyaa aabɔrb bi nan gɔr kitin ngbaan chee ki jin kaawanyaan na yaa kan mmii gaal kitin ngbaan, ki kan inmanyuu fii paacham kan, bi ga li wii ki kaani.

¹⁰ Kitin ngbaan aafalaa pu bi ga li san ijawaan, ki ga li si dandar, ki len ke, “Kitisakpen Babilon ki nan kpa mpɔɔn na, tibɔbir bi ki pu. Ntafadaan pii ki liwinbaal.”

¹¹ Le binib bi chuun tiir dulnyaa ni na mu ga wii ki li kpa mpombiin kitin ngbaan pu; ba pu? ubaa aan ki daa baawan.

¹² Ubaa aan ki daa baasalmaa, ni tikunabr, ni njitakpabil ni njan ki kpa kidaak na, ni ileen i kpa kidaak na, ni njikekenyaan, ni njikeken ni bɔn ke nsiin na, ni njiman na, ni njikpanyaan, ni iluub aanyin aasambil, ni ido aasambil ni kpa kidaak na, ni tikur aawan, ni njitakpanyaan aawan,

¹³ ni tikpin aawan, ni kinimbɔɔpan, ni tulalee, ni nkpanmirkoo, ni tulalee aayon mu bi joo toor kitorok na, ni ndaan, ni nkpan, ni boroboro aayon, ni tijikaar, ni inaa, ni ipiih, ni itaan, ni tɔroku tiib, ni binaagbiib, ni binib aamɔfal.

¹⁴ Tijikaar nyaan ti kitin ngbaan aanib aanibil nan man ti pu na, taa ki bi bi chee. Tiwanpeenkaan ni njan na ni tiwanyaan mɔmɔk wan a. Baan ki kan ni.

¹⁵ Binib bi chuun tiir tiwan nimina kitin ngbaan ponn ni ki kan tinyoor na ga san ijawaan kitin ngbaan aafalaa pu, ki ga li si dandar ki wii, ki kpa mpombiin,

¹⁶ ki len ke, “Tibɔbir bi kitisakpen ngbaan pu la. Kaanib nan pee njikekenyaan, ni njikeken ni bɔn ke nsiin na, ni njikeken ni man na, ki nan kpa salmaa ni njitakpabil ni njan ki kpa kidaak na, ni ileen i njan ki kpa kidaak na.

¹⁷ Liwinbaal le liwankpasakpeln ngbaan mɔmɔk bee yɔli.”

Le binɔdam mɔmɔk, ni binib bimɔk koo inɔi ni ki chuun na, ni binɔjaab mɔmɔk, ni binib bimɔk ji nnyusakpem aatuln ponn ni na, bi mɔmɔk si dandar

¹⁸ ki lik mmii aah gaal kitin ngbaan pu na, le ki tar ke, “Kilatin ki bi ke kitisakpen ngbaan na?”

¹⁹ le ki faa kitangbaak na biyil pu, ki wii ki li kpa mpombiin ki len ke, “Tibɔbir bi kitisakpen ngbaan pu la. Binɔdam bimɔk chuun nnyusakpem pu na nan kan tinyoor pam; ba pu? kitin ngbaan aanib nan daa bi chee tiwan ni kpa kidaak na. Liwinbaal le kitin ngbaan mɔmɔk kuln a.”

20 Tɔ, nimi bi bi paacham na, ni Uwumbɔr aanib, ni Yesu aakpambalb, ni Uwumbɔr aabɔnabtiib, ni li kpa mpopiin kitisakpeŋ ngbaan aah kuln pu na pu; ba pu? Uwumbɔr teen ki kaah ŋa nimi bakaa u na, ki daa kitafal.

21 Tɔ, le Uwumbɔr aatuun mpɔɔndaan yoor litakpal li naahn kinaak sakpeŋ na, ki di mee lii nnyusakpem ponn ni, le ki bui ke, “Kina le bi ga yoor kitisakpeŋ Babilon ki di lii. Kaan ki li bi.

22 Ubaa aan ki li ŋun binib bi gbaa tibar na, ni binib bi gaa ilahn na, ni binib bi pii ŋiwul ni kakaan tiib na pu, kitiŋ ngbaan ponn ni. Ututunn ubaa mu aan ki li bi ki ponn ni. Upii ubaa mu aan ki nan tijikaar ki ponn ni.

23 Karyaa ubaa mu aan ki li wiin ki ponn ni. Uja ubaa mu aan ki yoor upii ki ponn ni. Upii ubaa mu aan ki mɔn uja ki ponn ni. Binib bi chuun tiir tiwan ki ponn ni na nan ye mpɔɔndam la. Kaanib nan ŋani inyɔk ki ŋmanni ŋinibol mɔmɔk.”

24 Uwumbɔr daa kitiŋ ngbaan aanib aatafal; ba pu? bi ku waanib, ni waabɔnabtiib, ni binib bimɔk kpo u pu na. Baasin bi kitiŋ ngbaan ponn ni.

19

1 Nimina aapuwɔb le m ŋun nneel mu naahn kinipaak sakpeŋ na aaneel paacham. Bi len ke, “Haleluya, Tidindaan Uwumbɔr le gaa timi lii. Uma le yeh nnyun, ni mpakm, ni mpɔɔn.

2 U jin binib tibɔr mbamɔm ki ŋa bi naah ŋeer bi pu na. U jin upiidagookpaan u nan cha dulnyaa ni aanib gɔr kidagook na aabɔr, ki daa utafal; ba pu? u nan ku uma Uwumbɔr aatutum.”

3 Le kinipaak ki bi paacham na ki len ke, “Haleluya. Inmanyuu nyan kitiŋ ngbaan ni ki ga fii paacham n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.”

4 Le bininkpiib moninko ni binaa ngbaan, ni tiwanfuurkaan ninaa ngbaan gbaan kitiŋ ki pak Uwumbɔr u ka libɔrjal pu na, ki len ke, “Amii. Haleluya.”

Upihbo ngbaan aajim

5 Le nneel nyan ni libɔrjal chee ki len ke, “Nimi bimɔk ye timi Aawumbɔr aatutum ki san u na, biwaatiib ni bipɔɔndam, ni mɔmɔk pak u man.”

6 Le m ŋun nneel mu naahn kinipaak sakpeŋ aaneel, ki naahn bunyɔb sakpem aanyun aah fuuk pu na, ki fuuk ke utaal aah tar mpɔɔn pu na, len ke, “Haleluya. Dandana wee Tidindaan Uwumbɔr u kpa mpɔɔn mɔmɔk na le joo tiwan mɔmɔk.

7 Cha ti li mɔɔni ki li kpa mpopiin sakpen ki nyun u; ba pu? ni ŋeer Upihbo ngbaan yoor upuu.* Le upuu gor ubaa.

8 Uwumbɔr tii u ŋikekenyaan ŋi bi chain ki wiin na, u di gbab.” Nikekenyaan ngbaan le ye Yesu aanib aatunyaan.

9 Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui mi ke, “Nmee ke: Binib bi Uwumbɔr yin bi ke bi dan ki nan ji Upihbo ngbaan aabɔndinn aajikaar na, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu.” Le Uwumbɔr aatuun ngbaan ki len ke, “Uwumbɔr aabɔr ti ye tibamɔnn na le na.”

10 Le m gbaan kitiŋ utaafar chee, le ki ban ke m pak u. Le u bui ke m taa ŋa kina; ba pu? u mu po ye m ni nnaabitiib bi joo tibɔr ti Yesu kpiir na aatutuŋeer la, ke m pak Uwumbɔr baanja.

Tɔ, tibɔr ti Yesu kpiir na le tii waabɔnabtiib mpɔɔn ke bi len.

Unii u dik utapiin pu na

11 Le m kan kitaapaak chuu piir, ki kan utapiin. U dik u pu na aayimbil le ye ke, “Mbamɔndaanyaan.” U yaa ji binib tibɔr kan, u tii bi baabamɔn, ki mu dii nsanyaan ki ti to butɔb.

12 Unimbil wɔb wiin ke mmiigaal na. Ubɔr aayikpupur ti wiir na bi uyil pu. Waayimbil ŋmee u pu. Ubaa aa nyi liyimbil ngbaan see uma baanja.

13 U pee kikipalk ki bi di ki mɔɔn nsin ni na. Bi yin u ke “Uwumbɔr Aamɔboln.”

14 Le Uwumbɔr aatuuntiib bi bi paacham na paa upuwɔb, ki dik itapiin pu, ki pee ŋikekepiin ŋi ŋan ki bi chain na.

15 Le kijaak aajuk ki ka na bi umɔb ni, ke u ti nyan ŋinibol mɔmɔk. U ga di tikur aadabil ki li joo bi mpɔɔn pu, ki ga ŋa bi ke binib aah taar ŋisubil pu libuusakpeln

* 19:7 : Upihbo le ye Yesu. Upuu le ye waanib. † 19:15 : Lik ilahn 2.9.

ponn ni ki nyani ɲaanyun pu na, le ki mək bi Uwumbər Mpəənsakpiindaan aah gee liɲuul pu na.†

¹⁶ Liyimbil nan ɲmee waakpalk pu, utaa-paln chee ke, “Bibərɓ məmək Aabərɓpaan ni dindatiib məmək Aadindaan.”

¹⁷ Le m kan Uwumbər aatuun ubaa si nwiin ni. Le u teen mpəəɓ pu ki yin inyoon imək laani paacham na, ke i dan ki nan ji tijikaar sakpenn ti Uwumbər ga tii i na,

¹⁸ ti ye bibərɓ aawon, ni butəɓ aajab aaninkpiib aawon, ni bipəəndam aawon, ni itaan aawon, ni binib bi dik i pu na aawon, ni binib məmək aawon, bi ye binaagbiib ni bi kaa ye binaagbiib na, ni bi ye biwaatiib, ni bi ye bipəəndam na aawon la.

¹⁹ Le m kan upeel ngbaan, ni dulnyaa aabərɓ ni baajab məmək kuun təɓ chee, bi ti to unii u dik utaan pu na, ni waatuuntiib butəɓ.

²⁰ Le u chuu upeel ngbaan, ni waabənabr u nan tun lijɲiir aatun unimbiin ni ki ɲmanni binib bi nan gaa upeel ngbaan aadaan ki dii waawaal na. Bi nan chuu upeel ngbaan ni waabənabr ngbaan ki di ɲa chirbil aamii sakpiin ni, bifuub.

²¹ Le unii u dik utaan ngbaan pu na di kijaak aajuk ki bi uməɓ ni na ku baajab ngbaan məmək. Le inyoon məmək jin baa-won ki ti bab.

20

ɲibin lichur na

¹ Le m kan Uwumbər aatuun nyan ni paacham ki ɲub libuul li nyoo kaa kpa limək na aajaalen ɲasaafii, ni tikululn sakpenn, unjaal ni.

² U nan chuu kipeewanbiik ki ye kinimbəɲ aan bi yin ki ke Uwaa u Yunn na, ki ki yin ki ke Defil,* ki ki yin ki ke Sintana na, le ki di tikululn ngbaan buu ki,

³ ki di ki ɲa libuul ngbaan ni, ki di libiil biin, ki lan, ke ki li bi ni ponn ni ɲibin lichur, ki taa ki ɲmanni binib ki ti saa buyoonn ɲibin lichur ngbaan ga jer na. N-yoonn ngbaan aapuwəɓ, see bi chuu buur ki, ki di ki lii, ni yunn siib.

⁴ Le m kan ɲibərɓjal, ni binib bi ka ɲi pu na. Le Uwumbər tii bi nsan ke bi ji binib

tibər. Bi nan ye binib bi nan kpo Yesu pu na aawiin. Binib nan chuu gii biyil lii; ba pu? bi nan moon tibəɓamənn ti Yesu nan kpiir na ni Uwumbər aabər. Baa dii upeel ngbaan, bee waawaal, kaa gaa waadaan biyigbeer pu, bee biɲaal pu. Bi nan kpa liməfal ki jin nnaan Kristo chee ɲibin lichur.

⁵ Bima le ye binib bi puen fikr nkun ni na. Bitekpiib bi gur na aan ki kan liməfal ki nan saa buyoonn ɲibin lichur ngbaan ga jer na.

⁶ Binib bi puen fikr nkun ni na kpa mpopiin; bi ye Uwumbər aanib la. Baan ki kpo lelee. Bi ga li ye bitotoorb ki tun lituln tii Uwumbər ni Kristo, ki ga ji nnaan u chee ɲibin lichur.

Kinimbəɲ aalirn

⁷ ɲibin lichur ngbaan yaa jer kan, Uwumbər ga cha bi nyan kinimbəɲ kiyondiik ni, ki di ki lii.

⁸ Le ki ga buen ki ti ɲmann ɲinibol ɲi bi dulnyaa wee məmək ni na, ki ti kuun bi, bi ti to butəɓ. ɲinibol ngbaan aayimbil le ye Gog, ni Magog. Bi wiir ke nnyusakpem aatambol aah wiir pu na,

⁹ ki chuun gbii dulnyaa aapepel məmək ni, ki si gob kitin ki Uwumbər gee ki, aan waanib bi nima chee na. Le mmii nyan ni Uwumbər do ki nan wun bi məmək.

¹⁰ Le Uwumbər chuu kinimbəɲ ki ɲmann bi na, ki di ki ɲa chirbil aamii ni, upeel ngbaan ni waabənabr u nan ɲmanni binib na aah bi nin chee na. Le bi ga ji falaa, nwiin pu ni kinyeek ki ti saa n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Kookoo aabəɓil

¹¹ Le m kan libərɓjal pipiln sakpeln, ni u ka li pu na. Le kitin ni paacham san nyan u chee, kaa ki bi.

¹² Le m kan bitekpiib, bi ye bipəəndam ni bi ye biwaatiib na, si libərɓjal ngbaan aanimbiin ni. Le u kpar tigbann, ki ki kpar kigban kiken, ki ye liməfal aagban na, ki jin bitekpiib tibər, baabər aah ɲmee tigbann ngbaan ponn ni pu na, baah nan tun pu na.

¹³ Le bitekpiib məmək nyan ni kitekpiitin ni, ki si nima; binib bi nan bee

* 20:2 : Defil ni Sintana ye kinimbəɲ aayimbil ɲiken la.

nnyusakpem ponn ni na, bi mu nyan ni ki si nima. Le u jin bi mŏmŏk tibŏr baatuln aah ye pu na.

¹⁴ Le u di nkun ni kitekpiitinŋ ŋa mmii sakpiin ponn ni. Mmii ngbaan le ye lelee aakun.

¹⁵ Le bi di binib bimŏk aayimbil aa ŋmee limŏfal aagbanŋ ni na ŋa mmii ngbaan ponn ni.

21

Paacham pŏŏn ni kitipŏŋ

¹ Le m kan paacham pŏŏn, ni kitipŏŋ; njan aapaacham, ni njan aatinŋ na jer a. Nnyusakpem mu aa ki bi.

² Le m kan kitinŋ ki bi chain, ki ye Jerusalem pŏŏn na, nyan ni Uwumbŏr chee paacham, ki gor ke ubŏndinn u ban u mŏn tichal na aah gor ubaa pu pu na.

³ Le m ŋun nneel sakpiin libŏrjal ngbaan chee len ke, “Lik, Uwumbŏr do bi binib chee, le u ga li bi bi chee. Bi ga li ye waanib. Uma ubaa ga li bi bi chee ki ga li ye Baawumbŏr,

⁴ ki ga per bi tinyunyunn mŏmŏk. Nkun aan ki li bi; mpombiin mu aan ki li bi; iwiil mu aan ki li bi; iween mu aan ki li bi; ba pu? tiwankpok mŏmŏk jer a.”

⁵ Le Uwumbŏr u ka libŏrjal ngbaan pu na len ke, “Lik, m ŋa tiwan mŏmŏk nipŏnn.” Le u mu bui mi ke, “Ŋmee kina; ba pu? tibŏr timina ye mbamŏn, ki ga sil ŋa kina.”

⁶ Le u ki bui mi ke, “M ŋa tiwan ngbaan mŏmŏk doo. Min le ye Alfa ni Omega, mpiin ni ndoon ngbaan. Unii umŏk nnyunyuu chuu u na, m ga tii u limŏfal aanyun, le waan pa nibaa.

⁷ Unii umŏk nyanŋ na ga li yeh tiwan mŏmŏk. M ga li ye Waawumbŏr; u mu ga li ye maabo.

⁸ Le bijawaandam, ni binib bi yii mi na, ni bininsom, ni binikurb, ni bidagoob, ni bibŏb, ni biwaadam, ni binyamŏndam mŏmŏk ga li bi chirbil aamii ni. Nima le ye lelee aakun na.”

Jerusalem pŏŏn na

⁹ Le Uwumbŏr aatuuntiib bilole bi joo kookoo aafalaa bilole ŋisambil ŋilole ponn ni na, bi ponn ni ubaa dan m chee ki

nan bui mi ke, “Dan, aan m nan mŏk si Ubŏndinn u ye Upihbo ngbaan aapuu na.”

¹⁰ Le Uwumbŏr Aafuur Nyaan fir m pu, le Uwumbŏr aatuun ngbaan yoor mi ki di buen lijoosakpeln li fŏk na paab, le ki ti mŏk mi Jerusalem aatinŋ ki ye chain na nyan ni Uwumbŏr chee paacham,

¹¹ ki wiin chain Uwumbŏr aanyun pu, ki wiin chain ke lichachatakpal li kpa kidaak aan bi yin li ke Jaspaa na aah wiin pu na.

¹² Ligoln sakpeln li fŏk na mann gonn kitinŋ ngbaan, ki kpa ibisamŏi kipiik ni ilee. Uwumbŏr aatuuntiib ponn ni kipiik ni bilee mu si ibisamŏi ngbaan mŏmŏk chee. Israel yaab aanibol kipiik ni ŋilee aayimbil ŋmee ibisamŏi kipiik ni ilee ngbaan mŏk pu.

¹³ Ibisamŏi itaa bi liwipuul wŏb, itaa mu bi ŋŋangan, itaa mu bi ŋŋangii, itaa mu bi liwilir wŏb.

¹⁴ Ligoln ngbaan kpa ŋidinyik kipiik ni ŋilee. Upihbo na aakpambalb kipiik ni bilee aayimbil ŋmee ŋidinyik ngbaan mŏmŏk pu.

¹⁵ Uwumbŏr aatuun u len m chee na joo salmaa aadabil u ti ŋaŋ kitinŋ ngbaan ki lik kaah wiir pu na, ki ŋaŋ ki lik ligoln aabisamŏi aah waa pu na, ki ŋaŋ ki lik ligoln mu aah fŏk pu na.

¹⁶ Kitinŋ ngbaan nan ye likpakpaln la. Ŋipepel mŏmŏk ŋinaa aah waa pu na ŋak la. Le u di lidabil ngbaan ŋaŋ ki lik kitinŋ ngbaan aah wiir pu na. Le ŋipepel ŋinaa mŏmŏk ye mal lichur libaa ni ikui iŋmu, ki mu fŏk kina la.

¹⁷ Le u ŋaŋ ki lik ligoln aapepeen. Ni ye ŋitaa ikui ilee ni kipiik ni ŋilooob, binib aah ŋaŋni ŋitaa pu na; le Uwumbŏr aatuun ngbaan ŋaŋ kina.

¹⁸ Bi nan di litakpanyaan li kpa kidaak aan bi yin li ke jaspaa na le maa ligoln ngbaan. Kitinŋ ngbaan ye salmaa u bi chain na, ki wiin ke kinimbilik ki bi chain na.

¹⁹⁻²⁰ Ligoln ngbaan aadinyik nan ye ŋitakpanyaan ŋi kpa kidaak na mŏmŏk aabŏŋ la.

Njan aatakpal ngbaan nan ye litakpanyaan li bi yin li ke jaspaa na, lileler nan ye litakpanyaan li bi yin li ke safir na, litatar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke agate na,

linanar nan ye litakpanyaan li bi yin li ke emerald na,
 linmunmur nan ye litakpanyaan li bi yin li ke sadoniks na,
 liloloob nan ye litakpanyaan li bi yin li ke kaneliann na,
 lilolole nan ye litakpanyaan li bi yin li ke krisolate na,
 lininiin nan ye litakpanyaan li bi yin li ke beril na,
 liwawaer nan ye litakpanyaan li bi yin li ke topas na,
 kipiik nan ye litakpanyaan li bi yin li ke kalsedoni na,
 kipiik ni libaa nan ye litakpanyaan li bi yin li ke jasinte na,
 kipiik ni nilee nan ye litakpanyaan li bi yin li ke ametis na.

²¹ Le ibisamoi kipiik ni ilee ngbaan nan ye litakpanyaan kipiik ni njilee li bi yin li ke peral na; i mɔmɔk nan ye litakpanyaan libaaba. Kitiŋ ngbaan ponn ni aasan nan ye salmaa u bi chain ki naahn kinimbilik ki bi chain na la.

²² Maa nan kan Uwumbɔr Aadichal kitiŋ ngbaan ponn ni; ba pu? Tidindaan Uwumbɔr u yeh mpɔɔn mɔmɔk na, ni Upihbo ngbaan bi kitiŋ ngbaan ponn ni, le binib dooni bi.

²³ Kitiŋ ngbaan aa ban nwiin ni unmal li wiin ki ponn ni; ba pu? Uwumbɔr aah wiin pu na woln ki ponn ni. Kaakaryaa ye Upihbo ngbaan la.

²⁴ Kaawiin ga woln njinibol aanib pu, ke bi chuun. Dulnyaa aabɔrb ga li joo ni baawanyaan ki ponn ni.

²⁵ Kitiŋ ngbaan aagoln aabisamoi kipiik ni ilee aan piin nwiin pu. Kinyeek aan li bi nima.

²⁶ Njinibol aanib ga li joo ni baawanyaan ki ponn ni.

²⁷ Tiwan ni kpa tijɔŋ na nibaa aan koo ni ki ponn ni. Binib bi dii njiwaa na ponn ni ubaa aan koo ni. Binib bi mɔln inyamɔn na ponn ni ubaa mu aan koo ni. Binib bi aayimbil njmee Upihbo ngbaan aamɔfal aagbaŋ ni na baanja le ga koo ni.

22

¹ Uwumbɔr aatuun ngbaan nan mɔk mi limɔl li ye limɔfal aanyun ki wiin chain

na. Mu nyan ni Uwumbɔr ni Upihbo ngbaan aabɔrjal chee, ki puu dii kitiŋ ngbaan aasan aakaasisik ni.

² Le limɔfal aasui si limɔl ngbaan aapel mɔmɔk njilee pu, le ki lu njisubil libiln ponn ni nfum kipiik ni mulee, unmal unmal ponn ni. Isui ngbaan aafar le tii njinibol mɔk laafee.

³ Tiwan ni Uwumbɔr kɔ na nibaa aan li bi kitiŋ ngbaan ni.

Uwumbɔr ni Upihbo ngbaan aabɔrjal ga li bi ki ponn ni; le waatutum ga tun lituln tii u,

⁴ ki ga kan unimbil wɔb. Waayimbil ga li bi biyigbeer pu.

⁵ Kinyeek aan ki li bi. Baan li ban karya, kaan li ban nwiin; ba pu? Tidindaan Uwumbɔr le ga li wiin bi pu. Bi ga li ye bibɔrb ki cha n-yoonn mu kaa kpa ndoon na.

Yesu aah ga nan gir ni pu na

⁶ Le Uwumbɔr aatuun ngbaan bui mi ke, “Tibɔr ngbaan ye mbamɔn ki ga sil ŋa. Tidindaan Uwumbɔr u di Waafuur Nyaan tii waabɔnabtiib na tun ni waatuun u nan mɔk waatutum tiwan ni ga ŋa mala na.”

⁷ Tɔ, Yesu len ke, “Li pel man, m ga gir ni mala. Binib bi kii kigbaŋ kee aabɔr ti tuk timi tiwan ni ga ŋa na, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu.”

⁸ Min Jɔnn le ŋun ki kan tiwan nimina. Maah ŋun ki kan ni mɔmɔk doo na, le m gbaan kitiŋ, Uwumbɔr aatuun u mɔk mi tiwan ngbaan na aanimbiin ni, ki ban ke m pak u.

⁹ Le u bui mi ke, “Taa ŋa kina. Pak Uwumbɔr baanja. M mu ye saatutunjeer ubaa la, ni Uwumbɔr aabɔnabtiib bi ye aanaabitiib na aatutunjeer la, ni binib bi kii kigbaŋ kee aabɔr na aatutunjeer la.”

¹⁰ Le u ki bui mi ke, “Kigbaŋ kee aabɔr ti tuk timi tibɔr ti ga ŋa na, taa joo ti aabaa; ba pu? naan yunn, ti ga ŋa.”

¹¹ Unii umɔk tun lituln li kaa ŋan na, u li beenin tun kina. Unii umɔk tun tijɔŋ aatuln na, u li beenin tun kina. Unii umɔk tun lituln li ŋan na, u li beenin tun kina. Unii umɔk bi chain na, u li beenin bi chain.”

¹² Yesu len ke, “Li pel man, m ga gir ni mala, ki ga li joo ni ipiin ki nan tii unii mɔmɔk ipiin waatuln aah ŋeer pu na.

¹³ Min le ye Alfa ni Omega, njan yoo ni gbelngbeln yoo, mpiin ngbaan ni ndoon ngbaan.”

¹⁴ Tɔ, binib bi finn baawanpeenkaan ki ɲa ni chain na, Uwumbɔr aanyoor bi bi pu. Bi ga li kpa nsan ke bi moo limɔfal aasubil, ki dii kitin ngbaan aabisamɔi ni ki koo ni.

¹⁵ Le tiniwanbir, ni bibɔɔb, ni bida-goob, ni binikurb, ni biwaadam, ni binyamɔndam, ni biɲmanɲmannim ma kan, baan koo ni kitin ngbaan ni.

¹⁶ “Min Yesu tun ni maatuun u nan tuk nimi tibɔr tee, ni ti tuk maanib. M ye Ubɔr David aayaabil, ki ye linmabil naanyuun li wiin chain na.”

¹⁷ Uwumbɔr Aafuur Nyaan ni Yesu aanib bui ke, “Dan.”

Unii umɔk ɲun na, u mu bui ke, “Dan.”

Unii umɔk nnyunyuu chuu u na, u mu dan. Unii umɔk ban na, u mu dan ki nan nyu limɔfal aanyun, ki taa pa nibaa.

Kookoo aabɔr

¹⁸ M sur unii umɔk ɲun kigban kee aabɔr ti tuk timi tiwan ni ga ɲa na, unii ubaa yaa di tibɔr tiken kpee tibɔr ngbaan pu kan, Uwumbɔr ga di falaa u ɲmee kigban kee ponn ni na kpee u.

¹⁹ Unii ubaa yaa bar kigban kee aabɔr ti tuk timi tiwan ni ga ɲa na kan, Uwumbɔr aan cha u moo limɔfal aasubil, kaan cha u koo ni kitin ki bi chain na ponn ni, tiwanyaan ni bi ɲmee kigban kee ponn ni na.

²⁰ Yesu u tuk timi tibɔr tee na bui ke, “Een, m ga gir ni mala.”

Mbamɔn, Ndindaan Yesu, dan.

²¹ Tidindaan Yesu ɲa tinyoor ɲa waanib mɔmɔk pu. Amii.